

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΣΙΑΓΩΓΩΝ**

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2014

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

2014

**που υποβλήθηκε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών της Σχολής
Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

1. Απόστολος Γ. Παπαϊωάννου, Ομ. Καθηγητής του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. (Επιβλέπων Καθηγητής)
2. Σπυρίδωνας Πανταζής, Ομ. Καθηγητής του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
3. Χαράλαμπος Μπαμπούνης, Καθηγητής του Π.Τ.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών.

**ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΠΤΑΜΕΛΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ από τη
Γ.Σ.Ε.Σ. 486/13-02-2014**

1. Απόστολος Παπαϊωάννου, Ομ. Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
2. Σπυρίδωνας Πανταζής, Ομ. Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
3. Χαράλαμπος Μπαμπούνης, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών
4. Δημήτριος Σακκής, Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
5. Θωμάς Μπάκας, Επίκ. Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
6. Αθανάσιος Φωτόπουλος, Επίκ. Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Πατρών
7. Ιφιγένεια Τριάντου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	16
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	18
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	20
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	22

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Ο ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ.....	28
A. Η ΗΛΕΙΑ ΑΠΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΨΗ.....	28
B. ΣΕΙΣΜΟΙ.....	30
Γ. ΑΣΧΟΛΙΕΣ-ΠΡΟΪΟΝΤΑ.....	30
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ.....	30
A. Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ.....	30
B. Η ΑΡΧΑΙΑ ΗΛΙΔΑ.....	31
Γ. Η ΗΛΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΥΘΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ.....	32
Δ. Η ΗΛΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ.....	33
E. Η ΗΛΕΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ.....	33
ΣΤ. Η ΗΛΕΙΑ ΕΠΙ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ.....	34
Z. Η ΗΛΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ.....	34
H. Η ΗΛΕΙΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ.....	35
Θ. Η ΗΛΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΦΡΑΓΚΟΙ.....	36
I. Η ΗΛΕΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ.....	37
ΙΑ. Η ΗΛΕΙΑ ΚΑΙ Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ.....	37
ΙΒ. Η ΗΛΕΙΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821.....	38
ΙΓ. Η ΗΛΕΙΑ ΣΤΟ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ.....	40

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ.....	42
A. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	42
B. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ ΩΣ ΑΥΤΟΤΕΛΗΣ ΝΟΜΟΣ.....	42
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΡΧΑΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ- ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ.....	43
A. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ.....	44
B. Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ.....	45
Γ. ΤΟ ΙΔΡΥΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ 1894.....	45
ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ.....	47
A. ΜΟΝΗ ΣΚΑΦΙΔΙΑΣ.....	47
B. ΜΟΝΗ ΑΝΩ ΔΙΒΡΗΣ.....	47
Γ. ΜΟΝΗ ΚΑΤΩ ΔΙΒΡΗΣ.....	47
Δ. ΜΟΝΗ ΦΡΑΓΚΟΠΗΔΗΜΑΤΟΣ.....	47
Ε. ΜΟΝΗ ΦΡΑΓΚΑΒΙΛΑΣ.....	48
ΣΤ. ΜΟΝΗ ΒΛΑΧΕΡΝΩΝ.....	48
Ζ. ΜΟΝΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ.....	48
Η. ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΟΥΣΑΣ.....	48
Θ. ΜΟΝΗ ΚΡΕΜΑΣΤΗΣ.....	48
Ι. ΜΟΝΗ ΕΙΣΟΔΙΩΤΙΣΣΑΣ.....	48
ΙΑ. ΜΟΝΗ ΣΕΠΕΤΟΥ.....	49
ΙΒ. ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΙΣΟΒΑΣ.....	49
ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ.....	49
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ (ΓΕΩΡΓΙΑ- ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ).....	49
A. ΓΕΩΡΓΙΑ.....	49
B. ΤΟ ΦΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟΥ.....	51
Γ. ΑΝΑΔΑΣΜΟΣ.....	52
Δ. Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ.....	52
Ε. ΟΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΜΕΤΑΞΙ- ΒΑΜΒΑΚΙ.....	56

ΣΤ. ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ.....	57
Ζ. ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΗ.....	57
Η. ΑΛΛΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ.....	57
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ (ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ).....	58
Α. Η ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΓΛΥΚΟΡΙΖΑΣ.....	58
Β. ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΟΠΟΙΑ- ΠΟΤΟΠΟΙΑ- ΟΙΝΟΠΟΙΑ.....	61
Γ. ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΕΚΚΟΚΙΣΤΗΡΙΟΥ.....	62
Δ. ΤΟΥΡΣΟΠΟΙΑ.....	62
Ε. ΤΑ ΙΠΠΟΚΙΝΗΤΑ ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΑ.....	62
ΣΤ. ΑΛΕΥΡΟΠΟΙΑ.....	63
Ζ. ΤΥΡΟΚΟΜΕΙΑ.....	63
Η. ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΑ.....	63
Θ. ΚΗΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΑΠΩΝΟΠΟΙΑ.....	63
Ι. Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΤΟΜΑΤΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΗΛΕΙΑΣ.....	63
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ (ΕΜΠΟΡΙΟ- ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ).....	65
Α. ΕΜΠΟΡΙΟ.....	65
Β. ΕΞΑΓΩΓΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ.....	66
Γ. ΣΤΑΦΙΔΕΜΠΟΡΙΟ.....	67
Δ. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ.....	68
Ε. ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΟΛΟΥ- ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ.....	69
ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ.....	70

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ	
ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ.....	81

Α. Ο ΕΥΕΡΓΕΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΓΑΛΟΪΔΕΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΧΗ, ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΘΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ.....	84
Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.....	90
Γ. ΤΑ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ 1881 ΚΑΙ ΕΞΗΣ.....	90
Δ. ΚΥΚΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ- ΕΙΔΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.....	92
Ε. ΦΟΙΤΗΣΗ.....	93
ΣΤ. ΦΟΙΤΗΣΗ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ.....	95
Ζ. ΜΑΘΗΜΑΤΑ.....	97
Η. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΥΛΗ.....	99
Θ. ΩΡΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....	99
Ι. ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....	100
ΙΑ. ΠΑΙΔΟΝΟΜΙΑ.....	103
ΙΒ. ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ.....	104
ΙΓ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ.....	105
ΙΔ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ.....	109
ΙΕ. ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	112
ΙΣΤ. ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑ.....	113
ΙΖ. ΔΙΟΡΙΣΜΟΙ- ΜΕΤΑΘΕΣΕΙΣ- ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ –ΑΠΟΛΥΣΕΙΣ....	114
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.....	116
Α. ΣΚΟΠΟΣ- ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.....	116
Β. ΠΡΟΑΓΩΓΗ, ΥΠΟΒΙΒΑΣΜΟΣ, ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ, ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ Ή ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.....	117
Γ. ΟΡΓΑΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ- ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.....	117
Δ. ΣΧΟΛΙΚΑ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΑ- ΕΠΙΛΟΓΗ ΓΗΠΕΔΩΝ.....	118
Ε. ΟΡΟΙ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑΣ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΩΝ.....	119

ΣΤ. ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑΣ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΩΝ, ΔΗΜΟΠΡΑΣΙΕΣ, ΕΝΟΙΚΙΑΣΕΙΣ.....	120
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΕΡΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ.....	120
Α. ΠΕΡΙ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ.....	120
Β. ΠΟΡΟΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ.....	121
Γ. ΕΙΣΦΟΡΕΣ ΔΗΜΩΝ, ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ.....	121
Δ. ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΟΙ ΕΡΑΝΟΙ- ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	122
Ε. ΠΕΡΙ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ- ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΜΕΛΩΝ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΦΟΡΕΙΕΣ.....	122
ΣΤ. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ.....	123

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΧΟΛΙΚΑ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΞΗΣ.....	124
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ.....	126
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΝ ΠΥΡΓΩ – 1899.....	130
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΟΥ 1900.....	132
ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ (ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1900 -1901).....	134
ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΠΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ (1902)- ΛΗΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ.....	136
ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.....	140
ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΗΜΩΝ- Δ. ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΤΟΥ Ν. ΗΛΕΙΑΣ.....	140

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΥΡΓΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΥΡΓΟΥ Ν. ΗΛΕΙΑΣ.....	162
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ.....	164
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΥΡΓΟΥ Ν. ΗΛΕΙΑΣ (ΣΧ. ΕΤΟΣ 1899-1900) - 1 ^ο ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ ΗΛΕΙΑΣ (ΠΥΡΓΟΥ).....	165
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΤΑΞΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΥΡΓΟΥ.....	168
ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1901-1902.....	169
ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ.....	175
ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΥΡΓΟΥ.....	186
Α. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΑΡΒΑΣΑΙΝΑΣ.....	188
Β. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΟΥΝΑΡΓΟΥ.....	189
Γ. 3 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΥΡΓΟΥ.....	190
Δ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ.....	193
Ε. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΥΓΗΣ.....	194
ΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΛΑΤΑΝΟΥ.....	195
Ζ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΛΑΝΘΙΟΥ.....	196
Η. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΕΙΜΑΔΙΟΥ.....	198
Θ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΠΥΡΓΟΥ).....	198

I. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ.....	199
ΙΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΡΟΧΙΤΣΑΣ.....	200
ΙΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΡΑΤΟΥΛΑ.....	201
ΙΓ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΗΛΙΑ.....	201
ΙΔ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ.....	202
ΙΕ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΙΒΡΗΣ.....	203
ΙΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΡΥΟΒΡΥΣΗΣ.....	204

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ Ν.

ΗΛΕΙΑΣ.....207

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΜΑΛΙΑΔΑ.....208

A. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΑΛΙΑΔΑ.....210

B. Η ΠΗΝΕΙΑ.....210

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ Ν. ΗΛΕΙΑΣ (ΣΧ. ΕΤΟΣ 1899-1900)- 2^ο

ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ.....211

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ.....215

A. 1^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ.....216

B. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΡΔΑΜΑ.....216

Γ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΑΒΑΛΙΩΝ.....223

Δ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΕΡΑΚΙΟΥ.....226

Ε. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΥΓΕΙΟΥ.....226

ΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ.....227

Z. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ.....228

Η. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΛΑΤΤΑ.....229

Θ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΡΑΠΙΔΟΧΩΡΙΟΥ.....	230
I. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΠΕΛΟΚΑΜΠΟΥ.....	231
ΙΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΕΡΑΜΙΔΙΑΣ.....	231
ΙΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΑΒΑΡΙΟΥ.....	234
ΙΓ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΟΙΝΟΗΣ.....	235
ΙΔ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΗΛΙΔΑΣ.....	237
ΙΕ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΖΑΡΑΚΙΟΥ.....	238
ΙΣΤ. 3 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ.....	239
ΙΖ. 2 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ.....	239
ΙΗ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΑΦΝΙΩΤΙΣΣΑΣ.....	241
ΙΘ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΑΦΝΗΣ.....	241
Κ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ.....	242
ΚΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΟΥΝΑΪΚΩΝ.....	243
ΚΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΦΥΡΑΣ.....	244
ΚΓ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ.....	245
ΚΔ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΟΛΟΚΥΘΑ.....	246
ΚΕ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΚΛΙΒΑ.....	247
ΚΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΗΛΙΔΟΣ.....	248
ΚΖ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΡΑΘΙΑΣ.....	249
ΚΗ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΡΟΒΙΑΤΑΣ.....	250
ΚΘ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ.....	252
Λ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΛΑΓΑΝΑ.....	253
ΛΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΡΟΥΠΑΚΙΟΥ.....	254
ΛΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΜΠΟΥ.....	255
ΛΓ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ.....	256
ΛΔ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΠΙΔΟΥΛΑΣ.....	257
ΛΕ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΑΛΜΗΣ.....	258

ΛΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΣΤΕΡΕΪΚΩΝ.....	259
ΛΖ. ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ.....	260
ΛΗ. 6 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ.....	263
ΛΘ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ.....	264
Μ. 4 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ.....	265
ΜΑ. 5 ^ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ.....	266
ΜΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΟΡΟΪΒΟΥ.....	267

ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΕΧΑΙΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΕΧΑΙΝΩΝ Ν. ΗΛΕΙΑΣ.....	270
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΛΕΧΑΙΝΑ.....	271
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ (1865-1922).....	272
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΛΕΧΑΙΝΩΝ.....	274
Α. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΠΕΛΕΤΟΥ.....	275
Β. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΛΑΙΑΣ ΜΑΝΩΛΑΔΑΣ.....	275
Γ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΛΕΧΑΙΝΩΝ.....	276
Δ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΡΑΓΑΝΟΥ.....	278
Ε. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΒΑΣΙΛΩΝ.....	279
ΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ.....	279
Ζ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΑΣ ΜΑΥΡΑΣ.....	282
Η. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΡΥΟΝΕΡΙΟΥ.....	282
Θ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΑΦΝΗΣ.....	284
Ι. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΣΤΡΟΥ.....	285
ΙΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΛΥΒΑΚΙΩΝ.....	285
ΙΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΛΑΙΟΤΟΠΟΥ.....	287

ΙΓ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΡΑΧΩΝ.....	288
ΙΔ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ.....	289
ΙΕ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΑΡΔΑΣ- ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΝΕΟΥ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΒΑΡΔΑΣ.....	290
ΙΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΜΑΝΩΛΑΔΑΣ.....	292
ΙΖ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΟΥΡΤΕΣΙΟΥ.....	293
ΙΗ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΛΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	294
ΙΘ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΥΡΣΙΝΗΣ.....	294
ΔΗΜΟΣ ΒΟΥΠΡΑΣΙΑΣ- ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΨΗ.....	297
Κ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΠΟΛΗΣ.....	298
ΚΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΑΛΑΚΑ (ΑΕΤΟΡΑΧΗΣ).....	299
ΚΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΘΑΝΑΣΟΥΛΑΪΚΩΝ.....	299
ΚΓ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΝΑΣ.....	299
ΚΔ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΡΕΜΜΥΔΙΟΥ.....	300
ΚΕ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΝΩ ΚΟΥΡΤΕΣΙΟΥ.....	300
ΚΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΟΥΓΑΪΚΩΝ.....	302
ΚΖ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΕΡΜΠΑΝΗ.....	302

ΕΒΔΟΜΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ	
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ Ν.	
ΗΛΕΙΑΣ.....	304
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΡΕΣΤΕΝΑ.....	304
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ.....	
Α. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑΣ.....	306
Β. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ.....	308
Γ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΖΑΧΑΡΩΣ.....	310

Δ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΙΑΣΕΛΛΩΝ (ΜΠΡΟΥΜΑΖΙ).....	311
Ε. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΑΜΙΚΟΥ (ΑΛΗ- ΤΣΕΛΕΠΗ).....	312
ΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΚΡΙΣΙΩΝ.....	313
Ζ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΛΟΥΤΟΧΩΡΙΟΥ (ΤΑΓΙΑ).....	314
Η. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΦΡΙΞΑΣ (ΑΝΕΜΟΧΩΡΑΚΙ).....	315
Θ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΛΛΙΚΩΜΟΥ.....	317
ΔΗΜΟΣ ΣΚΙΑΛΛΟΥΝΤΟΣ.....	317
Ι. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΚΙΑΛΛΟΥΝΤΙΑΣ (ΜΑΖΙ).....	318
ΙΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΡΥΛΛΟΥ (ΜΟΥΤΡΙΖΑ).....	320
ΙΒ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΛΑΤΙΑΝΑΣ.....	320
ΙΓ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΡΙΝΑΣ.....	322
ΙΔ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΡΑΙΚΑ.....	323
ΙΕ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΡΥΠΗΤΗΣ (ΜΠΙΤΖΙΜΠΑΡΔΙ).....	324
ΙΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΡΟΥΝΩΝ (ΡΙΣΟΒΟ).....	325
ΙΖ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΛΑΔΙΚΟΥ.....	327
ΙΗ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΠΑΔΟΥΣ.....	329
ΙΘ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΤΩ ΣΑΜΙΚΟΥ (ΤΑΒΛΑ).....	329

ΟΓΔΟΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Α. ΑΡΧΕΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ (ΜΑΘΗΤΟΛΟΓΙΑ-ΓΕΝΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ).....	331
Β. ΠΙΝΑΚΕΣ.....	333
Γ. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	343
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	356
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	358
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	361

ABSTRACT	362
-----------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΚΑΙ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	363
--	-----

ΠΗΓΕΣ	370
--------------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I:

Αρχαία Ήλιδα - Αρχαία Ολυμπία.....	397
------------------------------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II:

Οικονομική ζωή στο νομό Ηλείας (Γεωργία- Κτηνοτροφία- Βιοτεχνία Βιομηχανία- Εμπόριο- Συγκοινωνία).....	404
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III:

Πνευματική ζωή και κοινωνική κίνηση στο νομό Ηλείας.....	454
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV:

Προγράμματα μαθημάτων Δημοτικών Σχολείων (19 ^{ος} - 20 ^{ός} αιώνας).....	463
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V:

Η Βασική Εκπαίδευση στο Νομό Ηλείας (Στατιστικοί πίνακες-Μαθητολογία- Γενικοί Έλεγχοι- Αρχειακό υλικό- Πρωτόκολλα- Πρακτικά Συνεδριάσεων- Αρχειακά έγγραφα).....	480
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VI:

Η Βασική Εκπαίδευση στο Νομό Ηλείας (Φωτογραφικό υλικό).....	575
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VII:

Τοπογραφικά διαγράμματα σχολικών διδακτηρίων.....	584
---	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VIII:

Σχολεία του Νομού Ηλείας (Φωτογραφικό υλικό).....	593
---	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από το πρώτα χρόνια της υπηρεσίας μου στα σχολεία της ιδιαίτερης πατρίδας μου, η Βασική Εκπαίδευση στο Νομό Ηλείας υπήρξε ένα από τα κύρια ενδιαφέροντά μου. Η παρούσα διατριβή έχει ως αντικείμενο αφ' ενός τη μελέτη της εκπαίδευσης στο Νομό Ηλείας κατά τον 19^ο αιώνα με βάση, κυρίως, πρωτογενές υλικό και αφ' ετέρου την εκ νέου θεώρηση και αξιολόγηση όλων των μέχρι σήμερα δημοσιευμάτων των σχετικών με την εκπαίδευση για την περίοδο που εξετάζεται σε ολόκληρο το Νομό Ηλείας.

Η αρχαιακή έρευνα που αποτελούσε τη βάση για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής με οδήγησε στην κατανόηση και παρουσίαση της λειτουργίας του θεσμικού πλαισίου της εκπαίδευσης στο Νομό Ηλείας.

Η δραστηριότητα των κρατικών οργάνων, οι χειρισμοί, ο ρόλος των προσώπων, οι νόμιμα κατοχυρωμένες αλλά και άτυπα παραχωρημένες αρμοδιότητες, συνθέτουν τη γενικότερη εικόνα της θεσμικής οργάνωσης της εκπαίδευσης στο Νομό Ηλείας.

Η συνεκτίμηση ενός πλήθους στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα απαιτεί την επικουρία και άλλων γνωστικών πεδίων τα οποία άπτονται της ιστορίας, της εκπαίδευσης, της Εκκλησίας και της διοικητικής οργάνωσης της χώρας.

Για τη συγγραφή αυτής της διατριβής οφείλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον καθηγητή της Ιστορίας της Νεότερης Ελλάδος και Νεοελληνικού πολιτισμού της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Απόστολο Γ. Παπαϊωάννου, ο οποίος με ενθάρρυνε να τολμήσω την ερευνητική αυτή «περιπέτεια», ενώ παράλληλα μου ενέπνευσε την αγάπη και το ενδιαφέρον για την ιστορική έρευνα. Οι συμβουλές του και οι μεθοδολογικές του υποδείξεις με βοήθησαν καθοριστικά κατά την πορεία της ερευνάς μου.

Η γόνιμη συνεργασία που είχαμε κατά τη διάρκεια του χρόνου της εκπόνησης της διατριβής μου έδωσε την ευκαιρία για την ιστορική αναζήτηση και τον προβληματισμό, απαραίτητο στοιχείο για τον ερευνητή.

Τύχη αγαθή θεωρώ επίσης τη συμμετοχή στην τριμελή συμβουλευτική επιτροπή του Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Σπυρίδωνα Πανταζή και τον αναπληρωτή καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Χαράλαμπο Μπαμπούνη, των οποίων η συνεισφορά κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής ήταν καταλυτική.

Επίσης θέλω να ευχαριστήσω το καθηγητή της νεότερης Ελληνικής Ιστορίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών κ. Αθανάσιο Φωτόπουλο, τους υπεύθυνους υπηρεσιακούς παράγοντες των Γενικών Αρχείων του Ν. Ηλείας, τον Διευθυντή Π.Ε. Ν. Ηλείας κ. Επαμεινώνδα Γεωργόπουλο, τους προϊσταμένους των Γραφείων Π.Ε. Ν. Ηλείας κ. Αλέξη Γεωργόπουλο, κ. Διονύσιο Γεωργόπουλο, κ. Γεώργιο Παπαγεωργίου και κ. Διονύσιο Αλεξόπουλο, τους Διευθυντές των Δημοτικών Σχολείων Ν. Ηλείας, τον καθηγητή

Θεολογίας κ. Ανδρέα Μπράτη, την Διευθύντρια του Γυμνασίου Βαρθολομιού, φιλόλογο, κ. Σπεντζάρη Αικατερίνη – Τζαβάρα, την πρώην Βουλευτή Ν. Ηλείας κ. Φρόσω Σπεντζάρη – Τσιαμάνη και τέλος τον πρώην Δήμαρχο Γαστούνης, κ. Κων/νο Λούρμπα, οι οποίοι συνέλαβαν με το δικό τους τρόπο ώστε να φέρω σε πέρας την προσπάθεια αυτή.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

βλ.: βλέπε

πρβλ.: παράβαλε

ό.π.: όπου παραπάνω

φ.: φύλλο

β.: βιβλίο

φ.: φάκελος

αρ: άρθρο

σ.: σελίδα, -ς

χ.χ.: χωρίς χρόνο

χ.τ.: χωρίς τόπο

π.: περιοδικό

εφ.: εφημερίδα

Ε.Λ.Ι.Α.: Ελληνικό, Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο

Γ.Α.Κ.: Γενικά Αρχεία του Κράτους

Ε.Β.: Εθνική Βιβλιοθήκη

Β.Β.: Βιβλιοθήκη της Βουλής

Γ.Β.: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Ε.Ι.Ν.Ε.Π.: Εργαστήριο Ιστορίας Νεοτέρας Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού

Ι.Α.: Ιστορικό Αρχείο

Δ.Σ.: Δημοτικό Σχολείο

Ε.Κ.: εφημερίδα κυβερνήσεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ως γνωστόν, η ιστορία της εκπαίδευσης του ελληνικού κράτους ξεκινάει από τα χρόνια του Καποδίστρια και διανύει ολόκληρο το 19ο αιώνα μέσα από τη δράση των κυβερνήσεων επί Όθωνα και επί Γεωργίου Α΄. Οι κυβερνήσεις αυτές ασχολήθηκαν με το ζήτημα της Παιδείας και της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα μέσα από αντίξοες συνθήκες και κυρίως μέσα από την άσκηση μιας μάλλον αναποτελεσματικής εκπαιδευτικής πολιτικής, τουλάχιστον μέχρι την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, κατά την οποία φαίνεται να υπάρχει μια σχετικά ικανοποιητική πρόοδος σε σχέση με τα αντίστοιχα αποτελέσματα των προηγούμενων δεκαετιών.

Η εμβάθυνση στην ιστορία της εκπαίδευσης της επαρχίας Ηλείας και ακόμα πιο συγκεκριμένα, η ιστορία της βασικής εκπαίδευσης στην Ηλεία κατά το 19ο αιώνα (και ειδικότερα από τα χρόνια του Καποδίστρια και εξής) αποτελεί το θέμα της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Η μελέτη αυτής της ιστορικής περιόδου στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι για την ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης κατά το 19ο αιώνα, ιδιαίτερα μάλιστα αν αναλογιστεί κανείς τα περιορισμένα σύνορα του νεοσύστατου κράτους και ακόμα περισσότερο αν σκεφτεί κανείς τις ιδιαιτερότητες της Ηλείας, μιας επαρχίας απομακρυσμένης από την πρωτεύουσα, παραμελημένης (τηρουμένων των αναλογιών) από την κεντρική διοίκηση και αγροτικής σχεδόν στο σύνολό της.

Η σημασία της παρούσας έρευνας μεγαλώνει ακόμα περισσότερο, από τη στιγμή που το περιεχόμενό της αναζητήθηκε (πέρα από την τρέχουσα βιβλιογραφία) στο πρωτογενές ιστορικό αρχειακό υλικό των Δημοτικών Σχολείων της Ηλείας, το οποίο επί δεκαετίες ήταν ξεχασμένο και αγνοημένο από την επιστημονική έρευνα. Η δημοσίευση αυτού του ανέκδοτου έως τώρα υλικού και η εξαγωγή βασικών συμπερασμάτων από τη μελέτη του, είχε ως αποτέλεσμα την ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής, μέσα από την οποία φιλοδοξούμε να φωτίσουμε ανεξερεύνητες πτυχές τόσο της ιστορίας της ελληνικής εκπαίδευσης όσο και της τοπικής ιστορίας της Ηλείας, προσθέτοντας ένα ακόμα κεφάλαιο σε αυτόν τον τομέα της Ιστορικής Επιστήμης και της επιστημονικής έρευνας.

Ως προς τη διάρθρωσή της, η παρούσα διδακτορική διατριβή έχει χωριστεί στα ακόλουθα μέρη:

Το πρώτο μέρος αναφέρεται στην ιστορία της Ηλείας από την αρχαιότητα μέχρι και τα νεότερα χρόνια, δίνοντας έμφαση στην τοπική ιστορία του 19ου αιώνα (μετά την Επανάσταση του '21) και εξετάζοντας την επαρχία αυτή από κάθε οπτική

γωνία. Η ανωτέρω μελέτη ξεκινάει από τη γεωγραφική δομή της περιοχής και εμβαθύνει στην ιστορική της διαδρομή ανά τους αιώνες, με ιδιαίτερες αναφορές στην πολιτιστική της κληρονομιά και ιδιαίτερα στους Ολυμπιακούς Αγώνες της αρχαιότητας και την αναβίωσή τους στα τέλη του 19ου αιώνα.

Το δεύτερο μέρος έχει ως θέμα του την Ιστορία της Εκπαίδευσης στο νεοελληνικό κράτος κατά το 19ο αιώνα, μέσα από μια περιεκτική αναδρομή στην εκπαιδευτική πολιτική του Καποδίστρια και των κυβερνήσεων που ανέλαβαν την εξουσία από τα χρόνια του βασιλιά Όθωνα μέχρι και την τελευταία περίοδο της θητείας του Γεωργίου Α΄. Η ανωτέρω ιστορική αναδρομή εστιάζει στις προσπάθειες των ελληνικών κυβερνήσεων να στηρίζουν το οικοδόμημα της εκπαίδευσης του νέου κράτους. Οι προσπάθειες αυτές, θεωρητικώς τουλάχιστον, διακρίνονταν συχνά από θετικά σημεία, αλλά στην πράξη χαρακτηρίζονταν (στην πλειοψηφία τους) από αναποτελεσματικότητα, η οποία οφείλονταν τόσο στην ανεπάρκεια των ηγετικών ομάδων όσο και στην απροθυμία τους να δράσουν σωστά, καθώς αποδείχτηκαν κατώτεροι των περιστάσεων στο χειρισμό των εκπαιδευτικών ζητημάτων.

Το τρίτο μέρος της εργασίας μας είναι σχετικό με την Εκπαίδευση στην Ηλεία κατά το 19^ο αιώνα και κυρίως από την Απελευθέρωση (μετά την Επανάσταση του 1821) και εξής. Η μελέτη αυτής της συγκεκριμένης περιόδου δημιουργεί στον ερευνητή την αίσθηση ενός σημαντικού κενού για τα εκπαιδευτικά πράγματα της επαρχίας Ηλείας από την εποχή του Καποδίστρια μέχρι και την πρώτη περίοδο του Γεωργίου Α΄, καθώς μια πρώτη σημαντική βελτίωση φαίνεται να υπάρχει μόλις στην τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα (και τις αρχές του Εικοστού), όταν παρατηρείται από τότε η ίδρυση των περισσότερων σχολείων της Ηλείας.

Στο τέταρτο μέρος της εργασίας, ξεκινάει η εξέταση της ιστορίας του κάθε σχολείου της επαρχίας Ηλείας ξεχωριστά, αρχής γενομένης από τα Δημοτικά Σχολεία της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Πύργου, δηλαδή της πρωτεύουσας του Νομού και της πρώτης από τις τέσσερις Εκπαιδευτικές Περιφέρειες που θα μελετήσουμε.

Το πέμπτο μέρος αναφέρεται κατόπιν στην ιστορία των Δημοτικών Σχολείων από την Εκπαιδευτική Περιφέρεια της Αμαλιάδας, δηλαδή από τη δεύτερη κατά σειρά μεγαλύτερη πόλη του Νομού Ηλείας μετά την πρωτεύουσα του Πύργου.

Το έκτο μέρος πραγματεύεται την ιστορία όλων των Δημοτικών Σχολείων που υπάγονται στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια των Λεχαινών, δηλαδή των περιοχών βορειοδυτικά της Αμαλιάδας και του Πύργου, προς την κατεύθυνση της Πάτρας.

Το έβδομο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει την ιστορία των Δημοτικών Σχολείων της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Κρεστένων, στα νοτιοανατολικά της Αμαλιάδας και του Πύργου, προς την κατεύθυνση της Καλαμάτας.

Το όγδοο μέρος της διατριβής περιλαμβάνει αρχειακό υλικό, στατιστικούς πίνακες και διαγράμματα.

Η παράθεση της ιστορίας των Δημοτικών Σχολείων και γενικότερα της Βασικής Εκπαίδευσης των ανωτέρω Εκπαιδευτικών Περιφερειών έχει βασιστεί στην έρευνα και τη μελέτη του πρωτότυπου αρχειακού υλικού από τα Δημοτικά Σχολεία της Ηλείας. Η πρωτοτυπία της έρευνας αυτής όμως, δεν έγκειται μόνο στη δημοσίευση του ανωτέρω ανέκδοτου υλικού, αλλά σχετίζεται και με την αρμονική ενσωμάτωσή του μέσα στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και στα μέχρι τώρα βιβλιογραφικά δεδομένα, όπως επίσης και μέσα στην εκπαιδευτική πραγματικότητα της επαρχίας Ηλείας και του ελληνικού κράτους κατά το 19ο αιώνα. Η ανεύρεση αυτού του πρωτογενούς αρχειακού υλικού (μαθητολόγια, γενικοί έλεγχοι, πρακτικά συνεδριάσεων κλπ.), υπό δύσκολες συνθήκες και χωρίς να υπάρχουν σχετικά οργανωμένα αρχεία στο Νομό, οδήγησε στη μελέτη σημαντικών ζητημάτων γύρω από τη Βασική Εκπαίδευση της περιοχής, όπως π.χ. για τη λειτουργία των Δημοτικών Σχολείων, το διδακτικό προσωπικό τους και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του μαθητικού πληθυσμού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η Βασική Εκπαίδευση στο Νομό Ηλείας ως αντικείμενο έρευνας, ήταν από τα κύρια ενδιαφέροντά μου από τα πρώτα μάλιστα χρόνια της υπηρεσίας μου σε σχολεία της ιδιαίτερης πατρίδας μου. Η συγκέντρωση των πρώτων τεκμηρίων, αρχικά βιβλιογραφικών για την περιοχή της Ηλείας, πολύ γρήγορα έγινε διαρκής σκοπός και στόχος. Είχα την τύχη να φοιτήσω στο Διδασκαλείο των Ιωαννίνων και να επισκέπτομαι συχνά τις βιβλιοθήκες και τα εκεί ευρισκόμενα εργαστήρια.

Υποχρεώθηκα επομένως εκ των πραγμάτων (και De jure), να ζητήσω οδηγίες, υποδείξεις και κατευθύνσεις στις έρευνες που ανέφερα. Όταν κατόρθωσα να αποκτήσω τον τίτλο του υποψήφιου Διδάκτορα, στο ίδιο Πανεπιστήμιο, η όλη υπόθεση της έρευνας ήταν ανοιχτή πρόκληση, ειδικότερα για έναν εκπαιδευτικό που υπηρετεί την Παιδεία συνειδητά και οι ρίζες ή οι καταβολές του βρίσκονται στα ιερά χώματα της Ηλείας, όπως ήμουν εγώ, (ας μου επιτραπεί αυτή η προσωπική αναφορά).

Αιχμή αυτής της εκπαιδευτικής Ιστορίας είναι φυσικό να αποτελούν τα εκπαιδευτήρια της Ολυμπίας και με ότι αυτή η έρευνα συνεπάγεται. Σε συνεργασία που είχα με τον επιβλέποντα καθηγητή έπρεπε στο πρώτο στάδιο των δράσεών μου να αποκτήσω το απαιτούμενο θεωρητικό υπόβαθρο και στη συνέχεια να συγκεκριμενοποιήσω τα θέματα, τα ζητήματα, τα αιτήματα ή τα ερωτήματα των ερευνών μου. Στη βιβλιοθήκη του εργαστηρίου «*Ιστορίας Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού*» συμβουλευτήκα την πολύτομη έκδοση «*Ιστορία και οι μέθοδοί της*» (Μετάφραση από τα γαλλικά του 1961), που εξέδωσε το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1975 Κ.Σ.). Η πολύτιμη αυτή έκδοση στάθηκε ισχυρό βοήθημα και αποτέλεσε την βάση των ερευνητικών μου αναζητήσεων. Παράλληλα από τις εκδόσεις «Θεμέλιο» στην Αθήνα (1983) κυκλοφόρησε το πολύ σημαντικό βοήθημα του Πολωνού Ιστορικού (Jerzy Topolski) «*Προβλήματα Ιστορίας και Ιστορικής Μεθοδολογίας*», μετάφραση, Μαρίας Μαραγκού, Γιώργος

Μαραγκός. Στις μελέτες αυτές συμπεριέλαβα και το πολυσέλιδο έργο του γνωστού Πανεπιστημιακού καθηγητή των Ιωαννίνων και της Αθηνάς Θεόφιλου Βέικου, «Θεωρία και Μεθοδολογία της Ιστορίας», (εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1987).

Με αυτόν τον πρώτο θεωρητικό οπλισμό κατεύθυνα την προσοχή μου και προς τις βιβλιογραφικές ενδείξεις, όπως αυτές είχαν συμπεριληφθεί στην Ελληνική βιβλιογραφία του 19^{ου} αιώνα. Με βάση το τρίτομο έργο του Δημητρίου Γκίνη και Βαλέριου Μέξα, Ελληνική βιβλιογραφία, (1800 – 1865), Αθήνα 1939 – 1957. Όπως είναι γνωστό η βιβλιογραφική αυτή συλλογή καλύπτει τα χρόνια (1800 – 1863). Κατ' ευτυχής συγκυρία η Πόπη Πολέμη αποφάσισε να εκδώσει το τετράτομο βιβλιογραφικό έργο «Ελληνική βιβλιογραφία 1864 – 1900) Αθήνα 2006 Κ.Σ. που η ίδια έχει συγγράψει με τον αείμνηστο Φίλιππο Ηλιού.

Πρόκειται για συνέχεια της προηγούμενης συγγραφής και κάλυψε τα χρόνια (1864 – 1900). Είχα λοιπόν στα χέρια μου μαζί με τις προσθήκες που είχαν γίνει στη βιβλιογραφία των Δ. Γκίνη και Β. Μέξα όλο το βιβλιογραφικό corpus. Τα πρώτα βιβλιογραφικά αποτελέσματα των ερευνών μου έθεσα υπόψη στον επιβλέποντα καθηγητή. Η όλη εργασία ήταν ήδη στην αφετηρία της. Μετά από πο ώρες συζητήσεις και διαρκή συνεργασία αποκρυσταλλώθηκαν τα κύρια αιτήματα της όλης έρευνας. Όσον αφορά τη βιβλιογραφική έρευνα συμπληρωματικά δεν πρέπει να παραλείψουμε το μνημειώδες έργο του Φιλίππου Ηλιού, «Ελληνική βιβλιογραφία» 1801-1818, που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1997 [= Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο =].

Σχετικά με την Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης το 19^ο και 20^ο αιώνα υποχρεώθηκα να συμβουλευτώ τα δημοσιεύματα του Ματθαίου Παρανίκα σχεδίασμα «Περί της εν τω ελληνικώ Έθνει καταστάσεως των γραμμάτων από αλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.χ.) μέχρι των Αρχών της Ενεστώσης (ΙΘ') Εκατονταετηρίδος.» του Μιχαήλ Γεδεών, «Η πνευματική κίνησης του Γένους ημών έτη» Π. «Εκκλησιαστική αλήθεια» (1888 – 1889), καθώς και πλήρη σειρά των «Επετηρίδων του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως», (1863 κ.ε.). εμπεριέχονται και οι δραστηριότητες των φιλεκπαιδευτικών συλλόγων που λειτουργούσαν υπό την καθοδήγησή του στην Β. Ελλάδα. Βέβαια οι νεότερες Ιστορίες της Εκπαίδευσης, τόσο του Τρύφωνα Ευαγγελίδου όσο και του Χρ. Λέφα έχω τη δική τους βαρύνουσα σημασία, αν ληφθεί υπόψη ακόμη και ο χρόνος εκδόσεως των. Εκτός από το περιοδικό που αναφέρθηκε συμβουλευτήκα κι άλλες σειρές περιοδικών παρ' όλο που ήταν εκτός των χρονικών ορίων της υπό εκπόνηση διατριβής.

Μελέτησα τα τεύχη του Δελτίου του εκπαιδευτικού ομίλου (1910 – 1924), τα φυλλάδια του περιοδικού «Αναγέννηση» (1926 – 1928) καθώς και τα έξι τεύχη του περιοδικού «Παιδεία» (Ιανουάριος – Ιούνιος 1936). Αποδελτίωσα τέλος τα γνωστά συγγράμματα των Αλέξη Δημαρά, «Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε», (τεκμήριο Ιστορίας), δύο τόμοι, εκδόσεις «Ερμής», Αθήνα 1973 – 1974, του ιδίου και της Βάσως Βασιλίου – Παπαγεωργίου «Από το κοντύλι στον υπολογιστή», εκδόσεις

Μεταίχμιο, Αθήνα 2008, Κωνσταντίνου Τσουκαλά, «Εξάρτηση και Αναπαραγωγή», «Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα» (1830 – 1922), Μετάφραση Ιωάννα Πετροπούλου – Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, Αθήνα, εκδόσεις θεμέλιο 1977, χρησιμοποίησα ακόμη το εμπειριστατωμένο άρθρο του Βασίλη Κρεμμυδά «Τα μαθητολόγια ως πηγή κοινωνικής Ιστορίας», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

Το έντυπο αυτό υλικό συναρθρώθηκε με το σύνολο των δημοσιευμένων πηγών και των ανέκδοτων χειρόγραφων μαρτυριών σχετικά με την εκπαίδευση και την Παιδεία στην Ηλεία την εποχή που μας ενδιαφέρει. Κατόρθωσα να συγκεντρώσω από το ένα μέρος πλούσια Ηλειακή βιβλιογραφία και από την άλλη μεριά εντυπωσιακή χειρόγραφη παράδοση για την εκπαίδευση στην Ηλεία που εντόπισα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, στον Πύργο και σε ιδιωτικές αρχαιακές συλλογές. Βέβαια οφείλω να ομολογήσω ότι είχα ήδη αρχίσει να συγκεντρώνω αρχαιακό υλικό ως εκπαιδευτικός, τότε που υπηρετούσα σε διάφορες σχολικές μονάδες στο Νομό Ηλείας. Οι βιβλιογραφίες που αναφέρθηκαν και η πλούσια συγκομιδή του Αρχαιακού υλικού του σχετικού με την Ιστορία της Εκπαίδευσης και της Παιδείας στο Νομό Ηλείας με οδήγησαν στη σύνθεση συγκεκριμένων θεμάτων, ζητημάτων και προβλημάτων, τα οποία έλαβαν τη μορφή ερωτήσεων και αιτημάτων. Για να έχει η έρευνα αυτή αποτέλεσμα ως πραγματικές απαντήσεις σε σειρά ερωτημάτων.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Προϋπόθεση της έρευνας μου στάθηκε η αναζήτηση, η επεξεργασία και η χρησιμοποίηση πηγών και βοηθημάτων σχετικά με το θέμα μου. Κατά την πορεία της έρευνας, ακολούθησα τις εξής βασικές μεθοδολογικές διαδικασίες:

α) Την αναζήτηση και ανεύρεση του σχετικού αρχαιακού και βιβλιογραφικού υλικού.

1) Την μεθοδική καταγραφή του

2) Τη συλλογή τεκμηρίων

3) Την καταγραφή και ταξινόμησή τους και

4) Την επεξεργασία και μεθοδική χρησιμοποίησή του.¹

Επίσης κατά την έρευνα της ιστορικής μου εργασίας, επεξεργάστηκα σταδιακά τις εξής απαραίτητες μεθοδολογικές φάσεις:

1) Την ερευνητική

2) Την ταξινόμηση υλικού και

3) Την σύνθεση

Ερευνητική: Η πρώτη αυτή φάση καθορίζεται από:

α) Τη βιβλιογραφική ενημέρωση σε βοηθήματα.

β) Την αναζήτηση δημοσιευμένων πηγών και

γ) Την έρευνα ανέκδοτου υλικού.

---

¹Βλ. Ιωάννης Καραγιαννόπουλος: «Εισαγωγή στην τεχνική της επιστημονικής ιστορικής εργασίας», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1988, σ. 30.

Η βιβλιογραφική ενημέρωση για το συγκεκριμένο αντικείμενο της μελέτης μου με προφύλαξε από την επανάληψη γνωστών ζητημάτων.²

Ταξινόμηση: Μετά το πέρας ερευνητικής διαδικασίας προχώρησα στην ταξινόμηση του υλικού που άντλησα τόσο από τα δημοσιευμένα έργα, όσο και από τις αδημοσίευτες αρχειακές μαρτυρίες. Στη φάση αυτή όπως και στην προηγούμενη σημαντικό ρόλο έπαιξε η αποδελτίωση, μία τεχνική συστηματικής καταγραφής των πληροφοριών στα λεγόμενα δελτία.³

Προβληματισμοί έρευνας - πηγές: Με την έρευνα αυτή, μελετώ την ιστορία της Βασικής Εκπαίδευσης του Νομού Ηλείας κατά το 19^ο αιώνα και ειδικότερα από την απελευθέρωση της Ελλάδας (με την ίδρυση του νέου κράτους το έτος 1830) μέχρι και τις αρχές του Εικοστού αιώνα. Πρόκειται για ένα θέμα, το οποίο δεν έχει διερευνηθεί μέχρι σήμερα, όσον αφορά το συγκεκριμένο χώρο. Η μελέτη αυτή στηρίζεται σε πλούσιο πρωτογενές αρχειακό υλικό (μαθητολόγια, γενικοί έλεγχοι, πρακτικά συνεδριάσεων κλπ.) που βρέθηκαν στα Ιστορικά αρχεία των Δημοτικών Σχολείων του Νομού Ηλείας.

Ειδικότερα, τα μαθητολόγια αυτά κυρίως αποτέλεσαν την πιο σημαντική πηγή για τη Βασική Εκπαίδευση του Νομού Ηλείας και επιπροσθέτως ακόμα για τη μελέτη της τοπικής κοινωνίας. Με άλλα λόγια, λοιπόν, τα μαθητολόγια αυτά παρέχουν πολύ σημαντικές πληροφορίες για τη μελέτη της ευρύτερης τοπικής ιστορίας με προεκτάσεις και σε πολλούς ακόμα επιστημονικούς τομείς, όπως είναι για παράδειγμα η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, τα μαθητολόγια είναι πηγές που μας δίνουν πληροφορίες για τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών που φοιτούν στα σχολεία, για το φύλο τους και ακόμη για την επαγγελματική κατάσταση των γονέων και κυρίως του πατέρα. Πρόκειται για στοιχεία, τα οποία μας επιτρέπουν να προχωρήσουμε σε σημαντικές αναγωγές από τα εκπαιδευτικά στα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της περιοχής, έτσι ώστε μέσα από μια σειρά σαφώς αλληλένδετων και αλληλοσχετιζόμενων πληροφοριών, να μπορέσουμε να βγάλουμε αρκετά συμπεράσματα για την κοινωνική και την επαγγελματική σύσταση της επαρχίας του Νομού Ηλείας και των επιμέρους περιοχών της, όπως επίσης και για τη σχέση των εκπαιδευτικών δεδομένων με τις αντίστοιχες κοινωνικές δομές της συγκεκριμένης επαρχίας.

Η ανωτέρω επιστημονική προσέγγιση είναι δυνατό να θέσει μια σειρά από ιδιαίτερα σημαντικά ερωτήματα, όπως το αν η τότε εκπαιδευτική πραγματικότητα είχε τη δυνατότητα να καλύψει τις τοπικές ανάγκες και μέχρι ποιο βαθμό, λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη τις ιδιαίτερες κοινωνικές συνιστώσες της εποχής εκείνης ως προς: α) το φύλο και τη δυνατότητα πρόσβασης των αγοριών και των κοριτσιών στη Βασική Εκπαίδευση, σε σχέση κυρίως με το κατά πόσο είχαν τα δύο φύλα τις ίδιες εκπαιδευτικές δυνατότητες ως προς τη φοίτησή τους στο σχολείο. β) Το επάγγελμα των γονέων και ιδίως του πατέρα (για την εποχή εκείνη) και το κατά πόσο η

---

²Βλ. Κωνσταντίνος Τσιμπούκης: «Τρόπος συγγραφής μιας επιστημονικής εργασίας», (Τύποις: Ιωάννης Περγάμαλης), Αθήνα 1975, σ.32.

³Βλ. Ιωάννης Καραγιαννόπουλος: «Εισαγωγή στην τεχνική της επιστημονικής ιστορικής εργασίας», ό.π., σ. 35.

οικονομικοκοινωνική κατάσταση του πατέρα επηρέαζε τη φοίτηση των παιδιών του στο σχολείο, κάτι όμως που δεν είχε να κάνει απλώς και μόνο με τη φοίτηση αλλά και με τη συνέχισή της στο μέλλον και κυρίως με το κατά πόσο αξιόλογη θα μπορούσε να είναι αυτή η φοίτηση. γ) Διάφοροι ιδιαίτεροι παράγοντες (γεωγραφικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτιστικοί), οι οποίοι είναι βέβαιο ότι επηρέαζαν τα εκπαιδευτικά δεδομένα μιας περιοχής, όπως για παράδειγμα η εκπαιδευτική κατάσταση του πληθυσμού κάποιων πόλεων (π.χ. του Πύργου), σε σχέση με τις εκπαιδευτικές δυνατότητες που είχε ο μαθητικός πληθυσμός των μικρότερων κοινωνιών στα χωριά και ιδίως στα μικρά χωριά. Με άλλα λόγια, μέσα σε αυτά τα πλαίσια, ιδιαίτερο ενδιαφέρον φαίνεται να έχουν (σε κάθε περίπτωση) οι αμοιβαίες επιδράσεις ανάμεσα στην κοινωνική και την εκπαιδευτική κατάσταση του μαθητικού πληθυσμού της Ηλείας, σε σχέση, όπως προείπαμε, με τις ιδιαίτερες συνιστώσες που επηρεάζουν τη φοίτηση στο σχολείο (φύλο, οικονομικοκοινωνική κατάσταση του πληθυσμού σε πόλεις και χωριά, επάγγελμα γονέων).

Στην πληθώρα των παραπάνω ερωτημάτων και των εκπαιδευτικών προβληματισμών, έρχεται να απαντήσει η έρευνα του πρωτογενούς αρχειακού υλικού του Νομού Ηλείας, η οποία αποτελεί και την πρωτοτυπία της παρούσας μελέτης. Όπως προαναφέραμε, η μελέτη αυτή αναφέρεται στον ελεύθερο βίο του ελληνικού κράτους σε όλο το 19^ο αιώνα, δηλαδή από το 1830 και εξής μέχρι και τις αρχές του Εικοστού αιώνα και σε ολόκληρη δηλαδή την περίοδο πριν από τις εξελίξεις που έφερε η επανάσταση στο Γουδί με τον ερχομό του Ελευθερίου Βενιζέλου στην εξουσία και τις νέες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που επεδίωξε να κάνει ο τελευταίος στην εκπαιδευτική ζωή της Ελλάδας. Με άλλα λόγια, η περίοδος που εξετάζουμε για τη Βασική Εκπαίδευση στην Ηλεία (1830- αρχές του 20^{ού} αιώνα), είναι μια ιστορική περίοδος με πολλές και ιδιαίτερες αντικειμενικές δυσκολίες για τον ερευνητή της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, καθώς η απουσία των συγκροτημένων και οργανωμένων αρχείων της Βασικής Εκπαίδευσης του Νομού Ηλείας, για την περίοδο που εξετάζεται, με οδήγησε στην αναζήτηση των αρχείων που υπάρχουν στα Δημοτικά σχολεία του Νομού Ηλείας. Οι πρωτογενείς αυτές πηγές είναι κυρίως μαθητολόγια που εντοπίστηκαν στα Δημοτικά Σχολεία, Πύργου, Αμαλιάδας, Καράτουλα – Μαγούλας, Χαβαρίου, Νεοχωρίου, Καβασίλων, Μυρσίνης, Βαρθολομιού, Καρδαμά, Ανδραβίδας, Τραγανού, Ανδρίτσαινας, Ζαχάρω, Αρχαίας Ολυμπίας και Κυλλήνης. Ειδικότερα, οι πρωτογενείς αυτές πηγές περιλαμβάνουν:

1) Α` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Πύργου:

α. Μαθητολόγια από το σχολικό έτος 1883 – 1884 μέχρι και το σχολικό έτος 1896 – 1897,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1903 – 1904.

2) Β` Δημοτικό Σχολείο Θηλέων Πύργου:

α. Μαθητολόγια από το σχολικό έτος 1897 – 1898 μέχρι και το σχολικό έτος 1899 – 1900,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1897 – 1898 μέχρι και το σχολικό έτος 1899 – 1900.

3) Γ` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Πύργου:

- α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1898 – 1899 μέχρι και το σχολικό έτος 1906 – 1907,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1898 – 1899 μέχρι και το σχολικό έτος 1906 – 1907.
- 4) Δ` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Πύργου:
- α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901.
- 5) Α` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αμαλιάδος:
- α. Μαθητολογία από το Σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το Σχολικό έτος 1901 – 1902,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το Σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το Σχολικό έτος 1901 – 1902.
- 6) Β` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αμαλιάδος:
- α. Μαθητολογία από το Σχολικό έτος 1898 – 1899 μέχρι και το Σχολικό έτος 1900 – 1901,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το Σχολικό έτος 1898 – 1899 μέχρι και το Σχολικό έτος 1900 – 1901.
- 7) Δημοτικού Παρθεναγωγείου Αμαλιάδος:
- α. Μαθητολογία από το Σχολικό έτος 1897 – 1898 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1897 – 1898 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901.
- 8) Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Λεχαινών:
- α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901.
- 9) Δημοτικό Σχολείο Θηλέων Λεχαινών:
- α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901.
- 10) Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Χαβαρίου:
- α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901.
- 11) Μεικτό Δημοτικό Σχολείο Νεοχωρίου:
- α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1899 – 1900,
- β. Γενικοί Έλεγχοι από το Σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1899 – 1900.

12) Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Καβασιλών:

α. Μαθητολογία από το Σχολικό έτος 1897 – 1898 μέχρι και το Σχολικό έτος 1901 – 1902,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το Σχολικό έτος 1897 – 1898 μέχρι και το σχολικό έτος 1901 – 1902.

13) Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Βαρθολομιού:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901.

14) Μεικτό Δημοτικό Σχολείο Καρδαμά:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1904 – 1905,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1904 – 1905.

15) Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Τραγανού:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1896 – 1897 μέχρι και το σχολικό έτος 1900 – 1901.

16) Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ζαχάρως:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1893 – 1894 μέχρι και το σχολικό έτος 1896 – 1897,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1893 – 1894 μέχρι και το σχολικό έτος 1896 – 1897.

17) Μεικτό Δημοτικό Σχολείο Μυρσίνης (Σουλεϊμάναγα):

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1901 – 1902 μέχρι και το σχολικό έτος 1904 – 1905,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1901 – 1902 μέχρι και το σχολικό έτος 1904 – 1905.

18) Μεικτό Γραμματοσχολείου Κυλλήνης:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1901 – 1902 μέχρι και το σχολικό έτος 1909 – 1910,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1906 – 1907 μέχρι και το σχολικό έτος 1926 – 1927.

19) Γραμματοσχολείο Αρρένων Αρχαίας Ολυμπίας:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1905 – 1906 μέχρι το σχολικό έτος 1923 – 1924,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1905 – 1906 μέχρι και το σχολικό έτος 1923 – 1924,

Επίσης βρέθηκαν Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1936 – 1937 μέχρι και το σχολικό έτος 1941 – 1942. Λόγω της ξεχωριστής θέσης που κατέχει η Αρχαία Ολυμπία, προχώρησα πέρα από την περίοδο που εξετάζεται.

20) Πλήρες Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ανδρίτσαινας:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1906 – 1907 μέχρι το σχολικό έτος 1912 – 1913,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1906 – 1907 μέχρι και το σχολικό έτος 1912 – 1913.

21) Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ανδραβίδας:

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1906 – 1907 μέχρι το σχολικό έτος 1908 – 1909,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1906 – 1907 μέχρι το σχολικό έτος 1908 – 1909.

22) Μεικτό 2/θέσιο Δημοτικό σχολείο Καράτουλα (Μαγούλας):

α. Μαθητολογία από το σχολικό έτος 1912 – 1913 μέχρι και το σχολικό έτος 1915 – 1916,

β. Γενικοί Έλεγχοι από το σχολικό έτος 1912 – 1913 μέχρι και το σχολικό έτος 1915 – 1916.

Για την είσοδό μου στα Αρχεία των παραπάνω σχολείων μου έχει χορηγηθεί από την διεύθυνση σπουδών Π.Ε. (Φ 15/7/166292/Γ1) άδεια έγκρισης διεξαγωγής της έρευνας. Βέβαια στις μέρες μας τα μαθητολογία δεν αποτελούν βασική πηγή μόνο για την εκπαίδευση, αλλά και γενικότερα για την κοινωνική και οικονομική ιστορία ενός τόπου.⁴ Ως αρχειακό υλικό τα μαθητολογία μας πληροφορούν για πολλά ζητήματα της περιόδου που εξετάζεται όπως: α) Το ν αριθμό φοίτησης των μαθητών στα Δημοτικά σχολεία, β) Την ηλικία εγγραφής τους στο σχολείο, γ) τον τόπο καταγωγής τους αλλά και τον τόπο διαμονής και φοίτησής τους στο σχολείο, δ) για το επάγγελμα του πατέρα αλλά και για την οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

Με την αξιολόγηση των παραπάνω στοιχείων μπορούμε να προχωρήσουμε από τις εκπαιδευτικές στις κοινωνικές πραγματικότητες. Με βάση τα στοιχεία των μαθητολογίων, το κύριο ενδιαφέρον της μελέτης επικεντρώνεται στα εξής ειδικότερα θέματα:

1) Στην ίδρυση Δημοτικών σχολείων στο Νομό Ηλείας την περίοδο που εξετάζεται και αν το εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής εκείνης είχε διεισδύσει εξίσου στον αστικό και στον αγροτικό πληθυσμό του Νομού δίνοντας ισότιμες ευκαιρίες σε όλα τα κοινωνικά στρώματα.

2) Στα ποσοστά φοίτησης των μαθητών στα Δημοτικά σχολεία του Νομού σε σχέση:

α) με το φύλο τους: Αγόρια και κορίτσια είχαν τις ίδιες δυνατότητες φοίτησης στα Δημοτικά σχολεία; Πώς αντιμετώπισαν το ζήτημα η πολιτεία και η τοπική κοινωνία;

β) Με το επάγγελμα του πατέρα: Η κοινωνική και οικονομική κατάσταση επηρέαζε τη μαθητική τους σταδιοδρομία; Ποιες ομάδες είχαν περισσότερες πιθανότητες για να ολοκληρώσουν την φοίτησή τους στη Δημοτική Εκπαίδευση;

---

⁴Βλ. Βασίλης Κρεμμυδάς: «Τα μαθητολογία ως πηγή κοινωνικής Ιστορίας. Ένα δείγμα: Κωνσταντινούπολη 1884 – 1891», Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών. Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου «Πόλη και Παιδεία. Ουκ εισέτι εάλω και εάν εάλω η πόλις», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σ. 104.

γ) Με τον γεωγραφικό χώρο: Το γεωγραφικό χώρα από τον οποίο προέρχονταν οι μαθητές επηρέαζαν την φοίτησή τους στα σχολεία; Η απόσταση κατοικίας από την έδρα του σχολείου καθόριζε ή όχι την φοίτησή τους.⁵

Στην πορεία της διδακτορικής διατριβής αναλύεται και παρουσιάζεται το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για την βασική εκπαίδευση την περίοδο που εξετάζεται καθώς επίσης και το θεσμικό πλαίσιο, για την ίδρυση και την λειτουργία των Δημοτικών σχολείων, για την φοίτηση των μαθητών (εγγραφή, φοίτηση, αξιολόγηση, προαγωγή και κινητικότητα των μαθητών, αναλυτικά προγράμματα, μαθήματα που διδάσκονται οι μαθητές).

Με τα δεδομένα που προκύπτουν από την καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση των πρωτογενών πηγών (αρχεία των δημοτικών σχολείων), παρουσιάζονται τα δεδομένα για την ίδρυση τη λειτουργία και τις μεταβολές των σχολείων, καθώς και για το εκπαιδευτικό προσωπικό που υπηρετούσε στα σχολεία των Δήμων και κοινοτήτων του Νομού Ηλείας.

Πιστεύουμε ότι με την διερεύνηση των πηγών και την παρουσίαση στοιχείων από πρωτογενές υλικό, μέσα από τα αρχεία των σχολείων του Νομού Ηλείας την περίοδο που εξετάζεται συμβάλλουμε στην πλήρη παρουσίαση της εξέλιξης της στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσης του Νομού Ηλείας, καθώς και στην παραπέρα ιστορική μελέτη και έρευνα της ελληνικής εκπαίδευσης.⁶

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Ο ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ

Α. Η Ηλεία από γεωγραφική άποψη: Ο Νομός Ηλείας αποτελούσε πάντοτε ένα ξεχωριστό κομμάτι της Ελλάδας. Μοιάζει να σχηματίστηκε με την εύνοια της ιστορίας και της φύσης. Δεν θα μπορούσε να ερμηνευτεί διαφορετικά αυτή η σύνθεση της ποικιλίας του εδάφους, των πυκνών δασών και της ξεχωριστής σημασίας αρχαιολογικών τόπων, όπως: η Αρχαία Ολυμπία, Ο Ναός του Επικούρειου Απόλλωνα, η Αρχαία Ήλιδα και το κάστρο Χλεμούτσι.

---

⁵Βλ. Αναστασία Μηλίτη Νίκα, «Η μέση εκπαίδευση στη Μεσσηνία» (1833 – 1910), όψεις της Μεσσηνιακής κοινωνίας μέσα από την εκπαίδευση, Καλαμάτα 2004, σ. 11,12,13.

⁶Βλ. Ηλίας Χρ. Δήμιου: «Η βασική εκπαίδευση στο Νομό Αττικής την περίοδο 1897 – 1922» Διδακτορική Διατριβή, τ. Α`, Ιωάννινα 2008, σ. 9,10,11.

Ο Νομός Ηλείας καταλαμβάνει το ΒΑ τμήμα της Πελοποννήσου και βρέχεται από το Ιόνιο πέλαγος.⁷ Οριοθετείται από τον Λαρισό Ποταμό, τον Ερύμανθο ή Ντοάνα παραπόταμο του Αλφειού, την οροσειρά του Ολωνού, τον Αλφειό ποταμό και το Ιόνιο Πέλαγος.⁸ Βόρεια συνορεύει με τον Νομό Αχαΐας, Νότια με το Νομό Μεσσηνίας, Ανατολικά με τον Νομό Αρκαδίας και Δυτικά βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος.⁹ Η έκταση του Νομού Ηλείας είναι 2.621 τετραγωνικό χλμ. Το έδαφος του είναι κυρίως πεδινό.

Ο συνολικός πληθυσμός του Νομού είναι 179.429 (απογρ. 2011) κάτοικοι και αντιπροσωπεύει το 1,71% του συνολικού πληθυσμού.

Η σημερινή επαρχία Ηλείας στην αρχαιότητα χωριζόταν στην κοίλη Ήλιδα, στην Πισάτιδα, στην Ακρόρεια και στο τμήμα του Ερύμανθου που άνηκε στην Αρκαδία.

Σήμερα, διοικητικά ο Νομός αποτελείται από δύο επαρχίες. Την Επαρχία Ηλείας και την Επαρχία Ολυμπίας. Το μεγαλύτερο αστικό κέντρο του Νομού είναι ο Πύργος που συγκεντρώνει όλες σχεδόν τις διοικητικές υπηρεσίες και ακολουθεί η δεύτερη σε σειρά πόλη που είναι η Αμαλιάδα.

Η Ηλεία διαθέτει (10) Δήμους και (207) κοινότητες, ενώ αρκετοί είναι οι συνοικισμοί. Ο πληθυσμός του Πύργου βάσει της τελευταίας απογραφής ανέρχεται στους (29.000) κατοίκους.¹⁰

Η Ηλεία όπως φαίνεται στο χάρτη, περιβάλλεται από όρη και θάλασσα, διαρρέεται ποταμούς και παραπόταμους ενώ σε διάφορα σημεία της σχηματίζονται κάμποι και οροπέδια. Η διαμόρφωση του εδάφους της παρουσιάζει εντυπωσιακή ποικιλομορφία. Στα ορεινά της Ηλείας βρίσκονται οι δασώδεις βουνοσειρές της Φολόης. Κάπελη ονομάζεται το δάσος της Φολόης μέσα στο οποίο βρίσκονται τα ξεχωριστά Ηλειακά οροπέδια.¹¹ Αριστερά της Ηλείας βρίσκονται τα βουνά: Ερύμανθος, Πορτοβούνι, Λάμπεια Όρη, ό ρ ς Φολό η και Μίνθη, ενώ προ ς τα δεξιά η θάλασσα με το ις κόλπους: Κυλλήνη, Χελωνίτη και Κυπαρισσιακό. Στο Ιόνιο βρίσκονται τα δύο μεγαλύτερα λιμάνια του Νομού, της Κυλλήνης και του Κατάκολου, καθώς επίσης και τα αλιευτικά καταφύγια της Γλύφας και του Παλουκιού. Οι κυριότεροι ποταμοί της Ηλείας είναι: ο ποταμός Αλφειός ή Ρούφιος, ο Πηνειός (του οποίου τα νερά συναντώνται με τα νερά του ποταμού Λάδωνα και καταλήγουν στην τεχνηκή λίμνη του φράγματος του Πηνειού).¹² Επίσης η λιμνοθάλασσα του Κοτυχίου, αποτελεί έναν από τους μοναδικούς υδροβιότοπους της Ευρώπης. Το Κοτύχι μαζί με το δάσος

---

⁷ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων» Α' έκδοση, Εν Αθήναις 1924, εκ του τυπογραφείου Π.Γ. Μακρή και Σία – Φωτοανατύπωση της Α' έκδοσης. Εκ παραδρομής 1990, σ.7

⁸ Βλ. Νίκος Β. Αναστόπουλος, «Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων», Έκδοση της βιβλιοθήκης του πνευματικού κέντρου της εκπολιτιστικής Ένωσης Λαμπειείων – Διβριωτών Ηλείας 1994, σ.11

⁹ Βλ. Λεξικόν «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ» Πάντων των εθνών, από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του νυν, Εκδίδεται το πρώτο υπό Σ.Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ, Ι.Α. ΒΡΕΤΟΥ και Γ. ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ. Τόμος δεύτερος, εν Κωνσταντινουπόλει Τύποις Ι.Α. ΒΡΕΤΟΥ, 1871, σ.1237

¹⁰ Βλ. Τάσος Φιλιππόπουλος, «Από την ιστορία της Ηλείας», παράρτημα για το δάσκαλο, Αχαϊκές εκδόσεις 1996, σ.108.

¹¹ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Η ιστορία της Γαστούνης», Τόμος Α' έκδοση μ' ενίσχυση του Δήμου Γαστούνης, Αθήνα, 1998 – 1999, σ. 5-6.

¹² Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: ό.π..., 7-8

της Στροφυλιάς τις γειτονικές λεκάνες των Αλυκών Λεχαιών, το έλος της Λάμιας, τη Λιμνοθάλασσα του Προκόπου και τα υγρά λιβάδια της Μανωλάδας, αποτελεί ενιαία οικολογική ενότητα που προστατεύεται από τη διεθνή συνθήκη «RAMSAR».

Οι βροχές στην Ηλεία είναι συνεχείς και μεγάλες κατά τους χειμερινούς μήνες, ενώ κατά τους θερινούς μήνες ελαττώνονται σημαντικά. Σ' αυτό άλλωστε οφείλεται και η πλούσια βλάστησή της.

Κατά τους χειμερινούς μήνες πέφτει χιόνι μόνο στα ορεινά και σπάνια στα πεδινά και επιπλέον εμφανίζονται πολλές χαλαζοπτώσεις. Τέλος το κλίμα της Ηλείας χαρακτηρίζεται εύκρατο Μεσογειακό με πολλά χαρακτηριστικά κλίματος θαλασσινού. Η υγρασία είναι σχετικά μεγάλη σ' όλες τις εποχές και αυτό οφείλεται κυρίως στην επίδραση της θάλασσας. Οι άνεμοι κατά το πλείστον είναι (Ν.Δ. – Β.Δ.) με όχι μεγάλη ένταση.¹³

Β. Σεισμοί: Η Ηλεία ως γνωστό είναι Νομός που παρουσιάζει υψηλή σεισμικότητα. Από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα έχουν καταγραφεί σεισμικές δονήσεις μεγάλου μεγέθους, που έχουν προκαλέσει μεγάλες και σοβαρές καταστροφές. Αυτό βέβαια οφείλεται στο ότι ο Νομός παρουσιάζει ευκίνητο υπέδαφος, του οποίου οι μετατοπίσεις διευκολύνονται εξαιτίας των πολλών διασταυρωμένων βαθέων ρευμάτων, (μετατοπίσεις λιθοσφαιρικών πλακών)¹⁴. Ένας από τους ισχυρότερους σεισμούς, που βίωσε ο Νομός Ηλείας, ήταν αυτός που έγινε στις 13 Αυγούστου του 1953, ο οποίος είχε ισχύ παραπάνω από τον βαθμό <7> της κλίμακας (Ri) και είχε σαν αποτέλεσμα να καταστραφούν ολοσχερώς η Ζάκυνθος, η Κεφαλονιά καθώς επίσης άλλοι όμοροι Νομοί της Δυτικής Πελοποννήσου.¹⁵

Γ. Ασχολίες-προϊόντα: Οι κάτοικοι της ορεινής Ηλείας, ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία, την πτηνοτροφία και την μελισσοκομία, ενώ στην πεδινή Ηλεία ασχολούνται με την γεωργία και κυρίως με την καλλιέργεια της ελιάς, της κορινθιακής και μαύρης σταφίδας, καθώς επίσης και με την καλλιέργεια των αμπελώνων.¹⁶ Επειδή η Ηλεία έχει εύφορες και παραγωγικές εκτάσεις δίκαια την αποκαλούν «Η γη της επαγγελίας».¹⁷

Αργότερα δε στον Ηλειακό κάμπο επικράτησε η καλλιέργεια της βιομηχανικής ντομάτας και του καρπουζιού.¹⁸

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ

Α. Η ονομασία της Ηλείας: Το όνομα Ήλις αναφέρεται για πρώτη φορά στην Ηλιάδα του Ομήρου και μάλιστα στη ραψωδία Β` (στ. 615). Συγκεκριμένα ο Όμηρος γράφει:

---

¹³ Βλ. Λεωνίδας Καραπιέρης, «Αι κλιματολογικά συνθήκαι της Ηλείας», ΕΕΗΜ, τ.Α` 1982, σ.174-177

¹⁴ Βλ. Γεώργιος Μαρίνος, «Γεωλογία της Ηλείας», ΕΕΗΜ, τ.Α`, 1982, σ.15-16

¹⁵ Βλ. Άγγελος Γαλανόπουλος, «Η σεισμικότης της Ηλείας», ΕΕΗΜ, τ.Β`, 1983, σ.74-76.

¹⁶ Βλ. Κώστας Λούμπρας, «Η καλλιέργεια της σταφίδας στο Νομό Ηλείας», πρακτικά του Γ` Τοπικού Συνεδρίου Κορινθιακών ερευνών, Αθήνα 1998, σ.46

¹⁷ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ. 26-27

¹⁸ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Η ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ. 62

«Οι δ' άρα Βουπράσιον τε και Ήλιδα δίαν έναιον» (=όσοι πάλι κατοικούσαν το Βουπράσιο και τη θεϊκή Ήλιδα).

Ενώ το όνομα «Ηλείοι» αναφέρεται από τον Όμηρο μόνο μία φορά (Λ, 671) από τον Νέστορα που απαντά στον Πάτροκλο έτσι: «Είθ' ως Ηλείασι...» (=Μακάρι να' μouna νέος και να' χα ακέραιες τις δυνάμεις μου, σαν τότε που έγινε η μάχη ανάμεσα σ' εμάς και στους Ηλείους...).

Ο Όμηρος σημειώνει (Λ, 688 κ' 694) και το όνομα «Επειοί». Οι ονομασία Επειοί πρέπει να είχαν και κάποια επική – ηρωική σχέση. Δηλαδή να μας θυμίζει γενναίους αγώνες των ανθρώπων του τόπου κατά τη μακρινή αυτή εποχή. Επίσης οι Επειοί κατά τον Όμηρο, είχαν λάβει μέρος και στον Τρωικό πόλεμο (περίπου στα 1200π.Χ.)¹⁹ Ο υμνητής των αθλητικών αγώνων Πίνδαρος γράφει Άλις αντί Ήλις. Δηλαδή χρησιμοποιεί το δωρικό τύπο «Falis» γεγονός που οδηγεί τους γλωσσολόγους στη ρίζα «nal» που δηλώνει τη μορφολογία του χώρου και σημαίνει την κοίλη χώρα, την κοιλάδα, την πεδιάδα, (Κοίλη Ήλις).²⁰

Ο περιηγητής Πausανίας στα «Ηλειακά» του συχνά γράφει: «Ηλείων άστν», «Ηλειαχώρα», ή απλώς «Ηλεία» και την οριοθετεί έτσι: Ονομάζω λοιπόν τώρα Ηλεία την παραλιακή περιοχή που βρίσκεται μεταξύ των Αχαιών και Μεσσηνίων στο εσωτερικό μάλιστα φτάνει μέχρι τη Φολόη της Αρκαδίας... Η τωρινή πόλη Ήλις δεν είχε κτιστεί ακόμη την εποχή του Ομήρου, αλλά η χώρα κατοικούνταν κατά χωριά. Ονομαζόταν κοίλη Ήλις από τη διαμόρφωση του εδάφους.²¹

Στο Μέγα Ετυμολογικό λεξικό και στο λήμμα «Ηλεία» (426, 23) βρίσκει κανείς στο χεΐα όπως: «Σ' αυτήν (δηλ. στην Ήλιδα) τιμώνταν ο Ολύμπιος Δίας. Εκεί κάθε τρία χρόνια γίνονταν τα Ολύμπια, όπου αγωνίζονταν από ολόκληρη την Ελλάδα. Είναι δε πόλη της Πελοποννήσου. Από τον Ποσειδώνα και την Ευρυπύλη την κόρη του Ενδυμίωνα γεννήθηκε ο Ηλείος, ο οποίος έχτισε την Ήλιδα.

Β. Η Αρχαία Ήλιδα: Η τοποθεσία που υπήρχε η αρχαία πόλη Ήλις, βρίσκεται 12 χιλιόμετρα Β.Α. της Αμαλιάδος. Από τον Πηνειό ποταμό κι αμέσως ανατολικά προς την περιοχή της Τραγάνας αρχίζουν οι ρίζες κάποιου λοφίσκου, ο οποίος έχει ύψος 122μ. και στα ιστορικά χρόνια ήταν η Ακρόπολη της πόλεως Ήλιδος. Από τους Πρόποδες της Ακροπόλεως μέχρι τα χωριά Παλαιόπολη, Καλύβια και Αυγείο απλωνόταν η Ήλις, που ήταν η μεγαλύτερη πόλη της χώρας και της Πελοποννήσου. Η γνωστή δε και ως «Άστν των Ηλείων».²² Η κοίλη Ήλις, όπως την ονόμαζαν οι αρχαίοι δεν είχε μεγάλα βουνά παρά μονάχα στα σύνορά της. Κυριότερο χαρακτηριστικό γνώρισμά της ήταν ο απέραντος κάμπος της και οι γραφικοί λόφοι

---

¹⁹ Βλ. Ανδρέας Μπούτσικας, «Αρχαία Ήλις», εκδόσεις βιβλιοπανόραμα, Αμαλιάδα, 2002, σ.12-13-14.

²⁰ Βλ. Πελοποννησιακά, πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001 (Αμαλιάδα 7 – 9 Δεκεμβρίου 2001). Την έκδοση των πρακτικών επιμελήθηκε ο πρόεδρος της εταιρείας Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, Αθήνα 2003, σ. 37-38

²¹ Βλ. Νικ. Δ. Παπαχατζής, «Pausανίου Ελλάδος περιηγήσεις», βιβλίο 3^ο «Μεσσηνιακά και Ηλιακά», εκδοτική Αθηνών, Α.Ε., Αθήνα 1979, σ. 175

²² Βλ. Ανδρέας Μπούτσικας, «Αρχαία Ήλις», ό.π..., σ.11

της. Επίσης κατά την αρχαιότητα η Ηλεία αποτελούνταν από τρία μεγάλα διαμερίσματα. α) την κοίλη Ήλιδα β) την Πισάτιδα και γ) την Τριφυλία.²³

Η Ήλιδα λοιπόν ήταν μία πόλη με συνεχή εξέλιξη και δράση και αυτό οφειλόταν ουσιαστικά σε δύο λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι το ότι η Ήλιδα ήταν η διοργανώτρια πόλη των Ολυμπιακών αγώνων με συνέπεια την ανάγκη να αποκτήσει όλες εκείνες τις εγκαταστάσεις για την προετοιμασία και παραμονή των αθλητών. Αυτό βέβαια είχε σαν αποτέλεσμα η πόλη ν' αναπτυχθεί πνευματικά, καλλιτεχνικά, οικονομικά, αρχιτεκτονικά κ.λ.π.

Ο δεύτερος λόγος, που έδινε την ιδιαιτερότητα στην Ήλιδα ήταν το ότι είχε κηρυχθεί πόλη «Ιερή και Απαραβίαστη», γι' αυτό και ήταν ανοχύρωτη. Επίσης η καθιέρωση της «εκεχειρίας» έδωσε την δυνατότητα σ' όλη την περιοχή να ακμάζει, να δημιουργεί και να ζει με ησυχία και ευημερία.²⁴ Την μεγαλύτερη ακμή της γνώρισε η Ήλιδα κατά την κλασική και ελληνιστική εποχή, καθώς και στα Ρωμαϊκά χρόνια.²⁵

Από το έτος 191π.χ., η πόλη εντάχθηκε με όλη την Ηλεία στην Αχαική Συμπολιτεία κι έτσι τερμάτισε την ελευθερία και την αυτονομία της.²⁶ Όταν αργότερα το 146π.χ., όλη η χώρα υποτάχθηκε στους Ρωμαίους, η Ήλιδα συνέχισε να αναπτύσσεται και να εμπλουτίζεται με έργα των κατακτητών μέχρι το 267μ.χ. οπότε λεηλατήθηκε από τους Γότθους.²⁷

Οι πρώτες ανασκαφές στην Ήλιδα έγιναν από το Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (1910 – 1914) στο χώρο της αρχαίας Αγοράς και του Θεάτρου. Από το 1960 και μετά τη συνέχιση των ανασκαφών ανέλαβε η Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία, οι οποία ανέθεσε την εποπτεία των ερευνών στο σπουδαίο αρχαιολόγο Νικόλαο Γιαλούρη.

Η αποκάλυψη του θεάτρου της αρχαίας Ήλιδας έγινε σταδιακά και χρειάστηκαν δεκαπέντε χρόνια προσεκτικής εργασίας για να ολοκληρωθεί η αποκάλυψη όλου του Θεάτρου.

Από τα ευρήματα των ανασκαφών στην αρχαία Ήλιδα και τη γύρω περιοχή, τα περισσότερα είναι φυλαγμένα σε τοπικό μουσείο, και τα πολυτιμότερα έργα από χρυσό, άργυρο και χαλκό φυλάσσονται στο Μουσείο της Ολυμπίας.²⁸

Γ. Η Ηλεία κατά τους Μυθικούς χρόνους: Η ιστορία της Ηλείας χάνεται στα βάθη των καιρών. Οι Πελασγοί, οι Καύκωνες, οι Λέλεγες, οι Δρύοπες και οι Κάρες ήταν τα σπουδαιότερα προελληνικά φύλα, που το (3000π.Χ.), πέρασαν στην Ελλάδα.²⁹ Λίγο αργότερα εμφανίζεται ένα δυναμικό πρωτοελληνικό φύλο, οι Αρκάδες, που μαζί με τους άλλους – κυρίως Αρχαιοαιολείς σχημάτισαν την πρώτη εκεί ιθαγενή (ελληνική) φυλή.

---

²³ Βλ. Λεξικόν «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ» Πάντων των εθνών, ό.π..., σ.1238

²⁴ Βλ. Πελοποννησιακά, πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001, ό.π... σ.39

²⁵ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Η ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ.67

²⁶ Βλ. Νίκος Β. Αναστόπουλος, «Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων», ό.π..., σ.42

²⁷ Βλ. Γεωργίου Μαραζιώτη, «Η Ηλεία, μύθοι και ιστορία» Αθήνα, 1987, σ.18

²⁸ Βλ. Νικόλαος Γιαλούρης, «Ανασκαφή αρχαίας Ήλιδας», ΠΑΕ 1961, Εν Αθήναις 1964, σ.64

²⁹ Βλ. Νίκος Β. Αναστόπουλος, «Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων», ό.π..., σ.36

Γύρω στα 1500μ.Χ., Αχαιοί μετανάστες έποικοι εγκαταστάθηκαν στην Ήλιδα. Απ' αυτούς δημιουργήθηκαν οι Επειοί, που σύμφωνα με τις ιστορικές μαρτυρίες κατείχαν το μεγαλύτερο μέρος της Ηλείας στην αρχαϊκή εποχή.³⁰

Σύμφωνα με την Ηλειακή μυθολογία η περιοχή ονομάστηκε Ηλεία από το βασιλιά Ηλείο, που ήταν γιός του Αμφιμάχου και της Υρμίνας κι εγγονός του Επειού.³¹ Πρώτος βασιλιάς της Ηλείας ήταν ο αγωνοθέτης Αέθλιος, γιός του Δία και της Πρωτογένειας. Θεωρείται ο πατέρας του αθλητισμού. Ακολούθησε ο Επειός, που ονόμασε τους υπηκόους του Επειούς. Μετά τον Επειό βασίλευσε ο Αιτωλός και μετά ο Ηλείος. Γιός και διάδοχος του τελευταίου ήταν ο Αυγείας ή Αυγέας, ο γιός του Ήλιου (αυγή = λάμψη).³² Κατά τον Γυμνασιάρχη Γ. Παπανδρέου (Η Ηλεία διά μέσου των αιώνων, δελ. 216), «Το κράτος του Αυγείας ήταν η πρώτη ιστορική κάπως Ηλειακή ηγεμονία. Ο Αυγείας είναι ο ήρωας ή μάλλον ο άξονας γύρω από τον οποίο στρέφεται η επικρατέστερη Ηλειακή μυθολογία». Άλλοι βασιλείς στην Ηλεία ήταν ο Φυλέας, ο Αγασθένης, ο Θάλπιος και φυσικά ο Πέλοπας, ο γιός του Ταντάλου από τη Σίπυλο της Φρυγίας, που νικώντας σε αρματοδρομία τον αλαζονικό βασιλιά της Αχαϊκής Πίσας Οινόμαο, πήρε για γυναίκα του την κόρη του Ιπποδάμεια και έδωσε το όνομά του σε όλη την περιοχή (Πελοπόννησος = νήσος του Πέλοπα).³³ Ο περιηγητής Πausανίας γράφει ότι «Ηρώων των εν Ολυμπία τοσούτον προτετιμημένος εστίν ο Πέλοψ υπό Ηλείων, όσον Ζεύς θεών των άλλων».³⁴

Δ. Η Ηλεία κατά τους Ιστορικούς χρόνους: Στους ιστορικούς χρόνους, παρακολουθούμε ότι καθώς μεγάλωνε η Ήλιδα μίκραιναν οι άλλες πόλεις δηλ. η Κυλλήνη, η Εφύρα, το Βουπράσιο, η Πίσα, το Λέπρεο, η Μύρσινος κ.α.

Η χώρα αναπτύχθηκε σύντομα χάρη στο πλούσιο έδαφός της, αφού οι ποταμοί Αλφειός, Πηνειός και Λάδωνας έκαναν τη γη γόνιμη και εύφορη, αλλά και χάρη στη δημιουργική δραστηριότητα των κατοίκων της.

Ε. Η Ηλεία την εποχή της κλασικής Αρχαιότητας: Οι κάτοικοι της Ήλιδας στην προσπάθειά τους να ελέγξουν και να διευθύνουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ήλθαν σε σύγκρουση με τους Πισάτες, τους οποίου κατόρθωσαν να υποτάξουν μετά το 588π.Χ. Έκτοτε οι Ελληνοδίκες ήταν πάντοτε Ηλείοι και οι Ηλείοι μόνιμοι διευθυντές των αγώνων.³⁵ Επίσης είναι γνωστό ότι οι Ηλείοι πήραν μέρος και στους Περσικούς πολέμους και μάλιστα στη μάχη των Πλαταιών (479π.Χ.). Το 457π.Χ. νίκησαν τους Νηλειδες της Πύλου και κατάλαβαν την Τριφυλία.

Στον Πελοποννησιακό πόλεμο (431 – 404π.Χ.) μέχρι το 421π.Χ. ήταν σύμμαχοι των Σπαρτιατών. Ψυχράνθηκαν ωστόσο οι Ηλείοι με του Λακεδαιμονίους εξαιτίας του Λεπρέου, επειδή το διεκδικούσαν οι πρώτοι και το ήθελαν αυτόνομο οι δεύτεροι.³⁶ Επί πλέον κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου οι κάτοικοι της

---

³⁰ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.208

³¹ Βλ. Γεώργιος Μαραζιώτης, «Η Ηλεία, μύθοι και ιστορία», ό.π..., σ.26

³² Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Η ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ.75

³³ Βλ. Ανδρέας Μπούτσικας, «Αρχαία Ήλις», ό.π..., σ.49

³⁴ Βλ. Νικ. Δ. Παπαχατζής, «Pausανίου Ελλάδος περιηγήσεις», ό.π..., σ.172

³⁵ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.267

³⁶ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Η ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ.91

Φιγαλείας που γλίτωσαν από επιδημία χολέρας, έχτισαν στην τοποθεσία Βάσσες της Φιγαλείας το 420π.χ. με σχέδιο του αρχιτέκτονα Ικτίνου, τον ονομαστό ναό του Επικούριου Απόλλωνα ως ένδειξη ευγνωμοσύνης προς το θεό που τους βοήθησε και τους έσωσε από τον λοιμό, (επικούριος = βοηθός, σύμμαχος).³⁷

Ήταν ένας εκπληκτικός ναός γιατί συνδύαζε αρμονικά και τους τρεις ρυθμούς, το Δωρικό, τον Ιωνικό και τον Κορινθιακό, έτσι που οι αρχαίοι Έλληνες τον ονομάζουν «Παρθενώνα της Πελοποννήσου». Ανακαλύφθηκε το 1765 από τον Γάλλο περιηγητή Βοσσέ, αλλά οι «πολιτισμένοι Ευρωπαίοι» του σύλησαν ελεεινά και με την ανοχή του πασά της Τρίπολης Βελή, πούλησαν τα πολύτιμα λάφυρά τους σε δημοπρασία στη Ζάκυνθο στους Άγγλους την πρωτομαγιά του 1812, που με τη σειρά τους τα τοποθέτησαν στο Βρετανικό Μουσείο στην «Αίθουσα ευρημάτων της Φιγαλείας».³⁸

ΣΤ. Η Ηλεία επί Μακεδόνων: Στην εποχή του Μακεδονικού Ελληνισμού, οι Ηλείοι υποχρεώθηκαν από τον Φίλιππο Β' (359 – 336π.Χ.) να κυβερνιούνται από την ολιγαρχική φιλομακεδονική ομάδα.

Μάλιστα ο Δημοσθένης στο λόγο του «περί Στεφάνου» αναφέρει τον Ευξίθεο, τον Κλεότιμο και τον Αρίσταχμο ως φίλους της μακεδονικής παράταξης στην Ήλιδα.

Σύμφωνα με τον ιστορικό από τη Νικομήδεια Αριανό («Αλεξάνδρου Ανάβασις», 29,4) πήραν μέρος στην εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου και 150 Ηλείοι ιππείς με αρχηγό τους τον Αλκία.

Αργότερα οι φιλελεύθεροι Ηλείοι ανέτρεψαν την φιλομακεδονική μερίδα και συμάχησαν με τους Αιτωλούς και τους Ρωμαίους εναντίον του Φιλίππου Ε'. Το 191π.χ. η Ήλιδα εντάχθηκε στην Αχαϊκή Συμπολιτεία.³⁹

Ζ. Η Ηλεία και οι Ρωμαίοι: Το 146π.Χ., ο Ρωμαίος στρατηγός Λεύκιος Μόμμιος αφού νίκησε τους αρχηγούς της Αχαϊκής Συμπολιτείας Δίαιο και Κριτόλαο κυριεύσε και την Ηλεία.

Την περίοδο αυτή πολλά καλλιτεχνήματα, κυρίως από την Ολυμπία μεταφέρθηκαν στη Ρώμη.

Η Ηλεία αποτέλεσε τμήμα της Ρωμαϊκής επαρχίας της Αχαΐας. Όταν όμως ο βασιλιάς του πόντου Μιθριδάτης ο ΣΤ' ο Ευπάτορας (120 – 63π.Χ.), εισέβαλε στην Ελλάδα οι Ηλείοι πήγαν με το μέρος του κι ο Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας για να τιμωρήσει τους Έλληνες συμμάχους του Ανατολίτη Βασιλιά, αφαίρεσε το 87π.Χ. από τους Δελφούς, την Επίδαυρο και την Ολυμπία κάθε αργυρό και χρυσό αφιέρωμα (όχι όμως και το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία στην Ολυμπία) και τα μετέφερε στην Ιταλία.⁴⁰

Επί Νέρωνος (54 – 68μ.Χ.) η Ηλεία κηρύχτηκε ελεύθερη, γιατί ανακήρυξε τον παράφρονα Ρωμαίο αυτοκράτορα Ολυμπιονίκη σε όλα τα αγωνίσματα.

Μάλιστα ο Νέρων στην Ολυμπία έκτισε οικία και υδραγωγείο, ενώ ο αυτοκράτορας Καλιγούλας ήθελε να μεταφέρει το άγαλμα του Ολυμπίου Διός στο σπίτι του.⁴¹

---

³⁷ Βλ. Κυριακος Μαντζιβής: «Επικούριος Απόλλων», Αθήνα 2002, σ.50-51

³⁸ Βλ. Τσελάλης Αγησίλαος, «Ο Ναός της Φιγαλείας», Ανδρίτσεινα 1936, σ.42

³⁹ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ. 296

⁴⁰ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Η ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ.125

⁴¹ Βλ. Σπύρος Θ. Φωτεινός: «ΟΛΥΜΠΙΑ», «Ολυμπιακές εκδόσεις», ΑΦΟΙ Παν. κ' Θεοδ. Αγριδιώτη Ο.Ε. Αθήνα, Αθήνα 1982, σ.24

Ο Ιουλιανός ο παραβάτης (361 – 363μ.Χ.) θέλοντας να υποστηρίξει με θέρμη την παλιά θρησκεία κατά του χριστιανισμού παρεχώρησε στην Ηλεία «ατέλειαν» δηλ. απαλλαγή από τους φόρους. Ακόμη κι ο βασιλιάς των Ιουδαίων Ηρώδης ο Μέγας, όπως αναφέρει ο ιστορικός Φλάβιος Ιώσηπος, έγινε αγωνοθέτης στην Ολυμπία και με χρηματικές δωρεές βοήθησε στην άριστη τέλεση των αγώνων.⁴²

Η. Η Ηλεία στο Βυζάντιο: Το 394μ.Χ. ο αυτοκράτορας Μέγας Θεοδόσιος καταργεί τους Ολυμπιακούς αγώνες με το σκεπτικό ότι ήταν αυτοί «ειδωλολατρικό κατάλοιπο».

Η πράξη αυτή ήταν πλήγμα για την Ηλεία, γιατί ερημώθηκε και συνεχώς βυθιζόταν σε οικονομικό μαρασμό.⁴³ Το 396μ.Χ. ένα χρόνο μετά το θάνατο του Μ. Θεοδόσιου, ο βιαιότερος ηγεμόνας των Γόθων Αλάριχος έκανε επιδρομή στην Ελλάδα και στην Πελοπόννησο και λεηλάτησε άγρια την Ήλιδα. Ίσως εκείνοι οι απαίσιτοι επιδρομείς να σύλησαν ανηλεώς και την Ολυμπία, να έκλεψαν και να διαμέλησαν το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Ολυμπίου Διός αν και οι ιστορικοί Κεδρηνός και Ζωναράς αναφέρουν ότι το άγαλμα αφού μετακομίστηκε στη Κωνσταντινούπολη από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες, και κήκε στη «Στάση του Νίκα» (532μ.Χ.) στη μεγάλη πυρκαγιά.

Οι μεγάλοι σεισμοί του 522 και 521μ.Χ. κατέρριψαν τα οδομήματα της Ολυμπίας αλλά και οι κατολισθήσεις του Κρονίου λόφου, καθώς και οι πλημμύρες των ποταμών Αλφειού και Κλαδέου σκέπασαν σιγά – σιγά τα ερειπωμένα μνημεία με παχύ στρώμα γης.⁴⁴ Οι Ηλειακές πόλεις εξαφανίζονταν ή εγκαταλείπονταν. Κτίζονται νέοι συνοικισμοί μακριά από τη θάλασσα για το φόβο των πειρατών. Αλλά και οι επιδρομές στην ξηρά ήταν συχνές και οχληρές. Οι Αβάροι το 588μ.Χ. ερημώνουν την Ήλιδα. Η Σλαβική εποίκηση στην Πελοπόννησο (746 – 783) δεν επεκτάθηκε στην Ηλεία, γιατί οι Σλάβοι ήταν ποιμενικός και νομαδικός λαός και διέμενε κυρίως στα ορεινά.⁴⁵

Τα (34) Σλαβικά τοπωνύμια, (Γαστούνη, Γούμερο, Τραγανό, Καλίτσα, Χλεμούτσι κ.α.) θυμίζουν έντονα την παρουσία τους. Βέβαια από την αρχή οι ντόπιοι Ηλείοι υποβάθμιζαν και αντιπαθούσαν κάθε τι το Σλαβικό. Έβλεπαν αυτούς τους επιδρομείς έποικους, σαν ένα ξένο σώμα, σαν ένα απόστημα που ήρθε απροσδόκητα.⁴⁶

Οι Σαρακηνοί (Αραβες) το 881μ.Χ., λεηλάτησαν τη Δυτική Πελοπόννησο και τα χωριά γύρω από τη Γλαρέτζα (Κυλλήνη). Νικήθηκαν όμως στην εποχή του Βασιλείου του Α' από το Ναύαρχο Νικήτα Ωρορύφα κι εγκατέλειψαν την Πελοπόννησο. Ακολούθησαν οι επιδρομές των Βουλγάρων, του Σαμουήλ το 978μ.Χ., των Βενετών το 1125μ.Χ. και των Νορμανδών με αρχηγό το Ρογήρο Β' το 1150.

Τότε πάρθηκαν αιχμάλωτοι από την Ηλεία στην Ιταλία πολλοί μεταξοσκωληκοτρόφοι, για να διδάξουν κι εκεί την παραγωγή της μετάξης, η οποία

---

⁴² Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.324

⁴³ Βλ. Σπύρος Θ. Φωτεινός: «ΟΛΥΜΠΙΑ», ό.π..., σ.18

⁴⁴ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Η ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ.147-148

⁴⁵ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.326

⁴⁶ Βλ. Ανδρέας Δ. Μπούρσικας, «Σλάβοι και τοπωνύμια στην Ηλεία», Αθήνα 1992, σ.18

ως γνωστό από την εποχή του Ιουστινιανού (530μ.Χ.) καλλιεργούνταν μόνο στην Κίνα και την Ελλάδα.⁴⁷

Θ. Η Ηλεία και οι Φράγκοι: Το 1204μ.Χ. ο Γάλλος τυχοδιώκτης Γοδεφρείδος Βιλεαρδουίνος εκμεταλλευόμενος τις φιλοδοξίες τον Έλληνα μεγαλοκτηματία από τη Μεσσήνη Ιωάννη Καντακουζηνού αποφάσισαν «περί συγκυριαρχίας στην Πελοπόννησο».

Σύντομα όμως ο Γοδεφρείδος Βιλεαρδουίνος παραμέρισε τον Ιωάννη Καντακουζηνό και συνεργάστηκε με τον Γουλιέλμο Σαμπλίτη ή Καμπανίτη, που ήταν ακόλουθος του Βονιφάτιου. Έτσι μέσα σε λίγους μήνες ολόκληρη η Πελοπόννησος εκτός από την Μονεμβασιά, είχε πέσει στη φράγκικη σιδερένια αγκάλη. Κατόπιν την διαίρεσαν σύμφωνα με τα φεουδαρχικά συστήματα της Γαλλίας και μοιράστηκε σε δώδεκα βαρονίες, με δώδεκα μεγάλους αφέντες, ανάμεσα στους οποίους ήταν κι ο πρίγκιπας της Αχαΐας.⁴⁸

Αργότερα οι δύο αυτοί παράφρονες και φανατικοί, μισητές «παντός ορθόδοξου κι ελληνικού», Βιλεαρδουίνος και Σαμπλίτης αφού υπέταξαν τον Μοριά (η ονομασία αυτή εμφανίστηκε τον 8^ο μ.Χ. αιώνα με την ακμή της μεταξουργίας στην Ηλεία και τις απέραντες φυτείες από μουριές), μοιράστηκαν τα φέουδα ως εξής: τη μεν Ηλεία κράτησε ως δικό του κτήμα ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης με έδρα την Ανδραβίδα, που κατά το χρονικό του Μορέως ήταν «η λαμπρότερη χώρα στον κάμπο του Μορέως».

Τη δε Μεσσηνία και μέρος της Λακωνικής πήρε ο Γ. Βιλεαρδουίνος.⁴⁹

Η δε πόλη της Ανδραβίδας έγινε πρωτεύουσα του πριγκιπάτου της Αχαΐας και συνεχώς μεγάλωνε αφού έγινε ο τόπος διαμονής πολλών Φράγκων.

Μάλιστα με απόφαση του πρίγκιπα Γ. Βιλεαρδουίνου η έδρα του ορθόδοξου επισκόπου που ήταν η Ωλενα ή Ωλένη μεταφέρθηκε στην Ανδραβίδα.

Έτσι λοιπόν η πρωτεύουσα αυτή καθώς και ολόκληρη η Ηλεία, ως τότε παραγωγικός, είχε κρατηθεί από τους Βιλεαρδουίνους σαν οικογενειακό τους τιμάριο. Στην πόλη της Ανδραβίδας μέχρι και σήμερα σώζεται το ιερόν της φράγκικης εκκλησίας της Αγίας Σοφίας που χτίστηκε το 1225.⁵⁰

Αργότερα ο Γ. Βιλεαρδουίνος έχτισε κοντά στην αρχαία Κυλλήνη την πόλη Γλαρέντζα. Η νέα αυτή πόλη αναπτύχθηκε τόσο, ώστε έφερε σε δεύτερη μοίρα την Ανδραβίδα την πρωτεύουσα της φράγκικης Αχαΐας.

Σ' αυτή την περίοδο γύρω στο 1223μ.Χ., χτίστηκε και το κάστρο Χλεμούτσι από τον Γοδεφρείδο Β' Βιλεαρδουίνο για την προστασία του πριγκιπάτου της Αχαΐας. Το Κάστρο, που βρισκόταν στο βουνό Χελωνάτα (ύψος 325μ.), ονομαζόταν Κλερμόν

---

⁴⁷ Βλ. Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.327

⁴⁸ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, ό.π..., σ.328-329

⁴⁹ Βλ. Ανδρέας Δ. Μπούτσικας, «Η Φραγκοκρατία στην Ηλεία», (1205 – 1428) Τοπωνύμια – Κάστρα – Ναοί, τόμος Β', Αθήνα 1994, σ.79

⁵⁰ Βλ. Κωνσταντίνος Διον. Καπετανόπουλος: «Ιστορικές πτυχές της Ανδραβίδας», (από την εμφάνισή της στην ιστορία έως την Τιτανομαχία του 1821), Ανδραβίδα 1974, σ.61-62

αλλά και Καστέλ Τορνέζ, από τα γνωστά «τορνέζια» δηλαδή νομίσματα που έκοβαν οι Φράγκοι.⁵¹

Το 1316 ο πρίγκιπας Φερδινάνδος της Μαγιόρκας με ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις αποβιβάστηκε στην Γλαρέντζα και κυριεύσε ολόκληρη την Ηλεία. Νικήθηκε όμως την Άνοιξη του 1316 στην μάχη της Μανολάδας από το Λουδοβίκο της Βουργουνδίας.⁵²

Στα εκκλησιαστικά θέματα οι Φράγκοι στάθηκαν εχθρικοί προς την ορθοδοξία. Κατάργησαν τους ορθόδοξους επισκόπους και στις τρεις δικές τους εκκλησιαστικές έδρες τοποθέτησαν καθολικούς αρχιεπισκόπους. Ο Επίσκοπος Ανδραβίδας και Ωλένης υπαγόταν στην Αρχιεπισκοπή Πατρών. Ωστόσο οι Φράγκοι επηρέασαν και επηρεάστηκαν από τους αυτόχθονες.⁵³

Ι. Η Ηλεία και η πρώτη Τουρκοκρατία: Το 1430μ.Χ. η Ηλεία ελευθερώθηκε από τον Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο (1405 – 1453) το δεσπότη του Μυστρά. Ο Τούρκος σουλτάνος Μουράτ Β΄ πέρασε στην Πελοπόννησο νίκησε τους Έλληνες του Μυστρά λεηλάτησε τη Γλαρέντζα, αλλά δεν μπορούσε να κυριεύσει την Πάτρα.⁵⁴

Το 1452μ.Χ., ο Τούρκος στρατηγός Του(α)χάν προσπάθησε να καταλάβει την Πελοπόννησο. Το 1458μ.Χ., ο Μωάμεθ ο Β΄ ο πορθητής κυριεύσε ο ίδιος τη Βοστίτσα (Αίγιο) την Πάτρα και την Ηλεία. Οι Τούρκοι κράτησαν την Ηλεία μέχρι το 1687μ.Χ.⁵⁵

Άρχισε πλέον ο Τουρκοβενετικός πόλεμος (1684 – 1687μ.Χ.), που υπήρξε πολύ σκληρός. Οι Τούρκοι φεύγοντας ερήμωναν τη χώρα και μετά τη μάχη της Πάτρας, κατά την οποία ηττήθηκαν, πήραν μαζί τους πολλούς κατοίκους ώστε ο πληθυσμός ελαττώθηκε πολύ. Ο Φραγκίσκος Μοροζίνης, ο έμπειρος αυτός Ενετός στρατηγός κυριεύσε ολόκληρο το Μοριά το 1685.⁵⁶

Στην περίοδο της τριαντάχρονης Βενετοκρατίας (1685 – 1715μ.Χ.), η Ηλεία έπαθε πολλές καταστροφές και οι κάτοικοι δέχτηκαν από τους Λατίνους σοβαρές θρησκευτικές πιέσεις.⁵⁷

ΙΑ. Η Ηλεία και η δεύτερη Τουρκοκρατία: Το 1715μ.Χ., οι Τούρκοι ανακατέλαβαν την Πελοπόννησο βοηθούμενοι μάλιστα από τους Έλληνες, που μισούσαν τους Βενετούς. Η Ηλεία έπαθε τα πάνδεινα, γιατί εγκαταστάθηκαν σ' αυτή οι Τουρκαλβανοί Λαλιώτες, που φημίζονταν για τη σκληρότητα και την κακουργία τους. Κατά τον Πουκεβίλ το 1756 ενέσκηψε λοιμός στην Ηλεία, που ήρθε από την Αίγυπτο και κατέστρεψε το μισό πληθυσμό.⁵⁸ Στα Ορλωφικά (1770μ.Χ.) η Ηλεία έπαθε μεγάλες καταστροφές. Όταν οι αδελφοί Αλέξιος και Θεόδωρος Ορλώφ με μοίρα του Ρωσικού

---

⁵¹ Βλ. Ηλειακή πρωτοχρονιά 2005, Ιστορική – Λαογραφική – Λογοτεχνική έκδοση. Εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα, σ.5-6

⁵² Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.331

⁵³ Βλ. Ανδρέας Δ. Μπούτσικας, «Η Φραγκοκρατία στην Ηλεία», ό.π..., σ.47

⁵⁴ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, ό.π..., σ.341-342

⁵⁵ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, «Η ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ. 360-361

⁵⁶ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, ό.π..., σ. 362-363

⁵⁷ Βλ. Κωνσταντίνος Γρηγορίου Κυριακόπουλος: «Ο Πύργος και η Ηλεία στην επανάσταση και στα χρόνια του Καποδίστρια», Α΄ τόμος, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας 2003, σ.20

⁵⁸ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.346

στόλου ξεσήκωσαν τη Μάνη ως εκπρόσωποι της αυτοκράτειρας Αικατερίνης Β', οι Ηλείοι ξεσηκώθηκαν και δύο χιλιάδες περίπου με αρχηγούς τον Ι. Μακρή, Π. Κλάδη, Ν. Φουρτούνη και Ν. Ξανθόπουλο κυρίευσαν τη Γαστούνη και περιμένοντας οδηγίες από το Θεόδωρο Ορλώφ, που πολιορκούσε την Κορώνη, δέχτηκαν αιφνιδιαστική επίθεση από αλβανικά στίφη κι έπαθαν πανωλεθρία. Τότε σκοτώθηκε και ο γενναίος Ηλείος οπλαρχηγός Ιωάννης Σισίνης.⁵⁹ Λίγο αργότερο (1781 – 1785) νέος λοιμός διέλυσε την Ηλεία. Πολλοί κάτοικοι έφυγαν στη Μ. Ασία και αλλού.

Η σιτοδεία του 1789 εξαιτίας της Γαλλικής Επανάστασης προσέκλυσε πάλι πολλούς στη Πελοπόννησο, που το 1798 είχε 240.000 Χριστιανούς και 40.000 Τούρκους. Το 1800 εξαιτίας της βαριάς φορολογίας παραμελήθηκε η γεωργία και μόνο η σίκαλη της Ηλείας ήκμαζε.⁶⁰

Το 1815, η επαρχία της Γαστούνης μαζί με την επαρχία του Πύργου είχε 113 κώμες και χωριά, στα οποία συμπεριλαμβανόταν και η Πο Άχνη το υ Λάλα, πο υ ήταν αυτοτελής και άσχετη με τους ραγιάδες της άλλης χώρας.

Σ' αυτά τα χρόνια, σπουδαίο διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο αναδεικνύεται η Γαστούνη. (Η περιφέρεια του Πύργου άρχισε να ακμάζει κατά το 1790). Στην ανάδειξη βοηθά και η εγκατάσταση των χοτομαναίων Τούρκων που ήταν από τις πιο πλούσιες οικογένειες στο Μοριά και με στενές διασυνδέσεις με το Σουλτάνο.⁶¹

ΙΒ. Η Ηλεία στον αγώνα του 1821: Τις 26 Μαρτίου 1821 η επανάσταση κηρύχθηκε επισήμως και στην Ηλεία.⁶² Μετά από (5) ημέρες ο Πύργος παραδόθηκε στις φλόγες από τους επιδρομείς Λαλαίους Τούρκους. Στην επανάσταση του 1821 η Ηλεία πήρε ενεργά μέρος κι ανέδειξε σπουδαίους οπλαρχηγούς. Οι Σισίνηδες, οι Βιλαέτηδες, οι Κρεστενίτες, οι Αυγερινοί, οι αδελφοί Μήτσου, οι Διάκοι, ο Μοσχούλας, ο Μητσόπουλος, και ο Παπασταθόπουλος τίμησαν με το παραπάνω την Ηλεία.⁶³

Επίσης ο γενναίος Έλληνας από την Ανδρίτσεινα Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος (1790 – 1854) ήταν το όγδοο κατά σειρά μέλος της Φιλικής Εταιρίας, ενώ στη Φιλική Εταιρία ήταν μνημένος από το 1819 και ο ισχυρός άνδρας της Γαστούνης Γεώργιος Σισίνης που μαζί με τους γιούς του Χρύσανθο και Μιχάλη άρχισαν να ετοιμάζουν πυρετωδώς την εξέγερση στην Ηλεία.⁶⁴

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει, για το Χαράλαμπο Βιλαέτη (1781 – 1821). Πρώτος συλλαμβάνει την ιδέα να χτυπήσει του Τουρκαλαβανούς του Λάλα στο ορμητήριό τους. Στο μύλο του Σμίλα σκοτώνεται ηρωικά στις 10 Μαΐου 1821 πολεμώντας γενναία απέναντι σε πολυάριθμους εχθρούς.⁶⁵

Οι Ηλείοι έδωσαν παντού το παρόν τους με έμψυχο (αγωνιστές) και άψυχο (τρόφιμα, πολεμοφόδια), υλικό. Έλαβαν μέρος στη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (1825)

---

⁵⁹ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, ό.π..., σ. 499-500

⁶⁰ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.346

⁶¹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Γαστούνη», Ιστορικά Αποσπάσματα, Γαστούνη 1990, σ. 50-51

⁶² Βλ. Γεωργίου Θ. Μαραζιώτη: «Η προσφορά της Ηλείας στον Αγώνα του 1821», Αθήνα 1981, σ.9

⁶³ Βλ. Γεώργιος Αριστείδου Χρυσανθακόπουλος: «Η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας», Εν Αθήναις 1950, σ.131-132

⁶⁴ Βλ. Κων/νος Γρηγορίου Κυριακόπουλος: «Ο Πύργος και η Ηλεία στην επανάσταση και στα χρόνια του Καποδίστρια», ό.π..., σ. 98-99

⁶⁵ Βλ. Κωνσταντίνος Γρηγορίου Κυριακόπουλος, ό.π..., σ.175

για να σταματήσουν τον Κιουταχή. Πολέμησαν στο Φάληρο και την Αττική κάτω από τις διαταγές του Γ. Καραϊσκάκη. Πήραν μέρος στην πολιορκία των Πατρών το 1822. Μαζί με τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη – κυρίως Γαστουναίοι με τον οπλαρχηγό τους Κρασιάκη, πήγαν στη δυτική Στερεά Ελλάδα για να ανακόψουν την πορεία των Τουρκαλβανών από την Ήπειρο στην Πάτρα. Πολέμησαν τους Τούρκους στα Λεχαινά το 1823 (εδώ διακρίθηκε ο Καπετάν Δημήτρης Ζαροκανέλλος), στο Βαρθολομιό με τους οπλαρχηγούς Βέρρα και Γιωργάκη Βαρθολομιώτη και στην Πάτρα με τον Καπετάν Κωνσταντή Ανδραβιδιώτη στη θέση Δροσελή αντιμετώπισαν τον Ιμπραήμ.⁶⁶

Αλλά και στην τροφοδοσία των Ελλήνων αγωνιστών η Ηλεία στάθηκε υψηλά. Μεγάλη κι εδώ η προσφορά της. Την αναγνωρίζει και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770 – 1848) στα «Απομνημονεύματά του». «Η τροφή όλου του στρατεύματος ήρχετο από τη Γαστούνη. Τόσο τακτική ήταν η ζωοτροφή, (4.000) σφαχτά, (80) κεφάλια γελάδια, ψωμιά από Γαστούνη. Η Γαστούνη ήτο μελίσσι άτρυγο, και μας τα έστελνε ο Σισίνης...».⁶⁷

Ο ιστορικός Διονύσιος Α. Κόκκινος γράφει στην ιστορία του (τόμος Α, σελ. 22). «Δύο ολόκληροι νέαι πλούσιαι πόλεις, αποκλειστικώς ελληνικαί, σχηματίζονται κατά τους δύο τελευταίους αιώνας της Τουρκοκρατίας, εις την μίαν εκ των οποίων επεφυλάσσετο η μεγαλυτέρα κατά του αγώνα δόξα. Είναι το Μεσολόγγι. Η άλλη είναι ο Πύργος εις την Ηλείαν».⁶⁸ Η τελευταία μάχη των Ηλείων έγινε με τους Λαλαίους Τούρκους στις 25 Ιουνίου 1821 στο Πούσι. Στη μάχη αυτή πήραν μέρος και (250) Κεφαλλονίτες με αρχηγούς τον Ευάγγελο Πανά και τον Ανδρέα Μεταξά. Οι Λαλαίοι με αρχηγό το Γιουσούφ Πασά, έκαψαν τα σπίτια και τα υπάρχοντά τους και αναχώρησαν για την Πάτρα. Η νίκη στο Πούσι λειτούργησε θετικά στην πορεία της επανάστασης, γιατί οι δυνάμεις του εχθρού στο Λάλα ήταν μαχητικότερες.

Για τρία χρόνια (1825 – 1827) η Ηλεία υπέφερε από την καταστροφική μανία του Ιμπραήμ.⁶⁹ Το 1828 η Ελλάδα και η Ηλεία ήταν ελεύθερες. Τότε ορίστηκε επίσημα η πόλη του Πύργου πρωτεύουσα στην επαρχία της Ήλιδας.⁷⁰

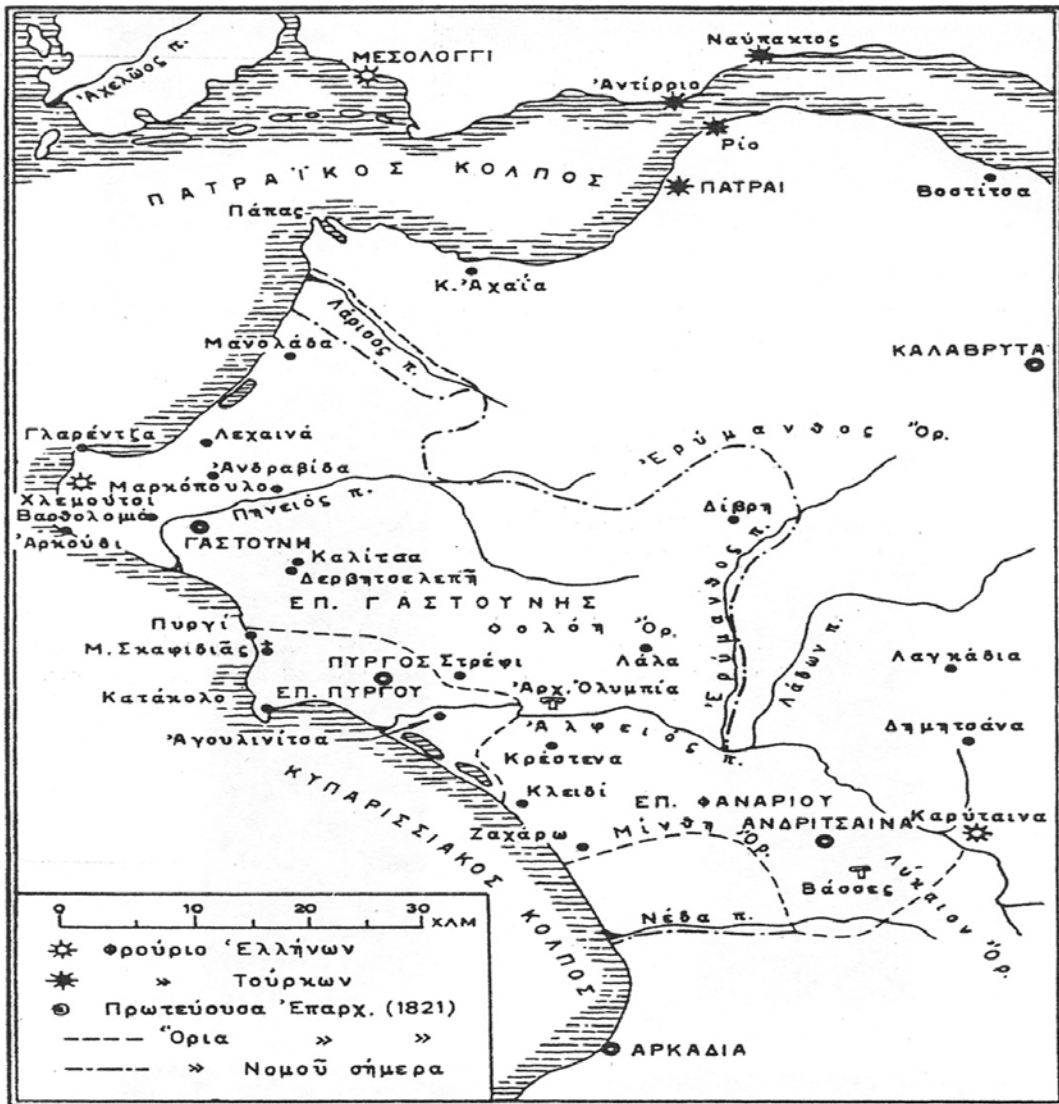
⁶⁶ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Γαστούνη», ό.π..., σ. 107-113

⁶⁷ Βλ. Γεωργίου Θ. Μαραζιώτη: «Η προσφορά της Ηλείας στον Αγώνα του 1821», ό.π..., σ. 110

⁶⁸ Βλ. Διονύσιος Α. Κόκκινος: «Η Ελληνική Επανάσταση», (τόμος Α'), σ. 22.

⁶⁹ Βλ. Γεώργιος Αριστείδου Χρυσανθακόπουλος: «Η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας», ό.π..., σ. 591-593

⁷⁰ Αύγουστος Α. Καπογιάννης: «Ο Πύργος της Ηλείας», μέρος πρώτο, έκδοση εφημερίδας Εθνική «ΑΥΓΗ» Πύργου, σ.39

Χάρτης της Ηλείας κατά τον Επαναστατικό αγώνα του 1821

Πηγή: «Πελοποννησιακά» πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001 (Αθήνα 2003, σ.72)

ΙΓ. Η Ηλεία στο 19 αιώνα: Στο Νομό Ηλείας και ειδικότερα στον Πύργο, την πρωτεύουσα του Νομού, ο 19^{ος} αιώνας σηματοδοτήθηκε από μία σειρά σημαντικών και ιστορικών γεγονότων τα οποία καθόρισαν την πορεία του και άνοιξαν νέους

ορίζοντες για την μελλοντική του εξέλιξη και πρόοδο. Μερικά από τα πιο σημαντικά γεγονότα είναι τα παρακάτω:

Στις 13.5.1856 άρχισαν τα έργα του λιμανιού Κατακόλου. Η κατασκευή του ήταν ένα μεγάλο γεγονός για την περιφέρεια της Ηλείας και της Ολυμπίας.

Το 1840 ο ονομαστός ποιητής και μουσικός αλλά και φλογερός πατριώτης Κωνσταντίνος Νικολόπουλος, που ζούσε στο Παρίσι, δώρισε την πλουσιότετη βιβλιοθήκη του στην Ανδρίτσεινα. Είχε δέκα χιλιάδες σπάνια βιβλία των πρώτων χρόνων της τυπογραφίας, του 1500 – 1550μ.χ.

Το 1867 άρχισε να κυκλοφορεί στον Πύργο η εβδομαδιαία εφημερίδα με τίτλο, «η φωνή της Ηλείας». Διευθυντής της ήταν ο Γ.Ε. Δημητριάδης, ενώ κυκλοφόρησε νέα εβδομαδιαία εφημερίδα με το όνομα Βρυκόλαξ». Εκδότης της ήταν ο Γεώργιος Παπαγιαννόπουλος. Ακολούθησαν κι άλλες, «έλεγχος», «Ολύμπια», «Αλφειός».

Στις αρχές Μαΐου του 1874 ο δήμαρχος Πέτρος Αυγερινός ίδρυσε τη φιλαρμονική σχολή του Πύργου.

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1875 ο καθηγητής αρχαιολογίας Έρνεστ Κούρτιος, (1814 – 1896) άρχισε ανασκαφές στην Αρχαία Ολυμπία.

Τον Ιούνιο του 1878 κι άλλη εβδομαδιαία εφημερίδα είδε το φως στον Πύργο της Ηλείας. Ονομαζόταν «Βεζούβιος» κι εκδότης της ήταν ο δικηγόρος Θ. Παπακλιού. Τον ίδιο χρόνο λειτούργησε το θέατρο «Απόλλων» με πρωτοβουλία του δημάρχου Π. Αυγερινού και χρηματική δωρεά του Σωκράτη Συλλαϊδοπούλου.

Στις 16.4.1879 ο πρωθυπουργός Αλέξανδρος Κουμουνδούρος (1814 – 1833) με τον Ηλείο υπουργό παιδείας Αυγερινό επισκέφθηκαν τον Πύργο.

Στις 2.5.1879 ο Βασιλιάς Γεώργιος συνοδευόμενος από τους πρίγκιπες Κωνσταντίνο και Γεώργιο αποβιβάζεται στο Κατάκολο και επισκέπτεται την Αρχαία Ολυμπία. Το ίδιο έτος ο Ανδρέας Συγγρός, πρόσφερε δωρεά 100 χιλιάδες δρχ. για την ανέγερση αρχαιολογικού Μουσείου στην Αρχαία Ολυμπία. Η μεγάλη αυτή προσφορά τιμούσε τον μεγάλο άνδρα και ευεργέτη της Ελλάδας, γιατί με την ενέργειά του αυτή θα εκτίθονταν στους ντόπιους και ξένους περιηγητές τα αριστουργήματα της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης.

Στις 28 Φεβρουαρίου του 1888 εγκαινιάζεται το «Μανωλοπούλειο Νοσοκομείο». Ήταν μια προσφορά στον Ηλειακό λαό του Αθανάσιου Μανωλόπουλου και του πεθερού του Κονδυλιερά.

Στις 11.6.1892 κυκλοφόρησε στον Πύργο της Ηλείας η εβδομαδιαία εφημερίδα «Αυγή» με εκδότη τον Κ.Δ. Βαρουξή.

Το 1899 η Ηλεία γίνεται νομός. Πρώτος νομάρχης ήταν ο Χ. Παγώνης.

Το 1901 συσταίνεται η Επιτροπή. Πρώτος επίσκοπος Ηλείας χειροτονήθηκε στις 15-8-1901 ο Δαμασκηνός (Ανδρέας Σπηλιωτόπουλος, 1847 – 1917) ο οποίος υπήρξε και αξιόλογος συγγραφέας. Να σημειωθεί ότι το 1870 η Επισκοπή Ηλείας και Ωλένης προάγεται σε Μητρόπολη και το 1795 η έδρα μεταφέρεται στον Πύργο. Το 1833 υποβιβάζεται σε επισκοπή Ηλείας και το 1852 συγχωνεύεται με την Επισκοπή Πατρών από την οποία αποσπάστηκε το 1900.

Δημοσίευμα της Αθηναϊκής εφημερίδας «Άστυ» το 1901 (αριθ. Φ.3285) υποστήριζε να γίνονται οι Ολυμπιακοί αγώνες στον τόπο που γεννήθηκαν. Οι αρμόδιοι του αθλητισμού αποφάσισαν οι Σχολικοί αγώνες του χρόνου εκείνου να γίνουν στην

Αρχαία Ολυμπία με την παρουσία του Διαδόχου Κωνσταντίνου. Μάλιστα στους αγώνες αυτούς (1901) το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδας έλαβε μετάλλιο στους πανελλήνιους Γυμναστικούς αγώνες.

Μια νέα καθημερινή εφημερίδα άρχισε να κυκλοφορεί για πρώτη φορά από τις 7-11-1902 στον Πύργο με τον τίτλο «ΠΑΤΡΙΣ». Εκδότης της ήταν ο Πύργιος δημοσιογράφος Λεωνίδα Βαρουξής.⁷¹

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ

A. Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η τοπική Αυτοδιοίκηση, όπως είναι γνωστό αποτελεί θεμελιώδη θεσμό, ο οποίος συνέβαλε καθοριστικά στην επιβίωση της Ιστορίας του Ελληνικού έθνους και γι' αυτό ισχύει μέχρι και σήμερα. Σκοπός του θεσμού αυτού να στηρίζει τη διοικητική οργάνωση του τόπου και την αναβάθμιση της ποιότητας της Δημοκρατίας. Ο θεσμός της τοπικής Αυτοδιοίκησης εφαρμόστηκε για πρώτη φορά μετά από τη σύσταση του πρώτου ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους και πιο συγκεκριμένα με την ισχύ του Β.Δ. της 27/12/1833 «περί συστάσεως των Δήμων». Με το ν. 1065/1980 (ΦΕΚ 168 Α), ο οποίος αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα, τις τρεις κωδικοποιήσεις του που ακολούθησαν [π.δ. 75/1985 (ΦΕΚ 27 Α), 323/1989 (ΦΕΚ 146 Α), και 410/1995 (ΦΕΚ 231 Α)], καθώς και ένα πλήθος νομοθετημάτων, τα οποία είχαν άλλοτε συστηματικό και άλλοτε αποσπασματικό χαρακτήρα, σταδιακά διαμορφώθηκε το ισχύον θεσμικό πλαίσιο που διέπει την οργάνωση και λειτουργία των Δήμων και των Κοινοτήτων.⁷²

B. Η διαμόρφωση της Ηλείας ως αυτοτελής νομός:

1833: Νομός Αχαΐοήλιδος.

Με το Β.Δ. της 3 Απριλίου 1833 «περί της διαιρέσεως του βασιλείου και τις διοικήσεως του», ανάμεσα στους άλλους νομούς του κράτους, δημιουργήθηκε ο νομός Αχαΐας και Ήλιδος που εκτός από τις άλλες επαρχίες, περιελάμβανε και την επαρχία Ήλιδος με πρωτεύουσα τον Πύργο.

Με Β.Δ. στις 6 Απριλίου 1835 σχηματίστηκε μία ακόμη επαρχία με την ονομασία «Επαρχία Διοποταμίας», η οποία διήρκεσε μόνο 14 μήνες, γιατί στις 20 Ιουνίου 1836 καταργήθηκε και προσαρτήθηκε στη διοίκηση Ηλείας. Η Επαρχία Διοποταμίας περιελάμβανε τους παρακάτω Δήμους: 1)Λαμπεΐας, 2)Φολόης, 3)Κλαδέας, και 4)Πίσσης.

---

⁷¹ Βλ. Για τα στοιχεία που αναφέρω παραπάνω συμβουλευτικά το έργο του Βύρωνα Δάβου «Ιστορικά των χωριών της Ηλείας 1830-1930», Πύργος 2006

⁷²Βλ. Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων: Νομός 3463/2006, Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 2006, σ.12

Το 1835 με το ίδιο Β.Δ. σχηματίστηκαν οι δεκαοκτώ πρώτοι Δήμοι που αποτέλεσαν την διοίκηση Ηλείας. Στους 18 Δήμους της Ηλείας προστέθηκαν το 1836 και οι τέσσερις Δήμοι της καταργηθείσης επαρχίας Διποταμίας.⁷³

Με το Β.Δ. της 22ας Ιανουαρίου 1841 «περί συγχωνεύσεως των δήμων της επαρχίας Ηλείας» που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 5/8-3-1841 οι 22 Δήμοι που αποτελούσαν την επαρχία Ηλείας συγχωνεύθηκαν σε 8 Δήμους ως εξής:

- 1) Δήμος Λετρίνων
- 2) Δήμος Ολυμπίων
- 3) Δήμος Βουπρασίων
- 4) Δήμος Πηγιείων
- 5) Δήμος Ωλένης
- 6) Δήμος Λαμπείας
- 7) Δήμος Ήλιδος
- 8) Δήμος Μυρτουντίων.⁷⁴

1899: Αυτοτελής Νομός η Ηλεία.

Με το Νομό ΒΧΔ της 6 Ιουλίου 1899 «περί διοικητικής διαιρέσεως του κράτους» που δημοσιεύτηκε στο αριθ. 136/ 8-7-1899 ΦΕΚ, χωρίστηκε ο νομός Αχαΐας και στο νομό Ηλείας. Με αυτό το νομό, ο νομός Ηλείας γίνεται αυτοτελής με έδρα τον Νομόρχη του Πύργου.

1909: Ενιαίος πάλι ο Νομός Αχαΐης.

Με το νόμο ΓΥΛΑ της 6 Νοεμβρίου 1909, που δημοσιεύτηκε στο αριθ. 282/4-12-1909 ΦΕΚ, «περί διοικητικής διαιρέσεως του κράτους», το κράτος διαιρείται διοικητικά σε δεκαέξι νομούς και ανάμεσά τους πάλι ο νομός Αχαΐας και Ήλιδος.

1912: Καταργούνται οι Δήμοι – οι 117 κοινότητες της επαρχίας Ηλείας.

Το 1912 γίνεται η προπαρασκευή του νομού ΔΝΖ της 10-2-1912, που είναι ιστορικός για την αυτοδιοίκηση γιατί μ' αυτό το νόμο διαμορφώθηκαν οι δήμοι και σχηματίστηκαν οι κοινότητες για πρώτη φορά, που μέχρι και πρόσφατα το 1997 αποτελούσαν τους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Για την εφαρμογή του νόμου τούτου εξεδόθη το από 18-8-1912 Β.Δ. «περί συστάσεως δήμων και κοινοτήτων στο νομό Αχαΐας και Ήλιδος» και η επαρχία Ηλείας χωρίστηκε σε (117) κοινότητες

1930: Οριστικά αυτοτελής Νομός η Ηλεία.

Με το νόμο 4538/1930 «περί συστάσεως Νομού Ηλείας» ανασυστάθηκε ο νομός με έδρα τον Πύργο και έκτοτε αποτελεί αυτοτελή νομό.⁷⁵

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΡΧΑΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ – ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

---

⁷³ Βλ. Δημήτριος Πριγγούρης: «Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας», έκδοση περιοδικού «Αλφειός», Πύργος, 1995, σ.13-14

⁷⁴ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.34-35

⁷⁵ Βλ. Δημήτριος Πριγγούρης: «Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας», ό.π..., σ.15-16

A. Οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες: Η αρχή των Ολυμπιακών αγώνων χάνεται στα βάθη των αιώνων. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν καθιερώσει και τελούσαν σε ορισμένα χρονικά διαστήματα αγώνες για να τιμήσουν τους Θεούς τους, για τους οποίους είχαν χτίσει ναούς, ιερά και βωμούς. Το Ιερό της Ολυμπίας ξεκινά από τους πρόποδες του κατάφυτου Κρονίου λόφου, και τερματίζει στον Αλφειό και τον παραπόταμό του, Κλαδέο.

Ιδρυτές των Ολυμπιακών αγώνων κατά την παράδοση θεωρούνται ο Ηρακλής και τα αδέρφια του, σε ανάμνηση των οποίων ορίστηκε να γίνονται αγώνες κάθε πέντε χρόνια. Μία άλλη μυθολογική εκδοχή είναι ότι οι αγώνες καθιερώθηκαν από το Βασιλιά Αέθλιο, γι' αυτό και οι αγωνιστές ονομάζονταν «αθλητές» και τα βραβεία «άθλα». Ακόμα ως ιδρυτές αναφέρονται ο Ενδυμίωνας, ο Πέλοπος που νίκησε τον Οινόμαο, ο Βασιλιάς Ηλείος, ο Πίσσος, ο Ώξυλος κι άλλοι βασιλιάδες και ήρωες.⁷⁶

Οι Ολυμπιακοί αγώνες διεξάγονταν κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν του Διός και ήταν ταυτισμένοι με τα ιδανικά της ευγενούς άμιλλας και της ειρήνης που διαμόρφωσαν για πολλούς αιώνες την ενότητα του αρχαίου ελληνικού κόσμου.

Εξαιτίας αυτής της μεγάλης Ολυμπιακής Αθλητικής ιδέας, η περιοχή της Ολυμπίας όπως και της Ήλιδας, ανακηρύχθηκε χώρα ιερή και απαραβίαστη. Καθιερώθηκε να σταματούν πόλεμοι και εχθροπραξίες σε όλη την Ελλάδα κατά την διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων.⁷⁷

Η Ιερή Εκεχειρία υπήρξε το σημαντικότερο και μακροβιότερο Σύμβολο Ειρήνης στην ιστορία της ανθρωπότητας και ίσχυσε σαν πρωτοποριακός κανόνας Διεθνούς Δικαίου για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο.

Η πρώτη Ολυμπιάδα τελέστηκε το (776π.Χ.) και από τότε συνεχίστηκαν για κάθε τέσσερα χρόνια μέχρι το (393μ.Χ.). Λίγο αργότερα το (394μ.Χ.) ο αυτοκράτορας Μέγας Θεοδόσιος καταργεί τους Ολυμπιακούς αγώνες με το σκεπτικό ότι αυτοί ήταν «ειδωλολατρικό κατάλοιπο».⁷⁸

Ενδείξεις για την άσκηση λατρείας στην περιοχή προέρχονται από την μυκηναϊκή εποχή, κατά την οποία λατρεύονταν ο Πέλοπας και η Ιπποδάμεια, ενώ ακόμη παλαιότερα πρέπει να λατρεύονταν ο Κρόνος, η Ρέα, η Θέμιδα και ο Ιδαίος Ηρακλής. Στα τέλη του 4^{ου} αιώνα π.Χ. το Ιερό απέκτησε βωμούς, ναούς και εγκαταστάσεις απαραίτητες για την παραμονή και την προετοιμασία των αθλητών όπως: Γυμνάσιο, παλαίστρα, το εργαστήριο του Φειδία, το Ηρώο, Ρωμαϊκά λουτρά και θέρμες, το βουλευτήριο, η Στοά της Ηχούς, η Κρύπτη, το Στάδιο, το Ηραίο, το Νυμφαίο, ο βωμός της Ήρας, το Φιλιππείο, το Πρυτανείο και φυσικά ο Ναός του Δία (470 – 456π.Χ.) έργο του Ηλείου αρχιτέκτονα Λίβωνα. Ο Ναός του Δία αποτελεί τη Βαριά κληρονομιά των Ηλείων, των Ελλήνων. Δωρικός περίπτερος ναός, με έξι κίονες στις στενές πλευρές και δεκατρείς στις μαύρες. Η ανατολίτικη εναέρια σύνθεση παρίστανε αγώνες αρματοδρομίας Οινόμαου και Πέλοπα και η δυτική τη σύγκρουση Λαπιθών και Κενταύρων. Οι μετόπες είχαν ως θέμα τους άθλους του Ηρακλή. Ο σηκός

⁷⁶ Βλ. Τάσος Μίλτ. Φιλιππόπουλος: «Από την ιστορία της Ηλείας», ό.π..., σ. 13

⁷⁷ Βλ. «Ηλείακή Πρωτοχρονιά 2004», Ετήσια Ιστορική – Λαογραφική – Λογοτεχνική έκδοση, Εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα, σ. 50

⁷⁸ Βλ. Ανδρέας Δ. Μπούτσικας: «Αρχαία Ήλις», ό.π..., σ. 291

φιλοξένησε το περίφημο χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία, έργο του Φειδία, ύψους δώδεκα μέτρα περίπου.

Μία επίχρυση Νίκη, έργο του Παιωνίου, τοποθετείται ως κεντρικό ακρωτήριο του ναού και φυσικά το περίφημο άγαλμα του Ερμή του Πραξιτέλους, φτιαγμένο το 340π.Χ. που βρέθηκε στο ναό της Ήρας.⁷⁹

Β. Η αναβίωση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων:

Ζάππεια Ολύμπεια του 1859

«Η υλοποίηση της ιδέας της επαναφοράς των Ολυμπιακών Αγώνων έμελλε να γίνει πραγματικότητα στην Ελλάδα χάρη στο ενδιαφέρον του Ευαγγέλη Ζάππα. Ο Ευαγγέλης Ζάππας (1800 – 1865) καταγόταν από το χωριό Λάμποβο κοντά στα Ιωάννινα της Ηπείρου. Μετοίκησε στη Ρουμανία, όπου εκεί μαζί με τον εξάδελφό του Κων/νο Ζάππα απέκτησαν κολοσσιαία περιουσία. Ο Ευαγγέλης Ζάππας, ο οποίος όπως φαίνεται παρακολουθούσε με ενδιαφέρον τα δημοσιεύματα των αδελφών Σούτσου, (Αλέξανδρο και Παναγιώτη), για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, αποφάσισε, αφού πρώτα ενημέρωσε με έγγραφο του στις 6 Ιουνίου 1856 την Ελληνική Κυβέρνηση να αναλάβει τα έξοδα κατασκευής ευρύχωρου μεγαλοπρεπούς καταστήματος εκθέσεων «εις το στάδιον» και τη διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων που θα ορίζονταν να γίνουν στις 25 Μαρτίου 1857 ημέρα εορτασμού της εθνικής ανεξαρτησίας, στους οποίους επιθυμούσε να λάβει μέρος και ο ίδιος.

Στη συνέχεια η Ελληνική Κυβέρνηση ανέθεσε στον τότε Υπουργό Εξωτερικών Αλέξανδρο Ραγκαβή, να έρθει σε επικοινωνία με τον Ε. Ζάππα για να συζητήσουν την πρόταση. Παράλληλα ο Ευαγγέλης Ζάππας για να εξασφαλίσει την πορεία των αγώνων δήλωσε ότι είχε σκοπό να προχωρήσει (400) συνολικά μετοχές του της Ελληνικής Ατμοπλοϊκής Εταιρείας, όπως επίσης και ότι επιθυμούσε να πληρώσει μόνος του το ποσό της δαπάνης του κτιρίου της έκθεσης. Καθώς λοιπόν οι απόψεις του Ζάππα και του Ραγκαβή συνέπιπταν προχώρησαν στον καθορισμό του κανονισμού για την διοργάνωση των «Ολυμπίων» που θα τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια και εκτός από την έκθεση των γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων θα περιλάμβανε και αθλητικούς αγώνες. Με βασιλικό διάταγμα στις 19 Αυγούστου 1858, ο κανονισμός αυτός έγινε νόμος του κράτους και συστήθηκε η Επιτροπή Ολυμπίων, που θα ήταν υπεύθυνη για την διοργάνωση».⁸⁰

Γ. Το Ιδρυτικό Συνέδριο του 1894

Τον Ιούνιο του 1894 με την προσπάθεια του Γάλλου Βαρόνου, Πιέρ ντε Κουμπερντέν και πάντα στο πρότυπο των Ολυμπιακών Αγώνων της αρχαιότητας, καθιερώθηκε η νέα διοργάνωση των Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων. Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων ξεκίνησε το 1896 με τη διοργάνωση της 1^{ης} Ολυμπιάδας στην Αθήνα.⁸¹

Στην προετοιμασία για το ιδρυτικό συνέδριο του 1894 που αφορούσε την επανάσταση των Ολυμπιακών Αγώνων το διοικητικό συμβούλιο του Πανελληνίου Γ.Σ. αποφάσισε μετά από πρόταση του Αλέξιου Ραγκαβή να προτείνει στον

⁷⁹ Βλ. Σπύρος Θ. Φωτεινός, «ΟΛΥΜΠΙΑ», ό.π..., σ. 32-33

⁸⁰ Βλ. «Ολυμπιακοί Αγώνες», Αναφορές – προσεγγίσεις, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 2004. σ. 89,90,91

⁸¹ Βλ. «Ολυμπιακοί Αγώνες», ό.π..., σ.112

«διαμέμοντα επιφανή ομογενή» στο Παρίσι, Δημήτριο Βικέλα να αντιπροσωπεύει το Πανελλήνιο Γ.Σ. στο διεθνές συνέδριο. Το δωδεκασέλιδο υπόμνημα που απέστειλε το διοικητικό συμβούλιο στον Δημήτριο Βικέλα αφορούσε την αρχαία αγωνιστική και τις θέσεις τους. Στο συνέδριο έπρεπε να τεθούν δύο ερωτήματα. Πρώτον ποια αγωνίσματα αρχαία και σύγχρονα έπρεπε να συμπεριληφθούν στο πρόγραμμα των αγώνων για τους νέους ηλικίας άνω των 20 ετών και δεύτερον με ποιο τρόπο θα μπορούσε να αναβαθμιστεί η σημασία των Αγώνων και ποιες τιμές θα αποδίδονταν στους νικητές, ώστε τα έθνη να ωφεληθούν από τα αγαθά της φυσικής αγωγής.

Ο Δημήτριος Βικέλας έχοντας την ελευθερία να παρέμβει στο κείμενο επέφερε σημαντικές αλλαγές. Ωστόσο διατήρησε την ουσία του κειμένου συμπλήρωσε όμως και τις δικές του απόψεις, αλλάζοντας τελείως τον πρόλογο του υπομνήματος υποστηρίζοντας, ότι «η νέα προσπάθεια είχε ευρύτερους στόχους και πως οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα επεξεύρουν την επίδρασή τους πέρα από τα εθνικά όρια της Ελλάδος. Επιπλέον ο Ιωάννης Φωκιανός και τα υπόλοιπα μέλη του διοικητικού συμβουλίου γνώριζαν αρκετά καλά τις ιδέες του Βικέλα για τις σωματικές ασκήσεις και την εκπαίδευση. Επίσης πολύπλευρη και δυναμική ήταν η παρουσία του Δημητρίου Βικέλα στους εθνικούς αγώνες των Ελλήνων.

Τέλος αξίζει να αναφέρουμε ότι το 1884 όταν ο Δημήτριος Βικέλας επισκέφθηκε τη Δυτική Ελλάδα έγραψε το βιβλίο «Από Νικοπόλεως εις Ολυμπίαν», όπου με γλαφυρότητα περιγράφει στο οδοιπορικό του αυτό πως βρήκε την κατάσταση στην Αρχαία Ολυμπία, δηλαδή για τον αρχαιολογικό χώρο, για τα αρχαιολογικά ευρήματα για τους ανθρώπους και γενικότερα για την ευρύτερη περιοχή.

Ο Δημήτριος Βικέλας γεννήθηκε στη Σύρο το 1835 από τον Μανουήλ Μπικέλα και την Σμαράγδα Γεωργίου Μελά.⁸²

Το 1936 καθιερώθηκε η λαμπρή τελετή της Αφής της Ολυμπιακής φλόγας, που ανάβει στην Ολυμπία πριν από κάθε Ολυμπιάδα. Το 1961 ιδρύθηκε η διεθνής Ολυμπιακή ακαδημία που φιλοξενεί κάθε χρόνο νέα αθλητικά στελέχη από όλο τον κόσμο, με σκοπό τη μελέτη θεμάτων σχετικών με τον αθλητισμό και τους Ολυμπιακούς αγώνες.⁸³

Το έτος 2004 ήταν το έτος των Ολυμπιακών αγώνων που έγιναν στην Αθήνα και την ευρύτερη περιοχή της. Ήταν το 2004 «Ολυμπιακόν έτος», η 27^η Ολυμπιάδα της δεύτερης περιόδου. Ήταν ένα παγκόσμιο αθλητικό γεγονός, με πάρα πολύ υψηλό ιστορικό και πολιτιστικό περιεχόμενο.

Η Αθήνα γίνεται πάλι τόπος διεξαγωγής Ολυμπιακών αγώνων μετά το έτος 1896 που και τότε έγιναν στο Καλλιμάρμαρο στάδιο της Ο.Α. μετά την ευτυχή αναβίωσή τους από τον Γάλλο Βαρόνο Πιέρ ντε Κουμπερντέν.⁸⁴

---

⁸² Βλ. «Ολυμπιακοί Αγώνες», ό.π..., σ.115-116

⁸³ Βλ. Σπύρος Θ. Φωτεινός, «ΟΛΥΜΠΙΑ», ό.π..., σ.25-26

⁸⁴ Βλ. «Ηλειακή Πρωτοχρονιά 2004», ό.π..., σ.50

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ

Η Εκκλησία, στα χρόνια της μακραίωνης πορείας του Βυζαντίου υπήρξε μητέρα και τροφός της εθνικής, της κοινωνικής, της πολιτιστικής και βέβαια της θρησκευτικής ζωής των χριστιανών της απέραντης αυτοκρατορίας.

Στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς το πρώτο μεγάλο χρέος της Εκκλησίας ήταν να κρατήσει αδούλωτο το φρόνημα των Ελλήνων και να διατηρήσει την αυτοσυνειδησία του Γένους.

Εδώ σπουδαίο και πρωταρχικό ρόλο έπαιξαν τα Μοναστήρια που με την μεγάλη τους προσφορά παρέμειναν οι ακοίμητοι φρουροί της ορθοδοξίας και το άσβεστο φως του δουλωμένου Έθνους.⁸⁵

Ο μεγάλος πεζογράφος αλλά και καλλιτέχνης Φώτης Κόντογλου, γράφει: «Να ξέρουμε πως όπου λείψανε τα Μοναστήρια, ξεράθηκε και η ευσέβεια και όπου υπάρχει μοναχική ζωή αληθινή κα Μοναστήρια με ευσεβή παράδοση εκεί θάλλει η ορθοδοξία».⁸⁶

Σήμερα τα μοναστήρια της Ηλείας είναι δώδεκα στον αριθμό με χρονολογίες κτίσης τους από τον 9^ο αιώνα μέχρι πρόσφατα.

Α. Μονή Σκαφιδιάς: βρίσκεται κοντά στον Πύργο και είναι αφιερωμένη στην Παναγία, (Κοίμηση της Θεοτόκου). Χτίστηκε το 10^ο αιώνα μ.Χ. με αξιόλογη αρχιτεκτονική. Σημαντικό είναι το αρχείο και η βιβλιοθήκη με πολλά χειρόγραφα που αναφέρονται στην ιστορία της Μονής και τη συμμετοχή της στην Ελληνική Επανάσταση.⁸⁷

Β. Μονή Άνω Δίβρης: Βορειοανατολικά της Δίβρης και σε υψόμετρο σχεδόν χίλια εκατό (1.100) μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας βρίσκεται το μοναστήρι της Παναγίας της Χρυσοπηγής. Είναι ένα πραγματικό ησυχαστήριο που χτίστηκε το 1667 με σπουδαία αρχιτεκτονική και υπέροχες τοιχογραφίες. Στο υπόγειο του μοναστηριού λειτουργούσε κρυφό σχολειό από όπου ξεκίνησε ο μεγάλος αγώνας των Ελλήνων κατά των Οθωμανών.

Γ. Μονή Κάτω Δίβρης: Από τα σπουδαιότερα μοναστήρια της Ηλείας και της Ελλάδος. Βρίσκεται στην είσοδο του γραφικού χωριού Δίβρη (Λαμπεία). Χτίστηκε το 18^ο αιώνα και είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Έχει τις πιο καλοδιατηρημένες τοιχογραφίες και ένα αριστουργηματικό ξυλόγλυπτο τέμπλο.⁸⁸

Δ. Μονή Φραγκοπηδήματος: Στα Β.Δ. του χωριού Βούναργο βρίσκεται το γυναικείο μοναστήρι του Φραγκοπηδήματος και είναι αφιερωμένο στον Άγιο Νικόλαο. Σύμφωνα με την παράδοση πήρε τ' όνομα του από έναν Φράγκο καταδιωκόμενο από

---

⁸⁵Βλ. Στάθης Ηλ. Παρασκευόπουλος: «Η προσφορά της Εκκλησίας και του κλήρου της στην Τουρκοκρατία και στην Επανάσταση του 21'», Εκδόσεις: Ιερά Μητροπόλεως Ηλείας και Ωλένης, Πύργος, 1995, σ.22

⁸⁶Βλ. Στάθης Ηλ. Παρασκευόπουλος, ό.π..., σ.17

⁸⁷ Βλ. Κωνσταντίνος Θ. Κυριακόπουλος: «Η μονή Σκαφιδιάς», Αθήνα 1984, σ.48

⁸⁸Βλ. Νίκος Β. Αναστόπουλος, «Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων», ό.π..., σ.40

τους Τούρκους, ο οποίος μαζί με το άλογο του πήδησε μια χαράδρα βάθους (100) μέτρων και γλίτωσε αφού επικαλέστηκε τη βοήθεια του Αγίου Νικολάου.

Ε. Μονή Φραγκαβίλας: Σε απόσταση 3χλμ. έξω από την Αμαλιάδα, βρίσκεται το ονομαστό μοναστήρι της Φραγκαβίλας. Χτίστηκε τον 11^ο περίπου αιώνα (γύρω στα 1.100μ.Χ.) και είναι αφιερωμένη στη Παναγία την Πλατυτέρα. Η ονομασία της προήλθε από τη βίλα ενός Φράγκου αξιωματικού που ήταν χτισμένη στα κτήματα της Μονής.

Το εσωτερικού του ναού είναι γεμάτο από θαυμάσιες τοιχογραφίες, από τις οποίες πολύ λίγες είναι σε καλή κατάσταση από τις καταστροφές του μοναστηριού στα Βυζαντινά Χρόνια.⁸⁹

ΣΤ. Μονή Βλαχερνών: Βρίσκεται κοντά στην Κυλλήνη. Χτίστηκε τον 12^ο αιώνα μ.Χ. και είναι αφιερωμένη στην Παναγία τη Βλαχέρνα. Όμοια της μονή βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη και ίσως αυτή εδώ να ήταν μετόχι της. Λόγω των καταστροφών στο πέρασμα των αιώνων χάθηκαν σπουδαία αρχεία της Μονής. Η αρχιτεκτονική του Ιερού Ναού, είναι συγκερασμός στοιχείων ανατολικής και Δυτικής τέχνης.⁹⁰

Ζ. Μονή Καθολικής Γαστούνης: Στο Ν.Δ. άκρο της Γαστούνης, βρίσκεται ο παλιός βυζαντινός ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Χτίστηκε τον 11^ο αιώνα μ.Χ. Ονομάζεται καθολική γιατί ο οικισμός της περιοχής της ήταν έδρα του «καθολικού» όπως λεγόταν τότε ο ανώτερος οικονομικός υπάλληλος. Το εσωτερικό του ναού είναι γεμάτο από τοιχογραφίες. Εκείνο που περισσότερο θαυμάζει κανείς είναι η βυζαντινή εικόνα της Υπεραγίας Θεοτόκου.⁹¹

Η. Μονή Αγίας Ελεούσας: Κοντά στο χωριό Λυγιά, μέσα σε ένα βαθύ καταπράσινο φαράγγι βρίσκεται το Μοναστήρι της Παναγίας της Ελεούσας. Της έδωσαν το επίθετο Ελεούσα επειδή οι πιστοί ζητούσαν να τους ελεήσει και να τους προστατέψει. Δίπλα στη μονή υπάρχει σπηλιά με σταλακτίτες που το νερό της θεωρείται αγίασμα. Χτίστηκε τον 9^ο μ.Χ. αιώνα. Η μονή έπαιξε σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1821.⁹²

Θ. Μονή Κρεμαστής: Στέκεται σαν να είναι κρεμασμένη στο βράχο. Ο επισκέπτης μπορεί να πάει στο μοναστήρι από το χωριό Λάνθι ή από το Λαμπέτι.

Χτίστηκε πριν από (800 χρόνια στη θέση που οι κάτοικοι βρήκαν σε μία τρύπα την εικόνα της Παναγίας Κρεμασμένη και αιωρούμενη. Στα χρόνια της μαύρης σκλαβιάς η μονή ανέπτυξε αξιόλογη δράση. Σήμερα η μονή είναι γυναικεία κοινοβιακή και γιορτάζει κάθε χρόνο στις 23 Αυγούστου. Επίσης δίπλα στον ναό υπάρχει μικρότερη σπηλιά για «φρενοβλαβείς».⁹³

Ι. Μονή Εισοδιώτισσας: Βρίσκεται κοντά στο χωριό Άγιος Ιωάννης και είναι αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου. Η εκκλησιά της Μονής είναι μία μικρή

---

⁸⁹ Βλ. Τάσος Μ. Φιλιππόπουλος: «Από την Ιστορία της Ηλείας», ό.π..., σ.73

⁹⁰Βλ. Παν. Α. Παπαδημητρίου και Αλεξάνδρας Καραχάλιου: «Αι Βλαχέρναι της Ηλείας» (Ιστορική μελέτη), Πύργος, 1971, σ.45

⁹¹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Γαστούνη», ό.π..., σ.23

⁹²Βλ. Ανδρέας Γ. Μπράτης: «Η Αγία Ελεούσα», (Λυγιάς – Βαρθολομιού – Ηλείας), θρησκευτική και ιστορική μελέτη, έκδοσις , Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας, Αθήνα 1986, σ.12

⁹³ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου: «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ.185-186

σπηλιά στο βράχο, κατασκευασμένη το 15^ο αιώνα. Μέχρι το 1974 ήταν μετόχι της Μονής Σκαφιδιάς. Μετά το 1974 ιδρύθηκε εδώ η Σχολή Αγιογραφίας και Βυζαντινής μουσικής.⁹⁴

ΙΑ. Μονή Σεπετού: Είναι χτισμένη τον 11^ο αιώνα μ.Χ. σε απόκρημνο βράχο πάνω ακριβώς πάνω από τον Τρίτωνα ποταμό. Μεγάλη ήταν η συνεισφορά της Μονής στα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας και επίσης μεγάλη η προσφορά της στην Ελληνική Επανάσταση.⁹⁵

ΙΒ. Μονή της Ίσοβας: Σε ένα λόφο κοντά στην Τρυπητή του Δήμου Σκιλλουντίας βρίσκεται η μονή της Ίσοβας. Πρόκειται για ένα από τα πιο γνωστά στη χώρα μας Φράγκικα μνημεία που χτίστηκε στις αρχές του 13^{ου} αιώνα και είναι αφιερωμένο στην Παναγία. Λίγο μετά τη Φράγκικη κατάκτηση το 1263 πυρπολήθηκε από βυζαντινούς Τούρκους μισθοφόρους. Μετά την πυρπόληση στα νότια του καθολικού της Ίσοβας χτίστηκε ναός αφιερωμένος στον Άγιο Νικόλαο. Εκτός από τα παραπάνω μοναστήρια, στην Ηλεία υπάρχουν κι άλλα προσκυνήματα, ησυχαστήρια και ιεροί ναοί από την εποχή της τουρκοκρατίας, αλλά και από τη βυζαντινή ακόμη εποχή. Ένας τέτοιος ναός είναι της Παλαιοπαναγιάς στην (παλαιά) Μανωλάδα. Χτίστηκε το 10^ο αιώνα, είναι βυζαντινού ρυθμού και είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου.⁹⁶

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Η ιστορία της βασικής εκπαίδευσης κατά τον 19^ο αιώνα, αποτελεί το επίκεντρο της συγκεκριμένης μελέτης. Ωστόσο δεν μπορούμε να παρακάμψουμε τη σημασία της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής του Νομού κατά την ίδια περίοδο, καθώς στόχος μας είναι να αποδείξουμε τη σχέση που υπήρχε ανάμεσα στους παράγοντες αυτούς και στην ανάπτυξη της βασικής εκπαίδευσης.

Πρωτογενής τομέας (γεωργία – κτηνοτροφία).

Α. Γεωργία: Με τη δημιουργία του ελεύθερου ελληνικού κράτους ο τόπος αρχίζει να οργανώνεται διοικητικά και να ορθοποδίζει. Η ζωή με τη βοήθεια της τοπικής διοίκησης και του κρατικού προγραμματισμού βρίσκει και πάλι το ρυθμό της.

Ο αναπτυσσόμενος Ηλειακός κάμπος προσελκύει και πάλι τους κατοίκους των γειτονικών ορεινών (Πηνείας, επ. Καλαβρύτων, Γορτυνίας) και νησιωτικών περιοχών (Επτανήσου, κυρίως Ζακύνθου και Κεφαλονιάς) αλλά τώρα σε μεγαλύτερη κλίμακα. Στα επόμενα μάλιστα χρόνια η κάθοδος των ορεινών πληθυσμών παίρνει τη μορφή ομαδικής εσωτερικής μετανάστευσης. Στον κάμπο ιδρύονται νέα και εύρωστα

⁹⁴ Βλ. Τάσος Μιλτ. Φιλιππόπουλος: «Από την ιστορία του Νομού Ηλείας», ό.π...σ.71.

⁹⁵ Βλ. Παναγιώτης Χαραλαμπίδης: «Παναγία η Σεπετιώτισσα στην ορεινή Ολυμπία», Αθήνα 1973, σ.15-19

⁹⁶ Βλ. Νικόλαος Κοντοβουνήσιος: «Το φράγκικο μοναστήρι της Ίσοβας», Αθήνα 1989, σ.131

χωριά – αποικίες (Λασταίικα, Χάβαρι, Μαζαίικα, Αμαλιάδα κα.) από τους πληθυσμούς αυτούς.⁹⁷ Κατεβαίνοντας είτε για το ξεχείλισμα των κοπαδιών στα βοσκοτόπια της περιοχής, είτε σαν ενοικιαστές γης, είτε για εποχιακή δουλειά στις αγροτικές καλλιέργειες οι ορεινοί σιγά – σιγά εγκαθίστανται στα κεφαλοχώρια, όπου ασχολούνται με το εμπόριο και αρκετοί γίνονται τοπικοί παράγοντες.⁹⁸ Το φαινόμενο, που όπως είπαμε είναι παμπάλαιο, την εποχή αυτή, δηλ. τα πρώτα μετά την επανάσταση χρόνια, ενισχύθηκε και από την κρατική πολιτική του Καποδίστρια που ευνοούσε την ενοικίαση των εθνικών γαιών σε ακτήμονες, με σκοπό ν' αποφευχθεί η δημιουργία μεγαλοϊδιοκτητών γης.⁹⁹ Η «εποίκηση» αυτή, που σταθεροποιήθηκε και με επιγαμίες των «ορεινών» με ντόπιες συνεχίστηκε μέχρι το β' παγκόσμιο πόλεμο περίπου. Ο τόπος γίνεται χωνευτήρι ανθρώπων και πολιτισμικών στοιχείων. Ο Πύργος, η Αμαλιάδα, η Γαστούνη, η Ανδραβίδα, το Βαρθολομίο, τα Λεχαινά, ακμάζουν και εξελίσσονται σε εμπορικά και διοικητικά κέντρα της επαρχίας Ήλιδος.¹⁰⁰ Ο Ηλειακός κάμπος, με την βοήθεια του Πηνειού ποταμού καλλιεργείται εντατικά.

Παράγει δημητριακά, βαμβάκι, κρασί, σταφίδα, λάδι, κηπευτικά και όσπρια. Επίσης στην αρχαιότητα είχαμε την εκτεταμένη καλλιέργεια της Βύσσου,¹⁰¹ στο μεσαίωνα της μουριάς με παράλληλη ανάπτυξη της παραγωγής μεταξιού, στη β' τουρκοκρατία της ελιάς, των δημητριακών και του βαμβακιού, αργότερα ακολούθησε η επανάσταση πατάτας. Οι εκτεταμένοι βοσκότοποι και οι χαμηλοί λόφοι με την πλούσια θαμνώδη βλάστηση, όπως και το ήπιο εννοούν την κτηνοτροφία.

Η ευρύτερη περιοχή του Ηλειακού κάμπου από τη μυθική εποχή ως σήμερα είναι ξακουστή για τα βουστάσια αλλά και τα πρόβατα και τα γαλακτοκομικά προϊόντα της. Ο κάμπος εξάλλου υπήρξε ανέκαθεν χειμαδιό για τους κτηνοτρόφους των κοντινών ορεινών περιοχών της Αρκαδίας και της δυτικής Αχαΐας.¹⁰² Παράλληλα ήταν πάντα αρκετά αναπτυγμένη και η πτηνοτροφία καθώς και η μελισσοκομία. Εκτός από τις τεράστιες καλλιεργήσιμες εκτάσεις η περιοχή, που χαρακτηριστικό της είναι η πλούσια βλάστηση, είναι κατάφυτη από θάμνους (μυρτιές, σχόινα, ρείκια, θρούμπι, πικροδάφνες, πουρνάρια κ.α.) και δέντρα (μουριές, κυπαρίσσια, βελανιδιές, καρυδιές, ελιές, συκιές, εσπεριδοειδή κλπ.). Πρέπει να τονιστεί πως πολύ πλούσια

---

⁹⁷Βλ. Ι.Ν. Λάσκαρης «Γορτυνιακαί Αποικίαι», Αρκαδική επετηρίς Β'» 1906, σ.294.

⁹⁸Βλ. α) Γεώργιος Παπανδρέου: «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων»,ό.π..., σ.28

β) Αρ. Θεοδορίδης: «Οι Γορτίνιοι εν Ηλεία», Αρκαδική Επετηρίς Α' (1903) σ .38-39

⁹⁹Βλ. Κώστας Βεργόπουλος: «Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα», Αθήνα 1975, σ. 104.

¹⁰⁰Βλ. «Λεχαινά». Πολιτιστική ομάδα «φράγμα» Λεχαινά 1987 σ. 32-34

¹⁰¹Βλ. Πρόκειται για το κοινώς μεταξοβάμβακο. Πληροφορίες για την καλλιέργεια του πολύτιμου αυτού φυτού στην Ηλεία βλ. Ντ. Ψυχογιός: Η Ηλειακή βύσσος, Δελτίο Πειραιϊκής – Πατραϊκής 1962 σ. 96 καθώς και διάσπαρτες πληροφορίες στα Ηλειακά τεύχη Ζ' (1955) σ. 108, Γ' (1956) σ. 196, ΙΔ' - ΙΕ' (1958) σ. 338.

¹⁰²Βλ. Ντ. Ψυχογιός: «Ποιμενικά της Ηλείας», Λαογραφία, τ. β', 1938 σ. 253, Χρήστος Π. Λάττας: «Η λαογραφία του τόπου μου», Αθήνα, 1974 σ. 181 – 212.

είναι και η υδροχαρής βλάστηση (βούρλα,¹⁰³ ψαθιά, καλάμια κλπ.) χάρη στα πολλά λαγκάδια και παλαιότερα τα βαλτοτόπια της περιοχής.¹⁰⁴ Μέσα σ' αυτή την πλούσια βλάστηση αναπτύσσονται όλα τα είδη των κατοικίδιων και εκτρεφόμενων ζώων, άφθονο κυνήγι, πολλά υδρόβια πτηνά και ζώα καθώς και μεγάλη ποικιλία εντόμων, ιδιαίτερα κουνούπια. Η ελονοσία μέχρι τη δεκαετία του 60' περίπου ήταν η μάστιγα της περιοχής. Τα τελευταία χρόνια με την πρόοδο της ιατρικής, την αποξήρανση των βάλτων, την καλή διατροφή και γενικότερα την αλλαγή τρόπου ζωής το πρόβλημα έχει σχεδόν εκλείψει.¹⁰⁵

Τεράστιο πρόβλημα για τους ανθρώπους και της καλλιέργειες αποτελούσαν – και αποτελούν ως ένα βαθμό ακόμα – οι πλημμύρες του χειμώνα που οφείλονται στην υπερχειλίση των λαγκαδιών και των ποταμών από τις πυκνές βροχοπτώσεις.

Από τους πίνακες απογραφών για την επαρχία της Γαστούνης σχηματίζεται μία νέα εικόνα ποτιστικής και ξερικής καλλιεργούμενης γης.¹⁰⁶

ΠΙΝΑΚΑΣ (ποτιστικών και ξερικών καλλιεργειών)		
Είδη	Ποτιστική καλλιέργεια	Ξερική καλλιέργεια
Ελιές	643 στρ.	6.727 στρ.
Αμπελώνες	-----	6.515 στρ.
Κήποι	52 στρ.	-----
Δένδρα	-----	9.781 στρ.
Βαλτώδη	1.500 στρ.	-----
Περώδη	-----	43.750 στρ.

Β. Το φράγμα του Πηνειού: Το να τεθεί υπό τεχνικό έλεγχο ο ενεργητικός όσο και απειλητικός ποταμός της Ηλείας αποτελούσε βέβαια τεράστιο πρόβλημα. Στη πορεία η διοίκηση του σωματείου Αμαλιάδος με την επωνυμία «Φράγμα του Πηνειού ποταμού Νομού Ηλείας» οργανώθηκε δυναμικά για να προκαλέσει το ενδιαφέρον ως πολιτείας. Ο επικεφαλής του σωματείου Χαράλαμπος Μπιμπίκος¹⁰⁷ κατεύθυνε τις ενέργειες του σωματίου προς την Κυβέρνηση με 5μελείς επιτροπές από κάθε κοινότητα και 9μελείς από τις πόλεις Γαστούνη, Ανδραβίδα, Λεχαινά, Βαρθολομιό. Το κράτος παρ' όλο το τεράστιο οικονομικό κόστος θεώρησε αναγκαία την

¹⁰³Βλ. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες η Ηλεία παλαιότερα έκανε και «εξαγωγή» ημικατεργασμένων βούρλων στην περιοχή της Καλαμάτας, όπου τα χρησιμοποιούσαν στη συσκευασία των ξερών σύκων.

¹⁰⁴ Βλ. Ντ. Ψυχογιός: «Η χλωρασία της Ηλείας», Ηλειακά Π.ΣΤ' 1953 σ. 93-95

¹⁰⁵Βλ. Παρατηρήσεις για το φιλάσθενο των κατοίκων του κάμπου κάνει αναφορά και ο Καρκαβίτσας στη «Λυγερή» Άπαντα εκδ. Γ. Βαλέτα, Αθήνα 1973, τ. 11, σ. 322 και Ντ. Ψυχογιός: «Περί γοητειών και μαντείας», Ηλειακά Δ' -Ε' 1952 σ. 62-64

¹⁰⁶ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία της Γαστούνης»,ό.π..., σ. 84

¹⁰⁷Βλ. Ο Χ. Μπιμπίκος: καταγόταν από την Γλόγοβα της Γορτυνίας και εγκαταστάθηκε στην Αμαλιάδα όπου διατηρούσε παντοπωλείο. Κύριοι συνεργάτες του στο Διοικητικό συμβούλιο του σωματείου ήσαν: Γ. Παπατσώρης, Αντιπρόεδρος, Γ. Βασιλάτος Γεν. Γραμματέας, Κ. Λεωνιδόπουλος Ταμίας και μέλη Χρ. Αναγνωστόπουλος, Β. Κοσμόπουλος και Αριστομένης Πανουτσόπουλος. (Δημαρχείο Γαστούνης).

κατασκευή του συγκεκριμένου έργου το οποίο σίγουρα θα συντελούσε παραγωγικά , με βέβαιο κέρδος για την τοπική και εθνική οικονομία.¹⁰⁸

Η μελέτη και η κατασκευή του έργου ανατέθηκε στην Αμερικάνικη Τεχνική Εταιρεία Krappen Tippet Abbet. Σ' αυτήν στηρίχθηκαν οι οριστικές μελέτες της κοινοπραξίας τεσσάρων Εταιριών.

Western Constructive Corporation

ΕΔΟΚ ΑΕ- ΕΤΕΡ ΑΕ

ΔΟΜΙΚΗ ΑΕ

ΟΔΩΝ ΚΑΙ ΟΔΟΣΤΡΩΜΑΤΩΝ ΑΕ.

Τις υδραυλικές μελέτες η κοινοπραξία ανέθεσε στον καθηγητή Press του Βερολίνου, τις δε μελέτες διατομής και ευστάθειας του φράγματος στον καθηγητή Preth του Νταρμσταν. Η Ελληνική Κυβέρνηση επέλεξε ως τεχνικό σύμβουλο του Υπουργείου Δημοσίων έργων την Electro Watt.

Η χωρητικότητα της λίμνης σε συνολική επιφάνεια 22 χλμ.² ανέρχεται στα 420 εκατομ. μ³. Με τα αρδευτικά δίκτυα , αρδύονται συνολικά 227.500στρ. η κατασκευή του φράγματος στην περιοχή της Ηλείας, απέβλεπε πρώτον στην αξιοποίηση των πηγών του πλούτου και δεύτερον στην βελτίωση των καλλιεργητικών μεθόδων που θα ακολουθούσε.¹⁰⁹

Γ. Αναδασμός: Η πολιτεία το 1948 θέσπισε με Νόμο ευεργετική διάταξη υπέρ των αγροτών, «περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων». Ο κατασκευαστικός χάρτης της Ελλάδας του 1952 περιέχει διάταξη, που απαγορεύει την κατάκτηση των γεωργικών ιδιοκτησιών. Σ' αυτήν την διάταξη του Συντάγματος βασίστηκε ο Νόμος του 1952 που επέτρεπε να υπαχθούν στον αναδασμό και γαίες ιδιοκτήτες μη κληρουχικές. Η Ρύθμιση των λεπτομερειών για την εκτέλεση του προγράμματος και εφαρμογής των όρκων έγινε με το Βασικό Νόμο 2258/1952 και με το Ν.Δ. 3958/1959 . Η Βασική επιδίωξη κατά την εφαρμογή του αναδασμού για την επιτυχία των σκοπών που ετέθησαν ήταν να ληφθεί με σχολαστικότητα υπόψη η αξία του κάθε κτήματος των ιδιοκτητών, σ' όποια αγροτική θέση και αν βρίσκεται, όπως την παρουσιάζει το ακριβές τοπογραφικό σχεδιάγραμμα και αντί αυτού του κτήματος να λάβει άλλο σ' άλλη θέση με την ίδια αξία. Με την αναδιανομή από την πρώτη ωφέλεια το κτήματος, όσο το δυνατόν εγγύτερα στην κατοικία τον τυχόν διάσπαρτη εδώ κι εκεί περιουσία του. Ευθυγραμμίζονται τα νέα όρια των κτημάτων με κατάργηση των παλαιών, γίνεται νέα διαμόρφωση του εδάφους με την χάραξη αγροτικών οδών, ρυθμίζεται το αρδευτικό δίκτυο και εκτελούνται έργα στραγγιστικά.¹¹⁰

Δ. Η καλλιέργεια της σταφίδας: Η οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη του τόπου κορυφώνεται γύρω στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και είναι αποτέλεσμα κατά κύριο λόγο της εντατικής εμπορευματικής καλλιέργειας της σταφίδας. Στο θέμα της σταφιδοκαλλιέργειας πρέπει να σταθούμε λίγο, μια που για πολλά χρόνια αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της αγροτικής και οικονομικής

---

¹⁰⁸Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία...ό.π...», σ. 36-37

¹⁰⁹Βλ. Γ. Λαμπρινοπούλου: Τα έργα του ποταμού «Πηνειός Ηλείας», ΕΕΗΜ, τ. Δ', 1985-1986 σ. 689-780

¹¹⁰ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία της Γαστούνης», ό.π... , σ. 27-29.

ανάπτυξης όχι μόνο της περιοχής αλλά ολόκληρου του τότε ελληνικού κράτους, με επιπτώσεις που φτάνουν ως τις μέρες μας.

Την εποχή αυτή η σταφίδα έχει αναδειχτεί στο πρώτο εμπορεύσιμο και εξαγόμενο είδος της χώρας. Απ' την παραγωγή και τη διάθεσή της στις ξένες αγορές και ιδιαίτερα της Αγγλίας, (για την κατασκευή της πουτίγκας), εξαρτήθηκε κατά μεγάλο μέρος η ελληνική οικονομία. Από την Κόρινθο ως την Καλαμάτα καλλιεργείται σχεδόν αποκλειστικά σε βάρος κάθε άλλης παραγωγής και μάλιστα των δημητριακών που περιορίζονται στο επίπεδο της οικιακής ή το πολύ τοπικής κάλυψης αναγκών.¹¹¹

Το προϊόν της σταφίδας ήταν άγνωστο εκείνη την εποχή και μόνο μετά την απελευθέρωση (1827) εμφανίστηκε να καλλιεργείται στα σύνορα της Αχαϊοήλιδας. Η προέλευσή της παραμένει άγνωστη, αλλά μπορεί να υποτεθεί ότι προήλθε από την Τουρκία. Η σταφίδα άρχισε να καλλιεργείται συστηματικά και σε μεγάλες εκτάσεις, μετά την αποχώρηση του Ιμπραήμ (1827), παρά τις προσπάθειες της Κυβερνήσεως του Καποδίστρια να καλλιεργηθεί η πατάτα.¹¹²

Η σταφίδα λοιπόν αποτελούσε ένα από τα κύρια εμπορεύματα και μάλιστα εξαγόμενα γεωργικά προϊόντα της περιοχής. Ο Rouqueville αναφέρει πως στο βιλαέτι της Γαστούνης στα 1 79 η τιμή της σταφίδας ήταν 1 5 πιάστρα το καντάρι. Η παραγωγή της Ηλείας στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ήταν 200 χιλιόλιτρα.¹¹³ Μεγάλοι εξαγωγικοί οίκοι ξένοι και ντόπιοι ιδρύουν γραφεία, στην Πάτρα κυρίως και αγοράζουν τη σταφίδα απ' τ' αλώνια για να τη στείλουν στα πέρατα του κόσμου.

Ιδρύονται ακόμα και τοπικές Τράπεζες – Καραβασίλη και Λυρή στον Πύργο, η Τράπεζα Πελοποννήσου στη Γαστούνη – οι οποίες δεν επιζούν μετά την παρακμή της σταφίδας λόγω της άμεσης συνάρτησής του με την παραγωγή και την εμπορία της.¹¹⁴ το εμπόριο της σταφίδας στα Λεχαινά, στο Βαρθολομιό, στον Πύργο, στην Γαστούνη και στην Αμαλιάδα γινόταν από ντόπιους μεγαλοκτηματίες σταφιδέμπορους που λειτουργούν ταυτόχρονα σαν παραγωγοί αλλά και μεσάζοντες προς τους μεγάλους εξαγωγικούς οίκους των Πατρών ή του εξωτερικού κατευθείαν, συγκεντρώνοντας τη σοδειά των μικροπαραγωγών της περιοχής. Οι σταφιδέμποροι πραγματοποιούν τεράστια κέρδη και δημιουργούν μεγάλες περιουσίες σε βάρος των μικροκαλλιεργητών, τους οποίους κρατούν σε πλήρη οικονομική εξάρτηση με υψηλότοκες δανειοδοτήσεις για τις ανάγκες της πολυδάπανης σταφιδοκαλλιέργειας έναντι της παραγωγής. Πολλοί από τους σταφιδέμπορους είχαν και καταστήματα γενικού εμπορίου απ' όπου οι μικροκαλλιεργητές ψώνιζαν βερεσέ έναντι του σταφιδόκαρπου. Η μονοκαλλιέργεια της σταφίδας έφερε στην περιοχή της Ηλείας την

---

¹¹¹Βλ. Δημ. Α. Ζωγράφος: «Ιστορία της σταφίδας», τ. Α', Αθήνα 1930, Στέφανος Ξένου: "Η ιστορία της σταφίδας από της εμφανίσεως αυτής μέχρι σήμερα», εφ. «Πατρίς» Πύργου, 1908 (σε συνέχειες), Γεώργιος. Παπανδρέου: «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων», ό.π..., σ. 27, και Ντ. Ψυχογιού: «Τα χτήματα», Ηλειακά ΛΑ' 1979 έως ΜΑ' 1981.

¹¹²Βλ. Βύρων Δάβος: «Τα σταφιδικά της Ηλείας», 1827-1997, Αθήνα 1997, σ. 7-8.

¹¹³Βλ. Ο Β. Κρεμμυδάς δεν συμφωνεί με τη χρήση του χιλιόλιτρου σαν μονάδα μέτρησης της σταφίδας την εποχή αυτή και υποστηρίζει τις 1000 λίμπρες. «Το εμπόριο της Πελοποννήσου στον 18^ο αιώνα (με βάση τα Γαλλικά Αρχεία), Αθήνα 1976.

¹¹⁴ Ντ. Ψυχογιός: «Τα χτήματα», Ηλειακά ΛΑ' 1979 έως ΜΑ' 1981. σ. 927.

ακρίβεια των άλλων προϊόντων και των ειδών διατροφής, και η φτώχεια εξαθλίωσε τους κατοίκους.¹¹⁵

Η τοκογλυφία είναι σε έξαρση και η εκμετάλλευση των παραγωγών παίρνει συχνά δραματικές διαστάσεις. Αποκαλυπτικά για τις οικονομικές αυτές σχέσεις και τις κοινωνικές προεκτάσεις τους είναι τα έγγραφα (πλειστηριασμοί κλπ.) των υποθηκοφυλακείων Λεχαινών.¹¹⁶ Πρέπει να σημειωθεί επίσης εδώ πως ολόκληρη η παραγωγή της σταφίδας, εκτός από τις αρρώστιες (περονόσπορος – λόβα) κινδύνευσε από τον αστάθμητο παράγοντα της καλοκαιρινής βροχής, όταν μάλιστα βρισκόταν έτοιμη, απλωμένη στο αλώνι μετά από τόσους κόπους και έξοδα. Ένα αυγουστιάτικο μπουρίνι ήταν αρκετό να παρασύρει ολόκληρη τη σοδειά αφήνοντας τον καλλιεργητή απελπισμένο και καταχρεωμένο· το φαινόμενο δεν ήταν δυστυχώς σπάνιο.¹¹⁷

Το εισόδημα της σταφίδας συγκεντρωνόταν μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα στις αποθήκες τις λεγόμενες «παρακράτησις» και μετά την επεξεργασία τη διοχέτευαν στο εμπόριο του εξωτερικού και εσωτερικού. Τις αποθήκες της σταφίδας εκείνη την εποχή διαχειριζόταν ο Παπαδάκος ο οποίος απεδείχθη καταχραστής και διέφυγε προς την Ιταλία. Στις αρχές του Φλεβάρη 1903 ο τότε πρόεδρος της Κυβέρνησης, δήλωνε ότι το επιδιωκόμενο «Μονοπώλιο» της σταφίδας, «οριστικώς εναυάγησε». Η δήλωση αυτή αποτέλεσε την αρχή κινητοποιήσεων των σταφιδοπαραγωγών. Σ' όλη την περιφέρεια της Ηλείας γίνονταν κάθε τόσο μικρά ή μεγάλα συλλαλητήρια τα οποία κατατάραζαν την Κυβέρνηση και διασάλευσαν τη Δημόσια τάξη.¹¹⁸ Στις 11-4-1900 η κωμόπολη της Γαστούνης ξεσηκώθηκε σε συλλαλητήριο. Την ημέρα εκείνη εκδόθηκαν ψηφίσματα και εστάλθηκαν διαβήματα των διαδηλωτών προς την Κυβέρνηση, την οποία καλούσαν να πάρει οριστικές αποφάσεις για το νομοσχέδιο του Μονοπωλείου. Στην συνέχεια ακολούθησαν και άλλα συλλαλητήρια, στον Πύργο στην Αμαλιάδα στην Βαρβάσινα, στο Κολύρι προκειμένου να βρεθούν συμφέρουσες λύσεις για τα αιτήματα του σταφιδικού κόσμου. Δυστυχώς όμως τα προβλήματα για το σταφιδικό ζήτημα διαιωνίζονταν και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η τιμή του υ προ ὄ πως να χάνει την αξία του και να παρουσιάζεται μείωση του σταφιδικού εισοδήματος.

Παρ' όλες όμως τις καταστάσεις που παρουσιάζονταν, η αναλογία της καλλιέργειας της σταφίδας ήταν και παρέμενε μεγάλη. Στην όλη εκμεταλλεύσιμη έκταση των 110.712 στρεμμάτων περίπου, οι αναλογίες ήσαν:

- Σταφιδάμπελοι, 57.606 στρέμματα
- Άμπελοι, 10.279 στρέμματα
- Αγροί, 34.286 στρέμματα

---

¹¹⁵Βλ. Βύρων Δάβος: «Τα σταφιδικά της Ηλείας», ό.π..., σ. 11

¹¹⁶Βλ. Υπάρχει πλήθος εγγράφων πλειστηριασμών της κτηματικής περιουσίας ή και του σπιτιού μικρών σταφιδοπαραγωγών προς όφελος των μεγαλεμπόρων. Βλ. βιβλία μεταγραφών υποθηκοφυλακείου τέως Δήμου Μυρτουντίων, ενδεικτικά: τ.8, αριθ. 541, 560, 569, (Σταματοπούλου) τ. 43 αρ. 23, 24, (Μαστροβασίλης). Είναι χαρακτηριστικό το άρθρο της Πατρικής Εφημερίδας «Επί τα πρόσω» οργάνου των αναρχικών της Πάτρας, (17-21 Ιούλη 1896) που απευθύνεται στους αγρότες.

¹¹⁷Βλ. Ντ. Ψυχογιός: «Τα χτήματα», ό.π..., σ. 232. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αγρότες αποκαλούσαν τα μαύρα σύννεφα που έφερναν τη μπόρα, «εμπόρους».

¹¹⁸Βλ. Βύρων Δάβος: «Τα σταφιδικά της Ηλείας», ό.π..., σ.37-38

- Περιβόλια και ελιές, 2.641 στρέμματα

Το προϊόν του σταφιδοκάρπου παρουσίαζε ποσοτικά αυξομείωση χρόνο τον χρόνο, όπως αναφέρεται στον πιο κάτω πίνακα παραγωγής:

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΛΙΤΡΕΣ
- 1895	45.000	Ενετικές λίτρες
- 1896	32.200	Ενετικές λίτρες
- 1897	45.500	Ενετικές λίτρες
- 1898	39.500	Ενετικές λίτρες
- 1899	35.300	Ενετικές λίτρες
- 1900	52.500	Ενετικές λίτρες
- 1901	51.000	Ενετικές λίτρες

Όπως φανερώνει ο πίνακας παραγωγής των αναφερόμενων χρονολογιών, το εισόδημα της σταφίδας αύξανε 15% μέσον όρο, όταν οι συνθήκες ήσαν ευνοϊκές. Με την παρατηρούμενη αύξηση του εισοδήματος και τη σταθερή έκταση, το 1904 είχαν ιδρυθεί 102 Συνεταιρισμοί που αντιπροσώπευαν τα 7/10 της σταφιδικής καλλιέργειας.¹¹⁹

Επίσης, η καταστροφή των σταφυλιών από τις βροχοπτώσεις ήταν αιτία να καταντά η σταφίδα ακατάλληλη και μη εμπορεύσιμη. Τούτο άρχιζε να υποκινεί το ενδιαφέρον Εταιριών, οι οποίες μεθοδεύτηκαν άλλες κατευθύνσεις προς απορρόφηση της μη εμπορεύσιμης σταφίδας. Τον Φλεβάρη του 1904, οι Εταιρείες Ζάνου και Ρως, προχώρησαν στην ίδρυση εργοστασίου οινοποιίας στην περιφέρεια του Κατάκολου με σκοπό την οινοποίηση της σταφίδας.

Το εργοστάσιο, το λεγόμενο Οίνων και Οινοπνευμάτων έδωσε και εργατική κίνηση καθ' ότι απασχολούσε 300 εργάτες. Εκτός τούτου αύξησε και την κίνηση τον λιμένα Κατάκολου για την εξαγωγή του προϊόντος. Η απόδοση της επεξεργασίας έφτανε τις 6.884.359 ενετικά λίτρα ξηράς σταφίδας και 400 χιλιάδες οκάδες σταφυλιών του παρήγαγαν 30 χιλιάδες κιλά κρασιού, 55 χιλιάδες κιλά οινόπνευμα φωτιστικό και 30 χιλιάδες κιλά οινόπνευμα άνυδρο. Το προϊόν του κρασιού, διατίθενται στο εξωτερικό, ενώ το φωτιστικό και το άνυδρο οινόπνευμα στο ελληνικό εμπόριο, γιατί κατά την εποχή εκείνη ήταν σε εφαρμογή οι λάμπες και τα καμινέτα αλλά και για ιατρική χρήση.¹²⁰

Η σταφίδα λοιπόν εκτός από τις οικογένειες των μικροκαλλιεργητών και τους χοντρεμπόρους, έθρεψε και χιλιάδες άλλους ντόπιους και ξένους που δούλευαν σαν εργάτες, μεταφορείς, επεξεργαστές, αποθηκευτές, κλπ. ή στα έργα υποδομής που γίνονται σε σχέση με τη σταφίδα.¹²¹ Στα 1863 εγκαινιάζεται το νέο λιμάνι της Κυλλήνης, και αργότερα το λιμάνι του Κατάκολου.¹²² Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες

¹¹⁹ Βλ. Βύρων Δάβος: ό.π..., σ. 58-59

¹²⁰ Βλ. Βύρων Δάβος: «Τα σταφιδικά ...»,ό.π..., σ. 36-37

¹²¹Βλ. Ντ. Ψυχογιός: «Τα χτήματα», ό.π...,σ. 1029, Κώστας Δ. Παπαντωνίου: «Το Δάρα Αρκαδίας», Αθήναι 1964, σ.121

¹²² Βλ. Ντ. Ψυχογιός: Ηλειακά ΚΒ', «Η θεμελίωσις του μώλου Κυλλήνης», 1963 σ. 684

αναπτύσσονται τα καϊκία πηγαινοέρχονται στη Δύση και τα Επτάνησα, εξάγοντας τη «χρυσή» σταφίδα και εισάγονταν καταναλωτικά προϊόντα.¹²³

Επίσης αναπτύσσονται και οι χερσαίες μεταφορές. Η μεταφορά της σταφίδας στα κέντρα και τα λιμάνια δημιουργεί την ανάγκη διάνοιξης αμαξιών δρόμων και χρήσης μεταφορικών μέσων μεγάλης χωρητικότητας. Έτσι τώρα γενικεύεται η χρήση της δίτροχης ξύλινης άμαξας, του κάρου. Για την κίνησή του εντείνεται η από παλιά διαδεδομένη στην περιοχή εκτροφή αλόγων¹²⁴ και δημιουργείται ιδιαίτερη επαγγελματική τάξη που ασχολείται με τις μεταφορές, οι λεγόμενοι καρολόγοι. Γύρω στο 1890, κατασκευάζεται η σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών – Καλαμάτας που περνάει από την περιοχή προσφέροντας νέες δυνατότητες επικοινωνίας και ανάπτυξης.¹²⁵

Πολύ αργότερα το έτος 1957 το προϊόν της σταφίδας άρχισε να παίρνει δευτερεύουσα θέση, στην καλλιέργεια της Ηλειακής γης. Οι παραγωγοί κατάλαβαν πλέον ότι η καλλιέργεια της σταφίδας δεν ήταν συμφέρουσα και άρχισαν να στρέφονται σε άλλες γεωργικές κατευθύνσεις όπως π.χ. στην πεδινή Ηλεία καλλιέργησαν πατάτα, καρπούζια, πεπόνια και γενικά όλα τα άλλα κηπευτικά, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές, ελιές σιτάρια και αραποσίτια.

Για τις μεμονωμένες εκτάσεις της σταφιδικής καλλιέργειας εφαρμόστηκαν μέθοδοι εξόντωσης με την αποζημίωση των όσων σταφιδάμπελων ξεριζωθούν, απαγορεύοντας να αντικατασταθούν με νέες φυτείες.

Τέλος όπως μαρτυρούν τα φαινόμενα θα έρθει η εποχή που οι χωρικοί της Ηλείας θα διαβάζουν στα βιβλία, πως κάποτε, υπήρχε ένα φυτό που λεγόταν «Σταφίδα».¹²⁶

Ε. Οι καλλιέργειες μετάξι – βαμβάκι: Ο Γάλλος περιηγητής Rouqueville¹²⁷ που περιηγήθηκε στην Ελλάδα και πέρασε από την Ηλεία στο τέλος του 18^{ου} αιώνα αναφέρει ότι στον Μοριά εξήγαγαν προϊόντα σε κάποιες ποσότητες και μεταξύ αυτών, μνημονεύει το μετάξι και το βαμβάκι. Τα στοιχεία λοιπόν αυτά στηρίζουν τη διαπίστωσή μας, ότι αυτά τα δύο πολύτιμα κλωστικά είδη καλλιεργούνταν στον πλούσιο κάμπο της Γαστούνης και στην υπόλοιπη Β.Δ. Ηλεία.

Η καλλιέργεια του μεταξιού και του βαμβακιού, είχαν παρουσιάσει μεγάλη ανάπτυξη πολύ παλαιότερα, όταν μάλιστα η μεταξοβιομηχανία είχε σημειώσει ακμή στο ΒΔ τμήμα της Πελοποννήσου. Η καλλιέργειά τους εντοπίστηκε κατά τα αυτοκρατορικά χρόνια, οπότε τα είδη αυτά εισήχθησαν από χώρες της Ανατολής. Παρ' όλο που οι δύο καλλιέργειες μεταξιού και βαμβακιού γνώρισαν περίοδο ακμής στην περιοχή του Ηλειακού κάμπου, στην πορεία έκλιναν προς υποχώρηση αλλά δεν έσβησαν και ξαναπαρουσίασαν νέα περίοδο ακμής στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Τέλος

¹²³Βλ. Ντ. Ψυχογιού: «Τα χτήματα», ό.π...,σ. 929

¹²⁴Βλ. Η παρουσία πολλών αλόγων στην περιοχή οφειλόταν βέβαια στους κτηνοτρόφους. Περιήφημα είναι τα «γεωργαλούδικα» άλογα της Πηνειάς. Στη μεγάλη ζωοπανήγυρη του Τζαμί της Πηνειάς και στο πανηγύρι της Αγία – Σοφιάς της Ανδραβίδας γινόταν και γίνεται ακόμα εμπόριο αλόγων.

¹²⁵Βλ. Η σιδηροδρομική γραμμή πέρασε από τα Λεχαινά το 1889. Είναι ενδεικτικό για τη σημασία των Λεχαινών ως συγκοινωνιακού κόμβου, πως υπήρχαν καθημερινά τοπικά δρομολόγια από Λεχαινά προς Πάτρα και Πύργο μέχρι τον Β' παγκόσμιο πόλεμο.

¹²⁶Βλ. Βύρων Δάβος: «Τα σταφιδικά της Ηλείας», ό.π..., σ. 75-78.

¹²⁷Βλ. Rouqueville: «Ταξίδι στον Μοριά», Αθήνα 1980, σ. 382

με την καλλιέργεια των δύο αυτών ειδών άνοψε ο δρόμος για μικρή ή μεγάλη βιοτεχνία και απασχόλησης εργατικού δυναμικού.¹²⁸

ΣΤ. Ελαιόλαδο: Ο Νομός φημίζεται για την άριστη ποιότητα του ελαιολάδου, με την ανύπαρκτη σχεδόν οξύτητα, παράγεται σε ολόκληρη την Ηλεία. Ορισμένες περιοχές της, λόγω μικροκλίματος, δίνουν εξαιρετικά παρθένο ελαιόλαδο. Η μέση ετήσια παραγωγή του νομού σε λάδι ανέρχεται στους (24.000) τόνους, ενώ εκατοντάδες είναι τα ελαιουργεία που λειτουργούν στο νομό για την επεξεργασία του ελαιοκάρπου. Σημαντικές προσπάθειες γίνονται και στον τομέα της βιολογικής καλλιέργειας της ελιάς. Σιγά – σιγά άρχισε να εμφανίζονται στο νομό και οι πρώτες μονάδες τυποποίησης ελαιολάδου σε συνεταιριστικό επίπεδο, αλλά και από ιδιώτες τυποποιήσεις.¹²⁹

Ζ. Εσπεριδοειδή: Από τις βασικές καλλιέργειες του νομού, εξακολουθούν να είναι τα πορτοκάλια και τα μανταρίνια, χυμοποιήσιμα και επιτραπέζια, η παραγωγή των οποίων ξεπερνά τους 65.000 τόνους κατ' έτος ενώ μαζί με τα λεμόνια φτάνουν τους 75-80 χιλ. τόνους. Ενώ πρόκειται για προϊόντα άριστης ποιότητας και πρώιμα σε σχέση με την παραγωγή άλλων νομών, η έλλειψη πιστοποίησής τους δεν εννοεί στην εξαγωγή τους στο ποσοστό που θα επιθυμούσαμε και τους αξίζει.¹³⁰

Η. Άλλες καλλιέργειες: Με την κατασκευή του φράγματος του Πηνειού καθώς και με τις αποξηράνσεις των λιμνών Αγουλινίτσας, Μουριάς και Κάστας, έδωσαν την δυνατότητα στους Ηλείους αγρότες να επεκταθούν και σε άλλες καλλιέργειες αγροτικών προϊόντων.

1) *Πατάτα.* Ονομαστές είναι οι πατάτες της Ηλείας φθινοπωρινές ή ανοιξιιάτικες καθώς η παραγωγή τους είναι από τις μεγαλύτερες της χώρας (80 χιλ. τόνοι).

2) *Βιομηχανική τομάτα.* Η παραγωγή της βιομηχανικής τομάτας ανέρχεται κατ' έτος στους 120 χιλιάδες τόνους και είναι γνωστό ότι ο παραγόμενος εδώ τοματοπολτός είναι από τους καλύτερους σε ότι αφορά την ποιότητά του.

3) *Καρπούζι.* Από τις δυναμικότερες καλλιέργειες του νομού είναι το καρπούζι της Ηλείας που εξάγεται στην Ιταλία και σε ολόκληρη την Ευρώπη χάρις στην πρωιμότητά του. Η παραγωγή του Νομού (πρώτο στη χώρα) ανέρχεται σε 220 – 240 χιλιάδες τόνους το χρόνο, χωρίς να υπολογίζουμε τις 10 – 11 χιλιάδες τόνους πεπονιού.

4) *Φράουλα.* Εξαιρετικής ποιότητας είναι επίσης η φράουλα που παράγεται κυρίως στην περιοχή της Βουπρασίας. Πρόκειται για μια καλλιέργεια που βρίσκεται σε διαρκή άνοδο τα τελευταία χρόνια και η παραγωγή της ανέρχεται σήμερα στους 5.000 τόνους.

5) *Οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες,* είναι ένας ακόμα δυναμικός κλάδος για την αγροτική οικονομία του τόπου. Πρώιμες τομάτες (10.000 τόνοι) και όλα τα κηπευτικά παράγονται εδώ, τροφοδοτώντας την εσωτερική κατανάλωση τους χειμερινούς μήνες.

---

¹²⁸Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία...ό.π...», σ. 47-48.

¹²⁹Βλ. Λουίζα Καραπιδάκη: «Ελαιόλαδο το μέγιστο αγαθό» (Υπουργείο αγροτικής ανάπτυξης και αναπτυξιακή Ολυμπιάς, σ.12 (χ.χ.)

¹³⁰Βλ. Τάκης Σινόπουλος: «Ηλειακή γη», Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας, (χ.χ), σ.121,122

6) *Ο αραβόσιτος*. Ο αραβόσιτος (αραποσίτι) με άλλο όνομα επικρατέστερο, καλαμπόκι, δεν είναι είδος παλαιό, στην χώρα μας. Η καλλιέργεια του εμφανίστηκε στην περίοδο της δεύτερης Τουρκοκρατίας το οποίο μάλιστα σε δύσκολες στιγμές του εθνικού βίου, εκάλυψε βασικές ανάγκες και σε μεταγενέστερα χρόνια χρησιμοποιήθηκε σχεδόν βιομηχανοποιημένο είδος για ευρύτερους σκοπούς. Η Γαστούνη όπως και η υπόλοιπη Ηλεία καλλιέργησε το καλαμπόκι, παράγοντες μεγάλες ποσότητες, αρκετές για την κάλυψη εσωτερικών αναγκών και για εξαγωγή. Περιττό να γίνει ιδιαίτερος λόγος για το ρύζι και τον καπνό. Το ρύζι καλλιεργούνταν στα πεδινά και υδροφόρα εδάφη και απέδιδε καρπούς πριν γενικευθεί η εκσυγχρονισμένη ρυζοκαλλιέργεια. Ο καπνός στην Ηλεία καλλιεργήθηκε ελάχιστα απλά και μόνον για την κάλυψη των τοπικών αναγκών.¹³¹

7) *Σιτηρά*. Τα σιτηρά (σε μικρότερη έκταση) και αλλά κτηνοτροφικά φυτά συμπληρώνουν το σύνολο της αγροτικής παραγωγής στην Ηλεία. Σημαντικό μερίδιο στην τοπική οικονομία κατέχει και η κτηνοτροφική παραγωγή. Στην ημιορεινή και ορεινή Ηλεία εκτρέφονται εκατοντάδες χιλιάδες αιγοπρόβατα. Στα πεδινά προτιμάται η αγελαδοτροφία (12.000 τόνοι γάλακτος ετησίως) αλλά και η εκτροφή χοίρων. Βιοτεχνίες επεξεργασίας των προϊόντων του γάλακτος, αλλά και μικρά τοπικά παραδοσιακά τυροκομεία λειτουργούν σε ολόκληρο το νομό έχοντας κατακτήσει την τοπική αγορά.¹³²

Δευτερογενής τομέας (βιοτεχνία – βιομηχανία)

Η γεωργία και η κτηνοτροφία του Νομού Ηλείας όπως περιγράψαμε παραπάνω αποτελούσαν τον πυρήνα της οικονομικής ζωής του τόπου. Οι διαθέσιμες πρώτες ύλες, γεωργικές η κτηνοτροφικές, στάθηκαν αφορμή για την δημιουργία μικρών βιοτεχνιών, οι οποίες απαιτούσαν ελάχιστη επεξεργασία και στοιχειώδεις τεχνικές γνώσεις.¹³³ Η καλλιέργεια του ρυζιού π.χ. δημιούργησε έναν ειδικό ριζόμυλο, που είναι δείγμα βιοτεχνίας και πηγάζει από την εντατική απασχόληση των κατοίκων. Ως βιοτεχνία ξεκίνησε και η εκμετάλλευση της γλυκόρριζας η οποία στο μέλλον εξελίχθηκε σε βιομηχανία (όπως θα δούμε παρακάτω). Με την πλούσια παραγωγή γάλακτος οργανώθηκε η βιομηχανία της ΗΛ.ΒΙ.ΓΑΛ. η οποία επιβιώνει σε χέρια ιδιώτη. Επίσης εκτός των άλλων στο Νομό λειτουργούν και δύο μεγάλες βιομηχανικές μονάδες που στηρίζονται στην εντατική καλλιέργεια της τομάτας.¹³⁴

Α. Η εκβιομηχάνιση της γλυκόρριζας:

Γλυκόριζα. Είναι αυτοφυές φυτό που φυτρώνει άφθονα στα καμποχώρια της Ηλείας το οποίο στα τέλη του 19^{ου} αιώνα είχε απασχολήσει την οικονομία και την σύγχρονη ιστορία του Νομού.¹³⁵ Περιλαμβάνει 18 περίπου είδη της Μασογειακής Ευρώπης της Ασίας και της Τροπικής Αμερικής.

¹³¹ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία...ό.π...», σ. 48-49

¹³² Βλ. Τάκης Σινόπουλος: ό.π..., σ. 123

¹³³ Βλ. Αναστασία Μηλίση – Νίκα: «Η Μέση εκπ/ση στη Μεσσηνία», ό.π..., σ. 57

¹³⁴ Βλ. Τάσου Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία της Γαστούνης», ό.π..., σ. 112.

¹³⁵ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: ό.π..., σ.118

Στην Ελληνική χλωρίδα ανήκουν τα παρακάτω τρία είδη:

α) *γλυκόριζα η λεία ή άτριχος*, (g – glabra). Είναι πολυτελής πόα ύψους 0,5 – 1μ όρθια και ισχυρή, με βάση αποξυλωμένη και ρίζα βαθιά. Φυτρώνει στα νοτερά λιβάδια και είναι γνωστή στις περιοχές μας με τα κοινά ονόματα γλυκόριζα ή γλυκορίζι. Οι κυλινδρικές διακλαδισμένες και σχεδόν αποξυλωμένες ρίζες τους, οι οποίες εξωτερικά έχουν σταχτί χρώμα και εσωτερικά ζωνρό κίτρινο, φτάνουν σε βάθος 6 μέτρα και χρησιμοποιούνται είτε αυτούσιες είτε με τη μορφή μελανού εκχυλίσματος στη φαρμακευτική. Το εκχύλισμα αυτό, το γλυκοριζοχύλισμα, που είναι γνωστό στο εμπόριο με το όνομα «γιάμπολη» ή «φιάμπολη» (ίσως το όνομα να έχει σχέση με την πόλη ΕΜΠΟΛΙ), χρησιμοποιείται επίσης στη ζαχαροπλαστική ως αρωματική και χρηματική ουσία (κατασκευή κουφέτων), την ποτοποιία (δροσιστικά, ηδύποτα, ζύθος πόρτερ, η ale κλπ.), την αρτοποιία (ψωμί διαβητικών) και την καπνοβιομηχανία, για την γλύκανση των καπνών της πίπας, των σιγαρέτων (Αγγλικά σιγαρέτα) και του καπνού που μασούν τσίκα.

Τέτοιο εργοστάσιο με καπνό που μασούν ήταν, στην Φιλαδέλφεια των Η.Π.Α., όπου και μετέφεραν από την Κυλλήνη τις χοντρές ρίζες γλυκόριζας.

β) *Γλυκόριζα η αδενοφόρος*, (g-glauijulifera). Απαντάται στην ηπειρωτική Ελλάδα και την Πελοπόννησο και έχει τις ίδιες ιδιότητες με την προηγούμενη.

γ) *γλυκόριζα η εχινοειδής*, (g. Echinata), φυτρώνει στην ηπειρωτική Ελλάδα Πελοπόννησο και Κρήτη. Η ρίζα της χρησιμοποιείται όπως και των προηγούμενων ειδών, θεωρείται όμως κατώτερη ποιότητα.¹³⁶

Οι ρίζες του φυτού γλυκόριζα έχουν πολύτιμες φαρμακευτικές ιδιότητες, ιδιαίτερα για τις παθήσεις του αναπνευστικού συστήματος (βρογχίτιδα, τραχειίτιδα, βήχα κλπ.)

Στη φαρμακευτική χρησιμοποιείται ως αφέψημα, όπως το διάλυμα γιάμπολη σε κρύο νερό (tisaue de reglisse) που περιέχει επίσης κόλιαντρο, άνηθο και χυμό λεμονιού, έγχυμα, σκόνη και εκχύλισμα. Η σκόνη πολλών φαρμακευτικών συσκευασιών. Πολύ γνωστή είναι η σύνθεση κόνις γλυκορίζης (Poudre de reglisse compose) η οποία χρησιμοποιείται ως καθαρτικό. Ο χυμός της γλυκόριζας χρησιμεύει για την Παρασκευή οπιούχων φαρμάκων. Η ουσία της γλυκιάς γεύσης που απαντάται στη γλυκόριζα λέγεται γλυκοριζίνη. Περιέχει με το αμμώνιο άλας του γλυκοριζινικού οξέος. Τη γλυκιά γεύση της την οφείλει στην αμμωνία. Είναι αδιάλυτη στο νερό και χρησιμοποιείται με την μορφή του αμμωνιακών εκχυλίσματος της ρίζας της γλυκόριζας ή του γλυκοριζινικού αμμωνίου. Η γλυκοριζική ως οργανική ένωση έχει τύπο ($44^H64O190$), λιώνει σε 205°C και διασπάται στο γλυκορετινικό οξύ και γλυκορινικό οξύ. Κατά παλιές πληροφορίες τον αφρό της γλυκόριζας χρησιμοποιούσαν αποτελεσματικοί για την κατάσβεση πυρκαγιάς των καυσίμων, γιατί είχε την ιδιότητα να πήζει πάνω στην επιφάνεια τους έτσι ώστε να μην τροφοδοτείται με οξυγόνο η φωτιά, οπότε σβήνει. Η γιάμπολη χρησιμοποιείται και στη μεταλλουργία, στην Παρασκευή βερνικιών. Επίσης χρησιμοποιήθηκε και στην κατασκευή του κίτρινου χρώματος χάρτου γραφής.

---

¹³⁶Βλ. Γ. Κορδοπάτη: «Της τύχης τα γραμμένα», εφ. «Ηνέα Γαστούνη», φ.12 (Οκτ-Νοεμ. 1988) και φ.17 (Αυγ.-Σεπτ. 1989).

Η γλυκόριζα συγκομιζόταν παλαιότερα από τις ακαλλιέργητες περιοχές της Ιωνίας, όπου φυόταν σε απέραντες εκτάσεις. Η συγκομιδή γινόταν ανά τριετία, ενώ κάτι ανάλογο γινόταν στην Ηλεία και Αιτωλοακαρνανία με εκχερσώσεις των αντίστοιχων εκτάσεων. Λόγω της εκτεταμένης και ποικίλης χρήσης, το φυτό (οι ρίζες του) συλλεγόταν αποξηραινόταν, συμπιέζονταν με υδραυλικό πιεστήριο σε δέματα και αποστέλλονταν με τη μορφή αυτή από την Ελλάδα στις Η.Π.Α. και Μασσαλία. Στα φαρμακεία η γλυκόριζα πουλιόταν παλαιότερα υπό μορφή κυλινδρικών τεμαχίων, χρώματος καστανού, χαρακτηριστικής οσμής και γλυκιάς γεύσης, κάτι σαν παστίλιες με αποχρεμπτική δράση. Σήμερα γιάμπολη λαμβάνεται κυρίως από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, την Ισπανία και τη Μέση Ανατολή (Τουρκία που έχει μεταφερθεί η γνωστή μας εταιρεία Mc Andrews and Forbes (ο)).¹³⁷ Οι μεγάλες ποσότητες γλυκόριζας που φύτευαν στην περιοχή της Δυτικής Ελλάδας, αποτέλεσαν αντικείμενο γεωργικής εκμετάλλευσης και η μεταποίηση του γινόταν αρχικά στο εργοστάσιο Γαστούνης της εταιρείας «ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ» που ιδρύθηκε το έτος 1898 και μετά στο εργοστάσιο Κυλλήνης της εταιρείας Mc Andrews and Forbes (ο.) που ιδρύθηκε το έτος 1900.¹³⁸

Τα δύο αδέρφια Σταύρος και Θεόδωρος Σπηλιόπουλος που κατάγονταν από το Σοποτό Καλαβρύτων είχαν εγκατασταθεί στη Γαστούνη. Αφού παρακολούθησαν από κοντά την διακίνηση εμπορίου της γλυκόριζας. Αποφάσισαν και ίδρυσαν εταιρία με τον γνωστό μεγαλέμπορο και εξαγωγέα των Πατρών Παναγή Α. Βουρλούμη, με σκοπό να προχωρήσουν στην εκμετάλλευση της γλυκόριζας. Η Γαστούνη είχε αποκτήσει τότε ως οικισμός πληθυσμό 2.500 κατοίκους, ως Δήμος Ήλιδος 14.500 κατοίκους (16 οικισμοί) και ως επαρχία 65.500 και πλέον κατοίκους.¹³⁹ Η λειτουργία του εργοστασίου άρχισε η πανηγυρική τελετή και απασχόλησε ντόπιους εργάτες υπό τον Ιταλό μηχανικό Oragio Arena. Την ύλη η εταιρεία προμηθευόταν απ' ευθείας από αγρότες είτε με μεσάζοντες προμηθευτές.

Το γλυκόριζο αποξηραμένο έπρεπε να αποφλοιωθεί και να πολτοποιηθεί στο ειδικό λιοτρίβι για να παραληφθεί η πάστα γιάμπολη. Ένα άλλο τμήμα γλυκόριζας μεταφερόταν είτε ως ξεφλουδισμένο σε μπάλες, είτε καθαρό γλυκόριζο για να φορτωθεί στα οχήματα του σιδηροδρόμου. Το φορτίο προοριζόταν για την Πάτρα όπου εκεί ο μεγαλέμπορας Π. Βουρλούμης το προωθούσε το εμπόρευμα για πούλημα στην Ιταλία, Μασσαλία, Αγγλία και Η.Π.Α.

Το εργοστάσιο «ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ» δεν λειτούργησε παραπάνω από (4) χρόνια γιατί δεν μπόρεσε να αποφύγει τον Ιταλικό ανταγωνισμό που τελικά το οδήγησε στη χρεωκοπία. Η χρεωκοπία οφείλονταν στην δολιοφθορά, αφού οι Ιταλοί εξακολουθούσαν να προμηθεύονται γλυκόριζα την οποία εμπορεύονταν ακατέργαστη μέσω της Κυλλήνης. Αναφέρεται ότι τα μηχανήματα του εργοστασίου της γλυκόριζας

---

¹³⁷Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Στη Γαστούνη κάποτε...», Γαστούνη, Αύγουστος 2006, σ.(7,8,9).

¹³⁸Βλ. Κώστας Λούρμπας:ό.π..., σ. 22,23.

¹³⁹Βλ. Ι. Εμ. Νουχάκης: «Ελληνική χωρογραφία», έκδοση γ', τ. Α', Αθήνα 1901 σ. 568 καθώς και στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως Δήμων και κοινοτήτων Υπ. Εσωτερικών, Αθήνα 1962.

ότι τα αγόρασε ο Ηπειρώτης Μπαρμπα-Γιάννης Μπουκουβάλας και τα χρησιμοποίησε στο μύλο του που λειτούργησε τα επόμενα χρόνια.¹⁴⁰

Πίνακας. Ποσότητες γλυκόριζας που αγωράστηκαν την περίοδο 1899-1900 στο εργοστάσιο Σπηλιόπουλου στη Γαστούνη.

ΤΟΠΟΣ	ΧΛΩΡΗ ΓΛΥΚ.	ΞΕΡΗ ΓΛΥΚ.
Γαστούνη	285.800 οκ.	142.900 οκ.
Ανδραβίδα	133.283 οκ.	66.641 οκ.
Καβάσιλα	105.137 οκ.	54.391 οκ.
Βαρθολομιό	89.996 οκ.	46.437 οκ.
Σύνολο	614.216 οκ.	310.369 οκ.

Πηγή: Αρχείο Κώστα Λούρμπα, Γαστούνη Ηλείας

B. Οινοπνευματοποιία – ποτοποιία – οινοποιία: Άλλος σημαντικό κλάδος της βιομηχανίας που γνώρισε μεγάλη άνθηση, ιδιαίτερα προς τα τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα, ήταν η Ελληνική Εταιρεία οίνου και οινοπνευμάτων (Ε.Ε.ΟΟ), η οποία μετά την ίδρυσή της εγκατέστησε σε πολλές πόλεις της Ελλάδας (Πάτρα, Πύργο, Καλαμάτα, Κρήτη, Θεσ/κη, κ.α.) βιομηχανικές μονάδες παραγωγής οίνου και οινοπνεύματος. Επικεφαλής της εταιρείας τέθηκαν κορυφαίοι βιομήχανοι της εποχής εκείνης, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Επαμεινώνδας Χαρίλαος, ο επονομαζόμενος «πατέρας της ελληνικής βιομηχανίας». Το συγκρότημα εργοστασίων της Ε.Ε.Ο.Ο.ΑΕ. στην Ηλεία περιελάμβανε το εργοστάσιο του Πύργου, της Γαστούνης και του Κακόβατου. Το εργοστάσιο του Πύργου ήταν από τα πρώτα που δημιουργήθηκαν. Είχε αρχικό πυρήνα το εργοστάσιο (οινοποιείο – οινοπνευματοποιείο), ιδιοκτησία Χρήστου Σοφιανόπουλου, το οποίο κατασκευάστηκε το 1900 πίσω από τον σταθμό ΣΠΑΠ και αγοράστηκε από την Ε.Ε.Ο.Ο.ΑΕ.

Το εργοστάσιο της Γαστούνης έγινε ταυτόχρονα με του Κακόβατου και τις εγκαταστάσεις του Κατακόλου, μέσω του λιμένος από τον οποίο γινόταν η μεγαλύτερη διοίκηση των προϊόντων.¹⁴¹

Η Ε.Ε.Ο.Ο. ΑΕ. Απορροφούσε ένα μεγάλο μέρος της τοπικής παραγωγής σταφίδας, (το 1900 αγόρασε 2.500.000 οκάδες “ξηράς” και 1.200.000 οκάδες “χλωράς” σταφίδας, ενώ μετά το 1904 οι ποσότητες αυξήθηκαν.

Το συγκρότημα των εργοστασίων στην Ηλεία παρήγαγαν πολλά είδη κρασιών, “οίνους λευκούς, ερυθρούς, γλυκού, μοσχάτους, επιτραπέζιους οίνους, τονωτικούς ορεκτικούς”, που έφεραν ελληνικά ή ξένα ονόματα (Blanc Moree, Madera, Ολυμπία κ.α.), Βερμούτ “εκ φυσικού μοσχάτου οίνου”, διάφορα λικέρ, κονιάκ “αρίστης

¹⁴⁰ Βλ. Τάσο; Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία..., ό.π...,σ. 120.

¹⁴¹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Στη Γαστούνη κάποτε...», ό.π..., σ. 69-70

ποιότητας εκ παλαιού αποστάγματος” και οινόπνευμα για την ποτοποιία, αλλά και για φωτισμό και θέρμανση, μια καινοτομία που εισήγαγε η Ε.Ε.Ο.Ο. Α.Ε..

Από το λιμάνι του Κατάκολου πραγματοποιούνταν μεγάλες εξαγωγές. Το 1900 εξήγαγε 32.000 βαρέλια κυρίως προς τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ελβετία, τη Μάλτα, το Μαρόκο κ.α., όπου διέθετε αντιπροσώπους και μόνο ένα μικρό μέρος των προϊόντων διοχετευόταν στην εσωτερική αγορά (ρετσίνα – οινόπνευμα).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ΑΣΟ στο Επιτάλιο έκτισε οινοποιείο το 1908, μετά από το αίτημα την σταφιδοπαραγωγών της περιοχής. Το οινοποιείο αυτό γνώρισε μεγάλη άνθηση μέχρι το 1940 και είχε μεγάλο μερίδιο στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Επίσης στο Νομό Ηλεία υπήρχαν και άλλα ιδιωτικά οινοποιεία, όπως το κτήμα Κουρνούτου στο Κολίρι (κρασί «ΗΡΩ»), το κτήμα Μπριντζίκη στο Λαντζόι (κρασί «ΑΙΝΙΠΕΑΣ»), το κτήμα Γκρίλλα στο Χάβαρι, (κρασί «ΦΕΓΓΙΑ»)¹⁴²

Γ. Εργοστάσιο εκκοκκιστηρίου: Με πρωτοβουλία του Τάκη Σταματόπουλου και του Γιάννη Παπακυριακόπουλου, το έτος 1909 ιδρύθηκε στα Λεχαινά εκκοκκιστήριο για την εκκόκκιση και συσκευασία του παραγόμενου στην περιοχή της βαμβακιού.

Με την διάνοιξη αρτεσιανών που διευκολύνουν την άδρευση, η παραγωγή αυξάνεται, στην περιοχή της Μανωλάδας κυρίως, αλλά και των Λεχαινών. Το εκκοκκιστήριο εκτός από ντόπιο εκκόκκιζε βαμβάκι και άλλων περιφερειακών (Αιτωλοακαρνανίας, Άρτας κ.α.). Αποφασίστηκε επίσης και η ίδρυση μονάδας παραγωγής βαμβακόλαδου από τον σπόρο. Το εκκοκκιστήριο διέθετε το βαμβάκι στα εργοστάσια του εσωτερικού (Πάτρα, Άστρος, Αθήνα, Θήβα, Θεσ/νίκη) αλλά και του εξωτερικού (Ιταλία, Ισπανία) απ’ ευθείας μέσω Πάτρας. Η μονάδα απασχολούσε γύρω στα 15 άτομα και επεξεργαζόταν 3.000 τόνους βαμβάκι και είχε παραγωγή 1.500 τόνους περίπου βαμβακέλαιο τη σαιζόν.¹⁴³ Επίσης στην πόλη του Πύργου το έτος 1905 άρχισε να λειτουργεί το εργοστάσιο γκαζόζας του Λεωνίδα Δημουλιά και το εργοστάσιο φανελοποιίας του Τζιατζή και Παπαδόπουλου.¹⁴⁴

Δ. Τουρσοποιία: Από τις σημαντικότερες βιομηχανικές μονάδες τουρσοποιίας (πίκλες) ήταν το εργοστάσιο του Δημητρίου Καούκη στο Τραγανό και του Ανδρέα Πλέσσα στο Βαρθολομιό που ιδρύθηκαν το έτος 1898 και συνέλαβαν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Ε. Τα ιπποκίνητα ελαιοτριβεία: Για την εξαγωγή του λαδιού από τον ελαιοκάρπο λειτουργούσαν από το έτος 1900 ίσως και παλαιότερα στο Νομό αρκετά ιπποκίνητα ελαιοτριβεία στο Βαρθολομιό λειτουργούσαν περίπου οκτώ. Τον Φ. Γρηγορόπουλου και Δ. Χρυσανθόπουλου, του Χαρ. Μανιάτη, των αφών Μητρόπουλου, του Γερ. Τσάση, του Δημ. Φραγκογιάννη και δύο μηχανοκίνητα των Γαριού και αφών

---

¹⁴² Βλ. Κώστας Λούμπας: ..., ό.π..., σ.71,73.

¹⁴³ Βλ. «Λεχαινά», πολιτιστική ομάδα ό.π... ,σ. 90

¹⁴⁴ Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821 – 1930», ό.π..., σ. 387.

Σούλη.¹⁴⁵ Επίσης στην Αμαλιάδα λειτούργησε και ατομκίνητο ελαιοτριβείο ιδιοκτησίας Π. Αγγελόπουλου που ιδρύθηκε το έτος 1897.¹⁴⁶

ΣΤ. Αλευροποιία: Το 1900 λειτούργησαν στον Νομό ατομκίνητοι αλευρόμυλοι των αφών Σούλη και Ανδρέα Γαριού.¹⁴⁷

Ζ. Τυροκομεία: Το 1898 οι αδελφοί Τράμπα ίδρυσαν στην περιοχή της Αμαλιάδας τυροκομείο το οποίο παράγεται κυρίως το γνωστό κασκαβάλι. Επίσης το 1917 λειτούργησε εργοστάσιο τυροκομικής στο Χάβαρι ιδιοκτησίας κ. Πετροπούλου.¹⁴⁸

Η. Αγγειοπλαστική και κεραμοποιία: Στην Αμαλιάδα ιδρύθηκε το έτος 1912 εργοστάσιο αγγειοπλαστικής και κεραμοποιίας, ιδιοκτησίας Θεοδοσίου Παπαγιαννακοπούλου, ο οποίος με τα είδη παραγωγής τους τροφοδοτούσε τις αγορές της Δυτικής Πελοποννήσου.¹⁴⁹

Θ. Κηροπλαστική και Σαπωνοποιία: Το 1912 ιδρύθηκαν στην Αμαλιάδα το εργοστάσιο κηροπλαστικής, ιδιοκτησίας Συριοπούλου και το εργοστάσιο παραγωγής σαπωνοποιίας, ιδιοκτησίας Παπαδάτου.¹⁵⁰

Άλλες μονάδες στον κατάλογο των Ηλειακών βιοτεχνικών και βιομηχανικών μονάδων πρέπει να προστεθούν και τα εργοστάσια παραγωγής τοματοπολτού Κύκνος και Πελαργός καθώς και η βιοτεχνία παραγωγής ζαχαρωδών του Σ. Μουζάκη «Caramels OLYMRIC».¹⁵¹

Επίσης πρέπει να προστεθεί και το εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στον Πύργο, παραπλεύρως του σιδηροδρομικού σταθμού Πύργου – Κατάκολου. Όπως είναι γνωστό η πόλη φωτιζόταν μέχρι το χρόνο αυτό με λάμπες πετρελαίου.¹⁵² Επιπλέον το 1902 ιδρύεται στα Λεχαινά ηλεκτρική εταιρεία από τους Διονύσιο και Γεράσιμο Τζάκη, Κεφαλλονίτες, του Σαράντη Σαραντόπουλου και την Δ. Πολυζωγόπουλο. Με το δίκτυο της εταιρείας, (πετρελαιοκίνητη γεννήτρια), είχαν συνδέσει αρκετά σπίτια και μαγαζιά και υπήρχε δημοτική ηλεκτροφώτιση στους κεντρικούς δρόμους. Αργότερα όταν η μηχανή χάλασε την εταιρεία πήραν οι αδελφοί Τζάκη που εγκατέστησαν το «εργοστάσιο» ρεύματος σ' ένα παλιό μύλο, πλησίον του σιδηροδρομικού σταθμού.

Ι. Η βιομηχανική τομάτα στο Νομό Ηλείας:

Ιστορική εξέλιξη τομάτας

- Πρώτη αναφορά στο Περού το 1570 – ονομάζεται «Tomalt»
- Ήλθε στην Ευρώπη από τους Ισπανούς περί το τέλος του 16^{ου} αιώνα.
- Ονομάστηκε από τους Ιταλούς «Romodoro» από το κίτρινο χρώμα των καρπών του.

---

¹⁴⁵ Βλ. Ανδρέας Γ. Μπράτης: «Το Βαρθολομιά» (Η ιστορία των νεότερων χρόνων του 1914 – 1900 και οι πρωτεργάτες της προόδου), Βαρθολομιά 2004, σ. 19

¹⁴⁶ Βλ. Λεωνίδα Κ. Καρνάρος: «Αμαλιάδα», (1821 – 1914), εκδόσεις βιβλιοπανόραμα, Αμαλιάδα 2002, σ. 196.

¹⁴⁷ Ανδρέας Γ. Μπράτης: «Το Βαρθολομιά», ό.π., σ. 20.

¹⁴⁸ Βλ. Λεωνίδα Κ. Καρνάρος: «Αμαλιάδα», ό.π., σ. 197, 198

¹⁴⁹ Βλ. Λεωνίδα Κ. Καρνάρος: ό.π., σ. 214.

¹⁵⁰ Βλ. Εφ. «Πρόδος», 18 Μαρτίου 1912, φ. 4

¹⁵¹ Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία...ό.π., σ. 113, 114.

¹⁵² Βλ. Εφ. «Πατρις», 3-1-1906, φ. 18, σ. 4

- Οι Ισπανοί, Γάλλοι, Γερμανοί και Άγγλοι, το ονομάζουν «Tomate» ή «Tomato».
- Η πρώτη κονσερβοποίηση τομάτας έγινε το 1780 από τον CIRIO.
- Στην Ελλάδα διαδόθηκε ως κηπευτική το 1818.

Εξέλιξη Βιομηχανικής τομάτας στην Ελλάδα

1914 «Κόκορας» Ναύπλιο

1915 «Κύκνος» Ναύπλιο

1930 «Πελαργός» Ναύπλιο

1832 «Δήμητρα» Ναύπλιο

Εξέλιξη βιομηχανικής τομάτας στην Ηλεία

1957 Ίδρυση Κονσερβοποιείου «Νίκη» στην Αμαλιάδα

1963 Λειτουργία Κονσερβοποιείου «Κύκνος» στα Σαβάλια

1967 Λειτουργία Κονσερβοποιείου «Αφροδίτη» στα Καβάσιλα

1968 Λειτουργία Κονσερβοποιείου «Πελαργός» στην Γαστούνη

1968 Λειτουργία Κονσερβοποιείου «Ατερίς» στην Ανδραβίδα

Στην δεκαετία του 1970, ιδρύθηκαν οι βιομηχανίες: Ξυστή στον Πύργο, Αφών Σολωμού στο Τραγανό, Καούκη στο Τραγανό

Συνολικό Ετήσιο Εισόδημα Παραγωγών = 6,5 εκ. Ευρώ

Αριθμός Παραγωγών = 130

Μέσο Εισόδημα Παραγωγού = 50.000 Ευρώ

Μέση καλλιεργούμενη Έκταση παραγωγού = 70 στρέμματα

Σημερινή εικόνα βιομηχανιών Ν. Ηλείας

Μεσαίου μεγέθους, παραγωγικής και τεχνολογικής κατεύθυνσης, παραγωγή επώνυμων προϊόντων και προϊόντων δεύτερης μεταποίησης.

Βιομηχανίες	Απορρόφηση Τόνους/περίοδο	Τελικά Προϊόντα
Ελάνθη	40.000 – 50.000	΄Pummaro΄ Εξαγωγή Ευρώπη
Κύκνος	40.000 – 50.000	΄Κύκνος΄ Εξαγωγή Ευρώπη
	80,000 – 100.000	

Η παραγωγή τομάτας στο Ν Ηλείας αντιστοιχεί στο 15% της εγχώριας

Η καλλιέργεια της τομάτας - συγκριτικά πλεονεκτήματα περιοχής

Άφθονα νερά

΄Ηπιες Κλιματολογικές Συνθήκες – δεν βρέχει κατά την εισκόμιση

Άφθονη Ηλιοφάνεια

Μονοετές φυτό

Επιδοτούμενο

Συμβόλαιο ποσότητας και τιμής εκ των προτέρων

Η παραγωγή τομάτας στο Ν Ηλείας αντιστοιχεί στο 15% της εγχώριας.

Τριτογενής τομέας (εμπόριο, συγκοινωνία).

Α. Εμπόριο: Η εύφορη ηλειακή γη, συνέβαλλε σημαντικά στην καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων. Παράλληλα με την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και της παραγωγής κτηνοτροφικών προϊόντων, οικονομία είχε δυναμική παρουσία στην Ηλεία. Συνακόλουθα η βιοτεχνική παραγωγή βασικών προϊόντων για τον πληθυσμό, συνετέλεσε που με τη σειρά της στην δημιουργία του εμπορίου τριτογενούς απασχόλησης, με μεγάλη διακίνηση των παραγόμενων αγαθών κυρίως στις εμποροζωοπανηγύρεις.¹⁵³

Οι εμποροζωοπανηγύρεις, χρονολογούνται από πολύ παλιά και θεωρούνται πρόσκαιρα αγοραστικά κέντρα. Αποτέλεσαν πηγή ευημερίας και εστίες του Μεγάλου Διεθνούς εμπορίου. Οι χώροι αυτοί ήταν και κέντρα απόλαυσης και διασκέδασης του κοινού. Στην Ηλεία σε μεγάλη ακμή ήταν οι εμποροζωοπανηγύρεις, οι οποίες πραγματοποιούνταν κάθε χρόνο σε τακτές ημερομηνίες όπως:

1. Γιαννή – Τζαμί: 29 Αυγούστου
2. Ολυμπίας: 8 Σεπτεμβρίου
3. Καρούτας: 14 Σεπτεμβρίου
4. Βάραγγα: 23 Σεπτεμβρίου

Επίσης εμποροπανηγύρεις πραγματοποιούνταν και κάθε εβδομάδα συνήθως Σάββατο και Κυριακή και σε διάφορα άλλα μέρη του Νομού. Οι αγοραστές προτιμούσαν, ζώα, άλογα, ημιόνους, όνους, αγελάδες, τα οποία προόριζαν για διάφορες χρήσεις όπως: για την άλεση των σιτηρών, ελαιοτριβείο παλαιού τύπου, για το όργωμα της γης κλπ. Οι ζωέμποροι τους οποίους αποκαλούσαν και τσαμπάσιδες στο πέρασμά τους πουλούσαν και κάποιες φορές αγόραζαν. Ξεκινούσαν με τα караβάνια τους κατά μέσο όρο (20 – 30) ζώα τα οποία φόρτωναν κριθάρι ή βρώμη και άρχιζαν το πλανόδιο εμπόριο από χωριό σε χωριό. Οι ενδιαφερόμενοι όταν άκουγαν τον διακριτικό ήχο του μουλαροκούδουνου έβγαιναν για να συναντήσουν τους ζωοεμποροτσαμπάσηδες.

Εμπόριο ζώωντων ζώων γινόταν και από τους ζωέμπορους χασάπηδες οι οποίοι περιόδευαν στα διάφορα χωριά όπου διαπραγματεύονταν επί τόπου τα ζώα που αγόραζαν και τα προωθούσαν προς μεταπώληση στα σφαγεία. Η Ηλεία εκτός από την δική της κτηνοτροφική παραγωγή, απορροφούσε χιλιάδες αιγοπρόβατα και αμνοερίφια από τις ορεινές περιοχές της υπόλοιπης Πελοποννήσου από τη Δυτική Στερεά και την Ήπειρο.¹⁵⁴

Επίσης η αγορά των Λεχαινών με επίκεντρο το «Σταυροπάζαρο», το οποίο και σήμερα αποτελεί το εμπορικό κέντρο της πόλης, εξυπηρετούσε όλη την περιφέρεια του Δήμου Μυρτουντίων. Οι περισσότεροι από τους μεγάλους σταφιδέμπορους είχαν εκεί τα μαγαζιά τους ή τις αποθήκες γενικού εμπορίου. Σ' αυτά μπορούσε κανείς να βρει τα πάντα, από γεωργικά εργαλεία και λιπάσματα μέχρι βελόνες ραψίματος.

---

¹⁵³ Βλ. Αναστασία Μηλίτση – Νίκα: «Η Μέση εκπ/ση στη Μεσσηνία» ό.π..., σ. 69

¹⁵⁴ Βλ. «Πελοποννησιακά» πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001, Αθήναι 2003, σ. 155, 158, 159.

Οι χωρικοί αλλά και οι σκηνίτες κτηνοτρόφοι των κοντινών λόφων ξεκινούσαν χαράματα με κάρο, άλογο ή γαϊδούρι, οι πιο κοντινοί και με τα πόδια, για να κατέβουν στα Λεχαινά για τις εμπορικές τους συναλλαγές. Πρέπει να σημειωθεί ότι η ζωοπανήγυρη στα Λεχαινά εξυπηρετούσε κατά κύριο λόγο τους κτηνοτρόφους που πουλούσαν τα' αρνιά τους και ψώνιζαν εμπορεύματα πριν φύγουν για το ξεκαλοκαίριασμα στα βουνά με τα κοπάδια τους. Η γιορτή του Αγίου Δημητρίου, που έπεφτε περίπου την που οι κτηνοτρόφοι επέστρεψαν, ήταν για τα Λεχαινά, όπως άλλωστε και για όλο τον ελληνικό χώρο, άλλος σημαντικός σταθμός για την κτηνοτροφία και τις οικονομικές σχέσεις. Τότε γινόντουσαν οι προσλήψεις των τσοπάνηδων, οι συμφωνίες με τους μπακάληδες, το νοίκιασμα των βοσκότοπων, οι συμβάσεις με τους καρολόγους κλπ. η παρουσία των κτηνοτρόφων στην περιοχή ήταν σημαντικός και καθοριστικός παράγοντας για την οικονομία και είχε τις επιδράσεις της στο λαϊκό πολιτισμό και την παραπέρα ανάπτυξη του τόπου.¹⁵⁵

Τα Λεχαινά είχαν – και έχουν – δύο σημαντικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους: τις αλικές και το ιχθυοτροφείο του Κοτυχίου. Αμέσως μετά την απελευθέρωση, στις 19.4.1830 δημοσιεύεται στη «Γενική εφημερίδα της Ελλάδος» η δημοπράτηση των δημοσίων αλυκών Λεχαινών, ενώ το 1833 ιδρύονται αποθήκες για τη συγκέντρωση του αλατιού στα Λεχαινά και το Κατάκολο. Παρ' όλο που το εμπόριο του αλατιού ανήκε στο κρατικό μονοπώλιο, θα μπορούσε ν' αποτελέσει για τον τόπο ένα σημαντικό οικονομικό πόρο. Στις 19.4.1833 δημοσιεύεται ο νόμος περί ενοικιάσεως Βαλτωδών γαιών (ιχθυοτροφείων) σε ιδιώτες. Από τότε λοιπόν χρονολογείται επίσημα η ιστορία του περίφημου ιχθυοτροφείου των Λεχαινών με άφθονο ψάρι αλλά και ταυτόχρονα σαν πλουτοπαραγωγική πηγή εμπορίου, γίνεται αντικείμενο διενέξεων ανάμεσα στα Λεχαινά και τα γειτονικά χωριά ως προς την κυριότητα και εκμετάλλευσή του.¹⁵⁶ Επίσης στις 31/12/1880 καθιερώθηκε η εμποροζωοπανήγυρη των Ολυμπίων από 8-10 του μηνός Μαΐου και χρόνο και στις 4/6/1896 συστήθηκε στο χωριό του Πύργου Νεμούτα εμποροζωοπανήγυρης από 12-18 Μαΐου.¹⁵⁷

Β. Εξαγωγικό εμπόριο: Εκτός όμως από τις αγορές του εσωτερικού, πραγματοποιούνταν και συναλλαγές με το εξωτερικό. Το εξαγωγικό εμπόριο, το οποίο από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα είχε παρουσιάσει μια κάποια κινητικότητα διεξαγόταν από τα λιμάνια του Νομού.¹⁵⁸

από το λιμάνι του Κατακόλου η Ελληνική Εταιρεία οίκων και οινοπνευμάτων (εργοστάσια Γαστούνης, Πύργου και Κακόβατου), πραγματοποιούσε μεγάλες εξαγωγές. Το 1907 εξήγαγε 32.000 βαρέλια κυρίως προς τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ελβετία, τη Μάλτα και το Μαρόκο.

---

¹⁵⁵ Βλ. «Λεχαινά», ό.π..., σ. 65,66

¹⁵⁶ Βλ. Μιχ. Β. Σακελλαρίου: «Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν» (1715 – 1821), Αθήναι 1939, σ. 75. (Επί Β' τουρκοκρατίας το κοτύχι ήταν προσωπική ιδιοκτησία της οικογένειας του Χοττομάν, των μπέηδων της Γαστούνης. Αυτοί ανάθεταν την εκμετάλλευσή του σε κατοίκους των Λεχαινών και της Γαστούνης.

¹⁵⁷ Βλ. Βύρων Δάβος: «Ιστορικά των χωριών της Ηλείας», (1830 – 1930), Πύργος 2008, σ. 1,19

¹⁵⁸ Βλ. Μιχ. Β. Σακελλαρίου: «Η Πελοπόννησος...», ό.π..., σ. 263 – 372

Επίσης το εργοστάσιο γλυκόριζας στη Γαστούνη από το λιμάνι του Κατακόλου και της Κυλλήνης εξήγαγε μεγάλες ποσότητες γιάμπολης καθώς και αποξηραμένες ρίζες γλυκόριζας προς τις ΗΠΑ, τη Μασσαλία, την Ισπανία και τη Μέση Ανατολή.¹⁵⁹ Το εκκοκκιστήριο που λειτούργησε στα Λεχαινά εξήγαγε από το λιμάνι της Κυλλήνης 3.000 τόνους βαμβάκι και 1.500 τόνους περίπου βαμβακέλαιο στην Ιταλία, Γαλλία, και Ισπανία.¹⁶⁰

Γ. Σταφιδεμπόριο: Πριν την Ελληνική επανάσταση το σταφιδεμπόριο είχε φτάσει σε μεγάλη ακμή, όμως η μεγαλύτερη καλλιέργεια αναφέρεται πολύ αργότερα, κατά τα έτη 1840 – 1870, όταν η παραγωγή και οι εξαγωγές της είχαν τριπλασιαστεί. Η εξαγωγή και σταφίδας στην Ηλεία γινόταν από τα λιμάνια Κατακόλου, Κυλλήνης και Πατρών προς την Αγγλία, Ολλανδία και Γερμανία, με ετήσιο κέρδος 2.800.000 λίρες Αγγλίας: Μάλιστα η εξαγωγή της σταφίδας επί σειρά ετών στήριζε τον κρατικό προϋπολογισμό και αν η σταφιδική χρονιά ήταν καλή, το κράτος αναλάμβανε την κατασκευή δημοσίων έργων. Η Πάτρα δε και το Αίγιο γνώριζαν μεγάλη ακμή και ανέπτυξαν ζηλευτή υποδομή, όπως κτίρια, δρόμους, θέατρα συγκοινωνίες, χάρη στο σταφιδεμπόριο.¹⁶¹ Στη δεκαετία 1900 – 1910 η ετήσια παραγωγή σταφίδας κυμαίνεται στις 200 – 300 εκατομ. ενετικές λίτρες και η εξαγωγή στις 170 – 200 εκατομ. ενετικές λίτρες. Από τις εξαγόμενες ποσότητες σταφίδας το 70% διοχετεύονταν στην Αγγλία, το 20% στην Ολλανδία, το 5% στη Γερμανία και το υπόλοιπο 5% στον Καναδά, την Αυστραλία, την Δανία και την Ελβετία.¹⁶²

Εκτός των παραπάνω προϊόντων ο Νομός Ηλείας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εξήγαγε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες προϊόντα όπως τοματοπολτό, καρπούζια, πατάτες, καλαμπόκι, λάδι και δημητριακά. Στην εμπορική διακίνηση των Ηλειακών προϊόντων, αναμείχθηκαν πολλοί έμποροι, από τους οποίους μερικοί ασχολήθηκαν σοβαρά με χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες φτάνοντας μάλιστα σε σημείο να ιδρύσουν τραπεζικά γραφεία, όπως του Καραβασίλη και Λυρή στον Πύργο και η Τράπεζα Πελοποννήσου στη Γαστούνη.¹⁶³

Οι έμποροι μπροστά στις εθνικές πολιτικές και κοινωνικές καταστάσεις της επαφής άρχισαν να οργανώνονται σε σωματεία διεκδικώντας συλλογικά τα δικαιώματά τους. Το 1908 συστάθηκε στην Αμαλιάδα ο πρώτος εμπορικός σύλλογος, ο οποίος θα εξηπηρετούσε τα συμφέροντα της εμπορικής αυτής πόλης. Στο σύλλογο αυτό ενεγράφησαν ως μέλη περίπου εκατό έμποροι και κατά της αρχαιρεσίες εξελέγησαν διά βοής πρόεδρος ο Γεώργιος Ξυδιάς, γραμματέας ο Κων/νος Ζάκκας και ταμίας ο Παναγιώτης Γούργουρας. Με ψηφοφορία εξελέγησαν αντιπρόεδρος ο Ιωάννης Κορούτζης και σύμβουλοι οι: Χρήστος Αναγνωστόπουλος, Γεώργιος

---

¹⁵⁹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Στη Γαστούνη κάποτε...», ό.π..., σ. 70

¹⁶⁰ Βλ. «Λεχαινά», ό.π..., σ. 90. Σήμερα υπάρχουν ακόμα τα κτίρια του εκκοκκιστηρίου. Το κτίριο της παραγωγής βαμβακέλαιου έχει μεταραπεί στο πετυχημένο super-market της Ένωσης, ενώ τα άλλα κτίρια με τα μηχανήματα υπάρχουν άθικτα. Θα μπορούσε η Ένωση να τα διατηρήσει σαν ένα είδος μουσείου μιας συγκεκριμένης φάσης εκβιομηχάνισης.

¹⁶¹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: ..., ό.π..., σ. 86

¹⁶² Βλ. Βύρων Δάβος: «Τα σταφιδικά της Ηλείας», ό.π..., σ.59

¹⁶³ Βλ. Γάσος Αθ. Γροτσόπουλος: «Ιστορία,... ό.π..., σ. 89

Σταυρόπουλος, Παναγιώτης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Παπαπαναγιώτου, Βασίλειος Μόσχοβος, Ευστάθιος Πρίτσινας και Διονύσιος Ξυλόκοτας. Ελεγκτές δε εξελέγησαν οι: Πάν. Ι. Ψημμένος, Τρύφων Συριόπουλος και Παναγιώτης Σωτηρόπουλος.¹⁶⁴

Στον Πύργο το έτος 1903 στο εργοστάσιο του καπνοκοπητρίου των αδελφών Καραβασίλη, οι εργαζόμενοι σιγαροποιοί και εργάτες για την κατοχύρωση του επαγγέλματος τους και την καλύτερευση της εργασίας τους αποφάσισαν να οργανωθούν και ίδρυσαν σύλλογο με σκοπό την αλληλοβοήθεια των μελών τους.¹⁶⁵ Οι εμπορικοί σύλλογοι εκτός από τα συνδικαλιστικά και εμπορικοί τους ενδιαφέροντας, οργάνωναν συντεχνιακές γιορτές και συμμετείχαν με υλική και ηθική βοήθεια σε άλλες κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Δ. Συγκοινωνίες: Το οδικό δίκτυο στο Νομό Ηλείας ολόκληρο τον 19^ο αιώνα ήταν σχεδόν ανύπαρκτο. Το εμπόριο και οι επικοινωνίες διεξάγονταν κάτω από δυσμενείς αλλά και πολλές φορές επικίνδυνες συνθήκες. Το οδικό δίκτυο στην Ελλάδα δεν είχε κατασκευαστικό πρόγραμμα. Έργα οδοποιίας άρχισαν να γίνονται μετά την σύσταση του ελληνικού κράτους, τα οποία περιελάμβαναν την κατασκευή δρόμων που συνδέαν κάποιο λιμάνι με πρωταρχικό σκοπό βέβαια το διαμετακομιστικό εμπόριο.¹⁶⁶ Μέχρι το 1870 τα δημόσια έργα στην περιοχή της Ηλείας εκτός από ορισμένα στην πόλη του Πύργου δεν είχαν πρόβλεψη αναγκαιότητα παρ' ότι οι πολιτικοί του τόπου είχαν καταβάλει μεγάλες θέσεις στην πολιτεία. Τον Μάιο του 1871 αποφασίστηκε η κατασκευή της οδού Πατρών – Κατακόλου σε τέσσερα στάδια, 1) από Πάτρα – Αχαΐα, 2) Αχαΐα – Μανωλάδα, 3) Μανωλάδα - Γαστούνη και 4) από Γαστούνη – Κατάκολο, μέσω Πύργου. Το έργο ανέλαβε η τότε μεγάλη εταιρεία του Γεωργίου Παππά και Γουλιέλμου Μόρφη. Με τους σύγχρονους τότε υπολογισμούς η μελλοντική συγκοινωνία ως εκεί θα γινόταν με ατμάμαξες όπως και στην Αμερική, όχι όμως πάνω σε σιδηροτροχιές σαν του σιδηροδρόμου, αλλά στην επιφάνεια της γης. Οι μηχανές αυτές είχαν παραγγελθεί και μέσα στον Αύγουστο του 1871 θα έμπαιναν σε ενέργεια μέχρι την Αχαΐα.¹⁶⁷

Στις αρχές του 1884 γινόταν η επισκευή της εθνικής οδού Πύργου – Κατακόλου, η τελειοποίηση της γέφυρας Λατίφι, η αποπεράτωση ενός τμήματος της οδού Πύργου Γαστούνης, η κατασκευή της γέφυρας Καρούτας του Δήμου Πηγειού (στον ποταμό Καρούτα ή Κυθήριος) που ενώνει το Δήμο Πηγειών και το Δήμο Λετρίνων. Επίσης εξακολουθούσε η κατασκευή της οδού που ενώνει τη γέφυρα Καρούτας, (πλησίον του Σμύλα) με την επαρχιακή οδό του Κρεκουκίου του Δήμου Ολυμπίων.¹⁶⁸

---

¹⁶⁴ Βλ. Εφ. «Νεολόγος» 20-4-1908 φ. 20 σ.3

¹⁶⁵ Βλ. Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 5-7-1903 φ. 28 σ. 9

¹⁶⁶ Βλ. Αναστασία Μηλίτση – Νίκα: «Η Μέση εκπ/ση στη Μεσσηνία»,ό.π..., σ. 81

¹⁶⁷ Βλ. Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 1-5-1871 αρ.φ. 24, σ. 12

¹⁶⁸ Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821 – 1930», ό.π..., σ. 132

Επίσης στην ορεινή Ηλεία του μήνα Δεκέμβριο του 1882 δόθηκε σε δημοπρασία στον Πύργο, η μελέτη της κατασκευής τμήματος της εθνικής οδού Καλαβρύτων από τον προφήτη Ηλία στο χωριό Λάλα.¹⁶⁹

Στον προγραμματισμό των δημοσίων έργων για το Νομό Ηλείας, το 1884, ο πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης είχε εξαγγείλει την κατασκευή του συμπλέγματος των οδών που θα συνέδεαν την Αχαΐο – ήλιδα με την Τρίπολη και την Μεσσηνία. Τα έργα αυτά είχαν δημοπρατηθεί από μια Γαλλική εταιρεία και αναμενόταν το τελικό αποτέλεσμα.

Μέσα στις εξαγγελίες του πρωθυπουργού ήταν και η μελέτη της γεφύρωσης του Αλφειού ποταμού που θα συνέδεε τις επαρχίες Ηλείας και Ολυμπίας. Τα έργα αυτά στην Ηλεία ήσαν τα πιο αναγκαία. Μάλιστα Δήμαρχος της Ολυμπίας έκανε έρανο για τη συγκέντρωση χρηματικού ποσού προς αποπεράτωση του δημοσίου δρόμου από το χωριό Λάλα ως το Κρεκούκι.¹⁷⁰

Ε. Το λιμάνι του Κατακόλου – Σιδηρόδρομος: Το Κατάκολο ήταν ανέκαθεν φυσικός όρμος. Κατά την Οθωμανική κυριαρχία, καμία οικοδομική εγκατάσταση δεν παρουσίαζε εξαιτίας της εκεί εκτεινόμενης ερημιάς και προείχε ο φόβος των πειρατών που προέρχονταν από τη Μάλτα και το Αλγέρι. Μόνο μετά την απελευθέρωση παρουσιάστηκαν αρχικά τα πρώτα οικήματα (αποθήκες), που χρησίμευαν για τη σύναξη του αλατιού από τις λίμνες του Κοτυχίου και της Μουριάς. Λόγω έλλειψης οικημάτων στην περιοχή του λιμανιού η έδρα του Λιμεναρχείου ήταν στον Πύργο, όπου, το 1829 διορίστηκε λιμενάρχης και Υγειονόμος ο Γεώργιος Λαδόπουλος και υπολιμενάρχης ο Παναγιώτης Κόκναρης. Με το πέρασμα των χρόνων, η τοποθεσία του λιμανιού άρχισε να πλαισιώνεται από κατοίκους και περισσότερο από οικογένειες που εργάζονταν στο λιμάνι. Η κίνηση του εμπορίου από το εξωτερικό και το εσωτερικό, αλλά και οι караγωγείς που μετέφεραν εμπορεύματα και εποχιακά προϊόντα, όπως η σταφίδα, το σιτάρι, το κρασί, και οικιστική πρόοδο.¹⁷¹ Με το ενδιαφέρον των Ηλείων πολιτικών αποφασίστηκε στις 29-7-1855 με ειδικό νόμο η κατασκευή του λιμανιού στον όρμο του Κατακόλου αντί του όρμου του Αγίου Ανδρέου, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε και η διάνοξη της οδού από Κατάκολο προς Πύργο, η οποία χαρακτηριζόταν «Εθνική οδός».¹⁷²

Οι εργασίες του λιμανιού άρχισαν στις 13-5-1856, και ήταν μεγάλο γεγονός για την Ηλεία και Ολυμπία όπου και η ημέρα των εγκαινίων ήταν η πλέον πανηγυρική για τους κατοίκους όπως μαρτυρεί και το κείμενο του προγράμματος που έλεγε: «Το έργο του τόπου, η κατασκευή λιμανιού στο Κατάκολο, την οποία τόσο καιρό επιθυμεί και επιδιώκει ο λαός, αρχίζει με τη βοήθεια του Θεού και στις αρχές της επόμενης εβδομάδας.

Πριν αρχίσει αυτό το έργο, θα προηγηθεί αρχικώς μια θρησκευτική τελετή στις 13 του μηνός, ημέρα Κυριακή και ώρα 11 το πρωί, κατά την οποία θα ριχτεί στο βυθό

---

¹⁶⁹ Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 126

¹⁷⁰ Βλ. Βύρων Δάβος:..., ό.π..., σ. 135

¹⁷¹ Βλ. Βύρων Δάβος: «Ιστορικά των χωριών της Ηλείας», ό.π..., σ. 8

¹⁷² Βλ. Βύρων Δάβος: ...ό.π..., σ. 9

της θάλασσας ο ακρογωνιαίος λίθος. Στην τελετή αυτή, θα παρευρεθούν ο Αρχιεπισκοπικός Επίτροπος Πύργου, μαζί με τον Ιερό Κλήρο της πόλης, ο Πρόεδρος και τα μέλη της επιτροπής του Δημοτικού Συμβουλίου, ο Πρόεδρος και τα μέλη του λιμανιού, ο Δημοτικός Αστυνόμος, οι δάσκαλοι και όσοι από τους πολίτες επιθυμήσουν να είναι παρόντες. Παρακαλούνται, επομένως, οι τοπικές πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, όπως επίσης και οι αντιπρόσωποι των ξένων δυνάμεων, να παρευρεθούν στην τελετή».¹⁷³

Πύργος, 10 Μαΐου 1856
Ο Δήμαρχος Λετρίνων
Μ. Αθανασόπουλος

Στις 9-2-1857 η χαλικόστρωση του δρόμου από το λιμάνι προς τον Πύργο που κατασκευαζόταν παράλληλα με τις εργασίες του λιμανιού είχε πλέον τελειώσει και ήταν έτοιμος να παραδοθεί στην κυκλοφορία.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Όπως είναι φυσικό η υλική ευμάρεια έφερε την πνευματική και πολιτιστική άνθηση. Η παρουσία δημοσίων υπηρεσιών και σχολείων, η έντονη οικονομική δραστηριότητα, οι κοινωνικές αντιθέσεις, η σχετική άνεση στην επικοινωνία έφεραν στην Ηλεία τις ελεύθερες ιδέες που συνετέλεσαν στην εξέλιξη και επηρέασαν τη διαμόρφωση των πολιτικών, πολιτιστικών και κοινωνικών επιλογών των κατοίκων. Οι τοπικές εφημερίδες Πύργου και Πατρών καθώς οι αθηναϊκές διαβάζονται στα καφενεία, με συνέπεια ν' ανάβουν οι πολιτικές συζητήσεις και κατά κύριο λόγο το πάντα καυτό θέμα της σταφίδας.¹⁷⁴

Βέβαια η οικονομική ανάπτυξη του Ν. Ηλείας σε σχέση με τη δημογραφική ανάπτυξη δημιούργησε και την κοινωνική του διαστρωμάτωση.¹⁷⁵

Ο πληθυσμός της Ηλείας κατά το 1855 ήταν 37.850 κάτοικοι όπως αναφέρεται σε απογραφικό πίνακα της εφημερίδας της Κυβέρνησης.¹⁷⁶

Αναλυτικά ο πληθυσμός κάθε Δήμου της Επαρχίας Ηλείας, το 1856 ήταν ο εξής:

- 1) Δήμος Λετρίνων: 8.308
- 2) Δήμος Ολυμπίας: 5.703
- 3) Δήμος Λαμπείας: 5.402
- 4) Δήμος Πηνειάς: 3.953
- 5) Δήμος Μυρτουντίων: 4.691
- 6) Δήμος Ήλιδας: 3.738

---

¹⁷³ Βλ. Εφ. «Ηλιος», 11-5-1856 αρ. φ. 65

¹⁷⁴ Βλ. «Λεχαινά», πολιτιστική ομάδα «ΦΡΑΓΜΑ»,ό.π..., σ. 68

¹⁷⁵ Βλ. Αναστασία Μηλίτση – Νίκα: «Η Μέση εκπ/ση στη Μεσσηνία»,ό.π..., σ. 84

¹⁷⁶ Βλ. «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως», 29-7-1855, αρ. φ. 33

7) Δήμος Ωλενας: 2.922 και

8) Δήμος Βουπρασίας: 2.863¹⁷⁷

Στην κοινωνική ζωή του τόπου σημαντική θέση κατείχαν οι λαϊκές γιορτές, τα πανηγύρια και οι «τρικούβερτοι» γάμοι, που αποτελούσαν και τους μόνους άξονες χαράς που πάνω τους ξανάσαινε και ξέδινε από τον καθημερινό μόχθο ο αγρότης. Είναι αξιοσημείωτο και ενδεικτικό για την κοινωνική οργάνωση, τη σύνθεση του πληθυσμού της περιοχής, τις τοπικές οικονομικές και παραγωγικές σχέσεις και τη μετέπειτα εξέλιξή τους, πως τα μεγάλα πανηγύρια της περιοχής είχαν σχέση με τους κτηνοτρόφους. Ξεχωριστή θέση στο ντόπιο λαϊκό πολιτισμό και τη λαϊκή λατρεία είχαν και τα καρναβάλια που συνεχίζονται μέχρι και σήμερα με διαφορετική πια μορφή. Οι άνθρωποι με αρκετά ανεπτυγμένη την αίσθηση του χιούμορ, που έχουν καλλιεργήσει την κοινωνική και πολιτική σάτιρα, γιόρταζαν και εξακολουθούν να γιορτάζουν με μεγάλη ένταση το καρναβάλι.

Σύμφωνα με πληροφορίες που είχε δώσει ο Ανδρέας Καρκαβίτσας στο Νικόλαο Πολίτη, σε χρόνια παλαιότερα της εποχής του δινόντουσαν και παραστάσεις του Ερωτόκριτου.¹⁷⁸

Η οικονομική ανάπτυξη του Νομού συνέβαλε στο να επέλθουν σχετικά γρήγορα αλλαγές στις κοινωνικές δομές καθώς και τον τρόπο ζωής των κατοίκων. Η εμπορευματική καλλιέργεια της σταφίδας, η υποχώρηση της κτηνοτροφίας η μικρή ιδιοκτησία που επεκτάθηκε με την εισροή καλλιεργητών από τις γύρω περιοχές, οι οποίοι είτε με ενοικίαση είτε με αγορά είτε με κρατικές παραχωρήσεις γης γινόντουσαν μικροϊδιοκτήτες γης, ο τρόπος κληρονομιάς και προικοδότησης με το συνακόλουθο μοίρασμα της πατρικής περιουσίας σε όλα τα παιδιά της οικογένειας, η παρουσία των κρατικών υπηρεσιών και των λειτουργιών τους, οδήγησαν στο οριστικό σπάσιμο της διευρυμένης οικογένειας, τη δημιουργία πυρηνικών οικογενειών και τον κοινωνικό μετασχηματισμό προς νέες, αστικοποιημένες μορφές.¹⁷⁹

Έτσι στην Ηλεία δημιουργήθηκε μια κοινωνικά μεικτή, αποτελούμενη από μικροαστούς εμπόρους και υπαλλήλους από τη μία και αγρότες από την άλλη.¹⁸⁰ Η ανάπτυξη των θαλάσσιων και χερσαίων συγκοινωνιών, φέρνει τον τόπο σε επαφή με τον αστικό, ευρωπαϊκό ανεπτυγμένο τρόπο ζωής και συντελεί ως ένα βαθμό στον κοινωνικό μετασχηματισμό. Η εποχή έτσι κι αλλιώς είναι μεταβατική και δύσκολη. Το μικρό νεοσύστατο ελληνικό κράτος προσπαθεί να οργανωθεί να ορθοποδήσει και να εκσυγχρονιστεί. Παραπαίει ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση ανάμεσα στον παραδοσιακό, αγροτικό τρόπο ζωής και το νεότερο αστικό, δυτικό πολιτισμό που

---

¹⁷⁷Βλ. «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως», 27-4-1856, αρ. φ. 15

¹⁷⁸Βλ. Ν.Γ. Πολίτης: «Ο Ερωτόκριτος», Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ, Αθήνα 1980-1985, σ. 524. Ιδιαίτερο τοπικό χαρακτηριστικό του καρναβαλιού της περιφέρειας Μυρτοντίων εκτός από τις μεταμφιέσεις και τα θεατρικά δρώμενα αποτελούσε ο γενιτσαριστικός χορός, έθιμο με οργαστικά στοιχεία (Βλ. Ντ. Ψυχογιού, «Οι Γενίτσαροι», Ηλειάκ Α' (1951) σ. 5).

¹⁷⁹Βλ. «Λεχαινά», πολιτιστική ομάδα «ΦΡΑΓΜΑ», ό.π...σ. 74

¹⁸⁰Βλ. Ντίνος Ψυχογιός: «Ηλειώτικα Παιδοκόμια», Λαογραφία ΙΓ' (1950-51) σ. 340-346, ΙΕ' (1953-54) σ. 248-273. Ο ντόπιος λαϊκός πολιτισμός στάθηκε βέβαια η βάση πάνω στην οποία στηρίχτηκε η νέα κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη, όπως άλλωστε και σε όλες τις περιοχές του νέου ελληνικού κράτους.

έχει εισαχθεί μαζί με τους ξένους βασιλιάδες και τους λογής – λογής διοικητικούς και οργανωτικούς παράγοντες. πριν προλάβει ο λαός να συνέλθει από την τουρκοκρατία, να συνειδητοποιήσει την εθνική και πολιτιστική του ταυτότητα, έρχεται σε επαφή με νέα κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα τα οποία ως ένα βαθμό του επιβάλλονται πριν μπορέσει να τα αφομοιώσει. Η ανώτερη και οικονομικά εύρωστη κοινωνική τάξη των μεγαλοκτηματιών και εμπόρων αρχίζει πρώτη να εγκαταλείπει τον παραδοσιακό τρόπο ζωής έχοντας στέκι επικοινωνία και διατηρώντας οικονομικούς και κοινωνικούς δεσμούς με τους εμπορικούς, πολιτικούς και πνευματικούς κύκλους της Αθήνας, της Πάτρας και του Πύργου, αλλά και του εξωτερικού (π.χ. της Τεργέστης) και φέρνει στην Ηλεία πρότυπα αστικού τρόπου ζωής.

Αντίθετα, τα λαϊκότερα και οικονομικά ασθενέστερα στρώματα επηρεάζονται δυσκολότερα από τα νεότερα στοιχεία και κρατάνε περισσότερο τον παλιό τρόπο ζωής, έχοντας όμως σαν πρότυπο τη ζωή των πλουσίων, την οποία δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να ακολουθήσουν. Και η επίδραση αυτή γίνεται μεγαλύτερη, μια που οι τελευταίοι μετέχουν στην τοπική εξουσία και στην άρχουσα τάξη. Δεν είναι βέβαια τυχαίο ότι από τις συγκεκριμένες αυτές οικογένειες βγήκαν για χρόνια ολόκληρα ως τον Β' παγκόσμιο πόλεμο τουλάχιστον, δήμαρχοι, δημοτικοί σύμβουλοι πολιτευτές, βουλευτές κλπ.¹⁸¹

Το οικονομικό πλεόνασμα που συγκεντρώνεται απ' τη συσσώρευση των κερδών χρησιμοποιείται στο μεγαλύτερο μέρος του, όχι σε παραγωγικές επενδύσεις έξω από το χώρο της σταφίδας, αλλά για την κατασκευή επιβλητικών κατοικιών και την απόκτηση ειδών πολυτελούς διαβίωσης για λόγους κοινωνικής επιφάνειας και επιβολής. Αυτά που συμβαίνουν στα νεόκτιστα, πολυτελή σπίτια των πλουσίων γίνονται συρμός και παράδειγμα για μίμηση. Στα σαλόνια τους δίνονται χοροί και δεξιώσεις όπου γίνονται πολιτικές και φιλολογικές συζητήσεις. Σ' αυτές συμμετέχουν οι τοπικοί παράγοντες αλλά συχνά και γνωστά διακεκριμένα πρόσωπα της πολιτικής ζωής της χώρας (βουλευτές, ανώτεροι αξιωματούχοι κ.ά.), πράγμα που συνεχίζεται ως το μεσοπόλεμο περίπου.

Το ντύσιμο αλλάζει, τα φράγκικα γίνονται του συρμού, οι κυρίες και οι δεσποινίδες των «καλών» οικογενειών ντύνονται με μόδα παριζιάνικη και μαθαίνουν καλούς τρόπους, γράμματα, καμιά φορά και μουσική. Παράλληλα λοιπόν με τα νταούλια, τους ζουρνάδες και τα κλαρίνα των λαϊκών πανηγυρικών, ακούγονται ήχοι αλλιώτικοι. Η ευρωπαϊκή μουσική, με την οποία οι ντόπιοι είχαν έτσι κι αλλιώς κάποια επαφή μέσω Επτανήσου, εισβάλλει στα σαλόνια. Μια νέα κουλτούρα, ένας καινούργιος τρόπος ζωής και διασκέδασης αρχίζει να επικαλύπτει τον παλιό, πατροπαράδοτο και απορριπτέο αφού φορείς του εξακολουθούν να είναι τα λαϊκότερα στρώματα. Δίπλα στα πλιθόχτιστα λαϊκά σπίτια υψώνονται τα μεγαλόπρεπα νεοκλασικά της άρχουσας τάξης. Πρέπει να σημειώσουμε πως η

---

¹⁸¹Βλ. Τέτοιες οικογένειες την εποχή αυτή ήταν των Γούναρη, Σκάμη, Καλογερίκη, Αδρακτά, Ανδρουτσόπουλου, Καρκαβίτσα, Λινάρδου κ.ά., που φρόντιζαν με τις μεταξύ τους επιγαμίες να γίνονται ακόμη ισχυρότερες.

κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του Νομού επέδρασε, όπως ήταν φυσικό, βαθιά και στο χαρακτήρα των κατοίκων και στη φυσιογνωμία.¹⁸²

Η ακμή στο Νομό Ηλείας συνεχίστηκε ως το 1900 περίπου, παρ' όλο που η ουσιαστική κρίση του σταφιδεμπορίου αρχίζει από το 1893. Οι μεγαλέμποροι έχοντας στηρίξει την επιχειρηματική και οικονομική τους δραστηριότητα σε οικογενειακή βάση και αποκλειστικά στο εμπόριο της σταφίδας ακολούθησαν την ακμή, την κρίση και την παρακμή του. Οι πραγματικά τεράστιες περιουσίες τους εξανεμίστηκαν, αρκετά μάλιστα κήρυξαν πτώχευση. Το κράτος ήδη έχει στραφεί προς την εκβιομηχάνιση της χώρας και εγκαταλείπεται η προηγούμενη οικονομική και αγροτική πολιτική με αποτέλεσμα να μειωθεί η σημασία των σταφιδοπαραγωγών περιοχών που υποβαθμίστηκαν, στο μέτρο που δεν εγκαταστάθηκαν σ' αυτές βιομηχανικές μονάδες.¹⁸³

Αυτή την εποχή μέσα στη γενικότερη εθνική κοινωνική και πολιτική κατάσταση παρατηρείται και ζωνρή συνδικαλιστική οργάνωση. Οι επαγγελματίες οργανώνονται σε σωματεία και διεκδικούν συλλογικά τα δικαιώματά τους. Στους καταλόγους του Πρωτοδικείου Πύργου υπάρχουν καταχωρημένοι οι εξής επαγγελματικοί σύλλογοι: Αγροτική Ένωση «Η Άρτεμις» (1908), Επαγγελματικός και βιομηχανικός σύλλογος Λεχαιών (1904), Πανεργατική ένωση Λεχαιών και Περιφέρειας (1907), Σύλλογος λαϊκών οργανοπαικτών (1906), υπήρχε επίσης και σύλλογος οινοπωλών κ.ά.¹⁸⁴ στις 7-2-1919 οι δημοδιδάσκαλοι της Αμαλιάδας, ίδρυσαν σωματείο με την ονομασία «Ηλείακή Ένωση» για την προώθηση των ζητημάτων του κλάδου. Στις 27-4-1908 οι φιλοπρόοδοι κάτοικοι της Αμαλιάδας ίδρυσαν εμπορικό σύλλογο για τα συμφέροντα του Δήμου Ελλίσης.¹⁸⁵

Οι σύλλογοι παράλληλα με τα συνδικαλιστικά τους ενδιαφέροντα οργανώνουν συντεχνιακές γιορτές και συμμετέχουν με υλική και ηθική βοήθεια στις άλλες κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, τις τοπικές γιορτές και τα πανηγύρια.¹⁸⁶

Παράλληλα με τους επαγγελματικούς ιδρύονται αρκετοί πολιτιστικοί και αθλητικοί σύλλογοι. Στον Πύργο είχε ιδρυθεί πολιτιστικός σύλλογος των «Ηλείων» όπου κατά καιρούς γίνονταν διάφορες συνεδριάσεις και διαφωτιστικές ομιλίες πατριωτικού και θρησκευτικού περιεχομένου. Επίσης το έτος 1884 στην πόλη του Πύργου ιδρύθηκε Σωματείο με το όνομα «Σχολή Λαού», όπως άλλωστε μέχρι τότε υπήρχε στην Αθήνα, στην Πάτρα και στο Αίγιο. Η ίδρυση της σχολής απέβλεπε στη διάδοση του πνεύματος στον αγράμματο λαό της επαρχίας που είχε τόση ανάγκη από διαφώτιση.¹⁸⁷

---

¹⁸²Βλ. «Λεχαινά», πολιτιστική ομάδα «ΦΡΑΓΜΑ», ό.π...,σ. 76

¹⁸³Βλ. Κώστας Βεργόπουλος: «Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα», Αθήνα 1975 σ. 163

¹⁸⁴Βλ. «Λεχαινά», πολιτιστική ομάδα..., ό.π...,σ. 82. Ενδεικτικό είναι ότι η εφημερίδα «Πατρίς» δημοσιεύει της 14-9-1914 ότι ο κτηματικός σύλλογος Λεχαιών έστειλε τηλεγράφημα διαμαρτυρίας στη σταφιδική επιτροπή.

¹⁸⁵Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία...», ό.π...,σ. 264,345.

¹⁸⁶Βλ. «Λεχαινά», πολιτιστική ομάδα...,ό.π..., σ. 82

¹⁸⁷Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία...», ό.π..., σ. 137, 132.

Η Ηλεία ως ο κατ' εξοχήν γεωργικός Νομός της Πελοποννήσου, παρουσίαζε την ανάγκη μιας συστηματικής καλλιέργειας, πράγμα που ήθελε την επιστημονική διαφώτιση των αγροτών από ειδικό Γεωπόνο. Για το σκοπό αυτό το έτος 1879 διορίστηκε στο Γυμνάσιο του Πύργου ο Γεωπόνος Π. Γενάδιος, για την διδασκαλία γεωργικών γνώσεων. Από την ημέρα ανάληψης των καθηκόντων του ο διακεκριμένος επιστήμονας άρχισε τις διδασκαλίες του στους μαθητές αλλά και στο κοινό που είχε ανάγκη από επιστημονική ενημέρωση.¹⁸⁸ Επίσης στο πρωτοδικείο Πύργου είναι καταχωρημένος ο Σύλλογος κυριών και δεσποινίδων Λεχαινών «Η Ζωοδόχος Πηγή» (1908). Επίσης υπήρχε ο Σύλλογος φιλόμουσων «Απόλλων», ο Σύλλογος παλαιών πολεμιστών και οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι «Ηλειακός» Πύργου, «Ηλειακός» Λεχαινών, «Ηλειακός» Βαρθολομιού και η Αθλητική Ένωση Καβασίων (ΑΕΚ Καβασίων).

Στις αρχές Μαΐου του έτους 1874 με ενέργειες του Δήμαρχου Π. Αυγερινού ιδρύεται στην πόλη του Πύργου η Φιλαρμονική σχολή. Ιδρυτές ήσαν ο Γυμνασιάρχης Ρέντζος, ο ιερέας Προβελέγγιος και ο Κων/νος Κωνσταντινίδης.¹⁸⁹ Πριν από το 1867 στην πόλη του Πύργου ένα πολυτελέστατο ξύλινο θέατρο που είχε δημιουργήσει ένας επιχειρηματίας Μάρκος ονομαζόμενος. Το ξύλινο αυτό θέατρο ήταν κομψό με διπλή σειρά θεαριών με ωραίο διάκοσμο και μεγάλη πολυτέλεια. Κατά καιρούς έρχονταν στον Πύργο διάφοροι θίασοι και έδιναν παραστάσεις διασκεδάζοντας του κατοίκους. Ο θίασος του Ιταλοζακυνθινού Μονδύνου ανέβασε τα θεατρικά έργα «Η Άλωσις της Κωνσταντινουπόλεως» και «πίστις – ελπίς και έλεος».¹⁹⁰

Το έτος 1878 στην πόλη του Πύργου τελείωσαν οι εργασίες του ανεγειρόμενου θεάτρου και λειτούργησε με το όνομα «Απόλλων». Το θέατρο αυτό ήταν ένα ευρύχωρο κτίριο στο κέντρο της πόλης και έγινε με την πρωτοβουλία του τότε δήμαρχου Π. Αυγερινού και χρηματική δωρεά του Σωκράτη Συλλαϊδοπούλου. Το θέατρο την εποχή εκείνη άρχισε να γνωρίζει μεγάλες δόξες. Μέσα σε λίγους μήνες από την λειτουργία του είχαν παιχθεί οι παραστάσεις με έργα «Η Μαρία Ιωάννα», «ο διάβολος», και ο «Αρχοντοχωριάτης» που σήμαιναν μεγάλη επιτυχία. Τον Σεπτέμβριο του 1878 ανεβάστηκε το δράμα του αείμνηστου Βασιλειάδη «Γαλάτεια».¹⁹¹

Επίσης σε πολλές πόλεις και χωριά του Νομού την ίδια εποχή, οργάνωναν θεατρικές παραστάσεις, είτε φέρνοντας θιάσους από την πρωτεύουσα, τα γνωστά σ' όλη την ελληνική ύπαιθρο «μπουλούκια», είτε δίνοντας ερασιτεχνικές παραστάσεις με ντόπιους, άντρες πάντα και στους γυναικείους ρόλους συχνά στις αποθήκες του Α.Σ.Ο. Σημαντική ήταν επίσης και η συμβολή του Καραγκιόζη στην ψυχαγωγία του κόσμου. Ερχόντουσαν Καραγκιοζοπαίχτες από την Πάτρα, όπως ο Αγαπητός, ο Βασίλαρος, ο Αντώναρος κ.α.¹⁹² Την Άνοιξη του 1906 λειτούργησε στον Πύργο το πασίγνωστο καφωδείο του Ζακυνθινού επιχειρηματία Κουρή. Το καφωδείο αυτό

¹⁸⁸ Βλ. Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 19-4-1879, αρ.φ. 78,

¹⁸⁹ Βλ. Εφ. «Γερμανός», 9-5-1874, αρ. φ. 279

¹⁹⁰ Βλ. Εφ. «Φορολογούμενος», 18-5-1867, αρ. φ. 91

¹⁹¹ Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία...»,ό.π...,σ. 112-113

¹⁹² Βλ. Γιάννης Σαμαράς: «Η Τρουμπέτα», και η χαμένη άνοιξη του 1925, Διάλογος 3-4- (1978) σ. 15

λειτουργούσε κάτω από δύο ιδιοκτήτες. Την ημέρα είχε πολλή δουλειά ως καφενείο ενώ το βράδυ δούλευε ως καφωδείο. Εκεί μαζεύονταν πελάτες από όλα τα στρώματα της Πυργιώτικης κοινωνίας και διασκεδάζαν μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες.¹⁹³

Επί πλέον για την διασκέδαση των πολιτών του Πύργου τόσο στις γιορτές όσο και τις απόκριες υπήρχε οργανωμένη Λέσχη (1897) με διασκεδαστικό πρόγραμμα που είχε μεγάλη κίνηση κάθε βράδυ. Διευθυντής της Λέσχης αυτής ήταν ο φιλόκαλος Πύργιος Π. Πιττακός και την ονόμαζε «Η αδελφότης». Κατά τις απόκριες η Λέσχη μετατρέπονταν σε «caffee chantan» και χορευτήριο μεταμφιεσμένων.¹⁹⁴

Στις 3-5-1902 στην Αμαλιάδα άρχισε τη λειτουργία της η κτηνοτροφική έκθεση. Παράλληλα έγινε το σταφιδικό συνέδριο και οι ιπποδρομίες. Με αυτή την εμπορική και πολιτιστική κίνηση ήταν φυσικό να αποδίδονταν πολλά οφέλη στο κράτος από το οποίο είχε ιδιαίτερα προσεχθεί και είχε ενισχυθεί η εφαρμογή της. Στη γιορτή αυτή της πόλης της Αμαλιάδας παραβρέθηκε και ο Διάδοχος Κων/νος ο οποίος κήρυξε την αρχή των αγώνων. Η Ελλανόδικη Επιτροπή αποτελούνταν από τον Αλεξ. Σούτσο υποστράτηγο, Π. Ρουμπέση Αρχικτηνίατρο, Σ. Χαλιώτη, Τμηματάρχης Γεωργίας, Σ. Ιασεμίδη επιθεωρητή Γεωργίας, και Θ. Φαφιόπουλος της κτηνιατρικής υπηρεσίας. Στην πιο πάνω επιτροπή συμμετείχε και ο Γερμανός κτηνοτρόφος ονομαζόμενος Χάϋδεν.¹⁹⁵

Επίσης η ίδρυση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και η διάθεση χρηματικών ποσών άρχισε να αναπτύσσεται ικανοποιητικά στην Ηλεία. Έτσι ως τότε υπήρχαν πολλοί δωρητές όπως: ο Αναστάσιος Γκάβας ο οποίος δώρισε έξι χιλιάδες δραχμές για την ανέγερση του Δημοτικού Σχολείου στη Δίβρη, ο Ευστάθιος Αναστασιάδης τρεις χιλιάδες δρχ. για την διοχέτευση νερού στην ιδιαίτερα πατρίδα, ο Αθανάσιος Παπαγιαννόπουλος ο οποίος διεύθυνε το θεραπευτήριο των ευλογιόντων κατά το 1883 επτά μήνες χωρίς αποζημίωση, η χήρα Βασ. Διάκου προσέφερε οικόπεδο για την ανέγερση Δημοτικού Σχολείου αρρένων στον Πύργο, η χήρα Λυρή και ο Ιωάννης Βαλτεσινιώτης προσέφεραν όλη τους την περιουσία για την ίδρυση Νοσοκομείου στον Πύργο και ο Ιωάννης Λιούρδης αποφάσισε και πραγματοποίησε την ανέγερση εκ θεμελίων του Ιερού Ναού Αγίου Αθανασίου στον Πύργο. Όλοι αυτοί οι φιλόανθρωποι και άλλοι ακόμη ήσαν οι δωρητές μεγάλων και μικρών ποσών για την κοινωνική ανάπτυξη του Πύργου και της Ηλείας.¹⁹⁶

Το έτος 1883 ο Πύργιος πολίτης Κανδυλιεράς πεθαίνοντας άφησε κληροδότημα ένα πολύ μεγάλο χρηματικό ποσό για την ίδρυση Νοσοκομείου στον Πύργο. Κατά το 1884 ο γαμπρός του και κληρονόμος του Αθανάσιος Μανωλόπουλος κινούμενος από τα ίδια ευεργετικά αισθήματα του Κανδυλιερά προθυμοποιήθηκε να καταβάλει το κληροδότημα και ακόμη επί πλέον προκειμένου να αρχίσουν οι εργασίες της ανέγερσης του Νοσοκομείου. Στις 28 Φλεβάρη 1888 έγιναν τα εγκαίνια των θεμελίων του «ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΕΙΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ». Η εφ. «Ελεγχος αφιέρωσε ολόκληρες στήλες για την περιγραφή των εγκαινίων του Νοσοκομείου και με

¹⁹³Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία...»,ό.π..., σ. 247

¹⁹⁴Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 116

¹⁹⁵Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π..., σ. 291-292

¹⁹⁶Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 145

κολακευτικά λόγια για τους ιδρυτές του.¹⁹⁷ Με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 13 Γενάρη του 1890 άρχισε να χτίζεται η αγορά του Πύργου. Ως τόπος της λιθοκτιστής αγοράς ορίστηκε εκεί που βρισκόταν ως τότε η ξύλινη παλαιά αγορά. Η αξία του έργου θα στοίχιζε 144 χιλ. δραχμές, αλλά η δαπάνη του θα ξεπερνούσε τις 200 χιλιάδες. Η μελέτη του έργου αυτού ήταν του διακεκριμένου Αρχιτέκτονα Τσίλλερ που είχε κάνει μελέτες για πολλά κρατικά και δημοτικά έργα σ' ολόκληρη την Ελλάδα.¹⁹⁸

Επίσης στο τέλος Ιουλίου του 1867 προστέθηκε στις άλλες δημόσιες υπηρεσίες και η Υπηρεσία του πρωτοδικείου στην πόλη του Πύργου. Στις 4-9-1901 έγιναν τα εγκαίνια του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου στην πόλη του Πύργου. Την πρωτοβουλία αυτή είχε αναλάβει ο δραστήριος Δ/ντής του Τηλεγραφείου Ιωάννης Κωνσταντινίδης.¹⁹⁹ Τον Γενάρη του 1889 εγκαταστάθηκε στη Γαστούνη σταθμός στρατοχωροφυλακής με δύναμη έναν λοχεία, ονομαζόμενος Ζαχαρόπουλος και τέσσερεις στρατιώτες. Ο επικεφαλής λοχίας από την πρώτη μέρα έστρεψε την προσοχή του στην εφαρμογή του νόμου περί ποιμνιοβοσκής.²⁰⁰ Οι παράγοντες της πόλης της Αμαλιάδας είχαν στρέψει τις ενέργειές του στα τοπικά ζητήματα της πόλης και περισσότερο στην εξασφάλιση της ίδρυσής της. Στις 17-5-1902 έφτασε στην Αμαλιάδα μετά από πρόσκληση του Δήμαρχου αντιπροσωπεία της Ιταλικής εταιρείας «Φερλάτσο» για τη μελέτη του υδροδοτικού σχεδίου.

Ενώ είχε γίνει η θεμελίωση του εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στον Πύργο μια άλλη εταιρεία έστειλε εκεί τον Μάρτιο του 1906 λάμπες που καίγονταν με οινόπνευμα. Επίσης η ίδια εταιρεία συνεννοήθηκε με τη Δημοτική αρχή της Αμαλιάδας να εγκαταστήσει κι εκεί του ίδιου είδους φωτισμένο για την πόλη.²⁰¹ Μετά την αγορά των περιουσιών από το κράτος με το νόμο του 1833 «περί προικοκτησιών» κατά τις αγοραπωλησίες των ακινήτων τηρήθηκε η μέθοδος των συμβολαίων. Κάθε αγοραστή πλέον γινόταν κύριος και κάτοχος του χτήματος ή του σπιτιού που αγόραζε με την συμβολαιογραφική πράξη. Πρίν το 1840 στην πόλη του Πύργου άρχισαν να γενικεύονται αυτές οι κατοχυρώσεις με διάφορους νόμιμους τρόπους, (με συμβολαιογραφική πράξη, με δημοσίευση της αγοραπωλησίας στις στήλες εφημερίδων κ.ά.).

Στην εφημερίδα «Αθηνά» το 1842 δημοσιεύονται τα εξής:

Ο υποφαινόμενος αγόρασα το σπίτι του Φρειδερίκου Τέρζε, του Γεωμέτρη, το οποίο βρίσκεται μέσα στην πόλη του Πύργου, με την περιοχή που περιλαμβάνει το διπλανό περιβόλι, τα καρποφόρα δέντρα, λεμονιές, πορτοκαλιές κτλ. και το οποίο συνορεύει ανατολικά με τα ερείπια της Κλεοπάτρας Αυγερινού και του Β. Ζαφειρόπουλου και δυτικά με τον Γ. Διαμαντόπουλο, για το ποσό των 3.700 δρχ. και σύμφωνα με το υπ' αριθμόν 2393 συμβόλαιο το οποίο ισχύει από τις 23 Δεκεμβρίου 1841 και το οποίο συντάχθηκε στο Συμβολαιογράφο του Πύργου κ. Γρατσαλιά. Παρακαλώ λοιπόν

---

¹⁹⁷Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...σ. 133, 144

¹⁹⁸Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 156

¹⁹⁹Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 88, 321

²⁰⁰Βλ. Βύρων Δάβος:..., ό.π..., σ. 148

²⁰¹Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 245, 382

αυτούς που έχουν αξιώσεις και δικαιώματα πάνω στο προαναφερθέν κτήμα, να προχωρήσουν στις απαραίτητες ενέργειες και εντός της προθεσμίας που προβλέπει ο νόμος. Η παρούσα ανακοίνωση θα γνωστοποιηθεί δημοσίως μέσα από τη δημοσίευσή της στην εφημερίδα «Αθηνά».

Πύργος, 16 Ιανουαρίου 1842

Γ.Α. Αντωνόπουλος

Από τη δημοσίευση αυτή και τον αριθμό 2.393 του συμβολαίου εντοπίζεται η αρχή των πρώτων συμβολαίων του τόπου μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους. Επίσης ότι ο πρώτος συμβολαιογράφος στον Πύργο ήταν ο Ν. Γρατσαλιάς. Αυτό είναι και μια μαρτυρία ότι τόσο τα χτήματα όσο και τα οικοπέδα στην πόλη δεν είχαν τίτλους ιδιοκτησίας γιατί αυτά ήσαν καταπατημένα από τον καιρό της Τουρκοκρατίας.²⁰²

Το 1878 η εφ. «Παλιγγενεσία» έγραψε τα εξής: «Σύμφωνα με κάποια γνωστοποίηση του Θ. Καραμπέτσου και του Ι. Ρούσου, που φοιτούν στο Πολυτεχνείο και που κατάγονται από τη Ηλεία, το προσεχές Σάββατο 15 του μηνός και ώρα εννιά το βράδυ στον Πειραιά, θα γίνει η (4η) δημόσια δοκιμή του νέου «αδιόρρυθμου» υποβρύχιου πλοίου, που γνωστοποιήθηκε από τις εφημερίδες «Εθνική Φωνή» και «Μέλλοντος». Κατά τη δοκιμή αυτή, προσκαλούνται να παρευρεθούν όλοι οι δημοσιογράφοι της Αθήνας και του Πειραιά, οι φυσικομαθηματικοί Αξιωματικοί του Ναυτικού και όποιος ακόμα το επιθυμεί». Η ανακοίνωση αυτή τίμησε την Ηλεία για την πρωτοπορία που σημείωσε στη δοκιμή του νέου υποβρυχίου. Ο Καραμπέτσος καταγόταν από το χωριό Στρέφι της Αρχαίας Ολυμπίας.²⁰³ Λίγο αργότερα η ίδια εφημερίδα ανακοίνωσε την δοκιμή υποβρυχίου από άλλον Ηλείο επιστήμονα τον Θ. Γρυπάρη.²⁰⁴

Η πολιτιστική κίνηση της Επαρχίας Ηλείας άρχισε να παίρνει ζωή από τον Απρίλιο του 1874 όταν οι Αρχαιολόγοι Καθηγητές (Κούρτιος και Άδλερ) ήρθαν από την Αθήνα με το ατμόπλοιο στο Κατάκολο και από εκεί έφτασαν στην Αρχαία Ολυμπία για να μελετήσουν το χώρο που προορίζονταν για τις ανασκαφές. Μετά την πρώτη επίσκεψή τους εκεί θα αναχωρούσαν για την Κέρκυρα και από εκεί στις Συρακούσες. Ο Κούρτιος όπως δήλωσε θα επανερχόταν στην Ολυμπία τον Οκτώβρη του ίδιου χρόνου. Επίσης στον τόπο των ανασκαφών παραβρέθηκε και ο Έλληνας αρχαιολόγος Καθηγητής Α. Μυλωνάς. Όλοι οι επισκέπτες έμειναν εκεί 3-4 ημέρες, όπου οι κάτοικοι της περιοχής πληροφορούνταν με ενδιαφέρον την απόφαση των

---

²⁰² Βλ. Εφ. «Αθήνα», 31 Γενάρη 1842 αρ. φ. 888

²⁰³ Βλ. Εφ. «Παλιγγενεσία», 13-4-1878, αρ. φ. 4091

²⁰⁴ Βλ. Εφ. «Παλιγγενεσία», 19-5-1878, αρ. φ. 4121

ανασκαφών γιατί θα προσέφερε σ' αυτούς αρκετή εργασία.²⁰⁵ Την εποχή αυτή είχε πέσει στην Ηλεία μεγάλη δυστυχία. Η εφ. «Εφημερίς» έγραψε σχετικά: «Εκ Πύργου γράφουσιν υμίν ότι δεινή πενία μαστίζει του χωρικούς, εν γένει δε αχρωματία απειχθείς παρατηρείται ή συναισθάνεται ολόκληρος η Επαρχία». Η απόφαση λοιπόν των ανασκαφών στην αρχαία Ολυμπία εκτός του ότι θα έδινε οικονομική κίνηση στην περιφέρεια, θα πολλαπλασίαζε και την πολιτιστική ζωή με την παρουσία πολλών ξένων περιηγητών.²⁰⁶ Οι ανασκαφές στην Αρχαία Ολυμπία άρχισαν στις 22 Σεπτεμβρίου του 1875. Ο Καθηγητής της αρχαιολογίας Κούρτιος είχε εγκατασταθεί ψηλά στο χωριό Δρούβα που βρίσκεται πάνω από την Αρχαία Ολυμπία και του κάμπου ως πέρα τον Αλφειό ποταμό. Η περιοχή όμως παρουσίαζε πολλά κουνούπια και η παραμονή του Κούρτιου εκεί ήταν μαρτυρική. Από την ημερομηνία αυτή ο Κούρτιος άρχισε να ανακοινώνει με τον τηλεγράφο τα ευρήματά του στις εφημερίδες της Αθήνας «Εφημερίς», «Παλιγγενεσία», κ.α.²⁰⁷

Κατά τις ανασκαφές στην Αρχαία Ολυμπία τα συγκεντρωμένα ευρήματα τοποθετούντο όπως φαίνεται σε πρόχειρο κτίριο – Μουσείο αφού δεν υπήρχε ακόμη συγκροτημένο μουσειακό κτίριο. Για τον λόγο αυτό την εποχή εκείνη γινόταν η σκέψη περί μεταφοράς των κυριότερων ευρημάτων στα Μουσεία της Αθήνας. Η σκέψη αυτή αντικρούστηκε γιατί οι αρχιότητες στην Αθήνα θα αφανίζοντο μακριά από τον τόπο που είχαν μείνει επί αιώνες (όπως σχετικά έγραψε και η εφ. «Βεζούβιος»). Για τη σωστή λύση αυτού του προβλήματος προτάθηκε να κτιστεί στερεότυπο Μουσείο το οποίο θα στοίχιζε (50-60) χιλιάδες δρχ. Τα χρήματα αυτά για το έργο μπορούσαν να προσφέρουν οι Δήμοι της Ηλείας ή το έργο θα γινόταν με δαπάνες του έθνους.²⁰⁸

Η πορεία των ανασκαφών και η ανακάλυψη αρχαίων ευρημάτων παρακαλούσε το ενδιαφέρον διακεκριμένων ανθρώπων. Μεταξύ των επισκεπτών ήταν ο Βασιλιάς Γεώργιος ο οποίος στις 2-5-1879 συνοδευόμενος από τους πρίγκιπες Κωνσταντίνο και Γεώργιο έφτασαν στο Κατάκολο με πλοίο όπου και επισκέφτηκαν τα Ολύμπια στις 10 η ώρα της ίδιας ημέρας. Εκεί έτυχαν μεγάλης υποδοχής από τους γύρω κατοίκους των χωριών και ο Έφορος των Αρχαιοτήτων Καββαδίας τον προσφώνησε. Μετά τον έφορα προσφώνησε το βασιλιά και ο Γερμανός επίτροπος Τρεν. Ο Βασιλιάς με την ακολουθία του περιηγήθηκαν στο χώρο των ανασκαφών και επισκέφθηκαν τα άγαλμα του Ερμή το οποίο ανακαλύφθηκε το 1877 και κοσμούσε το πρόχειρο μουσείο της Ολυμπίας. Ένα ακόμα μεγάλο γεγονός για την αρχαία Ολυμπία ήταν το ενδιαφέρον του Ανδρέα Συγγρού ο οποίος προσέφερε δωρεά (100) χιλιάδες δραχμές για την ανέγερση αρχαιολογικού Μουσείου, για την στέγαση και προστασία των Αρχαίων ευρημάτων. Η μεγάλη αυτή προσφορά τιμούσε τον μεγάλο άνδρα και ευεργέτη της Ελλάδας γιατί με την ενέργειά του αυτή θα εκτίθονταν στους ντόπιους και ξένους περιηγητές τα αριστουργήματα της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης.²⁰⁹

---

²⁰⁵Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία...», ό.π...,σ. 99

²⁰⁶Βλ. Εφ. «Εφημερίς», 28 Μαΐου 1874, αρ. φ. 240

²⁰⁷Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία ...», ό.π...,σ. 101

²⁰⁸Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 116

²⁰⁹Βλ. Βύρων Δάβος: ..., ό.π...,σ. 117

Επίσης το 1904 είχε αρχίσει μια πολιτιστική κίνηση για την Αρχαία Ολυμπία. Από αρμόδιους αθλητικούς παράγοντες του Πύργου είχε οριστεί η τέλεση αγώνων στον τόπο που γεννήθηκε το αθλητικό πνεύμα. Τούτο είχε υποστηριχτεί για πρώτη φορά κατά το 1901 όπως είχε ξαναγραφτεί από την Αθηναϊκή εφημερίδα « Το Νέον Άστυ». Το Υπουργείο Παιδείας άρχισε προετοιμάζει εργασίες στις 12-6-1904 για την εξακρίβωση της δυνατότητας της τέλεσης των «αγώνων προσεχώς εν τη Αρχαία Ολυμπία».²¹⁰ Ακόμη στο χωριό Κρεκούκι της Αρχαίας Ολυμπίας μία πολιτιστική κίνηση που είχε τη ρίζα της από πολύ παλιά συνεχιζόταν μέχρι και τότε (1900) με την πρωτοβουλία του «Χριστιανικού ομίλου», ο οποίος οργάνωνε όλες τις εκδηλώσεις. Ο όμιλος ήταν πλαισιωμένος από σοβαρά πρόσωπα της κοινότητας, τα οποία οργάνωναν δύο φορές την εβδομάδα θεατρικές παραστάσεις με επικεφαλής τον διανοούμενο Κυριακό Αγγελόπουλο. Κατά το τέλος Μαρτίου του 1900 εδόθησαν από τον ερασιτεχνικό όμιλο του χωριού παραστάσεις με το έργο του Παρασειάδη «Εσμέ» και άλλα έργα αργότερα τα οποία σημείωσαν μεγάλη επιτυχία. Τα χρήματα που συγκεντρώθηκαν διατέθηκαν για την αποπεράτωση της εκκλησίας του χωριού Άγιος Βασίλειος.

Επίσης μία άλλη πνευματική κίνηση γινόταν στο Κρεκούκι από τον Κων/νο Κυριακόπουλο, ο οποίος με ομιλίες του για διάφορα θέματα απασχολούσε τους χωρικούς κάθε τόσο. Κυριότερο θέμα για τον ομιλητή ήταν πάντα επίκαιρο θέμα «Τα δάση μας», που με τις ομιλίες του καλλιεργούσε την αγάπη στη φύση.²¹¹ Στις 2-2-1900 είχε αναγγελθεί η ίδρυση βιβλιοθήκης στον Πύργο. Κατά τις 27-4-1900 ορίστηκε πρόεδρος της ο Κων/νος Χριστόπουλος ο οποίος έκανε την αρχή της με τις συντονισμένες ενέργειες και των διανοομένων²¹² παραγόντων του τόπου. Στις 20-1-1901 οι φιλοπρόοδοι Πύργιοι μετά από την ίδρυση της βιβλιοθήκης κίνησαν ορισμένες ενέργειες για την εύρεση πόρων για την εξασφάλιση κτιρίου. Η νεοϊδρυθείσα βιβλιοθήκη λειτούργησε σε κτίριο μαζί με άλλο κοινωφελές ίδρυμα και υπήρχαν πολλές δυσκολίες στους αναγνώστες. Οι αρμόδιοι για την κίνηση της βιβλιοθήκης έστειλαν επιστολές στους συμπολίτες τους της Αμερικής να στείλουν χρήματα για την κατασκευή οικήματος για τη στέγασή της. Για το σκοπό συγκέντρωσης χρημάτων ορίστηκε επιτροπή από τους: Γ. Παπαβραμόπουλο δικηγόρο, Δ. Παπαδημητρίου Νομομηχανικό, Κ. Πρεβεδούρο δικηγόρο, Π. Οικονόμον γιατρό, Γ. Μανωλόπουλο και Τρύφωνα Κανελλόπουλο, σταφιδέμποροι.²¹³

Ένα άλλο πολιτιστικό γεγονός παρουσιάζεται κατά τις 18 Μαρτίου 1890 στην πόλη του Πύργου. Εκείνη την Κυριακή έγινε για πρώτη φορά η εμφάνιση της Φιλαρμονικής του Πύργου που έδωσε και την πρώτη της συμφωνία, Διευθυντής της Φιλαρμονικής ήταν ο διακεκριμένος Αρχιμουσικός Μάγγελ. Η μουσική εμφανίστηκε μία εβδομάδα αργότερα και στην εθνική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου.²¹⁴ Παράλληλα

---

²¹⁰Βλ. Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 6-9-1904, αρ. φ. 245

²¹¹Βλ. Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 27 Μαρτίου 1900, αρ. φ. 79

²¹²Βλ. Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 2-2-1900 αρ. φ. 89

²¹³Βλ. Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 20-1-1901 αρ. φ. 95

²¹⁴Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία ...», ό.π...,σ. 154

αρκετοί νέοι ασχολούνται με τη λογοτεχνία και δημοσιεύουν σε τοπικές ή άλλες εφημερίδες και περιοδικά (Ζαλυνθου – Πάτρας) διηγήματα και ποιήματα (Ν. Κουτσογιάννης, Τ. Τρυφωνοπούλου, Β. Κόρπας, κ.ά.). Το 1925 κυκλοφορεί η σατιρική εφημερίδα «Τρουμπέτα» από τους Παν. Μείντάνη και Ιω. Χριστόπουλο. Το 1932 ο Βάσος Κόρπας ένας από τους πιο δραστήριους νέους της εποχής με λογοτεχνικό ταλέντο, που είχε συμβάλει σημαντικά στην κοινωνική και πνευματική ζωή των Λεχαινών, εκδίδει την εβδομαδιαία εφημερίδα «Αναδημιουργία μαζί με τον Τάκη Πυλαρινό. Ο Στέφανος Καπώνης σάσκαλος και μουσικός στέλνει ανταπόκριση από τα Λεχαινά στις τοπικές εφημερίδες με το ψευδώνυμο «Πλάτανος».²¹⁵

Η δημοσιογραφία στην Ηλεία σε σύγκριση με τα άλλα αναπτυσσόμενα μέρη της Ελληνικής Επαρχίας άργησε κάπως να αναπτυχθεί. Κατά καιρούς στον Πύργο κυκλοφόρησαν διάφορες εβδομαδιαίες εφημερίδες από τις οποίες άλλες ευδοκίμησαν και άλλες διέκοψαν την έκδοσή τους στα πρώτα τους κιόλας φύλλα. Όλες οι εκδοθείσες εφημερίδες του Πύργου Ηλείας μέχρι το 1900 είναι οι παρακάτω: Φωνή της Ηλείας (1867 – 1884), Βρυκόλαξ (1868), Λαός (1868), Αλφειός (1868-1883), Ολύμπια (1868-1874), Έλγχος (1868-1893), Επαρχιακόν Πνεύμα (1875-1877), Επαρχιακή Επιθεώρησις (1877-1878), Βεζούβιος (1878), Ηλεία (1884), Φίλος του Λαού (1885), Σκαπανεύς (1889-1891), Πύργος (1889, εκδότης ο Π. Αγναντιάρης), Δήμος (1891), Σύνδεσμος Γορτυνιακός (1891), Πλύμπια (1891-1892 15νθήμερο φιλολογικό περιοδικό), Αυγή (1892-1898), Πατρομυνέτα, (Αδιάλλακτος) (1893-1909), Κήρυξ (1895) και Πατρίς (1900).²¹⁶

Επίσης η Ηλεία την εποχή εκείνη ανέδειξε σπουδαίες προσωπικότητες στον πολιτικό στίβο. Διέθετε πολιτικούς ικανούς να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις όχι μόνο ενός υπουργικού θώκου αλλά ακόμη και του αξιώματος του πρωθυπουργού. Οι πολιτικοί της Ηλείας ανέπτυξαν έντονη δραστηριότητα ως προς την επίλυση των διαφόρων υποθέσεων και προβλημάτων, που κατά καιρούς προέκυπταν σε ολόκληρο το νομό, αποδεικνύοντας, με τον τρόπο αυτό, αδιάλειπτη και ουσιαστική παρουσία τους μέσα στην κοινωνία και κοντά στις δύσκολες καταστάσεις που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής. Ενδεικτικά αναφέρω τους παρακάτω:

Δημήτρης Παπαδημητρίου (1886), Δημήτρης Γόντικας (1888), Κων/νος Βουδούρης (1889), Γεώργιος Κονδύλης (1890), Ηλίας Τσεριώνης (1890), Διονύσιος Κορκολής (1891). Σταύρος Πλυζωγόπουλος (1894), Ιωάννης Γιαννόπουλος (1895), Στέφανος Στεφανόπουλος (1899), ο οποίος στις 17 Σεπτεμβρίου του 1965 ορίστηκε πρωθυπουργός όπου παρέμεινε στην πρωθυπουργία μέχρι τις 22 Δεκεμβρίου του 1966, Στέφανος Πετραλιάς (1902), Βάσος Στεφανόπουλος (1902), Αθανάσιος Καννελόπουλος (1903), Θεόδωρος Γκουτζουρής (1904), Ιωάννης Σπυλιόπουλος (1904), Γεώργιος Στεφανόπουλος (1904), Δημήτριος Τσούμπας (1907), Νικόλαος Σπεντζάρης (1908) και η κόρη του Ευφροσύνη Σπεντζάρη-Τσιαμανή.²¹⁷

²¹⁵Βλ. «Λεχαινά», πολιτιστική ομάδα «ΦΡΑΓΜΑ», ό.π..., σ. 88

²¹⁶Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία ...», ό.π...σ. 195-196

²¹⁷ Βλ. Για τα στοιχεία που αναφέρω παραπάνω συμβουλευτήκα το έργο του Πάνου.Ν.Αβραμόπουλου, «Οι πολιτικοί άνδρες της Ηλείας», (τόμος Α'), Αθήνα 2007.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Η προσπάθεια οργάνωσης και προαγωγής της παιδείας στον ελλαδικό χώρο επί Τουρκοκρατίας, αποτελεί μια πραγματικότητα, παρά τις πολλές δυσκολίες και τα εμπόδια που χαρακτήριζαν μια τέτοια προσπάθεια για εκείνα τα χρόνια. Ανάλογες προσπάθειες πραγματοποιήθηκαν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, πλην όμως όχι σε ιδιαίτερα έντονο ρυθμό, εξαιτίας των συνεχών πολεμικών αναμετρήσεων. Έτσι λοιπόν, θεωρητικά τουλάχιστον, θα περίμενε κανείς ότι οι συνθήκες για την οργάνωση της παιδείας θα βελτιώνονταν με την απελευθέρωση και την ίδρυση του ελληνικού κράτους, μέσα στα πλαίσια της ελευθερίας από τον ξένο δυνάστη και χωρίς πολεμικές αναταραχές. Σε πρακτικό επίπεδο, θα λέγαμε ότι όντως οι ανωτέρω θεωρητικές προϋποθέσεις έγιναν πλέον πραγματικότητα μετά το 1830 και απέκτησαν σάρκα και οστά, με το έθνος να είναι πλέον απαλλαγμένο από την τουρκική υπανάπτυξη και να έχει την ιστορική ευκαιρία να οργανωθεί ως μία ευνομούμενη χώρα, ως ένα κράτος δικαίου και με την παιδεία να αναπτύσσεται ως το πρωτεύον του μέλημα²¹⁸.

Τελικά όμως, ο Καποδίστριας δεν κατάφερε να κάνει όλα αυτά που έπρεπε για την καλύτερη δυνατή οργάνωση της παιδείας στο νεοσύστατο κράτος. Ίδρυσε μεν Δημοτικά Σχολεία και προχώρησε σε μια σειρά από πολύ θετικές ενέργειες, αλλά σε γενικότερες γραμμές δεν μπόρεσε να πάρει «ριζικά» μέτρα με ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό προσανατολισμό. Βεβαίως, η όλη κατάσταση που παρέλαβε ο Καποδίστριας, ήταν ιδιαίτερα δύσκολη και τα προβλήματα ήταν πάρα πολλά, ιδιαίτερα για τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησής του. Κατά συνέπεια, η πρώτη σοβαρή απόπειρα για την ίδρυση και για την οργάνωση Δημοτικών Σχολείων πραγματοποιήθηκε κατά τη μετακαποδιστριακή περίοδο και ιδιαίτερα με το διάταγμα του 1834 «περί δημοτικών σχολείων», το οποίο ουσιαστικά ίσχυε μέχρι το έτος 1895.²¹⁹

Η νομοθετική ρύθμιση του 1834 πρέπει να δέχτηκε σοβαρές επιδράσεις εξαιτίας των πιέσεων αφενός για την οργάνωση της παιδείας πάνω σε γερές σύγχρονες βάσεις και αφετέρου εξαιτίας μιας γενικότερης τάσης που επικρατούσε (ως προς τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά πράγματα στον τότε δυτικό κόσμο) σχετικά με μια εκπαιδευτική αναγέννηση²²⁰. Με τη λογική αυτή, η νομοθετική ρύθμιση του 1834 προσπάθησε να

---

²¹⁸ Βλ. Βασίλειος Αρβανίτης: «Η Ελληνική παιδεία επί Τουρκοκρατίας και η Συμβολή αυτής εις την απόκτησιν της Εθνικής ημών ελευθερίας», Φιλιατρά 1961, σ. 33.

²¹⁹ Βλ. Βασίλειος Γ. Παπαγεωργίου: «Ο Καποδίστριας εις την εκπαίδευσιν», εκδοτικός οίκος «ΕΡΜΟΥ» Αθήναι, 1939, σ. 13

²²⁰ Το ιδρυτικό διάταγμα συντάχθηκε με βάση την αντίστοιχη γαλλική νομοθεσία και κατά το αντίστοιχο βαυαρικό σύστημα, βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσως», Οργανισμός εκδόσεως Σχολικών βιβλίων, εν Αθήναις 1942, σ.10

διέπεται από έντονο προοδευτικό προσανατολισμό ως προς το ζήτημα της τότε οργάνωσης των Δημοτικών Σχολείων και κυρίως ως προς τον κύκλο σπουδών και το πρόγραμμα των μαθημάτων. Ωστόσο, σε ένα καθαρά πρακτικό επίπεδο, η ανωτέρω προσπάθεια δεν κατάφερε να συνοδευτεί από τις αναγκαίες προϋποθέσεις που απαιτούνταν για την επιτυχία των ιδιαίτερα θετικών διατάξεων του σχετικού νόμου²²¹. Αξίζει μάλιστα να αναφερθεί ότι η απόπειρα επίλυσης του οικονομικού προβλήματος ήταν μάλλον αποτυχημένη και οδηγήθηκε σε περιορισμούς και αδιέξοδα, καθώς προσπάθησε να μην επιβαρύνει το δημόσιο με τις δαπάνες για την ίδρυση και τη συντήρηση των Δημοτικών Σχολείων, αφήνοντας αυτό το οικονομικό βάρος πάνω στους Δήμους και σύμφωνα πάντοτε με όλα όσα ορίζονταν από το σχετικό νόμο σχετικά με τη λειτουργία των Δήμων στο ελληνικό κράτος.²²²

Κάθε Δήμος λοιπόν, είχε την υποχρέωση αφενός να ιδρύσει τουλάχιστον από ένα Δημοτικό Σχολείο και αφετέρου να αναλάβει τις δαπάνες για τη συντήρησή του. Ωστόσο, κατά τα πρώτα ιδιαίτερος δύσκολα χρόνια της Ανεξαρτησίας, ο νομοθέτης δεν επέβαλε την άμεση ίδρυση όλων των Δημοτικών Σχολείων, όπως προβλεπόταν από το σχετικό νόμο.

Για τη σταδιακή ίδρυση των προβλεπόμενων από το νόμο Δημοτικών Σχολείων, θα χρειαζόταν πρώτα να αναπτυχθούν και να οργανωθούν σιγά-σιγά οι Δήμοι και να βελτιώσουν σταδιακά την οικονομική τους κατάσταση. Σε πρώτη φάση, οι σχετικές δυσχέρειες που θα προέκυπταν από τα παραπάνω οικονομικά (και όχι μόνο) προβλήματα θα μπορούσαν να ξεπεραστούν μονάχα μέσα από τη συνεργασία των Δήμων και μέσα επίσης από τη σχετική βοήθεια του κράτους (άρθρο 59 του ιδρυτικού διατάγματος).²²³ Και πάλι όμως, και παρά τα προαναφερθέντα ληφθέντα μέτρα, θεωρούνταν εξαιρετικά δύσκολη η οργάνωση της Δημοτικής Εκπαίδευσης και η ανταπόκρισή της στα οικονομικά προβλήματα των σχολείων και τις εκπαιδευτικές ανάγκες του ελληνικού κράτους.

Οι Δήμοι αδυνατούσαν, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, να λύσουν από μόνοι τους τα οικονομικά προβλήματα των σχολείων και γενικότερα να ανταποκριθούν σε μια σειρά από προβλήματα που χαρακτηρίζουν ένα εκπαιδευτικό σύστημα (π.χ. έλλειψη διδακτηρίων, σχολικών επίπλων, εποπτικών μέσων κλπ.) ιδιαίτερα μάλιστα κατά τα πρώτα έτη μετά την απελευθέρωση. Ήταν τόσο μεγάλο το σχετικό εκπαιδευτικό πρόβλημα (κυρίως ως προς τον πολύ περιορισμένο αριθμό Δημοτικών Σχολείων της χώρας όχι μόνο στην επαρχία αλλά ακόμα και στις μεγάλες πόλεις), ώστε η Αντιβασιλεία του Όθωνα οδηγήθηκε, υπό την πίεση της κοινής γνώμης και της γενικής κατακραυγής, στην απόλυση του Υπουργού Παιδείας (το έτος 1834), χρίζοντάς τον υπεύθυνο για την όλη αρνητική κατάσταση. Στη συνέχεια, το

---

²²¹ Βλ. Β.Δ. 6) 18 Φεβρουαρίου 1834 «περί Δημοτικών Σχολείων». Κώδιξ της Νομοθεσίας της Στοιχειώδους εκπ/σεως, έκδοσις βιβλιοπωλείου Δ. Δημητράκου, εν Αθήναις 1915, σ. 1-2

²²² Άρθρα 2, 17, ν. δ./27-8-1834 για την ανάθεση της εκτέλεσης των σχετικών υποχρεώσεων στους Δήμους και το άρθρο 18 για τις υποχρεώσεις των Δήμων σχετικά με την ίδρυση και τη συντήρηση των συγκεκριμένων σχολείων, βλ. Νόμος ΒΤΜΘ' 1895, άρθρο 54, σ.34

²²³ Παρόμοια διάταξη εντοπίζεται και στο πρώτο Σύνταγμα του έτους 1844, όπως επίσης κατόπιν και στο επόμενο Σύνταγμα του 1864, βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσης», ...ό.π..., σ.22

Υπουργείο Παιδείας ξεκίνησε την ψήφιση και την αποστολή εγκυκλίων προς τους Δήμους για την ίδρυση σχολείων, χωρίς όμως η συγκεκριμένη νομοθετική πρωτοβουλία να διέπεται και από την ανάλογη απαιτούμενη οικονομική ενίσχυση.

Είναι σαφές από όλα τα παραπάνω, ότι οι εγκύκλιοι και τα νομοθετικά διατάγματα δεν αρκούσαν για να λυθεί το εκπαιδευτικό πρόβλημα της εποχής εκείνης με ουσιώδη και αποτελεσματικό τρόπο. Απαιτούνταν επίσης μια σειρά από επιπρόσθετες ενέργειες με άλλη φιλοσοφία και με ένα διαφορετικό προσανατολισμό, που δεν επιχειρήθηκαν ούτε από το κράτος αλλά ούτε και από τις δημοτικές αρχές. Η παραπάνω αδράνεια και η αδυναμία τους είχαν ως αποτέλεσμα την ίδρυση λίγων Δημοτικών Σχολείων για μια μεγάλη χρονική περίοδο.²²⁴

Αξίζει να αναφερθεί ότι γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1850 (γύρω στα 1855 περίπου) λειτουργούσαν περίπου τριακόσια μικρότερα σχολεία, γνωστότερα και ως «γραμματοδιδασκαλεία», των οποίων η ίδρυση και η λειτουργία οφείλονταν στους ίδιους τους κατοίκους των περιοχών αυτών και στην προσωπική εργασία τους και καταβολή των εξόδων από τους ίδιους.²²⁵

Το κράτος, σε τελική ανάλυση, ήταν αυτό που όφειλε (με βάση όλα τα παραπάνω δεδομένα) να αναλάβει το ίδιο τις οικονομικές υποχρεώσεις των Δήμων για τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, προχωρώντας και σε μια σχετική αναθεώρηση των νομοθετικών προβλέψεων. Το κράτος, όμως, δεν προέβη σε καμιά σχετική ενέργεια και δεν ανέλαβε ούτε ακόμα τις προαναφερθείσες περιορισμένες υποχρεώσεις που προβλέπονταν με το άρθρο 59. Τα σχετικά χρήματα φαίνεται τελικά να είχαν δαπανηθεί για άλλους σκοπούς και όχι για την ίδρυση σχολείων, όπως θα έπρεπε, κατά την εκτίμηση του τότε Υπουργού Παιδείας Πολυζωΐδη.²²⁶

Ειδικότερα μάλιστα, τα ποσά και τα αντίστοιχα ποσοστά δαπανών για τη Δημοτική Εκπαίδευση, ήταν μάλλον μικρά. Σύμφωνα με σχετικές μελέτες, κατά την περίοδο από το 1844 έως το 1889, το ποσό για τη Δημοτική Εκπαίδευση δεν είχαν αγγίξει ούτε καν το 1%, κυμαινόμενα αρκετά χαμηλότερα, μέχρι τα πολύ το 0,80%, και πέφτοντας συχνά και κάτω από το 0,50%. Επιπροσθέτως, τα αντίστοιχα κονδύλια για τη Μέση και την Ανώτατη Εκπαίδευση ήταν πάντοτε αρκετά μεγαλύτερα, ειδικά μάλιστα για τη Μέση Εκπαίδευση (που έφταναν συχνά και στο 3%), με αποτέλεσμα να είναι ολοφάνερη η μάλλον ασήμαντη, τηρουμένων των αναλογιών, οικονομική ενίσχυση της Δημοτικής Εκπαίδευσης. Έγινε επίσης προσπάθεια να ενισχυθούν ιδιαίτερα οι μεγάλοι Δήμοι και τα μεγάλα κέντρα, ως προς το θέμα της σχολικής ανάπτυξης, με άμεσο αποτέλεσμα τη σχετική εγκατάλειψη των μικρών Δήμων και κυρίως των απομακρυσμένων χωριών, για την εκπαιδευτική ανάπτυξη των οποίων δεν έγινε δυστυχώς καμία ουσιαστική προσπάθεια.²²⁷

---

²²⁴ Βλ. Ε.Κ. έτος 1856, φ. 8, σ. 14 – 25 και Ε.Κ. έτος 1875, φ. 16, σ. 106 και από τη Στατιστ. Επετηρ. Της Ελλάδος έτος 1932 σ. 30.

²²⁵ Γραμματοδιδασκαλεία ονομάζονταν τα «κατώτερα προκαταρτικά σχολεία», στα οποία πήγαιναν ελάχιστοι μαθητές, βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π..., σ. 40

²²⁶ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως»,...ό.π..., σ. 21.

²²⁷ Βλ. Χρ. Λέφα: ...ό.π..., σ. 26.

Α. Ο ΕΥΕΡΓΕΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΓΑΛΟΪΔΕΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΧΗ, ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΘΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Στα χρόνια της Οθωνικής περιόδου, μετά την Απελευθέρωση, ο ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός φαίνεται να συμπορεύεται με την προσπάθεια των Ελλήνων να συνεισφέρουν, ο καθένας κατά τις δυνάμεις του και τηρουμένων πάντοτε των αναλογιών, στην πνευματική αναβάθμιση του Ελληνισμού μέσω της εκπαίδευσης. Κατά συνέπεια, η Μεγάλη Ιδέα του Ελληνισμού φαίνεται να συμπορεύεται με τον ευεργετισμό για το κοινό καλό του Ελληνισμού και μάλιστα ακόμα και από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα και παρά τις τότε δύσκολες οικονομικές συνθήκες, κάτι που έδινε στην όλη προσπάθεια σπουδαίες διαστάσεις για τα εκπαιδευτικά ιδεώδη και για την ανάγκη αυτά να αναπτυχθούν, αποκτώντας ευρύτερους προσανατολισμούς²²⁸.

Ο ευεργετισμός, ως έννοια και πρακτική, αποτελεί ένα φαινόμενο που έκανε συχνά την εμφάνισή του, από τους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας αλλά και μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, σε πολλές εκφάνσεις και πτυχές του καθημερινού βίου και πιο πολύ στον τομέα της εκπαίδευσης²²⁹. Η έννοια της τάσης αυτής για προσφορά είναι γνωστή και με τον όρο «πολιτιστικός πατριωτισμός»²³⁰. Είναι αλήθεια ότι το επίσημο κράτος δεν είχε τη δυνατότητα, για πολλούς λόγους, να καλύψει, μεταξύ των άλλων, τις βασικές απαιτήσεις και ανάγκες της ελληνικής εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα να δέχεται τη σημαντική βοήθεια των ίδιων των Ελλήνων, είτε ατομικά, είτε συλλογικά²³¹. Η προσπάθεια αυτή, όμως, παρατηρούμε ότι συμπορεύεται και με άλλα ιδεολογικά ρεύματα, όπως π.χ. ο μεγαλοϊδεατισμός²³².

Πιο συγκεκριμένα, με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους και μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια, μπαίνουν πλέον οι βάσεις για την οργάνωση του νέου Βασιλείου, υπό την καθοδήγηση αρχικώς της βαυαρικής αντιβασιλείας του Όθωνα και στα πρότυπα βεβαίως των δυτικών ευρωπαϊκών κρατών²³³. Οι

---

²²⁸ Βλ. Δημήτριος. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», *Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνιστώσες της εκπαιδευτικής πραγματικότητας*, τόμ. Α', εκδ. Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2001, σ. 47-48.

²²⁹ Βλ. Δημήτριος. Σακκής: «*Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση*», *Πανόραμα Ιστορία της Εκπαίδευσης: (Επιμ. Σήφης Μπουζάκης), Οψεις και Απόψεις*, τόμ. Β', Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2011, σ. 99-115 (και ιδιαίτερα σ. 100 που παραπέμπω).

²³⁰ Βλ. Δ. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», ό.π. ..., σ. 47.

²³¹ Βλ. Δ. Σακκής: «*Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση*», ό.π. ..., σ. 99-115 (και . και ιδιαίτερα σ. 100 που παραπέμπω).

²³² Βλ. Δ. Σακκής: *ό. π.*, σ. 99-115 (και ιδιαίτερα σ. 100-102 που παραπέμπω).

²³³ Βλ. Δ. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», ό.π. ..., σ. 16-20.

προσδοκίες, φυσικά, για τα εδαφικά όρια του νέου ελληνικού κράτους ήταν αρκετά διαφορετικές, με αποτέλεσμα οι στόχοι των κατοίκων αυτού του κράτους, όπως και των Ελλήνων που διέμεναν ακόμη στα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ήταν πολύ λογικό να επαναπροσδιοριστούν και να επανατοποθετηθούν σε μια καινούρια ιδεολογική βάση²³⁴.

Ο συγκεκριμένος επαναπροσδιορισμός είχε να κάνει, σε πρώτη φάση, με τη θεωρητική διατύπωση του μεγαλοϊδεατισμού, ο οποίος υπήρχε, βεβαίως, υπό άλλες μορφές και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μετά από την άλωση του 1453²³⁵, αλλά επισήμως πλέον διατυπώνεται μετά από την Απελευθέρωση, διά στόματος πλέον των επικεφαλής της ελληνικής εξουσίας, ως ένας μακροπρόθεσμος στόχος της πολιτικής του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Με άλλα λόγια, η «Μεγάλη Ιδέα» διατυπώνεται επισήμως από τον Ιωάννη Κωλέττη, ο οποίος θέτει ως στόχο του νέου εθνικού κράτους την απελευθέρωση των αλύτρωτων αδερφών της Θεσσαλίας, της Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Θράκης και της Μικράς Ασίας, με τον κεντρικό στόχο αυτού του προσανατολισμού να κατευθύνεται, σε γενικές γραμμές, προς την Κωνσταντινούπολη και γενικότερα να περιλαμβάνει όλα τα εδάφη γύρω από τη θάλασσα του Αιγαίου²³⁶.

Η Μεγάλη Ιδέα, διά των όπλων, δέχεται ένα πρώτο πλήγμα, αρχικώς, το 1897 και παίρνει κατόπιν σάρκα και οστά με τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13, με τους οποίους διπλασιάστηκε το τότε κράτος, με την απελευθέρωση της σημερινής βόρειας Ελλάδας και των νησιών του Αιγαίου. Ωστόσο, η ακμάζουσα προσωρινώς Μεγάλη Ιδέα τερματίζεται οριστικά και αμετάκλητα με τη μικρασιατική καταστροφή του 1922, περιορίζοντας τα εδάφη του ελληνικού κράτους στα Βαλκάνια, απομακρύνοντας τα ελληνικά σύνορα από την Κωνσταντινούπολη και τερματίζοντας κάθε προσπάθεια επέκτασης των ελληνικών εδαφών στα μικρασιατικά παράλια και πέρα από αυτά²³⁷.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα (μέσα στα πλαίσια που είχε διαμορφώσει ο Διαφωτισμός) φέρεται εξαρχής να λειτουργεί ως ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην προηγμένη Ευρώπη και την Ανατολή²³⁸, μέσα από μια προσπάθεια μεταλαμπάδευσης του ευρωπαϊκού (και κατ' επέκταση του αρχαίου ελληνικού) πνεύματος και πολιτισμού. Στην προσπάθεια αυτή, το ελληνικό έθνος καλούνταν να λειτουργήσει ως ο κάτοχος, ο φορέας και το μέσο διάδοσης αυτής της παιδείας από τη Δύση προς την

---

²³⁴ Βλ. Δ. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*» ό. π., σ. 30-33.

²³⁵ Βλ. Δ. Σακκής: «Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση», ό.π..., σ. 99-115 (και ιδιαίτερα σ. 100-101 που παραπέμπω).

²³⁶ Βλ. Δ. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», ό.π..., σ. 36-37.

²³⁷ Βλ. Δ. Σακκής: «Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση», ό.π..., σ. 99-115 (και ιδιαίτερα σ. 101-102 που παραπέμπω).

²³⁸ Βλ. Δ. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», ό.π..., σ. 31-33.

Ανατολή²³⁹, κάτι που όμως απαιτούσε και κάποιες βασικές οργανωτικές δομές. Οι δομές αυτές, σε πρώτη φάση, οριοθετούνταν γύρω από την ειδικότερη οργάνωση των εκπαιδευτικών δομών του νέου κράτους για την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αλλά και για το Πανεπιστήμιο, κάτι που απαιτούσε υποδομές σε επίπεδο κυρίως οικονομικών πόρων και ισχυρής οικονομικής βάσης²⁴⁰.

Ιδιαίτερα, πάντως, θα πρέπει να τονιστεί η κομβική σημασία της ίδρυσης του Οθωνικού Πανεπιστημίου, το οποίο είχε ως στόχο τη «μετακένωση» των φώτων της Δύσης και της δυτικής παιδείας προς την Ανατολή, μέσα από τη σύνδεση του αρχαίου με το νέο ελληνοισμό και τη σφυρηλάτηση της ελληνικής εθνικής συνείδησης, η οποία αμφισβητούνταν από θεωρίες σαν αυτές του Φαλμεράνερ που αρνούσαν τη σχέση των «Νεοελλήνων» με τους αρχαίους προγόνους τους²⁴¹.

Η Ελλάδα, ωστόσο, ως χώρα, βασιζόταν απλώς και μόνο στις γνωστές γεωργικές, κτηνοτροφικές και βιοτεχνικές δομές της, χωρίς να έχει τη δυνατότητα (στην προκειμένη στιγμή τουλάχιστον) να θεμελιώσει μια ισχυρή οικονομία, στηριγμένη στη βιομηχανία, που δεν υπήρχε τότε και δεν ήταν εύκολο, εκ των πραγμάτων, να αναπτυχθεί²⁴². Από την άλλη, ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν οι φιλοδοξίες των τότε Ελλήνων να επενδύσουν στην παιδεία και μάλιστα στη δωρεάν παιδεία, μολονότι το συγκεκριμένο φαινόμενο (ως φιλοδοξία και μόνο) ήταν μάλλον πρώιμο για το ελληνικό κράτος, δεδομένης της μικρής ηλικίας του κράτους αυτού σε σχέση με τα άλλα ισχυρότερα ευρωπαϊκά κράτη και πολύ περισσότερο σε μια εποχή κατά την οποία το παιδί έπρεπε να φοιτήσει στο σχολείο και παράλληλα, συνήθως, να δουλέψει και για λογαριασμό της οικογένειας²⁴³.

Κατά συνέπεια, θα έπρεπε οι Έλληνες αφενός να κάνουν πράξη το όραμά τους για δωρεάν παιδεία των κατοίκων αυτού του κράτους, όπως επίσης και για τη μεταλαμπάδευση των αξιών του πολιτισμού στην Ανατολή (και παράλληλα με τα οράματα της Μεγάλης Ιδέας), ενώ αφετέρου θα έπρεπε να μετουσιώσουν το όραμά τους αυτό σε πράξη, μέσα από την προϋπόθεση μιας οικονομικής προόδου που δεν ήταν κάτι εύκολο και μάλιστα τόσο γρήγορα²⁴⁴ και ειδικά για ένα κράτος που προσπαθούσε να συντηρηθεί με τα δάνεια των Μεγάλων Δυνάμεων, αδυνατώντας συχνά να τα εξασφαλίσει και επιζητώντας διαρκώς από άλλες πηγές την εξεύρεση νέων πόρων²⁴⁵.

---

²³⁹ Βλ. Δ. Σακκής: «Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση», ό.π., σ. 99-115 (και ιδιαίτερα σ. 102-104 που παραπέμπω).

²⁴⁰ Βλ. Δ. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», ό.π., σ. 38-42.

²⁴¹ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 55-56.

²⁴² Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 21-30.

²⁴³ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 38-39.

²⁴⁴ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 39.

²⁴⁵ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 29-30.

Στο ανωτέρω πρόβλημα, τη λύση τελικώς την έδωσαν οι ίδιοι οι Έλληνες, μέσω του λεγόμενου πολιτιστικού πατριωτισμού-ευεργετισμού και ειδικότερα μέσω των οικονομικών συνεισφορών των ίδιων των Ελλήνων. Ο ευεργετισμός αυτός εκφράστηκε με τις εξής μορφές:

Α) Επώνυμα, δηλαδή με τις χορηγίες επώνυμων και πλούσιων Ελλήνων, οι οποίοι δρούσαν κυρίως στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ή το εξωτερικό και οι οποίοι παρείχαν σημαντικά χρηματικά ποσά για ίδρυση σχολείων και άλλων εκπαιδευτικών κληροδοτημάτων, προσφέροντας ιδιαίτερα μέσω των πολιτιστικών συλλόγων και αποτελώντας τη βάση για τη λειτουργία κυρίως των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων²⁴⁶.

Β) Μέσα από θεσμικά όργανα, όπως η Εκκλησία, η οποία αναλάμβανε τη χρηματοδότηση, την οργάνωση και τη στήριξη σχολικών μονάδων, έχοντας συχνά την ευθύνη να διαχειριστεί χρήματα που προέρχονταν από τις ανωτέρω δωρεές. Τον ίδιο ρόλο έπαιζαν και άλλοι φορείς, όπως π.χ. οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης²⁴⁷.

Γ) Με επώνυμες δωρεές από ευκατάστατους Έλληνες, μικρότερης όμως οικονομικής επιφάνειας, από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Οι συγκεκριμένες δωρεές ήταν αυτές που ενίσχυσαν κυρίως τη λειτουργία των σχολείων στις πόλεις και τις επαρχίες, σε συνδυασμό συχνά και με τις δωρεές των ανωτέρω επιφανέστερων Ελλήνων²⁴⁸.

Δ) Ανώνυμα, μέσα από τις δωρεές ατόμων μικρότερης σχετικά οικονομικής επιφάνειας (για τις τοπικές ανάγκες λειτουργίας των σχολείων) και γενικότερα από τους ανώνυμους Έλληνες κατώτερων οικονομικών στρωμάτων, οι οποίοι δίνουν πλέον ακόμα και από το υστέρημά τους, κάτι που μετουσιώνει τελικά την πράξη τους σε μια έκφραση «πολιτιστικού πατριωτισμού» για το καλό της πατρίδας και του έθνους²⁴⁹.

Η ανωτέρω προσπάθεια μπορεί να ληφθεί υπόψη ως μια μορφή σύσσωμης στράτευσης, όλων των Ελλήνων, μέσω της παιδείας και των γραμμάτων. Πρόκειται για μια στράτευση, στην οποία συμμετέχουν όλοι: έχοντες και κατέχοντες, πλούσιοι και φτωχοί, θεσμοί και ιδιώτες, μέσα από μια καθολική συμμετοχή, η οποία επισφραγίζει και τυπικά τη διαμόρφωση ενός πλήρους (και όχι αποσπασματικού ή επιλεκτικού) πολιτιστικού πατριωτισμού. Ο πατριωτισμός αυτός ορίζεται όχι μόνο από τον πλούτο των λίγων αλλά και από το υστέρημα της πλειοψηφίας και αυτό είναι που ισχυροποιεί την πολιτιστική και εκπαιδευτική του διάσταση, ως μια πολιτιστική

---

²⁴⁶ Βλ. Δ. Σακκής: «Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση», ό.π. ..., σ.99-115 (και ιδιαίτερα σ. 107 που παραπέμω).

²⁴⁷ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 108.

²⁴⁸ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 108.

²⁴⁹ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 108.

εκδοχή της Μεγάλης Ιδέας του Ελληνισμού όχι διά των όπλων, όσο διά της Παιδείας²⁵⁰.

Μέσα από τις υπάρχουσες πηγές, είναι προφανείς οι οικονομικές θυσίες των επιφανών Ελλήνων, οι οποίοι από ένα σημείο και μετά ταύτισαν τον τρόπο ζωής τους με τον ευεργετισμό, εν ζωή αλλά και μετά θάνατον, και μάλιστα συνειδητά και με πλήρη αυταπάρνηση, ως μία ηθική υποχρέωση «για την ψυχή τους» και χωρίς την προσδοκία ανταπόδοσης²⁵¹. Είναι όμως προφανείς και οι θυσίες του απλού λαού, ο οποίος στερήθηκε, προκειμένου να μορφωθούν τα Ελληνόπουλα, όχι μόνο κάθε οικογένειας ξεχωριστά, αλλά και όλου του έθνους, για το «κοινό καλό»²⁵². Η προσπάθεια αυτή, τελικά, λειτούργησε μακροπρόθεσμα υπέρ της μεταλαμπάδευσης των ελληνικών φώτων και της θεμελίωσης της Μεγάλης Ιδέας στην πολιτιστική της εκδοχή, συμβάλλοντας έτσι, με τον τρόπο αυτό, στην ιδεολογική θεμελίωση της ίδιας της εκπαίδευσης του ελληνικού κράτους, στα χρόνια της Οθωνικής περιόδου και πριν από τη σταδιακή άνοδο της αστικής τάξης και το τέλος της Μεγάλης Ιδέας με τη μικρασιατική καταστροφή του 1922²⁵³.

Η ιδεολογική πορεία της Μεγάλης Ιδέας κινούνταν εδαφικά όχι τόσο προς την αρχαία Ελλάδα, όσο προς το πρότυπο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και των ορίων που είχε αυτή κατά τους τελευταίους αιώνες της ζωής της. Όμως, η Μεγάλη Ιδέα ατύχησε και δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στις αυξημένες εδαφικές προσδοκίες της²⁵⁴. Είναι σίγουρο όμως ότι, σε πολιτιστικό επίπεδο, δημιούργησε κάποια σημαντικά νέα δεδομένα, τουλάχιστον για την εκπαιδευτική άνθιση του νέου Ελληνισμού. Στο επίπεδο αυτό, ο ευεργετισμός και ο μεγαλοϊδεατισμός στην πολιτιστική του εκδοχή, φαίνεται να έχουν προσφέρει, συγκριτικά, για τη νεοελληνική εκπαίδευση, πολύ περισσότερα ακόμα και από τις εδαφικές προσδοκίες της Μεγάλης Ιδέας²⁵⁵.

Επιπροσθέτως, είναι αλήθεια ότι, μέσα από τις υπάρχουσες πηγές, φαίνεται ξεκάθαρα η τάση των Ελλήνων, στο σύνολό τους, να συνεισφέρουν στην ανόρθωση του γένους μέσω της παιδείας, τη στιγμή που οι ελληνικές κυβερνήσεις παρέμεναν «φειδωλές» για την ίδρυση σχολείων και για την πληρωμή των δασκάλων, οι οποίοι βρίσκονταν σε δυσχερή οικονομική κατάσταση. Πρόκειται για κάτι αξιοθαύμαστο, από πρακτική σκοπιά, αλλά και ιδιαίτερα συγκινητικό, από συναισθηματική σκοπιά, το ότι γίνονταν μεγάλες προσφορές όχι μόνο από επώνυμους και ευκατάστατους Έλληνες, κυρίως του εξωτερικού, (ή από την Εκκλησία και τις πολιτικές αρχές,

---

²⁵⁰ Βλ. Δ. Σακκής: «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*» ό.π..., σ. 55-60.

²⁵¹ Βλ. Δ. Σακκής, «Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση», ό.π..., σ. 99-115 (και ιδιαίτερα σ. 113-114 που παραπέμπω).

²⁵² Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 115.

²⁵³ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 114-115.

²⁵⁴ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 106.

²⁵⁵ Βλ. Δ. Σακκής, ό. π., σ. 114-115.

αυτοβούλως ή μεσολαβητικά), αλλά και από τον απλό λαό και ιδίως το φτωχό λαό, για την οργάνωση της ελληνικής εκπαίδευσης και για την εκπαιδευτική ανάπτυξη, αν και, δυστυχώς, δεν έλειψαν και ορισμένες (αναπόφευκτες από ένα σημείο και μετά) δυσχέρειες ως προς τη διαχείριση των ανωτέρω οικονομικών δεδομένων και προσφορών, κάτι που οφείλονταν κυρίως στην πελατειακή νοοτροπία και στην εξυπηρέτηση ατομικών συμφερόντων εις βάρος του κοινού καλού²⁵⁶.

Η παρουσίαση σχετικών παραδειγμάτων, μέσα από τις πηγές, επιβεβαιώνει σε κάθε περίπτωση τα ανωτέρω συμπεράσματα, μέσα από την παράθεση των σχετικών πληροφοριών από την ελληνική επαρχία, από τις οποίες θα αναφερθούμε, εντελώς ενδεικτικά και σαν επιβεβαίωση των λεγομένων μας, σε ορισμένες περιπτώσεις από την περιοχή της σημερινής Ηλείας και του τότε νομού Αχαΐας και Ήλιδος. Μέσα, ειδικότερα, από τις πρωτογενείς πηγές, παρατηρούμε την έντονη και ιδίως πρακτική συμμετοχή των πολιτών για την κατασκευή και τη λειτουργία διδακτηρίου στο δήμο Αροατίας (Σοποτού)²⁵⁷ και στην Πάτρα²⁵⁸, ενώ παρατηρείται ανάλογη συμμετοχή και για ιδιωτικά σχολεία (π.χ. στο Άιγιο, στους δήμους Ακράντα και Ράχωβα, στο δήμο Σοποτού και στο Μέγα Σπήλαιον)²⁵⁹ και όλα αυτά μάλιστα σε μια περιοχή με σαφείς ελλείψεις και αδυναμίες ως προς τις εκπαιδευτικές υποδομές²⁶⁰, κάτι που τονίζεται με ιδιαίτερη έμφαση και για την επαρχία Ηλείας (με πρωτεύουσα τον Πύργο), όπως φαίνεται και από τα επίσημα έγγραφα του διοικητή Ηλείας, στα οποία π.χ. τονίζεται ότι, σε σύνολο 22 δήμων στην Ηλεία, περίπου οι 2 στους 3 κατοίκους, αναλογικά, δεν έχουν σχολεία και δασκάλους (και ειδικότερα, σε σύνολο περίπου 21.000 κατοίκων, οι 14.000 περίπου δεν είχαν σχολεία και δασκάλους)²⁶¹. Επίσης, σε άλλες ενδεικτικές περιπτώσεις, εντύπωση προκαλεί η πληρωμή του δασκάλου από τους ίδιους τους κατοίκους της Αμαλιάδας²⁶² ή τα σοβαρά προβλήματα και οι μεγάλες καθυστερήσεις στην πληρωμή αυτών των δασκάλων, μέχρι και για δύο σχεδόν χρόνια, όπως για παράδειγμα στο δημοτικό σχολείο δήμου Γαστούνης²⁶³.

---

²⁵⁶ Βλ. Δ. Σακκής, *ό. π.*, σ. 110-113.

²⁵⁷ Βλ. Δ. Σακκής : «*Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», *ό. π.*... σ. 86-87.

²⁵⁸ Βλ. Δ. Σακκής, *ό. π.*, σ. 87.

²⁵⁹ Βλ. Δ. Σακκής, *ό. π.*, σ. 87.

²⁶⁰ Βλ. Δ. Σακκής, *ό. π.*, σ. 127-129.

²⁶¹ Βλ. Δ. Σακκής, *ό. π.*, σ. 129-130.

²⁶² Βλ. Δ. Σακκής, *ό. π.*, σ. 87.

²⁶³ Βλ. Δ. Σακκής, *ό. π.*, σ. 271.

Β. Σύντομη παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας της στοιχειώδους εκπαίδευσης: Η ιστορία του Δημοτικού Σχολείου αποβλέπει από το ένα μέρος στην εξέταση, την ίδρυση, την οργάνωση και τη νομοθετική του εξέλιξη και από το άλλο τις διάφορες προσπάθειες που έγιναν κατά καιρούς, για τη μεταρρύθμιση και το συγχρονισμό της δημοτικής παιδείας. Χωρίζεται σε τρία μέρη. Ο χωρισμός έγινε με βάση τη σχετική καταστατική νομοθεσία. Το α' μέρος αναφέρεται στην περίοδο από το 1834 μέχρι το 1895, επειδή σε αυτή τα δημοτικά σχολεία διέπονται βασικά από το ιδρυτικό διάταγμα της 6-2-1834 «περί δημοτικών σχολείων», το β' μέρος αναφέρεται στην περίοδο από το 1895 μέχρι το 1929, όπου τα δημοτικά σχολεία διέπει ο βασικός νόμος ΒΤΜΘ «περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσης», και το γ' μέρος στην περίοδο από το 1929 μέχρι σήμερα.²⁶⁴

Με τον νόμο αυτό η ίδρυση και η συντήρηση των δημοτικών σχολείων ανατίθεται στους Δήμους. Εξαιτίας όμως της οικονομικής ανεπάρκειας των Δήμων από τη μία αλλά και η έλλειψη διδασκάλων από την άλλη, είχε ως αποτέλεσμα να ιδρυθούν ελάχιστα σχολεία. Το έτος 1892 καταργείται το διάταγμα της 6^{ης} Φεβρουαρίου του 1834 και ψηφίζεται ο Νόμος ΒΠΕ' του 1892 σύμφωνα με τον οποίο ως βάση για τη σύσταση δημοτικού σχολείου έλαβε τον αριθμό των κατοίκων κατά την τελευταία επίσημη απογραφή.²⁶⁵ Το έτος 1895 με υπουργό «των Εκκλησιαστικών και της δημόσιας εκπαίδευσης» τον Δημήτριο Γ. Πετρίδη, ψηφίζεται ο Νόμος ΒΤΜΘ'/3-9-1895, ο οποίος όριζε σ'όλη την επικράτεια τη σύσταση δημοτικών σχολείων, που ονομάστηκαν κοινά με 4 τάξεις (Α' – Β' – Γ' – Δ') και πλήρη με έξι τάξεις (Α' – Β' – Γ' – Δ' – Ε' – ΣΤ').²⁶⁶ Επίσης ο Νόμος καθόριζε τη διδακτέα ύλη των μαθητών καθώς και το διδακτικό προσωπικό. Αυτό το αποτελούσαν οι γραμματοδιδάσκαλοι, οι γραμματιστές και οι διδάσκαλοι. Από αυτούς οι γραμματοδιδάσκαλοι διορίζονταν από το Δήμαρχο, εφ' όσον είχαν τελειώσει το Σχολαρχείο. Οι γραμματιστές ήταν οι υποδιδάσκαλοι. Αυτοί είχαν τελειώσει το Σχολαρχείο και είχαν φοιτήσει ένα χρόνο στο Υποδιδασκαλείο.

Οι διδάσκαλοι ήταν απόφοιτοι του Διδασκαλείου. Σ' αυτό φοιτούσαν ύστερα από το Σχολαρχείο για δύο χρόνια.²⁶⁷

Γ. Τα νομοθετικά διατάγματα από το 1881 και εξής: Η παραπάνω ενίσχυση των μεγάλων Δήμων σε βάρος των μικρών Δήμων (και γενικότερα της επαρχίας) ως προς τα εκπαιδευτικά πράγματα, ήρθε σε πλήρη νομοθετική εναρμόνιση με τα νομοθετικά διατάγματα του 1881 «περί συμπληρώσεως του προσωπικού των πρωτοβάθμιων δημοτικών σχολείων και της αντιμισθίας αυτού από του δημοσίου ταμείου» και του

---

²⁶⁴ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας σχολείου», Μέρος Α' (1834 – 1895) Αθήνα, 1950, σ.10.

²⁶⁵ Βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαίδευσης», ό.π..., σ.35.

²⁶⁶ Βλ. Η νεωτέρα παρ' ημίν «ΣΧΟΛΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ» ήτοι συλλογή νόμων, βασιλικών διαταγμάτων και υπουργικών εγκυκλίων εις σχολικά ζητήματα αναφερομένων. Έγκριση του υπουργού των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας εκπαίδευσης Υπό ΗΛ.ΠΙΕΤΡΟΥΛΙΑ. Εν Αθήναις παρά τον εκδότη Σπ.Κουσουλίνου, τυπογραφείου, βιβλιοπωλείου, 1898, σ.4,5,6.

²⁶⁷ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: « Ιστορία,... ό.π..., σ. 63,64,65.

1882 «περί συστάσεως πλήρων δημοτικών σχολείων». Πρόκειται για δύο μάλλον αποτυχημένα και μονόπλευρα διατάγματα, τα οποία στόχευαν σαφέστατα να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες μόνο των πόλεων, όταν για παράδειγμα (βάσει του διατάγματος του 1881) το κράτος ζητούσε και φρόντιζε να διορίζει με δικά του έξοδα τους περισσότερους δάσκαλους μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα και μάλιστα σε «πλήρη εξατάξια Δημοτικά Σχολεία» (βάσει του διατάγματος του 1882) με χρηματοδότηση από το δημόσιο. Έστω κι έτσι όμως, όλες οι ανωτέρω απόπειρες δεν πραγματοποιήθηκαν και πάλι, διότι σταμάτησαν πρόωρα και παρά τις μεγάλες δαπάνες. Με άλλα λόγια, τα δύο προαναφερθέντα νομοθετικά διατάγματα απέτυχαν, όπως τελικά απέτυχε και ο νόμος ΑΧΜΑ/1888 «περί συστάσεως ταμείου της δημοτικής εκπαίδευσως»²⁶⁸.

Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι πόροι αυτού του νέου ταμείου πρόβλεπαν τα εξής: α) Το κράτος θα συνέδραμε μέχρι το ποσό του 1.200.000 δραχμών, β) Η εισφορά των Δήμων είχε καθορισθεί ίση με μία δραχμή για κάθε άτομο από τον πληθυσμό των Δημοτών, γ) Στους πόρους εντάσσονταν και οι τόκοι των κληροδοτημάτων της δικαιοδοσίας του Υπουργείου Παιδείας, «αν δεν προορίζονταν για άλλους ειδικούς σκοπούς», δ) Επίσης ένα ποσοστό επί του 5% των μοναστηριακών εισοδημάτων, ε) Ειδικές καταβολές των Δήμων για τη συντήρηση των Σχολείων, των «Γραμματοδιδασκαλείων» κτλ., στ) Διάφορα χρηματικά πρόστιμα στο προσωπικό των Σχολείων, ζ) Οι τόκοι των κεφαλαίων του ταμείου και η) Διάφορα ποσά από δωρεές και κληροδοτήματα.²⁶⁹

Οι παραπάνω πόροι, ωστόσο, ήταν συνήθως ασταθείς και όχι βέβαιοι, εκτός από την κρατική επιχορήγηση, η οποία επίσης ήταν περιορισμένη. Με όλους αυτούς τους πόρους, θα έπρεπε να ικανοποιηθεί μια σειρά από οικονομικές υποχρεώσεις, όπως π.χ. μισθοί και ενοίκια του προσωπικού, ενοίκια των σχολικών οικημάτων, η κατασκευή των νέων διδακτηρίων, η προμήθεια των διδακτικών οργάνων, επίπλων, βιβλίων, γραφικής ύλης κτλ., όπως επίσης και τα έξοδα της διοίκησης και της επιθεώρησης των σχολείων.²⁷⁰

Η αδυναμία των παραπάνω μέσων και κυρίως η αδυναμία των ταμειακού νεοϊδρυθέντος οργανισμού, είχαν ως άμεσο αποτέλεσμα την αναγκαία λήψη νέων αποφάσεων, οι οποίες έθεταν στο τραπέζι ένα αποφασιστικής σημασίας δίλημμα: Ή θα έπρεπε το κράτος να ενισχύσει την εκπαίδευση με υψηλές επιχορηγήσεις και μεγάλα ποσά ή θα έπρεπε αναπόφευκτα να μειωθεί δραματικά ο αριθμός των υπό λειτουργία σχολείων, εφόσον δεν μπορούσαν να καλυφθούν τα αναγκαία έξοδα. Δυστυχώς, και λόγω της αδυναμίας του δημοσίου να συνεισφέρει παραπάνω, επιλέχθηκε τελικά η δεύτερη λύση της μείωσης και της συρρίκνωσης του αριθμού

---

²⁶⁸ Βλ. Κώδιξ της Νομοθεσίας της Στοιχειώδους, εκπαίδευσως ...ό.π..., σ.88-89. Νόμος ΑΧΜΑ' 9 Ιανουαρίου 1888 «περί συστάσεως ταμείου της δημοτικής εκπαίδευσως».

²⁶⁹ Οι δημοτικές και μοναστηριακές εισφορές γίνονταν συχνά αντικείμενο τροποποίησης ως προς τα ακριβή ποσά τους (π.χ. με τις τροποποιήσεις του νόμου ΑΜΑ'/1891), βλ. Σχολική Νομοθεσία Νόμος ΒΤΜΘ' 1895, άρθρο 60, σ. 37-38

²⁷⁰ Βλ. Κώδιξ της Νομοθεσίας της Στοιχειώδους Εκπαίδευσως: «περί των εξόδων της στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσως» (Άρθρα 58, 59, 60) μέρος Α', ...ό.π..., σ. 16.

των υπό λειτουργία σχολείων. Έκλεισαν πάνω από 1000 σχολεία (με ίσο ποσοστό Δημοτικών Σχολείων και Γραμματοδιδασκαλείων) λόγω έλλειψης όχι μόνο χρημάτων αλλά και διδακτικού προσωπικού²⁷¹. Έτσι λοιπόν, στα 1892, με το σχετικό νόμο ΒΠΕ, διαλύθηκε «το ταμείο της δημοτικής εκπαίδευσεως»²⁷², ως συνέπεια των προαναφερθέντων δυσλειτουργιών και οι Δήμοι κλήθηκαν να αναλάβουν τις δαπάνες για τη λειτουργία των Δημοτικών Σχολείων. Κατά συνέπεια, είναι φανερό ότι το κράτος δεν στάθηκε τελικά στο ύψος των απαιτήσεων για τη σωστή λειτουργία των Δημοτικών Σχολείων, κατά τα πρώτα 60 χρόνια του ελεύθερου βίου του. Βεβαίως, οι οικονομικές δυσχέρειες του κράτους, κατά την περίοδο αυτή, ήταν μεγάλες, όπως επίσης ήταν μεγάλα και τα γενικότερα προβλήματα (περιορισμένα σύνορα, ξενική εξάρτηση, πολιτειακές περιπέτειες και αποτυχημένες πολεμικές επιχειρήσεις), αλλά μέσα σε μια τόσο μεγάλη περίοδο εξήντα συνολικών ετών (και παρά τις δυσχέρειες), θα μπορούσε σαφώς να επιτευχθεί κάτι πολύ καλύτερο και να αντιμετωπιστούν πολύ πιο αποτελεσματικά τα εκπαιδευτικά προβλήματα του κράτους μέχρι την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα.

Δ. Κύκλος Σπουδών- Είδη Σχολείων: Σύμφωνα με το νομοθετικό πλαίσιο του έτους 1834, τα Δημοτικά Σχολεία χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες:

- 1) Σχολεία Νομών και Επαρχιών με πρωτοβάθμιους δημοδιδάσκαλους και έναν υποδιδάσκαλο για βοηθό.
- 2) Σχολεία Δήμων πρώτης Τάξης με δευτεροβάθμιους δημοδιδάσκαλους.
- 3) Σχολεία τρίτης Τάξης με τριτοβάθμιους δημοδιδάσκαλους²⁷³.

Ωστόσο, ο ανωτέρω χωρισμός έγινε με πρώτο κριτήριο την εξυπηρέτηση των κατοίκων στα μεγάλα κέντρα και όχι των κατοίκων του συνολικού πληθυσμού. Έτσι λοιπόν, ιδρύθηκαν σχολεία μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα και στους μεγάλους Δήμους, ενώ στην επαρχία και τις αγροτικές περιοχές ιδρύθηκαν ελάχιστα σχολεία, τα οποία ήταν ανήμπορα στο να ικανοποιήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των αγροτικών πληθυσμών.

Η χρονική διάρκεια του κύκλου σπουδών για τα σχολεία των τριών ανωτέρω κατηγοριών θα έπρεπε συνολικά να κρατάει επτά χρόνια, βάσει της σχετικής νομοθεσίας, χωρίς να είναι οι μαθητές χωρισμένοι σε τάξεις (εξαιτίας του ότι εφαρμόζονταν τότε, κυρίως η λεγόμενη αλληλοδιδασκτική μέθοδος). Ο χωρισμός των μαθητών σε τάξεις εφαρμόστηκε το έτος 1880 με την αντικατάσταση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου από τη λεγόμενη συνδιδασκτική και σύμφωνα με τη σχετική νομοθετική πρόβλεψη.²⁷⁴ Ο χωρισμός των μαθητών σε τάξεις οδήγησε και στην ανάγκη για πιο πολλούς δάσκαλους σε κάθε σχολείο, τη στιγμή που παλιότερα

---

²⁷¹ Βλ. Αθ. Ευταξίας: «Εκπαιδευτικές Αγορεύσεις εν τη Βουλή» Αθήνα 1895, σ. 19.

²⁷² Βλ. Νομοθεσία της Στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαίδευσεως υπό Νικολάου Μεταξά, εκδότη: Αναγνωστόπουλος και Πετράκος, Εν Αθήναις 1915. Νόμος ΒΠΕ' 12 Αυγούστου 1892, «Περί διοργανισμού των Σχολείων της στοιχειώδους εκπαίδευσεως και καταργήσεως του ταμείου της δημοτικής εκπαίδευσεως», άρθρο 66, σ.41

²⁷³ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π...σ. 37.

²⁷⁴ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π...σ. 38.

στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία (και ανεξάρτητα από τον αριθμό των μαθητών) υπηρετούσε μόνο ένας δάσκαλος (και εκτός από τα σχολεία στα οποία προβλεπόταν και ο υποδιδάσκαλος ως βοηθός). Ωστόσο, εξαιτίας του νέου πλέον συστήματος διδακτικής εργασίας, ο μεγαλύτερος αριθμός των τάξεων και των μαθητών είχε ως αναπόφευκτη συνέπεια και την ανάγκη της αύξησης του αριθμού των δασκάλων. Έτσι λοιπόν, τα Δημοτικά Σχολεία χωρίστηκαν σε: μονοτάξια, διτάξια, τριτάξια, τετρατάξια ή και πολυτάξια (με ένα, δύο, τρεις, τέσσερις ή και περισσότερους δασκάλους σε κάθε σχολείο αντιστοίχως).²⁷⁵ Δυστυχώς όμως, ακόμα και αυτός ο νέος διαχωρισμός των σχολείων έγινε και πάλι με κριτήριο την κοινωνική διάρθρωση της χώρας, με αποτέλεσμα να μεγαλώσουν (αντί να μειωθούν) οι διάφορες κοινωνικές ανισότητες, εξαιτίας και του ότι δεν διορίστηκε ένας ικανοποιητικός αριθμός δασκάλων για την κάλυψη των σχετικών εκπαιδευτικών αναγκών. Ο νόμος ΒΠΕ/1892 «περί διοργανισμού των σχολείων στοιχειώδους εκπαίδευσεως κλπ.» δεν μπόρεσε τελικά να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά το σχετικό με την κοινωνική διάρθρωση εκπαιδευτικό πρόβλημα.²⁷⁶ Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος αυτός όριζε ότι ο αριθμός των σχολείων έπρεπε να υπολογιστεί βάσει συγκεκριμένων ποσοστών, τόσο ως προς το συνολικό πληθυσμό όσο και ως προς τις αναλογίες ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια. Ωστόσο, ο νόμος ΒΠΕ' δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί απόλυτα, διότι απολύθηκε (κατά το έτος της εφαρμογής του) ένα σημαντικό ποσοστό δασκάλων (περίπου το ένα τρίτο του συνολικού αριθμού τους) με αποτέλεσμα τα σχολεία να παραμείνουν (αναγκαστικά) μονοτάξια, διτάξια, τριτάξια και τετρατάξια (στο μεγαλύτερο ποσοστό τους), κάτι που πρακτικά σήμαινε ότι ο νόμος ΒΠΕ δεν κατάφερε τελικά και στην πράξη να εφαρμοστεί πλήρως, αν και διατηρήθηκε ως το έτος 1895.²⁷⁷

Ε. Φοίτηση: Η φοίτηση στα Δημοτικά Σχολεία ήταν υποχρεωτική και εφτάχρονη (άρθρο 6 του ιδρυτικού νόμου)²⁷⁸. Το έτος εγγραφής έπρεπε να είναι το συμπληρωμένο πέμπτο, ενώ σε περίπτωση μη φοίτησης των παιδιών, επιβάλλονταν στους γονείς τους το σχετικό προβλεπόμενο πρόστιμο, όπως επίσης και ποινές.²⁷⁹ Βεβαίως, υπήρχαν και περιπτώσεις κατά τις οποίες η φοίτηση δεν ήταν υποχρεωτική, όπως στην περίπτωση των παιδιών που ήταν σε παιδοτροφεία, στην περίπτωση των παιδιών που είχαν επιβεβαιωμένα δάσκαλο στο σπίτι και στην περίπτωση των μαθητών που θεωρούνταν για διάφορους λόγους «ικανώς δεδιδασμένοι» πριν από το 12^ο έτος της ηλικίας τους. Σε γενικές γραμμές, η υποχρεωτική εφτάχρονη εκπαίδευση

---

²⁷⁵ Βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π...,σ.39.

²⁷⁶ Βλ. Κώδιξ της Νομοθεσίας της Στοιχειώδους Εκπαίδευσεως ...ό.π..., Νόμος ΒΠΕ' 12 Αυγούστου 1892, «Περί διοργανισμού των Σχολείων της στοιχειώδους εκπαίδευσεως και καταργήσεως του ταμείου της δημοτικής εκπαίδευσεως», σ. 90

²⁷⁷ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», μέρος Α' (1834-1895), Αθήνα 1950, σ. 21.

²⁷⁸ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π..., σ. 63.

²⁷⁹ Κατά τη δεκαετία του 1890, έτος εγγραφής στο Δημοτικό Σχολείο έπρεπε να είναι το συμπληρωμένο έκτο (βλ. τους νόμους ΒΠΕ'/1892 και ΒΤΜΘ'/1895), βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π..., σ. 61

ήταν μια προοδευτική νομοθετική πρωτοβουλία, έστω και αν η εφαρμογή της ουσιαστικά ικανοποιούσε και πάλι τις μεγάλες πόλεις και τους μεγάλους Δήμους. Και πάλι όμως, η συγκεκριμένη προοδευτική προσπάθεια δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί στην πράξη. Συνεπώς, το Δημοτικό Σχολείο παρέμεινε κατ' ουσίαν τριτάξιο και το πολύ τετρατάξιο (και πάλι όμως με ουσιαστικές δυσχέρειες) και χωρίς να μπορέσει να λειτουργήσει ως επτατάξιο στην πράξη²⁸⁰.

Οι εγκύκλιοι του Υπουργείου Παιδείας ανέφεραν σχετικά:

1) ότι η Κυβέρνηση διαπίστωνε την αδιαφορία των γονέων να στέλνουν τα παιδιά τους τακτικά στο σχολείο²⁸¹.

2) ότι υπήρχε μια παραμέληση τω διατάξεων του νόμου επί πολλά έτη, κάτι που οδήγησε σε σοβαρά εκπαιδευτικά προβλήματα (σχετικά με τη φοίτηση των παιδιών στο Δημοτικό Σχολεία) και τα οποία προβλήματα τώρα ήταν μάλλον μη εύκολα αναστρέψιμα.²⁸²

Παρά τις παραπάνω διαπιστώσεις του Υπουργείου, είναι βέβαιο ότι η Πολιτεία δεν είχε λάβει (σε καμία περίπτωση) τα απαραίτητα μέτρα για την εφαρμογή του σχετικού νόμου περί της «υποχρεωτικής φοίτησεως». Απεναντίας, η Πολιτεία δημιούργησε με τη στάση της ακόμα πιο πολλά προβλήματα, καθώς δεν έλαβε τα απαραίτητα μέτρα για την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων για την υποχρεωτική φοίτηση των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο. Η στάση της μάλιστα θα μπορούσαμε δυστυχώς να ισχυριστούμε ότι μάλλον περιόρισε τις αντίστοιχες δυνατότητες που προέβλεπε ο νόμος, όπως για παράδειγμα με την αδυναμία υποβολής ποινικών κυρώσεων για όσους δεν έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο. Σύμφωνα μάλιστα με δηλώσεις του Υπουργού Αθανάσιου Ευταξία στη Βουλή του 1895, έγινε μια προσπάθεια να δικαιολογηθεί η παραπάνω κατάσταση σχετικά με την υποχρεωτική φοίτηση στη χώρα, τονίζοντας μάλιστα ότι οι σχετικές νομικές διατάξεις δεν έχουν κανένα σκοπό εφαρμογής και ύπαρξης, αφού είναι ανεφάρμοστες και το καλύτερο είναι για όλους να περιορίζονται ή και να παραλείπονται²⁸³. Παρόμοιες ήταν οι δηλώσεις του Δελιγιάννη το 1899, με αφορμή μια σχετική συζήτηση στη Βουλή, κατά την οποία αναφέρθηκε ότι δεν υπάρχει ουσιαστικός λόγος τιμωρίας των πολιτών που δεν στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο²⁸⁴. Και οι δυο τους, όμως, είχαν την άποψη ότι ο εξαναγκασμός διά νόμου δεν φέρνει αποτελέσματα, ότι είναι καλύτερο να «επαφιέμεθα» στο «φιλομαθές» του ελληνικού λαού και ότι θα πρέπει πάντοτε να υπάρχει μέριμνα για την επέκταση της Δημοτικής Εκπαίδευσης.

---

²⁸⁰ Βλ. Χρ. Λέφας: «Εκπαιδεύσεις» Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 10^{ος}, σ. 314.

²⁸¹ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαιδεύσεως», ...ό.π..., σ. 49.

²⁸² Βλ. Βενθύλος Γεώργιος: «Θεσμολόγιον της δημοτικής εκπαιδεύσεως», τ. Α'-Δ'. Αθήναι 1883-1898 και Κλάδου Πέτρου: «Εκκλησιαστικά και Εκπαιδευτικά, ήτοι νόμοι, διατάγματα, εγκύκλιοι, οδηγία κλπ. αποβλέποντα εις την εκκλησίαν και την δημοσίαν εκπαιδεύσιν εν Ελλάδι», Αθήναι 1860, σ. 112-115

²⁸³ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαιδεύσεως», ...ό.π..., σ. 53.

²⁸⁴ Βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ. 52.

ΣΤ. Φοίτηση κοριτσιών: Η διαφορά φοίτησης μεταξύ αγοριών και κοριτσιών αποτελεί μια πολύ βασική παράμετρο, πάνω στην οποία μπορούν να τεθούν πολλά ερευνητικά ζητήματα²⁸⁵. Ειδικότερα, κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, στην εισηγητική έκθεση του Hengnet το 1849, τονιζόταν (ως προς το ζήτημα της καλύτερης δυνατής εκπαίδευσης των δύο φύλων) ότι η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι καλό να γίνεται δωρεάν και να υπάρχουν σχολεία για το καθένα από τα δύο φύλα με τους αναγκαίους πάντα δημοδιδάσκαλους²⁸⁶.

Κατά το 19^ο αιώνα (και ιδίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες του), είναι επίσης πολύ χαρακτηριστική η παρατήρηση ότι *«η συνεκπαίδευση τότε απαγορευόταν αυστηρά»*²⁸⁷. Κατά συνέπεια, στα τότε υπάρχοντα σχολεία, μπορούσαν να φοιτούν χωριστά τα αγόρια από τα κορίτσια, χωρίς όμως (όπως τονίζεται) να υπάρχουν *«σοβαρές διαφορές ανάμεσά τους»*²⁸⁸. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτη η ακόλουθη παρατήρηση ότι στα επαρχιακά γραμματοδιδασκαλεία (κυρίως των χωριών), δεν ήταν δυνατή (για πρακτικούς λόγους) *«η χωριστή φοίτηση των δύο φύλων»*²⁸⁹, με αποτέλεσμα την περίπτωση της συνεκπαίδευσης ως την ηλικία των δέκα ετών, παρά τα αναπόφευκτα προβλήματα που προκαλούνταν από *«τις έξεις και τις προλήψεις»*, από τις οποίες διακρίνονταν (κατά την εποχή εκείνη) οι περισσότεροι Έλληνες (ιδίως στην ύπαιθρο)²⁹⁰.

Επίσης, με το νόμο ΒΤΜΘ' του 1895, ο οποίος ίσχυσε μέχρι το 1929, προβλεπόταν η δημιουργία ιδιαίτερων σχολείων για κορίτσια, αλλά μόνο στην περίπτωση που συγκεντρώνονταν τουλάχιστον 25 άτομα. Η πρόβλεψη αυτή ήταν πολύ λογικό να αποκλείει τα κορίτσια από την εκπαίδευση (λόγω περιορισμένων εγγραφών στο σχολείο) και ιδίως από τις υψηλές βαθμίδες της, ακόμα και σε σχετικά μεγάλους οικισμούς²⁹¹.

Η ανωτέρω εκπαιδευτική κατάσταση ως προς τη διάκριση των δυο φύλων και ως προς την απαγόρευση της συνεκπαίδευσης των αγοριών και των κοριτσιών κατά το 19^ο αιώνα στο νεοελληνικό κράτος, οδηγεί στη διαπίστωση ότι *«η αντίληψη αυτή συνδέεται αναμφίβολα με την καταθλιπτική επίδραση των μεσαιωνικών και οθωμανικών παραδόσεων»*²⁹². Η διαπίστωση αυτή σημαίνει ότι η ελληνική κοινωνία δεν είχε καταφέρει ακόμα να ξεπεράσει ορισμένα βασικά στερεότυπα του ιστορικού της παρελθόντος. Είναι όμως γνωστό ότι ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα της εποχής εκείνης ήταν η γενικότερη αδυναμία (για διάφορους λόγους) της φοίτησης των παιδιών στο σχολείο. Κάνοντας, ως προς το θέμα αυτό, μια ειδικότερη

---

²⁸⁵ Βλ. Θ. Μυλωνά, *Η Αναπαραγωγή των Κοινωνικών Τάξεων μέσα από τους Σχολικούς Μηχανισμούς*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2004, σ. 91.

²⁸⁶ Βλ. Χρ. Λέφα, *Ιστορία της Εκπαιδευσεως, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων*, εν Αθήναις 1942, σ. 59.

²⁸⁷ Βλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου, *Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου*, μέρος Α' (1834-1895), Αθήνα 1950, σ. 26.

²⁸⁸ Βλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 26.

²⁸⁹ Βλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 26.

²⁹⁰ Βλ. Χρ. Λέφα, *ό. π.*, σ. 52.

²⁹¹ Βλ. Θ. Μυλωνά, *ό. π.*, σ. 43.

²⁹² Βλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 26.

διευκρίνιση σε σχέση με το φύλο, ο Παπαμάρκου (στην έκθεσή του προς το Υπουργείο Παιδείας το 1883) σημειώνει ότι το θηλυκό γένος χαρακτηρίζεται «απαίδευτον και αγράμματον»²⁹³, καθώς δεν φοιτά καθόλου στα σχολεία, ενώ αδιάψευστοι μάρτυρες για την υπεροχή της φοίτησης στην εκπαίδευση του ανδρικού φύλου έναντι των θηλέων, είναι και οι σχετικοί στατιστικοί πίνακες (π.χ. της περιόδου 1830-1875)²⁹⁴.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (1830 – 1875)

Έτη	Κάτοικοι	Σχολεία			Μαθητές			Αναλογία % μαθητ. επί Κατ.
		Αρρ.	Θηλ.	Σύνολο	Αρρ.	Θηλ.	Σύνολο	
1830	753.400	71	-	71	6.721	-	6.721	0,88
1855	1.062.627	357	52	409	30.520	4.753	35.273	3,3
1866	1.391.216	942	125	1067	44.102	8.481	52.583	3,8
1874	1.552.514	986	138	1124	63.156	11.405	74.561	4,8

Πηγή: Σ. Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», μέρος Α' (1834-1895), Αθήνα 1950, σ.16

Η ανωτέρω παρατήρηση μαρτυρεί μια σειρά από πολλά θλιβερά συμπεράσματα για την τότε κοινωνική πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Επιπροσθέτως όμως, το ίδιο συμπέρασμα μαρτυρεί ότι η τότε εκπαιδευτική κατάσταση του γυναικείου φύλου ήταν πολύ χειρότερη σε σχέση με την αντίστοιχη εκπαιδευτική κατάσταση του ανδρικού φύλου, τη στιγμή μάλιστα που η επιστημονική έρευνα έχει αποδείξει ότι το ανδρικό φύλο δεν υπερέχει του θηλυκού ως προς τη νοημοσύνη²⁹⁵. Από τα αγόρια μόνο το ένα δέκατο φοιτούσε στα σχολεία²⁹⁶ (και αυτό μάλιστα «ατάκτως και ελλειπέστατα»)²⁹⁷, αλλά το ποσοστό αυτό (συγκρινόμενο με το πολύ μικρότερο ποσοστό των κοριτσιών) επιβεβαιώνει αναμφίβολα την πολύ χειρότερη θέση στην οποία βρισκόταν το γυναικείο φύλο κατά το 19^ο αιώνα ως προς το ζήτημα της φοίτησης των θηλέων στο σχολείο.

Ως προς τα μαθήματα, τέλος, για τα κορίτσια προβλεπόταν (από το νόμο) η «εκγύμναση» στα γυναικεία εργόχειρα²⁹⁸. Η σχετική πρόβλεψη (μέσα στο γενικότερο νομοθετικό πλαίσιο της) φαίνεται πως παρείχε μια άρτια στοιχειώδη μόρφωση για την εποχή εκείνη, ικανοποιώντας τις τότε ανάγκες της κοινωνίας και της λαϊκής παιδείας. Ωστόσο, και παρά το ικανοποιητικό νομικό πλαίσιο της, η ανωτέρω εκπαιδευτική φιλοσοφία τελικά δεν εφαρμόστηκε, υπακούοντας σε άλλες σκοπιμότητες και όχι στην ικανοποίηση των πραγματικών «βιοτικών» αναγκών των παιδιών²⁹⁹.

²⁹³ Βλ. Χρ. Λέφα, ό. π., σ. 50.

²⁹⁴ Βλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου, ό. π., σ. 16.

²⁹⁵ Βλ. Ελ. Περυσινάκη, Επάγγελμα Πατρός και Σχολική Επίδοσις, εκδ. ιδίου, Αθήναι 1975, σ. 35-36.

²⁹⁶ Βλ. Χρ. Λέφα, ό. π., σ. 50-51.

²⁹⁷ Βλ. Χρ. Λέφα, ό. π., σ. 51.

²⁹⁸ Βλ. Χρ. Λέφα, ό. π., σ. 68. Πρβλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου, ό. π., σ. 26.

²⁹⁹ Βλ. Χρ. Λέφα, ό. π., σ. 68. Πρβλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου, ό. π., σ. 26-27.

Κάνοντας μια αναγωγή των παραπάνω συμπερασμάτων στο χώρο της Ηλείας και μελετώντας περιπτώσεις συγκεκριμένων σχολείων της επαρχίας αυτής, μπορούμε να καταλήξουμε στις εξής παρατηρήσεις:

Στο Δημοτικό Σχολείο Τραγανού, κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα (και συγκεκριμένα από το 1896 ως το 1901) είναι συντριπτική η υπεροχή των αγοριών έναντι των κοριτσιών σύμφωνα με τα μαθητολόγια αυτού του σχολείου. Παρόμοια είναι τα συμπεράσματα, στα οποία μπορεί να καταλήξει κανείς, μελετώντας τα μαθητολόγια του Δημοτικού Σχολείου Καρδαμά (από το 1896 έως το 1905), ενώ σχεδόν απόλυτη είναι, τηρουμένων των αναλογιών, η κυριαρχία του ανδρικού φύλου και στο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδας (από το 1898 έως το 1901). Μέσα από τη μελέτη αυτών των στοιχείων, είναι εμφανής η συντριπτική κυριαρχία των αγοριών έναντι των κοριτσιών, ως προς τη φοίτηση των δύο φύλων στα σχολεία της Ηλείας. Με άλλα λόγια, αποδεικνύεται η αδυναμία των θηλέων της επαρχίας στο να έχουν πρόσβαση στα αγαθά της εκπαίδευσης, πολύ περισσότερο από τα αγόρια (και μέσα στο γενικότερα αρνητικό κλίμα της εποχής εκείνης που έτσι κι αλλιώς δεν επέτρεπε την εύκολη φοίτηση των παιδιών στο σχολείο). Από την άλλη, σε αστικά κέντρα (όπως ο Πύργος) υπήρχε η δυνατότητα της λειτουργίας ενός κανονικού σχολείου Θηλέων κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα (από το 1896 ως το 1900), κάτι που θεωρείται λογικό για μια πρωτεύουσα. Την ίδια στιγμή, σε μη αστικές περιοχές (π.χ. Τραγανό, Καρδαμάς κτλ.), όπως προείπαμε, το αντρικό φύλο υπερίσχυε σαφέστατα του γυναικείου σε Δημοτικά Σχολεία, στα οποία ήταν αναπόφευκτη η προαναφερόμενη συνεκπαίδευση, τουλάχιστον μέχρι την ηλικία των δέκα.

Z. Μαθήματα: Ο ιδρυτικός νόμος όριζε τα εξής μαθήματα για το Δημοτικό Σχολείο:

- α) Κατήχηση.
- β) Στοιχεία της Ελληνικής Γλώσσας.
- γ) Ανάγνωση.
- δ) Αριθμητική.
- ε) Γνώση των σταθμών και μέτρων.
- στ) Γραμμική Ιχνογραφία και Φωνητική Μουσική.
- ζ) Στοιχεία Γεωγραφίας και της ελληνικής Ιστορίας, όπως επίσης και
- η) τα «αναγκαϊότερα» των Φυσικών Επιστημών.

Προβλέπονταν επίσης «σωμασκίαι» (δηλαδή σωματικά γυμνάσια) και πρακτική διδασκαλία της αγρονομίας, της κηπουρικής, της δενδροκομίας, της βαμβακοτροφίας και της μελισσοτροφίας. Για τα κορίτσια επίσης προβλεπόταν η εκγύμναση στα γυναικεία εργόχειρα³⁰⁰. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα «σπουδαίο» για την εποχή του και σύμφωνο με τις σύγχρονες τάσεις και τις ανάγκες της τότε λαϊκής παιδείας, το οποίος όμως έμεινε και πάλι ανεφάρμοστο για το λόγο ότι το Δημοτικό Σχολείο

---

³⁰⁰ Η απαγόρευση της συνεκπαίδευσης των δύο φύλων (και η ίδρυση-λειτουργία χωριστών σχολείων για τα δύο φύλα) δεν ίσχυαν για τα μικρά χωριά, όπου λειτουργούσαν τα γραμματοδιδασκαλεία, στα οποία τα δύο φύλα φοιτούσαν μαζί, όχι όμως για τις ηλικίες άνω των δέκα ετών. Η κατάσταση αυτή οφειλόταν στις συντηρητικές αντιλήψεις των τοπικών κοινωνιών από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσης», ...ό.π..., σ. 31

πρακτικά είχε υποτιμηθεί από την επίσημη εκπαιδευτική κρατική πολιτική, καθώς δεν αντιμετωπίστηκε ποτέ ως «ξεχωριστό ίδρυμα με δικούς του αυτοτελείς σκοπούς». Ειδικότερα, αντιμετωπίστηκε ως ένα «προστάδιο» των μαθητών για το πέρασμα στη Μέση Εκπαίδευση με αρκετούς μάλιστα επιπρόσθετους περιορισμούς. Με άλλα λόγια, το Δημοτικό Σχολείο ενδιαφερόταν στην ουσία για μια «τυπική» και εντέλει «άγονη προετοιμασία» των παιδιών για την εισαγωγή στη Μέση Εκπαίδευση και όχι για τις πραγματικές τους ανάγκες σε σχέση με την πραγματική ζωή.³⁰¹ Με άλλα λόγια, το Δημοτικό Σχολείο επιβλήθηκε ως ένα προστάδιο πριν από τη Μέση Παιδεία και ο κύριος στόχος των δασκάλων ήταν απλώς και μόνο η επιτυχία των μαθητών τους στις σχετικές εισαγωγικές εξετάσεις και τίποτε παραπάνω. Άμεσο συνεπακόλουθο της υποταγής του Δημοτικού Σχολείου στη Μέση Εκπαίδευση ήταν και η επιβολή της αρχαιογνωσίας «στην τυπική της μορφή» που επιβλήθηκε στη Δημοτική Εκπαίδευση με άμεσες συνέπειες στο πρόγραμμά της και κυρίως στην αποτελεσματικότητά της ως προς τις πραγματικές ανάγκες του ελληνικού λαού σε σχέση με την εκπαίδευση και την καθημερινότητά του. Έτσι, ο μαθητής απλώς προετοιμαζόταν για τη Μέση Εκπαίδευση χωρίς να μπορεί να αναπτύξει μια ουσιώδη κριτική σκέψη και άποψη για όσα διάβαζε και μάθαινε³⁰². Η συγκεκριμένη κατάσταση παγιώθηκε για πολλά έτη και κατόπιν οι όποιες μεταβολές της γίνονταν μονάχα σε θεωρητικό επίπεδο, όπως στα 1878 με το νόμο ΧΘ' «περί συστάσεως διδασκαλείου εν Αθήναις», όπου καθόριζε τα εξής μαθήματα για το Δημοτικό Σχολείο:

- 1) Ιερή Ιστορία και Κατήχηση,
- 2) Ανάγνωση και Γραφή Νέας Ελληνικής,
- 3) Αριθμητική και Γεωμετρία,
- 4) Γεωγραφία,
- 5) Ιστορία,
- 6) Βοτανική, Ορυκτολογία και Ζωολογία,
- 7) Ανθρωπολογία,
- 8) Φυσική,
- 9) Ιχνογραφία, Μουσική, Ωδική και Γυμναστική.³⁰³

Επρόκειτο για ένα καλό πρόγραμμα, πολύ πιο βελτιωμένο σε σχέση με το παλιό, αλλά δυστυχώς και πάλι ανεφάρμοστο στην πράξη, διότι σε θεωρητικό επίπεδο υπήρχε μεν μια αξιόλογη επίδραση από της δυτικές επιστήμες, αλλά σε πρακτικό επίπεδο η ελληνική κοινωνία δεν ήταν έτοιμη να εφαρμόσει τις αρχές αυτών των επιστημών και ιδίως τις Φυσικές Επιστήμες. Επιπροσθέτως, οι παλιές δυσχέρειες που είχαν εμποδίσει και το πρόγραμμα του 1834, εξακολουθούσαν να ισχύουν και για το λόγο αυτό, το Δημοτικό Σχολείο (των τελευταίων δεκαετιών του 19^{ου} αιώνα) έμεινε σταθερό στη «στείρα αρχαιογνωσία» και χωρίς ένα ρεαλιστικό σχέδιο οργάνωσης και

---

³⁰¹Ο νομοθέτης του 1834 σχετικά με τα Δημοτικά Σχολεία είναι λογικό να επηρεάστηκε από τις σχετικές ευρωπαϊκές αντιλήψεις περί εκπαίδευσης (και ειδικά από την περίοδο του Διαφωτισμού), βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ. 80

³⁰²«Περί της εν Ελλάδι μεσαιάς εκπαίδευσεως», περιοδ. «Φιλίστωρ», τ. Γ' σ. 50.

³⁰³Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου «Ιστορίας του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 27.

ανάπτυξης³⁰⁴ (σταθερά προσκολλημένο στην απλή ανάγνωση και γραφή, στις πράξεις και στην απόλυτη εμμονή για την εισαγωγή των μαθητών στα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης).

Η. Αναλυτική Ύλη: Η σημασία και η αξία του Αναλυτικού Προγράμματος είναι πολύ μεγάλη και αναδεικνύει αφενός την επιτυχία των εκπαιδευτικών και αφετέρου τη συνολική επιτυχία των μαθημάτων ως προς τα ακριβή καθορισμένα όριά τους και ως την όλη σύνθεσή τους. Η διαμόρφωση και η ύπαρξη τέτοιων Αναλυτικών Προγραμμάτων δεν εντοπίζεται στο Δημοτικό Σχολείο του 19^{ου} αιώνα (και τουλάχιστον ως το 1894) στη χώρα μας, με αποτέλεσμα η σύνθεση των μαθημάτων να επαφίεται αναγκαστικά στην ικανότητα του κάθε δάσκαλου. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, ο δάσκαλος να καθορίζει το μάθημά του μέσα από ένα πλαίσιο αυτενέργειας και αυτοσχεδιασμών ποικίλης μορφής ως προς το περιεχόμενο και την έκταση των μαθημάτων, κάτι που (κατά τον Χαρίσιο Παπαμάρκο) οδήγησε μακροχρόνια σε λάθη και αστοχίες ως προς την εκπαίδευση του ελληνικού λαού.³⁰⁵ Επιπροσθέτως, ο Έλληνας δάσκαλος δεν είχε καμία ουσιαστική βοήθεια από το Υπουργείο Παιδείας ως προς το διδακτικό του έργο, με εξαίρεση ίσως το γεγονός ότι τονίζοταν από το Υπουργείο η ανάγκη για τη μεγάλη προσοχή που πρέπει να δείξουν οι δάσκαλοι στην «εκκλησιαστική αγωγή των παιδιών και στη διδασκαλία της γραμματικής» και ιδιαίτερα ως προς τη γραμματική για την αρχαία γλώσσα³⁰⁶. Κατά την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα στα 1894, τυπώνεται το πρώτο «επίσημο» Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η ποιότητα όμως αυτού του Προγράμματος δεν ήταν αντάξια των προσδοκιών για το Δημοτικό Σχολείο, ως προς τις ανάγκες των μαθητών (πνευματικές και ψυχοσωματικές) αλλά και ως προς τις πραγματικές ανάγκες της τότε ελληνικής κοινωνίας. Εξαιτίας λοιπόν της αδυναμίας του Αναλυτικού Προγράμματος στο να ανταποκριθεί σε αυτές τις ατομικές και κοινωνικές ανάγκες, η όλη διδακτική διαδικασία είναι λογικό και αναπόφευκτο να οδηγείται σε αδυναμία ως προς την επίτευξη των στόχων της.³⁰⁷

Θ. Ώρες διδασκαλίας: Μαζί με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1894 τυπώθηκε κατά το ίδιο έτος και το πρώτο «επίσημο ωρολόγιο πρόγραμμα»³⁰⁸. Μέχρι τη χρονιά εκείνη, οι δάσκαλοι καθόριζαν υποχρεωτικά από μόνοι τους το ζήτημα του ωρολογιακού προγράμματος, αυτενεργώντας και αυτοσχεδιάζοντας, με βάση τα δεδομένα των διατάξεων του νόμου του 1834. Η σύνταξη όμως ενός τέτοιου αυτοσχέδιου προγράμματος οδηγούσε σε προβλήματα και σε σοβαρές δυσχέρειες με αποτέλεσμα να βγει μια νέα εγκύκλιος το έτος 1855, βάσει της οποίας το Υπουργείο υποχρέωνε

---

³⁰⁴ Σ.Ν. Παπαδημητρίου, ...ό.π..., σ. 28.

³⁰⁵ Βλ. «Ανάλυσις του νομοσχεδίου του κ. Πετρίδου περί της στοιχειώδους εκπαίδευσεως», Αθήναι 1895, σ.108.

³⁰⁶ Βλ. Εφ. Κυβερνήσεως: έτος 1856, φ. 89, σ. 474.

³⁰⁷ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου «Ιστορίας του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 30.

³⁰⁸ Για συναφή σχέδια ωρολογίου προγράμματος για το Δημοτικό Σχολείο, βλ. Γεώργιος. Βενθύλος: «Θεσμολόγιον της δημοτικής εκπαίδευσεως». τ. Β', σ. 140

τους δασκάλους να συντάσσουν το ωρολόγιο πρόγραμμα με τη βοήθεια μιας «εφορευτικής επιτροπής». Ωστόσο, τα μέλη αυτής της εφορευτικής επιτροπής δεν ήταν ικανά (από κάθε άποψη) και πάντοτε διαθέσιμα στο να ασχοληθούν με τέτοια ζητήματα. Έτσι λοιπόν, ο κάθε δάσκαλος δρούσε και πάλι από μόνος του και αυτοσχεδίαζε ουσιαστικά χωρίς βοήθεια, αλλά με την τυπική έγκριση της Πολιτείας μέσω όμως μιας «αναρμόδιας» ουσιαστικά εφορευτικής επιτροπής.

Ωστόσο, το επίσημο ωρολόγιο πρόγραμμα του 1894 κρίνεται μάλλον ως ακατάλληλο για το διδακτικό έργο, καθώς αγνοούσε την πνευματική, συναισθηματική και σωματική ανάπτυξη του παιδιού, όπως επίσης και την ειδικότερη θεωρητική και πρακτική διάσταση του κάθε μαθήματος ξεχωριστά. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την αναποτελεσματικότητα του διδακτικού έργου ως προς την ύλη του Αναλυτικού Προγράμματος και ως προς τα όριά του, θυμίζοντας έτσι την αναποτελεσματικότητα και της αντίστοιχης διάταξης του 1834³⁰⁹.

Προβληματικό ήταν επίσης και το αρκετά φορτωμένο πρόγραμμα του σχολείου, στο οποίο αναγκάζονταν τα παιδιά να μείνουν για πολλές ώρες κάθε μέρα, με αποτέλεσμα να προκύπτουν σοβαρά ζητήματα (όπως π.χ. κόπωση, αποστροφή για το σχολείο, άσκοπη σπατάλη χρόνου), τα οποία δυσχέραιναν επιπλέον το διδακτικό έργο.³¹⁰

Επιπροσθέτως, το πρόγραμμα του 1894 διέπεται και από ορισμένα ακόμα προβληματικά γνωρίσματα, όπως π.χ. ορισμένες «δυσαναλογίες» ως προς τη συνολική χρονική διάρκεια της γενικότερης διδακτικής εργασίας. Σύμφωνα με τη μελέτη των σχετικών στοιχείων για τα επίσημα ωρολόγια προγράμματα, μπορούμε να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα όπως:

1) Η κατανομή των ωρών διδασκαλίας των μαθημάτων δεν είχε λάβει υπόψη της τις ιδιαίτερες πνευματικές και ψυχοσωματικές δυνατότητες των παιδιών, όπως επίσης δεν είχε λάβει καθόλου υπόψη της την ανάγκη της σύνδεσης των μαθημάτων με την καθημερινότητα, τα προβλήματα και τις πρακτικές ανάγκες της παιδικής ηλικίας, όπως επίσης και τα βασικά ενδιαφέροντα των παιδιών.³¹¹

2) Παρατηρούνταν, επίσης, ένας πολύ μεγάλος φόρτος εργασίας για τους δασκάλους, σύμφωνα με το φορτωμένο ωράριο τους ανά βδομάδα.

3) Ο τρόπος λειτουργίας των προγραμμάτων απέβαινε τελικώς σε βάρος των μικρών σχολείων, τα οποία ήταν και τα περισσότερα και τα οποία δεν μπορούσαν σε τελική ανάλυση να λειτουργήσουν ικανοποιητικά.³¹² Σύμφωνα, τέλος, με τα παραπάνω ωρολόγια προγράμματα, μόνο τα τετρατάξια και μερικώς τα τριτάξια Δημοτικά σχολεία θα μπορούσαν να παρουσιάσουν μια κάπως ικανοποιητική λειτουργία.

I. Μέθοδος διδασκαλίας: Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος, γνωστή επίσης και ως «λαγκαστριανή», από το όνομα του ιδρυτή της Joseph Langaster, ήταν η πρώτη

---

³⁰⁹ Βλ. Σ. Ν. Παπαδημητρίου «Ιστορίας του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 31.

³¹⁰ Για ειδικότερες σχετικές περιπτώσεις, βλ. «Η νευροπάθεια εν Ελλάδι. Συναίτιον αυτής και το σχολείον», περ. «Εκαπιδευτική Επιθεώρησις» τ. Α', σ. 26, 127 και β) Οικονόμου Χ. «η υπερκόπωση των μαθητών», περ. «Ξενοφάνης» τ. ΣΤ', σ. 208.

³¹¹ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου «Ιστορίας του Δημοτικού μας Σχολείου»,...ό.π..., σ. 32

³¹² Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου «Ιστορίας του Δημοτικού μας Σχολείου»,...ό.π..., σ. 33.

διδασκαλική μέθοδος που εφαρμόστηκε επίσημα στα Δημοτικά Σχολεία της χώρας³¹³. Πρόκειται για μια μέθοδο που είχε εισαχθεί στα ελληνικά σχολεία από τον Κλεόβουλο Φιλίππουπολίτη, το έτος 1819. Ο τελευταίος μάλιστα είχε επιδείξει μια έντονη συγγραφική και εκδοτική δραστηριότητα μέσα από σχετικούς διδακτικούς πίνακες και σχετικά βιβλία. Εκτός όμως από τον Κλεόβουλο και τα βιβλία του, αξίζει να κάνουμε ιδιαίτερη μνεία και στον Ιωάννη Κοκκώνη (1795-1864), ο οποίος ασχολήθηκε συστηματικότερα με τη λαγκαστριανή μέθοδο και μερίμνησε για την εισαγωγή της στην Ελλάδα ως επίσημη μέθοδος των Δημοτικών Σχολείων της χώρας, από τα χρόνια του Ιωάννη Καποδίστρια³¹⁴. Ο Κοκκώνης ήταν εκπαιδευτικός και παιδαγωγός μεγάλου και εγνωσμένου κύρους, διευθυντής επί πολλά έτη του Διδασκαλείου και γενικός επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων της χώρας. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στο ότι ο Κοκκώνης αξιοποίησε κατά κύριο λόγο (ως προς την εφαρμογή της αλληλοδιδασκαλικής μεθόδου) το σχετικό εγχειρίδιο του Γάλλου Sarasin με τίτλο: «Εγχειρίδιον δια τα' αλληλοδιδασκαλικά σχολεία ή οδηγός της αλληλοδιδασκαλικής μεθόδου».³¹⁵

Η εφαρμογή της αλληλοδιδασκαλικής μεθόδου στη χώρα μας οφειλόταν, κατά κύριο λόγο, σε οικονομικούς λόγους. Ειδικότερα, χάρη στη μέθοδο αυτή, το κράτος δεν είχε ανάγκη από πολλούς δασκάλους (και εντελώς ανεξάρτητα από το συνολικό αριθμό των μαθητών), καθώς ένας και μόνο δάσκαλος αρκούσε για τις ανάγκες ενός σχολείου. Με τον τρόπο αυτό, το κράτος έκανε οικονομία ως προς το ζήτημα του διδακτικού προσωπικού. Αυτονόητο είναι όμως ότι ένας και μόνο δάσκαλος δεν θα ήταν δυνατό να αντιμετωπίσει από μόνος του όλες τις διδακτικές και ταυτόχρονα διοικητικές ανάγκες του κάθε σχολείου.³¹⁶ Για την αντιμετώπιση όλων των σχετικών πιθανών δυσκολιών, ο δάσκαλος όφειλε να μεριμνήσει για την ομαλή λειτουργία του σχολείου του, αξιοποιώντας (κατά το έργο του) τη βοήθεια των μελετηρών και καλύτερων μαθητών του, στους οποίους ανέθετε ιδιαίτερα καθήκοντα, αφού πρώτα τους μοίραζε σε ειδικότερες κατηγορίες. Συγκεκριμένα, οι καλοί μαθητές του (ως βοηθοί) χωριζόντουσαν στις εξής δύο κατηγορίες: στους «Μερικούς» και στους «Γενικούς». Οι «Μερικοί» δίδασκαν στα άλλα παιδιά. Οι «Γενικοί» είχαν διοικητικά καθήκοντα και επίσης ασκούσαν και το έργο της επιτήρησης. Την ίδια στιγμή, στο δάσκαλο είχε ανατεθεί η γενική επίβλεψη και το έργο της σχετικής καθοδήγησης, ενώ ασχολούνταν και με τις λεγόμενες «γραφειακές» δουλειές του σχολείου, διδάσκοντας μόνο σε ελάχιστες και εξαιρετικές περιπτώσεις. Επιπροσθέτως, και στους μαθητές που δίδασκαν, δεν δινόταν πάντα η ίδια διδακτική εργασία. Κάποιοι υπαγόρευαν απλώς το μάθημα, ενώ οι ακόμα καλύτεροι μαθητές φρόντιζαν για την ερμηνεία και

---

³¹³ Ο ιδρυτής της αλληλοδιδασκαλικής μεθόδου, ο Ιωσήφ Λαγκάστερ, έζησε και έδρασε στο Λονδίνο., βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π..., σ. 117

³¹⁴ Βλ. Ιωάννης Κοκκώνης: «Περίληψις αναφοράς εις την επί της προπαίδειας επιτροπειάν», Αίγινα 1830, σ. 49.

³¹⁵ Ο οδηγός αυτός σημείωσε τρεις συνολικά εκδόσεις, βλ. . Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π..., σ. 135

³¹⁶ Το αλληλοδιδασκαλικό σχολείο διακρινόταν από την προβληματική και έντονη γραφειοκρατία, βλ. . Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσεως», ...ό.π..., σ. 132

την ανάλυσή του (οι «υπαγορευτές» και οι «ερμηνευτές» αντίστοιχα). Επιδιώκοντας τη μεγαλύτερη δυνατή επιτυχία της διδασκαλίας του, ο δάσκαλος χόριζε τους μαθητές του σε «κλάσεις» (συνήθως οχτώ στον αριθμό), στους οποίους οι καλύτεροι μαθητές (οι «Μερικοί») δίδασκαν τα μαθήματα (ξεχωριστά μαθήματα ο καθένας και με βάση πάντοτε την προσωπική τους επίδοση) μέσα από τη χρήση των διδακτικών πινάκων.³¹⁷ Οι Γενικοί διοικούσαν το σχολείο με τη βοήθεια και τις κατευθυντήριες αρχές του δάσκαλου για θέματα καθαριότητας, επιτήρησης του διδακτικού έργου των «Μερικών», παρατηρήσεις πάνω σε θέματα πειθαρχίας (ως προς τα ελαφρά μόνο παραπτώματα κτλ.). Τη μέριμνα για τα βαρύτερα πειθαρχικά παραπτώματα την είχε ο δάσκαλος ως προς τη λήψη των κατάλληλων μέτρων και την επιβολή ποινών.³¹⁸ Στα πλαίσια μιας συνολικής αποτίμησης, το αλληλοδιδασκτικό σχολείο δεν φάνηκε αντάξιο των προσδοκιών του και θεωρήθηκε, σύμφωνα με τον Π. Οικονόμου για παράδειγμα, στα 1878, ότι λειτούργησε σε βάρος της πνευματικής ανάπτυξης των παιδιών.³¹⁹ Ο Κοκκώνης, παρά τις μεγάλες του προσπάθειες, διαπίστωσε γρήγορα τις αδυναμίες του συστήματός του και προχώρησε σε κάποιες αναγκαίες τροποποιήσεις στη δεύτερη έκδοση του οδηγού (1850), με σκοπό το συνδυασμό της αλληλοδιδασκτικής με τη συνδιδασκτική μέθοδο και επίσης με σκοπό την καλύτερη δυνατή ανάπτυξη των μαθητών. Για το λόγο αυτό, προχώρησε σε μια συμβιβαστική πρόταση, βάσει της οποίας το κάθε σχολείο θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο κύρια τμήματα: το «κατώτερο» και το «ανώτερο». Το πρώτο θα χρησιμοποιούσε (σύμφωνα με τον Κοκκώνη) την αλληλοδιδασκτική μέθοδο και το δεύτερο τη συνδιδασκτική. Ακόμα και αυτή η πρόταση όμως δεν μπόρεσε τελικά να καρποφορήσει στην πράξη και να οδηγήσει σε θετικά αποτελέσματα³²⁰. Έτσι λοιπόν, στις 5 Σεπτεμβρίου του έτους 1869, ο σύλλογος για τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων προχώρησε στην προκήρυξη ενός διαγωνισμού με θεματική γύρω από τα γενικότερα εκπαιδευτικά προβλήματα της χώρας. Η κριτική επιτροπή του ανωτέρω διαγωνισμού πρότεινε τη χρήση αποκλειστικά της συνδιδασκτικής μεθόδου, θεωρώντας αποτυχημένη την αλληλοδιδασκτική μέθοδο³²¹, η οποία αλληλοδιδασκτική μέθοδος είχε (σε γενικότερες γραμμές) αποδοκιμαστεί και καταδικαστεί και από το σύνολο των πανεπιστημιακών και των καλά εκπαιδευμένων (στο εξωτερικό) παιδαγωγών. Οι τελευταίοι ζητούσαν μια γενικότερη αλλαγή για το Δημοτικό Σχολείο ως προς τις διδακτικές μεθόδους. Η σχετική πίεση της κοινής γνώμης και της εκπαιδευτικής κοινότητας οδήγησε τελικά το Υπουργείο Παιδείας στην απόφαση να προχωρήσει σε μια γενικότερη μεταρρύθμιση ως προς τη διδακτική μεθοδολογία του Δημοτικού Σχολείου, επιλέγοντας και καθιερώνοντας με νομοθετική πράξη τη συνδιδασκτική διδασκαλία

---

³¹⁷ Βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π... σ. 143, 144.

³¹⁸ Βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ. 145, 146.

³¹⁹ Βλ. «Ανεκδοτοί επιστολαί δύο διδασκάλων», περ. «Πλάτων», τ. Α', σ. 91.

³²⁰ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 35 και Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως», ...ό.π..., σ. 136.

³²¹ Βλ. «Εκθεσις της αγωνοδίκου επιτροπείας του Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων περί κατωτέρας και μέσης παιδείας εν Ελλάδι», Αθήναι 1872, σ. 40-41.

(ν.δ./ 13-9-1880) και τοποθετώντας πλέον ως υπεύθυνο της διδασκαλίας τον ίδιο το δάσκαλο και όχι τους μαθητές.

ΙΑ. Παιδονομία: Σύμφωνα με τον Οδηγό του 1830, προβλέπονταν ορισμένα παιδονομικά μέτρα³²², τα οποία μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

1) Αμοιβές:

Έπαινοι στην τάξη, καταγραφή της τιμής στον πίνακα ή στο μεγάλο πίνακα τιμής, Εγκόλπια με αρκετούς θετικούς χαρακτηρισμούς, Εύσημα, Ευχαριστήρια Γράμματα, Επιστολές συγχαρητήριες στους γονείς κλπ..³²³

2) Ποινές:

Ποινικά παράσημα με αρνητικούς χαρακτηρισμούς (κρεμασμένα στο λαιμό των τιμωρημένων μαθητών), Ορθοστασία με το μέτωπο στον τοίχο, Καταγραφή στο μαύρο πίνακα «της ατιμώσεως», Διώξιμο από το σχολείο κλπ..

Πέρα βεβαίως από τα παραπάνω πειθαρχικά μέσα, οι δάσκαλοι επέλεξαν να χρησιμοποιούν και ορισμένα ακόμα, πολύ πιο σκληρά και συχνά απάνθρωπα, όπως τον εμπτυσμό, τους ραβδισμούς και τις μαστιγώσεις. Το Υπουργείο Παιδείας απαγόρευε μεν τα παραπάνω βίαια πειθαρχικά μέσα με απαγορευτικές διαταγές, αλλά οι σχετικές απαγορεύσεις έμεναν κενό γράμμα στην πράξη.³²⁴ Η αδυναμία του Υπουργείου Παιδείας να παρέμβει δραστικά πάνω σε αυτό το θέμα, είχε ως μοιραίο αποτέλεσμα οι δάσκαλοι να εξακολουθούν να εφαρμόζουν τις παραπάνω μεθόδους³²⁵ ακόμα και για μικρά παραπτώματα και χωρίς κανένα δισταγμό, κάτι που σταδιακά οδήγησε σε ένα ψυχολογικό χάσμα ανάμεσα στο παιδί από τη μια και στο Δημοτικό Σχολείο από την άλλη.³²⁶ Επιπροσθέτως, θα λέγαμε ότι το Υπουργείο Παιδείας (παρά τις απαγορευτικές διατάξεις του) όχι μόνο δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει το συγκεκριμένο πρόβλημα, αλλά (με τον τρόπο του) έδινε τη δυνατότητα στο δάσκαλο να καταφεύγει σε όλα αυτά τα μέσα (αναιρώντας έτσι ως Υπουργείο από μόνο του τις όποιες απαγορευτικές διατάξεις του)³²⁷, καθώς από τη μια απαγόρευε το ραβδισμό και από την άλλη επέτρεπε ενδεικτικά την ασιτία ή και τη φυλάκιση³²⁸.

Το συγκεκριμένο πρόβλημα λοιπόν, απαιτούσε πολύ πιο προσεκτικούς χειρισμούς και μια πολύ πιο ρηξικέλευθη μεταρρυθμιστική αντιμετώπιση για την επίλυσή του, σε συνδυασμό πάντα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης. Τέτοιες μεταρρυθμίσεις όμως δεν ήταν εύκολο να επιτευχθούν στην πράξη και έτσι (παρά τις συνεχείς σχετικές απαγορευτικές διατάξεις του Υπουργείου Παιδείας) οι αυστηρές έως απάνθρωπες τιμωρίες των δασκάλων προς

³²² Αξίζει να σημειωθεί ότι ο οργανικός νόμος του 1834 δεν προσδιόριζε ακριβή παιδονομικά μέσα, βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσης», ...ό.π..., σ. 162

³²³ Μερικά από τα βραβεία ήταν στεφάνια από ελιά και βιβλία (κατά κύριο λόγο το Ευαγγέλιο), βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου»,...ό.π..., σ. 39

³²⁴ Βλ. Εγκύκλιος 13408/16-12-1848.

³²⁵ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαίδευσης»,...ό.π... σ. 163.

³²⁶ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 43.

³²⁷ Βλ. Τζουμμελέα – Παναγοπούλου: «Η εκπαίδευσή μας στα τελευταία 100 χρόνια», Αθήνα 1933, σ. 40-42.

³²⁸ Βλ. Εγκύκλιος 11503/22-11-1985.

τους μαθητές μεγάλωσαν ακόμα περισσότερο το χάσμα ανάμεσα στο σχολείο και την ψυχική διάθεση και ανάπτυξη των παιδιών.³²⁹

ΙΒ. Εξετάσεις: Το σύστημα των εξετάσεων λειτουργούσε στα Δημοτικά Σχολεία της Ελλάδας σύμφωνα με τις βασικές αρχές που χαρακτήριζαν γενικά το όλο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι εξετάσεις αυτές πραγματοποιούνταν στο τέλος κάθε εξαμήνου από ειδική εξεταστική επιτροπή, ξεχωριστή για το κάθε σχολείο, προτεινόμενη από τις τοπικές αρχές και διορισμένη από την οικεία κρατική Γραμματεία Παιδείας.³³⁰ Η παραπάνω περιπλεγμένη και αρκετά γραφειοκρατική διαδικασία απλοποιήθηκε κάπως κατόπιν από το Υπουργείο Παιδείας, καθώς οι σχετικές αρμοδιότητες ανατέθηκαν στους κατά τόπους Νομάρχες, οι οποίοι όφειλαν πλέον να διορίζουν αυτές τις εξεταστικές επιτροπές. Οι συγκεκριμένες επιτροπές στελεχώνονταν από σχολικούς επιτρόπους-εφόρους ή (αν δεν υπήρχαν σχολικές εφορείες) από εξωσχολικά μέλη και κυρίως κληρικούς ή εκλεκτά μέλη της τοπικής κοινωνίας. Με το πέρασμα του χρόνου όμως, γενικεύτηκε η τακτική του διορισμού εξωσχολικών μελών στις ανωτέρω σχολικές επιτροπές, καθώς οι σχολικοί έφοροι, που ήταν υπεύθυνοι (βάσει της νομοθεσίας) για την ομαλή λειτουργία των σχολείων, δεν κατάφεραν να σταθούν στο ύψος των περιστάσεων και να φανούν αντάξιοι των προσδοκιών τους. Με βάση τη νέα σύνθεση των εξεταστικών σχολικών επιτροπών, οι επιτροπές αυτές θα ήταν πενταμελείς για τα σχολεία στις πρωτεύουσες (νομών και επαρχιών) και τριμελείς για τα σχολεία σε μικρούς Δήμους και χωριά.³³¹

Η μέρα της διεξαγωγής των εξετάσεων ήταν, κατά κάποιον τρόπο, μια μέρα σχολικής γιορτής με την ξεχωριστή πρόσκληση και παρουσία των τοπικών αρχόντων και με ελεύθερη είσοδο για κάθε ενδιαφερόμενο. Κατά τη μέρα εκείνη, ο δάσκαλος προχωρούσε σε ένα είδος απολογισμού του ετήσιου έργου του, έδινε πρακτικά δείγματα της εργασίας του με τα τετράδια των μαθητών του και με τη διεξαγωγή ερωτήσεων από τα μαθήματα, υποδείκνυε τους καλούς μαθητές και προέτρεπε τη βράβευσή τους από την επιτροπή με βραβεία όπως βιβλία (συνήθως την Καινή Διαθήκη) και το «δημόσιον βραβείον σωφροσύνης και ευταξίας ένεκα» για τα πιο φρόνιμα παιδιά. Για τους απολυμένους μαθητές, προβλεπόταν να εξετάζονται οι ίδιοι ενώπιον της εξεταστικής επιτροπής στη γραφή «καθ' υπαγόρευση» και στην ανάγνωση κειμένων στα αρχαία και στα νέα ελληνικά από βιβλία που δεν είχαν διαβάσει οι μαθητές.³³² Η επιτροπή συνέτασσε κατόπιν τις σχετικές εκθέσεις της στο Υπουργείο για την επίδοση των μαθητών, αλλά θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το συγκεκριμένο σύστημα δεν ήταν και το καλύτερο δυνατό για την εξακρίβωση της προόδου των μαθητών. Η ίδια επιτροπή είχε επίσης και την υποχρέωση να ελέγχει το ήθος των μαθητών, κάτι το οποίο όμως δεν ήταν και πάλι εύκολο με το συγκεκριμένο

---

³²⁹ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 44.

³³⁰ Επίσης το ν. δ. 12-7-1830 «Κανονισμός των δημοσίων εξετάσεων εις τα αλληλοδιδασκτικά διδασκομένων μαθητών» βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως», ...ό.π... σ. 154

³³¹ Βλ. Δουκάκης-Καλότυχος: «Ο σύντροφος του Έλληνας Διδασκάλου», Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου Αθ. Γ. Δεληγιάννη 1905, σ. 55.

³³² Δουκάκης-Καλότυχος: «Ο σύντροφος του Έλληνας Διδασκάλου», ...ό.π..., σ. 56.

σύστημα, τόσο για την επιτροπή όσο και για το ίδιο το παιδί, το οποίο υποβαλλόταν έτσι κι αλλιώς σε μια ασυνήθιστη ψυχική δοκιμασία και μάλιστα ενώπιον του κόσμου, για ζητήματα προόδου και προσωπικών γνώσεων.³³³ Τα μέλη της επιτροπής προσπαθούσαν μάλιστα να εντυπωσιάσουν το ακροατήριό τους, αδιαφορώντας εντελώς για το συναισθηματικό κόσμο των παιδιών³³⁴, ενώ (σε γενικές γραμμές) τα μέλη αυτών των επιτροπών δεν είχαν τις ικανότητες για να ανταπεξέλθουν με επιτυχία στο έργο τους, προκαλώντας μάλλον ζημιά και με συχνό φαινόμενο να συμπεριφέρονται ανάλογα με τις προσωπικές σχέσεις που είχαν με τον κάθε δάσκαλο.³³⁵

ΙΓ. Διδακτικό προσωπικό: Το διδακτικό προσωπικό των Δημοτικών Σχολείων είχε χωριστεί, βάσει του νόμου του 1834, σε τρεις κατηγορίες:

- α) Σε δασκάλους νομών και επαρχιών.
- β) Σε δασκάλους Δήμων πρώτης τάξεως.
- γ) Σε δασκάλους Δήμων δευτέρας και τρίτης τάξεως.

Επιπροσθέτως, και βάσει του ίδιου νόμου, γινόταν αναφορά και στους λεγόμενους υποδιδασκάλους, οι οποίοι αποτελούσαν ένα είδος βοηθών των νομαρχιακών σχολείων.³³⁶

Η Πρώτη Τάξη απαρτιζόταν από δάσκαλους, οι οποίοι απαιτούνταν να έχουν τις ακόλουθες γνώσεις και ικανότητες:

- α) Ακριβή γνώση της Χριστιανικής Κατήχησης.
- β) Ορθή ανάγνωση.
- γ) Καλλιγραφία.
- δ) Γνώση της ελληνικής γραμματικής, ορθογραφίας και έκφρασης ιδεών.
- ε) Δυνατότητα αριθμητικών υπολογισμών.
- στ) Ζωγραφική.
- ζ) Γνώσης Ελληνικής Ιστορίας.
- η) Γνώση στοιχείων της Γεωγραφίας.
- θ) Γνώση Γεωμετρίας και Μηχανικής.
- ι) Γνώση στοιχείων των Φυσικών Επιστημών.
- ια) Γνώσεις Παιδαγωγικής και Διδακτικής.
- ιβ) Γνώσεις Γυμναστικής.
- ιγ) Γνώσεις Φωνητικής Μουσικής.
- ιδ) Πρακτικές γνώσεις αγρονομίας, κηπουρικής, δενδροκομίας, βαμβακοτροφίας και μελισσοτροφίας.

Η Δευτέρα Τάξη απαρτιζόταν από δάσκαλους, οι οποίοι απαιτούνταν να έχουν τις ακόλουθες γνώσεις και ικανότητες:

---

³³³ Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως», ...ό.π..., σ. 165.

³³⁴ Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ. 166.

³³⁵ Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 47.

³³⁶ Η διαβάθμιση των δασκάλων σε τρεις κατηγορίες καθιερώθηκε αρχικά από τον Καποδίστρια και ύστερα από πρόταση της σχετικής επιτροπής με εισήγηση του Ι. Κοκκώνη (ν.δ. 12-7-1830), βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως»,...ό.π... σ. 168

- α) Γνώση της Ελληνικής Γλώσσας (ορθογραφίας και έκθεσης ιδεών).
- β) Γνώση στοιχείων της Γεωγραφίας.
- γ) Γνώση Ελληνικής Ιστορίας.
- δ) Γνώση Κατηχήσεως.
- ε) Ζωγραφική και Φωνητική Μουσική.
- στ) Πρακτικές γνώσεις αγορανομίας, κηπουρικής, δενδροκομίας, βαμβακοτροφίας και μελισσοτροφίας.

Η Τρίτη Τάξη απαρτιζόταν από δάσκαλους, οι οποίοι απαιτούνταν να έχουν τουλάχιστον τις ακόλουθες γνώσεις και ικανότητες:

- α) Ανάγνωση και Γραφή.
- β) Αρίθμηση.
- γ) Κατήχηση.
- δ) Φωνητική Μουσική.
- ε) Πρακτικές γνώσεις δενδροκομίας, αγρονομίας, κηπουρικής, βαμβακοτροφίας και μελισσοτροφίας.³³⁷

Το καίριο όμως ερώτημα που θα μπορούσε να τεθεί, με βάση όλα τα παραπάνω, είναι το πώς και το πού θα είχαν τελικά τη δυνατότητα να αποκτήσουν τις παραπάνω γνώσεις οι δημοδιδάσκαλοι. Σχετικά με το ζήτημα αυτό, ο νόμος του 1834 ήταν όχι απλώς ασαφής αλλά εντελώς αδιάφορος και, με άλλα λόγια, δεν προέβλεπε τίποτα σχετικό. Όριζε μόνο το ότι όποιος ήθελε να γίνει δάσκαλος, όφειλε να κατέχει τις αναγκαίες γνώσεις και ικανότητες, για να μπορέσει να δώσει εξετάσεις για τα λήψη πτυχίου σε ειδική επιτροπή (που είχε συσταθεί από το σύλλογο καθηγητών ειδικά για το σκοπό αυτό στην Ελλάδα).³³⁸ Με άλλα λόγια, όποιος ήθελε να γίνει δάσκαλος, έπρεπε να διαβάσει από μόνος του τα απαραίτητα μαθήματα και να εξεταστεί αργότερα από τη σχετική εξεταστική επιτροπή, η οποία θα τον κατέτασσε στην κατάλληλη από τις προαναφερθείσες κατηγορίες.³³⁹ Οι σχετικές εξετάσεις γινόντουσαν δημοσίως (με ελεύθερη είσοδο για όποιον ήθελε να τις παρακολουθήσει) και με εξαίρεση μόνο τις εξετάσεις των δημοδιδασκαλιστών, τις οποίες είχαν δικαίωμα να παρακολουθήσουν μόνο οι γονείς τους ή οι στενοί συγγενείς. Σε αυτές τις εξετάσεις, μπορούσαν να πάρουν μέρος ακόμα και άτομα που δεν είχαν τα απαιτούμενα προσόντα, καθώς η σχετική νομοθεσία δεν έθετε τους αναγκαίους περιορισμούς. Η μεταγενέστερη απαίτηση του νόμου του 1848 να κατέχει ο δάσκαλος το απολυτήριο του Γυμνασίου, τελικώς δεν έγινε πράξη.

Επιπροσθέτως, το διδασκαλείο δεν κατάφερε να λειτουργήσει με έναν τρόπο ικανοποιητικό, μολονότι φιλοδοξούσε θεωρητικά να εξασφαλίσει την απαιτούμενη προετοιμασία των δασκάλων (μέσω των πτυχιακών του εξετάσεων κτλ.) για την ικανοποίηση των αναγκών του σχολείου. Αυτή η αποτυχία οφειλόταν κυρίως στην έλλειψη του κατάλληλου διδακτικού προσωπικού, του αναγκαίου υλικού, της

³³⁷ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδύσεως»,...ό.π... σ. 169

³³⁸ Οι αρχικές σχετικές επιτροπές λειτουργούσαν στην Αίγινα και στο Ναύπλιο, βλ. Χρ. Λέφας: „...ό.π... σ.170

³³⁹ Για τις υποψήφιες δασκάλες από μακρινές επαρχίες προβλέφθηκαν αργότερα πτυχιακές εξετάσεις, βλ. ν.δ./ 31-7-1856

απαραίτητης οργάνωσης ενός άρτιου κύκλου σπουδών και διδασκαλίας.³⁴⁰ Με άλλα λόγια, λειτουργούσε με ένα προσωπικό χωρίς την απαραίτητη ψυχοπαιδαγωγική κατάρτιση, με σύντομη φοίτηση (κατά την οποία οι μαθητές δεν είχαν τη δυνατότητα να αποκτήσουν την απαραίτητη μόρφωση), με ελάχιστα μαθήματα που να είχαν παιδαγωγική αξία, με ξεπερασμένες μεθόδους διδασκαλίας, με πλήρη έλλειψη υποδομής και υλικών και τέλος (το χειρότερο) με μια νοοτροπία να εκπαιδεύονται οι μαθητές από ελάχιστα καταρτισμένους δάσκαλους μόνο σε περιορισμένες γνώσεις ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής.³⁴¹ Με άλλα λόγια, το διδασκαλείο υποτίθεται ότι θα έπρεπε να καταρτίζει σωστά και αποτελεσματικά τους δάσκαλους, αλλά στην πράξη, λειτουργούσε εντελώς υποτονικά με άμεσο και αναπόφευκτο αποτέλεσμα την οριστική διάλυσή του το έτος 1864 και μετά από τριάντα χρόνια άγονης λειτουργίας. Το Υπουργείο Παιδείας, ωστόσο, προχώρησε το 1868 στο διορισμό νέων εξεταστικών επιτροπών και μετά (στα 1872) στο διορισμό μιας μόνιμης εξεταστικής επιτροπής στην πρωτεύουσα του κράτους. Η επιτροπή αυτή απαρτιζόταν από τους δύο γυμνασιάρχες των τότε αθηναϊκών γυμνασίων και το διευθυντή των Δημοτικών Σχολείων ως Πρόεδρο. Η επιτροπή αυτή λειτούργησε και πάλι αναποτελεσματικά, για να πάψει να υφίσταται το έτος 1878. Μετά τη διάλυσή της εκείνη τη χρονιά, το διδακτικό προσωπικό (του τότε νεοϊδρυθέντος αθηναϊκού διδασκαλείου) ανέλαβε τα καθήκοντά της, ενώ (εκτός από το κρατικό διδασκαλείο) λειτουργούσε και το ιδιωτικό αθηναϊκό Παρθεναγωγείο του Αρσάκειου, το οποίο αναγνωρίστηκε επίσημα από το κράτος, όπως αναγνωρίστηκαν ως ισότιμα και τα Παρθεναγωγεία της ίδιας Εταιρείας, που λειτουργούσαν στην επαρχία (Πάτρα, Κέρκυρα και Λάρισα).³⁴² Στη συνέχεια, το Υπουργείο Παιδείας προχώρησε στη σκέψη (εκτός από τους δάσκαλους των διδασκαλείων) να νομιμοποιήσει και τους λεγόμενους γραμματοδιδασκάλους.³⁴³ Για το λόγο αυτό, το Υπουργείο προχώρησε στη δημοσίευση της εγκυκλίου 26272/24-5-1844, με την οποία ζητούσε από τους διοικητές του κράτους να προχωρήσουν στον έλεγχο και τη νομιμοποίηση των γραμματοδιδασκάλων, διατυπώνοντας μια σειρά από τις απαιτούμενες ενέργειες, όπως την υποβολή μιας σχετικής αίτησης με την οποία να δηλώνεται υπεύθυνα (αλλά και να αποδεικνύεται κατά κάποιον τρόπο) η γνώση της ανάγνωσης, της γραφής, των τεσσάρων βασικών πράξεων κτλ., ενώ αργότερα (με εγκύκλιο του 1872) ορίστηκε ένα είδος μιας κάπως αυστηρότερης εξέτασης του γραμματοδιδασκάλου απέναντι στον επαρχιακό δημοδιδάσκαλο και την εφορευτική επιτροπή.³⁴⁴ Ωστόσο, η νομιμοποίηση του θεσμού των γραμματοδιδασκάλων δεν οδήγησε σε θετικά αποτελέσματα. Απεναντίας, οι ικανότητές τους ήταν πολύ περιορισμένες έως ανύπαρκτες. Η κατάσταση αυτή βελτιώθηκε κάπως μετά το 1878, μέσα στα πλαίσια

---

³⁴⁰ Στο διδακτικό προσωπικό έπρεπε να υπάρχει οπωσδήποτε και ένας ιερέας, βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 56

³⁴¹ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως»,...ό.π..., σ. 216.

³⁴² Στη συνέχεια, αναγνωρίστηκαν από το κράτος και άλλα ιδιωτικά παρθεναγωγεία (π.χ. του Πειραιά), βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ. 258-259

³⁴³ Ο θεσμός αυτός υπήρχε από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ. 172

³⁴⁴ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως»,...ό.π...,σ. 171-172.

μιας γενικότερης προσπάθειας για την αναβάθμιση της ελληνικής Εκπαίδευσης. Έτσι λοιπόν, μια σειρά από νομοθετικά μέτρα της Πολιτείας οδήγησαν, εκτός των άλλων, και στην ίδρυση των κατάλληλων διδασκαλείων για την αποφοίτηση ενός ικανοποιητικού αριθμού πραγματικά μορφωμένων δασκάλων στη θέση των παλιών και με μακροπρόθεσμο σκοπό την απαραίτητη και σταδιακή κάλυψη των σχολικών αναγκών. Ειδικότερα, ιδρύθηκαν στην Ελλάδα τέσσερα κρατικά διδασκαλεία: στην Αθήνα (1878), στην Τρίπολη και στην Κέρκυρα (1880) και στη Λάρισα (1882).³⁴⁵ Επιπροσθέτως, η όλη μεταρρυθμιστική προσπάθεια προέβλεπε και την υποχρεωτική (για όλους τους παλιούς πτυχιούχους) μετεκπαίδευση έξι συνολικά εβδομάδων (σε συγκεκριμένα κρατικά κέντρα) και κατόπιν στην υποβολή σε εξετάσεις. Το 1881, απαγορεύτηκε η αναγνώριση δημοδιδάσκαλων, οι οποίοι δεν είχαν φοιτήσει σε διδασκαλεία και το 1883, προσδιορίστηκαν επακριβώς οι προϋποθέσεις για να διοριστεί κάποιος υποδιδάσκαλος. Οι τελευταίες νομικές προβλέψεις, ωστόσο, έμειναν ανεφάρμοστες, με αποτέλεσμα τα κενά των Δημοτικών Σχολείων να καλύπτονται (βάσει του παλιότερου συστήματος) και πάλι με γραμματοδιδάσκαλους, κάτι που αποτελούσε για το κράτος την ευκολότερη λύση, μολοντί δεν ήταν η ενδεδειγμένη και η πιο αποτελεσματική.³⁴⁶ Έγιναν βεβαίως και άλλες νέες νομοθετικές προσπάθειες (το 1891) για τις προϋποθέσεις διορισμού ενός ατόμου ως γραμματοδιδάσκαλου, αλλά και πάλι τα σχετικά διατάγματα δεν κατέστη δυνατό να εφαρμοστούν στην πράξη, καθώς (με το νέο νόμο του 1892) καθορίστηκαν πολύ ευκολότερα κριτήρια για το διορισμό κάποιου ως γραμματοδιδάσκαλου. Ένας ακόμη νόμος του ίδιου έτους (1892) και με το δικαιολογητικό ότι δεν μπορούσαν να καλυφθούν εύκολα τα πολλά κενά των Δημοτικών Σχολείων, όριζε την ίδρυση σε κάθε πρωτεύουσα νομού ενός μονοτάξιου υποδιδασκαλείου, στο οποίο υπηρετούσαν και δίδασκαν δυο πρωτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι με πτυχίο κρατικού διδασκαλείου. Η φοίτηση στο προαναφερθέν υποδιδασκαλείο προέβλεπε το ακόλουθο πρόγραμμα μαθημάτων:

Πρόγραμμα μαθημάτων μονοτάξιου υποδιδασκαλείου	
Μαθήματα	Ώρες
Θρησκευτικά	4
Παιδαγωγικά	4
Ελληνικά	5
Ελληνική Ιστορία	3
Γεωγραφία	2
Αριθμητική	2
Άσματα	3
Καλλιγραφία	2
Ιχνογραφία	2
Γυμναστική	3
Πρακτικές Ασκήσεις	12

³⁴⁵ Τα διδασκαλεία αυτά ήταν τριτάξια, βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ.218

³⁴⁶ Βλ. «Περί προσόντων των γραμματοδιδασκάλων», ω.δ./13-9-1981, Ε.Κ.Φ. 259, σ. 924.

Η λειτουργία των υποδιδασκαλείων κράτησε περίπου είκοσι χρόνια. Τα υποδιδασκαλεία αυτά εφοδίασαν το προσωπικό των Δημοτικών Σχολείων για μια μεγάλη περίοδο μετά το 1892, ενώ στα κατοπινά έτη (μέχρι και το 1930) πραγματοποιήθηκαν εξομοιώσεις του εκπαιδευτικού προσωπικού, όπου αυτό χρειαζόταν.³⁴⁷

ΙΔ. Διδακτικά βιβλία: Η ελληνική Πολιτεία και το Υπουργείο Παιδείας δεν κατάφεραν και πάλι (στην περίοδο που μελετάμε) να διαμορφώσουν μια ορθή και πρακτικά πετυχημένη πολιτική πάνω στο ζήτημα των διδακτικών εγχειριδίων, με αποτέλεσμα (και σε αυτόν τον τομέα) να δημιουργούνται προβλήματα στο παιδί, αντί να διευκολύνεται η ευχάριστη μάθηση. Σε πρώτη φάση, βέβαια, με το άρθρο 18 του νόμου 1834, η Πολιτεία δεσμευόταν να δώσει τις καλύτερες δυνατές οδηγίες για την κατάλληλη επιλογή των σχολικών βιβλίων από την οικεία Γραμματεία.³⁴⁸ Το διάταγμα του 1836 «περί βιβλιοπωλείου εν τη βασιλική τυπογραφία», όριζε ότι είναι ανάγκη να συσταθεί βιβλιοπωλείο για τα σχολικά βιβλία, το οποίο να βρίσκεται σε άμεση σχέση και συνεργασία με την τότε βασιλική τυπογραφία και λιθογραφία. Έτσι λοιπόν, τα εγχειρίδια του βασιλικού τυπογραφείου θα εκδίδονταν για το σχολείο και θα πωλούνταν με τη σύμφωνη πάντοτε γνώμη της οικείας Γραμματείας, αλλά και με δεδομένο το ότι τα βιβλία αυτά θα ανταποκρίνονταν στις πραγματικές ανάγκες της διδασκαλίας και δεν θα περιείχαν ακατάλληλα περιεχόμενα, με βασικό σκοπό να βοηθούν την άρτια και ταχεία εκπαίδευση του ελληνικού λαού.³⁴⁹

Με το διάταγμα αυτό, το κράτος σκόπευε να «μονοπωλήσει», κατά κάποιον τρόπο, τα διδακτικά βιβλία, για να μπορεί να τα ελέγχει πιο εύκολα με στόχο το κοινό καλό, αλλά και για να αποκομίζει οικονομικά κέρδη. Ωστόσο, όλες αυτές οι διατάξεις της βαυαρικής εξουσίας δεν εφαρμόστηκαν, για να ακολουθήσουν νέες νομοθετικές διατάξεις (το 1838 και το 1856), με τις οποίες όμως δεν παρατηρήθηκαν ουσιαστικές βελτιωτικές κινήσεις πάνω σε αυτό το θέμα. Ειδικότερα, με το διάταγμα της 1-9-1856, «περί διαγωνίσματος προς συγγραφήν προσφορωτέρων βιβλίων δια τα δημοτικά σχολεία», καθοριζόταν η προκήρυξη από το Υπουργείο Παιδείας ενός ειδικού διαγωνισμού για τη συγγραφή των σχολικών βιβλίων από συγγραφείς που θα διέθεταν, με κάθε λεπτομέρεια, όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με το είδος, τη μορφή και το περιεχόμενο των υπό συγγραφή σχολικών βιβλίων (και μάλιστα με την απονομή χρηματικών βραβείων). Τελικά όμως, ακόμα και αυτή η νομική διάταξη έμεινε και πάλι ουσιαστικά στα χαρτιά, με αποτέλεσμα το θέμα της συγγραφής των σχολικών εγχειριδίων να μην κατευθύνεται από την εποπτεία του κράτους, αλλά να βρίσκεται υπό τον απόλυτο έλεγχο των ιδιωτών συγγραφέων και εκδοτών, κάτι που είχε ως συνέπεια την πλήρη ακαταλληλότητα των εγχειριδίων που προορίζονταν για την εκπαίδευση, τόσο από την άποψη της εντελώς ακατάλληλης αρχαϊζουσας μετάφρασης κειμένων από τα ξένα σχολικά έντυπα, όσο και από την

³⁴⁷ Βλ. Αντώνιος Βλάχης: «Σκέψεις περί βελτιώσεως της εν Ελλάδι εκπαίδευσως», Αθήναι 1880, σ. 40.

³⁴⁸ Βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαίδευσως»,...ό.π..., σ. 319.

³⁴⁹ Βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαίδευσως», ...ό.π..., σ. 320.

άποψη του περιεχομένου, το οποίο δεν είχε καμία σχέση με την ελληνική ζωή, την ελληνική πραγματικότητα και τις ανάγκες των μαθητών του ελληνικού Δημοτικού Σχολείου³⁵⁰, με ενδεικτικά παραδείγματα: 1) τη χρήση λέξεων από το αλφαβητάριο, οι οποίες ήταν εντελώς ακατάλληλες για τη νοητική ανάπτυξη των παιδιών του Δημοτικού Σχολείου, δηλαδή λέξεις δύσκολες, ακατανόητες και αταίριαστες με τον κόσμο του παιδιού (όπως π.χ. γυψ, αιξ, πυρ, μηροί, μήνιγξ, φόρμιγξ, Σαρξ, Αγία Τριάς, θυρίς, μυά, χνο ις, φλεψ, δραξ κτλ). 2) τη χρήση δύσκολων ως προς την κατανόησή τους κειμένων από το αναγνωσμάτιο, ειδικά γύρω από δύσκολα ζητήματα της χριστιανικής πίστης, όπως π.χ. το ότι «Ο Θεός δεν ευχαριστείται πλην εις τους φίλους της δικαιοσύνης και της αρετής, εις τους προτιμώντας την μετά δικαιοσύνης έντιμον πενίαν παρά την αδικίαν και την κατασχύνην».³⁵¹

Το έτος 1875, το Υπουργείο Παιδείας, προκειμένου να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα και υπό την πίεση της κοινής γνώμης, προχώρησε στη δημοσίευση ενός νέου διατάγματος «περί συστάσεως επιτροπής εξεταστικής των εν τοις δημοτικοίς σχολείοις αναγνωστικών βιβλίων».

Με βάση το νέο διάταγμα, συστάθηκε στην Αθήνα μια νέα επιτροπή, η οποία όφειλε να εξετάζει τα Αναγνωστικά βιβλία και να υποδεικνύει στον Υπουργό τα καταλληλότερα για αξιοποίηση στο Δημοτικό Σχολείο. Ο Υπουργός όφειλε, με τη σειρά του, να ελέγξει αν τα βιβλία αυτά έχουν σωστό περιεχόμενο (που να μην αντιβαίνει στη θρησκεία, στα ήθη και στη νομοθεσία) και αν δεν υπήρχε σχετικό πρόβλημα, προχωρούσε στην τελική απόφαση για την έγκριση της έκδοσής τους. Αυτό ίσχυε βεβαίως μόνο για τα Αναγνωστικά βιβλία, αλλά (έστω και μερικώς) είχε γίνει ένα πρώτο βήμα για τον έλεγχο τόσο των συγγραφέων όσο και των εκδοτών. Ωστόσο, απαιτούνταν και πάλι επιπρόσθετα βήματα για μια πληρέστερη, ουσιαστικότερη και αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του ζητήματος. Τελικά, το έτος 1882, έγινε ίσως το σημαντικότερο βήμα για την άρτια επίλυση των παραπάνω προβλημάτων από την πλευρά του Υπουργείου Παιδείας. Ειδικότερα, η προσπάθεια αυτή ευοδώθηκε με τον κομβικό (και για τη μεταγενέστερη σχετική νομοθεσία) νόμο ΑΜΒ΄ «περί των διδακτικών βιβλίων της τε δημοτικής και μέσης παιδείας».³⁵²

Σύμφωνα με το νόμο ΑΜΒ΄:

- 1) Το Υπουργείο Παιδείας όφειλε να εγκρίνει (μέσω σχετικής κριτικής επιτροπής) όλα τα βιβλία για το Δημοτικό Σχολείο, πριν αυτά εισαχθούν στη διδακτική πράξη.
- 2) Απαιτούνταν επίσης σχετική έγκριση και από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- 3) Ο σχετικός διαγωνισμός για τα βιβλία θα γινόταν ανά τρία έτη και από τρεις διαφορετικές επιτροπές: α) Μία επιτροπή κρίσης για τα φιλολογικά βιβλία, β) μία

---

³⁵⁰ Βλ. Χρ. Λέφας: ...ό.π..., σ. 324.

³⁵¹ Βλ. Άρθρο του εκπαιδευτικού, Κων/νου Ξανθόπουλου, δημοσιευμένο στο περιοδικό «Φιλίστωρ», έτος 1862, τ. β΄, σ. 231-237.

³⁵² Βλ. Νομοθεσία της Στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαιδεύσεως, υπό Νικολάου Μεταξά, ...ό.π..., σ. 96 Νόμος ΑΜΒ΄ 22-Ιουνίου 1882 «περί διδακτικών βιβλίων της μέσης και κατωτέρας εκπαιδεύσεως» και Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδεύσεως», ...ό.π..., σ. 325

επιτροπή κρίσης για τις φυσικομαθηματικές επιστήμες και γ) μία επιτροπή κρίσης για τα τεχνικά μαθήματα και για τα Θρησκευτικά.

4) Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η έγκριση ενός μόνο βιβλίου για κάθε μάθημα.

Με το παραπάνω σύστημα, το κράτος κατάφερε να ελέγξει τους εκδότες και τους συγγραφείς, περιορίζοντας σημαντικά τις όποιες σχετικές αυθαιρεσίες τους. Το κράτος κατάφερε έτσι να παρεμβαίνει απόλυτα στη συγγραφική παραγωγή των σχολικών βιβλίων, κάτι που σαφώς δεν είναι

πάντα καλό στο σύνολό του ως απόλυτος κρατικός παρεμβατισμός. Είναι όμως αλήθεια ότι με τον τρόπο αυτό, ο νόμος ΑΜΒ' κατάφερε με μεγάλη επιτυχία να αντιμετωπίσει το σοβαρό πρόβλημα της κυκλοφορίας των σχολικών διδακτικών βιβλίων από την άποψη της κρατικής ευθύνης, καθιερώνοντας μάλιστα το σύστημα των σχετικών διαγωνισμών οριστικά και αμετάκλητα.³⁵³

Πάνω στον παραπάνω νόμο βασίστηκε και η όλη κατοπινή νομοθετική δραστηριότητα σχετικά με το ζήτημα των σχολικών βιβλίων. Υπήρξαν βεβαίως και αρκετές τροποποιήσεις, οι οποίες όμως δεν αφορούσαν το γενικό πνεύμα και την κύρια φιλοσοφία της όλης διαδικασίας, παρά μόνο ορισμένες επιμέρους δράσεις και ζητήματα όπως:

1) Τη σύνθεση των κριτικών επιτροπών, η οποία άλλαζε πολύ συχνά, με κριτήρια δυστυχώς τις ιδιαίτερες προθέσεις του εκάστοτε Υπουργού, τις σχέσεις του με ισχυρούς εκδότες και συγγραφείς και ανάλογα με τα οικονομικά συμφέροντα των τελευταίων.

2) Τον αριθμό των υπό έγκριση βιβλίων, τα οποία μπορεί να ήταν και περισσότερα του ενός.

3) Τον αριθμό των ετών για την ισχύ της έγκρισης των βιβλίων (τέσσερα χρόνια συνήθως ή λιγότερα).

4) Την εκμετάλλευση των διδακτικών βιβλίων, είτε απολύτως από το κράτος, είτε εν μέρει από το κράτος και εν μέρει από τους συγγραφείς και τους εκδότες.³⁵⁴

Η έγκριση όμως ενός βιβλίου θα έπρεπε, σε κάθε περίπτωση, να μπορεί να εκφράζει τη γενικότερη φιλοσοφία του Υπουργείου Παιδείας, η οποία δεν συμφωνούσε ιδιαίτερα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους για την ανάπτυξη των παιδιών, αλλά βρισκόταν πιο κοντά στο όλο κλίμα της εποχής εκείνης, που ήταν διαποτισμένο από το γνωστό «λογοστατισμό». Έτσι λοιπόν, η αξιολόγηση και η έγκριση των τότε διδακτικών βιβλίων βρισκόταν υπό άμεση συνάρτηση και στενή σχέση με τα πρότυπα σύνταξης του Αναλυτικού Προγράμματος του 1894.³⁵⁵ Ωστόσο, ακόμα και υπό αυτούς τους όρους, δεν ήταν και πάλι εύκολο να συντελεστεί η καλύτερη δυνατή συγγραφική παραγωγή των σχολικών βιβλίων. Το γεγονός αυτό αποτελεί τελικά και μια κοινή συνισταμένη για τον έλεγχο της έκδοσης αυτών των βιβλίων, είτε πλήρως από τους ιδιώτες συγγραφείς και εκδότες, είτε από τον απόλυτο κρατικό παρεμβατισμό (πριν και μετά το 1882 αντίστοιχα). Σύμφωνα μάλιστα με τον ποιητή Γεώργιο Δροσίνη (1859-1951), η Ελλάδα είχε ίσως τα «χειρότερα διδακτικά βιβλία»

³⁵³ Βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως», ...ό.π..., σ. 331-332.

³⁵⁴ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 53.

³⁵⁵ Βλ. Χ. Κυριακάτος «Το ζήτημα των διδακτικών βιβλίων», περ. «Εθνική Αγωγή», τ. ΣΤ', σ. 25

σε ένα «οικτρών» σύνολο (και με ελάχιστες εξαιρέσεις) σε σύγκριση με όλα τα πολιτισμένα έθνη, ως προς το περιεχόμενο αλλά και ως προς την εξωτερική μορφή αυτών των διδακτικών εγχειριδίων.

ΙΕ. Διοίκηση: Σύμφωνα με το νόμο του 1834, διευθυντής ενός σχολείου ήταν ο «ανώτερος κατά βαθμό ή αρχαιότητα» δάσκαλος³⁵⁶. Επιπροσθέτως, ο διευθυντής ενός επαρχιακού Δημοτικού Σχολείου είχε τη διοικητική ευθύνη όχι μόνο του δικού του σχολείου αλλά και την επιτήρηση-επιθεώρηση των Δημοτικών Σχολείων της επαρχίας του, ελέγχοντας τη δουλειά του κάθε δάσκαλου και την πορεία των μαθητών. Από την άλλη, ο διευθυντής του νομαρχιακού Δημοτικού Σχολείου είχε την ίδια ευθύνη για όλα τα Δημοτικά Σχολεία του νομού. Τέλος, υπήρχε και γενικός επιθεωρητής όλων των σχολείων του κράτους, ο οποίος είχε την απόλυτη (μόνο αυτός) πειθαρχική δικαιοδοσία για τα υπηρεσιακά ζητήματα, που στο τέλος αναφέρονταν (από το γενικό επιθεωρητή) στη Γραμματεία των Εκκλησιαστικών και της Παιδείας. Διάφορα άλλα ζητήματα (σχετικά με τη γενικότερη λειτουργία και κατάσταση των σχολείων, του διδακτικού προσωπικού και των μαθητών) αντιμετωπίζονταν και λύνονταν από διάφορες εφορευτικές επιτροπές.³⁵⁷ Υπήρχε ακόμη και κάποια δημοτική επιθεωρητική επιτροπή (με πρόεδρο το Δήμαρχο και μέλη κάποιους δημότες, μεταξύ των οποίων και έναν ιερέα) για ζητήματα αποκλειστικά και μόνο του σχολείου της οικείας έδρας.³⁵⁸ Υπήρχε επίσης μια επαρχιακή επιτροπή (με πρόεδρο τον έπαρχο) που φρόντιζε τα σχολεία της έδρας της, επιτηρώντας όμως και επιθεωρώντας συνάμα και όλα τα Δημοτικά Σχολεία της επαρχίας της. Συν τοις άλλοις, υπήρχε και η Νομαρχιακή επιθεωρητική επιτροπή (με πρόεδρο το Νομάρχη) για την επιτήρηση όλων των Δημοτικών Σχολείων του Νομού.³⁵⁹ Οι επιθεωρητικές επιτροπές είχαν τη δυνατότητα να ασκήσουν και πειθαρχική εξουσία, επιβάλλοντας τις ακόλουθες πειθαρχικές ποινές:

I) Επίπληξη.

II) Πρόστιμο μέχρι δέκα δραχμές.

III) Προσωρινή παύση μέχρι και 6 μήνες ακόμα και χωρίς μισθό.

Κάνοντας κατάχρηση εξουσίας και κατά παράβαση του νόμου, αυτοί που επέβαλαν τις παραπάνω ποινές συχνά έφταναν στο σημείο να τιμωρούν τους δημοδιδάσκαλους ακόμα και με την ποινή της οριστικής απόλυσης, χωρίς ο τιμωρημένος εκπαιδευτικός να μπορεί να αντιμετωπίσει νομικά το όλο πρόβλημα, καθώς οι σχετικές πειθαρχικές αποφάσεις μπορούσαν να τροποποιηθούν μόνο εφόσον το ήθελε ο Υπουργός Παιδείας. Αξίζει μάλιστα να αναφερθεί ότι ο Υπουργός Παιδείας είχε και το

---

³⁵⁶ Βλ. Τα δημοτικά σχολεία θηλέων είχαν δασκάλες για διευθύντριες, βλ. Νόμος ΒΤΜΘ' άρθρο 8, σ. 7 και άρθρο 8 σ. 12

³⁵⁷ Βλ. επίσης και το ν.δ.-735/11-5-1830.

³⁵⁸ Τα πρόσωπα αυτά θα μπορούσαν να ήταν και περισσότερα, ανάλογα με τις περιπτώσεις των Δήμων, βλ. . Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως», ...ό.π..., σ. 273

³⁵⁹ Προβλεπόταν ακόμα και η περίπτωση για τη συμμετοχή στην επιτροπή και κληρικών από άλλα θρησκευτικά δόγματα, εφόσον αυτοί οι κληρικοί κατοικούσαν στην πρωτεύουσα του νομού (π.χ. στην Αθήνα, στην Πάτρα ή στις Κυκλάδες), βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως», ...ό.π..., σ. 289 και Νόμος ΒΤΜΘ' άρθρο 39, σ. 23

δικαίωμα να απολύει ακόμα και τις εφορευτικές επιτροπές, μετά από γνωμοδότηση του Νομάρχη ή του γενικού επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων. Σε γενικότερες γραμμές, ως προς την εποπτεία των Δημοτικών Σχολείων, τη μεγαλύτερη δύναμη την είχε αναμφίβολα (μετά το νομάρχη) η «η επί των εκκλησιαστικών και της δημόσιας εκπαίδευσης Γραμματεία της Επικρατείας».³⁶⁰ Το ανωτέρω πολύπλοκο σύστημα διατηρήθηκε μέχρι το έτος 1895.³⁶¹ Από θεωρητικής πλευράς, επρόκειτο για ένα σύστημα με αρκετά πλεονεκτήματα. Από πρακτικής πλευράς όμως, το σύστημα αυτό δεν κατάφερε να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα της συνεργασίας και της υπεύθυνης συλλογικής συμμετοχής πολλών φορέων στη διοίκηση των σχολείων και στην αντιμετώπιση των πολλών και ποικίλων σχολικών προβλημάτων. Απεναντίας, το σύστημα αυτό μάλλον «έδενε» τα χέρια των διευθυντών, των οποίων τις δυνατότητες περιόριζε, ενώ επίσης θα λέγαμε ότι έδινε (μάλλον λανθασμένα) πάρα πολλές αρμοδιότητες και πρωτοβουλίες στις εφορευτικές επιτροπές, οι οποίες όμως απαρτίζονταν από μέλη μη ικανά και ακατάλληλα (σε γενικότερες γραμμές) για την αντιμετώπιση των σοβαρών σχολικών προβλημάτων. Τα μέλη αυτά, πέρα από την αδυναμία της σωστής εκτέλεσης των καθηκόντων τους, ήταν και άτομα εξαρτημένα από τα κόμματα και από μικροπολιτικές πελατειακές πρακτικές, κάτι που καθιστούσε ακόμα πιο αναποτελεσματική τη δράση τους για την επίλυση ζητημάτων της σχολικής ζωής και καθημερινότητας.³⁶²

ΙΣΤ. Μισθοδοσία: Σύμφωνα με το νόμο του 1834, οι δημοδιδάσκαλοι προβλεπόταν να πληρώνονται από το δημόσιο (ανάλογα με τα προσόντα τους), με τους δημοδιδασκάλους των νομών να πληρώνονται καλύτερα από όλους και να ακολουθούν, ως προς το ύψος των απολαβών τους, οι δημοδιδάσκαλοι των επαρχιών, κατόπιν οι δευτεροβάθμιοι και τελευταίοι με διαφορά οι τριτοβάθμιοι, οι οποίοι έπαιρναν τα μισά χρήματα σε σύγκριση με τους δημοδιδάσκαλους των νομών.³⁶³ Με βάση τον ίδιο νόμο, κάποιοι μαθητές (και σε καμία περίπτωση οι φτωχοί μαθητές) καλούνταν να πληρώνουν ένα ποσό στο δάσκαλο για δίδακτρα και για κατοικία.³⁶⁴ Με το νόμο του 1878, ορίστηκε η αμοιβή των δημοδιδασκάλων (με ψηλότερη την αμοιβή των πρωτοβάθμιων και χαμηλότερη την αμοιβή των τριτοβάθμιων), ενώ ακόμα πιο μεγάλη ήταν η αμοιβή των διευθυντών των Δημοτικών Σχολείων (στην Αθήνα, στη Σύρο, στην Πάτρα και στην Κέρκυρα). Νέος νόμος για τη μισθοδοσία των δημοδιδασκάλων ψηφίστηκε κατόπιν το 1884, όταν ορίστηκαν και οι χαμηλότερες αμοιβές των υποδιδασκάλων και των γραμματοδιδασκάλων. Οκτώ

---

³⁶⁰ το ν.δ./3-4-1833 «περί του σχηματισμού και της αρμοδιότητος επί των εκκλησιαστικών και της δημοσίας εκπαιδεύσεως Γραμματείας της Επικρατείας», βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαιδεύσεως», ...ό.π..., σ. 273-274

³⁶¹ Μεσολάβησαν, ωστόσο, κατά την ίδια περίοδο, και πολλές προσπάθειες για την επίτευξη ορισμένων διορθωτικών τροποποιήσεων, βλ. . Χρ. Λέφα: ...ό.π..., σ. 275

³⁶² Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου «Ιστορίας του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 75-76.

³⁶³ Οι αυξήσεις ήταν (σε γενικές γραμμές) ελάχιστες, βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαιδεύσεως», ...ό.π..., σ. 208

³⁶⁴ Τα μαθητικά δίδακτρα καταργήθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1890, δια του Νόμου ΑΣΞΓ'. Βλ. Νόμος ΒΤΜΘ' άρθρο 1, σ. 152.

χρόνια αργότερα, το 1892, ψηφίστηκε ένα ακόμα νέο μισθολόγιο για τους δημοδιδάσκαλους και για τους υποδιδάσκαλους, όπως επίσης και διαφορετικό μισθολόγιο για τις δασκάλες.³⁶⁵ Ωστόσο, και παρά τις συνεχόμενες σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, όλα τα παραπάνω έμεναν στην ουσία ανενεργά και τελικώς ανεφάρμοστα, διότι οι Δήμοι δεν είχαν συχνότατα την οικονομική άνεση να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές υποχρεώσεις τους, ενώ ήταν πολύ συχνό και το φαινόμενο της αδιαφορίας των Δημάρχων ή και ακόμα της αντίδρασης και της άρνησής τους στο να ανταποκριθούν κανονικά στη διαδικασία της μισθοδοσίας των δημοδιδασκάλων. Σε κάθε περίπτωση όμως, τα μεγάλα θύματα αυτής της κατάστασης δεν ήταν άλλα από τους ίδιους τους δάσκαλους και ειδικά αυτούς που δούλευαν στα χωριά ή σε μικρούς Δήμους. Οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί σπανίως πληρώνονταν στο σωστό χρόνο και με τον τρόπο που θα έπρεπε, πέρα επίσης και από το ότι ήταν (έτσι κι αλλιώς) κακοπληρωμένοι σε σχέση με το καθημερινό κόστος επιβίωσής τους. Η γενικότερη καθυστέρηση ως προς το χρόνο πληρωμής των δημοδιδασκάλων και γενικότερα η μη σωστή (από κάθε άποψη) καταβολή των μισθών τους, είναι προφανές ότι αποδεικνύει μια αδιαφορία και μια στάση απαξίωσης των τοπικών και κρατικών αρχών απέναντι στη δουλειά του δάσκαλου. Πιστεύουμε ότι η παραπάνω στάση και συμπεριφορά υποκρύπτει και κάποια βαθύτερα αίτια, που δεν είναι άλλα από την προσπάθεια των επίσημων αρχών να έχουν το σύνολο των εκπαιδευτικών υπό ένα καθεστώς ομηρείας και εξάρτησης. Οι δάσκαλοι βεβαίως (ως ενιαίος κλάδος) επιδίωξαν και μερικώς κέρδισαν ορισμένες διεκδικήσεις από την Πολιτεία, χωρίς όμως να φτάσουν ποτέ σε κάποιο ουσιαστικά επιτυχημένο αποτέλεσμα. Έτσι λοιπόν, ορισμένοι νόμοι (όπως π.χ. του 1856) πέτυχαν να πληρώνονται με σωστό τρόπο οι μισθοί των δασκάλων από τα κατά τόπους δημόσια ταμεία και τα δημοτικά έσοδα³⁶⁶, αλλά η επιτυχία αυτή πραγματοποιήθηκε και πάλι μερικώς, καθώς οι δημοδιδάσκαλοι των μικρών και φτωχών Δήμων δεν πληρωνόντουσαν, όπως θα έπρεπε. Κατά συνέπεια, το πρόβλημα της μισθοδοσίας των δημοδιδάσκαλων είχε αντιμετωπιστεί θετικά μόνο στην περίπτωση των πόλεων και των μεγάλων Δήμων, κάτι που οδηγούσε την πλειοψηφία των δημοδιδασκάλων (της επαρχίας κυρίως) στην οικονομική εξαθλίωση.

ΙΖ. Διορισμοί-Μεταθέσεις-Πειθαρχικές ποινές-Απολύσεις: Οι δάσκαλοι, κατά το νόμο του 1834, διορίζονταν κατόπιν βασιλικής απόφασης και ύστερα από πρόταση του Υπουργείου Παιδείας. Παρόμοια περίπου διαδικασία προβλεπόταν και για το ζήτημα των μεταθέσεων. Ένα χρόνο αργότερα, το 1835, ο Υπουργός Παιδείας διατήρησε κάπως ενισχυμένα το δικαίωμα των διορισμών και των μεταθέσεων, έχοντας την υποχρέωση να γνωστοποιεί στο βασιλιά των κατάλογο των υπό διορισμό δασκάλων. Το δικαίωμα όμως των απολύσεων των δασκάλων (βάσει του νόμου του 1834) το

---

³⁶⁵ Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της εκπαίδευσης», ...ό.π..., σ. 210.

³⁶⁶ Στη συνέχεια, ακολούθησε και επιπρόσθετη συμπληρωματική σχετική νομοθεσία, βλ. Σχολική Νομοθεσία Νόμος ΒΤΜΘ΄ 1895, άρθρο 29, σ. 17 και κεφ. Εξόδων άρθρο 78. σ. 87

κρατούσε κατ' αποκλειστικότητα η κυβέρνηση.³⁶⁷ Ο παραπάνω νόμος πρόβλεπε επίσης και μια σειρά ποινών:

- 1) Επίπληξη.
- 2) Πρόστιμο μέχρι είκοσι δραχμές.
- 3) Προσωρινή απόλυση από οχτώ μέρες μέχρι έξι μήνες (ακόμα και χωρίς μισθό).

Όλες οι προαναφερθείσες ποινές (και ιδιαίτερα η τρίτη) καταδίκαιζαν το δάσκαλο στην απόλυτη ανασφάλεια και τον μετέτρεπαν σε υποχείριο των τοπικών και κρατικών πολιτικών αρχών, ενώ πολύ συχνά παρατηρούνταν το φαινόμενο της κατάχρησης εξουσίας ιδιαίτερα ως προς τις μεταθέσεις. Για παράδειγμα, με νόμο του 1871, οριζόταν ότι μεταθέσεις έπρεπε να γίνονται κατά τη διάρκεια των θερινών διακοπών³⁶⁸ με προβλεπόμενη προθεσμία λήξης της διαδικασίας την 30^η Αυγούστου. Μεταθέσεις κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους μπορούσαν μόνο κατ' εξαίρεση (π.χ. για αμοιβαίες μεταθέσεις, για ζητήματα σοβαρής ασθένειας και αναγκαίας μετακίνησης του εκπαιδευτικού ή για ασυμβίβαστη παραμονή με τις «εύλογες αξιώσεις της κοινότητας»). Η τελευταία και πιο προβληματική περίπτωση περί «ασυμβίβαστης παραμονής» προέβλεπε επίσης και την περίπτωση της απολογίας του εκπαιδευτικού, μια απολογία όμως καθαρά τυπική, διότι θεωρούνταν πάντα ανεπαρκής (για οποιαδήποτε περίπτωση) σε περίπτωση που υπήρχε εκ των άνω επιθυμία για τη μετάθεσή του. Με άλλα λόγια, ο χαρακτηρισμός της ασυμβίβαστης διαγωγής (με τις εύλογες αξιώσεις της κοινότητας) ήταν αρκετός για τη μετάθεση (ή και ακόμα για την αυθαίρετη παύση) ενός δασκάλου από την εφορευτική επιτροπή ή ακόμα με την απαίτηση του Δημάρχου. Τα παραπάνω προβλέπονταν στη σχετική εγκύκλιο 3187/2-5-1877 του Υπουργείου Παιδείας. Όλες αυτές οι άδικες πρακτικές αντιμετώπισης ανάγκασαν τους «διωκόμενους» δάσκαλους να συνασπιστούν, για να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους και τα δικαιώματά τους. Αποτέλεσμα αυτής της ένωσης ήταν η ίδρυση (το 1873) του «Ελληνικού Διδασκαλικού Συλλόγου»³⁶⁹, ο οποίος μάλιστα δημοσίευε και το περιοδικό «Πλάτων». Χάρη στη συλλογική δράση και τις πιέσεις τους, κατάφεραν (με το νόμο ΑΦΝΗ' του 1887) να περιορίσουν δραστικά τις ομαδικές παύσεις και απολύσεις. Ο νέος νόμος όριζε τις εξής πειθαρχικές ποινές:

- 1) Επίπληξη.
- 2) Πρόστιμο μέχρι το ποσό των είκοσι δραχμών.
- 3) Πρόστιμο μέχρι και το μισό του μηνιαίου μισθού.
- 4) Προσωρινή παύση από 3 ημέρες μέχρι 3 μήνες.

Στην τελευταία περίπτωση, ο γενικός επιθεωρητής των σχολείων (αλλά και οι έκτακτοι επιθεωρητές) καλούσαν τον «τιμωρούμενο» δάσκαλο σε απολογία και έκαναν τη σχετική εισήγηση στον ένα και μοναδικό αρμόδιο που θα αποφάσιζε, δηλαδή στον Υπουργό Παιδείας.

---

³⁶⁷ Βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαιδευσεως»,...ό.π..., σ. 299.

³⁶⁸ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου», ...ό.π..., σ. 67.

³⁶⁹ Ήταν ο πρώτος δημοσιοϋπαλληλικός σύλλογος που ιδρύθηκε στη χώρα μας, βλ. . Χρ. Λέφα: ...ό.π..., σ. 202

Για να απολυθεί ένας δημοδιδάσκαλος, θα έπρεπε να συντρέχει κάποιος από τους εξής λόγους:

Α) Να έχανε τα αστικά δικαιώματά του.

Β) Να άφηνε τη θέση του αναιτίως για περισσότερο από ένα μήνα.

Γ) Ύστερα από την τρίτη πειθαρχική ποινή.

Δ) Σε περίπτωση βαριάς ασθένειας ή σωματικής ανικανότητας για εργασία.

Ε) Εξαιτίας κακής διαγωγής ή επαγγελματικής αδυναμίας επιτέλεσης των καθηκόντων του.

Στ) Εξαιτίας πιθανής διαγραφής της σχετικής πίστωσης από το Δημοτικό Συμβούλιο και από το Δημοτικό Προϋπολογισμό.³⁷⁰

Επιπροσθέτως, για τις νόμιμες μεταθέσεις απαιτούνταν τα εξής:

Α) Υποβολή αίτησης από τον ενδιαφερόμενο.

Β) Για έκτακτους (επιβεβαιωμένους) υπηρεσιακούς λόγους.

Γ) Για αντικατάσταση δασκάλων από «δημοτικούς υπότροφους».

Ωστόσο, το 1891, το Υπουργείο Παιδείας δεν δίστασε να επαναφέρει σε ισχύ έναν παλιότερο νόμο (ΥΗ/1871), προωθώντας μια καταδικαστέα πολιτική, βάσει της οποίας μέσα σε τρία μόλις χρόνια είχε καταφέρει να απολύσει περίπου το ένα τρίτο του συνολικού αριθμού των δασκάλων και να προχωρήσει παράλληλα σε πολλές μεταθέσεις³⁷¹, λειτουργώντας με καθαρά πελατειακά κριτήρια, όπως φαίνεται μέσα και από τα συνολικά ποσοστά των σχετικών ενεργειών.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Α. Σκοπός – Ίδρυση και σύνθεση Δημοτικών Σχολείων:

(Ν. 4397) 1929Ν.1461) 1942 ΦΕΚ 162) 1942

Άρθρον 3.1. Σκοπός των Δημοτικών σχολείων είναι η ηθική, η θρησκευτική και η εθνική αγωγή των μαθητών καθώς και η μετάδοση σε αυτούς για τη ζωή απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες.³⁷² Δημοτικά Σχολεία ιδρύονται κατόπιν προεδρικού διατάγματος και με την σύμφωνη γνώμη των εποπτικών Συμβουλίων (Π.Υ.ΣΣΕ) όπου είναι δυνατόν να συγκεντρωθούν 15 τουλάχιστον μαθητές οι οποίοι έχουν την νόμιμη ηλικία προς φοίτηση.

Άρθρον 3.3. Τα δημοτικά σχολεία χωρίζονται σε μοντάξια στα οποία edίδασκε ένας δάσκαλος, σε διτάξια στα οποία edίδασκαν δύο δάσκαλοι, στα τριτάξια στα οποία edίδασκαν τρεις και στα τετρατάξια στα οποία edίδασκαν από 4-6 δάσκαλοι.³⁷³

---

³⁷⁰ Βλ. Σ.Ν. Παπαδημητρίου: «Ιστορία του Δημοτικού μας Σχολείου»,...ό.π..., σ. 69.

³⁷¹ Βλ. Αιτιολογική έκθεση νομοσχεδίου Αθ. Ευταξία, 1899, σ. 12.

³⁷² Βλ. Σχολική Νομοθεσία, συλλογή Νόμων, εγκρίσεις του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, υπό Ηλ. Πετρούλια εν Αθήναις, παρά τω εκδότη Σπ. Κουσουλίνου 1898 σ.3

³⁷³ Βλ. Ανδρέας Χρ. Κόκκοτας: «Οδηγός και Νομολογία του Διδασκάλου», Πάτραι, Σεπτέμβριος 1958, σ.59

Β. Προαγωγή, υποβιβασμός, κατάργηση, συγχώνευση ή διαίρεση Σχολείων:

Η προαγωγή, ο υποβιβασμός και η κατάργηση των Δημοτικών Σχολείων γίνεται βάσει του Ν. 18-21) 1929 και του Ν.Δ. 1461) 1942 τηρηθέντος εν ισχύει δύναμει της υπ' αριθ. 355) 1945 υπουργικής απόφασης. Η προαγωγή, ο υποβιβασμός και η κατάργηση γίνεται κατόπιν προτάσεων των οικείων επιθεωρητών, αρθρ. 1. Ν.Δ. 1461) 1942.

Τα Δημοτικά σχολεία προάγεται υποβιβάζεται ή καταργούνται με βάση του Μέσου όρου των εξετασθέντων μαθητών κατά τα τρία τελευταία έτη.

Για την ύπαρξη μονοτάξιου σχολείου απαιτούνται (15-40) μαθητές, διτάξιου (41-80), τριτάξιου (81-120), τετρατάξιου (121-160), πεντατάξιου (161-200) και εξατάξιου (201-250).³⁷⁴

Προς το συμφέρον της εκπαίδευσης μπορεί δύο ή περισσότερα σχολεία να συγχωνευθούν σε ένα ή αντίστοιχα ένα σχολείο μπορεί να διαιρεθεί σε περισσότερα. Τάξεις οι οποίες έχουν περισσότερους από 40 μαθητές διαιρούνται σε τμήματα. Την διδασκαλία όλων των τμημάτων του σχολείου αναλαμβάνουν οι τοποθετημένοι σε αυτό δημοδιδάσκαλοι, οι οποίοι υποχρεούνται να συμπληρώνουν ώρες διδασκαλίας σύμφωνα με το (Ν.Δ. 1461)1942, άρθρον 3).

Χρονολογία κατά την οποία γίνονται οι μεταβολές των Σχολείων (ίδρυση, προαγωγή, υποβιβασμός, κλπ.)

Η σύσταση, η κατάργηση, η προαγωγή, ο υποβιβασμός, η διαίρεση και η συγχώνευση των σχολείων γίνεται κατά τις θερινές διακοπές των μαθημάτων κατόπιν προτάσεως του εποπτικού Συμβουλίου (Π.Υ.Σ.Σ.Ε.) της περιφέρειας. Βέβαια κατ' εξαίρεση μπορεί να γίνει και ίδρυση σχολείου στοιχειώδους εκπαίδευσης και σε άλλη εποχή του έτους.

Το προεδρικό διάταγμα προκειμένου μεν περί συστάσεως και προαγωγής Δημοτικού Σχολείου εκδίδεται με την σύμφωνη γνώμη των υπουργών παιδείας και θρησκευμάτων και οικονομικών, προκειμένου δε περί κατάργησης, υποβιβασμού, διαίρεσης και συγχώνευσης γίνεται μόνον με εντολή του Υπουργού Εθνικής Παιδείας.

Τα διδακτικό προσωπικό των συγχωνευμένων ή διαιρεμένων σχολείων με απόφαση του Νομάρχη, του Εποπτικού Συμβουλίου (Π.Υ.Σ.Σ.Ε.), και της περιφέρειας τοποθετείται στις θέσεις των σχολείων που προκύπτουν από τις παραπάνω μεταβολές. Οι δάσκαλοι των καταργουμένων σχολείων ή θέσεων ως και οι υπεράριθμοι απολυόμενοι διορίζονται υποχρεωτικά στην πρώτη κενή θέση της εκπαιδευτικής περιφέρειας.³⁷⁵

Γ. Οργανικότητα του προσωπικού του Δημοτικού Σχολείου κατά φύλο – Μετονομασία Σχολείων:

Άρθρον 9. Στα Δημοτικά Σχολεία διορίζονται δημοδιδάσκαλοι και δημοδιδασκάλισσες. Στα μονοτάξια διορίζονται μόνο άρρενες δημοδιδάσκαλοι. Στα

³⁷⁴Βλ. Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Περί οργανώσεως και Διοικήσεως της Γενικής Εκπαίδευσεως», εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1964, σ.38,39

³⁷⁵Βλ. Ανδρέας Χρ. Κόκκοτας: «Οδηγός και Νομολογία του Διδασκάλου»,...ό.π...,σ.62

διτάξια ένας δημοδιδάσκαλος και μία δασκάλισσα. Στα τριτάξια ένας δημοδιδάσκαλος και δύο δασκάλισσες. Στα τετρατάξια δύο διδάσκαλοι και δύο δασκάλισσες, στα πεντατάξια δύο δημοδιδάσκαλοι και τρεις δασκάλισσες και στα εξαθέσια τρεις δημοδιδάσκαλοι και τρεις δασκάλισσες.

Στα μονοτάξια Σχολεία μπορεί να διοριστεί δασκάλισσα κατόπιν πρότασης της οικίας Νομαρχίας και απόφαση του Υπουργείου Παιδείας μετά από διαπίστωση επιτακτικής ανάγκης ή κατόπιν αίτησης της ενδιαφερομένης, (άρθρον 11 Α. Ν. 642) 1937) Αρμόδιος περί για την έκδοση διοικητικής πράξης περί μετονομασίας σχολείου του Νομού τυγχάνει ο οικείος Νομάρχης βάσει του Α. Ν. 2180) 1940 και του Ν. 3200) 1955 «Περί διοικητικής αποκεντρώσεως».³⁷⁶

Δ. Σχολικά διδακτήρια- Επιλογή γηπέδων:

Την μέριμνα για τα Σχολικά Διδακτήρια της Δημοτικής Εκπαίδευσης η χώρα μας άρχισε να λαμβάνει με την ψήφιση του νόμου ΒΤΕ` του 1895 «περί εκπαιδευτικών τελών», τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή διδακτηρίων στοιχειώδους εκπαίδευσης. Πράγματι το έτος 1897 άρχισε η κατασκευή τέτοιων διδακτηρίων σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου ΒΤΜΘ` υπό των τότε Δήμων γ` τάξεως. Μέχρι δε τις αρχές του 1900 κατασκευάστηκαν περίπου 350 διδακτήρια της στοιχειώδους εκπαίδευσης για τα οποία δαπανήθηκαν περίπου (11) εκατομμύρια.³⁷⁷

Οι κατασκευές όμως των διδακτηρίων από άποψη τεχνικής, παιδαγωγικής και οικονομικής θα μπορούσε να πει κανείς ότι δεν πληρούσαν τους απαιτούμενους όρους. Η δε τοποθέτηση και ο προσανατολισμός πολλών διδακτηρίων ήταν αντιπαιδαγωγικός και ανθυγιεινός. Επίσης οι τεχνικοί όροι της μελέτης και εκτέλεσης ήταν ελλειπείς ώστε πολλά από τα νεόκτιστα διδακτήρια μετά από λίγο χρόνο να καταστούν ετοιμόρροπα. Αλλά και από οικονομικής πλευράς δεν υπήρχε κανένα απολύτως πρόγραμμα, γιατί εγκρίνονταν κατασκευές διδακτηρίων και χορηγούσαν πιστώσεις, χωρίς να λάβουν υπ' όψιν τους ότι τα έσοδα από τα εκπαιδευτικά τέλη δεν ανταποκρίνονταν προς τις χορηγούμενες πιστώσεις.³⁷⁸ Σύμφωνα με την εισήγηση του νομομηχανικού Δ. Καλλία βάσει της οποίας εξεδόθη διάταγμα της 17 Μαΐου 1894 τα προορισμένα γήπεδα για την ανέγερση σχολικών διδακτηρίων και γυμναστηρίων πρέπει να πληρούν τους παρακάτω όρους:

α) Πρέπει να βρίσκονται μακριά από πολυσύχναστους χώρους όπως, εργοστάσια, νεκροταφεία, ελώδης εκτάσεις, κλπ. να είναι ευάερα και ευήλια και να μην προσβάλλονται από τοπικούς σφοδρούς ανέμους.

β) Η έκταση του γηπέδου πρέπει να είναι ανάλογη προς το είδος του ανεγερθησομένου διδακτηρίου. Το ελάχιστο όμως όριο έκτασης πρέπει να λαμβάνεται το εξής:

---

³⁷⁶Βλ. Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Περί οργανώσεως και Διοικήσεως της Γενικής Εκπαίδευσεως»,...ό.π.,...σ.63

(Π.Υ.Σ.Σ.Ε.): Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Στοιχειώδους Εκπαίδευσεως.

³⁷⁷Βλ.Μιχαήλ Σ. Μαντουδής: «Κ.Ω.Δ.Ι.Ε» Νομοθεσίας Ανεγέρσεως Διδακτηρίων, Αθήνα, Νοέμβριος 1929,σ. 17

³⁷⁸Βλ. Μιχαήλ Σ. Μαντουδής: ...ό.π.,...σ. 18

1) Για μονοτάξιο διδακτήριο 1.000τμ.

2) Για διτάξιο διδακτήριο 2.000τμ.

3) Για τριτάξιο διδακτήριο 3.000τμ.

4) και για τετρατάξιο διδακτήριο 3.000τμ.

γ) Το μήκος της βορεινής πλευράς των γηπέδων πρέπει να είναι κατ' ελάχιστον όριο για τα 1/τάξια 20μ. για τα 2/τάξια 30μ., για τα 3/τάξια 40μ., για τα 4/τάξια 50μ. για τα 5/τάξια 60μ., και για τα 6/τάξια 70μ. Τα διδακτήρια πρέπει να οικοδομούνται προς τη βόρεια πλευρά των γηπέδων και να αφήνεται προς μεσημβρίαν χώρος για προαύλιο και γυμναστήριο.³⁷⁹

Προκειμένου περί αγοράς γηπέδου είναι αναγκαίο όπως μεταξύ της Σχολικής Εφορίας και ιδιοκτήτου (είτε ιδιώτη) είναι αυτός είτε νομικό πρόσωπο να συντάσσεται συμβόλαιο αγοραπωλησίας και το οποίο πρέπει να μεταγράφεται στο Υποθηκοφυλακείο. Κατά την αγορά πρέπει να συντάσσεται σχεδιάγραμμα του γηπέδου υπό κλίμακα. Στο σχεδιάγραμμα πρέπει να φαίνεται ο προσανατολισμός του γηπέδου καθώς και τα γύρω κτήματα και οι μεσότοιχοι ξένων οικοδομών. Το σχεδιάγραμμα πρέπει να υπογράφεται από τεχνικό νομομηχανικό.³⁸⁰

Ε. Όροι καταλληλότητας διδακτηρίων:

Σύμφωνα με την υπ' αριθ. 112424 – 19-9-1900 εγκ. Του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδύσεως «περί καταλληλότητας ιδιωτικών και Δημοσίων διδακτηρίων» οι όροι πρέπει να είναι οι ακόλουθοι:

α) Το εμβαδόν της αίθουσας διδασκαλίας κατά μαθητή πρέπει να είναι 0,90τμ. ο δε ελάχιστος όγκος κατά μαθητή 3,30τμ.

β) Το ύψος του δαπέδου από την οροφή πρέπει να είναι 3 – 3,5μ.

γ) Η απόσταση των θρανίων από τον πίνακα πρέπει να είναι τουλάχιστον 1,50μ. το δε πλάτος των διαδρόμων μεταξύ των στοιχείων των θρανίων τουλάχιστον 0,50μ.

δ) Ο φωτισμός της αίθουσας πρέπει να γίνεται από αριστερά ή από αριστερά και δεξιά ή από αριστερά και όπισθεν. Η ελάχιστη φωτιστική επιφάνεια πρέπει να είναι 2 0 %ο υ εμβαδο υ της αίθο ρας. Η μέγιστη από σαση των θρανίων από την φωτιστική πλευρά δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερη από 7μ.

ε) Η αυλή πρέπει να έχει εμβαδόν 2 – 3,50τμ. ανά μαθητή και να προστατεύεται από Βορρά.

στ) Οι κλίμακες των διδακτηρίων δεν πρέπει να είναι ξύλινοι και των οποίων το πλάτος πρέπει να είναι 0,15μ. το δε μήκος όχι μικρότερο από 1,20μ.

ζ) Τα αποχωρητήρια ορίζονται 1 ανά 60 μαθητές ή 40 μαθήτριες, τα δε ουρητήρια 1 ανά 30 μαθητές.

η) Ουδεμία αίθουσα διδασκαλίας δύναται να κριθεί κατάλληλη εάν δεν έχει εμβαδόν τουλάχιστον 14τμ. ή έχει εμβαδόν μικρότερο του απαιτούμενου εφ' όσον δύναται να περιλάβει 16 μαθητές.³⁸¹

³⁷⁹Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαιδύσεως»,...ό.π...,σ. 484

³⁸⁰Βλ. Ανδρέας Χρ. Κόκκοτας: «Οδηγός και Νομολογία του Διδασκάλου»,...ό.π...,σ.121.

³⁸¹Βλ. Ανδρέας Χρ. Κόκκοτας: «Οδηγός και Νομολογία του Διδασκάλου»,...ό.π..., σ.122.

ΣΤ. Επιτροπές καταλληλότητας διδακτηρίων, δημοπρασίες, ενοικιάσεις:

Η επιτροπή η οποία αποφασίζει για την καταλληλότητα των διδακτηρίων αποτελείται από τους: 1) από τον επιθεωρητή των σχολείων, 2) από Νομομηχανικό της Νομαρχίας και 3) από τον σχολίατρο της περιφέρειας. Η επιτροπή αυτή αφού διενεργήσει αυτοψία του διδακτηρίου, αποφαινεται με σχετικό έγγραφο.³⁸²

Προκειμένου όμως να ενοικιασθεί ένα διδακτήριο, το οποίο ανήκει είτε σε ιδιώτη είτε σε νομικό πρόσωπο (εκκλησία – κοινότητα κλπ.) πρέπει να γίνει δημοπρασία πλειοδοτική.

Για το θέμα αυτό ο Δ/ντής του Σχολείου με έγγραφη προκήρυξη καλεί τους ενδιαφερόμενους να προσφέρουν οίκημα προς στέγαση του Διδακτηρίου και να προσέλθουν σε ορισμένο τόπο ημέρα και ώρα. Κατά την ημέρα του πλειοδοτικού διαγωνισμού συγκροτείται επιτροπή η οποία αποτελείται:

1) Από τον Διευθυντή του Σχολείου, 2) από έναν αστυνομικό σταθμάρχη της περιφέρειας και 3) από έναν εφοριακό υπάλληλο, ο οποίος προβαίνει στη δημοπρασία της ενοικίασης.

Η δημοπρασία συνήθως αρχίζει την 8^η ή 9^η ώρα πμ. τελειώνει την 12^η. Μετά την 12^η κλείνεται η δημοπρασία στο όνομα του τελευταίου πλειοδότη και υπογράφεται το πρακτικό της δημοπρασίας από τα μέλη της επιτροπής Αντίγραφο του πρακτικού τούτου υποβάλλεται στον επιθεωρητή για τις περαιτέρω ενέργειες της κατακύρωσης της δημοπρασίας και ενοικίασης.³⁸³

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΕΡΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΦΟΡΕΙΩΝ

(Ν. 5019) 31 τροπ. Δια του Δ.Ν. 1927)38)

Α. Περί Σχολικών Ταμείων:

Βάσει του άρθρου (75) του Συντάγματος.

Τα περί σχολικών ταμείων και εφορειών διέπονται υπό του Νόμου 5019/1931 τροποποιηθέντος του Α.Ν. 1297/1938.

Παραθέτουμε παρακάτω τα σχετικά άρθρα των παραπάνω Νόμων τα οποία έχουν σχέση με τα σχολικά ταμεία των σχολείων της στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Άρθρον 1. Σε κάθε σχολείο Στοιχ. Και Μέσης Εκπαίδευσης και σε κάθε Διδασκαλείο παντός τύπου εκτός των Διδασκαλείων Μ. Εκπαίδευσης, ιδρύεται ίδιο (κοινό) σχολικόν ταμείο το οποίο αποτελεί Νομικό πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και έχουν ίδια περιουσία η οποία αποκτάται καθ' όλους τους νόμιμους τρόπους.

Άρθρον 2. Τα ταμεία των σχολείων στοιχειώδους εκπαίδευσης υπάγονται στην αρμοδιότητα του οικείου επιθεωρητού των Δημοτικών Σχολείων.³⁸⁴

³⁸²Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαίδευσης»,...ό.π...,σ.502

³⁸³Βλ. Χρ. Λέφας: «Ιστορία της Εκπαίδευσης»,...ό.π..., σ.501

³⁸⁴Βλ. Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Νόμος 5019» περί ιδρύσεως σχολικών ταμείων και σχολικών εφορειών, εν Αθήναις 1931, εκ του Εθνικού τυπογραφείου, σ.1-2 (Δημοσιεύθηκε στην εφ. της Κυβερνήσεως της 15-6-31, αρ. φ. 160)

Άρθρον 6. Η εποπτεία και ο έλεγχος των σχολικών ταμείων και σχολικών εφορειών ασκείται από το υπουργείου παιδείας δια των υπαλλήλων της κεντρικής υπηρεσίας και δια των επιθεωρητών των σχολείων.

Κάθε σχολικό ταμείο έχει δική του σφραγίδα στην οποία περιέχεται και η ονομασία του.

Εάν στο ίδιο διδακτήριο στεγάζεται περισσότερα του ενός σχολεία, κάθε σχολείο έχει δικό του σχολικό ταμείο το οποίο διοικείται από την ίδια σχολική εφορεία (Ν. 5019/31 αρθ.5).³⁸⁵

Σκοπός των Σχολικών Ταμείων είναι η εξεύρεση και η διάθεση των απαιτούμενων πόρων για την ανέγερση, επισκευή ή μετασκευή για την συντήρηση των διδακτηρίων, την καθαριότητα, την θέρμανση, τον φωτισμό, τον εφοδιασμό αυτών με έπιπλα, σκεύη, βιβλία και όργανα καθώς και για την λήψη παντός μέτρου για την προστασία της υγείας και διευκόλυνσης της προόδου των μαθητών.

Με τον όρο «διδακτήρια» νοούνται όλων των ειδών τα ακίνητα τα οποία λειτουργούν ως παραρτήματα μέσα στην ίδια σχολική μονάδα όπως, η σχολική βιβλιοθήκη, τα διάφορα εργαστήρια, τα γυμναστήρια, τα υπόστεγα, οι χώροι παιδιών, οι σχολικοί κήποι κλπ.³⁸⁶

Β. Πόροι των Σχολικών Ταμείων:

Ν. 5019 άρθρον 9. Πόροι των Σχολικών ταμείων είναι οι εξής:

- 1) Από ακίνητα καταλειπόμενα σε Δήμους ή Κοινότητες από δωρεά εν ζωή ή κληρονομιάς λόγω θανάτου.
- 2) Από κληροδοτήματα και δωρεές προς την σχολική εφορεία.
- 3) Μισθώματα από ακίνητα τα οποία ανήκουν στα σχολικά ταμεία.
- 4) Από προϊόντα εκποίησης, παλαιού διδακτηρίου ή Δημοτικού ή Κοινοτικού διδακτηρίου ή άλλου ακινήτου τα οποία έχουν κριθεί ως ακατάλληλα.
- 5) Από τις πωλήσεις προϊόντων σχολικών κήπων και σχολικών εργαστηρίων.
- 6) Εισπραττόμενα ποσά από διοργανώσεις σχολικών εορτών και παραστάσεων.
- 7) Από εισπράξεις προαιρετικών εράνων διενεργουμένων στο εσωτερικό ή εξωτερικό.
- 8) Από προαιρετικές εισφορές των γονέων ή κηδεμόνων κατά την εγγραφή των μαθητών.³⁸⁷

Γ. Εισφορές Δήμων, Κοινοτήτων και Εκκλησιών υπέρ των Σχολικών Ταμείων:

Κατά το άρθρον 11 του Νόμου 5019/31, οι Δήμοι και οι Κοινότητες καθώς και οι Ιεροί Ναοί υποχρεούνται να αναγράφουν στους οικονομικούς προϋπολογισμούς κάθε έτους ανάλογη πίστωση για ενίσχυση των Σχολικών ταμείων. Οι παραπάνω εισφορές αποδίδονται στα σχολικά ταμεία με την έκδοση χρηματικού εντάλματος στο όνομα

³⁸⁵Βλ. Ανδρέας Χρ. Κόκκοτας: «Οδηγός και Νομολογία του Διδασκάλου»,...ό.π...,σ.158, 159.

³⁸⁶Βλ. Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Νόμος 5019» ...ό.π..., σ.3

³⁸⁷Βλ. Μιχαήλ Σ. Μαντουδής: «ΚΩΔΙΕ» Νομοθεσίας,...ό.π...σ. 278, 279.

του Σχολικού Ταμείου. Το ένταλμα αυτό μπορεί να εκδώσει απευθείας και ο Νομάρχης (προκειμένου περί Δήμων και κοινοτήτων). Κατά τον ίδιο τρόπο αποδίδονται και οι εισφορές των ιερών Ναών. Οι δήμοι ή οι κοινότητες εκτός της οικονομικής εισφοράς δύναται προς ενίσχυση των σχολικών ταμείων να παραχωρήσουν κατάλληλο γήπεδο για την ανέγερση διδακτηρίων ή να επιβάλλουν ειδική τοπική φορολογία υπέρ του Σχολικού ταμείου.³⁸⁸

Δ. Υποχρεωτικοί έρανοι – Προσωπική εργασία:

Κατά τον Νόμο 5019/31 σε έκτακτες περιστάσεις και σε αδυναμία του σχολικού ταμείου να ανταπεξέλθει στις ανάγκες του, η σχολική εφορεία επιβάλλει υποχρεωτικό έρανο μεταξύ των κατοίκων της περιφέρειας του σχολείου κατόπιν εγκρίσεως του οικείου Νομάρχη ή Γεν. Διοικητή.

Σύμφωνα με το Π.Δ. 19/11/1926 τροποποιηθέντος δια του από 73/1928, η Σχολική εφορεία για την εκτέλεση οποιουδήποτε έργου ανέγερσης ή επισκευής διδακτηρίου δύναται να επιβάλει προσωπική εργασία σε όλους τους κατοίκους της κοινότητας και στους συνοικισμούς οι οποίοι ανήκουν στην περιφέρεια του σχολείου από ηλικίας 20 – 55 ετών. Από την προσωπική εργασία εξαιρούνται οι άνω των 55 ετών, οι ανίκανοι λόγω παθήσεως και οι Δημόσιοι υπάλληλοι. Η προσωπική εργασία επιβάλλεται δια πράξεως της Σχολικής η οποία εγκρίνεται από τον Νομάρχη ή Γ. Διοικητή. Η προσωπική εργασία δύναται να επιβληθεί και στα μεταφορικά μέσα των κατοίκων. Αντί της προσωπικής εργασίας οι υπόχρεοι δύναται να καταβάλλουν αυτήν εις χρήμα καθοριζομένου του ημερομισθίου από την Σχολική Εφορεία.

Το αντίτιμο της προσωπικής εργασίας εισπράττεται κατά τις διατάξεις περί εισπράξεως δημοσίων εσόδων.³⁸⁹

Ε. Περί σχολικών εφορειών- Διορισμός μελών στις Σχολικές Εφορείες:

Άρθρον 3. Κάθε Σχολικό ταμείο διοικείται από πενταμελή επιτροπή η οποία ονομάζεται σχολική εφορεία. Μέλη της σχολικής εφορείας είναι:

- 1) Ο Διευθυντής του Σχολείου ή ο νόμιμος αυτού αναπληρωτής ο οποίος εκτελεί και χρέη γραμματέα της Σχολικής Εφορείας.
- 2) Ένα μέλος του οικείου Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου.
- 3) Ένα λαϊκό μέλος του Εκκλησιαστικού συμβουλίου της ενορίας, στην οποία υπάγεται το σχολείο.
- 4) Δύο γονείς ή κηδεμόνες μαθητών που είναι εγγεγραμμένοι στο σχολείο που έχουν εκλεγεί στο σύλλογο γονέων και κηδεμόνων.³⁹⁰

Η ιδιότητα του μέλους της Σχολικής Εφορείας δεν είναι ασυμβίβαστη προς οποιοδήποτε δημόσιο ή ιδιωτικό επάγγελμα ή λειτούργημα.

Τα μέλη της Σχολικής Εφορείας δύναται να είναι αδιακρίτως φύλου, άνδρες ή γυναίκες.

---

³⁸⁸Βλ. Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Νόμος 5019», ...ό.π...,σ. 9, 10

³⁸⁹Βλ. Ανδρέας Χρ. Κόκοτας: «Οδηγός και Νομολογία του Διδασκάλου»,...ό.π..., σ. 160, 161.

³⁹⁰Βλ. Γ.Α. Βαρβαρέτος: «Νομοθεσία Στοιχειώδους εκπ/σεως», Έκδοση , «Ατλαντίς», Πεχλιβανίδη Α.Ε., Αθήναι 1960 σ. 22.

Η υπόδειξη ή εκλογή των μελών της Σχολικής Εφορείας γίνεται κατά τον δεύτερο μήνα από της ενάρξεως των μαθημάτων η δε διάρκεια της θητείας των μελών είναι διετής.

Ο τρόπος και οι λεπτομέρειες της υπόδειξης ή εκλογής των μελών της Σχολικής Εφορείας καθορίζεται κατόπιν πράξεως του Υπουργού της Παιδείας και των Θρησκευμάτων.

Ο διορισμός των μελών γίνεται κατόπιν πράξεως του Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων.

Τα μέλη της Σχολικής Εφορείας μετά την εκλογή των, προβαίνουν σε φανερή ψηφοφορία για την εκλογή Προέδρου, Αντιπροέδρου και Ταμεία οι οποίοι εκλέγονται από όλα τα μέλη εκτός του Διευθυντή του Σχολείου ο οποίος ορίζεται πάντοτε ως Γραμματέας της Σχολικής Εφορείας.

Η εφορεία συνεδριάζει τακτικά μία φορά τον μήνα και έκτακτα οσάκις συγκληθεί από τον πρόεδρο ή από τον προεδρεύοντα Αντιπρόεδρο.

Κάθε Σχολικό Ταμείο εκπροσωπείται καθ' όλες τις νόμιμες διατάξεις από τον πρόεδρο της εφορείας. Για την είσπραξη των χρημάτων απαιτείται η υπογραφή του προέδρου και του Ταμεία.

Κάθε σχολική εφορεία λογοδοτεί κάθε έτος ενώπιον της συνελεύσεως των γονέων ή κηδεμόνων μετά το πέρας των μαθημάτων.³⁹¹

ΣΤ. Καθήκοντα των Σχολικών Εφορειών:

Άρθρον 18

1) Καθήκοντα των Σχολικών Εφορειών είναι:

- α) Η φροντίδα για την είσπραξη των πόρων και την αύξηση της περιουσίας των Σχολικών Ταμείων.
- β) Η σύναψη δανείων προς επίτευξη των σκοπών των Σχολικών Ταμείων.
- γ) Η μέριμνα για την ανέγερση διδακτηρίου όπου δεν υπάρχει ή την επισκευή του υπάρχοντος όντως ώστε να πληροί τους όρους της Υγιεινής Παιδαγωγικής και Σχολικής Αρχιτεκτονικής.
- δ) Η καλή συντήρηση του διδακτηρίου και φροντίδα για την καθαριότητα, την θέρμανση και τον φωτισμό.
- ε) Ο εφοδιασμός του Σχολείου με τα απαραίτητα έπιπλα και σκεύη καθώς και τα αναγκαία διδακτικά όργανα.
- στ) Η ίδρυση και ο πλουτισμός της σχολικής και μαθητικής βιβλιοθήκης.
- ζ) Η οργάνωση και η λειτουργία των μαθητικών συσσιτίων.
- η) Για την παροχή σε άπορους χριστούς και επιμελείς μαθητές βιβλίων, γραφικής ύλης, ενδυμάτων, υποδημάτων κλπ.
- θ) Για την λήψη παντός μέτρου που συντελεί στην υγεία των μαθητών και διευκολύνει την πρόοδο τους.
- ι) Για την μέριμνα και την εφαρμογή των διατάξεων περί υποχρεωτικής φοίτησης.³⁹²

---

³⁹¹Βλ. Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Νόμος 5019», ...ό.π...,σ.12

³⁹² Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Νόμος 5019»,...ό.π..., σ. 13.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΣΧΟΛΙΚΑ ΤΗΣ ΗΛΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΞΗΣ

Από το 1461 η Πελοπόννησος ακολουθεί την τύχη των άλλων γεωγραφικών διαμερισμάτων της Ελλάδος, είναι δηλαδή υπό Οθωμανική κατοχή και κυριαρχία. Μέσα στη γενική καταστροφή, στο σκοτάδι που επικρατούσε στην οπισθοδρόμηση και την παρακμή υπήρχαν ορισμένες πραγματικές εστίες από τις οποίες εκπορεύονταν οι προσδοκίες, οι ελπίδες και το φως.³⁹³

Στην Ηλεία για παράδειγμα διατηρήθηκαν πέντε από τα πιο πολλά βυζαντινά μοναστήρια, τα οποία υπήρξαν αληθινά μνημεία της πίστεως της φιλανθρωπίας και της παιδείας. Αυτά ήταν: η Μονή Βλαχερνών, η Μονή Σκαφιδιάς, η Μονή Αγίας Ελεούσας, η Μονή Παλαιοπαναγιάς στην Καθολική καθώς και η Άνω Μονή Δίβρης.³⁹⁴

Μέσα από τη μακρά παρουσία αυτών των μνημείων αναδεικνύεται η παιδευτική παράδοση της Ηλείας δια των καλουμένων «κρυφών» Σχολειών.

Σύμφωνα με τις έρευνες των τελευταίων χρόνων ιστορικοί ερευνητές³⁹⁵ αποκάλυψαν ότι τον καιρό της Τουρκοκρατίας σχολεία λειτουργούσαν, ανεπίσημα βέβαια τα οποία κατ' εφημισμόν ονομάστηκαν «κρυφά σχολεία».

Κατά τον Τάσο Γριτσόπουλο, «κρυφά» σχολεία ονόμασε ο λαός τ' απόκρυφα εκείνα υποτυπώδη σχολεία που λειτουργούσαν στα μοναστήρια μέσα στα οποία τα παιδιά μάθαιναν να γράφουν και να διαβάζουν, εκκλησιαστικά βιβλία και να συντάσσουν ένα δικαιοπρακτικό έγγραφο ή μία επιστολή. Τα μοναστήρια λοιπόν της Ηλείας, υπήρξαν σπουδαία πνευματικά κέντρα κατά την περίοδο της τουρκικής κατακτήσεως, όπως ήταν και κατά τη Βυζαντινή.

Σοβαρές ενδείξεις σε βαθμό που να αποδεικνύουν ότι λειτουργούσαν σχολεία στην περίοδο της Τουρκοκρατίας είναι ότι τις λειτουργίες δεν ετελούσαν ιερείς αναλόγιστα και δεύτερον ότι τα δικαιοπρακτικά έγγραφα συντάσσονταν άνθρωποι ολιγογράμματοι και πολλά από αυτά έφεραν υπογραφές μαρτύρων.³⁹⁶

---

³⁹³Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία της Γαστούνης», ό.π., σ.360

³⁹⁴Βλ. Στάθης Ηλ. Παρασκευόπουλος: «Η προσφορά της εκκλησίας και του κλήρου της στην Τουρκοκρατία και στην επανάσταση του '21», έκδοση Ι.Μητροπόλεως Ηλείας και Ωλένης, Πύργος 1995, σ.22

³⁹⁵Βλ. Μπορεί κανείς συνοπτικά να συμβουλευτεί τις απόψεις που εξέθεσε ο Άλκης Αγγέλου στον 10^ο τόμο της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους της εκδοτικής Αθηνών, σ. 366-367. Παράλληλα βλ. του ίδιου, «Το κρυφό σχολειό», χρονικό ενός μύθου, Αθήνα 1999.

Πρβλ. Αγγελικής Σκαρβάλη-Νικολοπούλου, «Τα μαθηματάρια των Ελληνικών σχολείων της Τουρκοκρατίας», «Διδακτόμενα κείμενα, Σχολικά προγράμματα, Διδακτικοί μέθοδοι, συμβολή στην Ιστορία της Νεοελληνικής παιδείας», Αθήνα 1993.

³⁹⁶Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Το κρυφό σχολειό», Παιδεία Ελλήνων, οργάνωσις αυτής μετά την άλωσι, «Πελοποννησιακά», τ.Π', 1978-79, σ.435.

Επίσης σύμφωνα με την παράδοση το αρχαιότερο σχολείο λειτούργησε στην Ανδρίτσαινα προ του 1750 και στεγαζόταν στην ανδρική μονή της Παναγιάς. Δάσκαλοι του Σχολείου χρημάτισαν κληρικοί και λόγιοι από τη μεγάλη Σχολή του Γένους και από την περίφημη σχολή της Δημητσάνας.

Το 1770 μετά την επανάσταση του Ορλώφ επειδή οι κάτοικοι της Ανδρίτσαινας έλαβαν μέρος στην επανάσταση με αρχηγό τον Αναστάσιο Χρήστου (Χρηστόπουλο), ο οποίος ήταν δάσκαλος της Σχολής και είχε συντάξει και γραμματική, μετά την αποτυχία της επανάστασης τον συνέλαβαν και είχε οικτρό τέλος. Στη συνέχεια πυρπόλησαν το χωριό και το μοναστήρι της Παναγιάς.³⁹⁷

Αν και ο Νομός Ηλείας πλούσιος από τη φύση του και χωρίς να παρουσιάζει μέχρι και σήμερα καμιά ιδιαίτερη ανάπτυξη, στον τομέα της παιδείας έδειξε σοβαρή αδιαφορία με αποτέλεσμα η παιδεία να παραμένει αγαθό των πλουσίων και των αρχόντων (οικογ. Γεωργίου Σισίνη). Το φαινόμενο παρατηρήθηκε και όταν ιδρύθηκε το μικρό ελεύθερο Ελληνικό κράτος. Είναι γνωστό το μεγάλο ενδιαφέρον του Κυβερνήτη Καποδίστρια για την παιδεία. Σημαντική υπήρξε η εκπαιδευτική προσπάθειά του. Στην Αίγινα ίδρυσε ορφανοτροφείο – Σχολείο και το πρώτο ανώτερο εκπαιδευτήριο ή μέθοδο της αλληλοδιδασκτικής στα πρώτα σχολεία που ίδρυσε σε διάφορα μέρη της Πελοποννήσου. Σε (55) συνολικά αλληλοδιδασκτικά σχολεία, που ιδρύθηκαν στην Πελοπόννησο, πολύ λίγα αναφέρονται σε μέρη της Ηλείας.³⁹⁸ Βέβαια δεν υπάρχουν αρχεία ή πηγές που να μας δίνουν πληροφορίες σε ποιες περιοχές του Ν. Ηλείας λειτουργούσαν αλληλοδιδασκτικά σχολεία.

Όστόσο από προφορικές μαρτυρίες ενδεικτικά αναφέρω ότι στα 1830 ο τότε Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας στον κατάλογο για την ανάπτυξη πνευματικών κέντρων συμπεριέλαβε και τα Λεχαινά.

Έτσι στις 8 Δεκεμβρίου του 1830 ιδρύθηκε η Σχολή Λεχαινών. Δάσκαλος της Σχολής αυτής διορίστηκε ο Γεώργιος Κ. Δεφανάρας.

Για τη λειτουργία και τη μελλοντική πορεία της σχολής αυτής δεν γνωρίζουμε, γιατί λείπουν οι γραπτές μαρτυρίες. Είναι όμως βέβαιο ότι στα χρόνια αυτά υπήρχε και λειτουργούσε Δημοτικό σχολείο στα Λεχαινά, στο οποίο δίδαξε ο αλληλοδιδασκαλος Γεώργιος Ιερεύς (κεφαλήν), [=Φωτόπουλος].³⁹⁹ Από έκθεση του Υπουργού επί των Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης στις 3-4-1887, φαίνεται ότι τα γραμματοδιδασκαλεία στην Ελλάδα, φυσικά και στην Ηλεία συντηρούνταν από εισφορές των πλουσίων ή των κατοίκων. Στην ίδια έκθεση αναφέρεται ότι στην Πελοπόννησο υπήρχαν (31) σχολεία με συνολικό αριθμό μαθητών (2.664).⁴⁰⁰ Στην ελεύθερη πλέον Ελλάδα κατά την Οθωνική περίοδο φαίνεται ότι σημειώθηκε μία μικρή βελτίωση στα εκπαιδευτικά πράγματα και κατ' αναλογία και στην Ηλεία.

---

³⁹⁷ Βλ. Δημ. Πριγγουρης: «Τα πρώτα Ολυμπιακά Σχολεία», (Σχολαρχείο και Γυμνάσιο Ανδριτσαίνης). (Ανάτυπο από τον Γ' τόμο των «Ολυμπιακών Χρονικών»), Αθήνα 1972, σ.88

³⁹⁸ Βλ. Βασίλειος Γ. Παπαγεωργίου: «Ο Καποδίστριας εις την εκπαίδευσιν», εκδοτικός οίκος «ΕΡΜΟΥ», Αθήνα 1939, σ.36

³⁹⁹ Δανιὴν Αντωνίου: «Διαδρομές και στάσεις στη Νεοελληνική Εκπαίδευση 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας», εκδόσεις, Μεταίχμιο, πρώτη έκδοση 2008, σ.256, 266.

⁴⁰⁰ Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821 – 1930» ό.π..., σ .74

Λίγο αργότερα το 1834 στις 6 (18) Φεβρουαρίου ίσχυσε ο νόμος «περί Δημοτικών Σχολείων». Σύμφωνα με το άρθρο (6) η φοίτηση ήταν εφτά χρόνια και υποχρεωτική από του «5^{ου} έτους συμπεριλαμβανομένου μέχρι και του 12^{ου}». Με τον ίδιο νόμο καταργήθηκαν τα αλληλοδιδασκτικά και δημιουργήθηκαν οριστικά τα Δημοτικά Σχολεία.

Τα σχολεία την περίοδο εκείνη είχε καθιερωθεί να ιδρύονται κατόπιν προτάσεων των τοπικών αρχόντων. Επίσης η ονομασία τους – Δημοτικά Σχολεία – οφείλεται στην εξάρτησή τους από τους Δήμους, οι οποίοι πληρώνουν και τα έξοδα λειτουργίας τους.⁴⁰¹

Όστοςο βέβαια θεωρώ πως φαίνεται να υπάρχει ένα κενό ως προς την εκπαίδευση από την εποχή της συστάσεως του Ελληνικού κράτους με τον ερχομό του Καποδίστρια, έως τους χρόνους της βασιλείας του Γεωργίου, όπου πράγματι βλέπουμε μια πληθώρα ιδρύσεως Δημοτικών Σχολείων, σε όλες σχεδόν τις πόλεις και χωριά της Ελλάδας. Σύμφωνα δε με στοιχεία που προκύπτουν από έρευνες και δημόσια σχολικά έγγραφα φαίνεται ότι λειτουργούσαν κατώτερα σχολεία σε διάφορες πόλεις και χωριά της Ηλείας όπως: στον Πύργο, στην Αμαλιάδα, στην Γαστούνη, στα Λεχαινά, στα Καβάσιλα, στο Βαρθολομιό, στην Ανδραβίδα, στην Μυρσίνη, στην Κυλλήνη, στην Παλαιά και Νέα Μανολάδα, στη Δίβρη, στου Δούκα, στα Κρέστενα, στου Λάλα, στη Ζαχάρω και στη Βάρδα. Από αξιόπιστες πηγές σχολικών αρχείων, προκύπτει το συμπέρασμα ότι στο Νομό Ηλείας τα περισσότερα σχολεία άρχισαν να ιδρύονται την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} και αρχές 20^{ου} αιώνα, για τα οποία θα αναφερθούμε στα παρακάτω κεφάλαια, εξετάζοντας την ιστορία του κάθε σχολείου χωριστά, (έτος ιδρύσεως, οργάνωση, λειτουργία, κλπ.)⁴⁰²

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους, λίγα δηλαδή χρόνια πιο πριν του 1830 άρχισαν έρανοι μεταξύ των Επαρχιών για τη σύσταση σχολείων σε όλες τις μεγαλουπόλεις της χώρας. Ενώ τέτοιοι έρανοι γίνονταν κατά το παρελθόν για σχολεία άλλων επαρχιών με τη συμμετοχή και των Αρχών ή των περιουσιών της Ηλείας κατά την 8^η – 11 – 1830 στη Γενική εφημερίδα της Ελλάδος αριθ. φυλ. 88 δημοσιεύθηκε λογαριασμός εράνων για τη σύσταση σχολείου στην

---

⁴⁰¹Βλ. «Σχολική Νομοθεσία», συλλογή νόμων βασιλικών διαταγμάτων και υπουργικών εγκυκλίων εις σχολικά ζητήματα αναφερομένων. Εγκρίσει του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της δημόσιας εκπαίδευσως. Υπό Ηλ. Πετρούλια. Παρά τω εκδότη Σπ. Κουσουλίνου Τυπογραφείου – Βιβλιοπωλείον, εν Αθήναις, 1898. Σελ.(6) αρθρ. (6) Β.Τ.Μ.Θ' νόμου σελ. (34) αρθρ. (53) Β.Τ.Μ.Θ' νόμου.

⁴⁰²Βλ. Στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα αρχαιακού υλικού, που πραγματοποίησα στα αρχεία των Σχολείων του Ν. Ηλείας, κατόπιν ειδικής άδειας για έγκριση έρευνας που μου χορηγήθηκε από την Διεύθυνση σπουδών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Φ 15/7/166292/Γ1) 15-01-2009.

Ηλεία. Κατά τον πρώτο λογαριασμό συγκεντρώθηκαν 1274:60 φοίνικες από όλες σχεδόν τις γύρω επαρχίες προς τον Πύργο.⁴⁰³

Σύμφωνα με το ΙΑ΄ ψήφισμα της Εθνοσυνέλευσης παρασχέθηκαν στον Καποδίστρια οι δικαιοδοσίες προκειμένου να συγκεντρώσει όλα τα κληροδοτήματα των ομογενών που αφορούσαν την Ελλάδα για την δημιουργία σχολείων και άλλων κοινοφελών καταστημάτων. Ο Καποδίστριας προχώρησε σε αναδιοργάνωση της Παιδείας, φροντίζοντας να μεταφερθούν στην Ελληνική Γαλλικά βιβλία για να χρησιμεύσουν στα Αλληλοδιδασκτικά Σχολεία. Εφρόντισε για την σύσταση 400 τέτοιων σχολείων τα οποία θεώρησε αρκετά για όλη την επικράτεια. Καθιέρωσε το κεντρικόν Σχολείον Αλληλοδιδασκτικής, το οποίο θα χρησίμευε σαν Σχολή που θα εκπαίδευε του νέους δασκάλους. Συνεργάστηκε με τους ευρισκομένους στην Ελλάδα λογίους (Ανδρέα Μουστοξύδη, Γρηγόριο Κωνσταντά, Λεόντιο Καμπάνη, Θεόφιλο Καΐρη, Γ. Γεννάδιο κλπ.) για την οργάνωση της Παιδείας.⁴⁰⁴

Την 1^η Οκτωβρίου 1829, ο Καποδίστριας, απευθυνόμενος στους Έκτακτους Επιτρόπους και προσωρινούς διοικητές για την υλοποίηση των όσων αναφέρονται στο ΙΑ΄ Ψήφισμα, τους ζήτησε να τον πληροφορήσουν εάν στις επαρχίες που διοικούσε ο καθένας από αυτούς, λειτουργούσαν σχολεία ή όχι. Στην περίπτωση που υπήρχαν ανοιχτά σχολεία, ζητούνταν από τους διοικητές να αναφέρουν τον αριθμό των σχολείων, τους δασκάλους τους και τους πόρους, με τους οποίους χρηματοδοτούνταν και συντηρούνταν αυτά τα σχολεία. Όλα τα παραπάνω έπρεπε να καταγραφούν σε πίνακες, πάνω στους οποίους θα καταγράφονταν ο αριθμός των μαθητών, τα ονόματά τους και με απόλυτη σαφήνεια το ήθος και οι ικανότητες των διδασκόντων.

Στην περίπτωση που δεν υπήρχαν ανοιχτά σχολεία στο τμήμα ευθύνης των επαρχιών των ανωτέρω διοικητών, ζητούνταν να γνωστοποιηθεί η διάθεση των εκεί κατοίκων για την από κοινού ανέγερση-κατασκευή και τη λειτουργία των απαραίτητων σχολείων και για το ποιες ήταν οι υλικές δυνατότητες του κάθε τόπου σχετικά με τη συγκέντρωση των αναγκαίων υλικών. Στο τέλος, ζητούνταν από τους διοικητές να αποστείλουν ένα συγκεντρωτικό και αναλυτικό πίνακα των ανωτέρων πληροφοριών.

Για την υλοποίηση της δημιουργίας σχολείων ο Π.Α. Αναγνωστόπουλος προέβει σε δραστήριες ενέργειες. Σχετικά προς τούτο είναι η σύσταση ειδικής Επιτροπής, όπως φαίνεται από το παρακάτω έγγραφο.⁴⁰⁵

«Αριθ.1002 Ελληνική Πολιτεία
Αντίγραφον Ο Έκτακτος Επίτροπος της Ηλίδος.

Προς το Πανιερώτατον Πρώην Λαρίσσης και τοποτηρητήν Ωλένης κ.^{ov} Κύριλλον και πρὸς τούς κ.^{ovs} Ιωάννην Μαυρογορδάτου, Χρύσανθο Σισίνη, Αγαμέμνονα Αυγερινό, Λυκούργο Κρεστενίτη, Ευστάθιο Σίμο, Διονύσιο Κλοκανα και Ιωάννη Τζεκούρα..

⁴⁰³Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία ...ό.π... σ. 23,24.

⁴⁰⁴Βλ. Ελένη Κούκου: «Ο Καποδίστριας και η Παιδείας», Αθήναι 1972. Της ίδιας: «Τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Αιγίνης» Αθήναι 1972 και Λάζαρος Βελέλης: «Ο Καποδίστριας ως θεμελιωτής της Δημοτικής Εκπαιδύσεως εν Ελλάδι. Εν Αθήναις 1903, σ. 73-74.

⁴⁰⁵Βλ. ΓΑΚ. Καποδιστριακόν Αρχείον. Γεν. Γραμ. Φ. 252 β.

Το έγγραφο της Ειδικής Επιτροπής της Ήλιδος:

Κύριοι

Το έγγραφο αυτό τονίζει πως η περιοχή της Ήλιδας στερούνταν σχολείων (και συνεπώς ανήκε στη 2^η κατηγορία), διότι η Επιτροπεία είχε το μέλημα για το πώς τα σχολεία αυτά θα μπορούσαν να συντηρηθούν και στο άμεσο μέλλον, έχοντας σταθερο ύψ και μό υμο υς πό ρ υς από την ίδια την περιοχή της Ήλιδας. Κατά το συντάκτη, μολονότι ο πόλεμος είχε προκαλέσει μεγάλες ζημιές σε ολόκληρη την περιοχή της Ήλιδας, αυτή εξακολουθούσε να διαθέτει φυσικό πλούτο. Κατά συνέπεια, είχε ακόμα τη γεωμορφολογική δυνατότητα να διαθέσει τον υλικό της πλούτο στις γύρω πόλεις.

Ο συντάκτης, σε γενικές γραμμές, πλέκει το εγκώμιο της ευρύτερης περιοχής ως προς το ζήτημα της δυνατότητάς της για την αξιοποίηση του φυσικού της πλούτου και με σκοπό την υλοποίηση μιας ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής.

Δείχνει ακόμη έντονο ενδιαφέρον για το ζήτημα της παιδείας, η οποία προκαλούσε ανέκαθεν σοβαρά προβλήματα τόσο στην Εκκλησία, (η οποία ήταν μέχρι τότε υπεύθυνη για την τότε παιδεία), όσο και στη γενικότερη πρόοδο του λαού, καθώς μέσα από την ανωτέρω παιδεία κυοφορήθηκε μια σωρεία προλήψεων, καθώς επίσης και μια γενικότερη έφεση των κατοίκων προς τον άσωτο βίο.

Στο σημείο αυτό, ο συντάκτης κάνει μια ακόμα πιο άμεση επίκληση της ανάγκης για συνδρομή του ιερατείου στο ζήτημα της λειτουργίας των σχολείων. Είχε προηγηθεί, εξάλλου, μία συσχέτιση του ζητήματος αυτού με την ανάγκη η Εκκλησία να στελεχωθεί από μια σειρά άξιων δασκάλων και με απώτερο σκοπό την επιπλέον εξύψωσή της.

Ακολουθεί η άμεση επίκληση του γηγενούς ισχυρού πληθυσμού του Πύργου, της Γαστούνης, της Ανδραβίδας, των Λεχαινών κτλ., προκειμένου να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο η οικονομική δυνατότητα της τοπικής επαρχίας για την ανέγερση σχολείων, πέρα από την πολεμική στήριξη που τόσα χρόνια έδιναν στην Επανάσταση.

Ζητείται ακόμη (και σε γενικότερες γραμμές) μια συνδρομή πάσης φύσεως για τις ανωτέρω προσπάθειες, είτε από το πλεόνασμα είτε και από το υστέρημα του καθενός. Επαναλαμβάνεται, ωστόσο, η ιδιαίτερη υπερτίμηση των φυσικών πόρων της περιοχής, για να καταλήξει ο συντάκτης στην ανάγκη για τη σύμπραξη μιας δεκαμελούς επιτροπής από ικανά στελέχη που θα προχωρήσουν σε μια συγκεκριμενοποίηση των παραπάνω στόχων-αρχών, καταλήγοντας στη διατύπωση των βασικών συντεταγμένων και λεπτομερειών της όλης προσπάθειας για τη σύσταση των σχολείων της Ήλιδας.⁴⁰⁶

«Τα μέλη του Πύργου πραγματοποίησαν την πρώτη τακτική συνεδρίασή τους στις αρχές Απριλίου του 1830. Στη συνέλευση αυτή, ήταν παρών και ο κ. Λυκούργος. Η συνεδρίαση όμως πραγματοποιήθηκε χωρίς τη συμμετοχή των κατοίκων της Γαστούνης».

---

⁴⁰⁶Βλ. Γ.Α.Κ. Καποδιστριακού Αρχείου Γεν. Γραμ. Φ.258 β.

Το ότι πρόβλημα της ιδρύσεως Σχολείων απασολούσε τους κατοίκους των πόλεων και χωριών της Ηλείας συνάγεται από την από την παρακάτω αναφορά των κατοίκων της Αγουλινίτσας προς τον Έκτακτο Επίτροπο της Πελοποννήσου.⁴⁰⁷

«Προς τόν κατά τήν Πελοπόννησο Έκτακτον Επίτροπον.

Οι κάτοικοι της κωμόπολης της Αγουλινίτσας είχαν ως βασικό σκοπό τους τη σύσταση ενός αλληλοδιδασκτικού σχολείου. Βασικό εμπόδιο, ωστόσο, για την ανωτέρω προσπάθεια «φωτισμού της νεολαίας» υπήρξε η γενικότερη έλλειψη πόρων, με αποτέλεσμα την αδυναμία των κατοίκων να εξασφαλίσουν ένα δάσκαλο για το σχολείο τους.

Η αδυναμία αυτή είχε ως συνέπεια οι κάτοικοι της κωμόπολης να ζητήσουν από την Κυβέρνηση ένα δάσκαλο, ο οποίος θα μισθοδοτούνταν από το κράτος με την παράλληλη χορήγηση και των υπολοίπων εφοδίων που ήταν απαραίτητα για την αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Οι αιτούντες πάντως έδειξαν προθυμία στο να ικανοποιήσουν χρηματικά (με τις δικές τους πενιχρές δυνατότητες) ορισμένες ανάγκες του δασκάλου, όπως π.χ. για το ζήτημα της διαμονής του.

26 Σεπτεμβρίου 1830

Οι ευπειθείς κάτοικοι της Κωμοπόλεως Αγουλινίτσας...».⁴⁰⁸

Της 4 Μαρτίου 1830 ο έκτακτος επίτροπος Ήλιδος υποβάλλει αναφορά προς τον Κυβερνήτη, όπου του αναφέρει ότι εξοικονόμησε τα σχετικά χρήματα διά να ιδρυθούν Αλληλοδιδασκτικά σχολεία στην επαρχία και να σταλούν διδάσκαλοι για να λειτουργήσουν τα ιδρυόμενα σχολεία παραθέτουμε τη σχετική αναφορά:

«Αριθ. 829

Ελληνική Πολιτεία.

Ο έκτακτος επίτροπος αναφέρει ότι μέσα στα πλαίσια της γενικότερης προσπάθειας για την αναγκαία σύσταση των αλληλοδιδασκτικών σχολείων στην Ήλιδα, ο ίδιος φρόντισε να βρει τις απαραίτητες λύσεις για το παραπάνω πρόβλημα. Πιο συγκεκριμένα, εξασφάλισε ένα πολύ αξιόλογο χρηματικό ποσό από τη διανομή και την πώληση εδαφικών εκτάσεων, μέσα από την οποίες εξοικονομήθηκε το ποσό των 500 ισπανικών ταλίων. Το ποσό αυτό χαρακτηρίζεται εύστοχα ως «αρκετή ζύμη του φυράματος περί σχολείων» με απώτερο σκοπό το γενικότερο κοινό όφελος και με την επίκληση της φιλοπατρίας και της φιλανθρωπίας των εμπλεκομένων στην ανωτέρω οικονομική συναλλαγή.

Ο Έκτακτος Επίτροπος Ήλιδος Π.Α. Αναγνωστόπουλος Πύργος 4 Μαρτίου 1830.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁷Βλ. ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων Έκτακτοι Επίτροποι και προσωρινοί Διοικηταί, Φ 93.

⁴⁰⁸Βλ. ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων Γ. Γραμ. Φ.250. αριθ. εγγρ. 257

⁴⁰⁹Βλ. α) ΓΑΚ Καποδιστρ. Αρχείων. Γεν. Γραμ. Φ 244 α και β) Νίκος Β. Αναστόπουλος: «Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων», ό.π...σ.308

Η συγκρότηση των Παιδαγωγικών Συνεδρίων γενικών ή τοπικών των διδασκάλων κατά περιφέρειες έχει θεσμοθετηθεί από την πολιτεία ως γνωστόν από την εποχή του θεσμού των επιθεωρήσεων (Νομός Β.Τ.Μ.Θ΄.) και εξακολουθητικά θεωρείται σπουδαίο μέτρο για την βελτίωση της Παιδείας και των λειτουργιών της.⁴¹⁰

Με την υπ' αριθ. 10981 από 23 Μαΐου του έτους 1899 τηλεγραφικής διαταγής, του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως. Εγκρίνεται η σύγκληση του Διδασκαλικού Συνεδρίου στον Πύργο Ν. Ηλείας Οι εργασίες του Συνεδρίου θα διαρκέσουν (6) ημέρες από (27 Ιουνίου έως και 2 Ιουλίου). Επίσης υποχρεούνται κατά τον νόμο να υποβληθεί στο αρμόδιο Υπουργείο και συγκεκριμένα στο τμήμα παιδαγωγικών θεμάτων, το πρόγραμμα των εργασιών του Συνεδρίου προς έγκριση. Επί πλέον ο Επιθεωρητής Γερ. Βανδώρος όρισε για την τήρηση των πρακτικών του Συνεδρίου ως γραμματείς τους διδασκάλους:

Κ. Γ. Γιαννηκόπουλο και Γ. Κοκκίνη και ως αναπλήρωτος αυτών τους διδασκάλους Ι. Παπαχριστόπουλο και Π. Στεφόπουλο. Στο Συνέδριο παρέστησαν περίπου διακόσιοι δημοδιδάσκαλοι και υποδιδάσκαλοι, αντιπρόσωποι του ιερού κλήρου, οι αρχές της πόλεως, τα μέλη του Εποπτικού Συμβουλίου, οι Σύλλογοι του Γυμνασίου και των Ελληνικών σχολείων, ο Δήμαρχος, οι Ηλείοι Βουλευτές, πολλοί επίλεκτοι πολίτες και άλλοι φίλοι του Σχολείου και των γραμμάτων. Ο πρόεδρος του Συνεδρίου Γεράσιμος Βανδώρος κήρυξε την έναρξη εργασιών του Συνεδρίου. Τα θέματα τα οποία συζητήθηκαν στο Συνέδριο ήσαν τα εξής:

Θέματα	Ομιλητές
1) Παιδαγωγική	Γ. Βανδώρος
2) Περί Μελισσοκομίας	Ν. Μπαμπιώτης
3) Δενδροκομική	Julien Brichet
4) Περί Κουφόνοιας	Γ. Βανδώρος
5) Περί της αρχής του προβολέα και του αεροπλάνου	Γ. Μαραγκός
6) Περί συνεταιρισμού και αλληλεγγύης	Γ. Λαμπρινόπουλος
7) Περί Καλλιγραφίας και Ιχνογραφίας	Γ. Βανδώρος
8) Περί κινηματογράφου	Γ. Μαραγκός
9) Περί υγιεινής των Σχολείων	Π. Πετρόπουλος
10) Περί σηροτροφίας	Γ. Παλαμιώτης.
11) Περί της πρώτης αναγνώσεως και περί της διδασκαλίας της γλώσσας	Γ. Βανδώρος

---

⁴¹⁰Βλ. Σχολική Νομοθεσία: «Νόμος ΒΤΜΘ΄», Συλλογή Νόμων βασικών διαταγμάτων και υπουργικών εγκυκλίων εις σχολικά ζητήματα αναφερομένων. Εγκρίσει του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Υπό «ΗΛΙΑ ΠΕΤΡΟΥΛΙΑ» Εν Αθήναις παρά τω εκδότη «ΣΠ. ΚΟΥΣΟΥΛΙΝΩ» Τυπογραφείον/Βιβλιοπωλείον 1898, σ.18

Τα πορίσματα στο συγκεκριμένο Συνέδριο δεν καταγράφηκαν ξεχωριστά για κάθε θέμα αλλά έγινε συνοπτική αναφορά για την μεγάλη ωφέλεια που προκύπτει από τα Συνέδρια όταν αυτά μάλιστα ανταποκρίνονται στα υπαρκτά προβλήματα και είναι κατά το δυνατόν εφαρμόσιμα. Στην σελ. (6) στο βιβλίο τα πρακτικά του Β' Διδασκαλικού Συνεδρίου εν Πύργω, αναφέρονται τα εξής: «Οι αναγνώσται παρακαλούνται νά φανώσιν επιεικείς πρὸς τοὺς δυνηθέντας πιστότερον νά διατυπώσωσι τὰς κατά τό Συνέδριον γενομένας διαλέξεις γραμματεῖς, τοὺς μή εκδότας τήν στενογραφίαν καί κατ' ακολουθία πολλά ἴσως τὰ σημαντικά των πορισμάτων παραλιπόντας». Ο Επιθεωρητής Γεράσιμος Βανδώρος, εξέφρασε δημόσια τις θερμές του ευχαριστίες προς τους λαμπρούς επιστήμονες ιατρούς Γεώργιον Λαμπρινόπουλου και Πέτρο Πετρόπουλου, τον μαθηματικό και σχολάρχην Γεώργιον Μαραγκόν, τον διευθυντή του ενταύθα αγροκηπίου της Γεωργικής εταιρείας Γεώργιον Παλαμιώτην, τους ειδικούς από την Κυβέρνηση απεσταλμένους επιστήμονες Ν. Μπαμπιώτην μελισσοκόμου και Julien Bricchet δενδροκόμο, οι οποίοι πρόθυμα ανέλαβαν να διδάξουν σ' εμάς μαθήματα σπουδαία με τα οποία πρέπει να είμαστε εφοδιασμένοι και ως δάσκαλοι αλλά και ως όργανα της διοικητικής μηχανής του Κράτους. Κολακεύομαι δε να πιστεύω, συνεχίζει ο Βανδώρος ότι με τις γνώσεις που αποκτήσαμε κατά την διάρκεια των εργασιών του Συνεδρίου, θα προκύψουν περισσότερες από τις προσδοκώμενες ωφέλειες, γιατί πολλές φορές θα μας δοθεί η ευχάριστη ευκαιρία να αναπτυχθούν θέματα θεωρητικά και πρακτικά τα οποία θα έχουν άμεση με το υψηλό διδασκαλικό λειτούργημα.

Αποτελέσματα Συνεδρίου

Η διεξαγωγή του Διδασκαλικού Συνεδρίου στον Πύργο, το 1899, ήταν μια σημαντική διοργάνωση για το νομό και για την εκπαιδευτική του δραστηριότητα, καθώς επρόκειτο για ένα θεσμό, ο οποίος, έτσι κι αλλιώς, αποτελεί σπουδαίο μέτρο για τη βελτίωση της παιδείας και των λειτουργιών της. Το συγκεκριμένο Συνέδριο διεξήχθη με μεγάλη επιτυχία, τόσο από την πλευρά της προσέλευσης των δασκάλων της Ηλείας και των τοπικών (πολιτικών, εκκλησιαστικών και πολιτιστικών) αρχών, όσο και από την πλευρά της ενεργητικής συμμετοχής κατά την παρουσίαση των διάφορων θεματικών ενοτήτων.

Ειδικότερα, παρουσιάστηκαν (επί έξι ημέρες) ποικίλα θέματα από ομιλητές με εξειδικευμένες γνώσεις, σχετικά με την Παιδαγωγική, τη Γεωπονία, την Τέχνη, την Υγιεινή, τη Διδακτική, τη Γλώσσα, την Κτηνοτροφία, τους Συνεταιρισμούς και τη Μηχανική. Η ωφέλεια της ενασχόλησης με τις παραπάνω θεματικές κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς αναζητήθηκαν πρακτικές λύσεις και εφαρμογές σε μια σειρά από διάφορα προβλήματα της ευρύτερης περιοχής, καθώς (όπως τονίστηκε) η

⁴¹¹Βλ. Πρακτικά του Διδασκαλικού Συνεδρίου. Εν Πύργω (από 27^{ης} Ιουνίου μέχρι 2^{ας} Ιουλίου 1899), σ.72

διδασκόμενη θεωρία και η πράξη της θα χρειαστεί σύντομα να αξιοποιηθούν από το διδασκαλικό λειτούργημα.

Σε γενικές γραμμές, αξίζει να τονιστεί η μεγάλη σπουδαιότητα που έχει ο συνδυασμός της θεωρίας με την πράξη, έτσι όπως αναδείχτηκε μέσα από το συγκεκριμένο Συνέδριο και έτσι όπως αναδεικνύεται, κατ' επέκταση, μέσα από τις παιδαγωγικές θεωρίες, τη διδακτική πράξη και κυρίως την καθημερινή ζωή στο σχολείο, κατά την οποία θεωρία και πράξη αλληλοσυμπληρώνονται

Λήξη του Συνεδρίου

Με τη λήξη των εργασιών του Συνεδρίου ο επιθεωρητής Βανδώρος συγχαίρει και ευχαριστεί όλους τους διδασκάλους οι οποίοι με προθυμία και ζήλο προσήλθαν και παρακολούθησαν τις εργασίες του Συνεδρίου, από το οποίο αποθησαύρισαν ωφέλιμες γνώσεις και εκφράζει την πεποίθηση, ότι τον ίδιο ζήλο, αφοσίωση και ενθουσιασμό θα επιδεικνύουν πάντοτε στην άσκηση του υψηλού καθήκοντος, που έχουν αναλάβει απέναντι στην Παιδεία και στην Πολιτεία. Του Επιθεωρητή ευχαριστεί εξ ονόματος των συναδέλφων του ο δημοδιδάσκαλος Π. Κοροβέσης, ο οποίος εξέφρασε τις θερμότερες ευχαριστίες και ευγνωμοσύνη των διδασκάλων για τους κόπους που υποβλήθηκε προς χάριν του Συνεδρίου.

Έν Πύργω τη 8^η Ιουλίου 1899

Ο Πρόεδρος του Συνεδρίου

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΒΑΝΔΩΡΟΣ

Επιθεωρητής Σχολείων Ηλείας

Οι Γραμματείς

Γεώργιος Γιαννικόπουλος

Γεώργιος Κοκκίνης.⁴¹²

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΟΥ 1900

Στο Συνέδριο Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης που συγκροτήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας με έδρα την Αθήνα και με διάρκεια από (1-7) Σεπτεμβρίου, ο Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης Νομού Ηλείας Παν. Στεφανάκος για το 5^ο κατά σειρά θέμα συζήτησης, «Τα έπιβαλλόμενα έκ της καθιερωθείσης μεικτής φοιτήσεως διοικητικά, παιδονομικά και διδακτικά μέτρα» ανακοίνωσε τα ακόλουθα. «Η μεικτή φοίτηση στα δημοτικά σχολεία έχει καθιερωθεί προ πολλού. Το σύστημα αυτό έχει εφαρμοστεί κατόπιν αποφάσεις του Εποπτικού Συμβουλίου το οποίο υποχρεούνται να γνωρίζει, αν και κατά πόσον η κοινή των κατοίκων συνείδηση θα δεχόταν την εφαρμογή αυτού του συστήματος.

---

⁴¹²Βλ. Πρακτικά του Διδασκαλικού Συνεδρίου, ό.π..., σ.84

Από το περασμένο έτος γενικεύθηκε σε όλα τα σχολεία ανεξαιρέτως και εφαρμόζεται υποχρεωτικά δια νόμον. Επίσης προστέθηκαν υποχρεωτικά δια νόμον οι τάξεις Ε' και ΣΤ', δηλαδή δύο μαθητικές ηλικίες.⁴¹³

Ήμουν και θα είμαι συνεχίζει ο Παν. Στεφανάκος υπέρ της εκπαίδευσης, αλλά κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, όπως κατάλληλα διδακτήρια και άξιο εμπιστοσύνης, καταρτισμένο διδακτικό, προσωπικό. Το εξεταζόμενο λοιπόν ζήτημα της συμφοίτησης των μαθητών μας κάνει διστακτικούς όσον αφορά την επιτυχία του συστήματος. Εάν το πρώτο κύτταρο της κοινωνίας είναι η οικογένεια, τότε το δημοτικό Σχολείο λόγω της υποχρεωτικής συνεκπαίδευσης των δύο φύλων καθίσταται κοινωνικό κέντρο και κρατικός παράγων μεγάλης σπουδαιότητας, για να καλλιεργήσει και ν' αναπτύξει τα ενδιαφέροντα της οικογένειας και της κοινωνίας, σύμφωνα προς τον προορισμό του φύλου των συμφοιτούντων. Ο δε Επιθεωρητής ο οποίος επιδιώκει την υποχρεωτική συμφοίτηση των μαθητών, αναλαμβάνει βαρύτερες ευθύνες και υποχρεώσεις απέναντι στην κοινωνία και την πολιτεία.⁴¹⁴ Επίσης δεν επιτρέπεται να εκβιάζουμε τους πολίτες για την υποχρεωτική συμφοίτηση των παιδιών τους, εάν πρώτα δεν εξασφαλίσουμε υγεία και ηθική ωραιότητα και εάν δεν δώσουμε πρακτική μόρφωση στους μαθητές και της μαθήτριες ανάλογη το φύλον τους. Βέβαια κίνδυνοι και προβλήματα από την συμφοίτηση των μαθητών θα προκύψουν, το ζήτημα είναι πως μπορεί να προλαμβάνονται χωρίς να έχουμε δυσάρεστα αποτελέσματα.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων προτείνω τα ακόλουθα μέτρα:

- 1) Συνεχής επιτήρηση των φοιτούντων (πριν την έναρξη των μαθημάτων – στην διάρκεια του διαλλείματος – και μετά την λήξη των μαθημάτων)
- 2) Να γίνεται απογευματινή εφαρμογή της θεωρητικής διδασκαλίας των πρωινών ωρών στο σχολικό κήπο ώστε να μπορούμε να εξασφαλίσουμε την πρακτική μόρφωση της διδασκαλίας των μαθημάτων.
- 3) Οι διδασκάλισσες κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους να έχουν νοικοκυρεμένη και αξιοπρεπή εμφάνιση
- 4) Σε κάθε περιφέρεια να γίνεται η κατανομή του διδακτικού προσωπικού κατά τέτοιο τρόπο, ώστε κανένα σχολείο από διτάξιο και πάνω μα μην μείνει χωρίς διδασκάλισσα και
- 5) Η Διεύθυνση του Σχολείου να ασκείται κατά προτίμηση από διδάσκαλο.

Εάν λοιπόν δεν ληφθούν κατάλληλα μέτρα για την επιτυχία του συστήματος, ο θεσμός κινδυνεύει ν' αποτύχει, βέβαια θα ήταν πολύ άδικο να θεωρηθεί γι' αυτό υπεύθυνος ο δάσκαλος, εάν δημιουργήσουμε προϋποθέσεις και μέσα ώστε να μπορεί να εκπληρώσει το καθήκον του.⁴¹⁵

---

⁴¹³Βλ. Υπουργείον Παιδείας και Θρησκευμάτων:

«Τα Εκπαιδευτικά Συνέδρια του 1900»

Συνέδριον Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαιδεύσεως, Αθήναις 1900, σ.7

⁴¹⁴Βλ. «Τα Εκπαιδευτικά Συνέδρια, ...ό.π...», σ.10

⁴¹⁵Βλ. «Τα Εκπαιδευτικά Συνέδρια, ...ό.π...σ.14

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ (ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1900 – 1901)

Ο Επιθεωρητής της Δημοτικής Εκπαίδευσης Νομού Ηλείας Π.Θ. Στεφανάκος ανακοίνωσε με το υπ' αριθ. πρωτ. (3.412) έγγραφο την απόφασή του για την σύγκριση (ή διεξαγωγή) δύο τοπικών συνεδρίων μόνον για τους διευθυντές όλων των Δημοτικών Σχολείων του Νομού Ηλείας. Ημέρα έναρξης των εργασιών του Συνεδρίου για μεν τον Πύργο ορίστηκε η 17^η Οκτωβρίου 1900, ημέρα Σάββατο και ώρα 9.⁰⁰ πμ. στο Α' Δημοτικό Σχολείο, για δε την Αμαλιάδα ορίστηκε η 24^η Οκτωβρίου 1900 ημέρα Σάββατο και ώρα 9.⁰⁰ πμ. στο Δ' Δημοτικό Σχολείο. Η διάρκεια διεξαγωγής του καθενός συνεδρίου χωριστά θα είναι διήμερος και η συμμετοχή για μεν τους διευθυντές όλων των δημοτικών Σχολείων υποχρεωτική για δε τους διδασκάλους προαιρετικά. Επίσης οι διευθυντές – Σύεδροι παρακαλούνται να φέρνουν μαζί τους το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα του Σχολείου τους προς συζήτηση και έγκριση, καθώς και σημειώσεις για να ενημερώσετε την υπηρεσία για την πραγματική κατάσταση του Σχολείου σε σχέση με τις διδακτηριακές ανάγκες τις έλλειψης διδακτικού προσωπικού, για την σωστή εφαρμογή του ωρολογίου προγράμματος και για την φοίτηση των μαθητών. Τα θέματα που θα συζητηθούν στο συνέδριο είναι τα εξής:

- 1) «Περί της εφαρμογής των νέων εκπαιδευτικών διατάξεων 5019 (περί ιδρύσεως Σχολικών Ταμείων και σχολικών εφορειών) και 5045 (περί σχολικών βιβλίων)»
- 2) «Περί των διευθυντικών έργων (ο Δ/ντης ως εκπρόσωπος του σχολείου, εσωτερική διοίκηση – Ο Δ/ντής ως εκπρόσωπος του σχολείου, εξωτερικές σχέσεις κλπ.» και
- 3) Ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις.

«Κοινοποιήσεις Εγκυκλίων Σ.Υ. Παιδείας»

Την έναρξη των Διδακτικών Συνεδρίων κήρυξε ο Επιθεωρητής Ν. Ηλείας Παναγ. Στεφανάκος ο οποίος άρχισε την ομιλία του λέγοντας ότι ο βαθμός του πολιτισμού ενός λαού, εξαρτάται από το βαθμό της μορφώσεώς του, του οποίου παρέχει η Εκπαίδευση, και τελειώνοντας την ομιλία του αναφέρθηκε στην σπουδαιότητα του λαϊκού Σχολείου, την αποστολή του και το έργο του διδασκάλου.

Τα πορίσματα των δύο Δ. Συνεδρίων των Δήμων των Δημοτικών Σχολείων Πύργου και Αμαλιάδος έχουν ως εξής:

Θέμα 1^ο

Νόμος 5019: «Περί Σχολικών ταμείων και Σχολικών Εφορειών».

Για το θέμα αυτό, το συνέδριο κατέληξε ότι χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή για την εφαρμογή του Νόμου 5019 ιδιαίτερα στον καταρτισμό του βιβλίου γονέων και κηδεμόνων, των Σχολείων εκείνων τα οποία δεν έχουν καθορισμένη την σχολική ζωή. Επίσης ο Δ/ντής του Σχολείου μπορεί να διαφωτίσει τους γονείς για την εκλογή των καταλληλότερων προσώπων χωρίς ν' αναμιχθεί απ' όσο του επιτρέπεται. Τέλος όταν η Σχολική Εφορεία συγκροτηθεί σε σώμα ο Δ/ντής του Σχολείου οφείλει να διευκρινίσει σ' αυτήν τον Νόμο και να της υποδείξει τα δικαιώματα και τα καθήκοντά της.

Θέμα 2^ο

Νόμος 5045: «Περί Σχολικών βιβλίων»

Ο Νόμος αυτός θεωρήθηκε επιτυχής. Κάθε σχολείο πρέπει να έχει ιδιαίτερο δωμάτιο για την Σχολική βιβλιοθήκη. Καλόν είναι βέβαια να υπάρχουν χωριστές μαθητικές βιβλιοθήκες μέσα σε κάθε τάξη οι οποίες να διευθύνονται από τους μαθητές.

Θέμα 3^ο

«Τα διευθυντικά έργα»

Επειδή η δίοικηση του Σχολείου είναι υπεύθυνο και σοβαρό έργο, πρέπει την διεύθυνση του Σχολείου ν' αναλαμβάνει κατά προτίμηση δάσκαλος ο οποίος ως Δ/ντής θα εκπροσωπεί και θα εποπτεύει όλο το σχολείο. Οι διδασκάλισσες είναι προτιμότερα να μην αναλαμβάνουν διευθυντικά καθήκοντα γιατί δύσκολα θα μπορέσουν να ανταποκριθούν στα προβλήματα που προκύπτουν μέσα και έξω από το σχολείο όταν μάλιστα είναι έγγαμος με οικογενειακές υποχρεώσεις. Επίσης στο τέλος κάθε μήνα, με πρωτοβουλία του Δ/ντή του Σχολείου καλόν είναι να γίνονται συνεδριάσεις του διδασκαλικού προσωπικού για να ενημερώνονται οι εκπαιδευτικοί για τα νεότερα πορίσματα της παιδαγωγικής επιστήμης.

Θέμα 4^ο

«Ωρολόγια προγράμματα»

Για την εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος απαιτείται όπως αναγράφονται στα ωρολόγια προγράμματα των μονοταξίων καθημερινά από 8-12 και 2-4.30 τα απογεύματα των ημερών, Δευτέρας, Τρίτης, Πέμπτης και Παρασκευής. Στο ωρολόγιο προγράμματα του διτάξιου, κατά την διανομή των τάξεων πρέπει το τμήμα των κατωτέρων τάξεων: Α^η και Β^α να αναλαμβάνουν κατά κανόνα οι διδασκάλισσες.

Η Γυμναστική πρέπει να διδάσκεται χωριστά για τα αγόρια και χωριστά για τα κορίτσια. Η διδασκαλία της Αριθμητικής των τάξεων Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' ν' αναγράφονται (4) ώρες συνδιδασκαλίας, δύο ώρες για την Γ' και Δ' και άλλες δύο για την Ε' και ΣΤ'. τελικά το Συνέδριο πιστεύει, ότι ήρθε η ώρα να υποστηριχθεί πραγματικά το εξαετές μονοτάξιο Δημοτικό Σχολείο.

Θέμα 5^ο

«Κοινοποίησης εγκυκλίων Σ.Υ. Παιδείας»

Οι εγκύκλιοι χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: α) σ' εκείνες οι οποίες αφορούν τα πρακτικά συμφέροντα των διδασκάλων. (άδειες, προαγωγές, μισθολογικές εξελίξεις, ενοικιάσεις διδακτηρίων κλπ.) και β) εκείνες οι οποίες αφορούν την αποστολή του διδασκάλου και του δημοτικού Σχολείου.

Τέλος ο επιθεωρητής Δημοτικής εκπαίδευσης Ν. Ηλείας κήρυξε την λήξη των Διδακτικών Συνεδρίων αφού συνεχάρη τους Δ/ντές για την συμμετοχή τους στις εργασίες.⁴¹⁶

---

⁴¹⁶Βλ. Παναγιώτης Θ. Στεφανάκος: (επιθεωρητού Δημοτικών Σχολείων Ηλείας): «Επετηρίς των λειτουργών της Δημοτικής Εκπαίδευσης Ηλείας» Σχολικόν έτος 1900-1901. Εκδοτικός οίκος, Δημητράκου Α.Ε. – Αθήναι 4-οδός Σταδίου -4 1900, σ. 7-19

Της 19 Οκτωβρίου 1902 η εφημερίδα ο «Νεολόγος» των Πατρών έγραψε για τα Διδακταλικά Συνέδρια Πύργου και Αμαλιάδος τα εξής: «Η εγκύκλιος του Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων Ηλείας Π. Στεφανάκου, προς τους υπό την επίβλεψη του εκπαιδευτικούς λειτουργούς με την ευκαιρία των Δημοδιδασκαλικών Συνεδρίων που έχουν συγκληθεί στον Πύργο και την Αμαλιάδα, αποτελεί πραγματικά έναν καθρέφτη, μέσα στον οποίο μπορεί κανείς να διακρίνει καθαρά την τεράστια και δημιουργική εργασία που συντελείται στην εκπαιδευτική αυτή περιφέρεια και να διαπιστώσει την ακούραστη δραστηριότητα, την οποία έχει αναπτύξει αυτός ο εκλεκτός εκπαιδευτικός λειτουργός, για να πετύχει την εξύψωση του διδακτικού προσωπικού, την καλύτερη δυνατή μόρφωση της νεολαίας και γενικά την εξυπηρέτηση του συμφέροντος της εκπαίδευσης από κάθε πλευρά. Για τέτοιους αντάξιους του προορισμού τους εκπαιδευτικούς λειτουργούς, είναι περιττό να πούμε πως κάθε εγκώμιο είναι απολύτως σωστό».⁴¹⁷

Με την απόφαση της σύγκλησης των δύο γενικών διδακταλικών Συνεδρίων στον Πύργο και στην Αμαλιάδα, ο Επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων Ν. Ηλείας κ. Στεφανάκος απέστειλε την παρακάτω εγκύκλιο προς τους λειτουργούς της Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως της δικαιοδοσίας του:

«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ο Έπιθεωρητής

Της Δημ. Εκπαιδύσεως

Νομού Ηλείας

Έν Πύργω τη 15/9/1902

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

ΠΕΡΙ ΣΥΓΚΛΗΣΕΩΣ ΔΥΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Αριθ. Πρωτ. 1936

Προς

Πάντας τους λειτουργούς της Στοιχ. Εκπαιδύσεως Ηλείας».

«Υπενθυμίζοντας τις εγκυκλίους που έχουν κοινοποιηθεί (αριθμ. 11 και 12 της 27-5-1902 και της 12-6-1902) για τη σύγκληση Διδακταλικού Συνεδρίου και την αναβολή του, σας γνωστοποιούμε ότι αποφασίστηκε, σύμφωνα με το εδ. Γ' του άρθρου 15 του νόμου 4397, η σύγκληση δύο Διδακταλικών Συνεδρίων, κατά ταμειακή περιφέρεια, όλων των λειτουργών της στοιχ. Εκπαίδευσης Ηλείας και παρέχουμε τις εξής σχετικές οδηγίες, για ενημέρωση και τήρηση («προς γνώση και συμμόρφωση»)⁴¹⁸

Ορίζεται ημέρα της έναρξης του Διδ. Συνεδρίου, αφενός για τους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στην Τ.Π. Πύργου η 22^η Οκτωβρίου, ημέρα Κυριακή και ώρα 10.30 το πρωί στην αίθουσα του 1^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πύργου και αφετέρου για τους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στην Τ.Π. Αμαλιάδας ορίζεται η

⁴¹⁷Βλ. Εφ. «Νεολόγος» Πατρών, στο υπ' αριθ. 287 της 19 Οκτωβρίου 1902 αριθ. φ. 1

⁴¹⁸Βλ. Παναγιώτης Θ. Στεφανάκος: (επιθεωρητής Δ. Εκπαιδύσεως) «Πρακτικά Διδακταλικών Συνεδρίων Πύργου –Αμαλιάδος», και Επετηρίς λειτουργών Στοιχ. Εκπαιδύσεως Ν. Ηλείας 1902. Εκδοτικός οίκος Δημητράκου Α.Ε. Αθήναι –Αλθαίας (4), σ.12-17

29^η Οκτωβρίου, ημέρα Κυριακή και ώρα 10.30 το πρωί στην αίθουσα του 4^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αμαλιάδας. Η συμμετοχή όλων των δασκάλων είναι υποχρεωτική. Τα θέματα που θα συζητηθούν στα συνέδρια, είναι τα ίδια και στα δύο Συμβούλια για την ομοιομορφία αλλά και για την υπηρεσιακή ενότητα. Αναφέραμε σε περίληψη τα θέματα των Συνεδρίων:

- 1) Η Θρησκευτική διδασκαλία στο εξαετές Δημοτικό Σχολείο.
- 2) Η γλωσσική διδασκαλία και η γλώσσα των αναγνωστικών (άρθρο 3 Ν. 4379).
- 3) Συγκριτική ανάλυση παλιού και νέου συστήματος διδασκαλίας.
- 4) Το μάθημα της χειροτεχνίας.
- 5) Το μάθημα των συνθέσεων.
- 6) Το μονοτάξιο Δημοτικό Σχολείο.
- 7) Τήρηση δελτίου ατομικότητας.
- 8) Τα τρία «Πώς;» του Εποπτικού Συμβουλίου, ανακοινώσεις επιθεωρητή κτλ..
- 9) Ένωση, επαφή, συνεργασία των λειτουργών Δημ. Εκπαίδευσης Ηλείας μέσω της ίδρυσης Ταμείου Εκδρομών.

Η διάρκεια των εργασιών του συνεδρίου ορίστηκε τριήμερος. Επίσης συγκροτήθηκε επιτροπή αποτελούμενη από Διευθυντές των σχολείων Πύργου και Αμαλιάδος με σκοπό την εποπτεία, την ευπρέπεια και την τάξη για την ομαλή διεκπεραίωση του συνεδρίου.

Επί πλέον ο επιθεωρητής κ. Στεφανάκος ζήτησε με το υπ' αριθ. έγγραφο 1936/1200 από το Συμβούλιο Προϊσταμένων την έγκριση των θεμάτων συζήτησης του συνεδρίου. Το συμβούλιο προϊσταμένων με το υπ' αριθ. 9201 έγγραφο του απάντησε ως εξής:

«Κατόπιν, με την αναφορά 1936, σας κάνουμε γνωστό ότι εγκρίνουμε τα θέματα που πρέπει να συζητηθούν στα τοπικά συνέδρια της περιφέρειάς σας στον Πύργο και την Αμαλιάδα και σας ζητούμε να μας υποβάλετε τα πορίσματα των συζητήσεών σας στο άμεσο μέλλον».

Αθήνα, 17 Οκτωβρίου 1902

Ο Προϊστάμενος των Γραφείων

Μ. Ι. Ρώτης⁴¹⁹

Τα πορίσματα των Διδακταλικών Συνεδρίων Πύργου – Αμαλιάδος υποβλήθηκαν προς το εκπαιδευτικό Διοικητικό Συμβούλιο Στοιχ. Εκπαιδεύσεως και έχουν συνοπτικά ως εξής:

- 1) Τα *Θρησκευτικά* ή θρησκευτική διδασκαλία στο εξαετές δημοτικό σχολείο έχει ή οφείλει να έχει την πρώτη θέση. Αναγνωρίζει την μεγάλη ωφελιμότητα του ως μέσου ηθοπλαστικού, αποκρούει όμως την δογματική θρησκευτική διδασκαλία, γιατί δεν συντελεί στην καλλιέργεια θρησκευτικής συνείδησης. Ως προς την γλώσσα την οποία οφείλει να τηρεί ο δάσκαλος στο μάθημα αυτό, τα Δ.Σ. αποφαινόνται ότι για τις δύο ανώτερες τάξεις ενδείκνυται η ανάγνωση των κειμένων της Καινής Διαθήκης.⁴²⁰

---

⁴¹⁹Βλ. Παναγιώτης Θ. Στεφανάκος: (επιθεωρητής Δ. Εκπαιδεύσεως) «Πρακτικά Διδακτικών Συνεδρίων, ...ό.π...σ.22

⁴²⁰Βλ. Παναγιώτης Θ. Στεφανάκος: (επιθεωρητής Δ. Εκπαιδεύσεως),...ό.π..., σ.38

2) *Χειροτεχνία* : Και τα δύο συνέδρια ομόφωνα αποδέχθηκαν ό τι το μάθημα της χειροτεχνίας έχει μεγάλη αξία για τον πρακτικό βίο, και ότι πολλά σχολεία της Ηλείας τα οποία λειτουργούν με έλλειψη προσωπικού και ανάγκην το μάθημα της χειροτεχνίας δίδεται ως σιωπηρή εργασία. Μολονότι οι διδάσκοντες συναντούν πολλές δυσκολίες σχετικά με την προμήθεια των υλικών, με τις εσφαλμένες αντιληψεις των γονέων αλλά και για την αδυναμία των να διδάξουν με επιτυχία το μάθημα αυτό, υπόσχονται ότι θα προσπαθήσουν οπωσδήποτε να καλύψουν τις ελλείψεις τους και να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της υπηρεσίας.

3) *Παλαιόν και Νέον Σύστημα*: Κατά την ανάπτυξη του θέματος περί παλαιού και νέου συστήματος, στην οποία έλαβαν μέρος οι παλαιοί και οι νέοι διδάσκαλοι και έκαμαν την σύγκριση μεταξύ των δύο συστημάτων (Ερβαρτιανού και Σχολείου Εργασίας) και τα δύο συνέδρια κατέληγαν στα εξής συγκεκριμένα πορίσματα: α) Στην Ηλεία δεν είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί το Ερβαρτιανόν σύστημα εξαιτίας των σοβαρών προβλημάτων που προκύπτουν όπως: ο υπερβολικός αριθμός των φοιτούντων μαθητών, η έλλειψη στοιχειωδών μέσων διδασκαλίας και η ακαταλληλότητα των σχολικών διδακτηρίων. Επίσης ούτε και το νέο σύστημα μπορεί να εφαρμοσθεί γιατί οι περισσότεροι από τους διδάσκοντες δεν γνωρίζουν θεωρητικά τη λειτουργία του νέου συστήματος (Σχολείο εργασίας). Στη συνέχεια το σύνολο των διδασκάλων δήλωσαν με κάθε επιφύλαξη ότι το καταλληλότερο επί του παρόντος σύστημα διδασκαλίας για τα Σχολεία της Ηλείας είναι το μεικτό, γιατί α) το σύστημα αυτό είναι δοκιμασμένο και β) βοηθάει στην θεωρητική και πρακτική μόρφωση των τροφίμων.⁴²¹

4) *Μονοτάξιον Σχολείο*: σύμφωνα με τα πόρισμα των δύο Δ.Σ., το σημερινό μονοτάξιο σχολείο απέτυχε πραγματικά. Είναι αδύνατον ένας δημοδιδάσκαλος να καλύψει διδακτικά το πληθωρικό μονοτάξιο με έξι (6) τάξεις δημοτικό σχολείο. Πολύ δε περισσότερο όταν δε του παρέχονται τα απαραίτητα μέσα για να μπορεί να εκπληρώσει το καθήκον του. Για αυτό τα Δ.Σ. προτείνουν, όπως το μονοτάξιο σχολείο της υπαίθρου Ελλάδος, όταν σ' αυτό φοιτούν πραγματικά εξήντα (60) τον αριθμό μαθητές, να προάγεται σε διτάξιο. Επίσης ο εκπαιδευτικός κόσμος της Ηλείας δήλωσε ότι αγωνίζεται για την εισαγωγή νέου συστήματος διδασκαλίας στην Ελλάδα και προτείνει την κατάργηση του μονοτάξιου αγροτικού Σχολείου.

5) *Συνθέσεις*: Κατά την έννοια και το γράμμα της σχετικής διατάξεως του άρθρου (3) του Ν. 4397, στο Δημοτικό σχολείο θεωρείται αναγκαία η διδασκαλία της καθαρής δημοτικής – μητρικής γλώσσας μέχρι και την Γ' τάξη. Από την Δ' τάξη είναι ανάγκη να εφαρμοστεί προπαρασκευαστική διδασκαλία, για την εισαγωγή στην απλή καθαρεύουσα, η οποία θα διδάσκεται συστηματικά στην Ε' και ΣΤ' τάξη. Επίσης θα ήταν ωφελιμότερο να γίνεται χρήση ενός και μόνον αναγνωστικού βιβλίου σε κάθε τάξη χωριστά. Έπειτα η σύνθεση και η έκθεση του γραπτού λόγου είναι έργο δημιουργικό του παιδιού και κατόπιν τούτου έχει μεγάλη μορφωτική δύναμη και επομένως οφείλουμε να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί και να διαθέτουμε περισσότερο χρόνο εργασίας.

---

⁴²¹ Βλ. Παναγιώτης Θ. Στεφανάκος: ...ό.π..., σ.42

6) *Τήρηση δελτίου ατομικότητας*: Η τήρηση δελτίου ατομικότητας, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της επιστήμης είναι αδύνατον όχι μόνον να εφαρμοσθεί, αλλά και να συζητηθεί τουλάχιστον για τα σχολεία της Ηλείας. Αλλά από οποιαδήποτε άποψη εξετάσουμε το ζήτημα, δεν κρίνεται σκόπιμο να ασχοληθεί το διδακτικό προσωπικό, εφ' όσον δεν έχουν οργανωθεί κρατικά γραφεία ευρέσεως εργασίας, τα οποία να χρησιμοποιούν τα δελτία καταλλήλως προς απορρόφηση των τροφίμων σε διάφορα βιοποριστικά επαγγέλματα.⁴²²

7) *Κινηματογράφος*: Η εισαγωγή του κινηματογράφου στα σχολεία είναι νεωτερισμός· στηρίζεται στην εποπτεία. Το πλούσιο σε ομορφιές φυσικό Ελληνικό περιβάλλον είναι άριστος διδακτικός κινηματογράφος. Ομόφωνα ο διδασκαλικός κόσμος της Ηλείας παραδέχεται ότι ο κινηματογράφος αποτελεί άριστο εποπτικό μέσο διδασκαλίας και διευρύνει τον παραστατικό κύκλο των μαθητών στα φυσιογνωστικά μαθήματα. Επίσης αποφασίσθηκε από όλους τους λειτουργούς της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως Ηλείας η ίδρυση Ταμείου Εκδρομών. Ως γνωστόν κάθε χρόνο οι διδάσκαλοι της Ηλείας πραγματοποιούν εκδρομές σε διάφορους αρχαιολογικούς τόπους της Ελλάδος, όχι μόνον για ψυχαγωγικούς σκοπούς, αλλά και για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Κατόπιν τούτου υπέβαλλαν πρόταση όπως ληφθεί ομοθετική πρόνοια για παροχή διευκολύνσεων από το Κράτος ώστε οι διδάσκαλοι να ενισχύονται υλικά και ηθικά για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού.

8) *Τα 3 «πώς»*: «Περί εφαρμογής ωρολογίου προγράμματος 2) περί αναμειξέως των διδασκάλων στην πολιτική 3) περί αδικαιολόγητων απουσιών.

Το πρώτο θέμα δεν συζητήθηκε γιατί δεν είχαν ακόμα σταλεί τα νέα σχολικά αναλυτικά προγράμματα. Η συζήτηση του δεύτερου θέματος αναβλήθηκε για λόγους σκοπιμότητας και για το 3^ο θέμα, κοινοποιήθηκε η απόφαση του Ε.Σ. Ηλείας, ότι οι πάσχοντες διδάσκαλοι θα εξετάζονται από τον αρμόδιο Σχολίατρο ενώπιον του Συμβουλίου. Τέλος έγιναν υπηρεσιακές ανακοινώσεις με θέματα: α) Εφαρμογή ωρολογίων προγραμμάτων, μονοτάξιων σχολείων, πολυταξίων και σχολείων τοπικής ανάγκης, β) ανάλυση παιδαγωγικών έργων και γ) κοινοποίηση εγκυκλίων του Υπουργείου. Για όλα τα παραπάνω θέματα κρατήθηκαν πρακτικά, τα οποία κατά ομόφωνη γνώμη των συνέδρων, επιθυμούν να εκτυπωθούν σε τεύχη. Τέλος παρακαλούμεν τον προϊστάμενο Δ.Σ.Σ. Εκπαιδεύσεως όπως εγκρίνει την δημοσίευση των πεπραγμένων μετά της Επετηρίδος των λειτουργών της Δ.Ε. Ηλείας.

ΛΗΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αφού εξαντλήθηκαν τα θέματα, τα οποία απασχόλησαν το Συνέδριο ο Επιθεωρητής κήρυξε την λήξη των εργασιών του Συνεδρίου και αποχαιρέτησε τους διδασκάλους, υπενθυμίζοντας τους την προσήλωση στο καθήκον και ότι η πατρίδα περιμένει από αυτούς ένα καλύτερο αύριο, με την υπόσχεση ότι θα προσπαθήσουν για την ανόρθωση του λαϊκού Σχολείου.

Τέλος εψάλει ο Εθνικός Ύμνος και τα Συνέδρια Πύργου και Αμαλιάδος τερμάτισαν τις εργασίες των.⁴²³

Πρακτικογράφος Κ. Καρυανός.

⁴²²Βλ. Παναγιώτης Θ. Στεφανάκος,....ό.π...., σ.56

⁴²³Βλ. Παναγιώτης Θ. Στεφανάκος,.... ό.π....,σ.67

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Β.Δ. – ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ⁴²⁴

«Έχοντας υπόψην το άρθρο 10 του υπ' αριθμ. 240 νόμου «περί διοικήσεως της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσως», και την 14^η πράξη του εκπαιδευτικού συμβουλίου, σύμφωνα με την πρόταση του υπουργού των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσως, διατάσσουμε τα εξής:

- 1) Η εκπαιδευτική περιφέρεια Αττικής σε εκπαιδευτική περιφέρεια Αθηνών
- 2) Η εκπαιδευτική περιφέρεια Αρκαδίας σε εκπαιδευτική περιφέρεια Μαντινείας και Κυνουρίας.
- 3) Η εκπαιδευτική περιφέρεια Αχαΐας και Ήλιδος σε εκπαιδευτική περιφέρεια Πατρών.
- 4) Η εκπαιδευτική περιφέρεια Αιτωλίας και Ακαρνανίας σε εκπαιδευτική περιφέρεια Μεσολογγίου.
- 5) Η εκπαιδευτική περιφέρεια Κυκλάδων σε εκπαιδευτική περιφέρεια Σύρου.
- 6) Η εκπαιδευτική περιφέρεια Ευβοίας σε εκπαιδευτική περιφέρεια Χαλκίδος.⁴²⁵

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΗΜΩΝ - Δ. ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΤΟΥ Ν. ΗΛΕΙΑΣ

	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1 ΔΗΜΟΣ ΠΥΡΓΟΥ	34.902
0 Δ.Δ. Αγίου Γεωργίου	706
1 Άγιος Γεώργιος, ο (Δ.Δ. Αγίου Γεωργίου)	706
0 Δ.Δ. Αγίου Ηλία Πύργου (Αγίου Ηλία Λετρίνων)	335
1 Άγιος Ηλίας, ο	218
2 Πυργί, το	70
3 Σταματελαΐικα, τα	47
0 Δ.Δ. Αγίου Ιωάννου	799
1 Άγιος Ιωάννης, ο	526
2 Κυανή Ακτή, η	118
3 Παλατάς, ο	78
4 Τραγανό, το (Δ.Δ. Αγίου Ιωάννου)	77

⁴²⁴Βλ. Δημοσιεύθηκε εις το υπ' αριθ. φ. 272, τεύχος Α' εφημ. Κυβερνήσεως της 25/9/1914

⁴²⁵Βλ. Νομοθεσία της Στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαίδευσως υπό Νικολάου Μεταξά, εκδότες: Αναγνωστόπουλος και Πετράκος, εν Αθήναις 1915, σ. 276.

0 Δ.Δ. Αμπελώνος	740
1 Αμπέλων, ο	617
2 Κουζούλιον, το	116
3 Ροζέϊκα, τα	7
0 Δ.Δ. Βαρβασαίνης	1.356
1 Βαρβάσαινα, η	1.250
2 Κάτω Βαρβάσαινα, η	106
0 Δ.Δ Βυτιναϊκών	413
1 Βυτιναϊκά, τα (Δ.Δ. Βυτιναϊκών)	413
0 Δ.Δ. Γρανιτσαϊκών	424
1 Γρανιτσαϊκά, τα	379
2 Καβούρι, το	45
0 Δ.Δ Εαίωνος	495
1 Ελαιών, ο	325
2 Βυτιναϊκά, τα (Δ.Δ. Ελαιώνος)	170
0 Δ.Δ. Κατακόλου	601
1 Κατάκολον, το	595
2 Άγιος Ανδρέας, ο (Δ.Δ. κατακόλου)	6
0 Δ.Δ Κολιρίου	1.061
1 Κολίριον, το	708
2 Κολιρέϊκες Παράγκες, οι	353
0 Δ.Δ Κορακοχωρίου	284
1 Κορακοχώριον, το	211
2 Άγιος Ανδρέας, ο (Δ.Δ. Κορακοχωρίου)	7
3 Καλλιθέα, η	51
4 Μπούκα, η	15
0 Δ.Δ. Λασταϊκών	612
1 Λασταϊκά, τα	430
2 Ιτιά, η	176
0 Δ.Δ. Λεβεντοχωρλιου	271
1 Λεβεντοχώριον, το	271

0 Δ.Δ.Μυρτέας	788
1 Μυρτέα, η	788
0 Δ.Δ Παλαιοβαρβασαίνης	453
1 Παλαιοβαρβάσαινα, η	301
2 Άγιος Γεώργιος,ο (Δ.Δ. Παλαιοβαρβασαίνης)	88
3 Κάμπος, ο	64
0 Δ.Δ. Πύργου	23.791
1 Πύργος, ο	23.274
2 Ανθόπυργος,ο	217
3 Καβασιλάκια, τα	74
4 Συντριάδα, η	112
5 Τραγανό, το (Δ.Δ. Πύργου)	114
0 Δ.Δ. Σαλμώνης	840
1 Σαλμώνη, η	801
2 Αλφειός, ο	39
0 Δ.Δ Σκαφιδιάς	231
1 Σκαφιδιά, η	128
2 Καλακαΐικα, τα	98
3 Μονή Σκαφιδιάς, η	5
4 Πατρονικολαΐικα, τα	0
0 Δ.Δ. Σκουροχωρίου	702
1 Σκουροχώριον, το	584
2 Κάτω Καβούρι, το	118
2 ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΦΕΙΡΑΣ	3.829
0 Δ.Δ. Αλιφείρας	313
1 Αλιφείρα, η	259
2 Πευκίον. το	54
0 Δ.Δ Αμυγδαλεών	831
1 Κάτω Αμυγδαλιές, οι	406
2 Άγιος Ηλίας, ο	0
3 Αμυγδαλέαι, οι	140
4 Κεραμίδιον, το	97
5 Κράνα, η	188

6 Παλαιοχώριον, το	0
0 Δ.Δ. Βρεστού	436
1 Βρεστόν, το	373
2 Λογγόν, το	63
0 Δ.Δ. Καλλιθέας	1.101
1 Καλλιθέα, η	1.008
2 Μπαρακίτικα, τα	93
0 Δ.Δ. Λιβαδακίου	347
1 Λιβαδάκιον, το	154
2 Πτελέα, η	71
3 Ράπτης, ο	122
0 Δ.Δ. Μυρωνίων	801
1 Μυρώνια, τα	386
2 Άγιος Βλάσης, ο	107
3 Κλήμα, το	232
4 Ράμα, το	76
3 ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ	32.090
0 Δ.Δ. Αγίου Δημητρίου	562
1 Άγιος Δημήτριος, ο	433
2 Κολοκυθάς, ο	129
0 Δ.Δ. Αγίου Ηλία Πηνηίων	413
1 Άγιος Ηλίας, ο	413
0 Δ.Δ. Αμαλιάδος	20.030
1 Αμαλιάς, η	18.261
2 Άγιος Ιωάννης, ο	274
3 Κουρούτας, ο	572
4 Μαραθέα, η	409
5 Παλούκι, το	218
6 Παναγία, η	121
7 Τσαφλέϊκα, τα	89
8 Τσιχλέϊκα, τα	86
0 Δ.Δ. Αμπελοκάμπου	517
1 Αμπελόκαμπος, ο	517

0 Δ.Δ. Αρχαία Ήλιδας (τ. Δ.Δ. Ήλιδος)	352
1 Αρχαία Ήλιδα, η (τ. Ήλις, η)	352
0 Δ.Δ. Αυγείου	429
1 Αυγείον, το	429
0 Δ.Δ. Γερακίου	716
1 Γεράκιον, το	583
2 Ανάληψις, η	133
0 Δ.Δ. Δάφνης	585
1 Δάφνη, η	528
2 Καλαθάς, ο	57
0 Δ.Δ. Δαφνιωτίσσης	459
1 Δαφνιώτισσα, η	459
0 Δ.Δ. Δουναϊκών	891
1 Δουναϊκά, τα	771
2 Αγία Μαρίνα, η	3
3 Δανικά, τα	114
4 Κάτω Κερτεζαϊκά, τα	3
0 Δ.Δ. Κέντρου	481
1 Κέντρον, το	481
0 Δ.Δ. Καλυβιών Ήλιδος	365
1 Καλύβια, τα	365
0 Δ.Δ. Καρδαμά	1.196
1 Καρδαμάς, ο	1.097
2 Πετρούλαι, οι	99
0 Δ.Δ. Κεραμυδιάς	543
1 Κεραμιδιά, το	543
0 Δ.Δ. Κρυονέρου	347
1 Κρυόνερον, το	347
0 Δ.Δ. Περιστερίου	540
1 Περιστέριον, το	452
2 Αστεραϊκά, τα	55

3 Παλαιολάνθη, η	33
0 Δ.Δ. Ροβιάτας	400
1 Ροβιάτα, η	319
2 Κασιδιάρης, ο	41
3 Παραλία, η	27
4 Ρωμείκα, τα	13
0 Δ.Δ. Σαβαλίων	1.273
1 Σαβάλια, τα	1.273
0 Δ.Δ. Σωστίου	417
1 Σώστιον, το	417
0 Δ.Δ. Χαβαρίου	1.574
1 Χαβάριον, το	1.394
2 Άγιος Γεώργιος, ο	86
3 Πέρα Χάβαρι, το	94
4 ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΡΑΒΙΔΑΣ	4.309
0 Δ.Δ Ανδραβίδας	3.579
1 Ανδραβίδα, η	3.483
2 Άγιος Γεώργιος,ο (τ. Βραχναίικα, τα)	96
0 Δ.Δ. Σταφιδοκάμπου	365
1 Σταφιδόκαμπος, ο	365
0 Δ.Δ. Στρουσίου	365
1 Στρούσιον, το	365
5 ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΗΣ	2.152
0 Δ.Δ. Ανδριτσαίνης	663
1 Ανδρίτσαίνα, η	575
2 Κάρμιον, το	26
3 Μύλοι, οι	42
4 Συκέαι, οι	20
0 Δ.Δ. Δαφνούλας	306
1 Δαφνούλα, η	287
2 Χελιδόνιον, το	19

0 Δ.Δ. Δραγωγίου	120
1 Δραγώγιον, το	90
2 Καστρούγκαινα, η	20
3 Πλατεία, η	10
0 Δ.Δ. Θεισόας	129
1 Θεισόα, η	129
0 Δ.Δ. Κουφόπουλου	51
1 Κουφόπουλον, το	51
0 Δ.Δ. Λινισταίνης	175
1 Λινίσταινα, η	175
0 Δ.Δ. Ματεσίου	101
1 Ματέσιον, το	101
0 Δ.Δ. Ροβίων	44
1 Ρόβια, τα	44
0 Δ.Δ. Σέκουλα	319
1 Σέκουλας, ο	268
2 Μπαλαίικα, τα	51
0 Δ.Δ. Φαναρίου	244
1 Φανάριον, το	244
6 ΔΗΜΟΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	11.069
0 Δ.Δ. Ασπρων Σπιτιών	316
1 Ασπρα Σπίτια, τα	316
0 Δ.Δ. Αρχαίας Ολυμπίας	1.475
1 Αρχαία Ολυμπία, η	1.286
2 Δρούβα, η	189
0 Δ.Δ. Αρχαίας Πίσας (τ. Δ.Δ. Μιράκας)	393
1 Αρχαία Πίσα, η (τ. Μιράκα, η)	330
2 Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία, η	63
0 Δ.Δ. Βασιλακίου	596
1 Βασιλάκιον, το	450

2 Υψηλόν, το	146
0 Δ.Δ. Ηρακλείας	388
1 Ηράκλεια, η	388
0 Δ.Δ. Καμένης	255
1 Κάμενα, η	192
2 Νέα Κάμενα, η	63
0 Δ.Δ. Καυκωνιάς	194
1 Καυκωνία, η	194
0 Δ.Δ. Κλαδεού	183
1 Κλάδεος, ο	183
0 Δ.Δ.Κοσκινά	234
1 Κοσκινάς, ο	197
2 Φαναράς, ο	37
0 Δ.Δ. Κρυονερίου Ηλείας	264
1 Κρυονέριον, το	264
0 Δ.Δ. Λιναριάς	144
1 Λιναριά, η	144
0 Δ.Δ. Λούβρου	234
1 Λούβριον, το	188
2 Γύρος, ο	46
0 Δ.Δ. Μάγαιρα	125
1 Μάγαιρας, ο	125
0 Δ.Δ. Μουριάς	187
1 Μουριά, η	187
0 Δ.Δ. Ξηροκάμπου	354
1 Ξηρόκαμπος, ο	264
2 Αμπάριον, το	90
0 Δ.Δ. Πέλοπιου	1.057
1 Πελόπιον, το	1.057
0 Δ.Δ. Πεύκων	325

1 Πεύκαι, οι	325
0 Δ.Δ. Πλατάνου	1.590
1 Πλάτανος, ο	1.583
2 Άγιος Γεώργιος, ο	7
0 Δ.Δ. Πουρναρίου	326
1 Πουρνάριον, το	326
0 Δ.Δ. Σμίλας	522
1 Σμίλα, η	453
2 Καρούτες, οι	69
0 Δ.Δ. Στρεφίου	711
1 Στρέφιον, το	504
2 Κάτω Στρέφι, το (τ. Φλοκαίικα, τα)	207
0 Δ.Δ. Φλόκα	520
1 Φλόκας, ο	520
0 Δ.Δ. Χελιδονίου	676
1 Χελιδόνιον, το	676
7 ΔΗΜΟΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ	5.348
0 Δ.Δ. Βαρθολομιού	3.714
1 Βαρθολομιό, το	3.093
2 Άγιος Παντελεήμονας, ο	31
3 Βατιώνας, ο	82
4 Βρανάς, ο	342
5 Θίνες, οι (τ. Παραλία Θινών, η)	23
6 Κοκκάλα, η	31
7 Ρωμέϊκα, τα	76
8 Στρομπούλη, η	36
0 Δ.Δ. Δήμητρας	307
1 Δήμητρα, η	283
2 Ρεγκλαίικα, τα	24
0 Δ.Δ. Καλυβιών Μυρτουντίων	159
1 Καλύβια, τα	24

0 Δ.Δ. Λυγιάς	698
1 Λυγιά, η	276
2 Αρκούδι, το	77
3 Γλύφα, η	249
4 Ιονικόν, το	0
5 Παραλία, η	96
0 Δ.Δ. Μάχου	470
Μάχος, ο	470
8 ΔΗΜΟΣ ΒΟΥΠΡΑΣΙΑΣ	11.204
0 Δ.Δ. Αετορράχης	288
1 Δάφνη, η	166
2 Αετορράχη, η	122
0 Δ.Δ. Βάρδας	4.410
1 Βάρδα, η	3.100
2 Κουγαίικα, τα	130
3 Κώμη, η	253
4 Συμπάνιον, το	427
5 Ψάριον, το	500
0 Δ.Δ. Καπελέτου	568
1 Καπελέτον, το	453
2 Θανασουλαίικα, τα	115
0 Δ.Δ. Κουρτεσίου	838
1 Κουρτέσιον, το	528
2 Άνω Κουρτέσιον, το	267
3 Κοττέικα, τα	43
0 Δ.Δ. Μανολάδος	1.835
1 Μανολάς, η	1.522
2 Καρβουναίικα, τα	41
3 Λουτρά Υρμίνης, τα	77
4 Μέγα Πεύκον, το	0
5 Μπρίνια, τα	161
6 Σαμαραίικα, τα	34
0 Δ.Δ. Νέας Μανολάδος	1.973
1 Νέα Μανολάς, η	1.973

0 Δ.Δ.Νεαπόλεως	414
1 Νεάπολις, η	414
0 Δ.Δ. Νησίου	661
1 Νησίον, το	378
2 Αγία Μαρίνα, η	91
3 Άγιος Αθανάσιος, ο	39
4 Καραβουλαίικα, τα	106
5 Κρεμμύδιον, το	47
0 Δ.Δ. Ξενιών (Καλυβακίων)	217
1 Καλυβάκια, τα	57
2 Ξενιές, οι	130
3 Παλαιοχώρα, η	30
9 ΔΗΜΟΣ ΒΩΛΑΚΟΣ	3.552
0 Δ.Δ. Αγριδίου	50
1 Αγρίδιον, το	50
0 Δ.Δ.Αλφειούσης	1.061
1 Αλφειούσα, η	1.061
0 Δ.Δ. Ανεμοχωρίου	382
1 Ανεμοχώριον, το	382
0 Δ.Δ. Επιταλίου	2.059
1 Επιτάλιον, το	1.893
2 Παραλία, η	166
10 ΔΗΜΟΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ	11.523
0 Δ.Δ. Γαστούνης	7.423
1 Γαστούνη, η	7.423
0 Δ.Δ. Καβάσιλα	1.474
1 Καβάσιλας, ο	1.474
0 Δ.Δ. Καρδιακαυτίου	643
1 Καρδιακαύτιον, το	643
0 Δ.Δ Κοροίβου	363

1 Κόροιβος, ο	363
0 Δ.Δ. Λευκοχωρίου	635
1 Λευκοχώριον, το	635
0 Δ.Δ. Παλαιοχωρίου	394
1 Παλαιοχώριον, το	394
0 Δ.Δ. Ρουπακίου	591
1 Ρουπάκιον, το	591
11 ΔΗΜΟΣ ΖΑΧΑΡΩΣ	12.910
0 Δ.Δ. Αγίου Ηλία	34
1 Άγιος Ηλίας, ο	34
0 Δ.Δ. Ανήλιου	315
1 Ανήλιον, το	260
2 Κοτρωνάκι, το	29
3 Μπούρμπουλας, ο	26
0 Δ.Δ. Αρήνης	313
1 Αρήνη, η	286
2 Κάτω Αρήνη, η	27
0 Δ.Δ. Αρτέμιδας (τ. Κουμουθέκρα)	306
1 Αρτέμιδα, η (τ. Κουμουθέκρας, ο)	306
0 Δ.Δ. Γιαννιτσοχωρίου	517
1 Γιαννιτσοχώριον, το	517
0 Δ.Δ. Ζαχάρως	6.739
1 Ζαχάρω, η	5.407
2 Άγιος Νικόλαος, ο	1.067
3 Καϊάφας, ο	114
4 Κάτω Ξηροχώρι, το	151
0 Δ.Δ. Κακοβάτου	444
1 Κακόβατος, ο	444
0 Δ.Δ. Καλιδόνης	378
1 Καλίδονα, η	250

2 Κάμπος, ο	128
3 Κοστομέρα, η	0
0 Δ.Δ. Λεπρέου	532
1 Λέπρεον, το	329
2 Αγραπιδιά, η	23
3 Δράκος, ο	75
4 Παναγιές, οι	50
5 Ρεβελαΐικα, τα	19
6 Σκουπάς, ο	36
0 Δ.Δ. Μίνθης	221
1 Μίνθη, η	144
2 Κοτρώνιον, το	77
0 Δ.Δ. Μακίστου	161
1 Μάκιστος, ο	161
0 Δ.Δ.Μηλέας	137
1 Μηλέα, η	137
0 Δ.Δ. Νεοχωρίου	401
1 Νεοχώριον, το	401
0 Δ.Δ. Ξηροχωρίου	669
1 Ξηροχώριον, το	482
2 Κοτρώνι, το	25
3 Μάραθος, ο	6
4 Νεοχώριον, το (Δ.Δ. Ξηροχωρίου)	91
5 Παναγιά, η (Δ.Δ. Ξηροχωρίου)	65
0 Δ.Δ. Πρασιδακίου	113
1 Πρασιδάκιον, το	104
2 Παλιό Πρασιδάκι, το	1
3 Τρανή Λάκα, η	8
0 Δ.Δ. Ροδινών	158
1 Ροδινά, τα	158
0 Δ.Δ. Σμέρνας	321
1 Σμέρνα, η	287
2 Παναγιά, η (Δ.Δ. Σμέρνας)	34

0 Δ.Δ. Σχίνων	733
1 Σχίνοι, οι	484
2 Πανόραμα, το	249
0 Δ.Δ. Ταξιαρχών	314
1 Κάτω Ταξιάρχαι, οι	108
2 Θολόν, το	86
3 Λογγάκι, το	55
4 Ταξιάρχαι, οι	65
0 Δ.Δ. Χρυσοχωρίου (Τρυπών)	104
1 Χρυσοχώρι, το	78
2 Παλαιοχώριον, το	26
12 ΔΗΜΟΣ ΙΑΡΔΑΝΟΥ	4.297
0 Δ.Δ. Αγίων Αποστόλων	109
1 Άγιοι Απόστολοι, οι	109
0 Δ.Δ. Αλποχωρίου	890
1 Αλποχώριον, το	244
2 Καπανδρίτιον, το	96
3 Χανάκια, τα	550
0 Δ.Δ. Βουνάργου	750
1 Βούναργον, το	750
0 Δ.Δ. Βροχίτσης	447
1 Βροχίτσα, η	447
0 Δ.Δ. Κατσαρού	384
1 Κατσαρός, ο	384
0 Δ.Δ. Κορυφής	301
1 Κορυφή, η	276
2 Μονή Φραγγοττηδήματος, η	25
0 Δ.Δ. Ξυλοκέρας	439
1 Ξυλοκέρα, η	439
0 Δ.Δ. Πρασίνου	828

1 Πράσινον, το	519
2 Γλυκόριζο, το	222
3 Κεραμιδιά, η	87
0 Δ.Δ. Φονταϊτικών	149
1 Φοναϊτικά, τα	149
13 ΔΗΜΟΣ ΚΑΣΤΡΟΥ-ΚΥΛΛΗΝΗΣ	4.486
0 Δ.Δ. Κάστρου	930
1 Κάστρον, το	859
2 Ανάληψη, η	20
3 Καλαμιά, η	30
4 Καραβάκι, το	14
5 Λουτρά Κυλλήνης, τα	7
6 Ψηλή Ράχη, η	0
0 Δ.Δ. Κάτω Παναγιάς	1.313
1 Κάτω Παναγιά, η	680
2 Ίκαρος, ο	558
3 Μονή Βλαχερνών, η	75
0 Δ.Δ. Κυλλήνης	1.079
1 Κυλλήνη, η	1.079
2 Καυκαλίδα, η (νησίς)	0
0 Δ.Δ. Νεοχώρι Μυρτουντίων	1.164
1 Νεοχώριον, το	1.136
2 Βυτιναΐικα, τα	28
14 ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΠΕΙΑΣ	1.374
0 Δ.Δ. Αστρά	407
1 Αστράς, ο	196
2 Καλύβια Αστρά, τα	211
0 Δ.Δ. Λαμπείας	764
1 Λαμπεία, η	661
2 Αμυγδαλή, η	103
0 Δ.Δ. Ορεινής	203
1 Ορεινή, η	189

2 Παλιοφυτιά, η	14
15 ΔΗΜΟΣ ΛΑΣΙΩΝΟΣ	2.562
0 Δ.Δ. Αγίας Κυριακής	121
1 Αγία Κυριακή, η	121
0 Δ.Δ. Αγίας Τριάδος	356
1 Αγία Τριάς, η	356
0 Δ.Δ. Αντρωνίου	802
1 Πανόπουλος, ο	314
2 Άγιος Γεώργιος, ο	42
3 Αντρώνιον, το	397
4 Χάνια Σπαρτουλιά, τα	49
0 Δ.Δ. Κακοταρίου	386
1 Κακοστάριον, το	386
0 Δ.Δ. Κρυόβρυσσης	622
1 Κρυόβρυση, η	544
2 Καλύβια, τα	78
0 Δ.Δ. Τσιπιανών	275
1 Τσιπιανά, τα	240
2 Άγιος Ανδρέας, ο	19
3 Κερέσοβα, η	16
16 ΔΗΜΟΣ ΛΕΧΑΙΝΩΝ	6.334
0 Δ.Δ. Άγιος Χαράλαμπος (της πρώην κοινότητας)	93
1 Άγιος Χαράλαμπος, ο	93
0 Δ.Δ. Αρετής	499
1 Αρετή, η	499
0 Δ.Δ. Λεχαινών	3.837
1 Λεχαινά, τα	3.541
2 Άγιοι Θεόδωροι, οι	175
3 Άγιος Παντελεήμων, ο	69
4 Καταρράχι, το	52

0 Δ.Δ. Μελίσσα	328
1 Μέλισσα, η	328
0 Δ.Δ. Μπόρσιον (της πρώην κοινότητας Μελίσσης)	381
1 Μπόρσιον, το	381
0 Δ.Δ. Μυρσίνης	1.196
1 Μυρσίνη, η	1.196
17 ΔΗΜΟΣ ΠΗΝΕΙΑΣ	5.660
0 Δ.Δ. Αγνάντων	348
1 Άγναντα, τα	292
2 Αμπελάκια, τα	56
0 Δ.Δ. Αγραπιδохωρίου	172
1 Αγραπιδохώριον, το	22
2 Βάλμη, η	128
3 Κοτρώνα, η	22
0 Δ.Δ. Ανθώνος	337
1 Ανθών, ο	179
2 Καλόν Παιδίον, το	158
0 Δ.Δ. Αυγής	229
1 Αυγή, η	74
2 Ωραία, η	155
0 Δ.Δ. Βελανιδίου	359
1 Βελανίδιον, το	250
2 Ρουπακιά, η	67
3 Σούλιον, το	42
0 Δ.Δ. Βουλιαγμένης	473
1 Βουλιαγμένη, η	444
2 Γαβράκια, τα	29
0 Δ.Δ. Εφύρας	481
1 Εφύρα, η	460
2 Πιρίον, το	21

0 Δ.Δ. Κάμπου	172
1 Κάμπος, ο	172
0 Δ.Δ. Λάτα	366
1 Λάτας, ο	366
0 Δ.Δ. Λαγανά	304
1 Λαγανάς, ο	304
0 Δ.Δ. Λουκά	208
1 Λουκάς, ο	122
2 Πρινάριον, το	86
0 Δ.Δ. Μαζαρακίου	664
1 Μαζαράκιον, το	318
2 Απιδούλα, η	78
3 Πρόδρομος, ο	268
0 Δ.Δ. Οινόης	358
1 Οινόη, η	358
0 Δ.Δ. Ροδιάς	437
1 Ροδιά, η	266
2 Ακροποταμιά, η	171
0 Δ.Δ. Σιμοπούλου	527
1 Σιμόπουλον, το	492
2 Άγιος Νικόλαος, ο	35
0 Δ.Δ. Σκλίβας	225
1 Σκλίβα, η	225
18 ΔΗΜΟΣ ΣΚΙΑΛΟΥΝΤΟΣ	15.931
0 Δ.Δ. Βρίνας	741
1 Βρίνα, η	741
0 Δ.Δ. Γραίκα	406
1 Γραίκας, ο	406
0 Δ.Δ. Γρύλλου	450
1 Γρύλλος, ο	306

2 Χάνι Γρύλλου, το	144
0 Δ.Δ. Διασέλλων	680
1 Διάσελλα, τα	586
2 Λαδικάκι, το	25
3 Παπά Χάνια, τα	32
4 Σκάλα, η	37
0 Δ.Δ. Κάτω Σαμικού	531
1 Κάτω Σαμικόν, το	475
2 Κλειδί, το	22
3 Φραγκοκκλησιά, η	34
0 Δ.Δ. Καλλικώμου	1.318
1 Καλλίκωμον, το	1.213
2 Κρουνοί, οι	105
3 Λαδικόν, το	0
0 Δ.Δ. Καλυβακίων	519
1 Νέα Καλυβάκια, τα	519
2 Καλυβάκια, τα	0
0 Δ.Δ. Κρεστένων	5.783
1 Κρέστενα, τα	4.903
2 Μοσχούλα, η	581
3 Πόρος, ο	299
0 Δ.Δ. Μακρυσίων	1.965
1 Μακρίσια, τα	1.965
0 Δ.Δ. Πλατιάνας	603
1 Πλατιάνα, η	603
0 Δ.Δ. Πλουτοχωρίου	347
1 Νέο Χωριό, το	347
2 Πλουτοχώριον	0
0 Δ.Δ. Ραχών	361
1 Ράχαι, αι	361
0 Δ.Δ. Σαμικού	563
1 Σαμικόν, το	563

0 Δ.Δ. Σκιλλουντίας	550
1 Νέα Σκιλλουντία, η	522
2 Σκιλλουντία, η	28
0 Δ.Δ. Τρυπητής	591
1 Τρυπητή, η	575
2 Λεκάνη, η	16
0 Δ.Δ. Φρίξης	523
1 Φρίξα, η	319
2 Ανεμοχωράκι, το	204
19 ΔΗΜΟΣ ΤΡΑΓΑΝΟΥ	3.361
0 Δ.Δ. Αγίας Μαύρας	550
1 Αγία Μαύρα, η	550
0 Δ.Δ. Σιμίζα (της πρώην κοινότητας Μελίσσης 14 11 96)	123
1 Σιμίζα, η	123
0 Δ.Δ. Τραγανού	2.688
1 Τραγανόν, το	2.283
2 Μαρκόπουλον, το	169
3 Όλγα, η	188
4 Πηγάδιον, το	48
20 ΔΗΜΟΣ ΦΙΓΑΛΕΙΑΣ	2.499
0 Δ.Δ. Κρυονερίου Ολυμπίας	148
1 Κρυονέριον, το	123
2 Τριάντα, το	25
0 Δ.Δ. Φιγαλείας	1.624
1 Νέα Φιγαλεία, η	1.279
2 Φασκομηλιά, η	345
0 Δ.Δ. Περιβολίων	149
1 Περιβόλια, τα	149
0 Δ.Δ. Πετραλώνων	332
1 Πετράλωνα, τα	332

0 Δ.Δ. Στομίου	62
1 Στόμιον, το	62
0 Δ.Δ. Φιγαλείας	184
1 Φιγαλεία, η	184
21 ΔΗΜΟΣ ΦΟΛΟΗΣ	4.870
0 Δ.Δ. Αχλαδινής	520
1 Αχλαδινή, η	488
2 Κουτσουρούμπας, ο	32
0 Δ.Δ. Δούκα	191
1 Δούκας, ο	106
2 Λάσδικας, ο	85
0 Δ.Δ. Κούμανη	779
1 Κούμανης, ο	719
2 Γιαννάκης, ο	13
3 Καστανιά, η	47
0 Δ.Δ. Λάλα	1.166
1 Λάλας, ο	998
2 Πόθος, ο	168
0 Δ.Δ. Μηλεών	248
1 Μηλέαι, αι	248
0 Δ.Δ. Νεμούτας	731
1 Νεμούτα, η	625
2 Βίλλια, η	40
3 Κάμπος, ο (Δ.Δ. Νεμούντας)	23
4 Τσαπαραίικα, τα	43
0 Δ.Δ. Νεράϊδας	375
1 Νεράϊδα, η	327
2 Κάμπος, ο (Δ.Δ. Νεράϊδας)	48
0 Δ.Δ. Περσαίνης	527
1 Πέρσαινα, η	0
2 Νέα Πέρσαινα, η	527

0 Δ.Δ. Φολόης	333
1 Φολόη, η	333
22 ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΗΣ	9.026
0 Δ.Δ. Αγίας Άννης	413
1 Αγία Άννα, η	413
0 Δ.Δ. Αρβανίτη	325
1 Αρβανίτης, ο	325
0 Δ.Δ. Γουμέρου	1.059
1 Γούμερον, το	1.059
0 Δ.Δ. Καράτουλα	983
1 Καράτουλας, ο	972
2 Κλειδερεϊκά, τα	8
3 Μάρμαρα, τα	3
0 Δ.Δ. Καρυάς	229
1 Καρυά, η	92
2 Βαρβαρίνα, η	46
3 Σιτοχώριον, το	91
0 Δ.Δ. Κλινδιάς	592
1 Κλινδιά, η	592
0 Δ.Δ. Κουτσοχέρας	683
1 Κουτσοχέρα, η	683
0 Δ.Δ. Λανθίου	571
1 Λάνθιον, το	549
2 Μονή Κρεμαστής, η	22
0 Δ.Δ. Λατζοΐου	831
1 Λατζοΐον, το	581
2 Άγιος Γεώργιος, ο	126
3 Αλμυρίκι, το	96
4 Γραμματικός, ο	28
0 Δ.Δ. Μαγούλας	613

1 Μαρούλα, η	576
2 Κατσομαλιαραϊίκα, τα	37
0 Δ.Δ. Μουζακίου	498
1 Μουζάκιον, το	498
0 Δ.Δ. Πεύκης	343
1 Πεύκη, η	343
0 Δ.Δ. Σοπίου	309
1 Σόπιον, το	309
0 Δ.Δ. Χαριάς	234
1 Χαριά, η	234
0 Δ.Δ. Χειμαδιού	644
1 Χειμαδιόν, το	644
0 Δ.Δ. Ωλένης	699
1 Ωλένη, η	699
Σύνολο πληθυσμού Ν. Ηλείας	193.288

426

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΥΡΓΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΥΡΓΟΥ Ν. ΗΛΕΙΑΣ

Στην εκπαιδευτική περιφέρεια Πύργου Ν. Ηλείας, με έδρα τον Πύργο, ανήκουν τα σχολεία των παρακάτω Δήμων:

- 1) Αρχαίας Ολυμπίας
- 2) Βόλακος
- 3) Ιάρδανου
- 4) Λαμπείας

---

⁴²⁶Βλ. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Δημήτριος Μ. Πρίγγουρης, «Διοικητική διαίρεση του Ν. Ηλείας» (Από τη Βενετοκρατία μέχρι σήμερα). Έκδοση Νομαρχίας Ηλείας, Πύργος 2006, σ.75-85

- 5) Λασιώνος
- 6) Πύργου
- 7) Φολόης
- 8) Ωλένης

Στην Διεύθυνση Π.Ε. Νομού Ηλείας ανήκουν τα παρακάτω του Σχολείου της πόλης του Πύργου:

1^ο 12/θ Δ.Σ. Πύργου

2^ο 12/θ Δ.Σ. Πύργου

3^ο 12/θ Δ.Σ. Πύργου

4^ο 12/θ Δ.Σ. Πύργου

5^ο 12/θ Δ.Σ. Πύργου

6^ο 12/θ Δ.Σ. Πύργου

Δημοτικά Σχολεία που ανήκουν στην εκπαιδευτική περιφέρεια Πύργου

Οργανικότητα	Σχολεία
6/θ	Δ.Σ. Πελοπίου
10/θ	Δ.Σ.Αρχ. Ολυμπίας
3/θ	Δ.Σ. Βασιλακίου
3/θ	Δ.Σ. Πλατάνου
2/θ	Δ.Σ. Στρεφίου
3/θ	Δ.Σ. Χελιδονίου
6/θ	Δ.Σ. Επιταλίου
2/θ	Δ.Σ. Αλφειούσας
2/θ	Δ.Σ. Βροχίτσας
6/θ	Δ.Σ. Βούναργου
3/θ	Δ.Σ. Πράσινου
1/θ	Δ.Σ. Αλποχωρίου
2/θ	Δ.Σ. Κορυφής
1/θ	Δ.Σ. Καλυβίων Άστρα
3/θ	Δ.Σ. Λαμπείας
1/θ	Δ.Σ. Αντρωνίου
4/θ	Δ.Σ. Πανόπουλου
3/θ	Δ.Σ. Ελαιώνα
6/θ	Δ.Σ. Βαρβάσαινας
2/θ	Δ.Σ. Αμπελώνα
3/θ	Δ.Σ. Αγίου Γεωργίου
2/θ	Δ.Σ. Αγίας Φιλοθέης
6/θ	9 ^ο Δ.Σ. Πύργου
6/θ	8 ^ο Δ.Σ. Πύργου
8/θ	5 ^ο Δ.Σ. Πύργου
7/θ	11 ^ο Δ.Σ. Πύργου
2/θ	Δ.Σ. Κατακόλου
6/θ	Δ.Σ. Σκουροχωρίου
3/θ	Δ.Σ. Σαλμώνης

1/θ	Δ.Σ. Κιλιρίου
6/θ	10 ^ο Δ.Σ. Πύργου
6/θ	Δ.Σ. Μυρτιάς
2/θ	Δ.Σ. Λαστεϊκών
4/θ	Δ.Σ. Λάλα
4/θ	Δ.Σ. Κούμανι
1/θ	Δ.Σ. Αχλαδίνης
3/θ	Δ.Σ. Νεμούτας
3/θ	Δ.Σ. Ν. Περσαίνας
2/θ	Δ.Σ. Χειμαδιού
1/θ	Δ.Σ. Αγ. Γωργίου Λαντζοΐου
2/θ	Δ.Σ. Μουζακίου
6/θ	Δ.Σ. Καράτουλα
3/θ	Δ.Σ. Λανθίου
1/θ	Δ.Σ. Αρβανίτη
2/θ	Δ.Σ. Κουτσοχέρας
1/θ	Δ.Σ. Κλινδίας
3/θ	Δ.Σ. Ωλένας
4/θ	Δ.Σ. Γούμερου
1/θ	Δ.Σ. Λαντζοΐου

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ

Το 1828, όταν η Ελλάδα ήταν πλέον ελεύθερη, η Κυβέρνηση μεταξύ των άλλων θεμάτων προχώρησε και στο διακανονισμό των πρωτεύουσών των Επαρχιών.

Στην επαρχία της Ηλείας πρωτεύουσα ορίστηκε η πόλη του Πύργου. Ο κανονισμός της Ηλειακής πρωτεύουσας έγινε μεταξύ των ενδιαφερομένων Γεωργίου Σισίνη της Γαστούνης και Λυκούργου Κρεστενίτη στον Πύργο.⁴²⁷ Ο Πύργος λοιπόν είναι η πρωτεύουσα του Νομού και η μεγαλύτερη πόλη του με 29.000 κατοίκους. Είναι διοικητικό, εμπορικό, συγκοινωνιακό, αγροτικό, βιομηχανικό κέντρο και κέντρο της κοσμικής ζωής των κατοίκων. Είναι χτισμένη σε λοφίσκους με κυριότερο τον λόφο του Επαρχείου όπου υπήρχε ο πύργος, στον οποίο οφείλει το όνομά της η πόλη.⁴²⁸ Ο πύργος αυτός κατά την παράδοση άνηκε στον μετανάστη γεωργό από την περιοχή των Καλαβρύτων, Τσερνοτά, ο οποίος τον 15^ο αιώνα βρήκε σ' ένα πηγάδι ένα μεγάλο θησαυρό μέρος του οποίου πρόσφερε στον σουλτάνο Σελήμ τον Α'. Ο Σουλτάνος για να τον ευχαριστήσει τον έκανε μπέη και του χάρισε όλη την περιοχή. Εκεί ο Τσερνοτάς έχτισε τον πύργο του και σιγά – σιγά γύρω του δημιουργήθηκε

⁴²⁷ Βλ. Βύρων Δάβος, «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821 – 1930», Ανατύπωση από την εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ», Πύργος, 1985, σ.17

⁴²⁸ Βλ. Αύγουστος Α. Καπογιάννης, «Ο πύργος της Ηλείας», έκδοση εφημερίδας εθνική «ΑΥΓΗ» Πύργου, Θέρος, 1970 – 1972, σ.12

οικισμός.⁴²⁹ Η σημερινή πόλη του Πύργου έχει όλα τα στοιχεία μιας σύγχρονης επαρχιακής πόλης.

Αξιόλογα κτίρια είναι το Δημοτικό Θέατρο που αναπαλαιώθηκε πρόσφατα και η Δημοτική αγορά, έργα του διάσημου Γερμανού αρχιτέκτονα Τσίλερ. Επίσης το Δημαρχείο στεγάζεται σε όμορφο σύγχρονο κτίριο νεοκλασικού τύπου. Σε απόσταση 13 χλμ. Βρίσκεται το Κατάκολο ένα όμορφο παραλιακό χωριό, επίνειο του Πύργου και είναι ένα από τα δύο σπουδαιότερα λιμάνια του Νομού.⁴³⁰

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΥΡΓΟΥ Ν. ΗΛΕΙΑΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1899 – 1900)

1^{ον} ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ ΗΛΕΙΑΣ (ΠΥΡΓΟΥ)

Α`. Διευθυντής εκκαθαρίσεως: ο Διευθυντής του Α` δημοτικού σχολείου Πύργου.

Τμηματάρχες (φακ. 1)

1. Σχολεία πόλεως:

Α` 6τάξιο Πύργου: Παπαθεοδώρου Γεωργ., Παπαθεοδώρου Κωνστ., Ελένη Μαρκοπούλου (βοηθός γραφείου – μετεκπαιδευθείσα εις Πανεπιστήμιον), Αργυρή Γιαννοπούλου, Διονυσία Νικολετοπούλου, Μαρία Ξυστή.

Β` 6τάξιο Πύργου: Παλαιολόγος Π., Χέλης Ν., (μετεκπαιδευθείς εις Πανεπιστήμιον και Γ.Φ.), Ελευθερία Πανουτσοπούλου, Κοραλία Κυριακοπούλου, Σοφία Καλαντζή, Ευθυμία Κόκκαλιάρη.

Γ` 6τάξιο Πύργου: Παπαθεοδώρου Τριαντ., (μετεκπαιδευθ. εις Πανεπιστήμιον), Παπαηλιόπουλος ιερ. Νεοκλής, Ελένη Σταματοπούλου, Αγγελική Μαλτέζου, Αλεξ. Τσιαντζή, Ελένη Παπαχριστοπούλου.

Δ` 4τάξιο Πύργου: Αλεξόπουλος Παν., Παπαϊωάννου Λυκ., Ιωάννα Βαφάκου, Όλγα Δανίκα.

Ε` 4τάξιο Πύργου: Παπαβασιλείου Βασιλ., Μαρία Γιαννακοπούλου, Διονυσία Τσουνή.

(από το ιστορικό Αρχείο της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ηλείας).

2. Σχολεία εκτός της πόλεως.

α` Τμηματάρχης – Δ` Πύργου (φακ. 2)

Αγ. Γεώργιος 1τάξιο: Πετρόπουλος Νικ.

Βαρβάσαινα 3τάξιο: Σκούφης Δημοσθ., Παπαδάτος Λ., Δήμητρα Σκουλαρικιπούλου.

Καταράχι, 1τάξιο: Δρανάς Αθαν.

Κολλύριον, 2τάξιο: Παναγιώτα Βέρου, Στασινόπουλος Νικ. (μετεκ. εις Γ.Φ.), Γρηγορόπουλος Ευστ.

Λαμπέτιον, 2τάξιο: Μπακόπουλος Νικ. (μετεκπαιδευθείς εις Πανεπιστήμιον).

Παλαιοβαρβάσαινα 1τάξιο: Μπάλλας Διον.

⁴²⁹Βλ. Κων/νος Κυριακόπουλος, «Ο Πύργος και η Ηλεία στην επανάσταση και στα χρόνια του Καποδίστρια», τ.Α', Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας, 2003, σ.4-5

⁴³⁰Βλ. Τάκης Δόξας, «Το χρονικό του Πύργου», Β' έκδοση, Αθήνα 1985, σ.8-9

β) Τμηματάρχης – Γ' Πύργου (φακ. 3)
 Λαστέικα, 2τάξιο: Κωνσταντόπουλος Οδυσσ., Ευγενία Γιαννοκοπούλου.
 Μυρτιά, 2τάξιο: Ευσταθόπουλος ιερ. Βασ., Γιανουλοπούλου Μαρία.
 Αλαποχώριον, 2τάξιο: Σιάνης Βασ. Κουτσουνά Θεοδώρα.
 Τζόγια, 1τάξιο: Αναγνωστόπουλος Χαρ.
 Σαλμώνη, 2τάξιο: Παπαδοπούλου Κατάνα, Μαραγγόπουλος Ιωάν.
 Αγ. Ηλίας, 1τάξιο: Πολυδευκίδης Γεώργιος.

γ) Τμηματάρχης – Σκουροχωρίου (φακ. 4)
 Α' Σγ. Ιωάννου, 1τάξιο: Αποστολόπουλος Ευθ.
 Β' Αγ. Ιωάννου, 1τάξιο: Μαλτέζου Παναγιώτα.
 Βυτινείκα, 1τάξιο: (κενή)
 Γρανιτσέικα, 1τάξιο: Ξύδης Θεοδ. (μετεκπ. εις Πανεπιστήμιον, μετετέθη εις Αθήνας).
 Κατάκωλον, 1τάξιο: Λαμπαούνας Γεώργ.
 Κορακοχώριον, 1τάξιο: Καρακαβίτσα Αικατερίνη.
 Λεβεντοχώριον, 1τάξιο: Κούτρας Ηλίας.
 Σκουροχώριον, 2τάξιο: Διαμαντόπουλος Νικ., Τσίπα Αδαμαντία.
 Σκαφιδιά, 1τάξιο: Στροφύλλας Αριστ.
 (από το ιστορικό Αρχείο της Διεύθυνσης Π.Ε. Νομού Ηλείας)

δ) Τμηματάρχης – Βροχίτσης (φακ. 5)
 Βροχίτσα, 1τάξιο: Πατριανάκος Θωμάς (μετεκπ. εις Γ.Φ.).
 Βυτινείκα – Βροχίτσης, 1τάξιο: Κουρνούτου Δώρα.
 Ελαιών (Μαλαπάσι), 1τάξιο: Μπαντούνας Ιωάν.
 Κατσαρού, 1τάξιο: Κυριακόπουλος Αθαν.
 Ξυλοκέρα, 1τάξιο: Μονδίνου Κατίνα. Ρώμεσι, 2τάξιο: Γιαννακόπουλος Ανδρέας,
 Ηλοπούλου Αικατερίνη.
 Φοναΐτικα, 1τάξιο: Αναγνωστόπουλος Δημ. Βούναργον, 2τάξιο: Παπαδάτος Διον.,
 Ταπούρου Αρετή
 Β'. Διευθυντής Εκκαθαρίσεως ο διευθυντής του δημοτικού σχολείου Πελοπίου.

α) Τμηματάρχης – Πελοπίου (φακ. 6)
 Πελόπιον, 3τάξιο: Φωτεινόπουλος Νικ., Τσούτσος Δημητρ., Σαντοριναίου Χαρικλ.
 Ηράκλεια, 1τάξιο: Κουτσοπουλού Πηνελόπη.
 Καυκανιά, 1τάξιο: Θωμόπουλος ιερ. Αναστάσιος.
 Πουρνάρι, 1τάξιο: Ευσταθόπουλος Ευσταθ.
 Στρέφι, 3τάξιο: Τζοΐτης Βασ., Σκουλαρίκης Κωνστ., Μακρή Ελένη.
 Σμύλα, 2τάξιο: Καρυανός Σπ., Μπίρμπα Ιωάννα.

β) Τμηματάρχης – Πλατάνου (φακ. 7)
 Πλάτανος, 3τάξιο: Μοθωνίου Ευδοξία, Ευσταθόπουλος Ευστ., Ψυχάλινός Παναγ.
 (μετεκπ. εις Πανεπιστήμιον).
 Αρχαία Ολυμπία, 1τάξιο: Αθανασιάδου Αλκμήνη.
 Άσπρα Σπίτια, 1τάξιο: Γαλανοπούλου Γεωργία.
 Κάμενα, 1τάξιο: Κωνσταντοπούλου Αθανασία.
 Κοσκινά, 1τάξιο: Σπηλιώπουλος Κωνσταντίνος.
 Λούβρον, 1τάξιο: Μπιλάλης Βασιλ.
 Λιναργιά, 1τάξιο: Τζοΐτης Κωνσταντίνος.

Μάγαιρα, 1τάξιο: Παπαβασιλείου ιερ. Ανδρέας.
Μοιράκα, 1τάξιο: Καραμπέτσος Ιωάν.
Μουριά, 1τάξιο: Κιούσης Βασιλ.
Πεύκων, 1τάξιο: Δουλογέρη Ειρήνη.
Στραβοκέφαλον, 1τάξιο: Παπαγεωργίου ιερ. Νικ.
Υψηλόν, 1τάξιο: Μπεντιαβάς Αριστείδης.
Φλώκα, 1τάξιο: Λώλος Διονύσιος.
Γ'. Διευθυντής εκκαθαρίσεως, ο διευθυντής του δημοτικού σχολείου Καράτουλα.
(Από το ιστορικό Αρχείο της Διεύθυνσης Π.Ε. Νομού Ηλείας).
Κατάτουλα, 3τάξιο: Σπηλιωτόπουλος Δημ., Σπυρόπουλος Ανδρ., Παπαγεωργίου
Αγγελική (μετεκπαιδ. εις Πανεπιστήμιον).
Αρβανίτι, 1τάξιο: Καλαμπόκας Παναγ.
Κουτσοχέρα, 1τάξιο: Χριστόπουλος Παναγ. (μετεκπ. εις Γ.Φ.).
Λάνσι, 1τάξιο: Τερζής Αριστ. (μετεκπ. εις Γ.Φ.)
Μουζάκι, 1τάξιο: Δημόπουλος Ιωάν.
Χειμαδιό (Ρετεντού), 1τάξιο: Καννελλοπούλου Ιουλ.
Σώπι, 1τάξιο: Λιακόπουλος Βασίλειος.
Χαριά, 1τάξιο: Αναγνωστόπουλος Νικ.
Ωλένα, 1τάξιο: Βέλμαχος Δημητρ.
β) Τμηματάρχης – Λαντζοΐου (φακ. 9)
Λαντζοΐον, 2τάξιο: Παπαγεωργίου Άγγελος, Στρατή Ευθυμία.
Γούμερον, 2τάξιο: Δέλλης Γεώργ., Γιαννακοπούλου Αικατερίνη.
Καλολετσή, 1τάξιο: Δημακόπουλος Κωνσταντ.
Μπάστα (Κρυονερίου), 1τάξιο: Βαρελάς Δημοσθ.
Πέρσαινα, 1τάξιο: Χρονόπουλος Νικολ.
Χελιδόνι, 1τάξιο: Δημητρακόπουλος Γεωργ.
Γ' Διευθυντής εκκαθαρίσεως, ο διευθυντής του δημοτικού σχολείου Κούμανι.
α) Τμηματάρχης – Κούμανι (φακ. 10)
Κούμανι, 2τάξιο: Παπαναστασόπουλος Αθανάσιος, Βουρνάς Ιωάννης.
Ανδρώνι, 1τάξιο: Καρυανός Κωνστ.
Αγία Άννα, 1τάξιο: Μουσάς Χαράλαμπος.
Γιάρμενα (Φολόη), 1τάξιο: Μπέκιος ιερ. Αγγελ.
Κλεινδιά, 1τάξιο: Καραχάλιος Ανδρέας.
Πεύκη (Μπεντένιον), 1τάξιο: Λιαρομμάτης Παναγ.
(Από το ιστορικό αρχείο της Διεύθυνσης Π.Ε. Νομού Ηλείας)
β) Τμηματάρχης – Δίβρης (φακ. 11)
Δίβρη (Πρινόφυτον), 3τάξιο: Τσουρούλας Νικολ., Κωνσταντίνου Αικατερίνη,
Κουνένη Ευθυμία.
Κέρτιζα, 1τάξιο: Κούλος ιερ. Βασίλειος.
Βερβηνή (Κρυόβρυση), 1τάξιο: Μαχαιρόπουλος Π.
Κακοτάρι, 1τάξιο: Σταματόπουλος ιερ. Χρήστος.
Πρεινή (Μοστενίτσα), 1τάξιο: Παπασημακόπουλος ιερ. Θεόδωρος.
Μπαρμπότα, 1τάξιο: Αναστασόπουλος Θεοδ.
Άστρα (Νούσα), 1τάξιο: Κοσμόπουλος Ανδρέας.

Αγράμπελα (Πορετσό), 1τάξιο: Θεοφανόπουλος Γεώργιος.

Τσίπιανα, 1τ'άξιο: Αγγελόπουλος Μιχαήλ.

γ) Τμηματάρχης – Δούκα (φακ. 12)

Δούκα, 1τάξιο: Κοτσιράς Νικόλαος.

Δάρδιζα, 1τάξιο: Καραπαναγιώτης Ασημάκης.

Λάλα, 1τάξιο: Μπαντούνας Ιωάννης.

Μηλιές, 1τάξιο: Φραγκούλης Ιωάννης.

Νεμούτα, 1τάξιο: Ψαρράς Δημήτριος.

Ξηρόκαμπος, 1τάξιο: Μπούλιαρης Νικόλαος.

Λυκούρεσι, 1τάξιο: Νικολόπουλος Χρ.

Πόθου, 1τάξιο: Παπαθεοδώρου Βασιλ.»⁴³¹

Στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Νομού Ηλείας με έδρα τον Πύργο υπάγονταν τα σχολεία των τότε δήμων: Λετρίνων, Ολυμπίας, Ωλένης και Λαμπείας.

Επίσης για την καταγραφή των στοιχείων αυτών βοήθησαν και οι κατά σειρά αριθμημένοι (από 1 έως 12). Γενικοί φάκελοι των τμηματάρχων καθώς και έγγραφα του Δημόσιου Ταμείου Πύργου.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΤΑΞΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΥΡΓΟΥ

Όλοι οι πολιτισμένοι λαοί κατάφεραν να ιδρύσουν Διδασκαλεία για να μπορέσουν μ' αυτά να προετοιμάσουν διδασκάλους ικανούς για την κοινωνική και πνευματική ανύψωση των λαών. Το παράδειγμα αυτό ακολούθησε και η Ελλάδα η οποία το έτος 1878 και σύμφωνα με το νόμο ΧΘ' ίδρυσε στην Αθήνα το πρώτο Διδασκαλείο.⁴³²

Στο Διδασκαλείο αυτό η τότε Κυβέρνηση συγκέντρωσε όλες τις παιδαγωγικές δυνάμεις τις οποίες διέθετε η χώρα. Σ' αυτό κατά το πρώτο έτος της λειτουργίας του δίδαξαν ο Χρ. Παπαδόπουλος, καθηγητής της φιλοσοφίας στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, ο Π.Π. Οικονόμος, ο Σπ. Μωραΐτης, ο Μ. Βρατσάνος, ο Δ. Ολύμπιος, ο Θ. Μιχαλόπουλος, ο Ιγν. Μοσχάκης και άλλοι. Όλοι σχεδόν οι παραπάνω είχαν αποφοιτήσει από Γερμανικά Πανεπιστήμια με ξεχωριστές σπουδές στα παιδαγωγικά και φιλοσοφικά.

Η έλλειψη μεγάλου αριθμού δημοδιδασκάλων αφ' ενός και η ανεπαρκής παιδαγωγική μόρφωση των δασκάλων αφ' ετέρου, ανάγκασαν τον τότε Υπουργό Παιδείας Κων/νο Γόντικα τον Αύγουστο του 1900 να εισηγηθεί στο Υπουργικό Συμβούλιο το νομοθετικό διάταγμα «περί ιδρύσεως μονοτάξιων Διδασκαλείων». Με το διάταγμα αυτό το οποίο εγκρίθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο, καλούσε να φοιτήσουν στα Διδασκαλεία αυτά, για δέκα περίπου μήνες, νέοι ηλικίας μέχρι 25 ετών, εφ' όσον είχαν στην κατοχή τους απολυτήριο Γυμνασίου. Το πρώτο έτος ιδρύθηκε συνολικά

⁴³¹Βλ. Ι.Α. της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Πύργου Ν. Ηλείας, από τους Γενικούς φακέλους Τμηματάρχων Ν. Ηλείας (αρ. φακ.:1-12. Σχολικού Έτους 1899 – 1900) και από έγγραφα του Δημόσιου Ταμείου Πύργου.

⁴³²Βλ. Χρ. Λέφας: «Ίστορία της Εκπαιδευσεως» Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών βιβλίων, Εν Αθήναις 1942, Σ.218

έξι διδασκαλεία: στην Αθήνα, στον Πύργο, στα Χανιά, στα Ιωάννινα, στις Σέρρες και στην Καστοριά. Επίσης ορίστηκε για κάθε Διδασκαλείο ότι θα δεχόταν για κάθε έτος (60) φοιτητές εκ των οποίων οι (40) θα ήταν άρρενες και οι (20) θήλεις.⁴³³

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1901 – 1902

Ο Δ/ντής του Μονοτάξιου διδασκαλείου Πύργου Παν. Οικονόμου όταν αποφάσισε να αναλάβει την διεύθυνση του μονοτάξιου Διδασκαλείου Πύργου, ζήτησε από τον τότε Υπουργό Παιδείας Κων. Γόντικα την άδεια να μεταβεί στον Πύργο της Ηλείας, πριν ακόμη δημοσιευθεί η μετάθεσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η άφιξή του έγινε στις 12 Σεπτεμβρίου του 1901. Πολλοί από τους υποψηφίους όταν πληροφορήθηκαν την άφιξή του έσπευσαν να τον συναντήσουν και να ενημερωθούν για τις γραπτές εισιτήριες εξετάσεις. Ήσαν περίπου (80) υποψήφιοι από όλα σχεδόν τα μέρη της Πελοποννήσου. Κατόπιν τηλεφωνικής εντολής του Υπουργού Παιδείας πραγματοποίησε της 25 Σεπτεμβρίου τις γραπτές εισιτήριες δοκιμασίες με το μάθημα της έκθεσης και με θέμα: «γιατί θέλετε να γίνετε δημοδιδάσκαλοι» της (27) και (28) του ίδιου μήνα οι υποψήφιοι υποβλήθηκαν σε προφορική δοκιμασία.⁴³⁴

Στις εξετάσεις μετείχαν συνολικά 103 υποψήφιοι από τους οποίους οι (84) ήσαν άρρενες και (19) θήλεις. Από αυτούς οι (8) κατάγονταν από την Μαντίνεια, (16) από την Γορτυνία, (1) από την Μεγαλόπολη, (42) από την Ηλεία, (28) από την Μεσσηνία, (3) από τα Καλάβρυτα, (2) από την Λακωνία, (2) από την Πάτρα και (1) από την Ακαρνανία. Από το γενικό σύνολο υποψηφίων οι (39) ήσαν τέκνα κτηματικών, (22) ήσαν ορφανοί, (8) ήσαν τέκνα γεωργών, (7) ήσαν τέκνα διδασκάλων, (6) τέκνα ιερέων, (4) τέκνα εμπόρων, (2) τέκνα τεκτόνων, (2) τέκνα κτιστών, (1) τέκνον ιεροψάλτου, (3) τέκνα υπαλλήλων, (2) τέκνα δικολάβων, (1) τέκνον δικαστικού κλητήρα, (1) τέκνον οινοπώλου, (1) τέκνον ανθρακοπώλου, (1) τέκνον μυλωθρού, (2) τέκνα εργατών και (1) τέκνον τυροκόμου. Από το γενικό σύνολο των υποψηφίων οι (9) είχαν τον βαθμό σχεδόν καλώς (5), οι (40) τον βαθμό καλώς (6), οι (31) τον βαθμό καλώς (7), οι (19) τον βαθμό λίαν καλώς (8), και (4) τον βαθμό λίαν καλώς (9).⁴³⁵ Με την έκδοση των αποτελεσμάτων έγιναν δεκτοί, οι πρώτοι κατά σειρά επιτυχίας (48) άρρενες και 12 θήλεις, σύνολον (60), δηλαδή τόσους, όσους όριζε και η νομοθεσία.

Οι εγγραφέντες φοιτητές του Μονοτάξιου Διδασκαλείου Πύργου για το σχολικό έτος 1901 – 1902 ήσαν οι παρακάτω:⁴³⁶

1) Σταθόπουλος Ν. Δημήτριος.
----

2) Μωραΐτης Ν. Χαράλαμπος.
----

⁴³³Βλ. Γεώργιος Ν. Παλαιολόγος: «Τις η προσήκουσα πρ' ημίν Δημοδιδασκαλική Παίδευσις», Εναίστιμος επί Διδακτορία Διατριβή. Εν Αθήναις Τύποις Α.ΕΕ Αδελφοί Π. Παλαιολόγου κ' ΣΙΑ, 1927, σ.27

⁴³⁴Βλ. Επετηρίς του Μονοτάξιου Διδασκαλείου Πύργου σ. 33.

⁴³⁵Βλ. Επετηρίς του Μονοτάξιου Διδασκαλείου, ...ό.π..., σ. 33

⁴³⁶Βλ. Επετηρίς του Μονοτάξιου Διδασκαλείου, ...ό.π... σ. 38

3) Βακαλόπουλος Ν. Χρήστος.
4) Τσεκούρας Ευαγγ. Γεώργιος.
5) Παπαναστασίου Αναστ. Παναγιώτης.
6) Διονυσόπουλος Κ. Αλέξιος.
7) Αντωνόπουλος Αντ. Νικόλαος.
8) Τσέκας Γ. Σωκράτης.
9) Νέζης Λεων. Παναγιώτης.
10) Παπαδόπουλος Διον. Γεώργιος.
11) Λότσης Ιω. Συμεών.
12) Μπάμπαλης Αθ. Αλέξιος.
13) Λεοντίου Γ. Σωτήριος.
14) Σπηλιόπουλος Ιω. Στασινός.
15) Μποντιώτης Γ. Κλεομένης.
16) Πιτσινός Θ. Νείλος.
17) Τσουρούλας Π. Νικόλαος.
18) Αναστασόπουλος Β. Ιωάννης.
19) Βανιώτης Φ. Θεόδωρος
20) Χαντζόπουλος Ευστ. Λεωνίδα.
21) Γεωργακόπουλος Γ. Μάρκος.
22) Μαρκόπουλος Ν. Ιωάννης.
23) Κουτσονικόλης Μ. Κων/νος.
24) Γιαννόπουλος Ιω. Νικόλαος.
25) Παπαγιαννόπουλος Αν. Παναγιώτης.
26) Αγαλλιανός Γ. Ιωάννης.
27) Σταυρόπουλος Σ. Θεόδωρος.
28) Χέλης Γ. Νικόλαος.
29) Κωνσταντόπουλος Σ. Ευριπίδης.
30) Μπούσμπουρας Γ. Χαράλαμπος.
31) Αντωνόπουλος Γερ. Ιωάννης.
32) Πρίγγιπας Αν. Αθανάσιος.
33) Πλουμπίδης Δ. Νικόλαος.
34) Γεντίμης Σ. Αθανάσιος
35) Σουλελής Δ. Γεώργιος.
36) Σκούρτης Αν. Ηλίας.
37) Παναγιωτόπουλος Γ. Δημήτριος.
38) Κατσούλος Ιω. Γεώργιος.
39)Κακούρης Κ. Διονύσιος.
40) Γιαννακόπουλος Π. Βασίλειος.

41) Θεοδωρόπουλος Π. Θεόδωρος.
42) Μπάρκουλης Χρ. Βασίλειος.
43) Καζάκος Ιω. Αναστάσιος.
44) Κορμάς Δημ. Θεόδωρος.
45) Καπρούλιας Γ. Διονύσιος.
46) Κωνστανταρόγιαννης Ν. Ηλίας.
47) Ανδρουτσόπουλος Ν. Αθανάσιος.
48) Δασκαλόπουλος Ηλ. Νικόλαος.
49) Δημαρέση Γ. Ελένη.
50) Παπαγεωργίου Αρ. Αγγελική.
51) Τσάφου Παναγιώτα.
52) Οικονόμου Σ. Αναστασία.
53) Γαλανοπούλου Γεωργία.
54) Αντωνοπούλου Αντ. Όλγα.
55) Χαραλαμποπούλου Γ. Ιωάννα.
56) Καραμπέτσου Θ. Χαρίκλεια.
57) Μπαντούνα Μαρία.
58) Σταυροπούλου Ζωή.
59) Καραμάνου Αγγελική και
60) Λουκοπούλου Περσεφόνη. ⁴³⁷

Στην αρχή το Διδασκαλείο στεγάστηκε πρόχειρα σε κάποιο δωμάτιο του Β' Δημοτικού Σχολείου Πύργου, χωρίς θρανία, χωρίς έπιπλα, αλλά και το σημαντικότερο χωρίς προσωπικό. Στη συνέχεια ο επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων Ηλείας, ο οποίος είχε εκτιμήσει τον σκοπό του Διδασκαλείου, προθυμοποιήθηκε να διευκολύνει την λειτουργία του, παραχωρώντας την αίθουσα του Β^{ου} Δημοτικού σχολείου των αρρένων για να χρησιμοποιηθεί ως Διδασκαλείο. Το διδακτικό προσωπικό ο Δ/ντής του Διδασκαλείου το αναζήτησε στους διδάσκοντες στην Μέση Εκπαίδευση στα Σχολεία του Πύργου. Ο καθηγητής Νικόλαος Λόξας, πτυχιούχος της γυμναστικής σχολής, ανέλαβε την διδασκαλία της γυμναστικής, η Ελένη Πέννα διδασκάλισσα των τεχνικών μαθημάτων στο Β' Ελληνικό σχολείο θηλέων, ανέλαβε την διδασκαλία της χειροτεχνίας, της Ιχνογραφίας και της Καλλιγραφίας. Για το μάθημα της Ωδικής της Εκκλησιαστικής μουσικής και της Γεωπονίας, δεν υπήρχαν διδάσκοντες ούτε στα σχολεία της Μ. Εκπαίδευσης, αλλά ούτε και μέσα στην πόλη του Πύργου. Ο Δημ. Καλδής τον οποίο διόρισε το Υπουργείο κατά τον μήνα Φεβρουάριο αρνήθηκε να έλθει στην πόλη του Πύργου. Στην συνέχεια την διδασκαλία της Υγιεινής ανέλαβε ο σχολικός ιατρός Ηλείας Αντώνης Παπαηλίας. Τέλος κατά τον μήνα Μάρτιο ο Δ/ντής του Διδασκαλείου Παν.Οικονόμου, λόγω έλλειψης διδασκάλου ανέλαβε την διδασκαλία της Ωδικής

⁴³⁷ Βλ.Επετηρίς του Μονοτάξιου Διδασκαλείου,...ό.π...σ.45-47

βοηθούμενος από την φοιτήτρια του Διδασκαλείου Αγγελική Παπαγεωργίου.⁴³⁸ Επίσης η πρακτική άσκηση των φοιτητών του μονοτάξιου διδασκαλείου Πύργου δεν περιορίστηκε μόνο στα πολυτάξια πρότυπα, αλλά επεκτάθηκε και στα μονοτάξια σχολεία. Για τον λόγο αυτό, επισκέφθηκαν το μονοτάξιο δημοτικό σχολείο Λαμπετίου, το μονοτάξιο Γρανιτσείων και το μονοτάξιο σχολείο της Αρχαίας Ολυμπίας, όπου σ' αυτά ο Δ/ντής του Διδασκαλείου Παν. Οικονόμου παρουσίασε τον μηχανισμό της διδασκαλίας του μονοτάξιου Δημοτικού Σχολείου. Στην συνέχεια οι φοιτητές του Διδασκαλείου Πύργου τις ημέρες Σάββατο και Τετάρτη μ.μ. παρουσίαζαν υποδειγματικές διδασκαλίες, παρουσία όλων των μαθητών και των διδασκάλων στα πρότυπα δημοτικά σχολεία του Πύργου, στις οποίες μάλιστα γινόταν και εφαρμογή του μαθήματος της ειδικής Διδακτικής. Επί πλέον οι φοιτητές του Διδασκαλείου ήσαν υποχρεωμένοι να εκκλησιάζονται κάθε Κυριακή σε γειτονικούς προς το Διδασκαλείο ναούς της πόλης του Πύργου, συνοδευόμενοι από τον Δ/ντή του Διδασκαλείου. Βέβαια ο εκκλησιασμός αυτός εκτός των άλλων είχε και διδακτικούς σκοπούς.⁴³⁹ Επίσης για την μόρφωση των φοιτητών το Διδασκαλείο διοργάνωνε εκδηλώσεις καθώς και τον εορτασμό των σχολικών και Εθνικών εορτών. Τέτοιες εορτές το Διδασκαλείο είχε τέσσερις:

- 1) Την εορτή των εγκαινίων του Διδασκαλείου.
- 2) Την εορτή των Τριών Ιεραρχών.
- 3) Την εορτή της 25^{ης} Μαρτίου 1821 και
- 4) Την εορτή των αποτελεσμάτων του Διδασκαλείου, η οποία συνοδευόταν με την απονομή του Λαμπιρείου βραβείου στους αριστεύσαντες φοιτητές. Τέλος οι εγγραφέντες φοιτητές, έλαβαν πτυχίο δημοδιδασκάλου από τους οποίους οι (30) με το βαθμό άριστα, οι (29) με βαθμό λίαν καλώς και (1) με το βαθμό καλώς.

Αυτή λοιπόν ήταν η δράση του μονοτάξιου Διδασκαλείου Πύργου κατά το Σχολικό έτος 1901 – 1902.⁴⁴⁰ Όμως τα νέα παιδαγωγικά συστήματα και οι νέες εφαρμογές στην εκπαίδευση της εποχής επέβαλαν την κατάργησή του. Έτσι κατά τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου 1902 κυκλοφόρησε η είδηση της κατάργησής του.⁴⁴¹

Το πρόγραμμα των διδασκομένων μαθημάτων και οι ώρες διδασκαλίας είχαν καθορισθεί για τα μονοτάξια Διδασκαλεία ως εξής:

Αυξ. Αρ. Μαθημ	Μαθήματα	Από 15 Σ/βρίου Τέλους Δ/βρίου Ωρες καθ. Εβδ.	Από τέλους Δ/βρίου μέχρι 20 ^{ης} Ιουνίου Ωρες καθ. Εβδ.
1	Ψυχολογία	6)	-----
2	Γενική-ειδική Διδακτική	6)	3)
3	Γενική Παιδαγωγική	) 16	3) 16
4	Διδακτικά ασκήσεις	4)	10)

⁴³⁸ Βλ.Επετηρίς του Μονοτάξιου,...ό.π... σ. 50.

⁴³⁹ Βλ.Επετηρίς του Μονοτάξιου, ...ό.π... σ. 56

⁴⁴⁰Βλ.Παν. Οικονόμου: Δ/ντής του Μονοταξίου Διδασκαλείου Πύργου, «Επετηρίς του Μονοτάξιου Διδασκαλείου Πύργου» 1901 – 1902. σ. 68

⁴⁴¹Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821 – 1930», Ανατύπωση από την εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ», Πύργος 1985.

5	Υγιεινή και πρώται βοήθειαι	1	1
6	Ιχνογραφία	6)	6)
7	Καλλιγραφία	1)	1)
8	Χειροτεχνία	6)	6)
9	Γεωπονία και Ζωοτεχνία	3)	3)
10	Ωδική και Εκκλησ. Μουσική	6)	6)
11	Γυμναστική	4)	3)
	Το όλον	43	42 ⁴⁴²

Κατάλογος ίδρυσης Γραμματοδιδασκαλείων και Δημοτικών σχολείων χωριών του Ν. Ηλείας.

Άγιος Ηλίας (Λετρίνων):	3/2/1903 συστήθηκε Γραμματοσχολείο.
Άγιος Γεώργιος (Ωλενας):	21/2/1926, συστήθηκε κοινό δημοτικό σχολείο.
Άγιος Ιωάννης (Ωλένας):	3/2/1906, ιδρύθηκε δημοτικό σχολείο.
Άγιος Ιωάννης (Λετρίνων):	28/1/1914, ιδρύθηκε μονοτάξιο δημοτικό σχολείο θηλέων.
Βόλακα:	23/10/1908, συστήθηκε κοινό δημοτικό σχολείο.
Βυτινέικα:	2/12/1906, ιδρύθηκε δημοτικό Σχολείο.
Βολάντζα:	25/9/1903, ιδρύθηκε δημοτικό Σχολείο θηλέων
Βαρβάσαινα:	21/4/1891, συστήθηκε δημοτικό σχολείο θηλέων και της 28/4/1904 ιδρύθηκε Γραμματοσχολείο.
Βούναργο:	24/10/1906, συστήθηκε δημοτικό Σχολείο.
Γραμματικό:	25/8/1906, ιδρύθηκε δημοτικό Σχολείο.
Δίβρη:	1888 συστήθηκε δημοτικό σχολείο με δωρεά του Αναστασίου Γκάβα.
Δουνέικα ή Μεσολογγάκι:	27/11/1896, μετατίθεται η έδρα του γραμματοσχολείου από την Ροβιάτα Ήλιδας, στα Δουνέικα.
Δάρδιζα (Αχλαδική) μετονομασία:	15/1/1897, ιδρύθηκε γραμματοσχολείο.
Δούκα:	24/10/1898, συστήθηκε δημοτικό σχολείο
Κουμουθρέκλα:	23/10/1908, συστήθηκε δημοτικό Σχολείο.
Κολίρι:	24/10/1898, συστήθηκε δημοτικό σχολείο.
Καυκανιά:	15/1/1897, συστήθηκε γραμματοσχολείο.
Κοσκινιά:	15/1/1896, συστήθηκε γραμματοσχολείο.
Καλύβια:	28/8/1897, καταργήθηκατο γραμματοσχολείο και αργότερα της 9/8/1906 καταργήθηκε και το δημοτικό Σχολείο.

⁴⁴²Βλ. Β.Δ. 2 Φεβρουαρίου 1924, εφ. Κυβερνήσεως 26 και Χρ. Λέφα Ε.Κ.Β. σ. 410

Κατσαρού:	9/8/1897, καταργήθηκε το δημοτικό σχολείο και της 3/2/1903 συστήθηκε γραμματοσχολείο.
Κολοκυθά:	22/8/1907, συστήθηκε δημοτικό σχολείο.
Κουκουβίτσα:	15/1/1897, ιδρύθηκε γραμματοσχολείο.
Καράτουλα:	24/10/1896 καταργείται το γραμματοσχολείο και της 15/6/1900 το δημοτικό σχολείο μετετράπη σε θηλέων από αρρένων.
Κούλουγλι:	5/1/1901, ιδρύθηκε γραμματοσχολείο.
Κούκουρα (Σαλμώνη):	17/11/1911 συστήθηκε δημοτικό σχολείο και της 30/8/1912 ιδρύθηκε μονοτάξιο σχολείο θηλέων.
Κριεκούκι (Πελόπιο):	5/5/1883, συστήθηκε δημοτικό σχολείο. Της 25/10/1896 η έδρα του Γραμματοσχολείου του Πλατάνου μεταφέρεται στο Κριεκούκι.
Λάλα:	3/12/1897, ιδρύθηκε γραμματοσχολείο.
Λούβρου:	15/1/1897 ιδρύθηκε γραμματοσχολείο.
Λαστέικα:	5/1/1901, συστήθηκε γραμματοσχολείο και της 5/2/1904 έγινε η προαγωγή του γραμματοσχολείου σε δημοτικό σχολείο.
Λεβεντοχώρι:	24/10/1907, συστήθηκε δημοτικό σχολείο.
Λαντζόι:	25/8/1906, ιδρύθηκε δημοτικό σχολείο θηλέων και της 2/10/1914 με ενέργειες του προέδρου Δόγκα (το 1901) και δαπάνη του Ανδρέα Συγγρού κατασκευάστηκε το Δημοτικό Σχολείο.
Μαρινάκι:	22/8/1907, ιδρύθηκε δημοτικό σχολείο.
Μαλαπάσι (Ελακί) μετονομασία:	11/11/1897 συστήθηκε γραμματοσχολείο, της 9/8/1906 καταργείται το δημοτικό σχολείο και της 30/8/1912 ιδρύθηκε πλήρες μονοτάξιο δημοτικό Σχολείο.
Μπόρσι:	23/10/1908, συστήθηκε δημοτικό σχολείο.
Μούζικα (Δαφνιώτισσα):	9/8/1916 καταργήθηκε το δημοτικό σχολείο.
Μαγούλα:	24/10/1898, συστήθηκε δημοτικό σχολείο και καταργήθηκε το γραμματοσχολείο.
Μανολάδα:	2/10/1890 συστήθηκε δημοτικό σχολείο θηλέων και της 24/10/1896 συστήνεται δημοτικό σχολείο.
Νεμούτα:	13/3/1901 συστήθηκε δημοτικό σχολείο θηλέων
Ξενιάς:	27/11/1896 ιδρύθηκε γραμματοσχολείο.
Ξυλοκέρα:	28/8/1897 συστήθηκε γραμματοσχολείο.
Πλάτανος:	29/9/1890 συστήθηκε δημοτικό σχολείο και της 24/10/1890 συστήθηκε δημοτικό σχολείο θηλέων, Της 30/8/1912 προάγεται σε διτόξιο το δημοτικό σχολείο και της 28/8/1897 καταργείται το γραμματοσχολείο.

Ροβιάτα:	9/8/1906 καταργείται το δημοτικό σχολείο και της 24/10/1906 ιδρύθηκε κοινό δημοτικό σχολείο.
Στρούσι:	9/8/1906 καταργείται το δημοτικό σχολείο.
Στρέφι:	8/9/1906 καταργείται το δημοτικό σχολείο.
Σώστι:	23/12/1913 ιδρύθηκε δημοτικό Σχολείο. ⁴⁴³

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Τα πρώτα σχολεία του Πύργου: Η πόλη του Πύργου είναι κτισμένη στα ερείπια του αρχαίου Δυσποντίου στις αρχές του 16^{ου} αι., όπως προείπαμε, από κάποιον Τσερνοτά ο οποίος ήταν Μπέης της περιοχής. Η ονομασία της πόλης κατά την παράδοση οφείλεται στον Πύργο που έκτισε ο Τσερνοτά – μπέης στην σημερινή πλατεία της πόλεως.⁴⁴⁴

Παρά την κοινοτική οργάνωση και την οικονομική ανάπτυξη του Πύργου κατά την περίοδο της Β΄ Τουρκοκρατίας, ονομαστό Σχολείο δεν αποδεικνύεται να έχει ιδρυθεί. Μάλλον όμως πιθανή φαίνεται η ίδρυση σχολείου στον Πύργο το δεύτερο μισό του 18^{ου} αι. Αλλά κατώτερο σχολείο πρέπει να λειτουργούσε.

Χρήσιμη είναι η πληροφορία του Βύρωνα Δάβου στο βιβλίο του «Ιστορία του Πύργου Ηλείας», αναφέρει ότι «οι κληρικοί του Πύργου, πριν την Επανάσταση είχαν επιφορτισθεί να διδάσκουν τους νέους τα εκκλησιαστικά γράμματα ως παπαδάσκαλοι». Ας σημειωθεί η πληροφορία ότι καλοί κληρικοί αναδείχτηκαν κατά τους τελευταίους χρόνους της Τουρκοκρατίας στην πόλη του Πύργου γνωστοί κατ' όνομα ιερείς: παπα – Αναστάσιος, παπα-Νικόλας, παπα-Χαράλαμπος, παπα-Γιώργης και παπα-Κωνσταντίνος. Ο τελευταίος ήταν πρωτοπαπάς και ιερέας της Αγουλνίτσας. Αυτοί κατά πάσα πιθανότητα δίδασκαν και τα ελληνικά γράμματα στους νέους της πόλης, αλλά υπήρχε πάντοτε προσιτή η προσφυγή των νέων στα Μοναστικά κέντρα της ενδοχώρας, στα φημισμένα σχολεία της περιοχής και μέχρι Επτανήσου, πλην του ότι για τους άρχοντες ανοικτός ήταν ο δρόμος και στην Ευρώπη.⁴⁴⁵

Πότε ακριβώς ιδρύεται Δημοτικό Σχολείο στον Πύργο δεν είναι γνωστό. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου υπάρχει από το 1883. Ίσως στεγαζόταν σε ιδιωτική κατοικία και μόνο όταν απόκτησε ιδιόκτητο κτίριο έχουμε αρχείο. Στην περιφέρεια Ηλείας με έδρα τον Πύργο υπάγονταν τα σχολεία των τότε Δήμων, Λετρίνων, Ολυμπίων, Ωλένης και Λαμπείας.⁴⁴⁶

⁴⁴³Βλ. Για τα παραπάνω στοιχεία που αναφέρω συμβουλευτήκα το έργο του Βύρωνα Δάβου «Ιστορικά των χωριών της Ηλείας 1830-1930», Πύργος 2006.

⁴⁴⁴Βλ. Αύγουστος Α. Καπογιάννης: «Ο Πύργος της Ηλείας», έκδοση εφ. «ΑΥΓΗ» Πύργου, θέρος, 1970 – 1972, σ.39

⁴⁴⁵Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821-1930», ό.π..., σ.142

⁴⁴⁶Βλ. Πελοποννησιακά πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001, ό.π...,σ.174

Και πάλι ο Βύρων Δάβος μέσα από το βιβλίο του «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821-1930», μας πληροφορεί ότι η εξέλιξη της Πυργιώτικης κοινότητας και η σχετική ευημερία των κατοίκων φαινόταν περισσότερο αισθητή τις μεσαίες και προς τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Η εκπαίδευση των φιλομαθών νέων αύξανε κατά καιρούς το ενδιαφέρον της πολιτείας, η οποία με τις ενέργειες και των τοπικών αρχόντων μελετούσαν την ίδρυση νέων σχολείων. Στις 14-1-1883 συστήθηκε πλήρες δημοτικό σχολείο α' βαθμού στην πόλη του Πύργου. Κατά τον επόμενο χρόνο 1884 άρχισε να αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό η πολιτιστική κίνηση, που ήταν ενδεικτικό φαινόμενο της πνευματικής καλλιέργειας της νεότερης κοινωνίας. Την εποχή εκείνη παρουσιάστηκε ένα ιδιότυπο σωματείο με το όνομα «Σχολή λαού» υπό τύπο λαϊκού εκπαιδευτηρίου όπως μέχρι τότε υπήρχε παρόμοια στην Αθήνα, στην Πάτρα και στο Αίγιο. Ο ιδρυτής της σχολής, απέβλεπε στην διάδοση του πνεύματος στον αγράμματο λαό της επαρχίας που είχε ανάγκη από διαφώτιση. Κάθε φορά διανοούμενοι πολίτες του Πύργου πραγματοποίησαν λαϊκές συγκεντρώσεις και μιλούσαν με διαφωτιστικά θέματα. Η στοιχειώδης εκπαίδευση άρχιζε σιγά – σιγά να παίρνει την πρέπουσα σημασία και στις πλέον φτωχές κοινωνικές τάξεις της πόλης του Πύργου. Επίσης η πληθώρα μαθητριών δεν ήταν πλέον δυνατόν να μαθητεύσει σε μικτές αίθουσες όπως κατά το παρελθόν, όπου ο αριθμός των κοριτσιών ήταν ελάχιστος. Από τα υπάρχοντα ως τότε τριτάξια εκπαιδευτήρια με απόφαση της 23-10-1900 προήχθη σε τετρατάξιο το Β' Δημοτικό σχολείο θηλέων του Πύργου.

Αργότερα στις 2-5-1901 συστήθηκε Γ' πλήρες δημοτικό σχολείο στο συνοικισμό Κοκκινόχωμα του Πύργου. Ο Νομάρχης Αχαϊοηλίδος που ήταν επιφορτισμένος για τα ζητήματα της παιδείας, πέρα από την έδρα (την Πάτρα) δεν διέθετε την ελάχιστη έστω ευαισθησία για τα Σχολεία του Πύργου με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν ούτε θρανία για τα παιδιά παρότι εξακολουθούσε η φορολογία των γονέων υπέρ των μαθητών, οι απαράδεκτες για την εποχή εκείνη, καταστάσεις δεν είχαν βελτιωθεί ούτε και στο ελάχιστο.⁴⁴⁷

Επειδή τα αρχεία των σχολείων του Πύργου στην περίοδο της κατοχής καταστράφηκαν από τα Γερμανικά στρατεύματα, δεν μπορούμε να έχουμε για την περίοδο που εξετάζεται αρκετά πρωτογενή στοιχεία και πληροφορίες για την ίδρυση Σχολείων στην πόλη του Πύργου. Μπορούμε όμως μέσα από δημοσιεύματα της εφημερίδας «ΠΑΤΡΙΣ» να αντλήσουμε πληροφορίες για τις ενέργειες των τότε Βουλευτών και Δημάρχων που αφορούσαν την ίδρυση Σχολικών διδακτηρίων στην πόλη του Πύργου. Από έγγραφο που βρέθηκε στο Β' Δημοτικό Σχολείο Πύργου με αριθμό πρωτ.214 πληροφορούμεθα ότι το κτίριο του Β' Δημ. Σχολείου κατασκευάστηκε το έτος 1902 με κρατική δαπάνη και σε οικόπεδο το οποίο δωρίθηκε στον Δήμο Πύργου το έτος 1899 από τον Σπυρίδωνα Χρυσανθόπουλου. Το κτίριο είναι διώροφο και η συνολική επιφάνεια είναι 1.360 τμ. ενώ του αύλειου χώρου περίπου 1.800 τμ.⁴⁴⁸

---

⁴⁴⁷Βλ. Βύρων Δάβος: «Στον Πύργο και στην Ηλεία του 1821-1930» ανατύπωση από την εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», Πύργος 1985.

⁴⁴⁸Βλ. Ι.Α. του Β' Δ.Σ. Πύργου, αρ. φ. 17 «Κτιριακές εγκαταστάσεις», «Αριθ. πρωτ. Εγγράφου 214»

Η εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ» σε δημοσίευσμά της για την μεγάλη δωρεά του Σπυρίδωνα Χρυσανθόπουλου έγραψε τα εξής:

«ΜΕΓΑΛΗ ΔΩΡΕΑ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ»

«Ο Σπ. Χρυσανθακόπουλος δώρισε το οικοπέδο του, που είναι δίπλα στον Άγιο Διονύσιο, συνολικά 4000 πήχεις, για το διδακτήριο που θα ανεγερθεί. Το Δημοτικό Συμβούλιο αποδέχθηκε τη δωρεά».

«Κατά την προχθεσινή συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου, στην οποία ήταν παρών και ο Νομάρχης Ηλείας, Μαυρομιχάλης, ανακοινώθηκε η εξής μεγάλη δωρεά του Σπ. Χρυσανθακόπουλου για το διδακτήριο που πρόκειται να ανεγερθεί. Δόθηκε σχετική διαταγή από τη Νομαρχία Ηλείας, με συνημμένη αίτηση του Σπ. Χρυσανθακόπουλου, με την οποία ο ίδιος αναφέρει ότι δωρίζει στο Δήμο Λετρίνων το οικοπέδο που είναι δίπλα στον Άγιο Διονύσιο, όπου θα ανεγερθεί το Διδακτήριο, συνολικά 4000 πήχεις, υπό τον όρο το κτήριο αυτό και η ευρύτερη περιοχή του να περιοριστούν μόνο στο συγκεκριμένο χώρο και ζητείται να ετοιμαστεί μια έκθεση από την αρμόδια επιτροπή, από το Νομομηχανικό και τον Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων Ηλείας, σχετικά με την επάρκεια και την καταλληλότητα της περιοχής που δωρίζεται για τις ανάγκες του διδακτηρίου.

Ο Πρόεδρος παρακαλεί το Δημοτικό Συμβούλιο να απαντήσει σχετικά με την αποδοχή ή όχι της δωρεάς αυτής και σύμφωνα με τον όρο που έχει τεθεί από το δωρητή, ενώ συνάμα κάνει γνωστή τη συγκίνηση και την πολύ βαθιά ευγνωμοσύνη του Δημοτικού Συμβουλίου και όλης της πόλης για την ευγενική χειρονομία του Χρυσανθακόπουλου. Τονίζει μάλιστα ότι είναι ακόμα πιο έντονη η συγκίνηση του Δημοτικού Συμβουλίου για αυτή την ευγενική πράξη, καθώς ο Χρυσανθακόπουλος δεν προέρχεται από εύπορη κοινωνική τάξη, ενώ ο Πρόεδρος προσθέτει επίσης ότι δεν πρέπει να εκφραστεί απλώς η βαθιά ευγνωμοσύνη του συμβουλίου προς το δωρητή, αλλά και να γραφτεί το όνομά του στη στήλη με τους ευεργέτες της πόλης. Το συμβούλιο αποδέχθηκε ομόφωνα την παραπάνω δωρεά του Χρυσανθακόπουλου για το Δήμο, με τον όρο το κτίριο αυτό που θα χτιστεί, να περιοριστεί στο συγκεκριμένο χώρο και εφόσον η αρμόδια επιτροπή του Νομομηχανικού και του Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων εγκρίνει την επάρκεια και την καταλληλότητα της περιοχής που δωρίζεται για τις ανάγκες του διδακτηρίου. Θα πρέπει να εκφραστούν επίσης προς το δωρητή τόσο η βαθιά ευγνωμοσύνη του Συμβουλίου για την ευγενική χειρονομία της δωρεάς του, όσο και η απόφαση για την αναγραφή του ονόματός του στη στήλη των ευεργετών του Δήμου. Ο Νομάρχης μάλιστα, πάνω στο θέμα αυτό, τονίζει ότι θα καταβάλει κάθε προσπάθεια στο Υπουργείο για τον περιορισμό του χώρου, όπου θα ανεγερθεί το Διδακτήριο, δίνοντας έμφαση πρώτα από όλα στο ζήτημα της πολύ κακής οικονομικής κατάστασης του Δήμου. Ο Παπαδημητρακόπουλος παρατηρεί ότι απαιτείται και η έγκριση του Υπουργείου Παιδείας. Επιπλέον, το Συμβούλιο εξουσιοδοτεί το Δήμαρχο να προχωρήσει και στη σύνταξη του σχετικού συμβολαίου της δωρεάς».⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁹Βλ. Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 22-11-1902 αρ. φ. 7 .

Σε άλλα δημοσιεύματά της η εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ» για την ανέγερση των σχολικών διδακτηρίων στην πόλη του Πύργου έγραψε τα εξής:

«Για την ανέγερση των εκπαιδευτικών διδακτηρίων»

«Ανακοινώσεις βουλευτών Ηλείας»

Στη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου, της 14^{ης} του μηνός, συζητήθηκε το θέμα της ανέγερσης των εκπαιδευτικών διδακτηρίων και αποφασίστηκε η πρόσκληση των Βουλευτών της Ηλείας στην επόμενη συνεδρίαση, όπως επίσης και η πρόσκληση των οργανώσεων της πόλης, για να εξεταστεί το ζήτημα και να αποφασιστούν οι κατοπινές ενέργειες για την ανέγερση ακόμα περισσότερων διδακτηρίων της κατώτερης εκπαίδευσης στον Πύργο, κατά τη συνεδρίαση της 15^{ης} του μηνός. Έγινε μεγάλη συζήτηση για τα παραπάνω θέματα, αλλά κατά παράδοξο τρόπο, δεν δημοσιεύτηκαν τα σχετικά πρακτικά στην εφημερίδα «Πατρίς», καθώς απαγορεύτηκε η δημοσίευσή τους. Συνεπώς, είμαστε υποχρεωμένοι, προκειμένου να ενημερώσουμε τον κόσμο για αυτό το ζήτημα, να ανακοινώσουμε τα εξής:

Όπως είναι γνωστό, όταν το Νοέμβρη του 1900, επισκέφτηκε την πόλη μας ο Υπουργός Παιδείας, ο οποίος περιόδευε για το ζήτημα της ανέγερσης των διδακτηρίων, αποφασίστηκε να ανεγερθούν στην πόλη μας δύο διδακτήρια της Μέσης Εκπαίδευσης και τέσσερα της κατώτερης και σχετικά με αυτό, ο Υπουργός δήλωσε ότι θα χορηγήσει έξι εκατομμύρια δραχμές, ενώ ο Δήμος ανέλαβε να διαθέσει τα οικοπέδα και άλλες 400.000 δραχμές κάθε χρόνο για την εξόφληση ενός ανάλογου δανείου. Μάθαμε μάλιστα ότι, κατά την τελευταία συνεδρίαση, πάρθηκε και η επίσημη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου. Σχετικά με αυτά που αποφασίστηκαν, (και ενώ το Υπουργείο Παιδείας έκανε γνωστή την απόφασή του στο Δήμο και τον Επιθεωρητή Ηλείας για τη διάθεση 6.000.000 δρχ. και ο Δήμος Λετρίνων από τότε αποφάσισε να εξασφαλίσει το συγκεκριμένο ποσό), δεν έγινε τελικά κάποια προσπάθεια για την εξεύρεση αυτού του ποσού ή έστω μικρότερου, και επιπλέον μέχρι σήμερα δεν εξασφαλίστηκαν τα αναγκαία οικοπέδα, για τα οποία, όπως είναι γνωστό από τις παλιότερες συνεδριάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου, έχουν γίνει τόσες και τόσες συζητήσεις, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Από τότε, και για το ζήτημα της ανέγερσης των διδακτηρίων, ο Δήμος Λετρίνων δεν είχε κάποια επικοινωνία με τους βουλευτές της Ηλείας, ούτε και τους έκανε γνωστές τις αποφάσεις του, ούτε και ζήτησε τη συνδρομή τους. Κατά τη συνεδρίαση της 14^{ης} του μηνός, ο Δημοτικός Σύμβουλος Άγγελος Αγγελακόπουλος ανέφερε ότι οι βουλευτές Ηλείας δεν έχουν δείξει ενδιαφέρον για την ανέγερση των διδακτηρίων, την οποία όμως δεν τόλμησε να υποστηρίξει στην επόμενη συνεδρίαση, στην οποία τελικά ήταν παρόντες οι βουλευτές Ηλείας και μολονότι ο ίδιος κλήθηκε κατ' επανάληψη και τον ανέμεναν για αρκετή ώρα. Τα όσα είπε ο συγκεκριμένος σύμβουλος είναι απολύτως ανακριβή και είναι λυπηρό το να λέει τέτοιου είδους ανακρίβειες. Οι βουλευτές Ηλείας, για ένα τόσο σημαντικό θέμα, έπραξαν το καθήκον τους και κατά συνέπεια δεν είναι δυνατό να ζητούνται ευθύνες από αυτούς και μάλιστα να ζητά ευθύνες αυτός που έχει τις πραγματικές ευθύνες για την αρνητική εξέλιξη του ζητήματος. Αυτό αναγνωρίστηκε κατά τη συζήτηση που έγινε και στην οποία κανείς από τους συμβούλους ή τους υπόλοιπους παρόντες δεν υιοθέτησε τις απόψεις του Αγγελακόπουλου. Σχετικά με την απόφαση που πάρθηκε στην τελευταία συνεδρίαση

και για την πραγματοποίησή της, οι βουλευτές Ηλείας έστειλαν τηλεγράφημα στον Υπουργό Παιδείας και ήταν έτοιμοι να μεταβούν στην Αθήνα με την επιτροπή του Δήμου.⁴⁵⁰

«Τα σχολικά κτίρια Πύργου»

«Ο Λεωνίδα Βαρουξής παρά τω Υπουργώ»

Αθήνα. «Ο Λεωνίδα Βαρουξής επισκέφτηκε προχθές τον υπουργό Παιδείας και συζήτησε για την ανέγερση των σχολικών μεγάρων του Πύργου. Ο Βαρουξής παρουσίασε στον υπουργό την αδυναμία του Δήμου να συνεισφέρει το ποσό των 150.000 δρχ. για την ανέγερση ακόμα δύο διδακτηρίων. Ο υπουργός στην απάντησή του ανέφερε ότι το Δημόσιο θα ανεγείρει δύο κτίρια με δικούς του πόρους, αλλά αδυνατεί να ξοδέψει χρήματα και για τα άλλα δύο διδακτήρια. Έκανε μάλιστα και τη σύσταση ότι ο Δήμος υποχρεούται να συνεισφέρει χρήματα για την πρόοδο της νεολαίας του τόπου. Όσο για τα ενοίκια που θα έχει το Δημόσιο από τα κτήρια που θα ανεγερθούν με δαπάνες του Δήμου, ο υπουργός είπε ότι αυτά θα χορηγηθούν στις σχολικές επιτροπές για τις ανάγκες των μαθητών. Όσον αφορά τις προτεινόμενες οικονομικές προτάσεις για την ανέγερση των μικρότερων διδακτηρίων, ο υπουργός απάντησε ότι για αυτό το θέμα είναι αδιαπραγμάτευτος, καθώς τα σχολικά κτήρια, πρέπει να φτιάχνονται ανάλογα με τον υψηλό προορισμό τους. Στο τέλος, διαβεβαίωσε τον Βαρουξή ότι θα επισκεφτεί αυτοπροσώπως τον Πύργο, προκειμένου να λυθεί το θέμα με ευνοϊκό τρόπο. Μόλις έφτασε στο Δημοτικό Συμβούλιο, ο Βαγγελάτος, έχοντας δείξει ενδιαφέρον για την επίλυση του ζητήματος, ο Βαρουξής έκανε γνωστά τα όσα ελέχθησαν ανάμεσα στον ίδιο και τον Υπουργό.⁴⁵¹

«Τα σχολικά κτίρια»

«Διαταγή υπουργείου δι' εν μόνον»

Ο Υπουργός Παιδείας έστειλε στο Δημαρχείο έγγραφο με το οποίο αναφέρει ότι αποφασίστηκε η ανέγερση μόνο ενός Δημοτικού στον Άγιο Διονύσιο και προς το δυτικό του μέρος. Ο Δήμαρχος έστειλε μήνυμα στον Χρυσανθακόπουλο, που έμενε στην Αθήνα, για να επιταχύνει την άφιξή του στον Πύργο, προκειμένου να συντάξει και να υπογράψει το προσύμφωνο για την άμεση απόκτηση και παραχώρηση του οικοπέδου και με σκοπό την έναρξη των εργασιών για την ανέγερση του κτηρίου. Στην απόφαση για την ανέγερση ενός κτηρίου, οφείλεται και η προχθεσινή έκτακτη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου, στην οποία ήταν παρόντες οι βουλευτές Ηλείας, ο επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων Στεφανάκος και οι πρόεδροι των Συλλόγων και των οργανώσεων της πόλης.

Κατά τη συνεδρίαση αυτή, και σύμφωνα με τις απόψεις του επιθεωρητή, ψηφίστηκε ότι με το υπόλοιπο των 6.000.000 δρχ. και με την αφαίρεση των δαπανών του κλασικού γυμνασίου, θα ιδρυθούν τέσσερα Δημοτικά Σχολεία και με την επιμέρους τοποθέτηση των «πολυτελών» διαμερισμάτων, δηλαδή αίθουσες διαλέξεων, λουτήρες

---

⁴⁵⁰Βλ. Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 21-1-1902, αρ. φ. 4.

⁴⁵¹Βλ. Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 7-2-1902, αρ. φ. 2

κτλ.. Οι βουλευτές πάντως υποσχέθηκαν ότι θα καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την επίτευξη αυτού του σκοπού».⁴⁵²

Τα πρώτα σχολεία της Επαρχίας Ολυμπίας: Από γραπτές μαρτυρίες προκύπτουν στοιχεία που βεβαιώνουν ότι λειτούργησε δημοτικό Σχολείο στην Ανδρίτσεινα από το 1783.⁴⁵³

Σε δύο επιστολές αχρονολόγητες που βρίσκεται στην βιβλιοθήκη της Δημητσάνας και ανακοίνωσε ο τέως Διευθυντής της κ. Τάσος Γριτσόπουλος στο βιβλίο του «Κατάλογος των χειρογράφων κωδικών της βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας, Αθήνα 1954 (ανάτυπον εκ των ΚΒ' και ΚΔ' τόμων της επετηρίδας της Εταιρίας βυζαντινών σπουδών) σελ. 68 και 69», αναφέρεται ότι «Μοναχός διδάσκαλος, που χρησιμοποιεί στις επιστολές του πομπώδεις εκφράσεις, πληροφορίες του Δεσπότη Χριστιανουπόλεως 'ότι πήγε στην Ανδρίτσεινα, και εκεί βρήκε απροθυμία και εμπόδια για την ίδρυση σχολείου και δεν κατόρθωσε να ικανοποιήσει την επιθυμία του Μητροπολίτη. Η άλλη επιστολή αναφέρει ότι ο Μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως (Τριφυλιάς και Ολυμπίας) άφησε μετά το θάνατό του στο διάδοχο του Γερμανό δύο χιλιάδες γρόσια για την ίδρυση Δημοτικού Σχολείου στην Ανδρίτσεινα. Όταν γνωστοποιήθηκε η δωρεά του Μητροπολίτη, ο Πατριαρχικός Έξαρχος Άνδρου της Ιωσήφ μαζί με το νέο Μητροπολίτη Χριστιανουπόλεως Γερμανό άρχισαν να εξετάζουν το θέμα και να ξεκινήσουν τις διαδικασίες για την ίδρυση Δημοτικού Σχολείου στην Ανδρίτσεινα.

Ο Μητροπολίτης Γερμανός Ζαφειρόπουλος γεννήθηκε στα Καλάβρυτα γύρω στα 1750. Ήταν Ιεράρχης με μεγάλη παιδεία, αρετή και ικανότητα και έχει διαπρέψει στην Κωνσταντινούπολη ως ιεροδιδάσκαλος. Ο Γερμανός συνέτρεξε και ενίσχυσε την ίδρυση σχολείων και στις δύο επαρχίες της Μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως, Τριφυλιάς και Ολυμπίας και ανεδείχθη άξιος ποιμενάρχης.

Επίσης από έγγραφο που ανακοίνωσε ο Φ. Κουκουλές (Τ. Ευαγγελίδης, η παιδεία επί Τουρκοκρατίας Ι, σελ. 351) αποδεικνύεται η λειτουργία σχολείου στην Ανδρίτσεινα από το 1783.

«Χριστόφορος έν ιεροδιακόνους ελάχιστος Πελοποννήσιος καί έκ της χώρας ονόματι Ανδριτσαίνης της κατά Φαναρίου έν τη του Αγίου Χριστιανουπόλεως επαρχία, 1783, Απριλίου ά, ήνοιξα το σχολείον είς την Ανδρίτσειναν».

Στο σχολείο αυτό εδίδαξαν, εκτός του Χριστοφόρου, οι Νικόλης Τζανέτου, Δοσίθειος Μιχαλακόπουλος, Ιωάννης Καραβάλης και άλλοι. Έφορος δε του σχολείου αυτού χρημάτισε ο Χρήστος Αναστασίου Χρηστόπουλος.

Με την έναρξη του αγώνα το σχολείο πρέπει να έκλεισε. Στην περίοδο όμως της επανάστασεως η Πελοποννησιακή Γερουσία, βλέποντας την μεγάλη ανάγκη της εκπαίδευσης αποφάσισε να ιδρύσει σχολεία στις απελευθερωμένες πόλεις.

Όταν έφτανε στην Αίγινα το 1823 ο Ιωάννης Καποδίστριας κι ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας, το σπουδαιότερο πρόβλημα που τον απασχόλησε ήταν το

⁴⁵²Βλ. Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 17-1-1902, αρ. φ. 6

⁴⁵³Βλ. Σ. και Κ. Βοβολίνη: Μέγα Ελληνικόν βιογραφικό Λεξικό, τόμος Β', σ. 230

εκπαιδευτικό. Γράφει ο Θ. Τσερπές: «Την εποχή αυτή φτιάχτηκαν μεγάλα αλληλοδιδασκτικά σχολεία...»⁴⁵⁴

Ο Μ. Φερέτος σημειώνει στην περισπούδαστη μελέτη του «Η παιδεία στην Τουρκοκρατία και μέχρι το 1835»: «Ο Καποδίστριας για να σχηματίσει προσωπική αντίληψη των αναγκών του λαού περιόδευσε σ' όλα σχεδόν τα αστικά κέντρα της Πελοποννήσου. Έτσι την άνοιξη του 1829 μετά την Αρκαδία έφτασε στην Φρουντάλα, Καλαμάτα, Νησί, Μοκρομάνη, Νεόκαστρο, Κυπαρισσία, Ανδρίτσεινα. Παντού όπου μίλησε σε συγκεντρώσεις των πολιτών συνέστησε την ίδρυση σχολείων με την υπόσχεση να φροντίσει η Κυβέρνησή του για την επάνδρωσή τους με το κατάλληλο εκπαιδευτικό προσωπικό...». Και συνεχίζει: «Τόσο πολύ ενδιαφέρθηκε η Καποδιστριακή Κυβέρνηση για την ίδρυση σχολείων ώστε στα 1830 λειτούργησαν συνολικά 38 αλληλοδιδασκτικά σχολεία και 10 Ελληνικά. Ανάμεσα στις πόλεις που λειτουργούσαν αλληλοδιδασκτικά σχολεία συμπεριλαμβάνεται και η Ανδρίτσεινα.»⁴⁵⁵

Στα 1834 δημοσιεύτηκε ο «Νόμος περί δημοτικών σχολείων». Ο Νόμος αυτός καθόριζε την οργάνωση των Σχολείων, τα διδασκόμενα μαθήματα, τις υποχρεώσεις του Δήμου των χωριών κ.λ.π. Κατά το άρθρο (6) του Νομού, η φοίτηση ήταν επταετής και υποχρεωτική από του «5^{ου} έτους συμπεριλαμβανομένου και του 12^{ου}» βάσει του Νόμου αυτού καταργούνται τα αλληλοδιδασκτικά και γίνονται πλέον δημοτικά σχολεία.»⁴⁵⁶

Αλλά και η Αντιβασιλεία εργάστηκε για την εκπαίδευση. Μεγάλο ρόλο έπαιξαν τα εκπαιδευτικά Νομοθετήματα του Μάουερ. Ο Κυριακίδης γράφει στην ιστορία του ότι «Κατά το εκπαιδευτικόν σύστημα του Μάουερ, επρόκειτο να ιδρυθεί έν Πανεπιστήμιον έν τη πρωτεύουση του κράτους, γυμνάσια είς εκάστην έδρα Νομού, Ελληνικά σχολεία είς εκάστην επαρχίαν και δημοτικά σχολεία είς έκαστον δήμην...»⁴⁵⁷

Από έκθεση που υπέβαλε ο Χαράλαμπος Χριστόπουλος ως Υπουργός των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδύσεως την 1^η Φεβρουαρίου 1857 προς τον Όθωνα βάσει στατιστικών στοιχείων συμπεραίνεται ότι κατά το έτος 1856 υπήρχαν σε όλο το Κράτος σύνολον (88) Ελληνικά σχολεία και (450) Δημοτικά.

Κατά το ίδιο έτος στην Επαρχία Ολυμπίας λειτούργησε Δημοτικό σχολείο.⁴⁵⁸ Επίσης το 1856 κατασκευάστηκε το πρώτο Δημοτικό σχολείο στην Φιγαλεία Ολυμπίας.⁴⁵⁹

Η λειτουργία σχολείου στην Ανδρίτσεινα έγινε αιτία της μεγάλης δωρεάς στο Δήμο Ανδριτσαίνης από τον Αγαθόφρονα Νικολόπουλο της περίφημης βιβλιοθήκης του.⁴⁶⁰

Αλλά και η δωρεά της Νικολοπουλείου Βιβλιοθήκης έγινε αιτία ιδρύσεως, τακτικού Σχολείου, γιατί ζωογόνησε το φρόνυμα και το ζήλο των Ανδριτσαίνων και κινήθηκαν

---

⁴⁵⁴Βλ. Θ. Τσερπές: «Ιστορία της Μεσσηνίας» σ. 114

⁴⁵⁵Βλ. Μ. Φερέτος: Μεσσηνιακά Γράμματα 1956, σ. 491 Πρβλ. Γ.Α.Κ. Θρησκ. 8 Οκτ. 1830 (σχολικά).

⁴⁵⁶Βλ. Εφ. Κυβερνήσεως αρ. φ. 11, 3 Μαρτίου 1834, σ. 73 – 77

⁴⁵⁷Βλ. Επ. Κυριακίδης: «Ιστορία του σύγχρονου Ελληνισμού», σ. 263.

⁴⁵⁸Βλ. Εφ. Κυβερνήσεως, αρ. φ 8, 3 Απριλίου 1857, σ. 48 – 51.

⁴⁵⁹Βλ. Εφ. Κυβερνήσεως, αρ. φ 8, 3 Απριλίου 1857, σ. 52

⁴⁶⁰Βλ. Αρχείο Δημοσίας βιβλιοθήκης Ανδριτσαίνης.

να χτίσουν διδακτήριο. Ο Νικολής Μπαμπαδήμος προσέφερε το οικοπέδο, όπου μέχρι και σήμερα βρίσκεται το Δημοτικό Σχολείο.

Το 1851 το Δημοτικό Συμβούλιο Ανδριτσαίνης αποφάσισε την ανέγερση κτηρίου για τη στέγαση του Δημοτικού Σχολείου και γι' αυτό το λόγο όρισε επιτροπή αποτελούμενη από τον Αλέξανδρο Ραγκαβή, Κωστή και Χαράλαμπο Χριστόπουλο, για διενέργεια εράνου. Η επιτροπή με ενέργειες πάντα του Ανδριτσαίνου μέλους της Χαράλαμπος Χριστοπούλου, έλαβε ως πυρήνα τη δωρεά Γιαννικέση.⁴⁶¹ Ο Άγγελος Γιαννικέσης πρόξενος της Ελλάδος στην Τεργέστη είχε διαθέσει το μισθό του στον Ραγκαβή, που τον είχε διορίσει πρόξενος. Ο Ραγκαβής κατάθεσε το μισθό του Γιαννικέση στην Τράπεζα. Ο Χαράλαμπος Χριστόπουλος ως υπουργός των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδευσεως, επέτυχε η δωρεά Γιαννικέση να διαθέτει αποκλειστικά στην Ανδρίτσαίνα. Γι' αυτό προκάλεσε το από 15 Ιουλίου 1858 Διάταγμα. Στις 12 Ιουλίου 1861 έγινε άλλο διάταγμα, που ο μισθός Γιαννικέση 18 χιλιάδες δραχμές, «διετίθετο υπέρ αποκαταστάσεως της δωρηθείσης εις τον Δήμον Ανδριτσαίνης βιβλιοθήκης υπό του Αγαθόφρονος Νικολοπούλου και της ιδρύσεως εκπαιδευτηρίου». Η επιτροπή διενέργησε πανελλήνιο έρανο και συνέλεξε το ποσό των 50.000 δραχμών και το κατέθεσε στην Εθνική Τράπεζα.⁴⁶²

Το Δημοτικό Σχολείο στην αρχή στεγαζόταν στο Μοναστήρι της Παναγίας όπου εκεί σήμερα είναι το νεκροταφείο, κατόπιν στεγάστηκε στην Αγία Βαρβάρα, την οποία έκαψε ο Ιμπραήμ στις 18 Μαΐου του 1826. Η Αγία Βαρβάρα βρισκόταν στη θέση που είναι σήμερα τα διδακτήρια. Ο Νικολής Μπαμπαδήμας όπως προανέφερα δώρισε το οικοπέδο και διέθεσε και χρήματα για την ανέγερση Σχολείου το οποίο κτίστηκε το 1830. Άλλος μεγάλος δωρητής είναι ο Ανδριτσαίνος Αντώνιος Αντωνόπουλος ο οποίος είχε εγκατασταθεί στην Τεργέστη και έστειλε στον Καποδίστρια 200 δίστηλα και 5 κιβώτια με 1350 βιβλία τα οποία έστειλε ο Κυβερνήτης στην Ανδρίτσαίνα.⁴⁶³

Η εφημερίδα «Αιών» στις 28 Αυγούστου του 1858 δημοσιεύει μια ανταπόκριση από την Ανδρίτσαίνα που αναφέρει την έναρξη των εξετάσεων του «Δημοτικού Σχολείου Κορασίδων Ανδριτσαίνης» στις 4 Αυγούστου 1858. Όπως φαίνεται από τη δημοσιευμένη ανταπόκριση λειτουργούσε στην Ανδρίτσαίνα από το έτος 1858, ίσως και πιο πριν, Δημοτικό Σχολείο κορασίδων με αρκετό αριθμό μαθητριών. Η εφημερίδα πλέκει το εγκώμιο της διευθύντριας του Σχολείου κ. Άννας Βάρβογλου, ενώ ταυτόχρονα μας πληροφορεί ότι η εν λόγω διδασκάλισσα αποφοίτησε από το «Αρσάκειο Παιδαγωγείο» και ότι πρωτοδιορίστηκε στην Ανδρίτσαίνα.⁴⁶⁴

Από τα πρακτικά συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης του 1868 διαβάζουμε ότι, στις 26 Μαΐου του 1868 ο Δήμαρχος προτείνει στο Δημοτικό Συμβούλιο «...να ψηφίσει πίστωσιν εκ δραχ. 20 δια τα καταβληθέντα έξοδα υπό της ιδιοκτησίας του Δημοτικού Σχολείου των Κορασίδων Ανδριτσαίνης, Μαργαρίτας Κ. Παπαζαφειροπούλου δια την κατασκευήν των θρανίων, σανιδοπινάκων κλπ.»⁴⁶⁵

---

⁴⁶¹Βλ. Από το Αρχείο του Δήμου Ανδριτσαίνης.

⁴⁶²Βλ. Αρχείο Δημόσιας βιβλιοθήκης Ανδριτσαίνης.

⁴⁶³Βλ. Αρχείο Δημόσιας βιβλιοθήκης Ανδριτσαίνης.

⁴⁶⁴Βλ. Εφ. «Αιών» 28-8-1858, σ.8

⁴⁶⁵Βλ. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης, 1866 – 1870.

Το Δημοτικό Συμβούλιο Ανδριτσαίνης με την αριθ. 9 πράξη του στις 3 Ιουλίου 1866 «διορίζει επιθεωρητικές επιτροπές δια το έτος 1866 δια το Δημοτικόν Σχολείον της Ανδρίτσαϊνης, αρρένων και θηλέων τους κ. Νεόφυτου Ιερομόναχου Κιλιμοίρην, Νικόλαον Ζαφειρόπουλου και Νεονέλην Φραγκαντώνην...».

Στις 28 Μαΐου του 1867 με την αριθ. 39 πράξη του το Δημοτικό Συμβούλιο Ανδριτσαίνης «...αντικαθιστά την υφισταμένην εφορευτικήν επιτροπή του Δημοτικού Σχολείου Ανδριτσαίνης και διορίζει τους κ. Αρχιμανδρίτην Νεόφυτου Κιλιμοίρην, Γεωργίου Χριστόπουλου και Νικόλαο Ζαφειρόπουλου».

Στην Ανδρίτσαϊνα λοιπόν από το 1843 εκτός του Δημοτικού Σχολείου αρρένων που προυπήρχε και Δημοτικό Σχολείο θηλέων το οποίο στεγαζόταν στο σπίτι της Μαργαρίτας κ. Παπαζαφειροπούλου ενώ το Δημοτικό Σχολείο αρρένων στεγαζόταν στο σπίτι του Νικόλαου Τουρλόπουλου.⁴⁶⁶ Παραθέτω παρακάτω αποσπάσματα πράξεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης, μέσα από τα οποία φαίνονται οι αγώνες και οι προσπάθειες που έκαναν οι άνθρωποι αυτοί για να ιδρύσουν σχολεία.

Διά της υπ' αριθ. 6/6-6-1886 πράξεως το Δημοτικό Συμβούλιο Ανδριτσαίνης: «Διατυπώνει το σκεπτικό ότι επειδή ορθά ο Δήμαρχος παρατήρησε ότι μόνο με την κατώτερη εκπαίδευση αναπτύσσονται και διαμορφώνονται οι κοινωνίες και επειδή από τα 18 χωριά της Ανδρίτσαϊνας, μόνο στα δύο υπάρχουν Δημοτικά Σχολεία (ένα στην πρωτεύουσα-Ανδρίτσαϊνα και ένα στο χωριό Λάβδα) και επειδή από τα 9 χωριά του Δήμου (Σκληρού, Μαρίνα, Κακαλέτρι, Στασίμου, Δελγα, Αμπελιώνα, Μπέρεκλα, Άγιος Σώστης και Παλάτου) κάποια απέχουν από την Αμπελιώνα (το κεντρικότερο χωριό) μόλις μισή ώρα και κάποια 15 λεπτά από την πρωτεύουσα, ενώ το πιο μακρινό μέρος απέχει 4 ώρες και υπάρχει συνεπώς έλλειψη σχολείων, για όλους αυτούς τους λόγους,

αποφασίζει

να ζητήσει από την κυβέρνηση να διορίσει στον Αμπελιώνα Δημοδιδάσκαλο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, πληρωμένο από το δημόσιο ταμείο, και στην περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό, αυτό που πιστεύουμε να πραγματοποιήσει η πάλαι ποτέ ενδιαφερόμενη για τα εκπαιδευτικά πράγματα κυβέρνηση, είναι να πληρώνει από το δημόσιο ταμείο τουλάχιστον το μισό μισθό και ο υπόλοιπος μισός μισθός θα πληρώνεται από το Δημοτικό Ταμείο και μάλιστα για το σκοπό αυτό χορηγείται πίστωση από τα αποθεματικά κεφάλαια του φετινού προϋπολογισμού (1801 δρχ.) που θα χρησιμεύσουν για την πληρωμή του μισού μισθού μέχρι το τέλος του έτους, δηλαδή για έξι μήνες».⁴⁶⁷

Διά της υπ' αριθ. 11/3-7-1866 πράξεώς του το Δημοτικό Συμβούλιο Ανδριτσαίνης συνεζήτησε «Με την 1133 διαταγή του Έπαρχου Ολυμπίας (από το Διάταγμα της 23-3-1866) για τη συλλογή συνδρομών με σκοπό την ίδρυση «καταστήματος» της Εθνικής Βιβλιοθήκης, όπου θα λάβει μέρος και ο Δήμος,

Αποφασίζει

---

⁴⁶⁶Βλ. Αρχείο Δημοσίας βιβλιοθήκης Ανδριτσαίνης.

⁴⁶⁷Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πράξ. 6 της 6 Ιουνίου 1866.

ότι θα απέχει από το να ψηφίσει ένα ποσό για το συγκεκριμένο σκοπό λόγω της οικονομικής αδυναμίας του και της κρίσιμης οικονομικής κατάστασής του».

Με την υπ' αριθ. 20/25-9-1866 πράξη του ο Δήμαρχος πρότεινε «την αντικατάσταση της επιτροπής που απαρτιζόταν από τους Κωστή, Ραγκαβή και Χριστόπουλο, καθώς η προηγούμενη επιτροπή, η οποία διορίστηκε από το πρώην Δημοτικό Συμβούλιο του 1864 (με την πράξη 15) και η οποία αποτελούνταν από τους Μπενάκη, Λεβίδη και Σταύρου, δεν τοποθετήθηκε πάνω στο θέμα της είσπραξης συνδρομών για την ανέγερση του εκπαιδευτικού καταστήματος της Ανδρίτσεινας.

Διατυπώνει την άποψη,

λοιπόν, ότι επειδή ένα μέλος της Επιτροπής, ο Κωστής, απεβίωσε και επειδή σύμφωνα με το άρθρο 9 του Καταστατικού της δεν λογοδότησαν ποτέ στο Δήμαρχο και επειδή η επιτροπή (που διορίστηκε -με την πράξη αριθμός 15- του πρώην Δημοτικού Συμβουλίου του 1864 και η οποία αποτελούνταν από τους Μπενάκη, Λεβίδη και Γεωργίου Σταύρου), δεν δέχθηκε το διορισμό της, για όλους αυτούς τους λόγους, το Δημοτικό Συμβούλιο μετά από ώριμη σκέψη.

Αποφασίζει

να διορίσει μια επιτροπή που θα αντικαταστήσει την υπάρχουσα και με σκοπό την είσπραξη των συνδρομών για την ανέγερση του εκπαιδευτικού καταστήματος, δηλαδή τους Δελιγεώργη, Αυγερινό και Λεβίδη, οι οποίοι εκλέχτηκαν από τους Συμβούλους»

Με άλλη πράξη του της 25-11-1866 το Δημοτικό Συμβούλιο Ανδριτσαίνης ψηφίζει:

«Επειδή ο διορισμός του νέου δημοδιδάσκου Αμπελιώνας δεν είναι εφικτός, θα πληρώνει όλο το μισθό του ο Δήμος. Παρακαλεί λοιπόν να ιδρυθεί σχολείο και να διοριστεί δάσκαλος. Χορηγεί και εξήντα δρχ. το μήνα για το ενοίκιο του δασκάλου».⁴⁶⁸

Με συνεχή ψηφίσματα και πολλούς αγώνες, ιδρύθηκαν δύο σχολεία ακόμη. Ένα στην Αμπελιώνα και ένα στου Δραγουμάνου, (κοτύλιου).

Στις 13-12-1867 το Δημοτικό Συμβούλιο, δια της υπ' αριθ. 59 πράξεώς του, «ψηφίζει το μισθό των δασκάλων Χατζή- Ανδρικόπουλου (Αμπελιώνας), Σωτηρόπουλου (Δραγουμάνου) και Τουρλόπουλου, 200 δρχ. για τα ενοίκια του 1866 και του 1867».

Το 1808 οφείλει ο Δήμος ενοίκιο του Δημοτικού Σχολείου του έτους 1863 στον Αναστάσιο Γραικιώτη.⁴⁶⁹ Στην Ανδρίτσεινα όπως προανέφερα λειτουργούσε και Δημοτικό Σχολείο θηλέων. Στις 26 Μαΐου 1868 ο Δήμαρχος υποβάλλει στο Δημοτικό Συμβούλιο «να ψηφίσει πίστωση 20 δρχ. για τα έξοδα που καταβλήθηκαν από την ιδιοκτησία του Δημοτικού Σχολείου των Κορασίδων Ανδρίτσεινας, για την κατασκευή θρανίων, σανιδοπινάκων κτλ.».⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁸Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 27/25-11-1866.

⁴⁶⁹Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 70/26-5-1868

⁴⁷⁰Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 72/26-5-1868 πρβλ. και αριθ. πραξ. 9 του 1866

Το 1865 – 1869 στην Ανδρίτσεινα δασκάλα είναι η Ρουμπίνι Δημητρακοπούλου και της καθυστερούνται μισθοί δρχ. 482.⁴⁷¹ Το Δημοτικό Συμβούλιο με την 9^η πράξη του, διορίζει επιθεωρητικές επιτροπές διο το έτος 1866, το Δημοτικό Σχολείο με την 9^η πράξη του, διορίζει επιθεωρητικές επιτροπές για το έτος 1866 «αφενός για το Δημοτικό Σχολείο Ανδρίτσεινας, αρρένων και θηλέων, τους Κιλιμοίρη, Ζαφειρόπουλο και Φραγκαντώνη, αφετέρου για το Δημοτικό Σχολείο Λαύδα, τους Παπανικαλάου, Μητόπουλο και Ανδριόπουλο».⁴⁷²

Με την 53^η πράξη το υ στις 10 Δεκεμβρίου του 1868, «διορίζει τους Ιωαννίδη, Παπαγεωργίου, Παπαδημητρίου, Κουρτέση, Ανδριόπουλο, π. Σκλάβο, π. Μαστραγγελόπουλο, στο Δημοτικό Σχολείο Αμπελιώνας. Και στο Δημοτικό Σχολείο Δραγουμάνου διορίζει τους π. Παλυβό, Αν. Δούμουρα, Κοτσιάβρα, Κοτέλο, Β. Δούμουρα και επιθεωρητικές επιτροπές».

Στον προϋπολογισμό του 1869 του Δήμου Ανδριτσαίνης αναγράφεται το ποσόν των 3.550 δραχμών για μισθούς των δασκάλων και για ενοίκια των σχολείων.⁴⁷³ Στον προϋπολογισμό δε του 1870 ψηφίζει το σεβαστό ποσόν των «5.180 δραχμών για διδακτικά έξοδα, ήτοι μισθοί δημοδιδασκάλων 3.480, ενοίκια σχολείων και κατοίκων 1.076».⁴⁷⁴

Διά της υπ' αριθ. 61/28-1-1868 πράξεως το Δημοτικό Συμβούλιο, «έλαβε υπόψη την πράξη 17/29-4-1851, για το διορισμό επιτροπής που εγκρίθηκε από το Β. Διάταγμα 14-6-1851, και το ότι η επιτροπή των Ραγκαβή, Κωστή και Χριστόπουλου, συγκέντρωσε ένα αρκετά μεγάλο χρηματικό ποσό, το οποίο κατατέθηκε στην Εθνική Τράπεζα. Επειδή η επιτροπή αυτή έπαψε να διενεργεί εράνους από το 1862, διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει ελπίδα στο εξής να συνεχιστεί το έργο που της ανατέθηκε, με αποτέλεσμα τα όποια χρηματικά βοηθήματα να περιοριστούν στο μέχρι τώρα ποσό που έχει συγκεντρωθεί. Επειδή, επίσης, η κατάσταση της βιβλιοθήκης γίνεται κάθε μέρα όλο και πιο προβληματική, καθώς δεν υπάρχει κατάλληλο «κατάστημα» για να στεγαστεί και με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε τέτοια κατάσταση, ώστε να κινδυνεύει να καταστραφεί. Και τέλος, επειδή αρκεί το ποσό που συγκεντρώθηκε ως τώρα, για να δοθεί ένα καλό τέλος σε αυτήν την πολυπόθητη υπόθεση και σύμφωνα με τις προσδοκίες των δημοτών.

Για όλους αυτούς τους λόγους, το Συμβούλιο λαμβάνει την απόφαση:

Να θεωρήσει ως καταργημένη την προϋπάρχουσα επιτροπή, καθώς αυτή δεν φρόντισε για την είσπραξη επιπλέον χρηματικών βοηθημάτων κλπ.. Διορίζει νέα επιτροπή, η οποία αποτελείται από τους Αν. Ζαριφόπουλο, Κανελλόπουλό,

---

⁴⁷¹Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 93/19-4-1870

⁴⁷²Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 9/3-7-1866

⁴⁷³Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ 78/24-11-1868

⁴⁷⁴Βλ. Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ 88/12-12-1869

Παπαλεξίου, Ν. Ζαριφόπουλο, Χριστόπουλο και Ζ. Ζαριφόπουλο και τον κατά καιρούς εκάστοτε Δήμαρχό, με έργο:

Α) Να ζητηθεί λογαριασμός από τη διαχείριση της πρώτης επιτροπής.

Β) Να υπάρξει μέριμνα για τη γρήγορη ανέγερση εκπαιδευτικού «καταστήματος» της βιβλιοθήκης με τη βοήθεια του ήδη υπάρχοντος χρηματικού ποσού στην Εθνική Τράπεζα.

Γ) Να λογοδοτήσει για τις πράξεις της στο Δημοτικό Συμβούλιο κτλ..

Αφού συντάχθηκε η παρούσα πράξη, υπογράφηκε:

Ο Δήμαρχος
Ζαρ. Ζαριφόπουλος

Ο Πρόεδρος
Αναγν. Ζαριφόπουλος

θ. Κωστούρος

Γ. Αναστασόπουλος

Δ. Νικολούλιας (αγραμ.)

Γ. Παρασκευόπουλος (Λάβδα)

Επειδή όμως μεσολάβησαν και διάφορα άλλα γεγονότα, δεν κατορθώθηκε η ανέγερση του κτιρίου αμέσως, αλλά πολύ αργότερα.

Άρχισε η ανέγερση του κτιρίου το 1875, με σχέδια του Μιλτ. Κανελλόπουλου, μηχανικού και καθηγητού της Σχολής Ευελπίδων, που έπεσε στον πόλεμον του 1897. Ετελείωσε δε το 1879 και στεγάσθηκε το Δημοτικό Σχολείο, που πρώτα ήταν στο σπίτι του Δήμου Γεωργά.

Κατάλογος σχολείων Επαρχίας Ολυμπίας το έτος 1889.

Δήμοι	Χωριά και συνοικισμοί	Πρωτεύουσα	Κάτοικοι	Δημ. Σχολεία	Παιδιά	Κόρες	Γραμ/διδασκαλοι
Ανδριτσαίνης	18	Ανδρίτσαίνα	7.649	8	185	50	4
Αλιφείρας	20	Ζάχα	4.108	5	40	-	4
Σκιλλούντος	13	Κρέστενα	6.650	9	170	35	5
Βόλακος	3	Αγουλνίτσα	4.262	4	150	80	5
Αρήνης	13	Τσορβατζή	4.932	8	240	40	6
Φιγαλείας	17	Ζούρτσα	5.333	5	160	40	4

Συνολικά στην Επαρχία Ολυμπία το 1889 ήσαν: 32.934 κάτοικοι, 39 Δημοτικά Σχολεία με 945 παιδιά, 245 κόρες και 28 Γραμματοδιδάσκαλους, σε 6 Δήμους και 84 χωριά και συνοικισμούς.⁴⁷⁵

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΥΡΓΟΥ

⁴⁷⁵Βλ. Αρχείο Δημόσιας βιβλιοθήκης Ανδριτσαίνης.

Χάρτης Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Πύργου
 Πηγή: Γραφείο Δ/σης Π.Ε. Πύργου Ν. Ηλείας

A. Δημοτικό Σχολείο Βαρβάσαινας

Το Δημοτικό Σχολείο Βαρβάσαινας ιδρύθηκε το έτος 1864. Αρχικά λειτούργησε ως μονοτάξιο κοινοτικό και στεγάστηκε διαδοχικά σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα. Στη συνέχεια λειτούργησε ως Δημόσιο και χωρίστηκε σε σχολείο αρρένων (μονοτάξιο με τέσσερις τάξεις) και σχολείο θηλέων (μονοτάξιο με τρεις τάξεις) τα οποία στεγάστηκαν σε διαφορετικά ιδιωτικά κτίρια. Το έτος 1918 τα δύο σχολεία αρρένων και θηλέων συγχωνεύτηκαν και το σχολείο λειτούργησε με οργανικότητα διτάξiou με έξι τάξεις. Το έτος 1920 προήχθηκε σε τριτάξιο και έκτοτε λειτουργεί μ' αυτήν την οργανικότητα. Το διδακτήριο στο οποίο στεγάζεται το σχολείο μέχρι και σήμερα είναι εκκλησιαστικό και ανεγέρθηκε το έτος 1899 με την μέριμνα της εκκλησιαστικής επιτροπής του ιερού ναού Αγίου Αθανασίου Βαρβάσαινας. Το έτος 1925 οικοδομήθηκε με κρατική επιχορήγηση ο δεύτερος όροφος του διδακτηρίου. Το 1930 ιδρύθηκε ο σχολικός κήπος στο δυτικό μέρος του Σχολείου ο οποίος υπάρχει μέχρι και σήμερα. Το 1935 ιδρύθηκε η μαθητική Σχολική βιβλιοθήκη η οποία περιελάμβανε σεβαστό αριθμό βιβλίων. Κατά την περίοδο της ανταρσίας, αρκετά βιβλία καθώς και μέρος του Σχολικού Αρχείου κατεστράφησαν. Στο Δημοτικό Σχολείο Βαρβάσαινας από το έτος 1898 μέχρι το 1920 δίδαξαν οι παρακάτω διδάσκαλοι:

Κατάλογος διδασκόντων Δημοτικού σχολείου Βαρβάσαινας (1898-1920).

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
Σιδηροκαστρίτης Χρήστος	1898 – 1899
Σαράντης Λώλος	1898 – 1900
Κολόσακας Ιωάννης	1900 – 1903
Σαμαντούρος Κων/νος	1903 – 1908
Πετρόπουλος Νικόλαος	1904 – 1908
Αναγνωστόπουλος Γεώργιος	1905 – 1908
Ευσταθόπουλος Ευστάθιος	1908 – 1913
Ηλιόπουλος Νικόλαος	1910 – 1913
Μπερτζελύτος Βλάσης	1913 – 1915
Παπαχριστόπουλος Διονύσιος	1914 – 1916
Καριώρης Βασίλειος	1914 – 1917
Αχτύπης Χρήστος	1917 – 1920

476

⁴⁷⁶Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Βαρβάσαινας

α) αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου».

β) αρ. φ. 9 «Οργανικότητα Σχολείου».

γ) αρ. φ. 14«Σχολικού Διδακτηρίου».

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού Προσωπικού».

B. Δημοτικό Σχολείο Βουνάργου

Το Δημοτικού σχολείου Πλατάνου ιδρύθηκε το έτος 1870. Στην αρχή λειτούργησε ως κοινοτικό μονοτάξιο μεικτό Δημοτικό Σχολείο, στο οποίο φοιτούσαν μόνο άρρενες μαθητές, οι δε διδάσκαλοι αμοίβονταν από τους γονείς των μαθητών. Κατά το έτος 1870 όταν επισκέφθηκε το αγρόκτημα του τότε Βουλευτή και Υπουργού Ανδρέα Αυγερινού στο Βούναργο ο Βασιλεύς ο Γεώργιος Α΄, οι κάτοικοι του χωριού ζήτησαν από τον βασιλέα την ίδρυση Δημοτικού Σχολείου. Πράγματι διά Β. Διατάγματος το έτος αυτό (1870) ιδρύθηκε Δημοτικό Σχολείο το οποίο λειτούργησε με τέσσερις τάξεις. Στην αρχή φοιτούσαν μόνο άρρενες, αργότερα και θήλειες. Κατά το έτος 1903 ιδρύθηκε και Δημοτικό Σχολείο Θηλέων. Έτσι λειτουργούσαν ανεξάρτητα ένα Δημοτικό Σχολείο αρρένων και ένα θηλέων μέχρι το έτος 1929 όταν με Β.Δ. της 29-10-1930 συγχωνεύτηκαν σε ένα διτόξιο με έξι τάξεις. Στη συνέχεια το σχολικό έτος 1955-56 προήχθηκε σε τριτάξιο και λειτούργησε με την οργανικότητα αυτή. Την προαγωγή του το Σχολείο σε τριτάξιο την οφείλει στις συντονισμένες προσπάθειες των κατοίκων του χωριού και των μελών της Σχολικής Εφορίας Ντίνου Παπαδάτου και Αθανασίου Συρογιάννη. Το σχολείο από το έτος ιδρύσεως του (1870) στεγάστηκε στην οικία του Φώτη Αδαμόπουλου. Αργότερα χρησιμοποιήθηκαν ως Διδακτήρια διάφορα οικήματα όπως: του Αθανασίου Πισιμάνη, του Διονυσίου Γιαννόπουλου, της εκκλησίας και από το έτος 1935-1950 ο κάτω όροφος της οικίας Γιαννούλας Θεοδωροπούλου.

Κατά το έτος 1947 ο τότε δημοδιδάσκαλος «Κων/νος Ματσακάς σε συνεργασία με την Σχ. Εφορεία κατόρθωσε να συγκροτήσουν Ερανική Επιτροπή αποτελούμενη από τους: 1) Αντώνιο Κολλυριώτη, 2) Γεώργιο Φωτόπουλο, 3) Διονύσιο Γιαννόπουλο, 4) Φώτη Αδαμόπουλο, και 5) Κων/νο Ματζακούρα, η οποία εντός μιάς τριετίας κατάφερε να συγκεντρώσει χρήματα και να προβεί στην αγορά οικοπέδου τριών στρεμμάτων από την Μαριγώ Κωστοπούλου με το υπ' αριθ. συμβόλαιο 21.693/4-12-47 στο Συμβολαιογραφείο του Δασίου. Σκοπός τους ήταν να χτίσουν δύο αίθουσες και να τελειοποιήσουν αυτές σύμφωνα με το σχέδιο του Υπουργείου Παιδείας και με τύπο τριτάξιου. Στην συνέχεια το Διδακτήριο παραχωρήθηκε στο Δημόσιο, το οποίο δια μέσου του Υπουργείου παιδείας και του Υπουργείου Ανοικοδόμησης χορήγησε στην Σχολική Εφορεία πίστωση (180.000) δραχμών, με την οποία αποπερατώθηκαν όλες οι ελλείψεις του Σχολικού Διδακτηρίου. Τον Ιανουάριο του 1950 έγιναν τα εγκαίνια παρισταμένων του Επισκόπου Ηλείας Γερμανού, του Νομάρχη, του Επιθεωρητού κ.λ.π.

Ο πρώτος διδάσκαλος (1870-1886) που υπηρέτησε στο Δημοτικό Σχολείο Βούναργου ήταν ο Ιωάννης Μπουσκουδάκης Γραμματοδιδάσκαλος. Το έτος 1886 διορίστηκε ο Αντώνιος Ματσαντώνης από τα Φιλιατρά ο οποίος υπηρέτησε μέχρι το 1903 και στη συνέχεια χειροτονήθηκε ιερέας στο Βούναργο. Από το έτος 1903-1906 δίδαξε στο Δημοτικό σχολείο αρρένων ο δημοδιδάσκαλος Ιωάννης Παλαιολόγος από τον πύργο. Το σχολικό έτος 1906-1907 δίδαξε ο δημοδιδάσκαλος Γεώργιος Παπαθεοδώρου από την Γορτυνία. Από το έτος 1907-1909 ο δημοδιδάσκαλος Γεώργιος Τσιάκος επίσης από τη Γορτυνία. Από το έτος 1909-1936 ο δημοδιδάσκαλος Διονύσιος Παπαδάτος από το Βούναργο. Η διδασκάλισσα που

υπερέτησε στο Δημοτικό θηλέων από το έτος ιδρύσεως του(1903) και εν συνεχεία μετά την συγχώνευση των Σχολείων ήταν η Αρετή Ταπούρου από την Πάτρα.⁴⁷⁷

Γ. 3^ο Δημοτικό Σχολείο Πύργου

Το 3^ο Δημ. σχολείο ιδρύθηκε το έτος 1880. Από την αρχή της λειτουργίας του και μέχρι το έτος 1950 στεγαζόταν σε ιδιωτικά οικήματα όπως στον Κων/νου Ψημμένου πλησίον του Ιερού Ναού Αγίου Αθανασίου και στον Γεωργίου Κουτήφαρη που βρισκόταν στην οδό Λιούρδη (20), τα οποία μισθώνονταν από το Δημόσιο. Μέχρι το έτος 1918 φοιτούσαν μόνο άρρενες μαθητές. Τα κορίτσια πήγαιναν σε ξεχωριστή σχολή με την επωνυμία «Β` Δημοτική Σχολή θηλέων Πύργου.» Από το έτος 1928 το Δημοτικό Σχολείο γίνεται μεικτό και φοιτούσαν άρρενες και θήλυς μαθητές. Τους περισσότερους μαθητές το σχολείο τους είχε το έτος 1944-1945. Φοιτούσαν 590 μαθητές και τους λιγότερους το σχολικό έτος 1928-1929. Φοιτούσαν 206 μαθητές. Το σχολείο δεν φιλοξένησε ποτέ μαθητές άλλου οικισμού και από την αρχή της λειτουργίας του εδιδάσκοντο όλα τα μαθήματα , που προέβλεπε το τότε αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου: Θρησκευτικά Ελληνικά, αριθμητική, Γεωργία, Ιστορία, Ιχθυογραφία, Καλλιγραφία, Ωδική και Γυμναστική. Ύστερα προστέθηκε η Φ. Πειραματική και Χημεία και τελευταία η Αγωγή Πολίτου. Μέχρι το έτος 1930, οι μαθητές είχαν μόνο το αναγνωστικό βιβλίο και χρησιμοποιούσαν σαν βοηθητικά την πλάκα, δύο ή τρία τετράδια, το μολύβι, τη μελάνη και τον κονδυλοφόρο με την πένα που τ' αγόραζαν από το εμπόριο. Βοηθητικά βιβλία δεν μεταχειρίζονταν και τούτο γιατί ήσαν σπάνια και ακριβά. Μόνο ο δάσκαλος είχε βοηθητικά βιβλία και το μάθημα που δίδασκε το έγραφε στον πίνακα και οι μαθητές το αντέγραφαν σε τετράδιο για να το έχουν ως βοήθημα. αργότερα που άρχισαν να κυκλοφορούν στο εμπόριο εγκεκριμένα από το Υπουργείο Παιδείας βοηθητικά βιβλία τα αγόραζαν μόνο οι εύποροι μαθητές διότι ήσαν ακριβά. Το 3^ο Δημοτικό Σχολείο δεν είχε δικούς του πόρους. Γι' αυτό κάθε δάσκαλος προσπάθησε να κάλυψη τις ανάγκες του από προαιρετικούς εράνους που διέθεταν οι εύποροι γονείς ή οι εκκλησίες ή ο Δάσκαλος από τον πενιχρό μισθό του. Σήμερα οι ανάγκες καλύπτονται με την από τις κρατικές επιχορηγήσεις.

Οι δάσκαλοι μέχρι το 1912 μισθοδοτούνταν από τα Δημοτικά Συμβούλια. Μετά το 1912 από τον κρατικό προϋπολογισμό. Το 3^ο Δημοτικό Σχολείο Πύργου το έτος 1965 προήχθηκε σε 7/θέσιο και το έτος 1977 προήχθηκε σε 8/θέσιο.⁴⁷⁸

Επίσης οι δάσκαλοι στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας των σχολείων δεν χρησιμοποιούσαν καμιά συγκεκριμένη μέθοδο διδασκαλίας, αργότερα χρησιμοποίησαν την μέθοδο του Έρβατ. Κάθε δάσκαλος δίδασκε με τον δικό του τρόπο, που θεωρήσουμε ότι ήταν αποδοτικότερος. Πολύ αργότερα οι δάσκαλοι

---

⁴⁷⁷Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Βούναργου

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) αρ. φ. 14 «Προαγωγές – Υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις του Δ.Σ. Βούναργου».

γ) αρ. β. 1 Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

⁴⁷⁸Βλ. ΦΕΚ 289/1-1-10-1977 Τ.Α'.

χρησιμοποιούσαν τη μέθοδο του σχολείου εργασίας με την τριμερή πορεία της, που στηριζόταν στην εποπτεία και στον ελεύθερο παιδαγωγικό διάλογο. Σήμερα εφαρμόζεται η ίδια μέθοδος, που στηρίζεται πάνω στην εξελισσόμενη μορφή της παιδαγωγικής και ψυχολογικής επιστήμης. Οι συνηθισμένες ποινές των παλαιότερων δασκάλων ήταν το ξύλο και η νηστεία. Όλα αυτά σήμερα έχουν καταργηθεί και καμιά τιμωρία δεν επιβάλλεται στους μαθητές. Το σχολείο τα παλαιότερα χρόνια είχε πολλές ελλείψεις σε θρανία, σε έπιπλα, και σε εποπτικά μέσα. Επίσης δεν υπήρχε και σχολική βιβλιοθήκη με αποτελέσματα οι μαθητές να μην μπορούν να βελτιώσουν την πνευματική τους ικανότητα. Σήμερα στο 3^ο Δημοτικό σχολείο υπάρχει πλούσια συλλογή με εποπτικά μέσα διδασκαλίας και βιβλιοθήκη για το δάσκαλο και του μαθητή, πλουτισμένη με παιδαγωγικά, ψυχολογικά, διδακτικά, λαογραφικά, ιστορικά, λογοτεχνικά κλπ. βιβλία και με εγκυκλοπαίδειες που βοηθούν στη μάθηση.⁴⁷⁹ Κατάλογος διδασκόντων του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πύργου από την αρχή της λειτουργίας του μέχρι σήμερα. (Από το Αρχείο του Σχολείου).

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Αναγνωστόπουλος Μιχαήλ
2.	Ανδρίκου Μαρία
3.	Ανδρουτσόπουλος Διονύσιος
4.	Γαλανοπούλου Γεωργία
5.	Γαλανοπούλου Γεωργία
6.	Γεωργίου Χαρίκλεια
7.	Γιαννακοπούλου Χρυσή
8.	Γιαννόπουλος Ιωάννης
9.	Γιαννοπούλου Σοφία
10.	Γρηγοροπούλου Ελένη
11.	Διαμαντοπούλου Αγγελική
12.	Θεοφίλη Βικτώρια
13.	Θεοχάρης Γεώργιος
14.	Κάζογλης Γεώργιος
15.	Κακούρη Ελένη
16.	Καπερώνη Ελένη
17.	Καρκαβίτσα Πιπίτσα
18.	Κατατσίνας Δημήτριος
19.	Κατσικάρη Σοφία
20.	Καφήρας Γρηγόριος
21.	Κουρνούτου Δώρα
22.	Κυριακόπουλος Δημήτριος
23.	Κωνσταντόπουλος Δημήτριος
24.	Κωνσταντοπούλου Αθανασία
25.	Λαμπίρη Χρυσή

⁴⁷⁹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Πύργου, αρ. φ. 12,17,19, αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου»

26.	Λαμπίρης Βασίλειος
27.	Λαμπρόπουλος Νικόλαος
28.	Λουμιώτης Βασίλειος
29.	Μαλούχου Δικαία
30.	Μαλτέζου Αγγελική
31.	Μοθωνιού Ευδοξία
32.	Μορώνης Κων/νος
33.	Μπαξεβάνη Λουΐζα
34.	Μπομπή Μαρία
35.	Μπούρτζος Δημήτριος
36.	Νικολοπούλου Ελένη
37.	Ξένου Γιώτα
38.	Παλαιολόγος Παναγιώτης
39.	Παναγωπούλου Βασιλική
40.	Παπαβασιλείου Βασίλειος
41.	Παπαγεωργίου Χρυσάνθη
42.	Παπαηλιοπούλου Νεόφυτος
43.	Παπαθεοδώρου Γεώργιος
44.	Παπαθεοδώρου Τριαντάφυλλος
45.	Παπαχριστοπούλου Ελένη
46.	Πούρνος Δημήτριος
47.	Ρηγόπουλος Ευθύμιος
48.	Σεβλαλής Παναγιώτης
49.	Σπηλιοπούλου Αλεξάνδρα
50.	Σωτηρόπουλος
51.	Τζίμη Αικατερίνη
52.	Τζίμη Ελένη
53.	Τροχαλιάς Γεώργιος
54.	Τσαπαρδώνη Στυλιανή
55.	Τσιαντζή Αλεξάνδρα
56.	Τσιάντζου Αναστασία
57.	Τσιτσιμπίδα Ελένη
58.	Χασομέρη Ευσεβεία
59.	Χρονόπουλος Κων/νος

Από το υπ' αριθ. 1 βιβλίο Διδακτικού προσωπικού του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πύργου.

Αριθμητικός πίνακας μαθητών, που γράφτηκαν και φοίτησαν στο 3^ο Δημοτικό Σχολείο Πύργου από την αρχή της λειτουργίας του μέχρι το έτος 1924. (από το αρχείο του Δημοτικού Σχολείου).

Χρονολογία	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
Μαθητές	249	251	254	302	266	254	227	-----

Χρονολογία	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919
Μαθητές	-----	299	256	228	232	211	224	214
Χρονολογία	1920	1921	1922	1923	1924			
Μαθητές	233	247	256	289	231			

Ονοματεπώνυμο φοιτούντων μαθητών του Σχ. Έτους 1903- 1904

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ
1.	Ανδρέας Τσίρος
2.	Ασήμω Γεωργοπούλου
3.	Βασίλειος Λαμπίρης
4.	Γεώργιος Γκορτζής
5.	Γεώργιος Παναγούλιας
6.	Γεώργιος Τροχαλίας
7.	Γρηγόρης Καφύρας
8.	Κων/νος Μορώνης
9.	Κων/νος Χρονόπουλος
10.	Νίκη Καραμπελα
11.	Παναγιώτης Κιρλιγκίτσης
12.	Παναγιώτης Κιρλιγκίτσης
13.	Παναγιώτης Σεβδαλής
14.	Πάυλος Τσάμης
15.	Σοφία Γιαννοπούλου
16.	Τριαντάφυλλος Παπαθεοδώρου
17.	Χαρίκλεια Γεωργίου

480

Δ. Δημοτικό Σχολείο Αρχαίας Ολυμπίας

Το Δημοτικό Σχολείο Αρχαίας Ολυμπίας ιδρύθηκε το 1880. Στην αρχή λειτούργησε ως ιδιωτικό για μία 5ετία στον οικισμό Δρούβα στεγαζόμενο στον Ιερό Ναό Αγίου Γεωργίου. Στην πορεία λειτούργησε ως κοινοτικό για 18 περίπου χρόνια και ως Δημόσιο μέχρι το 1903 οπότε και μεταφέρθηκε στο νέον συνοικισμό «Φερά» της Αρχαίας Ολυμπίας. Στον νέο συνοικισμό το Σχολείο στεγάστηκε σε ιδιόκτητες κατοικίες των Δ. Παναγόπουλου και Γ. Τσουρεκά. Δική του στέγη το σχολείο απέκτησε το 1910, που ανεγέρθηκε σε οικόπεδο Δωρεάς του Απόστολου Κοσμόπουλου και συμπληρωματικά σε οικόπεδο ιδιοκτησίας του Ιερού Ναού «Κοιμήσεως της Θεοτόκου». Το σχολείο στεγάστηκε στο κτίριο αυτό μέχρι το έτος 1939. Το σημερινό Διδακτήριο ανεγέρθηκε το 1926 και σ' αυτό στεγάστηκαν διαδοχικά το παλαιό Σχολαρχείο, στη συνέχεια το Ημιγυμνάσιο τέως Αστικών και τέλος το Δημοτικό Σχολείο. Το παραπάνω διδακτήριο οικοδομήθηκε σε οικόπεδο του Ιερού Ναού Αγίου Δημητρίου με άδεια από την Ιερά Μητρόπολη Ηλείας χωρίς

⁴⁸⁰Βλ. Από Μαθητολογία που βρέθηκαν στο ιστορικό αρχείο του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πύργου.

τίτλους ή δωρητήρια συμβολαιογραφική πράξη, χρηματοδότες ήταν ο Δήμος, ο ερασιτεχνικός όμιλος «Νέων» Αρχαίας Ολυμπίας, το Σχολικό Ταμείο και οι κάτοικοι του συνοικισμού Πολίχης. Το Υπουργείο Παιδείας για την αποπεράτωση του Σχολείου εχορήγησε πίστωση (80.000) δρχ. και εμερίμνησε για τον εφοδιασμό του σχολείου με εποπτικά όργανα και έπιπλα. Επίσης οι κάτοικοι της Αρχαίας Ολυμπίας συνέβαλαν στην ανέγερση του Σχολείου, προσφέροντας, οικοδομικά υλικά, προσωπική εργασία και χρηματικά ποσά. Το Δημοτικό Σχολείο της Αρχαίας Ολυμπίας μέχρι το έτος 1898 λειτούργησε ως Δημοτικό μονοτάξιο. Στις 27 Ιουνίου 1900 προήχθηκε σε 2/θέσιο και το 1905 προήχθηκε σε 3/θ'εσιο ενώ το έτος 1910 προήχθηκε σε 4/θέσιο και το έτος 1930 σε 6/θέσιο. Σήμερα λειτουργεί με οργανικότητα 10/θέσιου/ στο Σχολείο της Αρχαίας Ολυμπίας συγχωνεύτηκαν λόγω κατάργησης τα παρακάτω μονοθέσια Δημοτικά σχολεία: Μουριάς, Μάγειρα, Κοσκινά, Λιναριάς, Κλαδέου και Πευκών (Βύλιζας).

Αργότερα τοποθετήθηκαν εντός του προαυλίου (3) προκατασκευασμένες αίθουσες διδασκαλίας για την προσωρινή κάλυψη των διδακτηριακών αναγκών του σχολείου.

Κατάλογος Διδασκόντων του Δημ. Σχολ. Αρχαίας Ολυμπίας από το έτος 1880 μέχρι και το 1930.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Αρβανίτης Γεώργιος
2.	Βανιώτης Θεόδωρος
3.	Γιαννακάκη Ασπασία
4.	Ζωχίος Σπύρος
5.	Κάμπρας Ευάγγελος
6.	Μαυροειδής Ιωάννης
7.	Παναγιωτοκόπουλος Γεώργιος
8.	Παπαδόπουλος Αλέξανδρος
9.	Παπασωτηροπούλου Βασιλική
10.	Πετροπούλου Άννα
11.	Πολυμενάκου Δήμητρα
12.	Σελαϊδή Γεωργία 481

Ε. Δημοτικό Σχολείο Αυγής

Η περιφέρεια της κοινότητας Αυγής ορίζεται από τις περιφέρειες Κεραμιδιάς – Εφύρας – Κάμπου και της Ν.Α. πλευράς του Πηνειακού φράγματος. Η έκτασή της είναι περίπου 20 τετρ. Χιλιόμετρα και ο πληθυσμός της ανέρχεται στους 393 κατοίκους.

⁴⁸¹ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Αρχαίας Ολυμπίας

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»

β) αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ. φ. 12 «Οργανικότητα Σχολείου»

δ) αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

ε) αρ. β. 1 «Μητρώο Διδακτικού Προσωπικού»

Το Δημοτικό Σχολείο Αυγής σύμφωνα με τα Αρχεία του Σχολείου ιδρύθηκε το έτος 1880. Πριν ιδρυθεί το Σχολείο οι μαθητές του χωριού μετέβαιναν για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα στο Δημοτικό Σχολείο Κεραμιδιάς. Μετά την ίδρυση του Σχολείου οι μαθητές σταμάτησαν να μεταβαίνουν πλέον στο γειτονικό Σχολείο της Κεραμιδιάς ενώ συγχρόνως στο Σχολείο της Αυγής άρχισε να δέχεται μαθητές από τα γύρω χωριά του κάμπου.

Όταν ιδρύθηκε το Σχολείο, αρχικά στεγάσθηκε σε ιδιωτικό κτίριο. Το έτος 1898 με δαπάνη της Εκκλησίας χτίστηκε σχολικό διδακτήριο στο οποίο στεγάσθηκαν οι μαθητές μέχρι το έτος 1939. Το έτος αυτό το σχολικό κτίριο κρίθηκε ακατάλληλο και το Σχολείο μεταφέρθηκε σε ιδιωτικό οίκημα του Δημ. Βούλγαρη όπου παρέμεινε εκεί μέχρι το έτος 1954. Στο διάστημα που μεσολάβησε, επισκευάσθηκε εκ νέου το εκκλησιαστικό κτίριο στο οποίο επανήλθε το Σχολείο και που λειτουργεί μέχρι και σήμερα στη θέση αυτή. Αρχικά το Σχολείο λειτούργησε ως μονοθέσιο με 100 και πλέον μαθητές, αργότερα ως 2/θέσιο και 3/θέσιο με αριθμό μαθητών όχι λιγότερους από 80. Με την κατασκευή του Πηνεϊακού φράγματος και την απαλλοτρίωση των περιουσιών ο αριθμός των κατοίκων μειώθηκε σημαντικά λόγω της μεταδημότευσης. Αυτό επηρέασε και το Σχολείο όταν οι μαθητές συνεχώς μετεγγράφοντο. Κατά το Σχολικό έτος 1970-71 ήταν η τελευταία Σχολική περίοδος κατά την οποία το Σχολείο λειτούργησε ως 2/θέσιο. Έκτοτε διατηρεί τον τίτλο του 2/θεσίου αλλά λειτουργεί με οργανικότητα μονοθέσιου.

Κατάλογος διδασκόντων του Δημ. Σχολ. Αυγής.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Αχιλλέας Κατταρίνος
2.	Ελένη Αβράμη
3.	Ελένη Κοσμίδου
4.	Ευστάθιος Πολυχρονόπουλος
5.	Κων/νος Μπαρμπόπουλος
6.	Μυρών Φρουζάκης.
7.	Σταύρος Τσούλιας ⁴⁸²

ΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Πλατάνου

Το Δημοτικό σχολείο Πλατάνου ιδρύθηκε το έτος 1886. Στην αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγάστηκε στην οικία του Προκόπη Παναγ. Διαμαντάκου στον οποίο οι κάτοικοι του χωριού πλήρωναν ενοίκιο. Ο πρώτος που δίδαξε στο σχολείο Πλατάνου ήταν ο γραμματοδιδάσκαλος Παπαθόδωρος ο οποίος ήταν και Ιερέας του χωριού. Έπειτα το σχολείο μεταφέρθηκε στην οικία του Κωνσταντή Αντωνίου Σμυρνή με τον ίδιο δάσκαλο του Παπαθόδωρο. Στη συνέχεια το Σχολείο

⁴⁸²Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Αυγής

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 9 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

μεταστεγάστηκε στην οικία του Ιωάννη Σμυρνή, όπου στη θέση αυτή βρίσκεται σήμερα η οικία του Ευσταθίου Δρακόπουλου. Το έτος 1886 οι κάτοικοι του χωριού με συντονισμένες προσπάθειες κατόρθωσαν και έχτισαν σχολικό Διδακτήριο, τύπου 2/θέσιου δίπλα στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Το οικοπέδο για την ανέγερση του Σχολείου ήταν δωρεά του γιατρού Παναγιώτη Γιαννάκη Μπαρλαμά, ο οποίος εκτός των άλλων δώρισε και το οικοπέδο για την ανοικοδόμηση της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Το κτίριο αυτό το ενοικίασαν στο κράτος για την στέγαση του σχολείου και με τα ενοίκια που έπαιρναν εβοήθησαν στην αποπεράτωση της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Το σχολείο το έτος εκείνο (1886) λειτούργησε με δασκάλους τον Νικόλαο Τσουρακά και την Ιωάννα Παπαδοπούλου.

Κατάλογος διδασκάλων του Δημ. Σχ. Πλατάνου από το έτος 1886 μέχρι το έτος 1890.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
Θεόδωρος Δημητρίου Παπαδημητρίου	1886-1890
Νικόλαος Τσουρακάς	1886-1890
Ιωάννα Ιωάννου Παπαδοπούλου	1886-1890
Χρήστος Παν. Σκιαδιώτης	1890-1900
Βασίλειος Παν. Παπαβασιλείου	1890-1900
Ανδρέας Θεοδ. Δημητρόπουλος	1890-1900
Γεώργιος Σωτ. Παναγόπουλος	1890-1900
Άγγελος Αγγ. Λαμπρόπουλος	1890-1900
Ανδρέας Αγγ. Παπαβασιλείου	1890-1900
Νικόλαος Βασ. Σακκάς	1890-1900
Ιωάννης Χρ. Αναστασόπουλος	1900-1920
Πάνος Ευστ. Ευσταθόπουλος	1900-1920
Αλέξιος Χαριλ. Διαμαντόπουλος	1900-1920
Ευστάθιος Χρ. Διαμαντάκος	1900-1920

483

Ζ. Δημοτικό Σχολείο Λανθίου

Το Δημοτικό Σχολείο Λανθίου ιδρύθηκε το έτος 1890 και λειτούργησε ως κοινοτικό μονοτάξιο. Από το έτος 1896 λειτουργούσε ως δημόσιο. Οι πρώτοι διδάσκαλοι που υπηρέτησαν στο παραπάνω σχολείο ήταν ο Γρηγορόπουλος Γρηγόριος από το Λαμπέτη (1896 – 1897) και ο Νικόλαος Αριστοτέλης από το Αργυρόκαστρο της Ηλείου (1898 – 1899). Στην αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγάστηκε διαδοχικά σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα και στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου. Επειδή όμως τόσο ο Ιερός Ναός όσο και οι ιδιωτικές οικίες δεν

⁴⁸³ Βλ. Ι.Α. ΔΣ. Πλατάνου.

α) αρ.φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

β) αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

γ) αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

πληρούσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την κάλυψη των σχολικών αναγκών ανεγέρθηκε Εκκλησιαστικό οίκημα αποκλειστικά για διδακτήριο στο βορειοανατολικό μέρος της Κοινότητας πλησίον του Ιερού Ναού του Αγίου Νικολάου. Το καινούργιο διδακτήριο ήταν λιθόκτιστο και αποτελείτο από μία αίθουσα διδασκαλίας, διαστάσεων (6x9) και από ένα δωμάτιο που χρησιμοποιούσε ο έκαστε δάσκαλος ως κατοικία. Το χρηματικό ποσό για την ανέγερση του εν λόγω διδακτηρίου κατεβλήθη εξολοκλήρου από την εκκλησία, συμμετείχαν βέβαια και οι κάτοικοι του χωριού προσφέροντας προσωπική εργασία. Οι εκκλησιαστικοί επίτροποι οι οποίοι συνέβαλλαν στην ανέγερση του διδακτηρίου ήταν: ο Παναγιώτης Δημητρόπουλος (Ιερέας), ο Τσότρας Χρήστος, ο Θεοχάρης Διονύσιος και ο Μακρής Νικόλαος (πάρεδρος). Το σχολείο λειτούργησε στεγαζόμενο σ' αυτό το διδακτήριο μέχρι το έτος 1959.

Το έτος 1950 ο τότε Δ/τής του Σχολείου Σπυρίδων Μπεντενίτης αγόρασε από την «Ιερά Μονή Κρεμαστής» οικόπεδο εκτάσεως (3) στρεμμάτων αντί (1.500) δραχμών. Το 1960 και με πρωτοβουλία του τότε Δ/τή Ελισαίου Αναστασοπούλου διενεργήθηκε έρανος μεταξύ των κατοίκων της Κοινότητας κατά το οποίο συγκεντρώθηκε το ποσό των τριάντα (30.000) χιλιάδων δραχμών. Με το χρηματικό αυτό ποσό και με την προσωπική εργασία των κατοίκων του χωριού κατασκευάστηκαν τα θεμέλια του νέου διδακτηρίου.

Τον Αύγουστο του 1961 χορηγήθηκε από το Νομαρχιακό Ταμείο Ν. Ηλείας πίστωση (110.000) δραχμών με το οποίο και κατόπιν δημοπρασίας άρχισε η αναδομή του σχολείου υπό του εργολάβου Κωτσάκη Ζαφείρη. Το 1963 το Σχολικό διδακτήριο μετά του οικοπέδου παραχωρήθηκε στον οργανισμό Σχολικών κτιρίων (Ο.Σ.Κ.), ο οποίος το επόμενο έτος (1964) χορήγησε πίστωση διακοσίων χιλιάδων δραχμών (200.000), διά των οποίων κατόπιν μελέτης πραγματοποιήθηκαν αρκετές από τις εργασίες ανέγερσης του διδακτηρίου. Όταν το 1965 ανέλαβε τη διεύθυνση του Σχολείου η Βασιλική Μπούσμπουρα, με συνεχείς προσπάθειες κατόρθωσε να χορηγηθούν από τα «Κρατικά Λαχεία» πενήντα χιλιάδες δραχμές με τα οποία ολοκληρώθηκαν όλες οι εργασίες του νέου Σχολικού Διδακτηρίου. Τα εγκαίνια του νέου διδακτηρίου έγιναν την 25^η Μαρτίου 1967 και ακολούθως την επόμενη μέρα μεταφέρθηκε το Σχολείο στο νέο διδακτήριο. Κατάλογος Διδασκόντων του Δημ. Σχολ. Λανθίου (1896 – 1920).

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
Γρηγορόπουλος Γρηγόριος	1896-1897, 1897-1898
Νικόλαος Αριστοτέλης	1898-1899, 1899-1900
Οικονομόπουλος Δημήτριος	1900-1901, 1904-1905
Ζήσης Γεώργιος	1904-1905, 1905-1906
Αδαμόπουλος Νικόλαος, Γραμματοδιδάσκαλος	1905-1906, 1915-1916

Η. Δημοτικό Σχολείο Χειμαδιού

Το Δημοτικό Σχολείο Χειμαδιού λειτούργησε το έτος 1895. Στην αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγαζόταν σε διάφορα οικήματα του χωριού όπου το Δημόσιο πλήρωσε το ενοίκιο στους ιδιοκτήτες. Από το Αρχείο της Περιφερειακής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της Νομαρχίας Ηλείας, πληροφορούμεθα ότι το έτος 1900 ο τότε κάτοικος του χωριού Δημητράκης Τσίκληρας, δώρισε στην εκκλησία ένα οικόπεδο, στο οποίο η εκκλησία στη συνέχεια έχτισε διώροφο οίκημα και στεγάστηκε πλέον το σχολείο. Το Δημόσιο για το παραπάνω κτίριο πλήρωνε ενοίκιο στην εκκλησία μέχρι το 1956, οπότε με τους σεισμούς έπαθε ρωγμές και χαρακτηρίστηκε ακατάλληλο για την περαιτέρω λειτουργία του. Το έτος 1959 η Κοινότητα Χειμαδιού με το υπ' αριθ. 138 συμβόλαιο αγόρασε οικόπεδο ιδιοκτησίας της Μαρίας Θωμοπούλου και με δαπάνη του Δημοσίου χτίστηκε νέο Σχολικό διδακτήριο (προκατασκευασμένο) το οποίο άρχισε να λειτουργεί με οργανικότητα 3/θέσιου. Αργότερα λειτούργησε και Νηπιαγωγείο. Στη συνέχεια με ενέργειες, της Κοινότητας χτίστηκε νεότερο σχολικό διδακτήριο στο ίδιο οικόπεδο με δαπάνη του δημοσίου και έκτοτε λειτουργεί πάλι σαν 3/θέσιο.⁴⁸⁵

Θ. Δημοτικό Σχολείο Αγίου Γεωργίου (Πύργου)

Το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Γεωργίου ιδρύθηκε το έτος 1896 και λειτούργησε ως δημόσιο μονοτάξιο. Το σχολείο στην αρχή της λειτουργίας του στεγάστηκε διαδοχικά στην εκκλησία και σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα. Το έτος 1900 λόγω έλλειψης διδακτηρίου, το σχολείο σταμάτησε να λειτουργεί μέχρι τον Οκτώβριο του 1901, όταν οι κάτοικοι του χωριού με εράνους συγκέντρωσαν χρηματικό ποσό με το οποίο προέβησαν στην αγορά οικήματος για να χρησιμοποιηθεί ως διδακτήριο. Το Σχολείο επαναλειτούργησε τον Νοέμβριο του 1901 και δια συμβολαίου έγινε ιδιοκτησία του τότε προέδρου της κοινότητας Γρηγορίου Αναστασόπουλου ο οποίος προσέφερε όπως ισχυρίζονταν το μεγαλύτερο χρηματικό ποσό για την αγορά του εν λόγω οικήματος. Στη συνέχεια ο Αναστασόπουλος ως ιδιοκτήτης δώρισε το οίκημα στην εκκλησία του χωριού «Το γενέθλιον της Θεοτόκου». Η εκκλησία παραχώρησε το οίκημα για την στέγαση του Σχολείου με ενοίκιο το οποίο πληρωνόταν από το

⁴⁸⁴Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Λανθίου

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) Από έγγραφα εκκλησιαστικής επιτροπής του Ι.Ν. Αγίου Νικολάου

γ) αρ. φ. 4 «Σχολικό διδακτήριο».

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

⁴⁸⁵Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Χειμαδιού

α) αρ. β.1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

β) Από το Αρχείο της Περιφερειακής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Νομαρχίας Ηλείας.

γ) αρ. φ.7 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) Θεόδωρος Νικ. Βέρρας: «Η Ιστορία του χωριού μου», Αθήνα 2000, σ. 115, 116

Κράτος. Το έτος 1920 κατόπιν τον υπ' αριθ. 23.510 δωρητηρίου συμβολαίου η εκκλησιαστική επιτροπή παραχώρησε το οίκημα στην σχολική εφορεία. Το σχολείο μέχρι το έτος 1925 λειτουργούσε στην οικία του Κων. Γεωργόπουλου το οποίο στην πορεία κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση των μαθητών και κατόπιν τούτου το σχολείο μεταστεγάστηκε διαδοχικά στις οικίες των Διονυσίου Βάκρου και Γεωργίου Βυθούλκα με μίσθωμα το οποίο πληρωνόταν από τους γονείς. Το 1930 αγοράστηκε οικόπεδο από τον Νικόλαο Γιαννόπουλο και το έτος 1933 με προσφορές και προσωπική εργασία των κατοίκων του χωριού θεμελιώθηκε το καινούργιο Σχολείο. Το 1935 και κατόπιν κρατικής επιχορήγησης (110.000) δρχ. έγινε η αποπεράτωση του Σχολείου. Από το έτος αυτό το σχολείο άρχισε να λειτουργεί στεγαζόμενο στο νέο διδακτήριο. Κατάλογος υποδιδάσκαλων του Δημοτικού Σχολείου Αγίου Γεωργίου (1896-1920).

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
Υποδιδάσκαλος, Κοκκίνης Γεώργιος	1896 – 1897
Υποδιδάσκαλος, Ασημακόπουλος Δημήτριος	1900 – 1904
Υποδιδάσκαλος, Αναγνωστόπουλος Θεόδωρος	1905 – 1908
Υποδιδάσκαλος, Γιαννόπουλος Ιωάννης	1908 – 1910
Υποδιδάσκαλος, Πετρόπουλος Νικόλαος	1910 – 1915
Διδασκάλισσα, Τζιαντζή Αλεξάνδρα	1915 – 1917
Διδασκάλισσα, Σπυρογιαννοπούλου Μαρία	1917 – 1920 ⁴⁸⁶

1. Δημοτικό Σχολείο Κουτσοχέρας

Δημοτικό σχολείο στο χωριό Κουτσοχέρα λειτούργησε, ως ιδιωτικό το έτος 1875, με πρώτον «διδάξαντα» του παπα-δάσκαλο Γεώργιο Παπαθανασόπουλο. Το έτος 1899 λειτούργησε ως δημόσιο μονοτάξιο, οπότε διορίστηκε κρατικός Δημοδιδάσκαλος ο Παναγιώτης Τσακίρης. Αρχικά το σχολείο στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα, μισθωμένα από τον Δήμαρχο της περιοχής. Το πρώτο σχολικό διδακτήριο χτίστηκε το έτος 1901 με χρήματα της εκκλησίας, γι' αυτό μέχρι και σήμερα το κτίσμα ανήκει στην εκκλησία. Το καινούργιο Σχολικό Διδακτήριο χτίστηκε το έτος 1920, με δαπάνες του Δημοσίου και με πρωτοβουλία και ενέργειες του διδασκάλου Θέμη Λύκουρα.

Στα χρόνια της λειτουργίας του Σχολείου ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών ήταν πολύ μικρός. Το μοναδικό βιβλίο που είχαν ήταν το Αναγνωστικό για το μάθημα της Ανάγνωσης. Αργότερα προστέθηκαν η Αριθμητική, τα Θρησκευτικά, η Ιστορία, η Γεωγραφία κ.α. Από το έτος 1875 που ιδρύθηκε το σχολείο ως το 1900 φοιτούσαν

⁴⁸⁶Βλ. Ι.Α. Δ.Σ Αγίου Γεωργίου

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) Από Εκκλησιαστικά έγγραφα του Ι.Ν. «Το Γενέθλιον Θεοτόκου».

γ) αρ. β. 1 «Μητρώο Διδακτικού προσωπικού».

μόνο αγόρια. Το έτος 1903 φοίτησαν για πρώτη φορά κορίτσια και το σχολείο λειτούργησε ως μεικτό με δάσκαλο τον Περικλή Στασινόπουλο.⁴⁸⁷

Κατάλογος διδασκόντων του Δημ. Σχολ. Κουτσοχέρας (1875-1943)

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Παπαθανασόπουλος Γεώργιος	1875-1907
2.	Τσακίρης Παναγιώτης	1875-1907
3.	Μαρατσώλας Νικόλαος	1875-1907
4.	Κιούσης Βασίλειος	1875-1907
5.	Τρεμπέλας Βασίλειος	1875-1907
6.	Αδαμόπουλος Νικόλαος	1875-1907
7.	Σταυρόπουλος Πάνος	1875-1907
8.	Στασινόπουλος Περικλής	1907-1932
9.	Χριστόπουλος Παναγιώτης	1932-1933
10.	Νικολόπουλος Χρήστος	1933-1934
11.	Σεβδαλής Παναγιώτης	1934-1938
12.	Κιτσαρά Αικατερίνη	1938-1943

ΙΑ. Δημοτικό Σχολείο Βροχίτσας

Το Δημοτικό Σχολείο Βροχίτσας, σύμφωνα με τα αρχεία του σχολείου, άρχισε να λειτουργεί το σχ. έτος 1899-1900. Το πρώτο κτίριο στο οποίο στεγάστηκε το Σχολείο βρισκόταν στη θέση που είναι σήμερα το σπίτι του Κων/νου Φιλιππόπουλου. Στο οικόπεδο που χτίστηκε το σχολείο ήταν δωρεά του Κων. Μουγγοσωτήρη από το Σκούπι. Πέτρινο διώροφο κτίριο που φιλοξενούσε παράλληλα στον πρώτο όροφο τις αποθήκες και τα γραφεία του Γεωργικού Συνεταιρισμού. Στον επάνω όροφο υπήρχε ένα γραφείο και μία ευρύχωρη αίθουσα που όμως αδυνατούσε να χωρέσει τον μεγάλο αριθμό μαθητών. Το νέο σχολικό κτίριο θεμελιώθηκε όταν διευθύντρια του Σχολείου ήταν η δασκάλα Βασιλική Κουρνούτου – Πεπονά. Χτίστηκε το έτος 1960, σε οικόπεδο που δώρισε ο Ιωάννης Δ. Ψυχογιός. Ο πρώτος δάσκαλος που έχει υπογράψει στο μαθητολόγιο του Σχολείου ήταν ο Διον. Παναγόπουλος, ο οποίος υπηρέτησε σ' αυτό το σχολικό έτος 1900-1901. Στη συνέχεια από το 1901 μέχρι το 1910 υπηρέτησε ο υποδιδάσκαλος Ιωάννης Κυριαζόπουλος. Από το 1910 μέχρι το 1920 υπηρέτησε ο Γραμματοδιδάσκαλος Γιαννικόπουλος Ανδρέας ο οποίος καταγόταν από το Σκούπι της Επαρχίας Καλαβρύτων. Από το 1920 έως το 1930 υπηρέτησε στο παραπάνω σχολείο ο δημοδιδάσκαλος Αναστασόπουλος Κων/νος. Από το 1930 μέχρι και το 1965 δίδαξε στο δημοτικό σχολείο Βροχίτσας η Βασιλική Κουρνούτου – Πεπονά. Το 1959 διορίζεται στο σχολείο δάσκαλος ο Μιχάλης Παπαναστασόπουλος, ο οποίος υπηρέτησε επί μία 20ετία μαζί με την σύζυγό του Ζωή Βλαγκούλη.⁴⁸⁸

⁴⁸⁷ Βλ. Αλέκου Γ. Αθανασόπουλου: «Κουτσοχέρα» (ιστορία και λαογραφία – παλιά σύγχρονη ζωή), Αθήνα 1985, σ. 40 – 41.

⁴⁸⁸ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Βροχίτσας

α) αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού Προσωπικού».

ΙΒ. Δημοτικό Σχολείο Καράτουλα

Το Δημοτικό Σχολείο Καράτουλα ιδρύθηκε το έτος 1900. Στην αρχή λειτούργησε ως μονοτάξιο αρρένων Καράτουλα – Μαγούλας με έδρα το χωριό Καράτουλα και μονοτάξιο Θηλέων Καράτουλα – Μαγούλας με έδρα το χωριό Μαγούλα. Το Σχολείο από την αρχή της λειτουργίας του δεν διέθετε δική του στέγη και στεγαζόταν διαδοχικά σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα. Το έτος 1905 η εκκλησιαστική επιτροπή του Ιερού ναού Αγίου Νικολάου παραχώρησε με δωρεά οικόπεδο στο οποίο το ίδιο έτος ανοικοδομήθηκε κτίριο με δωρεά του εθνικού ευεργέτη Ανδρέα Συγγρού. Το σχολείο από το έτος ιδρύσεώς του λειτούργησε ως Δημόσιο. Από το έτος 1909 έγινε η συγχώνευση των δύο σχολείων (αρρένων και θηλέων) και το σχολείο λειτούργησε ως μεικτό διτάξιο μέχρι το έτος 1910. Από το έτος 1910 – 1914 λειτουργούσε ως 3/θέσιο, από το 1914 – 1918 ως 4/θέσιο, από το 1918 – 1921 ως 5/θέσιο, από το 1921 – 1924 ως 6/θέσιο. Το έτος 1924 υποβιβάστηκε σε 4/θέσιο, το οποίο και μ' αυτή την οργανικότητα λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

Κατάλογος διδασκόντων Δημοτικού Σχολείου Καράτουλα (1900 – 1918).

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
Σταυρόπουλος Πολύδωρας	1900-1905
Διαμαντοπούλος Νικόλαος	1905-1910
Ευστάθιος Κονιδάρης	1914-1918
Μπακόπουλος Νικόλαος	1914-1918
Σπηλιοτόπουλος Δημήτριος	1914-1918
Πετρόπουλος Γεώργιος	1914-1918
Βασιλική Παπαευθυμίου	1914-1918

489

ΙΓ. Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ηλίας

Το χωριό Άγιος Ηλίας έλαβε το όνομα από τον Ιερό Ναό του Προφήτη Ηλία. Βρίσκεται Νότια της πόλεως Αμαλιάδος και είναι χτισμένο πλησίον της τεχνητής λίμνης του Φράγματος Πηνειού.

Το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ηλίας σύμφωνα με πληροφορίες των κατοίκων ιδρύθηκε το έτος 1900. Το σχολείο λειτούργησε σε δικό του κτίριο το οποίο οικοδομήθηκε με δαπάνες των κατοίκων του χωριού σε οικόπεδο που δώρισε η εκκλησία.

Αργότερα το σχολικό διδακτήριο μεταβιβάστηκε διά συμβολαίου στο κράτος γιατί τόσο οι κάτοικοι όσο και η εκκλησία δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα για να προβούν στην πλήρη αποπεράτωσή του.

⁴⁸⁹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Καράτουλα.

α) αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου».

β) αρ. φ. 12 «Οργανικότητα Σχολείου».

γ) αρ. β. 1 «Μητρώου διδακτικού προσωπικού».

Το Σχολείο στην αρχή λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου με πρώτο διδάσκαλο τον Ιερέα Στασινόπουλο Μιχαήλ και με αριθμό φοιτούντων μαθητών περίπου (70).

Το έτος 1964⁴⁹⁰ το σχολείο προήχθη σε 2/θέσιο. Το έτος 1966 σε οικόπεδο (2,5) περίπου στρεμμάτων, δωρεά της Ιεράς Μονής Σωτηρούλας, κατασκευάστηκε από ιταλική εταιρία προκατασκευασμένο διδακτήριο που αποτελείτο από δύο αίθουσες διδασκαλίας και ένα γραφείο διδασκάλων. Το έτος 1970 κατόπιν της υπ' αριθ. 651/1970 Υπουργικής Απόφασης συγχωνεύθηκε στο δημοτικό σχολείο Αγίου Ηλίας το 1/θέσιο δημοτικό σχολείο «Καλαθά».

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Αγίου Ηλίας

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Μιχ. Στασινόπουλος
2.	Κων/νος Μπραϊμάκης
3.	Μαρία Παπαδοπούλου
4.	Κων/νος Πενρόπουλος
5.	Παναγιώτης Ψιούρης
6.	Ηλίας Καραβούλιας
7.	Γεώργιος Παπαδόπουλος

491

ΙΔ. Δημοτικό Σχολείο Αγίας Τριάδος

Στο Β.Α. άκρο του Νομού Ηλείας βρίσκεται το χωριό Αγία Τριάδα. Παλαιότερα το χωριό ονομαζόταν «Μπουκοβίνα». Από το έτος 1954 έλαβε το σημερινό του όνομα από το εξωκκλήσι της Αγίας Τριάδος που βρίσκεται βόρεια του χωριού. Έχει έκταση περίπου 20 τ.χ.

Το σχολείο στην Αγία Τριάδα ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με πρώτο δάσκαλο τον ιεροδιδάσκαλο Χρήστο Παπαγεωργίου. Από τα Αρχεία του Σχολείου πληροφορούμεθα ότι πριν ιδρυθεί το σχολείο στην Αγία Τριάδα υπήρχαν ιδιωτικοί διδάσκαλοι οι οποίοι μάθαιναν γράμματα στους νέους. Επίσης πολλοί μαθητές μετάβαιναν στα σχολεία των γειτονικών χωριών για να παρακολουθήσουν μαθήματα. Η οργανικότητα του Σχολείου κατά την ίδρυσή του δεν είναι γνωστή. Το έτος 1902 φέρει τον τίτλο του μονοταξίου. Το έτος 1920 προήχθη σε διθέσιο και από το 1920 μέχρι και το 1959 λειτούργησε ως τριθέσιο. Από το έτος 1959 μέχρι και σήμερα λειτουργεί με οργανικότητα διθέσιου.

Το σχολείο αυτό τότε που ιδρύθηκε δεν στεγάστηκε ποτέ σε δημόσιο κτίριο, αλλά σε διάφορα ενοικιαζόμενα κτίρια. Αργότερα η Σχολική Εφορεία αγόρασε οικόπεδο (2.500 τμ. περίπου) στο οποίο κατασκευάστηκε το Σχολικό διδακτήριο. Κατάλογος διδασκόντων του Δημ. Σχολ. Αγίας Τριάδος (1900-1959).

⁴⁹⁰ Βλ. Το υπ' αριθ. 679 Β.Δ. που εκδόθηκε της 4-11-1964 και δημοσιεύθηκε στο υπ' αριθ. 206 τ. Α' φ. της εφ. της Κυβερνήσεως

⁴⁹¹ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Αγίου Ηλίας

αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Αγγελική Αποστολοπούλου
2.	Ανδρέας Κόκκοτας
3.	Βασιλική Πανοπούλου
4.	Δήμητρα Νικολοπούλου
5.	Δημήτριος Νουχτάς
6.	Ειρήνη Μανέτα
7.	Θεόδωρος Φιλιππόπουλος
8.	Μαρία Μωραΐτη
9.	Τασία Γιαννικοπούλου 492

ΙΕ. Δημοτικό Σχολείο Δίβρης

Αντικρίζοντας την πανέμορφη Δίβρη, απ' τη μεγάλη στροφή του αμαξιτού δρόμου Πύργου – Τριπόταμα, ο επισκέπτης μένει έκθαμβος και εκστατικός. Αναμφίβολα βιώνει το πανόραμα της απόκοσμης και ειδυλλιακής αυτής γωνίας, που είναι σπαρμένη ανάμεσα στην αγριότητα και το μεγαλείο της τραχιάς φύσης της πλούσιας χλωρασιάς της Ηλειακής γης. Η μεγαλοπρέπεια του τοπίου και η ιλαρότητα του κατοικημένου χώρου παρέχουν την αίσθηση της μοναδικότητας και προκαλούν δέος.⁴⁹³

Η αγάπη των Διβριωτών και η έφεσή τους προς τα γράμματα είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμά τους. Αυτή η αγάπη και η κλίση τους ξεκινάει από το μακρινό παρελθόν, διατηρείται στο διάβα των αιώνων και φθάνει στη σύγχρονη εποχή, όπου πολλοί επιστήμονες σ' όλους τους τομείς διαπρέπουν και στον Ελλαδικό χώρο και στο εξωτερικό. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας δεν ανακόπηκε παρά συνεχίζοταν η λειτουργία σχολείου.. Η Ελληνική παροικία της Βενετίας⁴⁹⁴ το 1814 ενίσχυσε οικονομικά το σχολείο της Δίβρης, που λειτουργούσε στο ειδικό μέρος της Άνω Μονής Δίβρης. Από το σχολείο αυτό βγήκαν οι περίφημοι «Καλαμαράδες» οι οποίοι τηρούσαν την παράδοση και ασκούσαν το επάγγελμα του γραμματικού κληρονομικά. Από την έκθεση του επιθεωρητή των εκπαιδευτικών καταστημάτων Ιωάννη Π. Κοκκώνη που φέρει ημερομηνία 11 Δεκεμβρίου 1830 Ναύπλιον έχουμε την είδηση, «ότι εις την Δίβρην (6) ώρας απέχουσιν από το Λιβάρτζιον, ήκουσα ότι εκτίζετο Σχολείον Αλληλοδιδασκικόν υπό των κατοίκων».⁴⁹⁵ Από τα πρώτα λοιπόν μεταπελευθερωτικά χρόνια αρχίζει η λειτουργία Δημοτικού Σχολείου που στεγαζόταν σε κτίριο που έφτιαζαν οι κάτοικοι με έξοδά τους. Αργότερα το 1888 με χρήματα

⁴⁹²Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Αγίας Τριάδος
αρ.φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»
αρ. β. 1 Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου
αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού Προσωπικού».

⁴⁹³Βλ. Νίκος Β. Αναστόπουλος: «Η Δίβρη της Ηλείας στο διάβα των αιώνων», ό.π..., σ.15

⁴⁹⁴Βλ. Στο βιβλίο του Ιωάννου Βελούδου: "Ελλήνων αποικία εν Βενετία», 1872 αναφέρεται, ότι η κοινότης της Βενετίας ευεργετούσε επί Τουρκοκρατίας διάφορα Σχολεία με σημαντικά ποσά μεταξύ αυτών και το Σχολείο Δηβόρου» (Δίβρης Ηλείας).

⁴⁹⁵Βλ. Νίκος Β. Αναστόπουλος: «Η Δίβρη..., ό.π...σ.314

δωρεά του Αναστασίου Γκάβα ανεγέρθηκε το Δημοτικό Σχολείο Δίβρης. Το κτίριο αυτό κήκε το 1895. Από εφημερίδες της εποχής εκείνης πληροφορούμαστε ότι: «Στις 28-2-1895 κήκε το Ελληνικό Σχολείο Δίβρης από πυρκαγιά. Η φωτιά άρχισε από το δωμάτιο που έμενε ο Ελληνοδιδάσκαλος Ηλίας Πετρούνιας και με το δυνατό αέρα μεταδόθηκε σ' όλο το σχολείο καθώς επίσης και στα συνεχόμενα κτίρια του Δημοτικού Σχολείου αρρένων. Η πυρκαγιά από τις 11 το βράδυ διήρκεσε μέχρι τα ξημερώματα. Το Σχολείο καταστράφηκε ολοσχερώς».

Στη θέση του το 1905 ανεγέρθηκε το υπάρχον σήμερα δημοτικό σχολείο . οι δημοπρασίες για την εξοικονόμηση χρημάτων άρχισαν επί υπουργίας (παιδείας) του Διβριώτη κ. Ανδρέα Στεφανόπουλου. Το 1907 με χρήματα – δωρεά του Αναστασίου Γκάβα, Ανδρέα Συγγρού και του Δημοσίου ανεγέρθηκε το κτίριο του παρθεναγωγείου. Στα παραπάνω δημοτικά δίδαξαν οι εξής διδάσκαλοι: ο Δημήτριος Καραστίνης, ο Ιωάννης Παπαδημητρίου, Γεώργιος Σαρατσόπουλος, Ιωάννης Ανδριακόπουλος, Κωνσταντίνου Αικατερίνη, Πάνος Λιαρομμάτης, Νίκος Τσουρόπουλος, Ζυγομαλάς Γεώργιος και Νίκος Αναστόπουλος.

Επίσης στο τέλος του 19^{ου} αιώνα λειτούργησε στην Δίβρη και Υποδιδασκαλείο, το οποίο καταργήθηκε το έτος 1902.

Κατάλογος υποδιδασκάλων που αποφοίτησαν από το υποδιδασκαλείο Δίβρης:

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΥΠΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Ανδρέας Κοσμόπουλος
2.	Γεώργιος Παπατσομαίος
3.	Γιάννης Διαμαντόπουλος
4.	Κώστας Καρυανός
5.	Μιχαήλ Μαραθιάς
6.	Πάνος Κουρλαμπάς
7.	Παρθένιος Τσίγγανος

496

ΙΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Κρυόβρυσης

Το Δημοτικό Σχολείο Κρυόβρυσης εικάζεται ότι πρέπει να ιδρύθηκε το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα. Η άποψη αυτή ενισχύεται από μία αυθόρμητη σημείωση του Ιερέα του χωριού Θεόδωρου Ασημακόπουλου για την προσφορά στα εκπαιδευτικά πράγματα της επαρχίας του Στέφανου Χ. Στεφανόπουλου. Ο παραπάνω κληρικός με αφορμή την αναγγελία του θανάτου του Διβριώτη πολιτικού (22 Ιουνίου 1887) σημειώνει ότι ο εκλιπών «συμμόρφωσε τον Δήμον με σχολεία... και άλλα πολλά καλά». Από γραπτές μαρτυρίες αρχικά το σχολείο στεγάστηκε στο σπίτι του Παν. Αθανασόπουλου, νότια του ενοριακού ναού του χωριού. Από το έτος 1905 μέχρι το 1907 με δαπάνη του Ανδρέα Συγγρού χτίστηκε στο κέντρο του χωριού σε δεσπόζουσα θέση, το σχολείο.

⁴⁹⁶Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Δίβρης.

αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 17 «Υποδιδασκαλείο Δίβρης».

Το σχολείο, διαστάσεων 11,30 μ. μήκους 10,15 μ. πλάτους και 4,80 μ. ύψους, αποτελείται από μία τεράστια ευήλια και ευάερη αίθουσα και από δύο μικρά βορεινά δωμάτια, το ένα για γραφείο και το άλλο για διαμονή του δασκάλου. Το Σχολείο λειτούργησε απρόσκοπτα μέχρι τους πρώτους μήνες της Ιταλο-Γερμανικής κατοχής(Ιούνιο 1941). Η τελευταία δασκάλα που σφράγισε το σχολείο τις μαύρες εκείνες ημέρες ήταν η Κων. Λυγούρα. Στα χρόνια της Αντίστασης το σχολείο χρησιμοποιήθηκε ως κατάλημα των ανταρτών. Στις 12 Δεκεμβρίου 1943, το σχολείο, χωρίς καμιά αιτία έγινε στάχτη, με ότι είχε μέσα, από τους Γερμανούς που επισκέφτηκαν την προηγούμενη ημέρα το χωριό.

Προπολεμικά στο σχολείο της Κρυόβρυσης υπηρέτησαν πολλοί άξιοι λειτουργοί της εκπ/σης. Οι παλαιότεροι θυμούνται τον Παναγ. Σταματόπουλο και τον γιό του Θεόδωρο Σταματόπουλο, ο οποίος εκτελούσε χρέη δασκάλου, όταν στο χωριό δεν είχε σταλεί δάσκαλος. Άλλοι δάσκαλοι που υπηρέτησαν την περίοδο αυτή στο δημοτικό σχολείο του χωριού ήταν οι: Θεόδωρος Ξύδης, Πάνος Μαχαιρόπουλος, Δημήτριος Πετρόπουλος, Παναγοπούλου Σταθούλα και η Κων. Λυγούρα. Το σχολείο του χωριού στα χρόνια της κατοχής και μέχρι τους πρώτους μήνες του 1946 παρέμεινε κλειστό. Το σχολείο επαναλειτούργησε τους θερινούς μήνες του 1946 με δάσκαλο που πλήρωναν οι γονείς. Επειδή το σχολείο δεν είχε επισκευαστεί ακόμα, οι μαθητές μέχρι το 1950 στεγάστηκαν στο Μοσχοβαίικο σπίτι δύο χρονιές και άλλες δύο στο σπίτι του Παν. Ν. Φράγκου. Στα μικρά δωμάτια των σπιτιών αυτών, που χρησιμοποιήθηκαν ως αίθουσες διδασκαλίας, στοιβάχτηκαν (168) μαθητές το καλοκαίρι του 1946, (170) το σχολ. έτος 1946-47, (113) μαθητές το 1947-48 και (115) μαθητές το 1949-50. Το σχολικό έτος 1948-49 λόγω του εμφυλίου το σχολείο δε λειτούργησε. Στις δύο επόμενες δεκαετίες (1950-60) και (1960-70) ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών στο σχολείο σταθεροποιήθηκε στους 100 (70 μαθητές στο σχολείο του χωριού και 30 στο σχολείο Καλυβίων, που άρχισε να λειτουργεί από το σχολ. Έτος 1972-73 με διαρκώς μειούμενο αριθμό μαθητών. Από το σχολ. έτος 1970-71 μέχρι το 1980-81 ο αριθμός των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου Κρυόβρυσης δεν ξεπέρασε τους 50.από εκεί και μετά η μείωση ήταν ραγδαία. Τα τελευταία χρόνια οι μαθητές δεν ξεπέρασαν τους 7.

Στα πλαίσια της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, λειτούργησε στο χωριό, το σχολικό έτος 1958-59, και νυχτερινό σχολείο για μεγάλης ηλικίας ανθρώπους, οι οποίοι ή δε είχαν φοιτήσει καθόλου σε σχολείο ή είχαν βγάλει λίγες μόνο τάξεις του. Το σχολικό αυτό έτος γράφτηκαν συνολικά 33 μαθητές. Η προσπάθεια του Δασκάλου Νικ. Φιλιππόπουλου δεν συνεχίστηκε τα επόμενα χρόνια. Οι κάτοικοι του χωριού για αρκετά χρόνια μετά την επαναλειτουργία του Σχολείου, ανέλαβαν οικειοθελώς την σίτηση των δασκάλων με τη σειρά σε καθημερινή βάση, προκειμένου να τους διευκολύνουν στο βαρύ και επίπονο έργο τους. Στη μνήμη των περισσότερων είναι καταγεγραμμένοι με τις καλύτερες εντυπώσεις οι δάσκαλοι: Παναγιώτης Παναγιωτόπουλος, Παν. Γεωργακόπουλος, Νικ. Αναστόπουλος, Παναγιώτα Μελιγκώνη και Φώτης Κάρλης. Η φοίτηση των παιδιών στο σχολείο του χωριού γινόταν μετ' εμποδίων. Πολλοί από τους γονείς απασχολούσαν τα παιδιά τους στη φύλαξη των κοπαδιών τους και στις γεωργικές εργασίες. Επίσης, οι μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι αναγκάζονταν στα τέλη Οκτωβρίου κάθε έτους να

μεταγραφούν τα παιδιά τους στα σχολεία των χωριών που είχαν τα ξεχειμαδιά τους και την άνοιξη να τα επαναφέρουν στο πρώτο τους σχολείο στο χωριό. Αυτές οι συνεχείς μεταγραφές αναστάτωναν τη λειτουργία του Σχολείου. Αλλά και οι μαθητές που έμεναν στο χωριό μάθαιναν γράμματα κάτω από δύσκολες συνθήκες ιδιαίτερα το χειμώνα με τα κρύα και τις βροχές και τα χιόνια, που ξεπερνούσαν μερικές φορές το ένα μετρό. Η λειτουργία πάλι του σχολείου με ένα δάσκαλο και πολλούς μαθητές (ξεπερνούσαν τους 100) ήταν προβληματική. Η ειδοποίηση των μαθητών για την προσέλευσή τους στο σχολείο γινόταν με ειδικό χτύπημα της μικρής καμπάνας της εκκλησίας από κάποιο μαθητή που είχε πάρει εντολή από το δάσκαλο. Το σχολείο λειτουργούσε όλες τις ημέρες της εβδομάδας πρωί – απόγευμα, εκτός από το απόγευμα του Σαββάτου. Την Κυριακή πρωί όλοι οι μαθητές με τη συνοδεία του δασκάλου πήγαιναν στην εκκλησία με το χτύπημα της τρίτης καμπάνας. Δύο παιδιά εναλλακτικά απάγγελαν από στήθους στη μέση του κυρίως ναού το «πιστεύω» και το «πάτερ ημών». Ο περίπατος στα σχολιαρούδια του χωριού ήταν άγνωστος.

Μόνο μια ημερήσια εκδρομή γινόταν κάθε Πρωτομαγιά. Το τόπι και η μπάλα ήταν άγνωστα παιχνίδια στα παιδιά του χωριού. Αυτά μπήκαν στη σχολική ζωή πολύ αργότερα.⁴⁹⁷

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΥΡΓΟΥ	
ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
Βαρβάσαινας	1864
Βουνάργου	1870
3 ^ο Πύργου	1880
Αρχαίας Ολυμπίας	1880
Αυγής	1880
Πλατάνου	1886
Λανθίου	1890
Χειμαδιού	1895
Αγίου Γεωργίου (Πύργου)	1896
Κουτσοχέρας	1899
Βροχίτσας	1899-1900
Καράτουλα	1900
Αγίου Ηλία	1900
Αγίας Τριάδος	1900
Δίβρης	Δεν υπάρχει
Κρυόβρυσης	Δεν υπάρχει

⁴⁹⁷Βλ. Παναγιώτης Θεοδ. Παπαθεοδώρου «Η Κρυόβρυση της Ηλείας», Πάτρα 2003, σ. 170, -176

α) αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ.φ. 9 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ Ν. ΗΛΕΙΑΣ

Στην εκπαιδευτική περιφέρεια Αμαλιάδος Ν. Ηλείας, με έδρα την Αμαλιάδα, ανήκουν τα Σχολεία των παρακάτω Δήμων:

- 1) Αμαλιάδας
- 2) Γαστούνης
- 3) Λασιώνος
- 4) Πηνειάς

Δημοτικά Σχολεία που ανήκουν στην εκπαιδευτική περιφέρεια Αμαλιάδος.

Οργανικότητα	Σχολεία
1/θ	Δαφνιώτισσας
12/θ	2 ^ο Αμαλιάδας
12/θ	3 ^ο Αμαλιάδας
12/θ	4 ^ο Αμαλιάδας
12/θ	5 ^ο Αμαλιάδας
12/θ	6 ^ο Αμαλιάδας
2/θ	Αγίου Δημητρίου
1/θ	Αγίου Ιωάννου
2/θ	Αμπελόκαμπου
12/θ	1 ^ο Αμαλιάδας
1/θ	Δάφνης
6/θ	Χαβαρίου
3/θ	Δουνεϊκών
3/θ	Περιστερίου
3/θ	Καλυβίων Ήλιδας
5/θ	Καρδαμά
6/θ	Κέντρου
2/θ	Κεραμιδιάς
2/θ	Σωστίου
6/θ	Σαβαλίων
3/θ	Γερακίου
6/θ	1 ^ο Γαστούνης
10/θ	2 ^ο Γαστούνης
6/θ	3 ^ο Γαστούνης
2/θ	Ρουπακίου
1/θ	Αγίας Τριάδας
2/θ	Εφύρας
6/θ	Σιμόπουλου
1/θ	Αγνάντων
2/θ	Οινόης

2/θ	Βελανιδίου
1/θ	Πραδρόμου

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΑΜΑΛΙΑΔΑ

Η Αμαλιάδα είναι η δεύτερη κατά σειρά μεγάλη πόλη του Νομού Ηλείας. Βρίσκεται στο μέσο περίπου του Ηλειακού κάμπου, γνωστού και ονομαστού για το εύφορο έδαφός του ήδη από την εποχή του Ομήρου, ο οποίος την ονόμαζε «Κοίλην Ἡλιδα».

Στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Αμαλιάδας, με έδρα την Αμαλιάδα, υπάγονταν τα σχολεία που λειτουργούσαν στις πόλεις, στις κοινότητες και στους συνοικισμούς των τότε Δήμων, Ελλίσσης, Ἡλιδος, Μυρτουντίων, Βουπρασίων και Πηνειάς.⁴⁹⁸

Στην Αμαλιάδα το πρώτο Δημοτικό Σχολείο φαίνεται ότι συσληθηκε το 1849, αφού από το μοναδικό στον Δήμο Σχολείο Γαστούνης ο διδάσκαλος Χρυσ. Ψυχάλικος μετετέθη στην Αμαλιάδα «Κατ' έκθεσιν Φούφα, συνταχθείσαν κατά το 1868 μαθαίνομεν ότι εφοιτούσαν τότε 66 μαθηταί. Μαζί των και ο πρώτος αυτόχθων επιστήμων ιατρός Λ. Γαλανόπουλος. Του σεβαστού τούτου διδασκάλου ευγνωμόνως αναμνησκονται πολλοί την τότε μαθητών το υ εν ο ρ και ο της παρο ῦης συγγραφεύς (=Γρηγ. Φούφας). Οι διδάσκαλοι της τότε εποχής υπό των ιδιωτών συνετηρούντο, καταβαλλόντων ως δίδακτρα μηνιαίως μίαν δραχμήν, και μετά το πέρας κάθε βιβλίων προαιρετικώς δώρα, ή άλλα απαραίτητα».⁴⁹⁹ Ο ίδιος αναφέρει «ότι τα μαθήματα της Δευτέρας τάξεως εδιδάχθει παρά τον 80ετούς διδασκάλου Πολυζωίδου. Ως διδακτήριον εχρησιμοποιούντο τα δύο ισόγεια μεσημβρινά δωμάτια της πλησίου του σιδηροδρομικού σταθμού οικίας του Ι. Κουτσουβά. Η αίθουσα της διδασκαλίας εχρησίμευσε και ως ιδιαίτερα κατοικία γηραιού διδασκάλου μετά της θυγατρός και των αποσκευών αυτού. Εδίδασκεν εκ της κλικής οκλαδόν καθήμενος, επί δε της προ αυτής τραπέζης παρασκεύαζε και τον καφέ του. Το πλείστον ο διδάσκαλος χρόνων της διδασκαλίας κατανάλισκε διηγούμενος στους μαθητάς μύθους. Ομολογουμένως ήταν πηγή ακένωτος».⁵⁰⁰

Ο Πάνος Παναγόπουλος, δικηγόρος, στο βιβλίο του «Αμαλιάδας», σ. 79 γράφει: «... η Αμαλιάδα των δύο κωμοπόλεων (Καλίτσα – Δέρβη Τσελεπή) είχε πληθυσμό αρκετό, εν τούτοις δεν είχε ούτε ένα σχολείο και το αλφαβητάρι εδίδασκε στην εκκλησία του Άι – Θανάση ο παπά Διο ύσης, πο υ συνέχισε το μάθημα κι ό ταν αργότερα ιδρύθηκε το πρώτο Δημοτικό σχολείο περίπου το 1853 και εστεγάστηκε στο σπίτι του Χουρχούλη, στου Καλίτσα. Τότε Δήμαρχος του Δήμου Ἡλιδας ήταν ο

⁴⁹⁸ Βλ. Παν. Ανδριόπουλος: «Οικιστικά στοιχεία και χριστιανικά μνημεία του Τ. Δήμου Ἡλιδας και Ελίσσης», εκδόσεις Ι.Μ. Ηλείας, Αθήνα 1982, σ.7

⁴⁹⁹ Βλ. Λεωνίδας Κ. Καρνάρος: «Αμαλιάδα», 1821 -1914, εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα, Αμαλιάδα 2002, σ. 253

⁵⁰⁰ Βλ. Λεωνίδας Κ. Καρνάρος: ...ό.π..., σ.254

Καλιτσιώτης Ιωάννης Μαστρογιαννόπουλος, από την οικογένεια του Μαστρογιάννη, δημογέροντα του Καλίτσα». ⁵⁰¹

Κατά την Οθωνική περίοδο και της Βασιλείας Γεωργίου του Α' οι συνθήκες λειτουργίας της Στοιχειώδους παιδείας και των μέσων εποπτείας δεν παρουσίαζαν διαφορές από τόπο σε τόπο. Οι προσπάθειες βελτιώσεως των σχολικών πραγμάτων δεν εμφανίζουν παιδαγωγικά διαφέροντα τόσον, όσον διδακτηρίων, διδασκάλων, βιβλίων και εποπτείας. Η περιοχή της Αμαλιάδας, λόγω των δημογραφικών πραγμάτων, διανύει την πρώτη περίοδο που αρχίζει να γίνεται τα παιδευτικά αγαθά. Τα χωριά όμως του Δήμου μόλις έχουν αρχίσει να εξέρχονται από την κατάσταση πρωτογονισμού. Δεν έχει γίνει ακόμη η παιδεία πρότυπο λειτουργίας με προσφορά της πολιτείας προς τους ανθρώπους της υπαίθρου. Οι συνθήκες των Σχολείων είναι άκρως δυσμενείς.⁵⁰² Μία – έστω υπερβολική στην περιγραφή – εικόνα του τρόπου ζωής και φοιτήσεως των νέων στα γύρω μας χωριά της περιόδου των μεγάλων δυσχερειών προσφέρει ένα κείμενο του Ντίνου Ψυχογιού στο περιοδικό του «Ηλειακά». Γράφει με το ψευδώνυμο Πύρρων Εφεκτικός, με απλοϊκή γραφικότητα σε μορφή ανάμνησης μεταξύ λογοτεχνικής περιγραφής και πρακτικότητας τα εξής: «... και μεις τα κακόμοιρα, χάμου σταυροπόδι και στριμωγμένα, ή χασμουριόμαστε βαριεστημένα από κείνες τις σπαζοκεφαλιές. Την Τρίτη χρονιά, κατάφεραν με συνεισφορά των γονιών μας να μας φτιάσουν κάτι θρανία μακρυλαρίκια που στριμωχτά χώραγαν δεκαπέντε παιδιά και που με το πρώτο δυνατό σάλεμα μας σωριαζόσαστε χάμω. Θυμάμαι, όταν έφυγε και η δασκάλα μας, για να μην κλείσει το Σχολείο, ανέλαβε πρόθυμα ο παπάς του χωριού να το συνεχίσει, αυτοδίδαχτος δάσκαλος με τα λιγοστά – όσα θυμόταν από τα σχολικά του χρόνια – γράμματα να μας κάνει μάθημα ανάγνωσης και αριθμητικής ή λέγοντάς μας παραμύθια και μύθους ανάκατα με τραγούδια ή εμβατήρια όλα στην καθαρεύουσα, όπως το « η γυμναστική κρατύνει σώμα ανδρίζει και ψυχήν». Μας έβαζε δε, να βροντάμε κάτω και τα πόδια μας, για να κρατάμε το τέμπο, οπότε η κατσιφάρα από το μπουχό που σηκωνόταν μέσα στο σχολείο από το χωματένιο του δάπεδο πούμπωνε την αίθουσα. Την επόμενη χρονιά, ήμουνα στην Τετάρτη τάξη, με έξοδά της η εκκλησία και συνεισφορές του χωριού χτίστηκε στον αυλόγυρό της ένα πλίθινο σχολείο με δύο αίθουσες. Το μεγαλύτερο όμως μαρτύριο ήταν τους χειμωνιάτικους μήνες. Τι να έκανε η ομπρέλα όταν περπατούσαμε μία ώρα βρέχοντας και μάλιστα σαν παιδιά απρόσεκτα; Ή τι ζεστασιά να κράταγε ένα πανωφόρι όσο καλό κι αν ήταν μέσα στην πρωινή παγωνιά ή το τσουχτερό Μαρτιάτικο ξεροβόρι περπατώντας μία ώρα συνέχεια; Γι' αυτό φτάνουμε στις οχτώ στο σχολείο ή τουρτουρίζοντας με μουσκεμένα και τη γλώσσα μας ακόμα, ή μελανιασμένα τα μούτρα μας και ξυλιασμένα τα χέρια μας και τα πόδια μας, ώστε να μην μπορούμε ούτε τα βιβλία μας να ανοίξουμε. Εκεί, πάνω μας στεγνώσανε μες στο σχολείο τα ρούχα μας ή ζεσταίναμε χουχουλιάζοντας με την ανάσα μας τα χέρια μας, γιατί θέρμανση δεν υπήρχε. Μες το σχολείο, σαν ήταν κακοκαιρία, λημεριάζουμε τα μεσημέρια, κάνοντάς το με τα αποφάγια μας

⁵⁰¹ Βλ. Πάνος Παναγόπουλος: «ΑΜΑΛΙΑΔΑ», Αναδρομή στην Ιστορία της, σ. 79, (χ.χ.)

⁵⁰² Βλ. «ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΑ» πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001 (Αμαλιάδα 7 – 9 Δεκεμβρίου 2001) Αθήναι 2003, σ.171-172

σκουπιδότοπο. Αν ήταν καλός καιρός, λημεριάζουμε στα καλκάνια των Βαρθολομαίων ή στο σταθμό του τρένου».⁵⁰³

Α. Κολοκοτρώνης και Καποδίστριας στην Αμαλιάδα

Σύμφωνα με την αφήγηση του προσφάτως αποβιώσαντα Παπαγιώργη, (ο οποίος γεννήθηκε το 1825 και έγινε ιερέας το 1855), όταν ο Καποδίστριας και ο Κολοκοτρώνης πέρασαν από την τότε κωμόπολη της σημερινής Αμαλιάδας, εγκαταστάθηκαν για 2 μέρες στο σπίτι του προύχοντα κ. Μαστρογιαννόπουλου, το οποίο βρισκόταν στην Άνω πόλη. Ο Κολοκοτρώνης, (πάνω στο σημείο μιας μικρής και επιβλητικής θέσης που ονομαζόταν «Άγιος Γεώργιος» και κάτω από μια βελανιδιά, πάνω από την οποία και σε μικρή απόσταση εκτεινόταν ένα πολύ πυκνό δάσος), απευθυνόμενος (από τα άτομα που είχαν συγκεντρωθεί εκεί) προς τον προύχοντα του χωριού, τον Γ. Κοίλη, και δείχνοντας τα γύρω μέρη, είπε με την πολύ δυνατή και επιβλητική φωνή του: «Τα βλέπεις αυτά, κύριε Γιωργάκη; Εδώ θα δεις αμπέλια, σταφίδες, παλάτια!». Μεγαλειώδης προφητεία! Βλέπουμε ήδη ζωντανή μπροστά μας την εικόνα των προφητικών λόγων αυτού του μεγάλου ήρωα.

Ο Καποδίστριας, αφού επισκέφτηκε το «περιφερόμενο» σχολείο, βρήκε τους μαθητές σε μια πρωτόγονη κατάσταση, καθώς έγραφαν πάνω στην άμμο και με τα δάκτυλα. Όταν επέστρεψε λοιπόν από το Ναύπλιο, έστειλε στο σχολείο δύο μεγάλους πίνακες.⁵⁰⁴

Β. Η Πηνεία

Η Πηνεία είναι μία γεωγραφική περιοχή του Νομού Ηλείας με μεγάλη παράδοση. Κανείς δεν γνωρίζει το πότε πρωτοκατοικήθηκε καθώς υπάρχουν πάρα πολλές πληθυσμιακές αλλαγές. Το 4.500 π.χ. είχαμε την κάθοδο των προελλήνων και Πελοπόννησων, και το 2600 έως το 220π.Χ. Φιλοσόφων, το 1100π.Χ. είχαμε την κάθοδο των Δωριέων, γεγονότα και περιστατικά που μας αναφέρουν ο Όμηρος, ο Ησίοδος και ο Στράβων, (τόμος Α3, σ.221). από την τελευταία εκείνη χιλιετία της καθόδου των Δωριέων μέχρι τον 5^ο αιώνα π.Χ. υπήρξαν δύο σημαντικοί περιόδοι που αναπτύχθηκαν, η Γεωμετρική τέχνη, που συνδυάστηκε με την Μυκηναϊκή, καταγεγραμμένη από τους Δωριείς και η Αρχαϊκή που υδημοιφγός της υπήρξε ο Φειδίας. Ακόμη η ευρύτερη περιοχή του τέως Δήμου Πηνειϊαίων συνδέεται με τη μυθολογία των άθλων του Ηρακλή όπου ένωσε τα ποτάμια Λάδωνα και Πηνειό προβαίνοντας στον καθαρισμό των στάβλων του Αυγεία.

Πολλά μέρη της όλης περιοχής Πηνείας έχουν Αρχαιολογική Ιστορία, βρέθηκαν πολλά αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία ληλητήθηκαν από αρχαιοκάπηλους καθ' όσον οι κάτοικοι των περιοχών εκείνων δεν γνώριζαν την αξία των και δεν είχαν προβεί στην ενημέρωση των αρμόδιων υπηρεσιών αλλά ούτε και στην περισυλλογή των ευρεθέντων Αρχαιολογικών αντικειμένων.

⁵⁰³ Βλ. Ντίνος Δ. Ψυχογιός: περιοδικό «ΗΛΕΙΑΚΑ» τεύχος ΛΗ', (Οκτ – Δεκ. 1980) σ. 1128 – 1129.

⁵⁰⁴ Βλ. Λεωνίδα Κ. Καρνάρος: «Αμαλιάδα», ό.π....,σ. 252-253

Η παιδεία στην περιοχή της Πηνείας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν ανύπαρκτη, αλλά και μετά τη συγκρότηση του Ελληνικού κράτους ελλιπής. Το κράτος άργησε να οργανώσει την παιδεία η οποία άρχισε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.⁵⁰⁵

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΠΕΡΕΙΑΣ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ Ν. ΗΛΕΙΑΣ
(ΣΧ. ΕΤΟΣ 1899-1900)

2^ο ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΑΜΕΙΟΝ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ

Α'. Διευθυντής Εκκαθαρίσεως ι Διευθυντής του Α' Δημοτικού Σχολείου Αμαλιάδος).
Τμηματάρχες (φακ. 1)

1. Σχολεία πόλεως

Α'. Αμαλιάδος, 5τάξιο: Σαρατσόπουλος Γεώργιος, Στασινόπουλος Θεοδ.
Νικολόπουλος Χρ., Σακελλαριάδου Διδώ, Μπομπή Μαρία.

Β'. Αμαλιάδος, 4τάξιο: Γκρίλλας Ιωαν., Παπαδημητρίου Γλυκερία, Λανταβού
Αδαμαντία.

Γ'. Αμαλιάδος, 4τάξιο: Σπηλιόπουλος Στασινός, Διαμαντόπουλος Ιωάν., Πουλή
Ευφημία, Βρυνιώτου Αναστασία.

Δ'. Αμαλιάδος, 4τάξιο: Παπακυριακοπούλου Ευφροσύνη, Πολίτης Παναγ.,
Παπαδοπούλου Μαγδαληνή.

Ε'. Αμαλιάδος, 2τάξιο: Σκανδάμης Νικ., Μακρυδήμα Βιργινία.

ΣΤ'. Αμαλιάδος, 4τάξιο: Οικονομόπουλος Αλεκ., Παπαδιονυσίου Βασιλ.,
Δημητρολουπούλου Θεοδώρα, Βασιλοπούλου Βασιλική.

2. Σχολεία εκτός της πόλεως

α) Τμηματάρχης – Γ'. σχολ. Αμαλιάδος (φακ.2)

Αγ. Ιωάννης, 1τάξιο: Χέλμης Γεώργ., (πτυχίου Τεχνικ. Εκπαιδευς.).

Γεράκιον, 1τάξιο: Τσάμης Δημήτριος.

Καρδαμά, 2τάξιο: Δημόπουλος Αντώνιος, Νικολοπούλου Ευγενία.

Κουκουβίτσα, 1τάξιο: Μιχαλόπουλος Βασιλ.

Δουνείκα, 2τάξιο: Τζένου Μελπομένη.

Μαραθιά, 1τάξιο: Χίλιου Διονυσία.

Β'. Διευθυντής Εκκαθαρίσεως.

(Ο Διευθυντής του Δημοτ. Σχολείου Χάβαρι).

(Από το ιστορικό Αρχείο της Εκπαιδευτικής περιφέρειας Αμαλιάδος).

α) Τμηματάρχης – Χάβαρι (φακ.3)

Χάβαρι, 4τάξιο: Βελλόπουλος Δημήτριος, Μελιγκώνης Ιωαν. Πετροπούλου Γεωργ.,
Μαρίτσα Ευρώπη.

Των κάτωθι μονοτάξιων:

Καλύβια: Τασιόπουλος Αναστάσιος.

Μπουχιώτη: Παπαδόπουλος Γεώργιος.

Ρουπάκιον: Σιδηροκαστρίτου Γεωργία.

Ήλις (Παλαιόπολις): Παπαδόπουλος Αναστάσιος.

---

⁵⁰⁵ Βλ. Γεώργιος Σταυρόπουλος: «Η Πηνεία», τόμος Α', σ. 3,4 (χ.χ.)

Σώστι: Ψαχούλιας Γεώργιος.
β) Τμηματάρχης – Εφύρας (φακ.4)
Των κάτωθι μονοτάξιων:
Εφύρα: Φιλιππόπουλος Ιωάννης.
Σιμόπουλον: Γιαννακόπουλος Αγησίλαος.
Αγραπιδοχώρι: Κούκος Θεοδ. (μετεκ. Εις Πανεπ.).
Λάττα: Τσάκαλος Μιχ. (μετεκ. Εις Γ.Φ.).
Μαζαράκι: Σουλμιώτης Παναγιώτης.
Μπουκοβίνα: Γιαννακοπούλου Αναστασία.
Σκλήβα: Παπαγεωργίου ιερ. Χρήστος.
γ) Τμηματάρχης – Κεραμυδιάς (φακ.5)
Των κάτωθι μονοτάξιων:
Κεραμυδιά: Κούνας ιερ. Δημήτριος.
Δαφνιώτισσα: Μπουντουβής Ανδρέας.
Κρουνέρι (Λόπεσι): Νικολούτσος Γ. (στρατευθείς).
Μπεςερέ: Τζοαναπούλου Νίκη.
δ) Τμηματάρχης – Άνω Λουκαβίτσης (φακ.6)
Των κάτωθι μονοτάξιων:
Βελανίδιον: Παπαγεωργίου Νικολία.
Άνω Λουκάβιτσα: Λαζαράτου Μαρία.
Αγ. Ηλίας: Στασινόπουλος ιερ. Μιχαήλ.
Αγ. Δημήτριος: Λάσκαρης Γεώργ.
Δάμιζα: Βλασίτου Μαρία.
Καλαθά: Παπαγιαννόπουλος Θεόδωρος.
Κάτω Λουκάβιτσα: Δημόπουλος Βασίλειος.
Κέντρον: Τσίπηρας Αναστάσιος.
Σούλι: Παπαδοπούλου Μαριγούλα.
(Από το ιστορικό Αρχείο της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Αμαλιάδος).
ε) Τμηματάρχης – Λαγανά (φακ.7)
Των κάτωθι μονοτάξιων:
Λαγανά: Παπαπαύλου ιερ. Γεώργιος.
Άγναντα: Μπαρζός Ιωάννης.
Ανθών: Καλαντζής Κωνσταντίνος.
Καρυά: Μουζακίτου Αγγελική.
Λουκά: Παπαναστασίου ιερ. Νικ.
Μηλιές: Μαραγκού Παναγιώτα.
Νεοχώριον: Οικονομόπουλος Κωνσταντίνος.
Οινόη: Κούγιας Ιωάννης.
Γ'. Διευθυντής Εκκαθαρίσεως (φακ.8)
(ο Διευθυντής του Α` δημοτικού σχολείου Λεχαιών)
Α`. Λεχαιών, 3τάξιο: Σέττας Γεώργιος, Καρακάλου Αντωνία, Μάλλιου Δέσποινα.
Β`. Λεχαιών, 2τάξιο: Αναστασοπούλου Ασπασία, Καπώνης Στέφανος.
Α`. Ανδραβίδας, 3τάξιο: Πανουτσόπουλος ιερ. Σ., Μπαλτζής Διονύσιος, Ζαρκοστάθη Αγγελική.

Β'. Ανδραβίδας, 3τάξιο: Μωραΐτης Χαράλαμπος, Διαμαντοπούλου Παναγιωτα, Μπαξιβάνη Λουΐζα.

Μυρσίνυς, 3τάξιο: Κοντάνας Διονύσιος, Ποσάντζη Φλωρεντία, Λανταβού Πηνελόπη. Τραγανού, 3τάξιο: Καούκης Χρ., Καούκη Αθανασία, Μαραζιώτης Παν.

Στρούσι, 1τάξιο: Παπαδημητρακοπούλου Σμαρ.

Σταφιδόκαμπος, 1τάξιο: Αργυρόπουλος Άγγελ.

Ρετούνη, 1τάξιο: Ασημακόπουλος Θεοδ.

(Από το ιστορικό Αρχείο της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Αμαλιάδος).

β) Τμηματάρχης – Βάρδα (φακ. 9)

Μανωλάς, 2τάξιο: Λαμπρόπουλος Νικόλαος, Καλύβα Θεοδώρα.

Των κάτωθι μονοτάξιων:

Βάλακα: Μορώνης Κωνσταντίνος.

Βάρδα: Κανελλή Γιώτα.

Καστράκι (Ζόγκα): Πανταζόπουλος Διονύσιος.

Καγκάδι: Ανδρικόπουλος Διονύσιος.

Καπελέτον: Μπούρα Ελισάβετ.

Κουρτέσι (Μάζι): Μαριολοπούλου Μαρία.

Λάππα: Δερβιτσώνης Διονύσιος.

Ματαράγκα: Τσαφούρου Αδαμαντία.

Μπόρσο: Κακούρη Ελένη.

Μαλήκιον: Τσίρος Αλέξανδρος

Μετόχι: Αστερής Κωνσταντίνος.

Μπεντένι: Καραλής Κωνσταντίνος.

Νέα Μανωλάς: Καραμάνου Αγγελική.

Κουμουθρέκα Σεβδαλής Παναγιώτης.

Ξενιές: Παπαθανασίου Ειρήνη.

Σπάτα: Παπαδημητρίου Ασημίνα.

Ψάρι: Καραμήτσου Διονυσία.

Δ'. Διευθυντής Εκκαθαρίσεως.

(ο Διευθυντής του δημοτικού σχολείου Γαστούνης).

Τμηματάρχης – Α'. Γαστούνης (φακ.10)

Α'. Γαστούνης, 3τάξιο: Παπαντωνίου Γεώργιος, Στασινόπουλος ιερ. Βασίλειος, Βερτζάγια Αναστασία.

Β'. Γαστούνης, 3τάξιο: Διαμαντοπούλου Θεοδώρα, Στασινόπουλος Παναγ. (μετεκπ. Εις Γ.Φ.) Παπαγεωργίου Δημήτριος.

Γ'. Γαστούνης, 2τάξιο: Αβραμόπουλος Αβραάμ, Διαμαντοπούλου Αφροδίτη.

Αμπελόκαμπος, 1τάξιο: Δαλιάνη Αγγελική.

Κελεβή, 1τάξιο: Κριθαρά Ευγενία.

Λευκοχώριον, 1τάξιο: Λάβδας Χρήστος.

Παλαιοχώριο, 1τάξιο: Κόκκαλη Ευγενία.

Ροβιάτα, 1τάξιο: Χαραλαμποπούλου Ευγενία.

Σαβάλια, 2τάξιο: Μούρτος Κωνσταν., Τραϊκού Αθηνά.

Αγία Μαύρα, 2τάξιο: Σπαγγούρος Θεόδωρος.

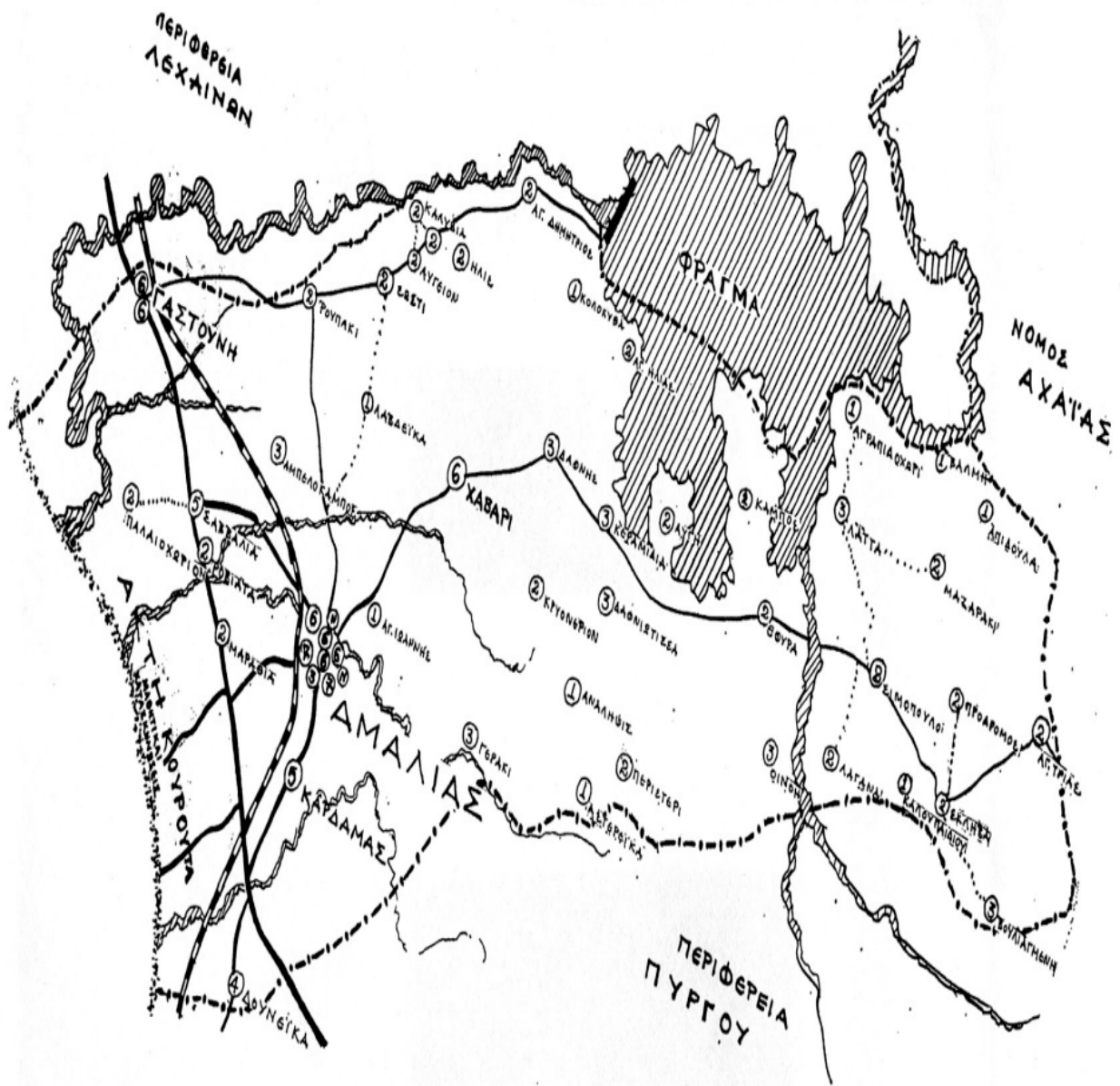
(Από το ιστορικό Αρχείο της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Αμαλιάδος).

2. Τμηματάρχης – Α΄. Βαρθολομιού (φακ. 11)
Α΄. Βαρθολομιού, 4τάξιο: Κανελλόπουλος Παναγιώτης, ΑγαλλιανόςΓεώργιος, Τζένου Χαρίκλεια, Παπαντωνίου Μερόπη.
Β΄. Βαρθολομιού, 3τάξιο: Σταυρόπουλος Παναγιώτης (μετεκπ. Εις Γ.Φ.), Κωνσταντίνος Αθαν., Σταματοπούλου Ροζαλία.
Καββάσιλα, 2τάξιο: Ριζοπούλου Αναστασία, Γιαννικόπουλος Διονύσιος.
Κάστρον, 1τάξιο: Μητρόπουλος Επαμεινώνδας.
Κυλλήνη, 2τάξιο: Κόκκαλη Αθηνά, Ντασόπουλος Ανδρέας.
Καρδιακάυτι, 1τάξιο: Πατρόπουλος Διονύσιος.
Λυγιά, 1τάξιο: Αργυροπούλου Μαρία.
Γλύφα, 1τάξιο: Γιαννοπούλου Αντιγόνη.
Μάχου, 1τάξιο: Δημητρακοπούλου Φωτεινή.
Νεωχώριον, 2τάξιο: Πλιμμένου Αγγελική, Παπαγεωργίου Σωτήριος.
Τρουμπέ, 2τάξιο: Μπιλλάλης ιερ. Δημήτριος.
Καλύβια – Βαρθολομ., 2τάξιο: Αγγελοπούλου Ευγενία.
Βυτινείκα – Βαρθολμ. 2τάξιο: Τρυφωνοπούλου Παναγιώτα.»⁵⁰⁶
Στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Αμαλιάδος υπάγονταν τα σχολεία που λειτούργησαν στις πόλεις και στις κοινότητες των τότε δήμων: Ελλίσης, Ήλιδος, Μυρτουντίου, Βουπρασίου και Πηνείας. Επίσης οι αριθμημένοι κατά σειρά (από 1 έως 11). Γενικοί φάκελοι των τμηματαρχών βοήθησαν αρκετά για την καταγραφή των στοιχείων αυτών, καθώς και έγγραφα του Δημοσίου Ταμείου Αμαλιάδος.

---

⁵⁰⁶Βλ. Ι.Α. της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Αμαλιάδος, Ν.Ηλείας από τους Γενικούς φακέλους τμηματαρχών Ν. Ηλείας (αρ. φακ:1-11) και από έγγραφα του Δημοσίου Ταμείου Αμαλιάδος.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ

Χάρτης εκπαιδευτικής περιφέρειας Αμαλιάδος
Πηγή: 1^ο Γραφείο Π.Ε. Αμαλιάδος Ν. Ηλείας

A. 1^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδας

Είναι το πρώτο Δημοτικό Σχολείο που ιδρύθηκε στην Αμαλιάδα. Λειτουργήσε το 1840 και ονομαζόταν «Αον εξατάξιον Δημοτικόν Σχολείον Αρρένων Αμαλιάδος». Αργότερα, για άγνωστους λόγους φέρεται με την ονομασία 1^ο πεντατάξιον Δημοτικόν Σχολείον Αμαλιάδος.

Με Β.Δ. που εκδόθηκε το έτος 1938 το σχολείο προήχθη σε εξατάξιο. Στη συνέχεια και πάλι με Β.Δ, που εκδόθηκε το έτος 1964 το σχολείο από 6/θέσιο προήχθη σε 7/θέσιο, και με το υπ' αριθ. 786 ΒΔ που εκδόθηκε της 21.9.1966 προήχθη από 7/θέσιον σε 8/θέσιον. Δυνάμει της υπ' αριθ. 1489/ 2.5.1972 αποφάσεως της Π.Δ.Π.Δ.Σ. (επιθεώρηση Δημοτ. Εκπαιδεύσεως) ,υποβιβάσθηκε από 8/θέσιον σε 6/θέσιο. Κατάλογος διδασκόντων 1^ο Δημ. Σχολ. Αμαλιάδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Νικολόπουλος Χρήστος
2.	Ψιούρης Κων/νος
3.	Φιλίππου Θεόδωρος
4.	Σωτηροπούλου Παναγιώτα
5.	Πατσαλιά Ελένη
6.	Σιδέρη Αναστασία
7.	Κατσαβού Ελευθερία

507

B. Δημοτικό Σχολείο Καρδαμά

Το χωριό Καρδαμά βρίσκεται στο Ν.Δ. μέρος του Ν. Ηλείας και απέχει από την πόλη της Αμαλιάδας απόσταση περίπου τριών χιλιομέτρων. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται στους (1500) κατοίκους και η έκτασή του περίπου στα 6.398 στρέμματα. Από τους πρώτους κατοίκους της Κοινότητας ήταν ο ιερέας Ηλιόπουλος Γεώργιος ή Παπαγιώργης, ο οποίος μαζί με μερικές άλλες οικογένειες που προέρχονταν από την Γορτονία ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή αυτή.

Στη συνέχεια και αφού έχτισαν την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη η οποία σώζεται μέχρι σήμερα, άρχισε να χτίζεται η νέα κοινότητα η οποία ονομάστηκε Καρδαμάς από τα άφθονα φυτά κάρδαμα που φύτευαν στην περιοχή. Το Δημοτικό Σχολείο ιδρύθηκε το έτος 1866. Στην αρχή το Σχολείο λόγω ελλείψεως κατάλληλου οικήματος στεγάσθηκε στο μικρό νάρθηκα του Ιερού Ναού του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Πρώτος διδάσκαλος υπήρξε ο ιερέας Ηλιόπουλος Γεώργιος ή Παπαγιώργης, ο οποίος υπήρξε άνθρωπος πνευματικά και ηθικά ανεπτυγμένος και ως πνευματικός άρχων με το εκκλησιαστικό οφφίκιο⁵⁰⁸ του οικονόμου⁵⁰⁹ θέλησε να

⁵⁰⁷Βλ. Ι.Α., 1^ο Δ.Σ. Αμαλιάδος

αρ. φ 12 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ.β. 1 «Β.Μ. εκπ/κού προσωπικού».

⁵⁰⁸Βλ. Οφφίκιον: εκ της λατινικής λέξεως off.....(=καθήκον), χρησιμοποιείται υπό των βυζαντινών προς δήλωση διαφόρων αξιωμάτων εκκλησιαστικών, πολιτικών, αυλικών ή στρατιωτικών.

μεταδώσει τις τότε πολύτιμες γνώσεις του στους νέους του Καρδαμά. Έτσι λοιπόν για μία περίπου 10/ετία δίδασκε Θρησκευτικά, Ανάγνωση, Γραφή και Αριθμητική, στους πρώτους δέκα πέντε (15) μαθητές του οι οποίοι αργότερα έγιναν τριάντα (30). Στη συνέχεια το Σχολείο χωρίσθηκε σε αρρένων και θηλέων και στεγάσθηκε στην οικία του Παναγιώτη Σκουτέρη. Στοιχεία που προκύπτουν από το Αρχείο του Σχολείου μας πληροφορούν ότι ο Παναγιώτης Σκουτέρης του Νικολάου, παλιός κάτοικος του Καρδαμά διέθεσε το σπίτι του χωρίς αμοιβή για να στεγασθεί το Σχολείο. Το σπίτι του Παναγιώτη Σκουτέρη ήταν υψηλό και πέτρινο. Το ισόγειο ή κατώι το εχρησιμοποιούσε ως αποθήκη και το ακύγειο ως κατοικία του. Δίπλα από το ψηλό σπίτι ήταν ένα άλλο μικρότερο σπίτι, που το χρησιμοποιούσε ως στάβλο για τα ζώα του. Τον στάβλο αυτό τον εκκαθάρισε και τον ρύθμισε για κατοικία του. Στην συνέχεια οι κάτοικοι του Καρδαμά ανήγειραν καινούργιο πέτρινο ανυψωμένο κτίριο, το οποίο δώρισαν στην εκκλησιαστική επιτροπή του Ιερού Ναού του Αγίου Ιωάννη. Σ' αυτό το κτίριο στεγάσθηκε το πρώτο Γραμματοδιδασκαλείο της κοινότητας Καρδαμά το έτος 1888. Οι κάτοικοι του Καρδαμά ανέλαβαν την συντήρηση του Γραμματοδιδασκαλείου με τους σαράντα (40) μαθητές του. Αυτό βέβαια οριζόταν δια νόμου⁵¹⁰ ότι τα Γραμματοδιδασκαλεία στην Ελλάδα θα συντηρούνται από εισφορές των κατοίκων. Το έτος 1896 το Ελληνικό κράτος διόρισε δημοδιδάσκαλο της κοινότητας Καρδαμά τον Δημόπουλο Γεώργιο, ο οποίος καταγόταν από τα Καλάβρυτα και δίδασκε σε πενήντα περίπου μαθητές. Ο Δημόπουλος αφού ανέλαβε το Δημοτικό Σχολείο Καρδαμά, χώρισε του μαθητές σε τέσσερις τάξεις. Την Α^η, Β^η, Γ^η, και Δ^η τάξη, σύμφωνα με το πρόγραμμα του τότε Ελληνικού κράτους.

Τα διδασκόμενα μαθήματα για την Α^η και Β^η τάξη ήταν: Θρησκευτικά, Ελληνικά, Αριθμητική, Πατριδογνωσία, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία, Ωδική και Γυμναστική. Για την Γ^η και την Δ^η τάξη ήταν: Θρησκευτικά, Ελληνικά, Αριθμητική, Γεωμετρία, Φυσική, Χημεία, Ιστορία, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία, Ωδική και Γυμναστική. Η διαγωγή ήταν «Άριστη» και η βαθμολογία των μαθημάτων ήταν η εξής:

Ενδεώς: 1

Καλώς: 2

Λίαν Καλώς: 3

Άριστα: 4

Τάξεις	Εγγεγραμμένοι	Προήχθησαν	Απερρίφθησαν
Α`	18	10	8
Β`	15	9	6
Γ`	4	3	1
Δ`	10	4	6
Γενικό Σύνολο	47	26	21 ⁵¹¹

⁵⁰⁹ Βλ. Οικονόμος: Εκκλησιαστικόν αξίωμα. Ο οικονόμος ανήκει εις την πρώτην πεντάδα του δεξιού χορού, έχει καθήκοντα περιουσιακά και τελετουργικά.

⁵¹⁰ Βλ. ΦΕΚ 8/4-41887

⁵¹¹ Από το μαθητολόγιο του Αρχείου του Δ.Σ. Καρδαμά

Από το παραπάνω μαθητολόγιο του Δημοτικού Σχολείου Καρδαμά προκύπτει ότι για το σχολικό έτος 1896 – 1897 ενεγράφησαν 44 άρρενες και 3 θήλως, γενικό σύνολο σαράντα επτά (47).

Επιθεωρητής από το έτος 1897 έως το έτος 1901 ήταν ο Β. Ιατρίδης. Αντιπρόσωπος επιθεωρητού ήταν στις 3 Ιουλίου το 1901 ο Γ.Κ. Παπαδόπουλος, στις 3 Ιουλίου το 1902 ο Π Κωνσταντινόπουλος και τον Ιούνιο το έτος 1903 ο Α.Ι. Ζηρογιαννόπουλος. Στις 17 Φεβρουαρίου 1912 επιθεωρητής ήταν ο Γ. Ξανδώρος.⁵¹²

Και πάλι από το Δημοτικό Σχολείο Καρδαμά, πληροφορούμεθα ότι μετά την λειτουργία του Γραμματοδιδασκαλείου στο εκκλησιαστικό οίκημα, οι κάτοικοι του Καρδαμά επισκέφασαν παλαιό κτίριο που βρισκόταν στο κέντρο του χωριού για τις ανάγκες του Σχολείου. Το οίκημα αυτό το χρησιμοποιούσαν οι Τούρκοι ως αποθήκη συγκεντρώσεως των φόρων. Την μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνει το γεγονός ότι κατά την επισκευή βρέθηκε σιτάρι και αραβόσιτος καμένος στο υπόγειο του οικήματος. Μετά την απελευθέρωση το οίκημα το παρέλαβε η κοινότητα η οποία αργότερα το δώρισε στην εκκλησία. Στην συνέχεια αυτό νοικιάσθηκε από το κράτος και έγινε το πρώτο Δημοτικό Σχολείο της Κοινότητας Καρδαμά. Το έτος 1900 ο διδάσκαλος Νικολόπουλος Ανδρέας αντικατέστησε τον Δημόπουλο Γεώργιο ο οποίος δίδαξε στο Σχολείο μέχρι το έτος 1901. Το έτος 1902 διορίσθηκε διδάσκαλος του Σχολείου ο Χαράλαμπος Βρυώνης ο οποίος δίδαξε μέχρι το έτος 1909. Από το έτος 1900 έως και το έτος 1910 οι μαθητές του Σχολείου ανέρχονταν περίπου στους πενήντα (50). Το 1910 διορίσθηκε διδάσκαλος του Σχολείου ο Παναγιώτης Αθαν. Πολίτης ο οποίος αφού υπηρέτησε για μία τριετία αντικαταστάθηκε από το διδάσκαλο Σκανδάμη Νικόλαο στις 12/10/1912. Μέχρι το έτος αυτό οι μαθητές του σχολείου ανέρχονταν περίπου στους ενενήντα (90). Στις 30 Αυγούστου 1912 το Δημοτικό Σχολείο Καρδαμά γίνεται πλήρες μονοτάξιο αρρένων, κατόπιν αναγνωρίσεως του Καρδαμά ως κοινότητα στις 18 Αυγούστου 1912. Από το Αρχείο του Σχολείου πληροφορούμεθα ότι ο Νικόλαος Σκανδάμης γεννήθηκε στο Καλίτσα Αμαλιάδος το έτος 1872. Σπούδασε στην Ακαδημία της Κέρκυρας. Ως σπουδαστής της Ακαδημίας έπαιξε σε θεατρικές παραστάσεις στις διάφορες γιορτές της Ακαδημίας. Η πρωταγωνίστρια του Ελληνικού Θεάτρου Ευαγγελία Παρασκευοπούλου, σε μία περιοδεία της στην Κέρκυρα τον Απρίλιο του 1903 εκτίμησε το ταλέντο του και τον προσέλαβε στον Θίασό της. Ο Νικόλαος Σκανδάμης εγκατέλειψε την Ακαδημία και ακολούθησε για πολλούς μήνες τον θίασο της Παρασκευοπούλου στην Σμύρνη, Αλεξάνδρεια και σε άλλες μεγάλες πόλεις. Το γεγονός αυτό στενοχώρησε αρκετά τους γονείς του οπότε ο Νικόλαος Σκανδάμης αναγκάσθηκε να εγκαταλείψει τον θίασο και να γυρίσει στην Ακαδημία για να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Στην συνέχεια από το έτος 1912 ως το έτος 1915 διορίσθηκε ως δημοδιδάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Καρδαμά. Ο Νικόλαος Σκανδάμης αγάπησε πολύ το επάγγελμα του. Καλλιέργησε με σύστημα την πνευματική μόρφωση των μαθητών του και διοργάνωνε διάφορες εκδηλώσεις με μαθητικούς θιάσους τις οποίες διεύθυνε ο ίδιος.

---

⁵¹²Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Καρδαμά
αρ. φ. Επιθεωρητών 28.

Οι κάτοικοι του Καρδαμά τον αγάπησαν και τον εκτίμησαν αρκετά γιατί ανύψωσε την πνευματική ζωή του χωριού τους. Το έτος 1915 – 16 διορίστηκε προσωρινά ο διδάσκαλος Γεώργιος Κωνσταντινόπουλος, ο οποίος αντικαταστάθηκε το ίδιο έτος από την πρώτη δημοδιδασκάλισσα στον Καρδαμά Βασιλική Δημοπούλου που παρέμεινε στη θέση της μέχρι το έτος 1918. Το έτος 1917 δημιουργείται το Δημοτικό Σχολείο Θηλέων, που ονομάστηκε «Δημοτικό Παρθενγωγείο Καρδαμά». Πρώτη δημοδιδασκάλισσα του παρθενγωγείου αυτού διορίστηκε η Ελπίδα Κοροντζή από την Αμαλιάδα. Οι Τάξεις Α' και Β' του Δημοτικού Παρθενγωγείου στεγάστηκαν στην οικία του Στεφανή Σταφανόπουλου. Στη συνέχεια ενοικιάστηκε όλο το ακόγειο σπίτι του Αντωνίου Γεωργά Καράγιωργα για να στεγασθούν οι τάξεις Γ' και Δ' του παραπάνω Παρθενγωγείου καθώς και για την κατοικία του εκάστοτε δημοδιδασκάλου. Αργότερα το έτος 1918 οι τάξεις Α' και Β' μεταφέρθηκαν από το σπίτι του κ. Στεφανόπουλου και συστεγάστηκαν με τις τάξεις Γ' και Δ' στο σπίτι του Καράγιωργα ως πλήρες Δημοτικό Παρθενγωγείο. Το 1918 διορίζεται ο δημοδιδάσκαλος Σπυρίδων Παπαγαλής στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων και το 1921 αντικαταστάθηκε από τον Νικόλαο Μανδέλλο.

Το 1921 η Ελπίδα Κοροντζή αντικαταστάθηκε από τη Δ. Αμμουράτη, το 1922 ο Νικόλαος Μανδέλλος αντικαταστάθηκε από την δημοδιδασκάλισσα Αγγελική Ηλιοπούλου και το 1924 η Δ. Σακελλαριάδου αντικαταστάθηκε από τη Δ. Αμμουράτη. Το 1924 ο Δημήτριος Διαμαντόπουλος αντικαθιστά την Αγγελική Ηλιοπούλου. Το 1926 ο Θεόδωρος Διαμαντόπουλος και το 1927 η Ελένη Θ. Χαλυβοπούλου την Δωροθέα Σακελλαριάδου στο Δημοτικό Παρθενγωγείο. Το έτος αυτό οι μαθητές του Σχολείου ανέρχονταν περίπου στους (150). Το έτος 1928 το Δημοτικό Σχολείο Αρρένων προάχθηκε σε 2/θέσιο. Το Δημοτικό Παρθενγωγείο το έτος 1922 είχε (52), μαθητές: στην Α', (29) στην Β', (15) στην Γ', (6) και στην Δ', (2) μαθήτριες. Σύμφωνα με τα άρθρα (7) και (10) του Νόμου Β.Τ.Μ.Θ. του 1867 τα δημοτικά Σχολεία χωρίζονταν σε κοινά και σε πλήρη. Τα κοινά σχολεία ήταν μονοτάξια με ένα δημοδιδάσκαλο και μέχρι 80 μαθητές. Όταν ο αριθμός των μαθητών έφθανε στους εκατόν σαράντα (140), διορίζονταν και δεύτερος δημοδιδάσκαλος και το σχολείο λειτουργούσε με οργανικότητα 2/θέσιου. Μέχρι διακόσιους (200) μαθητές τα σχολεία λειτουργούσαν 3/θέσια και από διακόσιους (200) μαθητές και πάνω τα σχολεία λειτουργούσαν 4/θέσια.

Αργότερα και σύμφωνα με το Νόμο 4.397 του έτους 1929 ορίστηκε η εξαετής φοίτηση στη Δημοτική εκπαίδευση και καταργήθηκαν τα Σχολαρχεία. Αντιγράφω ως έχει την υπ' αριθ. 42 συνεδρίαση της 13^{ης} Ιανουαρίου 1929 κατά την οποία ο πρόεδρος της κοινότητας Καρδαμά πρότεινε την ένωση των δύο δημοτικών σχολείων σ' ένα διτάξιο μεικτό για οικονομικούς λόγους.⁵¹³

«Συνεδρίαση 42. Καρδαμάς 13 Ιανουαρίου 1929.

Έπειτα ο Πρόεδρος προχώρησε στο δεύτερο θέμα της ημερήσιας διάταξης με αντικείμενο την Ένωση των δύο τοπικών δημοτικών σχολείων, αρρένων και θηλέων, σε ένα μεικτό διθέσιο και με την παραχώρηση από το κοινοτικό ταμείο του Καρδαμά

---

⁵¹³Βλ. Ι.Α., Δήμου Αμαλιάδος.

των απαραίτητων θρανίων και των υπόλοιπων επίπλων, για την απαιτούμενη δαπάνη των οποίων αναμένεται να αναλάβει την κάλυψη, όπως και για τη διαρρύθμιση του παρόντος διδακτηρίου, υποστηρίζοντας ότι πρέπει να γίνει δεκτή η πρότασή του, καθώς με την ένωση των δύο σχολείων σε ένα μικτό διθέσιο, θα εξυπηρετηθούν καλύτερα τα συμφέροντα της κοινότητας. Όλοι οι Κοινοτικοί Σύμβουλοι συμφώνησαν στα παραπάνω και το Κοινοτικό Συμβούλιο ομόφωνα αποφάσισε ότι:

Ψηφίζει την ένωση των παραπάνω σχολείων σε ένα μεικτό διθέσιο και αναλαμβάνει να χορηγήσει πίστωση για την κατασκευή των αναγκαίων θρανίων και των υπόλοιπων επίπλων, όπως επίσης και για τη διαρρύθμιση των αιθουσών διδασκαλίας. Έπειτα, ο Πρόεδρος προχώρησε και στο όγδοο θέμα της ημερήσιας διάταξης με θέμα το «Διορισμό Παιδονόμων και τον ορισμό του μισθού τους». Η ανωτέρω πρόταση έπρεπε να γίνει αποδεκτή, καθώς τα παιδιά της κωμόπολης Καρδαμά διαπράττουν δεκάδες έκτροπα και μάλιστα μέχρι και αυτό της «χαρτοπαιξίας», δηλαδή των τυχερών παιχνιδιών με τράπουλα, σε διάφορα κακόφημα στέκια. Σε αυτά συμφώνησαν όλοι οι Κοινοτικοί Σύμβουλοι.

Αποφασίστηκε λοιπόν ο διορισμός παιδονόμων χωρίς κανένα μισθό, οι οποίοι εθελοντικά θα αναλάβουν τα ανωτέρω καθήκοντα. Πρόκειται για τους συγχωριανούς Δ. Παναγόπουλο, Γ. Χρονόπουλο και Στ. Κωτσέλη»

Σχετικά με την ψήφιση του προϋπολογισμού 1929-1930.

Ο Πρόεδρος

Ιωάν. Αρβανιτάκης

Τα μέλη

Α. Αποστολόπουλος, Κ. Ανδιόλας, Γ. Αγιοβλασίτης, Α. Χρονόπουλος

Ο διορισμός των παιδονόμων το έτος 1929 ήταν επιβεβλημένος και μάλιστα όσοι μαθητές και μαθήτριες παρεκτρέπονταν τιμωρούνταν παραδειγματικά από τους γονείς και τους δασκάλους τους. Η δε διαγωγή τους μειωνόταν πάρα πολύ στον έλεγχο.

Από το έτος 1920 μέχρι και το 1940 για να πάνε οι μαθητές στο Δημοτικό Σχολείο, κτυπούσαν τη μεγάλη καμπάνα της εκκλησίας. Ο διδάσκαλος όριζε στα μεγάλα παιδιά της Δ' τάξεως και αργότερα της Ε^{ης} και ΣΤ^{ης} τάξεως με την σειρά να κτυπούν την καμπάνα. Επειδή όμως ο μαθητικός πληθυσμός αυξανόταν συνεχώς και το σχολείο είχε μόνο δύο αίθουσες, η καμπάνα κτυπούσε δύο φορές κάθε πρωί. Η πρώτη καμπάνα κτυπούσε για τα μεγαλύτερα παιδιά της Γ^{ης}, Δ^{ης}, Ε^{ης} και ΣΤ^{ης} τάξεως τις πρώτες πρωινές ώρες. Οι μαθητές των τάξεων αυτών διδάσκονταν ανάγνωση, γραμματική και αριθμητική. Ύστερα από δύο περίπου ώρες κτυπούσε η δεύτερη καμπάνα και πήγαιναν οι μαθητές της Α^{ης} και Β^{ης} τάξεως. Το σχολείο μέχρι το έτος 1940 λειτουργούσε καθημερινά πρωί και απόγευμα. Μόνο την Τετάρτη και το Σάββατο το απόγευμα δεν γινόντουσαν μαθήματα. Το απόγευμα της Τετάρτης είχε καθιερωθεί, εφ' όσον ο καιρός το επέτρεπε για ένα μικρό περίπατο έξω από το χωριό σε κάποιον αγρό. Μερικές φορές τα Δημοτικά σχολεία Καρδαμά και Δουνείκων συναντιούνταν και πραγματοποιούσαν μαζί ημερήσιες εκδρομές σε διάφορους αγρούς της περιοχής Λατίφι. Παρομοίως και τα δημοτικά σχολεία της Αμαλιάδος έρχονταν ημερήσιες εκδρομές στον Ελαιώνα της Αλκαδούρας Καρδαμά. Επίσης κάθε

Κυριακή όλοι οι μαθητές ξεκινούσαν από το σχολείο για την εκκλησία. Ο Εκκλησιασμός ήταν υποχρεωτικός καθώς και η πρωινή προσευχή έξω στο προαύλιο του σχολείου, πριν την έναρξη των μαθημάτων. Στη συνέχεια το έτος 1936 διορίστηκε στο σχολείο του Καρδαμά ο διδάσκαλος Ευθυμίοπουλος Ιωαν. Ευθύμιος, ο οποίος υπηρέτησε ως Διευθυντής του Σχολείου για τριάντα περίπου χρόνια, (από 9 – 9 – 1936 έως 30 – 6 – 1966). Υπήρξε διδάσκαλος με μεγάλη δραστηριότητα. Κατά τον χρόνο της υπηρεσίας του συνετέλεσε στην κατασκευή της δεύτερης και τρίτης αίθουσας διδασκαλίας καθώς και για την κατασκευή της νέας εκκλησίας. Η συμβολή του στην κοινωνική ανάπτυξη και πρόοδο της κοινότητας υπήρξε μεγάλη. Το έτος 1954 το Σχολείο από διθέσιο προήχθηκε σε τριθέσιο. Το έτος αυτό ο μαθητικός πληθυσμός ανέρχονταν στους (215). Επειδή όμως το παλαιό κτίριο δεν επαρκούσε για τόσους πολλούς μαθητές ο Μπουμπιώτης Γεώργιος του Ευσταθίου προσέφερε και έκτισε συνέχεια του παλιού κτιρίου νέα πτέρυγα την οποίαν παραχώρησε στην εκκλησία. Τρίτος διδάσκαλος του Σχολείου διορίστηκε ο Παπασπυρόπουλος Σωτήριος.

Το έτος 1960 το Σχολείο διατηρεί τους 220 μαθητές και προάγεται σε 4/θέσιο. Τέταρτος δάσκαλος διορίστηκε ο Γιαννόπουλος Νικόλαος. Το έτος 1965 η κοινότητα Καρδαμά, προσέφερε στη Σχολική Εφορεία το ποσό των 80.000 δρχ. για την αγορά οικοπέδου, προς ανέγερση Σχολικού διδακτηρίου. Η Σχολική Εφορεία προέβη στην αγορά οικοπέδου βάσει του υπ' αριθ. 3341 πωλητηρίου συμβολαίου και στη συνέχεια με την υπ' αριθ. 86/7-11-1966 πράξεως μεταβίβασε το παραπάνω οικόπεδο κατά πλήρες ιδιοκτησίας δικαίωμα προς τον Ο.Σ.Κ. για την ανέγερση προκατασκευασμένου διδακτηρίου. Το έτος 1965 το Δημοτικό Σχολείο προήχθηκε σε πενταθέσιο. Το ίδιο έτος στο σχολείο διορίστηκαν οι διδάσκαλοι: Κούκουνου Χρυσάνθη, Ακτύπη Θοδώρα και Καρατζαφέρης Δημήτριος. Το έτος 1968 το Δημοτικό Σχολείο στεγάστηκε στο νέον πενταθέσιο προκατασκευασμένο διδακτήριο του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων (Ο.Σ.Κ.)

Μαθητολόγιο Δημοτικού Σχολείου Καρδαμά 1896-97

α/α	Επώνυμο μαθητού	Ηλικία	Τάξη	Ολικός βαθμός	Πατρίς
1	Γεώργ.Διον. Γαλανόπουλος	14	Δ`	Λίαν Καλώς 3	
2	Διον.Βασ.Βασιλόπουλος	12	Δ`	Ενδεώς 1	
3	Βασ.Αλ.Καραγκούνης	11	Γ`	Λίαν Καλώς 3	
4	Παν.Σω. Βλασόπουλος	13	Δ`	Ενδεώς 1	
5	Χαρ.Χρ.Σκουτέρης	9	Β`	Καλώς 2	
6	Παν.Κων.Γεωργακόπουλος	13	Δ`	Λίαν Καλώς 3	
7	Γεωργ.Ιωαν.Αθανασόπουλος	12	Δ`	Ενδεώς 1	
8	Ιωαν.Δ.Δημόπουλος	10	Δ`	Ενδεώς 1	Αμαλιάδα
9	Κων.Γεωργ.Γιαννόπουλος	12	Δ`	Ενδεώς 1	
10	Αθ.Φωτ.Μπράμος	11	Δ`	Ενδεώς 1	
11	Χρ.Ιωαν.Κυριακόπουλος	9	Β`	Καλώς 2	
12	Παν.Χρ.Αδαμόπουλος	10	Β`	Καλώς 2	
13	Ασήμω Χρ. Χρονοπούλου	11	Δ`	Λίαν Καλώς 3	
14	Παν. Σωτ.Φωτακόπουλος	10	Γ`	Καλώς 2	

15	Κων.Παν.Πίτας	8	Β`	Ενδεώς 1	
16	Δημ.Νικ.Διαμαντόπουλος	9	Β`	Ενδεώς 1	
17	Ιωάν.Αντ.Κλείτσης	9	Β`	Ενδεώς 1	Αμαλιάδα
18	Στεφ.Χρον.Χρονόπουλος	7	Α`	Άριστα 4	
19	Γεωργ.Αριστ.Γιαννακόπουλος	8	Β`	Ενδεώς 1	
20	Δημ.Σωτ.Γιαννακόπουλος	8	Β`	Λίαν Καλώς 3	
21	Κων.Φωτ.Μπράμος	7	Α`	Καλώς 2	
22	Ιωάν.Στεφ.Βόσος	7	Α`	Λίαν Καλώς 3	
23	Ιωάν.Βασ.Βασιλόπουλος	7	Α`	Λίαν Καλώς 3	
24	Στεφ.Αντ.Κλείτσης	7	Α`	Καλώς 2	Αμαλιάδα
25	Τασ.Κ.Γεωργακοπούλου	9	Β`	Λίαν Καλώς 3	
26	Σωτ.Γεωργ.Αποστολόπουλος	10	Β`	Άριστα 4	
27	Αθαν.Ιωαν.Αποστολόπουλος	10	Β`	Άριστα 4	
28	Χαρ.Κ.Νταής	8	Β`	Ενδεώς 1	Αμαλιάδα
29	Παν.Γεωργ.Παναγόπουλος	10	Β`	Καλώς 2	
30	Αθαν.Ιωαν.Ράμος	7	Α`	Καλώς 2	
31	Πολυβ.Αντ.Δημητρακόπουλος	13	Δ`	Άριστα 4	
32	Παν.Μ.Δημητρουλόπουλος	13	Δ`	Άριστα 4	Αμαλιάδα
33	Ιωαν.Κ.Μπενετάτος	11	Γ`	Καλώς 2	
34	Ελένη Κ.Μπενετάτου	8	Α`	Ενδεώς 1	
35	Φιλip.Ν.Δημητρακόπουλος	7	Α`	Λίαν Καλώς 3	
36	Σοφ.Κ.Φραγκογιαννόπουλος	7	Α`	Καλώς 2	Αμαλιάδα
37	Ιωάν.Γ.Μυλωνάς	7	Α`	Καλώς 2	
38	Ανδρ.Κ.Νταής	7	Α`	Καλώς 2	Αμαλιάδα
39	Γεώργ.Δ.Χρονόπουλος	7	Α`	Ενδεώς 1	
40	Γεώργ.Γ.Κυριακόπουλος	7	Α`	Ενδεώς 1	
41	Δημ.Θ.Βασιλόπουλος	7	Α`	Ενδεώς 1	
42	Κων.Δ.Ανδριόλας	7	Α`	Ενδεώς 1	
43	Διον.Π.Βασιλόπουλος	11	Γ`	Ενδεώς 1	Κερτίτσα
44	Αθ.Αν.Λεκοθανασόπουλος	7	Α`	Ενδεώς 1	Συρμπάνιον
45	Θεοδ.Παν.Κυριακόπουλος	9	Β`	Ενδεώς 1	Συρμπάνιον
46	Νικ.Αργ.Λεκογιαννόπουλος	8	Α`	Ενδεώς 1	Συρμπάνιον
47	Γεώργ.Π.Δημακόπουλος	8	Α`	Ενδεώς 1	Συρμπάνιον

Περατώθηκαν οι εξετάσεις των μαθητών υπό την διεύθυνσή μου δημοτικού σχολείου των αρρένων σήμερα την έκτη (6) του μηνός Ιουλίου 1897 ενενηκοστού εβδόμου έτους προέκυψε το εξής αποτέλεσμα: στη πρώτη τάξη προάγονται για τη δευτέρα (6) μαθητές, από την δευτέρα για την τρίτη επτά (7), από την τρίτη για την τετάρτη τρεις (3), και από την τετάρτη απολύονται από το από το ελληνικό σχολείο τέσσερις (4).

Εν Καρδαμά τη 7^η Ιουλίου 1897.

Ο δημοδιδάσκαλος Καρδαμά

Γ. Δημοτικό Σχολείο Σαβαλίων

Το χωριό Σαβάλια, όπως συμπεραίνεται από διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα κατοικείται από την Ελληνιστική Εποχή. Το χωριό σήμερα είναι χτισμένο στην πεδιάδα της Ηλείας, επί της Εθνικής οδού Πατρών – Πύργου και απέχει από την πόλη της Αμαλιάδος απόσταση περίπου (5) χιλιομέτρων. Η έκτασή του κυμαίνεται στα 13050 στρέμματα.

Κατά την παράδοση το όνομα αυτό το παραπάνω χωριό το έλαβε από έναν Ελβετό συνταγματάρχη ονόματι Σεβαλλιέ ο οποίος είχε ιδρύσει στην περιοχή ιπποφορβείο. Δημοτικό Σχολείο στα Σαβάλια ιδρύθηκε το έτος 1870 με πρώτο διδάσκαλο τον Αριστείδη Οικονομόπουλο ή Σκουπιώτη, ως μονοθέσιο και στεγάσθηκε σε κάποια ιδιόκτητη οικία του χωριού. Το σχολείο την εποχή εκείνη δεν διέθετε έπιπλα και θρανία οι δε μαθητές καθόντουσαν σε «σκαμνάκια» τα οποία έφερναν μαζί τους από τα σπίτια τους και ο δάσκαλος σε μία καρέκλα χωρίς να έχει ούτε τραπέζι για έδρα. Από έγγραφο που βρέθηκε στο Αρχείο του παραπάνω σχολείου (φ.12,η ιστορία του Σχολείου) πληροφορούμεθα ότι τα πρώτα χρόνια πριν ακόμα ιδρυθεί σχολείο στο χωριό τα παιδιά μάθαιναν «ανάγνωση και γραφή» από τον ιερέα ή κάποιο λαϊκό, όπως γινόταν στα χρόνια της σκλαβιάς. Αλλά χρόνο με το χρόνο τα υποτυπώδη σχολεία οργανώνονταν καλύτερα και οι μαθητές γίνονταν περισσότεροι. Η εκκλησία (ο ιερέας και το εκκλησιαστικό συμβούλιο) φυσικά με την συμπαράσταση των κατοίκων είχε αναλάβει την υποχρέωση για να βρει στέγη, δάσκαλο και οικονομικούς πόρους για την λειτουργία του Σχολείου. Βέβαια δεν έστελναν όλοι οι γονείς τα παιδιά τους να μάθουν γράμματα. Μερικοί τα χρειάζονταν από μικρά στη δουλειά. Άλλοι έμεναν μακριά από το χωριό. Και κάποιοι δεν είχαν κατανοήσει την ανάγκη των γραμμάτων. Όμως με την πάροδο του χρόνου όλα μεταβάλλονται. Η εκπαίδευση των μικρών παιδιών συνεχώς βελτιωνόταν. Ο προσανατολισμός στρέφεται περισσότερο, στα αγόρια.

---

⁵¹⁴Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Καρδαμά

αρ φ 1 «Εισερχόμενα Έγγραφα»

αρ. φ 2 «Εξερχόμενα Έγγραφα»

αρ.φ 13 «Έγγραφα Νομαρχίας»

αρ.φ 25 «Επιθεωρητών»

αρ. φ 14 «Έγγραφα Κοινότητας Καρδαμά»

αρ.φ 19. «Σχολικής Εφορείας»

αρ. φ 12 «Κτιριακών Εγκαταστάσεων»

αρ. β 1 « Βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β 3 « Ημερολόγιο Σχολικής Ζωής».

αρ. β 4 «Βιβλίο Μητρώου διδακτικού προσωπικού»

Η εκπαιδευτική προσπάθεια συστηματοποιείται ακόμη περισσότερο, όταν το 1860 επισημοποιείται από το κράτος η ίδρυση Σχολείου στα Σαβάλια Το έτος 1897 το σχολείο χωρίστηκε σε πλήρες Δημοτικό σχολείο Αρρένων και σε πλήρες θηλέων. Τα σχολεία αυτά στεγάστηκαν διαδοχικά σε διάφορα σπίτια. Για το σχολείο αρρένων αναφέρονται τα σπίτια Σταυρούλια και Καλλιρρόης και για το σχολείο θηλέων το σπίτι Αποστολάκου. Για ένα διάστημα χρησιμοποιήθηκε και ο γυναικονίτης της εκκλησίας. Διδάσκαλοι οι οποίοι εδίδαξαν στους δύο αυτούς τύπους Σχολείων ήσαν οι: Γεωργούλης, Παπακωστόπουλος, Ζαχαρόπουλος, Ευσταθόπουλος, Ανθή Τσεκλέκη, Κων/νος Μούρτος, Νικολόπουλος, Λεπτάκη, Ευθυμίου και η Αθηνά Τράκου. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το χωριό είχε μεγαλώσει αρκετά και φιλοδοξούσε να κατασκευάσει ένα ωραίο κτίριο για την στέγαση του Σχολείου. Τα οικονομικά του Κράτους δεν επέτρεπαν ακόμη την ανέγερση σχολείων, εκτός από λίγα στις πόλεις. Αρχίζουν λοιπόν οι προσπάθειες για καινούργιο κτίριο. Συντονιστές του έργου ήταν ο Πέτρος Γεωργόπουλος, ο Αντώνης Στάγκος, ο Ιωάννης Δαριώτης, και ο Λυκούργος Κατοχιανός. Στην αρχή σκέφτηκαν στο σχολείο, να γίνει στα νότια του χωριού, για να διευκολύνει και τα παιδιά της Ροβιάτας. Στην συνέχεια όμως η ιδέα αυτή απορρίφθηκε και αποφασίστηκε να χτιστεί στη θέση που είναι σήμερα. Το οικοπέδο αυτό το είχε δωρίσει στην εκκλησία ο Δημήτρης Αρματάκης, κάτοικος Σαβαλίων. Ο Λυκούργος Κατοχιανός μας πληροφόρησε ότι το οικοπέδο το είχε δωρίσει ο Αρματάκης δια λόγου πριν αρκετά χρόνια. Επειδή όμως θα αξιοποιείτο, η επιτροπή ζήτησε από τους κληρονόμους του το δωρητήριο έγγραφο. Την υπόδειξη αυτή την έκανε ο Αλέκος Οικονομόπουλος ο οποίος ήταν επίτροπος στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου Αμαλιάδος. Το έγγραφο το κατάθεσαν στην Μητρόπολη. Με τον τρόπο αυτό θα διευκολυνόταν η επιτροπή στην εκτέλεση του έργου της, γιατί η εκκλησία όπως αναφέραμε πιο πάνω είχε την ευθύνη για την λειτουργία των Σχολείων. Το σχέδιο το πήρε ο Κατοχιανός από γνωστό του μηχανικό της Νομαρχίας. Ήταν γενικό σχέδιο του Κράτους για τα σχολεία. Προέβλεπε δύο μεγάλες αίθουσες ένα χολ και ένα γραφείο διδασκάλων στη μέση.⁵¹⁵ Η ανέγερση του Σχολικού διδακτηρίου άρχισε το έτος 1925 με βασικό οικοδομικό υλικό την πέτρα την οποία την έφερναν με κάρα από τα Δουνέικα. Η καριά στοίχιζε 7,5 δραχμές. Τα αγκωνάρια τα έπαιρναν από τον Άγιο – Ηλία. Τα φόρτωναν στο τρένο, το οποίο τα έφερνε στο σταθμό. Άφηνε τα φορτωμένα βαγόνια και ύστερα οι κάτοικοι τα μετέφεραν στο σχολείο με τα κάρα. Τα χρήματα για την ανοικοδόμηση του Σχολείου τα εξασφάλιζαν ως εξής: Η εκκλησία πούλησε οικόπεδα στους Τομάρα και Παναγιωτόπουλο νότια του Κοιμητηρίου. Στον Π. Νικολόπουλο πούλησε ένα οικοπέδο (σήμερα σπίτια αδελφών Καραφλούς μετά από πλειστηριασμό 15 χιλιάδων δραχμών. Επίσης πούλησε το πηγάδι Κρέτσα με το οικοπέδο του (στην διασταύρωση των δρόμων σταθμού και Αγίου Αθανασίου. Η εκκλησία πούλησε ακόμη και πολλά Κυπαρίσσια. Παράλληλα έγιναν έρανοι μεταξύ των κατοίκων. Ο σπουδαιότερος ήταν στ' αλώνια, έδιναν από ένα έως πέντε σακιά σταφίδα. Άλλη σπουδαία βοήθεια ήταν τα δωρεάν μεροκάματα που έκαναν οι

---

⁵¹⁵Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Σαβαλίων.
αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας Σχολείου»

κάτοικοι στο σχολείο. Η έλλειψη των σύγχρονων τεχνικών μέσων απαιτούσε να γίνονται όλα στο χέρι. Η θαυμαστή συνεργασία είχε τα ευεργετικά της αποτελέσματα. Σε τρία χρόνια το σχολείο ήταν έτοιμο, και έτσι οι μαθητές από το έτος 1928 έκαναν μάθημα σ' ένα από τα καλύτερα σχολεία της εποχής. Το ίδιο έτος τα δύο σχολεία Αρρένων και Θηλέων ενώθηκαν σε ένα μεικτό σχολείο. Το σχολείο είχε τρεις δασκάλους. Ο τρίτος δάσκαλος με την τάξη του στεγάσθηκε στο ισόγειο του Μπομπότση (σήμερα Καραφλού). Μέσα στην αίθουσα αυτή τοποθετήθηκε για κάποιο διάστημα και το κοινοτικό τηλέφωνο (καρβουδιστήρι). Λειτουργούσε με υγρές μπαταρίες και χτυπούσε σε αραιά διαστήματα. Ήταν μία παράδοξη και συγχρόνως ευχάριστη παρέμβαση στο μάθημα. Το έτος 1955 το σχολείο προήχθηκε σε 4/θέσιο. Για τον λόγο αυτό κατασκευάσθηκαν άλλες δύο αίθουσες στην ανατολική πλευρά του Σχολείου. Η δαπάνη αυτή καλύφθηκε από χρήματα που προσέφερε ο Ιωάννης Τομάρας, ομογενής από την Αμερική. Το έτος 1964 το σχολείο προήχθηκε σε 5/θέσιο και έτσι προστέθηκε και πέμπτη αίθουσα στη δυτική πλευρά του Σχολείου με διάδρομο και αποθήκη. Η εκκλησία για την παραπάνω κατασκευή προσέφερε το ποσό των (20.000) δραχμών.⁵¹⁶ Το σχολείο λειτουργεί μέχρι και σήμερα με οργανικότητα 5/θέσιο. Το έτος 1980 παραχωρήθηκε στο Κράτος, το οποίο από τότε ανέλαβε την συντήρηση και βελτίωσή του.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Σαβαλίων.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Χέλμης Ιωάννης
2.	Κρήτικας Άγγελος
3.	Αποστολόπουλος Χρύσανθος
4.	Νικολοπούλου Αλεξάνδρα
5.	Καραντώνης Βασίλειος
6.	Γιαννακόπουλος Βασίλειος
7.	Πετρόπουλος Σταύρος
8.	Πετρόπουλος Ιωάννης
9.	Σιγαλού Ευτυχία
10.	Καραντώνη Σπαφώ
11.	Κρεστεινίτης Γεώργιος
12.	Τζαβάρας Ανδρέας
13.	Τσίπηρα Γεωργία
14.	Μερτσιλία Μαρία
15.	Γιόβας Παναγιώτης
16.	Παπαγεωργίου Νίκη
17.	Ρουφηκτού Αναστασία
18.	Χακηλάκη Ασπασία
19.	Παναγιωταροπούλου Ανδριάννα
20.	Τσίρου Κων/να
21.	Πούλου Ζωή
22.	Αντωνικοπούλου Γεωργία
23.	Μαραζιώτη Ανθή
24.	Τσαντήλας Γεώργιος

⁵¹⁶ Βλ. Παναγιώτης Γιόβα: «Τα Σαβάλια της Ηλείας» Αθήνα 2005, σ.99-100

25.	Πασσά Νίκη	
26.	Τρυφονόπουλος Διονύσιος	
27.	Φιλιπποπούλου Λεμονιά	517

Δ. Δημοτικό Σχολείο Γερακίου

Ανατολικά της Αμαλιάδος και σε απόσταση περίπου τριών χιλιομέτρων από αυτήν, μεταξύ δύο πευκόφυτων λοφοσειρών βρίσκεται το όμορφο χωριό «Γεράκι».

Το Δημοτικό Σχολείο Γερακίου ιδρύθηκε το έτος 1870. Από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και το 1934 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθεσίου. Λίγο αργότερα το ίδιο έτος (1934) προήχθηκε σε 2/θέσιο. Επειδή όμως το σχολείο πυρπολήθηκε από τους Γερμανούς τον Ιούλιο του 1943, καταστράφηκε όλο το Αρχείο και κατόπιν τούτου δεν έχουμε στοιχεία για προαγωγές ή υποβιβασμούς του Σχολείου. Στην αρχή το σχολείο στεγάσθηκε στον Ιερό Ναό της Αγίας Τριάδας. Στη συνέχεια στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα με τελευταίο και πάλι το εκκλησιαστικό κτίριο της Αγίας Τριάδας μέχρι τον Μάρτιο του 1960. Το έτος 1963 προήχθηκε σε 3/θέσιο και από τον Απρίλιο του 1968 στεγάσθηκε σε προκατασκευασμένο κτίριο που αποτελείτο από τρεις ευρύχωρες αίθουσες διδασκαλίας και ένα γραφείο διδασκάλων. Στο σχολείο αυτό φοιτούσε μεγάλος αριθμός μαθητών. Σύμφωνα με στοιχεία από το αρχείο του σχολείου το έτος 1973 φοιτούσαν 135 μαθητές.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Γερακίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	
1.	Δημήτριος Τσάμης	
2.	Αθανάσιος Κωνσταντόπουλος	
3.	Παναγιώτης Αλεξόπουλος	
4.	Νίνα Σωτηροπούλου	
5.	Δημήτριος Βασιλακόπουλος	
6.	Κων/νος Παπαδάκης	
7.	Αλεξάνδρα Πανταζοπούλου	518

Ε. Δημοτικό Σχολείο Αυγείου

Το χωριό Αυγείον ή (Μπουχιώτη) είναι κτισμένο εντός των ορίων της Αρχαίας Ήλιδας και έλαβε τα' όνομά του από το μυθικό βασιλιά «Αυγεία». Ανήκει στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Αμαλιάδος. Το Δημοτικό Σχολείο Αυγείου ιδρύθηκε το έτος 1880 και εξυπηρετούσε όλους σχεδόν τους μαθητές της ευρύτερης περιφέρειας, δηλαδή το Χάβαρι, Καλύβια, Παλαιόπολη, Σώστι κλπ. Το σχολείο από τότε που ιδρύθηκε στεγαζόταν σε διάφορα παλαιά ιδιωτικά κτίρια. Αργότερα το σχολείο

⁵¹⁷ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Σαβαλίων

α) αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού Προσωπικού».

⁵¹⁸ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Γερακίου

αρ. φ. 1 «Εισερχόμενα έγγραφα»

αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού Προσωπικού».

φιλοξενήθηκε σε εκκλησιαστικό οίκημα το οποίο το 1909 καταστράφηκε από τους σεισμούς. Αμέσως οι κάτοικοι του χωριού άρχισαν ενέργειες προκειμένου το Σχολείο να αποκτήσει δικό του κτίριο. Με εράνους που πραγματοποιήθηκαν για το σκοπό αυτό επέτυχαν την αγορά οικοπέδου για την ίδρυση Σχολείου το έτος 1916. Μετά από πολλές και χρόνιες προσπάθειες δεν μπόρεσαν οι κάτοικοι του χωριού να τελειοποιήσουν το οίκημα, το οποίο παρέμεινε θεμελιωμένο μέχρι το έτος 1950. Κατόπιν με την παρέμβαση του κράτους και με προσωπική εργασία των κατοίκων οικοδομήθηκε το σημερινό διδακτήριο το οποίο άρχισε να λειτουργεί από το έτος 1914 και τελειοποιήθηκε πλήρως το 1962. Δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία προαγωγών και υποβιβασμών του Σχολείου, καθώς η λειτουργία του χάνεται μέσα στο βαθύ πέρασμα του χρόνου.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Αυγείου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Θ. Παπαδόπουλος
2.	Γ. Κοκκαλιάρης
3.	Α. Γιαννόπουλος
4.	Λ. Τσάκωνας
5.	Κατίνα Σαφαρή
6.	Γ. Γεωργακοπούλου

519

ΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Σιμόπουλου

Το χωριό Σιμόπουλου βρίσκεται Β.Α. της πόλεως Αμαλιάδας και απέχει από αυτή απόσταση περίπου 30 χιλιομέτρων. Το χωριό είναι κτισμένο σε υψόμετρο 130 μέτρων και έχει έκταση 150 στρέμματα. Ο πληθυσμός του ανέρχεται περίπου στους (400) κατοίκους. Σύμφωνα με πληροφορίες κατά την αρχαιότητα στην τοποθεσία αυτή βρισκόταν η αρχαία «Σιμούπολις» η οποία είχε λάβει την ονομασία αυτή από κάποιον ονόματι Σίμωνα. Το Δημοτικό Σχολείο Σιμόπουλου ιδρύθηκε το έτος 1880 ως μονοθέσιο με πρώτον διδάσκαλο τον Βλασσόπουλο Παναγιώτη. Στην αρχή στεγάσθηκε στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου και στη συνέχεια μέχρι το έτος 1966 στεγαζόταν διαδοχικά σε διάφορα ιδιωτικά κτίρια. Από το έτος 1967 στεγάσθηκε σε δημόσιο προκατασκευασμένο διδακτήριο. Επειδή όμως ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών συνεχώς αυξανόταν το σχολείο, το έτος 1953 προήχθηκε σε 2/θέσιο. Αργότερα το έτος 1962 προήχθηκε σε 3/θέσιο,⁵²⁰ κατά το έτος 1965 προήχθηκε σε 4/θέσιο.⁵²¹ Το έτος 1969 υποβιβάστηκε σε 3/θέσιο⁵²² και το έτος 1972 υποβιβάστηκε σε 2/θέσιο⁵²³ και μ' αυτήν την οργανικότητα λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

⁵¹⁹ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Αυγείου.

αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτ. Προσωπικού».

⁵²⁰ Βλ. ΦΕΚ 22/2-6-1962, τ.Α'

⁵²¹ Βλ. ΦΕΚ 123/29-6-1965, τ. Α'

⁵²² Βλ. ΦΕΚ 282/28-2-1968, τ.Α'

⁵²³ Βλ. ΦΕΚ 300/20-5-1972, τ.Α'

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Σιμόπουλου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Παπαπαυλου Γεώργιος
2.	Γιαννόπουλος Αγησίλαος
3.	Παπαπαύλου Αθανάσιος
4.	Κόκκοτας Ανδρέας
5.	Γκλαβάς Παναγιώτης
6.	Βασσόπουλος Βασίλειος
7.	Ζωγοπούλου Ελένη
8.	Ηλιοπούλου Ελένη
9.	Ξενίκας Γεώργιος
10.	Κωνσταντοπούλου Παρασκευή
11.	Δάμα Θεώνη
12.	Καρπούζος Μιχαήλ
13.	Βελισσάρη Αλεξάνδρα
14.	Τσούλιας Σταύρος
15.	Ξένου Φανή
16.	Τριανταφυλλοπούλου Βασιλική
17.	Μάρης Δημήτριος

524

Z. Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου

Το χωριό Περιστερί βρίσκεται Α. της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου 15 χιλιομέτρων. Το χωριό παλαιότερα ονομαζόταν Μπεσερές γιατί σύμφωνα με την παράδοση κατοικούσε στην περιοχή κάποιος Τούρκος Διοικητής ονόματι Αγάς Μπεσίρης. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται περίπου στους 560 κατοίκους και η έκτασή του στα 12.000 στρέμματα. Δημοτικό Σχολείο στο παραπάνω χωριό λειτούργησε το έτος 1883. Στην αρχή στεγάσθηκε προσωρινά στην εκκλησία και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου. Το έτος 1905 το εκκλησιαστικό συμβούλιο παραχώρησε οικόπεδο στο οποίο οικοδομήθηκε μία αίθουσα διδασκαλίας διαστάσεων 5x7 μ και ένα γραφείο διαστάσεων 2x3 μ. το σχολείο στεγάσθηκε στο κτίριο αυτό έως το έτος 1917. Αργότερα το έτος 1959 το σχολείο προήχθηκε σε 2/θέσιο και λειτούργησε με την οργανικότητα αυτή μέχρι το έτος 1964, οπότε και πάλι το έτος αυτό προήχθηκε σε 3/θέσιο. Στη συνέχεια το έτος 1966 υποβιβάσθηκε σε 2/θέσιο και έτσι λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Περιστερίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Κοσμόπουλος Ανδρέας
2.	Χίτου Γεωργία

⁵²⁴Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Σιμόπουλου.

αρ. φ. 12 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

3.	Κίντου Παναγιώτα
4.	Πασσά Ευτυχία
5.	Τζεμενάκη Μαρία
6.	Καραγιάννη Κανέλλα
7.	Νικολόπουλος Δημήτριος
8.	Μελιγκώνη Παναγιώτα
9.	Μπίθας Νικόλαος
10.	Παπαδάκης Κων/νος
11.	Αγαλιώτης Παναγιώτης
12.	Χίτου Άννα
13.	Παναγιωταροπούλου Ανδριάννα
14.	Τερζής Δημήτριος
15.	Βασιλάτου Βασιλική
16.	Μανδάλου Ευφροσύνη 525

Η. Δημοτικό Σχολείο Λάττα

Τα χωριό Λάττα είναι ένα ορεινό χωριό και βρίσκεται στο Β.Α. μέρος του Νομού Ηλείας. Την ονομασία αυτή την έλαβε από τον πρώτο ποιμένα κάτοικο της περιοχής ονομαζόμενο Λάττα. Έχει 472 κατοίκους και η έκτασή του κυμαίνεται περίπου στα 4.000 στρέμματα. Το Δημοτικό Σχολείο Λάττα ιδρύθηκε το έτος 1885. Στην αρχή λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου και στεγάσθηκε σε ιδιωτική κατοικία μισθωμένη από το Δημόσιο. Ο αριθμός των μαθητών το έτος αυτό ανέρχονταν περίπου στους (80). Αργότερα και σύμφωνα με το Β.Δ. που εκδόθηκε της 18-6-1959 και δημοσιεύθηκε της 9-7-1959 στο υπ' αριθ.138 φύλλο της Κυβερνήσεως το σχολείο προήχθη σε 2/θέσιο. Το έτος 1962 το Σχολείο απέκτησε οικόπεδο εκτάσεως 3.468τ.μ. με σκοπό την ανέγερση Σχολικού διδακτηρίου. Οι εργασίες κατασκευής του Σχολείου άρχισαν τον Αύγουστο του 1969 και ολοκληρώθηκαν τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Το σχολείο είναι προκατασκευασμένο δωρεά του Ο.Σ.Κ. και αποτελείται από τρεις αίθουσες διδασκαλίας, ένα χολ και ένα γραφείο διδασκάλων.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Λάττα.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Τσάκαλος Νικόλαος
2.	Μυλωνάκη Ελένη
3.	Ζαχαρόπουλος Ευστάθιος
4.	Παπαδόπουλος Παναγιώτης
5.	Τσώλης Ηλίας
6.	Καρόγιαννης Παναγιώτης
7.	Ξουραφάς Πολυχρόνης
8.	Παναγιωτοπούλου Ασπασία

⁵²⁵Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Περιστερίου
αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο».
αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

9.	Ψαρρός Φώτιος
10.	Ευσταθίου Βενετία
11.	Νικολετσέας Χρήστος
12.	Καρκάτσα Φανή
13.	Κούρτη Γεωργία
14.	Μελίτα Σοφία
15.	Μπλούχος Γεώργιος
16.	Κωνσταντινίδου Νίκη
17.	Λόξα Αναστασία
18.	Φωτοπούλου Θεοδώρα
19.	Χειμωνάς Αντώνιος
20.	Αθανασοπούλου Ελένη

526

Θ. Δημοτικό Σχολείο Αγραπιδοχωρίου

Η παράδοση αναφέρει ότι το χωριό Αγραπιδοχώρι έλαβε το όνομά του από κάποιον ονόματι Αγραπίδου, ο οποίος ήταν ο πρώτος που κατά του 18^{ου} αιώνα κατοίκησε στη θέση στην οποία βρίσκεται το σημερινό χωριό. Το Αγραπιδοχώρι βρίσκεται στο Βορειοανατολικό μέρος του Νομού Ηλείας. Η έκταση του χωριού είναι περίπου 10 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το Δημοτικό Σχολείο Αγραπιδοχωρίου ιδρύθηκε το έτος 1886 και λειτούργησε ως μονοθέσιο μέχρι το έτος 1964. Από το έτος 1965 προήχθηκε σε 2/θέσιο και λειτούργησε μ' αυτήν την οργανικότητα μέχρι το έτος 1969. Το έτος 1970 υποβιβάστηκε και έκτοτε λειτουργεί ως μονοθέσιο. Το σχολείο αυτό θεωρήθηκε πνευματικός κόμβος για την ευρύτερη περιοχή η οποία επί αιώνες είχε στερηθεί την δυνατότητα μόρφωσης των νέων ανθρώπων. Στο σχολείο φοιτούσε μεγάλος αριθμός μαθητών έως και 100 παιδιά ετησίως γιατί παρακολουθούσαν μαθήματα και μαθητές από τα γειτονικά χωριά. Ο πρώτος διδάσκαλος που δίδαξε στο σχολείο αυτό ονομαζόταν Λαμπαούνας και διακρίθηκε γιατί υπηρέτησε το λειτούργημά του με αξιοθαύμαστο ζήλο και ενθουσιασμό. Σε όλο το διάστημα της μακροχρόνιας πνευματικής του θητείας το Σχολείο δεν έτυχε να στεγασθεί σε δημόσιο κτίριο που να πληρεί τις στοιχειώδεις ανέσεις. Όταν το Σχολείο ιδρύθηκε στεγάσθηκε στην αρχή σε ιδιωτικό οίκημα. Αργότερα η Εκκλησία παραχώρησε κτίριο για την δωρεά στέγαση του Σχολείου. Το έτος 1965 το Σχολείο απέκτησε δικό του κτίριο, αλλά και αυτό αργότερα κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση των μαθητών. Εγκαταλείφθηκε οπότε το Σχολείο επαναστεγάστηκε και πάλι σε ιδιωτικό κτίριο.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Αγραπιδοχωρίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
-----	--------------------------

⁵²⁶Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Λάττα

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων Εγγράφων»

αρ. φ. 5 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

1.	Μιχαήλ Τσάκαλος
2.	Αλκόνουος Ντουντουνάκης
3.	Ιωάννης Ηλιόπουλος
4.	Δημήτριος Ευθυμίου
5.	Θεοδοσία Γκολφίνου
6.	Δημήτριος Ζαρλαχάς
7.	Νικόλαος Νησιώτης

527

1. Δημοτικό Σχολείο Αμπελόκαμπου

Το χωριό Αμπελόκαμπος βρίσκεται σε απόσταση περίπου 4,5 χιλιομέτρων Νότια της Πόλεως Αμαλιάδος. Έχει έκταση 8.200 τ.μ. και πληθυσμό 780 κάτοικους. Σύμφωνα με τα Αρχεία το Δημοτικό Σχολείο Αμπελόκαμπου ιδρύθηκε το έτος 1890. Οι μαθητές του χωριού πριν ιδρυθεί το σχολείο του φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείο των Σαβαλιών. Στην αρχή το σχολείο στεγάστηκε σε ενοικιαζόμενο ιδιωτικό κτίριο. Το έτος 1927 οικοδομήθηκε από την κοινότητα σχολικό διδακτήριο το οποίο κόστισε περίπου 70.000 δρχ. Το σχολείο στεγάστηκε σ' αυτό το κτίριο μέχρι το έτος 1955. Στην συνέχεια εξαιτίας των σεισμών το σχολείο κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση των μαθητών. Σήμερα το δημοτικό σχολείο Αμπελοκάμπου διαθέτει διδακτήριο με τρεις αίθουσες διδασκαλίας. Από το έτος ιδρύσεως του μέχρι και το έτος 1935 το σχολείο λειτούργησε ως μονοθέσιο. Αργότερα και μέχρι το έτος 1962 λειτούργησε ως διθέσιο. Το έτος 1966 προήχθηκε σε 4/θέσιο και το έτος 1970 υποβιβάστηκε σε 3/θέσιο και έκτοτε λειτουργεί με την οργανικότητα αυτή.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Αμπελόκαμπου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Βασίλειος Κολοκούσης
2.	Γεώργιος Γιαννόπουλος
3.	Αγγελική Δαλιάνη
4.	Κων/νος Κουτρούλης
5.	Κων/νος Αντωνόπουλος
6.	Ιωάννης Οικονομόπουλος
7.	Ελευθερία Κατσαβού
8.	Βασίλειος Καραντώνης
9.	Μιχαήλ Γαλανάκης

528

1Α. Δημοτικό Σχολείο Κεραμιδιάς

Το χωριό Κεραμιδιά βρίσκεται Β.Α. της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή την απόσταση περίπου 15 χιλιόμετρα. Την ονομασία του χωριού την οφείλει

⁵²⁷ Βλ. Ι.Α Δ.Σ. Αγραπιδωχωρίου.

αρ. φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. φ. 2 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

⁵²⁸ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Αμπελοκάμπου.

αρ. φ. 17 «Σχολικό Διδακτήριο».

αρ. φ. 1 «Β.Μ. Διδακτ. Προσωπικού».

στο γεγονός ότι στην περιοχή λειτουργούσαν πολλά κεραμοδικάμυνα. Παλαιότερα το χωριό ονομαζόταν Μπεζαΐτι, από τον Τούρκο Αγά Μπεζαΐτ. Το χωριό καταλαμβάνει έκταση περίπου 8.000 στρεμμάτων. Το δημοτικό σχολείο Κεραμιδιάς ιδρύθηκε το έτος 1890. Αρχικά και μέχρι το 1935 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου και ο αριθμός των μαθητών το έτος αυτό ανερχόταν περίπου στους εκατόν τριάντα (130). Αργότερα προήχθηκε σε διθέσιο και λειτούργησε με την οργανικότητα αυτή μέχρι το έτος 1964. Στη συνέχεια προήχθηκε σε τριθέσιο σύμφωνα με το υπ' αριθ. 206 τ.Α' φύλλο της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως. Έκτοτε και μέχρι σήμερα λειτουργεί ως τριθέσιο. Από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και της 18-7-1944 στεγάσθηκε σε ενοικιαζόμενο παλαιό εκκλησιαστικό οίκημα πλησίον του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου. Αργότερα το οίκημα αυτό πυρπολήθηκε από τα Γερμανικά στρατεύματα κατοχής και στη συνέχεια το Σχολείο μεταστεγαζόταν αλληλοδιαδοχικά σε διάφορα οικήματα όπως: στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου, στην οικία Αλεξίου Κωστούρου, Αθανασίου Μιχαλοπούλου και Αθανασίου Αποστολοπούλου, μέχρι το έτος 1952, όταν οριστικά μεταστεγάσθηκε στο νεόκτιστο δημόσιο διδακτήριο, στο οποίο στεγάζεται μέχρι και σήμερα. Το σχολείο είναι ισόγειο και διαθέτει δύο ευρύχωρες αίθουσες διδασκαλίας χολ και ένα γραφείο διδασκάλων. Το προαύλιό του έχει έκταση 2244 τ.μ. Το διδακτήριο ανεγέρθηκε το έτος 1952 με κρατική δαπάνη επί ημερών του διδασκάλου και Διευθυντή του Σχολείου Γεωργίου Δροσοπούλου και βρίσκεται στο Β.Δ. άκρον του χωριού. Το οικόπεδο αγοράσθηκε αντί του ποσού των 4.500 δρχ. Το ποσό αυτό καταβλήθηκε εξ ολοκλήρου ως δωρεά από ιδιώτη και κάτοικο Κεραμιδιάς Κων/νο Κέκκη. Το Δημοτικό Σχολείο Κεραμιδιάς θεωρείται από τα παλαιότερα της περιοχής. Σ' αυτό μέχρι το έτος 1915 παρακολουθούσαν μαθήματα από τις γειτονικές κοινότητες: Δάφνης, Καλαθά, Αγ. Ηλία, Κρυονερίου, Δαφνιώτισσας και Αυγής.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Κεραμιδιάς.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Σωτήριος Λότσης
2.	Κατίνα Λάσκαρη
3.	Ιωάννης Δανίκας
4.	Κλεάνθη Τράμπολη
5.	Δημήτριος Κούνας
6.	Γεώργιος Θεοφανόπουλος
7.	Ανδρέας Μπουντουβής
8.	Χρυσή Κατσαβού
9.	Γεώργιος Δροσόπουλος
10.	Διονύσιος Νταής
11.	Νικόλαος Φιλιππόπουλος
12.	Γεωργία Αντωνοπούλου
13.	Πηνελόπη Κουντούγερα
14.	Νίκη Ζαφειροπούλου
15.	Νικόλαος Καμπούρης

529

⁵²⁹ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Κεραμιδιάς
αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

Ο Γεώργιος Α. Ντελόπουλος στο βιβλίο του «Κεραμιδιά Ηλείας», μας παρουσιάζει απόσπασμα της ζωντανής αφήγησης του διδασκάλου και Δ/ντη του Σχολείου Γεωργίου Δροσόπουλου το έτος 1952. Μας αφηγείται τα εξής: Όταν πήρα μετάθεση για την Κεραμιδιά Ηλείας, και αφού ανέλαβα υπηρεσιακά καθήκοντα πήγα να ανοίξω το σχολείο το οποίο δυστυχώς ήταν καμένο από τους Γερμανούς το 1944. Από το έτος που κάηκε το Σχολείο μέχρι και το 1952 στεγαζόταν και λειτουργούσε στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου, το οποίο σ' αυτόν το χώρο άρχισα κι εγώ να εργάζομαι. Για μισό περίπου χρόνο συνεχίστηκε η λειτουργία του Σχολείου στον Ιερό Ναό Αγίου Νικολάου, και στη συνέχεια με δικές μου ενέργειες καταφέραμε και νοικιάσαμε το σπίτι του Αθανασίου Μιχαλόπουλου. Στο σπίτι αυτό το σχολείο είχε ξεκινήσει προσπάθειες για την ίδρυση σχολικού διδακτηρίου. Το σχολείο που κάηκε ήταν πέτρινο και βρισκόταν λίγο πιο κάτω από τον Άγιο Νικόλαο, το μόνο που είχε απομείνει απ' αυτό ήταν ερείπια. Σιγά – σιγά άρχισα να παρακινώ τους κατοίκους να αγοράσουμε ένα οικόπεδο. Πρώτος εγώ έδωσα 500 δρχ., έδωσαν και οι άλλοι κάτοικοι, καθώς και ο Κων/νος Κέκκης ο οποίος προσέφερε το ποσό των (4.500 δρχ.). αφού λοιπόν συγκεντρώσαμε τα χρήματα αγοράσαμε από τον Γεωργόπουλο το οικόπεδο το οποίο στεγάζεται μέχρι και σήμερα το σχολείο. Το έτος εκείνο συνυπηρετούσα με το συνάδελφο Κατσαβού Χρυσή και είχαμε περίπου (120) μαθητές. Στη συνέχεια μεταβιβάσαμε το οικόπεδο στη Σχολική Εφορία και αμέσως έστειλα επιστολή στον Άγγελο Κουράφλο ο οποίος καταγόταν από την Κεραμιδιά και ήταν μεγαλέμπορας στην Αθήνα. Του ζήτησα τη βοήθειά του προκειμένου να χτίσουμε σχολικό διδακτήριο. Πράγματι μέσα σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα ο κ. Κουράφλος ανταποκρίθηκε στέλνοντας στην Κεραμιδιά ένα φορτηγό γεμάτο σίδερα και τσιμέντα. Κατόπιν πήγα στη Νομαρχία Ηλείας και ειδοποίησα να' ρθει νομομηχανικός στη Κεραμιδιά για να χτίσουμε το Σχολείο. Πράγματι ήρθε ένας νομομηχανικός ο οποίος ονομαζόταν Τάταρης και έκανε την μελέτη και το σχεδιάγραμμα. Αρχίσαμε λοιπόν το χτίσιμο το 1952 και τελειώσαμε το 1955. Οι τεχνίτες και οι εργάτες ήταν από την Αμαλιάδα. Το σχολείο το φτιάξαμε σχεδόν μόνοι μας. Τα εγκαίνια έγιναν στη θεμελίωση. Κατόπιν κάναμε τον αγιασμό με τον παπα – Κανταρέ και μπήκαμε στο σχολείο χωρίς ακόμη να έχουν ολοκληρωθεί οι εργασίες. Ο πολιτικός Νίκος Κοντογιαννόπουλος είχε κάνει μία πίστωση 100.000δρχ. για τον Καρδαμά και όταν είδε τις ενέργειές μου για το σχολείο μετέτρεψε την πίστωση και τα χρήματα για το Δημοτικό Σχολείο Κεραμιδιάς.

Εγώ έμεινα στην Κεραμιδιά τέσσερα χρόνια. Είχαμε οργανώσει θίασο και παίζαμε με τα παιδιά του σχολείου αλλά και με την συμμετοχή πολλών κατοίκων του χωριού πατριωτικά έργα. Στο σχολείο δεν είχαμε βιβλιοθήκη και δυστυχώς δεν πρόλαβα λόγω της μετάθεσής μου να την οργανώσω. Κάναμε παρελάσεις και πηγαίναμε εκδρομές στην Δαφνιώτισσα – Δάμιζα και στα γύρω μέρη. Το Νυχτερινό Σχολείο λειτούργησε στην Κεραμιδιά μόνο μία χρονιά με σκοπό να πάρουν απολυτήριο Δημοτικού, παιδιά μεγάλης ηλικίας που είχαν παρακολουθήσει μαθήματα μόνο μέχρι την Γ' και Δ' τάξη και δεν μπόρεσαν να αποφοιτήσουν εξαιτίας του πολέμου. Τα

παιδιά αυτά εξετάζονταν στα αντίστοιχα μαθήματα και αντίγραφο των αποτελεσμάτων το στέλναμε στην Επιθεώρηση.⁵³⁰

ΙΒ. Δημοτικό Σχολείο Χαβαρίου

Το χωριό Χάβαρι βρίσκεται Ανατολικά της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου 12 χιλιομέτρων. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται στους (1500) κατοίκους. Οι πρώτοι κάτοικοι του χωριού κατάγονταν από τα ορεινά χωριά «Λάστα», και Αγρίδι της Γορτυνίας, οι οποίοι το έτος 1845 ήλθαν και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή αυτή ως εργάτες. Στο παραπάνω χωριό προϋπήρχε βρύση η λεγόμενη «Χαβαρόβρυση» στην οποία οφείλει και το όνομά του. Το έτος 1890 λειτούργησε στο Χάβαρι Δημοτικό Σχολείο Αρρένων ως ιδιωτικό. Στο σχολείο αυτό δίδαξαν διδάσκαλοι οι οποίοι αμείβονταν από τους γονείς των μαθητών γιατί δεν είχε αναγνωρισθεί επισήμως το Σχολείο. Ο πρώτος διδάσκαλος που δίδαξε στο ιδιωτικό αυτό σχολείο ήταν ο μη πτυχιούχος, Πετρόπουλος Γεώργιος ο οποίος με τα ολίγα γράμματα που γνώριζε μάζευε τα μικρά παιδιά και δίδασκε σ' αυτά γραφή και ανάγνωση. Το ιδιωτικό σχολείο στεγαζόταν σε οίκημα πλησίον του Ιερού Ναού του Αγίου Γεωργίου, στον συνοικισμό Γριλέικα το οποίο έχτισε για τον σκοπό αυτό ο φιλοπρόοδος τότε, Ραμπαβίλας Χαράλαμπος με δικά του έξοδα. Το οίκημα αυτό σώζεται μέχρι και σήμερα. Το έτος 1892 ιδρύθηκε στο Χάβαρι δημόσιο Σχολείο Αρρένων με ενέργειες του τότε διδασκάλου Τιμολέοντα Παπασπυρίδου, με την ονομασία Α' Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Χαβαρίου. Το σχολείο αυτό στεγάσθηκε στο οίκημα του Χαράλαμπου Ραμπαβίλα και λειτούργησε ως μονοθέσιο. Αργότερα το έτος 1896 το σχολείο προήχθηκε σε 2/θέσιο. Οι πρώτοι διδάσκαλοι που δίδαξαν ήταν: ο Μπούχλιας Γεώργιος και ο Βαρκάς Μιχαήλ. Επίσης το έτος 1905 ιδρύθηκε στο Χάβαρι και Δημοτικό Σχολείο Θηλέων, το οποίο και αυτό επί σειρά ετών στεγάσθηκε στο οίκημα του Χαρ. Ραμπαβίλα. Το έτος 1929, τα δύο σχολεία, Αρρένων και Θηλέων ενώθηκαν σ' ένα μεικτό και η λειτουργία του Σχολείου μεταφέρθηκε στο νέο συνοικισμό, ο οποίος ιδρύθηκε μετά τον σεισμό του 1909. Το έτος αυτό το σχολείο προήχθηκε σε 4/θέσιο και λειτούργησε με την οργανικότητα αυτή μέχρι το έτος 1962. Το έτος 1935 ιδρύθηκε και δεύτερο δημόσιο Δημοτικό Σχολείο Χαβαρίου και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου. Το σχολείο αυτό στην αρχή στεγάσθηκε σε παλαιό οίκημα το οποίο είχε προσφερθεί ως δωρεά στον Ιερό Ναό του Αγίου Γεωργίου. Το έτος 1962 το 4/θέσιο Δημ Σχολείο προήχθηκε σε 5/θέσιο Το έτος 1963 προήχθηκε σε 6/θέσιο και μ' αυτήν την οργανικότητα λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Το διδακτήριο στο οποίο στεγάζεται σήμερα το 6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Χαβαρίου, θεμελιώθηκε το έτος 1943. Τα έξοδα κατασκευής του Σχολείου καλύφθηκαν από κρατική επιχορήγηση (150.000) δραχμών και από την συνεισφορά του Σχολικού Ταμείου, το οποίο διέθεσε το ποσό των (40.000) δρχ. Το διδακτήριο θεμελιώθηκε στο κέντρο της κωμόπολης με την προοπτική της

---

⁵³⁰Βλ. Γεώργιος Α. Ντελόπουλος: «Κεραμιδιά Ηλείας», Έκδοση συλλόγου Κεραμιδιωτών Αθήνας «ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ», Αθήνα 2000, σ.239-242

συγχώνευσης των δύο σχολείων Α΄ και Β΄ σε ένα 6/θέσιο. Η συγχώνευση των δύο σχολείων έγινε το έτος 1963.

Το έτος 1964 μεταφέρθηκε το Σχολείο στο καινούργιο πλέον κτίριο. Στην αρχή και μέχρι το Σχολικό έτος 1966-67 λειτούργησε ως ημιημερήσιο, γιατί μόνον ο πρώτος όροφος ήταν έτοιμος. Αποπερατώθηκε το έτος 1967, οπότε το σχολείο λειτούργησε κανονικά ως ημερήσιο και έτσι λειτουργεί μέχρι και σήμερα. (6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Χαβαρίου). Το σχολείο είναι διώροφο, αντισεισμικής κατασκευής με ωραίο προσανατολισμό και μεγάλο σχολικό κήπο.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Χαβαρίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Τσάμης Σωτήριος
2.	Στασινός Σπυρίδων
3.	Σωτηρόπουλος Γεώργιος
4.	Ζαχαρόπουλος Σωτήριος
5.	Κρεμπενός Δημήτριος
6.	Κολλιόπουλος Αναστάσιος
7.	Βελόπουλος Δημήτριος
8.	Λυμπέρης Δημήτριος
9.	Πετροπούλου Γεωργία
10.	Μαρίτσα Ευρώπη
11.	Μελγκώνης Ιωάννης
12.	Λάσκαρη Αικατερίνη
13.	Παναγοπούλου Ευσταθία
14.	Πεντοβόλου Πηνελόπη
15.	Ψούρης Παναγιώτης
16.	Τζαβάρας Νικόλαος
17.	Τσίρου Αικατερίνη
18.	Ευτυχοπούλου Άννα
19.	Ζορμπά Χρυσή
20.	Φιλιππόπουλος Ιωάννης
21.	Δάμα Θεώνη
22.	Στυλιανέσης Γεράσιμος
23.	Σακέλης Ιωάννης
24.	Μαπαλεωνίδα Αθηνά
25.	Μαραζιώτη Ανθή

531

ΓΓ. Δημοτικό Σχολείο Οινόης

Μετά την σημερινή Εφύρα η οποία βρίσκεται επί της οδού Αμαλιάδος-Σημόπουλου και σε απόσταση τριών χιλιομέτρων Ν.Δ. αυτής βρίσκεται το χωριό Οινόη, το οποίο κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας έφερε την ονομασία "Κούλουγλι" και

⁵³¹ Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Χαβαρίου
 αρ. φ. 12 «Σχολικό διδακτήριο»
 αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
 αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού Προσωπικού».

υπαγόταν στον Δήμο Πηνειάς. Το 1914, κατόπιν ενεργειών της ομώνυμου κοινότητας έλαβε το χωριό την αρχαία του ονομασία. Η Ηλειακή αρχαία Οινόη αναφέρεται και από τον συγγραφέα των ηρωικών επών Όμηρο (ομ. Ι. Β. 615). Η ονομασία Οινόη δηλώνει την αφθονία των αμπελώνων που καλλιεργούσαν στην περιοχή. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται περίπου στις 110 οικογένειες.

Το Δημοτικό Σχολείο Οινόης ιδρύθηκε το έτος 1895. Ως πρώτο διδάκτερο χρησίμευσε ο παλαιός μικρός ενοριακός Ναός του Αγίου Νικολάου. Από το έτος 1900 μέχρι και το έτος 1968 το σχολείο στεγάσθηκε διαδοχικά στα ιδιωτικά κτίρια των: Νικολάου Γαλανόπουλου, Κων/νου Μπακόπουλου, Φιλίππου Παπαφιλίππου, Θεόδωρου Σταυρόπουλου και Σταύρου Μπαμάκου.

Στην αρχή το σχολείο λειτούργησε ως 1/θέσιο μέχρι το έτος 1959. Στη συνέχεια και σύμφωνα με Β.Δ. προήχθηκε σε 2/θέσιο⁵³² και το έτος 1965 με νέο Β.Δ. που προήχθηκε σε 3/θέσιο⁵³³ και έκτοτε λειτουργεί με αυτή την οργανικότητα.

Επί Τουρκοκρατίας στο παραπάνω χωριό δεν λειτούργησε σχολείο διότι εκεί είχε το ανάκτορό του ο τρομερός Κουτσοραϊτ-Αγάς. Το έτος 1961 η κοινότητα Οινόης αγόρασε οικόπεδο εκτάσεως 2.500τ.μ. ιδιοκτησίας Νικολάου Πανταζή, το οποίο διά του υπ' αριθ. 1421/26-8-1961 Συμβολαίου του Συμβολαιογράφου Αμαλιάδος Σπήλιου Δημ. Σκουργιά, παραχωρήθηκε στη Σχολική Εφορία. Αργότερα στο οικόπεδο αυτό ανεγέρθηκε από τον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων (Ο.Σ.Κ.) προκατασκευασμένο (Ιταλικού τύπου) διδάκτερο, το οποίο βρίσκεται στο βόρειο άκρο του χωριού.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Οινόης

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Βασίλειος Μπιλάλης
2.	Ιωάννης Κούγιας
3.	Οικονόμου Παναγιώτης
4.	Άγγελος Κρήτικας
5.	Μαρία Κατσαβού
6.	Φανή Καραντώνη
7.	Αντώνιος Παπαδοπούλου
8.	Ελένη Κοσμίδου
9.	Σαραντόπουλος Κων/νος
10.	Μαρία Γιοβάνου
11.	Ηλιοστάλαχτη Μπούμπυλη
12.	Αναστασία Λυκουρέση
13.	Χρυσάνθος Φωτόπουλος
14.	Αγγελική Γεωργιοπούλου
15.	Σοφία Κατριμπούζα

534

⁵³² Βλ. ΦΕΚ 138/9-7-1959, τ.Α΄

⁵³³ Βλ. ΦΕΚ 123/29-6-65, τ. Α΄

⁵³⁴ Βλ. Ι.Α.Δ.Σ. Οινόης

αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

ΙΔ. Δημοτικό Σχολείο Ήλιδας

Το χωριό Ήλιδα βρίσκεται στο ΒΑ μέρος του Ν. Ηλείας και απέχει από την πόλη της Αμαλιάδος απόσταση περίπου 13 χιλιομέτρων. Ως προς την ονομασία διατηρεί και διαιωνίζει το όνομα της αρχαίας πόλης της Ήλιδος. Η σημερινή πόλη βρίσκεται νότια και σε απόσταση ενός περίπου χιλιομέτρου από το σημείο όπου έχουν γίνει ανασκαφές και έχει βρεθεί το αρχαίο θέατρο της Ήλιδας. Η Αρχαία πόλη ήταν κτισμένη κοντά στον Πηνειό ποταμό και ήταν ανοχύρωτη γιατί είχε κηρυχθεί πόλη «Ιερή και απαραβίαστη». Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται περίπου στους 350 κατοίκους.

Η σύσταση και η λειτουργία του Δημοτικού Σχολείου Ήλιδος, χρονολογείται από το έτος 1895 με την ονομασία «Σχολείο Παλαιοπόλεως». Από την αρχή το Σχολείο λειτούργησε ως πλήρες 1/θέσιο και στεγαζόταν εντός του ιερού Ναού Αγίου Παντελεήμονος Παλαιοπόλεως. Πρώτος διδάσκαλος που δίδαξε στο σχολείο αυτό ήταν ο Δ. Παπαλαζάρου από τα Καλάβρυτα. Αργότερα το Σχολείο στεγάσθηκε σε ενοικιαζόμενο κτίριο ιδιοκτησίας του Θεοχάρη Νασόπουλου το οποίο μίσθωμα πληρωνόταν από τους κατοίκους του χωριού. Από το έτος 1904 έως την ημέρα του καταστρεπτικού σεισμού του έτους 1909 το σχολείο στεγάσθηκε σε εκκλησιαστικό οίκημα το οποίο μισθωνόταν από το Δημόσιο. Το διάστημα αυτό στο σχολείο δίδασκε ο δημοδιδάσκαλος Παπα – Τιμολέων Σπυρίδης ο οποίος καταγόταν από το Χάβαρι. Με τον καταστρεπτικό σεισμό του 1909, ο ιερός Ναός του Αγίου Παντελεήμονος, καθώς και το εκκλησιαστικό οίκημα όπου στεγαζόταν το Δημοτικό Σχολείο καταστράφηκαν. Κατόπιν τούτου το Σχολείο για χρονικό διάστημα ενός σχολικού έτους περίπου, διέκοψε την λειτουργία του. Οι μαθητές του Σχολείου κατά το διάστημα αυτό για να παρακολουθήσουν μαθήματα μετέβαιναν στο γειτονικό χωριό Μπουχιώτη, το σημερινό «Αυγείο». Όταν επαναλειτούργησε το Σχολείο στεγάσθηκε και πάλι μέσα στον ιερό Ναό του Αγίου Παντελεήμονος σε πρόχειρη ξυλοκατασκευή που είχαν επισκευάσει. Την 1 Οκτωβρίου του έτους 1956 όταν ήταν ιερέας και πρόεδρος του εκκλησιαστικού συμβουλίου ο Δαυίδ Μπάκας αφ' ενός και διευθυντής του Σχολείου ο Γεώργιος Παχυγιαννάκης αφ' ετέρου, το εκκλησιαστικό οίκημα στο οποίο στεγαζόταν το σχολείο παραχωρήθηκε στη σχολική εφορεία, σύμφωνα με την υπ' αριθ. 25/1-8-1956 συμβολαιογραφική πράξη του Συμβολαιογράφου Σπήλιου Δημ. Σκουριά. Έκτοτε το σχολείο λειτούργησε σε ιδιόκτητο διδακτήριο ως 1/θέσιο. Αργότερα με απόφαση του Υπουργείου Παιδείας το έτος 1968 το σχολείο προήχθηκε σε 2/θέσιο.⁵³⁵ Με άλλη απόφαση του Υπουργείου Παιδείας το έτος 1970 το 2/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Παλαιοπόλεως, μετονομάσθηκε⁵³⁶ σε 2/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Ήλιδος.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Ήλιδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Γαβροπατρική Ζηνοβία
2.	Βαρελάς Δημοσθένης

⁵³⁵ Βλ. ΦΕΚ 282/28-3-1968, τ.Α'

⁵³⁶ Βλ. ΦΕΚ 934/29-12-1970, τ.Β'

3.	Σαφαρή Ελένη
4.	Παχυγιαννάκης Γεώργιος
5.	Θωμόπουλος Βασίλειος
6.	Δημογέροντας Ιωάννης
7.	Κωνσταντόπουλος Δημήτριος
8.	Δάβανος Αναστάσιος
9.	Μιχαλούτσος Νικόλαος
10.	Μιλίτα Σοφία
11.	Σακέλης Ιωάννης
12.	Θεοδόση Άννα
13.	Δημακοπούλου Βασιλική

537

ΙΕ. Δημοτικό Σχολείο Μαζαρακίου

Το Μαζαράκι είναι ορεινό χωριό και βρίσκεται στο βόρειο μέρος του Νομού Ηλείας. Την ονομασία του την οφείλει σε ομώνυμο χωριό του Δήμου Τριταίας του Νομού Αχαΐας, από του οποίου προήλθαν οι πρώτοι κάτοικοι του. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται περίπου στους (350) κατοίκους και η έκτασή του σε (20) τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το Δημοτικό Σχολείο Μαζαρακίου ιδρύθηκε το έτος 1896 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θεσίου μέχρι το έτος 1962. Στη συνέχεια και καθώς ο αριθμός των φοιτούντων μαθητών αυξάνονταν συνεχώς (70-80), το σχολείο προήχθη σε 2/θέσιο και έτσι λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Αρχικά το Σχολείο στεγάσθηκε σε κτίριο ιδιοκτησίας του Ανδρέα Μπούντα και στη συνέχεια στην οικία του Φωτίου Γιαννόπουλου. Αργότερα και κατά το έτος 1920 στεγάσθηκε σε εκκλησιαστικό οίκημα, το οποίο αφού ανακαινίσθηκε κατά το έτος 1954 παραχωρήθηκε στο Δημόσιο. Με την πάροδο όμως των χρόνων αλλά και εξαιτίας των σεισμών, το οίκημα αυτό κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση του Σχολείου με αποτέλεσμα το Σχολείο να μεταστεγασθεί και πάλι σε ιδιωτικά κτίρια. Έτσι στο πρώτο οίκημα ιδιοκτησίας Ανδρέου Κολώνη στεγάσθηκε η μία τάξη ενώ στο άλλο οίκημα ιδιοκτησίας Ανδρέου Πετρόπουλου στεγάσθηκε η άλλη τάξη.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Μαζαρακίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Βλασσόπουλος Νικόλαος
2.	Παπαγαλής Σωτήριος
3.	Παναγούλιας Καλατζής
4.	Σουλιμιώτης Παναγιώτης
5.	Κόκκοτας Ανδρέας
6.	Γιαννόπουλος Χρήστος
7.	Μπούμποκας Λουδοβίκος

⁵³⁷ Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Ηλιδας

αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

8.	Μπαντούνα Χριστίνα	
9.	Τσίρου Αικατερίνη	
10.	Σπηλιόπουλος Αντώνιος	
11.	Γιαννόπουλος Νικόλαος	
12.	Τζαβάρας Ανδρέας	
13.	Καρατζαφέρης Δημήτριος	
14.	Τσιώρος Εμμανουήλ	
15.	Νικολοπούλου Δήμητρα	
16.	Κωνσταντοπούλου Λαμπεία	
17.	Παπακώστας Βασίλειος	
18.	Παπαδάκης Γεώργιος	
19.	Μπούζη Παναγιώτα	
20.	Κορίζης Νικόλαος	538

ΙΣΤ. 3^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος

Το 3^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος ιδρύθηκε το έτος 1897 και λειτούργησε ως Παρθεναγωγείο μέχρι το έτος 1920. Από το έτος 1920 μέχρι το έτος 1930 λειτούργησε ως Δημοτικό Σχολείο με την επωνυμία «Αον τετρατάξιον Δημοτικόν Σχολείο θηλέων Αμαλιάδος». Το σχολικό έτος 1930 – 1931 μετονομάστηκε σε Γ' τετρατάξιο μεικτό Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος. Προήχθηκε σε 6/θέσιο⁵³⁹ το έτος 1938 και στεγαζόταν σε ιδιωτικό κτίριο.

Κατάλογος διδασκόντων 3^ο Δημ. Σχολ. Αμαλιάδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	
1.	Κανελλόπουλος Παναγιώτης	
2.	Διαμαντόπουλος Ιωάννης	
3.	Ηλιόπουλος Δημήτριος	
4.	Ζωγοπούλου Ελένη	
5.	Πουλή Ευθυμία	
6.	Νικολοπούλου Αλεξάνδρα	
7.	Βруνιώτη Τασία	
8.	Σπηλιοπούλου Παρασκευή	540

ΙΖ. 2^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος

Το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο μήνα του έτους 1898 ύστερα από πρόταση του Επιθεωρητή Δημοτικής εκπ/σης Βασίλη Ιατρίδη. Στην

⁵³⁸ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Μαζαρακίου.

αρ. φ.12 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

⁵³⁹ Βλ. Β.Δ. 20/30-4-1938 ΦΕΚ 179, τ. Α΄

⁵⁴⁰ Βλ. Ι.Α. 3^ο Δ.Σ. Αμαλιαδος

αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρχή το Σχολείο συντηρείτο με έξοδα του Δήμου. Ο Δήμος τότε είχε αναλάβει την όλη διοργάνωση των σχολείων καθώς και την διαρρύθμιση τους ανάλογα με τον αριθμό των φοιτούντων μαθητών. Ο Δήμος μισθοδοτούσε και το διδακτικό προσωπικό.

Το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος στην αρχή μετά την ίδρυσή του λειτούργησε ως 2/τάξιο. Από στοιχεία του Μαθητολογίου που βρήκαμε στο ιστορικό Αρχείο του Σχολείου, προκύπτει ότι από το έτος 1904 από 2/τάξιο προήχθηκε σε 4/τάξιο και από τότε λειτουργούσε ως 4/τάξιο και με (4)τάξεις (Α', Β', Γ', Δ').

Το έτος 1929 (και πάλι από στοιχεία Μαθητολογίου) γίνεται εξατάξιο (με 6 τάξεις) αλλά ο τύπος του Σχολείου παρέμεινε ο ίδιος 4.τάξιο. το Σχολείο όπως ανέφερα και πιο πάνω ήταν Δημοτικό (συντηρούνταν από το Δήμο), αργότερα έγινε δημόσιο.

Ακριβώς ποιο χρόνο έγινε δημόσιο δεν είναι εξακριβωμένο. Το έτος 1958 το σχολείο προήχθηκε και άρχισε να λειτουργεί ως 6/θέσιο. Το διδακτήριο οικία «Καρβέλα» ανεγέρθη το έτος 1924 και παραδόθηκε για Σχολική χρήση το έτος 1931. Επειδή το διδακτήριο στην πορεία υπέστη μεγάλες φθορές, θεωρήθηκε αναγκαία και απαραίτητη η μεταστέγαση του Σχολείου. Λίγο αργότερα η λειτουργία του Σχολείου μεταφέρθηκε στην καινούργια οικοδομική ιδιοκτησία του Διονυσίου Κέκκη, επί της οδού Βύρωνος (76). Το νέο διδακτήριο ήταν διάροφο, διέθετε έξι αίθουσες διδασκαλίας, ένα γραφείο διευθυντού, ένα γραφείο δασκάλου και ευρύχωρους χώρους. Επίσης το Σχολείο διέθετε αξιόλογη βιβλιοθήκη με πολλά παιδαγωγικά, επιστημονικά, φιλολογικά κλ.π βιβλία καθώς και πλούσια μαθητική βιβλιοθήκη. Το Σχολείο κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του είχε αναπτύξει αξιόλογη δράση και πρόοδο. Κατά το έτος 1901, έλαβε το πρώτο βραβείο από την Υπουργό και πρόεδρο των Ελλανοδικών Σπυρ. Στάη, γιατί διέπρεψε στους Σχολικούς Ολυμπιακούς αγώνες της 13^{ης} Μαΐου 1901, επί επιθεωρητού Ιατρίδη και επί διευθυντού του Σχολείου Ιωάννου Ν. Παπαδόπουλου.

Κατάλογος διδασκόντων 2^ο Δημ. Σχολ. Αμαλιάδας.

Α/Α	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Κόκκαλης Διονύσιος
2.	Παπασπυροπούλου Παναγιώτα
3.	Πητόπουλος Σταύρος
4.	Σταματάκη Αγγελική
5.	Παναγοπούλου Ευσταθία
6.	Δανίκα Ελένη

541

⁵⁴¹Βλ. Ι.Α., 2^ο Δ.Σ. Αμαλιάδος.

αρ.φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ.β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτ. Προσωπικού».

ΙΗ. Δημοτικό Σχολείο Δαφνιώτισσας

Το χωριό Δαφνιώτισσα βρίσκεται στο βορειοανατολικό μέρος του Νομού Ηλείας ανάμεσα στα χωριά Δάφνη, Κεραμιδιά – Κρυονέρι και καταλαμβάνει έκταση 3.340 στρεμμάτων. Το Δημοτικό Σχολείο Δαφνιώτισσας ιδρύθηκε το 1900. Πριν ακόμα ιδρυθεί σχολείο στο χωριό τα παιδιά παρακολουθούσαν μαθήματα στο Δημοτικό Σχολείο Κεραμιδιάς. Από το έτος ιδρύσεώς του το Σχολείο λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου μέχρι το έτος 1959. Το ίδιο το σχολείο προήχθηκε σε 2/θέσιο και λειτούργησε με την οργανικότητα αυτή μέχρι το έτος 1965. Ένα χρόνο αργότερα, το έτος 1966 το σχολείο προήχθηκε σε 3/θέσιο. Όταν ιδρύθηκε το σχολείο στην αρχή στεγάσθηκε σε ιδιωτικά μισθωμένα διδακτήρια μέχρι το έτος 1923. Μετέπειτα η εκκλησιαστική Επιτροπή του Ιερού Ναού Αγίου Ανδρέου, παραχώρησε εκκλησιαστικό οίκημα, στο οποίο στεγάσθηκε το σχολείο μέχρι το έτος 1958. Κατά το ίδιο έτος το παραπάνω οίκημα παραχωρήθηκε δια συμβολαίου στην Σχολική Εφορεία, η οποία το χρησιμοποίησε ως διδακτήριο μέχρι το έτος 1965. Το έτος αυτό το σχολείο μεταφέρθηκε σε καινούργιο κρατικό σύγχρονο διδακτήριο.

Το νέο αυτό διδακτήριο στο οποίο στεγάζεται μέχρι και σήμερα το Σχολείο ανεγέρθηκε σε οικόπεδο εκτάσεως 1850τμ. το οποίο δωρίθηκε από του αδελφούς Παναγιώτη Χαραλαμπίδου και Ανδρέα Χαραλαμπίδου οι οποίοι είναι και οι Δωρητές – Ευεργέτες του Σχολείου.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Δαφνιώτισσας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Χριστίνα Παπαδιονυσίου
2.	Ελευθερία Κατσαβού
3.	Ιωάννης Αποστολόπουλος
4.	Ελένη Σαραντοπούλου
5.	Νικόλαος Καραπάνος
6.	Αικατερίνη Σαφαρή
7.	Δημήτριος Μουσάς
8.	Βασιλική Γιαννοπούλου
9.	Χρυσάνθη Μανιάτη
10.	Αριστομένης Καραβούλιας
11.	Κυριακή Κατέβα
12.	Κων/νος Μπούσιος
13.	Δημήτριος Αδαός

542

ΙΘ. Δημοτικό Σχολείο Δάφνης

Το χωριό Δάφνη μέχρι το έτος 1958 ονομαζόταν Δάμιζα. Επειδή όμως το όνομα αυτό είχε Τουρκική προέλευση, κατόπιν Διαταγής του Υπουργείου Εσωτερικών «Περί μετονομασίας χωρίων έχοντων τουρκικών όνομα» η Νομαρχία

⁵⁴² Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Δαφνιώτισσας
αρ. φ. 16 «Σχολικό Διδακτήριο»
αρ. β. 1 «Β.Μ. «Διδακτικού προσωπικού».

Ηλείας επέλεξε το όνομα «Δάφνη». Το χωριό βρίσκεται στο βορειοανατολικό μέρος του Νομού Ηλείας και σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ έχει έκταση 5.058 στρέμματα. Το δημοτικό σχολείο στην κοινότητα Δάφνης ιδρύθηκε το έτος 1900. Μέχρι το έτος 1959 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Το έτος 1959 προήχθηκε σε 2/θέσιο και λειτούργησε μ' αυτήν την οργανικότητα μέχρι το έτος 1969. Το ίδιο έτος και με απόφαση του Υπουργείου Παιδείας, προήχθηκε σε 3/θέσιο. Από το έτος ιδρύσεώς του το σχολείο στεγάσθηκε σε ιδιωτικό οίκημα μέχρι το έτος 1920. Από το έτος αυτό μέχρι και το έτος 1955 στεγάσθηκε σε οίκημα που άνηκε στον Ιερό Ναό του Αγίου Αθανασίου. Το μίσθωμα προς τον ιερό Ναό κατέβαλλε το κράτος. Το έτος 1953 η κοινότητα του παραπάνω χωριού και υπό του τότε προέδρου Γεωργίου Λιάπη, προσέφερε με το υπ' αριθ. 715/4-8-1953 συμβολαίου του συμβολαιογράφου Ιωάννη Φάσου, οικόπεδο προς την σχολική Εφορία, η οποία αποτελείτο από τον Γεράσιμο Στούμπανο, πρόεδρο και τον Γεώργιο Ρήγα, ταμία. Το παραπάνω οικόπεδο αργότερο παραχωρήθηκε στον Ο.Σ.Κ., ο οποίος από το επόμενο έτος 1954 προγραμματίσει και ανέγειρε το σημερινό υπάρχον Σχολικό διδακτήριο. Πρώτος διδάσκαλος που υπηρέτησε στο Δημοτικό Σχολείο Δάφνης ήταν ο Ιερέας Χαρίλαος Οικονομόπουλος, από το χωριό Πόρτες της Αχαΐας. Αυτός υπηρέτησε μέχρι το έτος 1905. Αργότερα τον διαδέχθηκε ο Ιερέας Μιχαήλ Στασινόπουλος από τον Άγιο Ηλία – Πηνειάς, ο οποίος υπηρέτησε στο Σχολείο μέχρι το έτος 1912.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Δάφνης.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Δημήτριος Βάργος
2.	Παναγιώτης Τσαμάκος
3.	Μαρία Βλασίτου
4.	Ελένη Σαφάρη
5.	Σταύρος Πετρόπουλος
6.	Ευθύμιος Παπανικολάου
7.	Χριστίνα Παπαδοπούλου
8.	Ανθή Μαραζιώτη

543

Κ. Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ιωάννου

Ο συνοικισμός Άγιος Ιωάννης, βρίσκεται στο Β.Α. άκρο του Νομού Ηλείας και απέχει από την πόλη της Αμαλιάδας απόσταση περίπου τριών χιλιομέτρων. Το όνομα του το οφείλει σε ναό ο οποίος χτίστηκε το 1830 και ήταν αφιερωμένος στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο. Το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ιωάννου Αμαλιάδος ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου. Πριν την ίδρυση του σχολείου οι μαθητές του παραπάνω συνοικισμού περίπου 15 τον αριθμό αναγκάζονταν να μεταβαίνουν στα σχολεία της Αμαλιάδος για να παρακολουθήσουν μαθήματα. Οι δυσκολίες όμως και το πνεύμα της εποχής στάθηκαν ανασταλτικοί

⁵⁴³Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Δάφνης

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

Αρ. φ. 12 «Σχολικής Εφορείας».

παράγοντες ώστε οι περισσότεροι από τους μαθητές να μην προσέρχονται στο σχολείο ενώ πολλοί λίγοι κατόρθωναν να τελειώνουν τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου αφού εγγράφονταν σε ηλικία οκτώ ή εννέα ετών. Το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ιωάννου από την εποχή ιδρύσεώς του μέχρι και το 1962 στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά κτίρια. Το έτος 1962 ο ιερός Ναός Αγίου Ιωάννου δώρισε στο Δημοτικό οικόπεδο (2.000τμ.) για την ανέγερση διδακτηρίου.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Αγίου Ιωάννου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Γεώργιος Χέλμης
2.	Παναγιώτης Αλεξόπουλος
3.	Μαργαρίτα Κούκουρα
4.	Δημοσθένης Βαρελάς
5.	Βασίλειος Γιαννακόπουλος
6.	Ελένη Ζωγοπούλου
7.	Γεώργιος Καραγιάννης
8.	Αλέξιος Παπαλεξόπουλος
9.	Ιωάννης Χρέπας

544

ΚΑ. Δημοτικό Σχολείο Δουναϊκών

Το χωριό Δουναϊκά βρίσκεται στο ΒΑ μέρος του Νομού Ηλείας και απέχει από την πόλη της Αμαλιάδας απόσταση περίπου 6 (6) χιλιο μέτρων. Η έκταση του χωριού ανέρχεται στα 12,5 χλμ². Πριν το 1900 οι εύπορες οικογένειες των Δουναϊκών καλούσαν κατά διαστήματα γραμματοδιδάσκαλους οι οποίοι δίδασκαν τα παιδιά τους. Ως γραμματοδιδάσκαλοι δίδαξαν οι: Σπαγγούρος – Λάσκαρης και Θεοφανόπουλος. Το έτος 1900 ιδρύθηκε δημόσιο Δημοτικό Σχολείο με πρώτο γραμματοδιδάσκαλο τον Παναγιώτη Ανδρικόπουλο ο οποίος δίδαξε μέχρι το 1920. Το έτος 1920 τοποθετείται ο δημοδιδάσκαλος Νικόλαος Αναγνωστόπουλος. Το έτος 1922 το σχολείο προάγεται σε 2/θέσιο υπό την Διεύθυνση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου με συνεργάτη του τον διαβαθμισθέντα σε δημοδιδάσκαλο Παναγιώτη Αντωνόπουλο. Από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι το 1925 το Σχολείο στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά κτίρια. Το έτος 1925 ο Παρασκευάς Δούνιας δώρισε στο Ναό της κοινότητας «Άγιος Γεώργιος» οικόπεδο στο οποίο αργότερα το εκκλησιαστικό συμβούλιο που αποτελούνταν από τους: Βασίλειο Δούνια, Γεώργιο Θλιβερό, Βασίλειο Θαλασσινό και Άγγελο Ψαχούλια αποφάσισαν και ανέγειραν το σημερινό σχολικό διδακτήριο με σχέδιο του Υπουργείου Παιδείας και τύπο 2/θέσιου. Το σχολικό έτος 1954-55 πραγματοποιήθηκε και η αποπεράτωση τρίτης αίθουσας. Στις 13 Απριλίου 1955 με απόφαση του Υπουργείου Παιδείας το Σχολείο προήχθη σε 3/θέσιο. Το έτος 1963 το σχολείο από 3/θέσιο προήχθη σε 4/θέσιο και μ' αυτήν την οργανικότητα λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

⁵⁴⁴ Ι.Α. , Δ.Σ. Αγίου Ιωάννου
αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»
αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Δουναϊτικών.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Παναγιώτης Αντωνόπουλος
2.	Μελπομένη Τζένου
3.	Αγγελική Καραμάνου
4.	Βασίλειος Ψαχούλιας
5.	Σάσσα Γούργουρα
6.	Αθηνά Κόκκαλη
7.	Δημήτριος Παπαγεωργίου
8.	Σωτήρης Παπαγεωργίου
9.	Ελένη Καρακάση
10.	Παναγιώτα Παπασπυροπούλου
11.	Ιωάννα Παπαδοπούλου
12.	Γεωργία Ρουμανιά
13.	Γεωργία Γρίλλα
14.	Παναγιώτης Καρόγιαννης
15.	Θεοφίλη Βικτωρία
16.	Ιωάννης Φιλιππόπουλος
17.	Παναγιώτα Βαρβαρήγου

545

ΚΒ. Δημοτικό Σχολείο Εφύρας

Το χωριό Εφύρα βρίσκεται επί της επαρχιακής οδού Αμαλιάδος – Σιμόπουλου – 111, και απέχει απόσταση περίπου (22) χιλιόμετρα από την πόλη της Αμαλιάδος. Το σχολείο ιδρύθηκε το έτος 1900 με την επωνυμία 1/τάξιο Δημοτικόν Σχολείο Δελήμπαλιου. Δελήμπαλη ονομαζόταν το χωριό μέχρι το έτος 1930 οπότε και έλαβε την επωνυμία Εφύρα. Επειδή όμως το χωριό ήταν πρωτεύουσα του πρώην «Δήμου Πηγειών» οφείλουμε να συμφωνήσουμε με τις γνώμες πολλών ηλικιωμένων ότι στο παραπάνω χωριό λειτούργησε σχολείο από της συστάσεως του Ελληνικού κράτους. Σ' αυτό δε το σχολείο φοιτούσαν και μαθητές των γειτονικών κοινοτήτων: Κάμπου, Αυγής, Οινόης, Λάττα, Αγραπιδοχωρίου και Κεραμιδιάς. Στην αρχή το Σχολείο στεγάστηκε σε οίκημα της εκκλησίας. Επειδή όμως το οίκημα αυτό κρίθηκε ακατάλληλο η λειτουργία του Σχολείου μεταφέρθηκε στην οικία του Κανελλόπουλου Νικολάου. Αργότερα και πάλι το σχολείο μεταφέρθηκε σε ιδιωτικό κτίριο των αδελφών Δημητρίου και Λεωνίδα Μουσά. Από το έτος 1954 μέχρι και σήμερα το σχολείο στεγάζεται σε διδακτήριο του Δημοσίου. Η ανέγερση του Σχολείου άρχισε από το 1950 σε οικόπεδο ιδιοκτησίας του Χοζού Γεωργίου. Τα χρήματα για την αγορά του οικοπέδου και για την ανέγερση της Α΄ αίθουσας διδασκαλίας διατέθηκαν από τον ομογενή Μπουζιώτη Κων/νο. Με το υπ' αριθ. 28793/18-3-1954 δωρητήριο συμβόλαιο του συμβολαιογράφου Χαλβατζιώτου Νικολάου, το παραπάνω οικόπεδο μαζί με το ανεγερθέν κτίριο που αποτελείται από μία αίθουσα διδασκαλίας, ένα χολ και ένα γραφείο παραχωρήθηκε στο Δημόσιο. Με

⁵⁴⁵ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Δουναϊτικών Αρ.φ. (16) «Σχολικό Διδακτήριο»

το υπ' αριθ. 26/7-1-1954 έγγραφο της Επιθεώρησης Αμαλιάδος εγκρίθηκε η στέγαση και η λειτουργία του Σχολείου στο παραπάνω κτίριο. Το έτος 1960 ανεγέρθηκε και δεύτερη αίθουσα με δαπάνη του δημοσίου. Το κόστος της δαπάνης αυτής ανήλθε στο ποσό των 205.000 δρχ. Τα χρήματα αυτά διατέθηκαν από τον Ο.Σ.Κ. και από το Νομαρχιακό Ταμείο Ν. Ηλείας. Το έτος 1908 κατασκευάστηκαν η περίφραξη, τα αποδευτήρια και μια αποθήκη συνολικό κόστος 206.000 δρχ. Το σχολείο από το έτος ιδρύσεώς του λειτούργησε ως 1/θέσιο. Αργότερα εξαιτίας της αύξησης του μαθητικού πληθυσμού προήχθη σε 2/θέσιο. Το έτος 1965 προήχθη από 2/θέσιο σε 3/θέσιο.⁵⁴⁶ Και αργότερα το έτος 1968 υποβιβάστηκε⁵⁴⁷ σε 2/θέσιο. Έκτοτε και μέχρι σήμερα λειτουργεί με αυτήν την οργανικότητα.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Εφύρας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Γεώργιος Καραμπέτσος
2.	Χρήστος Νικολόπουλος
3.	Χρυσάνθος Αποστολόπουλος
4.	Ελένη Σαφαρή
5.	Πάνος Αλεξόπουλος
6.	Παπαδόπουλος Γεώργιος
7.	Δημήτριος Μουσάς

548

ΚΓ. Δημοτικό Σχολείο Βουλιαγμένης

Το χωριό Βουλιαγμένη βρίσκεται Β.Δ. του Νομού Ηλείας και είναι χτισμένα ανάμεσα σε δύο λόφους. Η έκταση που καταλαμβάνει το χωριό είναι περίπου 100 στρέμματα και ο πληθυσμός του ανέρχεται στους 600 κατοίκους. Το Δημοτικό Σχολείο Βουλιαγμένης ιδρύθηκε πριν από το 1900. Σ' αυτό φοιτούσαν και μαθητές από τις γύρω περιοχές. Στεγαζόταν σε ιδιόκτητο οίκημα της Εκκλησίας, με μίσθωμα (500) δραχμών ανά τρίμηνο.

Λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Το έτος 1956 προήχθη σε 2/θέσιο. Τότε η μία αίθουσα του Σχολείου χωρίστηκε στα δύο για τη στέγαση και του άλλου τμήματος.

Το έτος 1962 προάγεται σε 3/θέσιο. Εξαιτίας όμως έλλειψης αιθουσών οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων Ε' και ΣΤ' εδιδάσκοντο τα μαθήματα απογευματινές ώρες. Το 1966, κατόπιν μειοδοτικού διαγωνισμού, το σχολείο μεταστεγάζεται σε νέο ιδιωτικό κτίριο. Το έτος 1969 το Σχολείο προάγεται σε 4/θέσιο. Της 17-12-1971, κατόπιν νέου μειοδοτικού διαγωνισμού το Σχολείο μεταφέρεται σε νέο ιδιόκτητο κτίριο, και ένα χρόνο αργότερα το 1972 το Σχολείο υποβιβάζεται σε 3/θέσιο.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Βουλιαγμένης.

⁵⁴⁶ Βλ. Β.Δ. 545/29-6-1965, ΦΕΚ 123, τ.Α'

⁵⁴⁷ Βλ. ΦΕΚ 282/2-12-1968, τ. Α'

⁵⁴⁸ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Εφύρας.

αρ. φ. 2 «Εισερχομένων εγγράφων».

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Ελευθερία Κατσαβού
2.	Βασιλική Πανοπούλου
3.	Ασήμω Γεωργοπούλου
4.	Παναγιώτα Γκρίλλα
5.	Γεώργιος Κανιάκης
6.	Ιουλία Διαμαντοπούλου
7.	Θεοδώρα Κατοχιανού
8.	Αγγελική Κουλούρη
9.	Σαβάκης Γεώργιος
10.	Ανθή Μαραζιώτη

549

ΚΔ. Δημοτικό Σχολείο Κολοκυθά

Το χωριό Κολοκυθά αποτελεί οικισμό της κοινότητας Αγίου Δημητρίου. Προ (300) ετών περίπου το χωριό βρισκόταν 2 χιλιόμετρα ανατολικά της σημερινής θέσεώς του και ονομαζόταν Παλαιοχώρι. Εξαιτίας όμως των σεισμών το παραπάνω χωριό υπέστη καθίζηση και έτσι εγκαταλείφθηκε και μεταφέρθηκε στη σημερινή του θέση. Το χωριό βρίσκεται στο ΒΑ τμήμα του Νομού Ηλείας και η έκτασή του ανέρχεται περίπου στα (4) τετραγωνικά χιλιόμετρα και ο αριθμός των κατοίκων περίπου στα 200 άτομα. Δημοτικό Σχολείο στο χωριό Κολοκυθά άρχισε να λειτουργεί από το έτος 1900. Προ του έτους αυτού οι μαθητές για να παρακολουθήσουν μαθήματα μετέβαιναν στα γειτονικά σχολεία των χωριών Αγίου Δημητρίου και Κέντρου. Από το έτος ιδρύσεώς του (142/13-7-1900 ΦΕΚ) μέχρι και σήμερα λειτουργεί με οργανικότητα μονοθέσιου. Το σχολείο δεν διαθέτει δημόσιο διδακτήριο και ως εκ τούτου στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα. Έτσι από το έτος 1915 έως και τον Μάρτιο του 1930, στεγαζόταν στην οικία του Νικολάου Σπηλιοπούλου.

Αργότερα και κατόπιν δημοπρασίας η οποία πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 1935 το Σχολείο μεταστεγάσθηκε στην οικία του Αθανασίου Λιακόπουλου έως και τον Οκτώβριο του έτους 1951, με μηνιαίο μίσθωμα 550 δραχμές. Από το Νοέμβριο του έτους 1951 μέχρι και το έτος 1968, στεγαζόταν στην οικία του Παναγιώτη Καράμπελα, με το ίδιο παραπάνω μίσθωμα. Αξιόλογο όμως ήταν το ενδιαφέρον που επέδειξαν οι κάτοικοι του χωριού για την ανέγερση δημοσίου διδακτηρίου. Έτσι το έτος 1959 έγινε δωρεά οικοπέδου, εμβαδού 1.000τμ. από τον Τσουραλά Βασίλειο για το σκοπό αυτό. Επειδή όμως το παραπάνω οικόπεδο δεν επαρκούσε το έτος 1968 προσεφέρθη δωρεά, συμπληρωματικό οικόπεδο από την Λιακοπούλου Ζωίτσα συνολικού εμβαδού 550τμ. Αργότερα η κυριότητα του οικοπέδου παραχωρήθηκε στον ΟΣΚ και αφού έγιναν οι απαιτούμενες ενέργειες τόσο από τον ΟΣΚ όσο και από το Υπουργείο Παιδείας, πραγματοποιήθηκε η ανέγερση του Σχολικού διδακτηρίου. Έτσι από το έτος 1970 το σχολείο στεγάσθηκε στο δικό του κτίριο και λειτουργεί μέχρι και σήμερα με οργανικότητα 1/θέσιου.

⁵⁴⁹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Βουλιαγμένης

αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου διδακτικού προσωπικού».

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Κολοκυθά.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Γεώργιος Γκρίλας
2.	Γεώργιος Σαραντουλάκος
3.	Γεώργιος Χαρούλης
4.	Αθανασία Τσουραπά
5.	Ανδρέας Τζαβάρας
6.	Ελένη Αβράμη
7.	Αναστασία Τσεκούρα
8.	Σπυρίδων Τζεμπερης

ΚΕ. Δημοτικό Σχολείο Σκλίβας

Το χωριό έχει χτισθεί στην πλαγιά ενός λόφου και σε θέση αμφιθεατρική. Βρίσκεται βόρεια της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση 34 χιλιομέτρων. Σύμφωνα με την παράδοση το χωριό έλαβε το όνομα αυτό από κάποιον, ονόματι Σκλίβαν ο οποίος προερχόμενος από την περιοχή Μαζέικα – Καλαβρύτων ήρθε και εγκαταστάθηκε στην περιοχή αυτή. Η έκταση του χωριού ανέρχεται περίπου στα 6000 στρέμματα. Το Δημοτικό Σχολείο Σκλίβα ιδρύθηκε το έτος 1900 και στεγαζόταν διαδοχικά σε ιδιωτικά κτίρια τα οποία στην πορεία κρίθηκαν ακατάλληλα για την στέγαση του Σχολείου. Το έτος 1907 σταμάτησε η λειτουργία του Σχολείου λόγω έλλειψης Σχολικού διδακτηρίου. Κατά το χρονικό διάστημα 1908-1928 το Σχολείο λειτούργησε περιοδικά, ως ιδιωτικό με αμειβομένους γραμματοδιδασκάλους. Χαρακτηριστικό της τότε λειτουργίας του Σχολείου ήταν ότι οι μαθητές (λόγω έλλειψης επίπλων) δεν καθόντουσαν σε θρανία αλλά κάτω στο έδαφος και ως πίνακα χρησιμοποιούσαν την εσωτερική επιφάνεια της κυρίας εισόδου του Σχολείου. Επίσης όταν ο καιρός ήταν κατάλληλος το μάθημα γινόταν στην ύπαιθρο.

Το έτος 1928 επαναλειτούργησε το Σχολείο ως Δημόσιο και με οργανικότητα μονοθεσίου. Το έτος 1963 το σχολείο προήχθη σε 2/θέσιο.⁵⁵⁰ Πρώτος διδάσκαλος στο σχολείο διορίστηκε το έτος 1928 ο Γεώργιος Νικολούτσος» ο οποίος υπηρέτησε μέχρι το έτος 1933.

Το έτος 1928 το εκκλησιαστικό συμβούλιο προσέφερε κτίριο για την δωρεά στέγαση του Σχολείου το οποίο μετά από πολλά χρόνια περιήλθε στο Δημόσιο λόγω χρησικτησίας. Στη συνέχεια και επί διευθύνσεως του διδασκάλου Κίτσου Ιωάννου παραχωρήθηκε προς την Σχολική Εφορία κατάλληλο οικοπέδο για την ανέγερση Σχολικού διδακτηρίου. Δωρητής του Σχολείου υπήρξε ο Νικόλαος Δημητρόπουλος.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Σκλίβας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Παπαγεωργίου Γεώργιος
2.	Γιαννόπουλος Ακιβιάδης
3.	Τσουνή Σία
4.	Σωτηροπούλου Νικολίτσα
5.	Γκλαβάζ Παναγιώτης

⁵⁵⁰ Βλ. ΦΕΚ 74/29-5-1963, τ.Α'

6.	Δροσόπουλος Γεώργιος	
7.	Αποστολόπουλος Δημοσθένης	
8.	Κουλούρη Αλεξάνδρα	
9.	Σιμιντζής Χρήστος	
10.	Νασόπουλος Ανδρέας	
11.	Κωσταντοπούλου Μαρία	
12.	Βασιλακόπουλος Δημήτριος	
13.	Παπαδημητρίου Θεμιστοκλής	
14.	Καρογιάννης Παναγιώτης	
15.	Παπαδοπούλου Χριστίνα	
16.	Κίτσος Ιωάννης	
17.	Αυγουστάκη Ελένη	
18.	Κατσούλης Παναγιώτης	
19.	Τρύφων Κωστόπουλος	
20.	Δάβανος Αναστάσιος	
21.	Κολοτούρου Μαρία	551

ΚΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Καλυβίων Ήλιδος

Το χωριό Καλύβια Ήλιδος βρίσκεται Β.Α. της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου (12) χιλιομέτρων. Στην αρχή το χωριό ονομαζόταν απλώς «Καλύβια». Από το έτος 1959 ονομάστηκε Καλύβια Ήλιδος, χωρίς βέβαια να έχει προηγηθεί καμία νομότυπη διαδικασία, αλλά προφανώς επικράτησε η ονομασία αυτή λόγω της γειτονικής του θέσης με τον ιερό χώρο της αρχαίας Ήλιδος. Ο πληθυσμός του ανέρχεται περίπου στους (450) κατοίκους και έχει έκταση (4.000) στρέμματα.

Η σύσταση και η λειτουργία του Δημοτικού Σχολείου Καλυβίων, όπως προκύπτει από το σχολικό αρχείο χρονολογείται από το έτος 1900. Απ' αρχής το σχολείο λειτούργησε ως πλήρες μονοθέσιο με Δ/ντή τον αείμνηστο Αναστάσιο Τασσόπουλο και στεγάσθηκε διαδοχικά σε μισθωμένα ιδιωτικά οικήματα των Π. Βελέντζα και Κ. Μπομπότση. Αργότερα το έτος 1943 προήχθηκε σε 2/θέσιο και στη συνέχεια το έτος 1965 προήχθηκε σε 3/θέσιο και το έτος 1970 υποβιβάστηκε σε 2/θέσιο. Το οικόπεδο εκτάσεως περίπου (4.000) τμ. στο οποίο οικοδομήθηκε το διδακτήριο καθώς και τα παραρτήματα αυτού, παραχωρήθηκε στη Σχολική Εφορεία, από το εκκλησιαστικό Συμβούλιο Καλυβίων Ήλιδος, με τα υπ' αριθ. 8.839/6-10-1955 και 16.413/22-1-1963 συμβόλαια του Συμβολαιογράφου Γαστούνης Σταματίου Μαργαρίτη.

Η θεμελίωση του Σχολικού διδακτηρίου έγινε της 13-10-1958 επί διευθύνσεως Παναγιώτη Τσάκωνα. Το έτος 1962 ανεγέρθηκε βάση μελέτης της Νομαρχιακής υπηρεσίας Ηλείας. Το διδακτήριο είναι ισόγειο υπερυψωμένο και

⁵⁵¹ Ι.Α. Δ.Σ. Σκλίβα

αρ. φ. 1 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

αποτελείται από δύο αίθουσες, ένα χολ και ένα γραφείο διδασκάλων. Της 10-9-1962 έγινε η παναγυρική και επίσημη έναρξη των μαθημάτων του Σχολείου στο καινούργιο δημόσιο και αντισεισμικό κτίριο του οποίου η δαπάνη ανήλθε στο ποσό των (282) χιλ. δραχμών.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Καλυβίων Ήλιδος.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Αναστάσιος Τασσόπουλος
2.	Παπαμιχαλόπουλος Αργύριος
3.	Ρουμανιά Γεωργία
4.	Τσάκωνας Παναγιώτης
5.	Μεντζελοπούλου Φιλιά
6.	Μηχανού Δήμητρα
7.	Γκρίλα Γεωργία ⁵⁵²

ΚΖ. Δημοτικό Σχολείο Μαραθιάς

Το χωριό Μαραθιά βρίσκεται Δυτικά της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου (5) χιλιομέτρων. Οι παλαιότεροι του χωριού υποστηρίζουν ότι ο παραπάνω συνοικισμός άρχισε να χτίζεται μετά την απελευθέρωση του γένους και μάλιστα όταν έφυγαν οι Λαλαίοι Τούρκοι από την πόλη του Πύργου. Ο πληθυσμός του ανέρχεται περίπου στους (250) κατοίκους και η έκταση του σε 5.000 στρέμματα. Το Δημοτικό Σχολείο Μαραθιάς ιδρύθηκε το έτος 1900 με πρώτο διδάσκαλο του Καραλή Κων/νο και λειτούργησε με οργανικότητα μονοθεσίου. Πριν ακόμα ιδρυθεί σχολείο στο παραπάνω συνοικισμό οι μαθητές μετέβαιναν και παρακολουθούσαν μαθήματα στο Δημοτικό Ροβιάτας και ελάχιστοι στα Σχολεία της Αμαλιάδος. Το σχολείο στην αρχή στεγάσθηκε για μικρό χρονικό διάστημα σε εκκλησιαστικό οίκημα. Αργότερα και για μερικά χρόνια, στεγάσθηκε στο διώροφο οίκημα του Θεοδώρου Μαλεβίτη και στην συνέχεια στην οικία της Νίτσας Πάϊκου – Γεωργόπουλου, όπου εκεί παρέμεινε μέχρι το έτος 1929. Τα παραπάνω κτίρια που στεγάσθηκε διαδοχικά το Σχολείο μισθώνονταν από το Δημόσιο. Το έτος 1926 ο ιερός Ναός «Η κοίμηση της Θεοτόκου» αγόρασε σε συμφέρουσα τιμή από την Νίτσα Πάϊκου Γεωργοπούλου οικόπεδο επί της οδού Πύργου υ – Πατρών, δηλαδή το σημερινό σχολικό οικόπεδο, με σκοπό την ανέγερση οικήματος προς μίσθωση από το Δημόσιο για σχολικό διδακτήριο. Στην συνέχεια και με την βοήθεια των κατοίκων του χωριού (προσωπική εργασία, χρωματικοί έρανοι) κλπ. ανεγέρθηκε το οίκημα το οποίο μισθώθηκε από το Δημόσιο για τις ανάγκες του σχολείου. Το κτίριο αυτό διέθετε μια αίθουσα, ένα χολ και μια αποθήκη. Στο εκκλησιαστικό συμβούλιο το οίκημα αυτό παράμεινε μέχρι το έτος 1961. Αργότερα η εκκλησιαστική επιτροπή προσέφερε στη Σχολική Εφορία ως δωρεά οικόπεδο γειτονικό προς το σχολείο το οποίο αφού προσαρτήθηκε σ' αυτό, ο ΟΣΚ ανέγειρε σχολικό κτίριο το οποίο αποτελείτο από μία αίθουσα και ένα γραφείο. Επειδή όμως ο αριθμός των φοιτούντων

⁵⁵² Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Καλυβίων Ήλιδος
αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

μαθητών συνεχώς αυξάνονταν το έτος 1963 το Σχολείο προήχθη σε 2/θέσιο. Στη συνέχεια το εκκλησιαστικό κτίριο κατεδαφίστηκε και στη θέση του ο ΟΣΚ ανέγειρε δεύτερη αίθουσα και ένα ακόμη γραφείο. Οι εργασίες συνεχίστηκαν προς κατασκευήν υπόστεγου, αφοδευτηρίων, και περιφραξής και ολοκληρώθηκαν το έτος 1968. Από το έτος 1969-70 οι μαθητές του Σχολείου ανέρχονταν περίπου στους (60). Έκτοτε όμως ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών συνεχώς μειωνόταν και για τον λόγο αυτό το σχολείο υποβιβάσθηκε σε 1/θέσιο και λειτουργεί μέχρι και σήμερα με την οργανικότητα αυτή. Από έγγραφο που βρέθηκε στο Αρχείο του Σχολείου και απευθυνόταν στο Υπουργείο των «εκκλησιαστικών και Δημοσίας εκπαιδεύσεως» μας πληροφορεί ότι: «Συγκρίνοντας όμως τον αριθμόν των εγγραφέντων προς τους αποφοιτούντας παρατηρούμεν ότι ολίγοι κατορθώνουν να αποφοιτούν και να συνεχίζουν τας σπουδάς των εις ανώτερα Σχολεία, ελάχιστοι διακόπτουν την φοίτησιν και οι πλείστοι αποφοιτούν του Δημοτικού. Τελευταία όμως, χάρις στο επιμορφωτικό έργο του Σχολείου, τις διαλέξεις τις παιδαγωγικάς συγκεντρώσεις, της συνεργασίας Σχολείου – οικογενείας, το ενδιαφέρον της πολιτείας για τη μόρφωση του λαού, πολλοί απόφοιτοι του Δημοτικού συνεχίζουν τις σπουδές τους στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας».

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Μαραθιάς.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Καραλής Κων/νος
2.	Πολίτης Παπαδημητρίου
3.	Χαρ. Νικολοπούλου
4.	Τσάκωνας, Βαρελάς
5.	Σάσα Γούργουρα
6.	Σιγαλού Ευτυχία
7.	Δημητρόπουλος Παναγιώτης
8.	Μπομπή Χαρίκλεια
9.	Καρπούζος Μιχαήλ
10.	Τσίπηρα Γεωργία

553

ΚΗ. Δημοτικό Σχολείο Ροβιάτας

Το χωριό Ροβιάτα βρίσκεται επί της εθνικής οδού Πατρών – Πύργου, ΒΔ. της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου (5) χιλιομέτρων. Στην αρχή ήσαν (4) συνοικισμοί: Άγιος Δημήτριος, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Αθανάσιος και Ανάληψη με την ονομασία Ροβιάτες. Στην συνέχεια οι (4) συνοικισμοί ενώθηκαν και αποτέλεσαν την Κοινότητα Ροβιάτας. Οι κάτοικοι του παραπάνω χωριού ανέρχονται περίπου στους 500 κατοίκους. Το Δημοτικό Σχολείο Ροβιάτας ιδρύθηκε το έτος 1900 με πρώτο διδάξαντα τον Γραμματοδιδάσκαλο Στασινόπουλο Γεώργιο. Πριν ακόμα ιδρυθεί σχολείο στο παραπάνω χωριό οι μαθητές παρακολουθούσαν μαθήματα στο

⁵⁵³ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Μαραθιάς
 αρ.φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»
 αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού.»
 αρ.β 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

Δημοτικό Σχολείο Σαβαλίων. Το Δημοτικό Σχολείο Ροβιάτας λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου μέχρι το Σχολικό έτος 1962-63, στη συνέχεια το έτος 1964 προήχθηκε σε 2/θέσιο.⁵⁵⁴ Το σχολείο στην αρχή στεγάσθηκε στον ιερό Ναό Αγίας Παρασκευής και αργότερα στις ιδιωτικές κατοικίες των Παναγιώτη Πουλόπουλου και Βασίλη Αργυρόπουλου. Το πρώτο Σχολικό διδακτήριο ήταν εκκλησιαστικό. Θεμελιώθηκε το έτος 1894 και αποπερατώθηκε το έτος 1906. Αργότερα μισθώθηκε από το Δημόσιο και χρησιμοποιήθηκε για την στέγαση του Σχολείου μέχρι το έτος 1958. Στη συνέχεια κρίθηκε ακατάλληλο και το Σχολείο μεταφέρθηκε στο ημιτελές τότε, σημερινό διδακτήριο του οποίου η ιστορία έχει ως ακολούθως: το έτος 1953 το εκκλησιαστικό Συμβούλιο δώρισε στην Σχολική Εφορεία οικόπεδο το οποίο προσαρτήθηκε με συνεχόμενο οικόπεδο, δωρεά του Δημητρίου Τζιλιάνου κατοίκου Ροβιάτας για την ανέγερση Σχολικού διδακτηρίου. Το επόμενο έτος (1954) έγινε η θεμελίωση του διδακτηρίου τύπου 2/θέσιου. Τα έξοδα κατασκευής του σχολείου καλύφθηκαν από χρηματικές προσφορές των κατοίκων του χωριού, οι οποίοι προσέφεραν και προσωπική εργασία, καθώς επίσης από κρατική επιχορήγηση ποσού 25.000 δρχ. και από χρηματική ενίσχυση της κοινότητας, της οποίας ο Πρόεδρος Σωτήριος Τζελιάνος ήταν και πρόεδρος της Σχολικής Εφορείας. Το διδακτήριο αποπερατώθηκε το έτος 1965, είναι ισόγειο με τρεις βαθμίδες αντισεισμικής κατασκευής, με Ν.Α. προσανατολισμό και διαθέτει δύο αίθουσες διδασκαλίας, ένα χολ και ένα γραφείο διδασκάλων. Η συνολική έκταση του οικοπέδου είναι 1886 τμ. περίπου.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Ροβιάτας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Στασινόπουλος Γεώργιος
2.	Παπαδόπουλος Γεώργιος
3.	Κυριακόπουλος Διονύσιος
4.	Κοσμόπουλος Δημήτριος
5.	Παπαντωνόπουλος Γεώργιος
6.	Χαραλαμποπούλου Ιωάννα
7.	Μούρτος Κων/νος
8.	Σιγαλού Ευτυχία
9.	Βοΐλα Χαρίκλεια
10.	Δροσόπουλος Γεώργιος
11.	Αγγελοπούλου Γεωργία
12.	Μπαντούνα Χριστίνα
13.	Παναγάκης Γεώργιος
14.	Γκολφίνοπούλου Αθανασία
15.	Ψιούρης Παναγιώτης
16.	Αντωνακοπούλου Γεωργία
17.	Κολλιοπούλου Ευσταθία
18.	Μερτσίλια Μαρία
19.	Ξένου Φανή

⁵⁵⁴ Βλ. Β.Δ. 106/17/2/1964, ΦΕΚ 30/22-2-1964, τ.Α'

ΚΘ. Δημοτικό Σχολείο Προδρόμου

Το χωριό Πρόδρομος ανήκει στο Δήμο Πηνειάς του Νομού Ηλείας. Ο πληθυσμός του ανέρχεται περίπου στους 300 κατοίκους, συμπεριλαμβανομένου και τους συνοικισμούς Μητρέϊκα, Λατέϊκα και Δουλέϊκα παλαιότερα το χωριό ονομαζόταν Χαλουμπρέζα από τον Αγά Χαλάμ ο οποίος κατοικούσε στην περιοχή αυτή. Το Δημοτικό Σχολείο Προδρόμου ιδρύθηκε το έτος 1900, με την επωνυμία 1/θέσιον Δημοτικόν Σχολείον Χαλαμπρέζης. Πριν ακόμα ιδρυθεί σχολείο οι μαθητές του παραπάνω χωριού ήσαν υποχρεωμένοι να παρακολουθούν μαθήματα στα σχολεία των γύρω χωριών. Στην αρχή το Σχολείο στεγάσθηκε σε ενοικιαζόμενο ιδιωτικό κτίριο του Γεωργίου Ανδριόπουλου. Ένα χρόνο αργότερα ο Δημήτριος Τσάφος, δώρησε στη Σχολική Εφορεία οικόπεδο το οποίο βρισκόταν στην Δυτική πλευρά του χωριού. Η δωρεά έγινε δια λόγου, δηλ. χωρίς να προηγηθεί επίσημη συμβολαιογραφική πράξη. Στο οικόπεδο αυτό το έτος 1938 ανεγέρθηκε κτίριο στο οποίο στεγάσθηκε το Σχολείο. Η δαπάνη κατασκευής του Σχολείου ανήλθε στο ποσό των 40.000 δρχ. Τα έξοδα αυτά καλύφθηκαν από την εκκλησία η οποία πούλησε για το σκοπό αυτό αγρόκτημα, που είχε δωρίσει σ' αυτήν ο Κων/νος Καρράς. Στη συνέχεια και μετά από χρονικό διάστημα (15) ετών, η υπηρεσία ζήτησε από τους δωρητές επίσημα συμβολαιογραφική δωρητήρια πράξη, τόσο για το οικόπεδο, όσο και για το Σχολικό κτίριο. Επειδή όμως οι πραγματικοί δωρητές είχαν αποβιώσει στα δωρητήρια που συντάχθηκαν, για το μεν οικόπεδο εμφανίσθηκε ως δωρητής ο Μιχαήλ Δ. Τσάφος και για το Σχολικό κτίριο εμφανίσθηκε ο Απόστολος Καρράς ως νόμιμοι κληρονόμοι των παραπάνω πραγματικών δωρητών. Αργότερα με τους σεισμούς του 1953 το Σχολικό διδακτήριο υπέστη σοβαρές ζημιές και κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση των μαθητών. Στη συνέχεια το σχολείο μεταστεγάσθηκε σε ενοικιαζόμενη ιδιοκτησία του Χρήστου Αποστολόπουλου όπου και παρέμεινε εκεί μέχρι το έτος 1959. Το έτος αυτό ανεγέρθηκε το καινούργιο σχολικό διδακτήριο με δαπάνη του δημοσίου η οποία ανήλθε στο ποσό των (92.870) δραχμών.

Το Σχολείο από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και το 1960 υπαγόταν στην περιφέρεια Αμαλιάδος. Στην συνέχεια μεταφέρθηκε η έδρα του στην περιφέρεια Λεχαινών. Αργότερα επανήλθε και πάλι στην περιφέρεια Αμαλιάδος. Κατόπιν το σχολείο μετονομάσθηκε 1/θέσιο⁵⁵⁵ Δημοτικό Σχολείο Προδρόμου. Από το έτος 1970 έχει προαχθεί σε 2/θέσιο και μ' αυτήν την οργανικότητα λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Προδρόμου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
-----	--------------------------

⁵⁵⁵ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Ροβιάτας

αρ. φ. 1 «Είσερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 12 «Σχολική Εφορεία»

αρ. φ. 14 «Εγγραφα Νομαρχίας»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού»

⁵⁵⁶ Βλ. ΦΕΚ 240/2-6-1964, τ.Β'

1.	Κόκκοτας Ανδρέας
2.	Γιαννόπουλος Χρήστος
3.	Κυριακοπούλου Βενετία
4.	Καραντώνη Φωφώ
5.	Κόκκωνα Ελένη
6.	Πετρόπουλος Σταύρος
7.	Κουλούρη Αλεξάνδρα
8.	Νασιόπουλος Ανδρέας
9.	Παναγόπουλος Γεώργιος
10.	Πανόπουλος Δημήτριος
11.	Έλληνας Χρήστος
12.	Μπέλλος Χρήστος
13.	Καστρινάκης Κων/νος
14.	Πανταζής Παύλος
15.	Τσεκούρα Αναστασία

557

Α. Δημοτικό Σχολείο Λαγανά

Το χωριό Λαγανά βρίσκεται ανατολικά της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου (25) χιλιόμετρα. Την ονομασία της όπως αναφέρει η παράδοση την οφείλει στο φυτό «λαγανά» που φύτευε άφθονο στην περιοχή. Από το φυτό αυτό κατασκεύαζαν λαγάνες (=σκούπες) για τον καθαρισμό των αλωνιών και των σιτηρών την ώρα του αλωνισμού, (Λαγάνισμα = καθάρισμα αλωνιού και σιτηρών). Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται περίπου στους (370) κατοίκους και η έκτασή του στα (4.000) στρέμματα. Το Δημοτικό Σχολείο Λαγανά ιδρύθηκε κατόπιν Β.Δ. το έτος 1900. Από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και το έτος 1962 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Το έτος 1962 σύμφωνα προήχθηκε σε διθέσιο⁵⁵⁸ και έτσι λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Πριν ακόμα ιδρυθεί Σχολείο στο παραπάνω χωριό οι μαθητές παρακολουθούσαν μάθημα στα σχολεία των γειτονικών χωριών, Σιμόπουλου, Εφύρας και Ρώμεσι. Στην αρχή το Σχολείο στεγάσθηκε στην εκκλησία. Αργότερα σε ιδιωτικό και εκκλησιαστικό οίκημα και στη συνέχεια σε κτίριο ιδιοκτησίας της ενορίας Λαγανά. Το οικόπεδο του σχολείου αγοράστηκε από την Ενορία Λαγανά το έτος 1900 περίπου αντί του ποσού των (150) δραχμών. Τα χρήματα για την ανέγερση του Σχολείου διατέθηκαν από το εκκλησιαστικό ταμείο και από τις προσφορές των κατοίκων του χωριού. Η περιφραγή του Σχολείου έγινε με ενέργειες του διδασκάλου Αποστολόπουλου Δημοσθένη και του εκκλησιαστικού συμβουλίου Λαγανά το έτος 1964. Το έτος 1907 τοποθετήθηκε στο σχολείο Λαγανά ο πρώτος παρά του Δημοσίου διδάσκαλος «Νικολόπουλος Φώτιος ο οποίος καταγόταν από την Αμαλιάδα.

⁵⁵⁷ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Προδρόμου.

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 2 «Εξερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1) «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

αρ. φ. 12 «Οργανικότητα του Σχολείου».

⁵⁵⁸ Βλ. ΦΕΚ 30/22-2-1962, τ.Α'

Δεύτερος δημοδιδάσκαλος ήταν ο Μιχαήλ Στασινόπουλος από τον Άγιο Ηλεία Πηνείας. Αυτόν αντικατέστησε ο Γιαννακόπουλος Αγησίλαος από του Σιμόπουλου. Στην συνέχεια υπηρέτησε ως Διδάσκαλος στο σχολείο αυτό και για μια 20ετία περίπου ο ιερέας «Γεώργιος Παπαπαύλου» από του Σιμόπουλου.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Λαγανά.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Γεώργιος Παπαδόπουλος
2.	Κοσμίδου Ελένη
3.	Αποστολόπουλος Δημοσθένης
4.	Δημητρουλάκου Νίκη
5.	Σπανάκης Γεώργιος
6.	Γιαννακοπούλου Ελένη
7.	Λόξα Αναστασία

559

ΑΑ. Δημοτικό Σχολείο Ρουπακίου

Το χωριό Ρουπάκι βρίσκεται βόρεια της πόλεως Αμαλιάδας και απέχει από αυτή απόσταση περίπου (3) χιλιομέτρων. Το όνομα Ρουπάκιον το έλαβε το έτος 1950 από το έτι δρυών (ρουπακίου) δάσος. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται περίπου στους (500) κατοίκους. Με ενέργειες του τότε προέδρου της κοινότητας κ. Ιωάννη Ρέγκλη, ιδρύθηκε και τέθηκε σε λειτουργία το έτος 1900 το πρώτο 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Ρουπακίου. Έτσι σταμάτησε και η ταλαιπωρία των μαθητών οι οποίοι μετέβαιναν για να παρακολουθήσουν μαθήματα στο σχολείο του συνοικισμού της Αγίας Μαύρας (Σαμπάναγα). Το σχολείο άρχισε να λειτουργεί με σύνολο εγγραφέντων μαθητών (35) και με πρώτη διδασκάλισσα την Γεωργία Σιδηροκαστρίτου από τον Πύργο Ηλείας. Στην αρχή το Σχολείο στεγάσθηκε δωρεάν σε ιδιωτική κατοικία μέχρι το έτος 1935. Στην συνέχεια και αφού το παραπάνω οίκημα κρίθηκε ακατάλληλο το σχολείο μεταστεγάσθηκε σε εκκλησιαστικό οίκημα μέχρι το έτος 1955. Αργότερο το Σχολείο στεγάσθηκε σε Δημόσιο διδακτήριο. Σε όλο το χρονικό διάστημα και μέχρι το έτος 1960, το σχολείο διεύθυνε η διδασκάλισσα Γεωργία Σιδηροκαστρίτου η οποία με δικές της ενέργειες αποπερατώθηκε το έτος 1955 το σημερινό διδακτήριο. Το έτος 1937 η Σχολική Εφορεία απόκτησε Σχολικό κλήρο αποτελούμενο από (20) στρέμματα, που προέρχονταν από διανομή δασικής εκτάσεως της περιοχής που βρισκόταν σε γειτονικό συνοικισμό. Κατά το έτος 1950, ο συνοικισμός αποτέλεσαν ίδια κοινότητα και ο πρόεδρος αυτής Αναστάσιος Καρασκούτης αποφάσισε την ανέγερση σχολικού διδακτηρίου. Με την συνδρομή της εκκλησιαστικής επιτροπής η οποία διέθεσε οικόπεδο εκτάσεως 896 και με χρηματικό ποσό που προήλθε από εράνους που πραγματοποίησαν για το σκοπό αυτό, θεμελιώθηκε το έτος 1950 το σημερινό διδακτήριο που βρίσκεται στην Δυτική

⁵⁵⁹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Λαγανά

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων Εγγράφων»

αρ. φ. 7 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

πλευρά του χωριού. Το Δημόσιο όμως δεν χρηματοδότησε την κατασκευή του παραπάνω διδακτηρίου για το λόγο ότι το οικόπεδο δεν άνηκε με συμβολαιογραφικούς τίτλους στην Σχολική Εφορία. Το γεγονός αυτό ανάγκασε την Εκκλησιαστική Επιτροπή να προβεί στην παραχώρηση του οικοπέδου προς την Σχολική Εφορία συνταχθέντος του υπ' αριθ. 8024/14-6-1954 συμβολαίου. Στο συμβόλαιο αυτό υπέγραψαν, αφ' ενός ως πρόεδρος της Σχολικής Εφορίας ο Λύσανδρος Καρασκούτης και αφ' ετέρου, ως Πρόεδρος της Εκκλησιαστικής Επιτροπής ο Ιερέας Δημήτριος Ιατρός. Στη συνέχεια το παραπάνω σχολικό διδακτήριο αποπερατώθηκε με πίστωση (60.000) δρχ. που χορηγήθηκε από το Νομαρχιακό Ταμείο Ηλείας. Η εγκατάσταση των (69) εγγραφέντων μαθητών, στο νεόδμητο διδακτήριο, το οποίο αποτελείτο από μία αίθουσα διδασκαλίας, ένα χολ και ένα γραφείο διδασκάλων (γιατί ανακοινώθηκε στον τύπο του μονοτάξιου διδακτηρίου) έγινε το έτος 1956. Το έτος 1957 έγινε επέκταση του σχολικού προαυλίου με συνεχόμενο οικόπεδο εκτάσεως 1500τμ. ιδιοκτησίας Διονυσίου Παναγόπουλου το οποίο αγοράστηκε αντί του ποσού των (4.500) δρχ. Το ίδιο έτος έγινε και η περίφραξη του Σχολικού κτιρίου με πίστωση που χορηγήθηκε από τον τότε Πρόεδρο της κοινότητας Πανούλη Θεοδωρακόπουλο. Το σχολείο από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και το έτος 1959 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου και με πρώτη διδασκάλισσα όπως αναφέραμε και πιο πάνω την κ. Γεωργία Σιδηροκαστρίτου. Το έτος 1959 το σχολείο προήχθη σε 2/θέσιο.⁵⁶⁰ Δεύτερος διδάσκαλος τοποθετήθηκε ο Γεώργιος Παναγάκης. Στην συνέχεια όταν μετατέθηκε το έτος 1961 η Δ/ντρια Γεωργία Σιδηροκαστρίτου, ανέλαβε την διεύθυνση του Σχολείου ο διδάσκαλος Παναγιώτης Αγαλιώτης το έτος 1967. Κατά το ίδιο έτος τοποθετήθηκε οριστικά και η διδασκάλισσα Αγγελική Λιάγκα. Υπό την διεύθυνση του παραπάνω διδασκάλου έγιναν κτιριακές επισκευές στο σχολικό διδακτήριο καθώς και η ανέγερση αίθουσας εστιατορίου. 'όταν το έτος 1971 μετατέθηκε ο Δ/ντης Παναγιώτης Αγαλιώτης την διεύθυνση του Σχολείου ανέλαβε ο διδάσκαλος Αναστάσιος Κριμπένης. Το σύνολο των μαθητών οι οποίοι εδιδάχθησαν στο Δημοτικό Σχολείο Ρουπακίου μέχρι το έτος 1972 ανέρχονταν περίπου στους 2.270 μαθητές.⁵⁶¹

ΑΒ. Δημοτικό Σχολείο Κάμπου

Το χωριό Κάμπος βρίσκεται στο Β.Α. μέρος του Νομού Ηλείας και απέχει απόσταση περίπου (22) χιλιόμετρα από την πόλη της Αμαλιάδας. Το χωριό στην αρχή ονομαζόταν Άνω Λουκάβιτσα. Το έτος 1955 κατόπιν σχετικής διαταγής της Νομαρχίας Ηλείας και με πρόταση του τότε προέδρου της κοινότητας το χωριό μετονομάστηκε Κάμπος. Δημοτικό Σχολείο στο χωριό Κάμπος ιδρύθηκε το έτος

---

⁵⁶⁰ Βλ. ΦΕΚ 138/9-7-1959, τ.Α'

⁵⁶¹ Βλ. Ι.Α, Δ.Σ. Ρουπακίου

αρ.φ. 1 «Εισερχόμενα έγγραφα»

αρ.φ. 5 «Οργανικότητα σχολείου»

αρ.β. 4 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

1900. Μέχρι το έτος αυτό οι μαθητές για να παρακολουθήσουν μαθήματα μετέβαιναν στο Δημοτικό Σχολείο Εφύρας. Κατά την ίδρυσή του λειτούργησε ως 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο με πρώτον διδάσκαλο τον Κων/ Τσιχλήν, ο οποίος μετά από μικρό χρονικό διάστημα απεβίωσε και τον διαδέχθηκε η διδασκάλισσα Μαρία Λαζαράτου. Το σχολείο στην αρχή στεγάσθηκε σε ιδιόκτητο κτίριο του Χαράλαμπου Παπαδόπουλου. Στη συνέχεια έγιναν προσπάθειες από την εκκλησιαστική επιτροπή και οικοδομήθηκε το έτος 1930 κατάλληλο οίκημα (για την εποχή εκείνη) στη θέση την οποία βρίσκεται το σημερινό σχολείο. Το έτος 1953 όταν οι σεισμοί έπληξαν την Β.Δ. Πελοπόννησο, το διδακτήριο του Δημοτικού Σχολείου καταστράφηκε και κατόπιν τούτου κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση των μαθητών.

Αργότερα το έτος 1954 η λειτουργία του Σχολείου μεταφέρθηκε στην οικία του Κων/νου Χαβαριώτη, κατόπιν το έτος 1955 στην οικία του Γεωργίου Σταθόπουλου και τέλος στεγάσθηκε στον Ιερό Ναό του χωριού. Το έτος 1957 με ενέργειες του τότε Διευθυντή του Σχολείου Θεόδωρου Φιλιππόπουλου και με την συμμετοχή των κατοίκων του χωριού, οικοδομήθηκε το υπάρχον Σχολικό κτίριο του οποίου η κυριότητα ανήκει στην εκκλησιαστική επιτροπή.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Κάμπου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Ευθύμιος Παπαδημητρίου
2.	Ευθύμιος Βόγκας
3.	Γεώργιος Γκρίλας
4.	Γεράσιμος Στυλιανέσης
5.	Ιωάννης Χρέπας
6.	Διονυσία Καστανιώτη
7.	Νικόλαος Κορίζης
8.	Κατριμπούζα Δήμητρα ⁵⁶²

ΛΓ. Δημοτικό Σχολείο Αγίου Δημητρίου

Αρχικά το χωριό ονομαζόταν Μαρινάκι. Μετά από ισχυρό σεισμό που έγινε το έτος 1909 οι κάτοικοι έχτισαν απ' αρχής το νέο τους χωριό με την επωνυμία Άγιος Δημήτριος. Το νέο χωριό χτίστηκε Β.Α. του Πηνειού ποταμού πλησίον του αρδευτικού φράγματος και έχει έκταση περίπου 25 τ.χ. Κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας δεν λειτουργούσε σχολείο στη παραπάνω κοινότητα. Μετά την απελευθέρωση ελάχιστοι μαθητές μετέβαιναν στα γειτονικά χωριά Βελανίδι και Κέντρο για να παρακολουθήσουν μαθήματα.

Το Δημοτικό Σχολείο του Αγίου Δημητρίου ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με ορανικότητα 4/θέσιου. Το έτος 1959 με απόφαση του Υπουργείου Παιδείας προήχθηκε από 1/θέσιο σε 2/θέσιο. Λόγω όμως έλλειψης προσωπικού εξακολούθησε να λειτουργεί ως 1/θέσιο. Το έτος 1968 προήχθηκε σε 3/θέσιο, και το έτος 1971 υποβιβάσθηκε σε 2/θέσιο. Το Δημοτικό Σχολείο στην αρχή στεγάσθηκε σε

⁵⁶²Βλ. Ι.Α. Δ.Σ Κάμπου

αρ. φ. 11 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

ιδιωτικό κτίριο του Σταύρου Παναγιωτάρα. Σ' αυτόν το Σχολείο παρέμεινε μέχρι και το έτος 1937. Από το έτος αυτό μέχρι και τον Μάιο του έτους 1968, σε οικόπεδο περίπου (3.500 τ.μ.) που αγόρασε η κοινότητα Αγίου Δημητρίου, το Σχολείο στεγάσθηκε οριστικά σε προκατασκευασμένο κτίριο, το οποίο αποτελείται από τρεις αίθουσες διδασκαλίας και ένα γραφείο διδασκάλων.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Αγίου Δημητρίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Κων/νος Καραλής
2.	Δημήτριος Καρλέτσης
3.	Δημήτριος Λάσκαρης
4.	Ιωάννης Οικονομόπουλος
5.	Χρυσάνθη Παπαγεωργίου
6.	Διονυσία Διαμαντή
7.	Ελένη Πατσαλιά
8.	Θεόδωρος Δούκας
9.	Σταύρος Πετρόπουλος
10.	Σπυροπούλου Μαρία
11.	Θωμόπουλος Βασίλειος

563

ΑΔ. Δημοτικό Σχολείο Απιδούλας

Η Απιδούλα από της ιδρύσεώς της μέχρι και σήμερα αποτελεί συνοικισμό του Δημοτικού Διαμερίσματος Μαζαρακίου και βρίσκεται πλησίον των ορίων των Νομών Ηλείας και Αχαΐας. Την ονομασία της πιθανότατα να την οφείλει στην αφθονία απιδιών που υπήρχαν στην περιοχή αυτή.

Στην Απιδούλα υπήρχαν αρκετοί αναλφάβητοι μεγάλης κυρίως ηλικίας και αυτό οφείλονταν κατά κύριο λόγο στο ότι προ 1900 δεν λειτουργούσε Σχολείο στο χωριό. Τα χρόνια εκείνα οι μαθητές ήταν αναγκασμένοι να διανύουν πολλά χιλιόμετρα ημερησίως και κάτω από δυσμενείς συνθήκες για να παρακολουθήσουν μαθήματα στα Σχολεία των χωριών Μαζαρακίου και Κάλφα. Το Δημοτικό Σχολείο στην Απιδούλα ιδρύθηκε και λειτούργησε από το έτος 1900. Από το Αρχείο όμως του Σχολείου προκύπτει ότι η λειτουργία του Σχολείου άρχισε από το έτος 1901.

Από το έτος ιδρύσεώς του το Σχολείο λειτούργησε ως μονοθέσιο χωρίς καμιά μεταβολή στην οργανικότητά του και μέχρι το 1950 ανήκε στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Αμαλιάδος. Από το 1950 με Β.Δ το Δημοτικό Σχολείο Απιδούλας μεταφέρθηκε στην εκπαιδευτική περιφέρεια Λεχαινών μέχρι το έτος 1961. Κατά το ίδιο έτος και με απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας, με την οποία έγινε η ανακατανομή των Δημοτικών Σχολείων του Νομού Ηλείας, το Δημοτικό Σχολείο Απιδούλας επανήλθε στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Αμαλιάδος. Το σχολείο στην αρχή στεγάσθηκε σε εκκλησιαστικό κτίριο που οικοδομήθηκε στο κέντρο του χωριού για το σκοπό αυτό. Αργότερα το διδακτήριο αυτό καταστράφηκε από τους σεισμούς.

⁵⁶³ Βλ. Ι.Α., Δ.Σ. Αγίου Δημητρίου αρ. φ. 4 «Οργανικότητα Σχολείου».

Επειδή όμως δεν υπήρχε άλλο κτίριο κατάλληλο για την στέγαση των μαθητών η λειτουργία του Σχολείου σταμάτησε για το σχολικό έτος 1962-1963. Το επόμενο έτος επαναλειτούργησε στο ίδιο κτίριο μέχρι το έτος 1965. Και πάλι κατά το έτος αυτό το Σχολικό κτίριο κρίθηκε από αρμόδια επιτροπή ακατάλληλο και επικίνδυνο για την στέγαση των μαθητών και κατόπιν τούτου το σχολείο εγκαταλείφθηκε οριστικά. Από το έτος 1965 έως το έτος το 1968 το σχολείο λειτούργησε μέσα σε σκηνές. Τον Αύγουστο του 1968 ολοκληρώθηκε η ανέγερση του νέου διδακτηρίου το οποίο άρχισε να λειτουργεί κατά το Σχολικό έτος 1968-1969. Το νέο διδακτήριο ήταν λυόμενο και κατασκευάστηκε από Ιταλική εταιρία με δαπάνη του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων (ΟΣΚ).

Το έτος 1970 κατασκευάστηκε καινούργιο Σχολικό κτίριο που πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις. .

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Απιδούλας

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Δήμητρα Βασιλακοπούλα
2.	Νίνα Σωτηροπούλου
3.	Βασιλική Πανοπούλου
4.	Ειρήνη Μανέτα
5.	Σωκράτης Σαβούρος
6.	Θεοφιλόπουλος Χαράλαμπος
7.	Αθανάσιος Γκοντίνος
8.	Παπαδόπουλος Κων/νος
9.	Καρούνος Κων/νος

564

ΛΕ. Δημοτικό Σχολείο Βάλμης

Σε απόσταση περίπου 40 χιλιομέτρων βόρεια της πόλης Αμαλιάδος βρίσκεται ο συνοικισμός Βάλμης που ανήκει στο Δήμο Αγραπιδοχωρίου. Είναι κτισμένος σε περιοχή μεταξύ δύο λόφων έχει μικρή έκταση και οι κάτοικοι δεν ξεπερνούν του 250. Το έτος 1901 σε ιδιοκτησία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου οικοδομήθηκε από τους κατοίκους το σημερινό διδακτήριο το οποίο αργότερα παραχωρήθηκε στη Σχολική Εφορεία. Το έτος 1905 τελειοποιήθηκε και έκτοτε λειτουργεί συνεχώς και με οργανικότητα μονοθέσιου, λόγω του περιορισμένου αριθμού μαθητών. Κατά το χρονικό διάστημα 1943-44 το Δημοτικό Σχολείο λειτούργησε στον Ιερό Ναό του Αγίου Γεωργίου με διδάσκαλο τον Βιγλάκη Εμμανουήλ από την Κρήτη. Στη συνέχεια και για ένα εξάμηνο περίπου edίδαξε ο διδάσκαλος Χρήστος Γιαννόπουλος ο οποίος καταγόταν από το Μαραζάκη Αμαλιάδος. Εξαιτίας όμως της Γερμανικής Κατοχής το σχολείο σταμάτησε να λειτουργεί. Μετά την απελευθέρωση οι μαθητές του συνοικισμού Βάλμης μετέβαιναν για να παρακολουθήσουν μαθήματα στο Δημοτικό Σχολείο Αγραπιδοχωρίου το οποίο απέχει περίπου 3 χιλιόμετρα από τον συνοικισμό

⁵⁶⁴Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Απιδούλας

αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 16 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. φ. 6 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

Βάλμη. Το ίδιο βέβαια συνέβαινε και πριν την κατοχή όταν δεν υπήρχε σχολείο στο χωριό. Το Σχολικό διδακτήριο βρίσκεται σε περίοπτη θέση Β.Δ. του χωριού. Η κατάσταση του κτιρίου ήταν εξαιρετική αλλά οι φοβεροί σεισμοί του 1965 το κατέστησαν ακατάλληλο και επικίνδυνο για την στέγαση των μαθητών. Έτσι το Σχολείο μεταστεγάστηκε για αρκετά χρόνια σε ιδιωτικό οίκημα.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Βάλμης.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Ιωάννης Αποστολόπουλος
2.	Κων/νος Λαγογιάννης
3.	Σοφία Σπηλιωτοπούλου
4.	Κων/νος Τσίγκανος
5.	Ευθύμιος Βόγκας
6.	Δημήτριος Ευθυμίου
7.	Γεώργιος Ζωγράφος
8.	Δήμητρα Νικολοπούλου

565

ΛΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Αστερεϊκών

Ο συνοικισμός Αστερεϊκών υπάγεται στον Δήμο Αμαλιάδος και απέχει από αυτήν απόσταση περίπου δέκα χιλιομέτρων. Το σχολείο ανήκει στην εκπαιδευτική περιφέρεια της Αμαλιάδας.

Ο οικισμός μέχρι το έτος 1900 δεν είχε δικό του σχολείο και οι μαθητές αναγκάζονταν να μεταβαίνουν οδοιπορικώς έξι χιλιόμετρα καθημερινώς στο 3/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου για να παρακολουθήσουν μαθήματα. Από το έτος 1900 στον οικισμό Αστερεϊκών λειτούργησε Δημοτικό Σχολείο με αριθμό εγγραφέντων μαθητών δέκα έξι. Όταν ιδρύθηκε το σχολείο και για μία πεντετία περίπου στεγάσθηκε σε ενοικιαζόμενο κτίριο, ιδιοκτησίας Νικολάου Αστερή. Ο πρώτος που δίδαξε στο σχολείο αυτό ήταν ο διδάσκαλος Παναγιώτης Βράκας. Το σχολείο ιδρύθηκε κατόπιν ενεργειών των τοπικών παραγόντων και λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Με το υπ' αριθ. 495 Β.Δ. που εκδόθηκε της 4-6-1966 και δημοσιεύθηκε της 13-6-1966 στο υπ' αριθ. 122 ΦΕΚ, διαιρέθηκε το 3/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου σε 2/θέσιο και κατόπιν τούτου σχηματίστηκε το 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Αστερεϊκών. Το σχολικό έτος 1972-73 φοιτούσαν στο σχολείο 16 εγγραφέντες μαθητές με δάσκαλο τον Ελευθέριο Γκορίτσα.

Αργότερα το σχολείο στεγάσθηκε σε καινούργιο ιδιωτικό κτίριο ιδιοκτησίας του Κων/νου Πολίτη. Στο Δημοτικό Σχολείο Αστερεϊκών φοιτούσαν και μαθητές που προέρχονταν από τον οικισμό Πολιολανθίου, ο οποίος ανήκε στην κοινότητα Περιστερίου και απέχει από τον οικισμό Αστερεϊκών 2,5 περίπου χιλιόμετρα.⁵⁶⁶

⁵⁶⁵ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Βάλμης

αρ. β. «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

⁵⁶⁶ Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Αστερεϊκών

αρ. φ. 12 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

Η πόλη της Γαστούνης αφήνει πίσω της μακρά ιστορία που μαρτυρείται μέσα από τα Βυζαντινά χρόνια. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η Γαστούνη με το ομώνυμο Βιλαέτι έχει κάποια ξεχωριστή θέση στον Ηλειακό χώρο, ενώ κατά την Εθνεγερσία έχει παρουσία μέσα στον ευρύτερο Πελοποννησιακό χώρο. Από την ίδρυση του ελεύθερου κράτους η πόλη αυτή γράφει μέχρι σήμερα την αποκλειστικά δική της ιστορία με βήματα αναμορφωτικά μέσα στις σύγχρονες απαιτήσεις της ζωής. Υπήρξε από τους παλαιότερους οικισμούς του Δήμου Ήλιδος. Επί Τουρκοκρατίας η Γαστούνη διετελέσε πρωτεύουσα του Νομού Ηλείας, στην οποία ανήκε και η έδρα της Αρχιεπισκοπής η οποία είχε τον τίτλο «Αρχιεπισκοπή Ωλένης και Υπέρτιμος πάσης Ήλιδος».

Η Γαστούνη κατέχει το νοτιότερο τμήμα του Νομού Ηλείας και βρίσκεται στο κέντρο του Ηλειακού κάμπου. Σύμφωνα με την απογραφή του 1991 ο πληθυσμός ανέρχεται περίπου στους 5.831 κατοίκους.⁵⁶⁷

Λόγω έλλειψης Αρχείου δεν μπορούμε να έχουμε αξιόπιστες πηγές για την ίδρυση Δημοτικού Σχολείου στην επαρχία της Γαστούνης. Οπωσδήποτε ως πρωτεύουσα Δήμου η Γαστούνη θα είχε Δημοτικό Σχολείο και πιθανότατα την ίδρυση του και συντήρησή του είχε αναλάβει ο Δήμος.⁵⁶⁸

Από έγγραφο του Καποδιστριακού Αρχείου, αναφέρεται ότι οι κάτοικοι της Γαστούνης με αναφορά τους προς τον Έκτακτον Επίτροπο της Ήλιδος ζητούν την εκ μέρους των εν μέρει χρηματοδότηση για την κατασκευή δημοσίου «Σχολείου στη Γαστούνη».

«Προς τον Έκτακτον Επίτροπον της Ήλιδος:

Γνωρίζοντας τις οικονομικές αδυναμίες του Εθνικού Ταμείου και τις δικές μας οικονομικές αδυναμίες, αλλά και την αναγκαιότητα για την κατασκευή ενός δημοσίου σχολείου στην επαρχία μας, αποφασίσαμε να καταβάλλουμε από το υστέρημά μας τα απαραίτητα χρήματα για την κατασκευή του παραπάνω «καταστήματος». Παρακαλούμε λοιπόν την έκτακτη επιτροπεία να κάνει γνωστό το έργο μας στην Κυβέρνηση, για να μας ενισχύσει οικονομικά, αν τα παρεχόμενα χρήματα δεν φτάσουν για την ολοκλήρωση του προαναφερθέντος σχολείου. Η μικρή βοήθεια της κυβέρνησης θα ήταν η παροχή της μεγαλύτερης δυνατής ευκολίας για την ολοκλήρωση του ανωτέρω «καταστήματος». Κοινοποιώντας αυτά προς την Κυβέρνηση, την παρακαλούμε να υπάρξει μία συγκατάβαση για το σχέδιο της κατασκευής και γρήγορη ευόδωση των σκοπών μας.

Εν Γαστούνη τη 23 Οκτωβρίου 1830

Μένομεν ευσεβάστως⁵⁶⁹

Οι δημογέροντες της Επαρχιακής Συνελεύσεως»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

⁵⁶⁷Βλ. Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος: «Ιστορία της Γαστούνης»,...ό.π..., σ.9.

⁵⁶⁸Βλ. Πελοποννησιακά πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001 (Αμαλιάδα 7-9 Δεκεμβρίου 2001), Αθήνα 2003, σ.180

⁵⁶⁹Βλ. ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων. Γεν. Γραμμ. Φ 254, αρ. εγγρ. 259.

Πληροφορηθήκαμε τα εξής σχετικά με την ίδρυση ενός τοπικού ταμείου για τα σχολεία της επαρχίας Γαστούνης: Τα 50 «δίστηλα», που έχουν παραληφθεί από τους ενοικιαστές, και τα οποία ανήκουν στο σύνολο της επαρχίας Γαστούνης, αποτέλεσαν την «αρχή», δηλαδή τη βάση, του τοπικού ταμείου των σχολείων. Εξαιτίας της καθυστέρησης για τη λήψη της σχετικής ιδέας και της αδυναμίας για την εξαγωγή του συνόλου των κερδών, (επειδή ο καθένας κάνει ζημιολογικές προτάσεις σχετικά με τις προσωπικές του προσόδους), στο Ταμείο προστέθηκαν τελικά 240 ακόμα φοίνικες από το χειμερινό λιβάδι του χωριού Τραγανό, το οποίο είχε προπωληθεί από τους κατοίκους, και τους οποίους φοίνικες έπεισε η επιτροπή να τους παραχωρήσουν στα σχολεία. Κατόπιν, η διορισμένη επιτροπή για τα σχολεία παρουσιάζει τα πρακτικά της.⁵⁷⁰

Ο Κώστας Λούρμπας στο βιβλίο του «Η Γαστούνη» σ. 219-220 μας πληροφορεί, ότι η περιοχή της Γαστούνης είχε πάντοτε ανθρώπους που αποτέλεσαν μοχλό κάθε κοινωνικής και εθνικής αναπλάσεως. Ένας από αυτούς που έκαναν έντονη την παρουσία τους ήταν ο διδάσκαλος Γεώργιος Παπαντωνίου (1896-1957). Ένα φύλλο ποιότητας της Δημοτικής Εκπ/σεως Αμαλιάδος (2405/22-10-1939) ασχολείται με την εκτός υπηρεσίας δραστηριότητα του και τον προτείνει για επιθεωρητή. Εκείνο που έχει σημασία είναι δύο σημεία της εκθέσεως που δίνουν πληροφορίες για δύο σημαντικά έργα. «Το πρώτο δημοτικό σχολείο Γαστούνης το παρέλαβε τριθέσιο και το παρέδωσε εξαθέσιο. Το αποκορύφωμα της εξωσχολικής δράσης του είναι το «περίλαμπρο» εξαθέσιο διδακτήριο στη Γαστούνη, το οποίο οφείλεται στην ακούραστη δραστηριότητά του και την εμπιστοσύνη που ενέπνεε στην τοπική κοινωνία. Για τις δραστηριότητές του αυτές μάλιστα, έλαβε και τιμητικές αναφορές από την Υπηρεσία του».⁵⁷¹

Σημειώνουμε εδώ ότι σε περιοδεία του Υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου στην Κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου κατέβαλε ιδιαίτερες προσπάθειες την ανέγερση κτιρίου του Α' Δημοτικού Σχολείου Γαστούνης. Οι παρακάτω πληροφορίες για τα Δημοτικά Σχολεία της Γαστούνης προκύπτουν από τα Αρχεία που έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα.

Το Α' Δημοτικό Σχολείο Γαστούνης (άγνωστο το έτος ιδρύσεως του) λειτούργησε ως 3/θέσιο αρρένων μέχρι το έτος 1928-29 και ως μεικτόν 3/θέσιο μέχρι το έτος 1932-33.

Κατά το έτος 1937 προήχθηκε σε 6/θέσιο αφού συγχωνεύθηκε σε αυτό το Γ' 2/θέσιο μεικτό Δημ. Σχολείο Γαστούνης. Το έτος 1961 προήχθηκε σε 10/θέσιο.⁵⁷² Το έτος 1963 προήχθηκε σε 12/θέσιο.⁵⁷³

Το διδακτήριο του Σχολείου θεμελιώθηκε με ενέργειες του Συλλόγου Γαστούνης «Άγιος Νικόλαος» κατόπιν εράνων που είχαν ξεκινήσει από το έτος 1927. Η δαπάνη του κτιρίου έφθασε το ύψος των 250.000δρχ. Στη συνέχεια το Σχολείο παραχωρήθηκε στην Σχολική Εφορεία η οποία με ενέργειές της και με δαπάνες του

---

⁵⁷⁰ Βλ. ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων. Γεν. Γραμμ. Φ 252 Β'.

⁵⁷¹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Η Γαστούνη», ό.π..., σ.219-220

⁵⁷² Βλ. ΦΕΚ 101/26-6-1961, τ.Α'

⁵⁷³ Βλ. ΦΕΚ 193/4-11-1963, τ.Α'

Δημοσίου, κατάφεραν να ανοικοδομηθούν οκτώ (8) αίθουσες διδασκαλίας και δύο (2) γραφεία διδασκάλων.

Στην πόλη της Γαστούνης και άλλο Δημοτικό Σχολείο, το οποίο λειτούργησε ως Β' Δημοτικό Σχολείο από το έτος 1928. Το Σχολείο στεγάσθηκε σε ιδιόκτητο κτίριο της περιοχής που βρισκόταν στην Ν.Δ. πλευρά της πόλης (Συνοικισμός Αγγινάρα) του οποίου αργότερα η κυριότητα μεταβιβάσθηκε στο Δημόσιο. Το έτος όμως 1972 τα δύο παραπάνω σχολεία Α' και Β' συγχωνεύθηκαν και δημιουργήθηκε ένα και μόνο 15/θέσιο Σχολείο. Το ίδιο έτος υποβιβάσθηκε σε 12/θέσιο.⁵⁷⁴ Στη συνέχεια το ίδιο έτος διαιρέθηκε⁵⁷⁵ σε δύο εξαθέσια Σχολεία το Α' και Β' τα οποία λειτουργούν έτσι μέχρι και σήμερα. Το Α' 6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο συνεχίζει να στεγάζεται στο ίδιο απ' αρχής κτίριο το οποίο βρίσκεται στην Ν.Δ. πλευρά της πόλης. Το Β' 6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο μετά την διαίρεση και από το Σχολικό έτος 1972-73 συστεγάζεται με το Α' 6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο. Επίσης στην πόλη της Γαστούνης το έτος 1967 ιδρύθηκε και λειτούργησε το Α' 1/θέσιο Νηπιαγωγείο. Από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και σήμερα στεγάζεται σε μισθωμένο οίκημα. Αργότερα το Σχολικό έτος 1972-73 ιδρύθηκε και δεύτερο Νηπιαγωγείο με οργανικότητα 1/θέσιο το οποίο και αυτό στεγάζεται σε μισθωμένο ιδιωτικό οίκημα. Οι διδάσκαλοι που δίδαξαν κατά καιρούς στα παραπάνω σχολεία είναι οι εξής: Παπαμιχαλόπουλος Αργύριος, Βρεντσάγια Αναστασία, Διαμαντοπούλου Αφροδίτη, Παργινού Μαρία, Σπηλιόπουλος Αντώνιος, Σωτηρόπουλος Γεώργιος, Βασιλακοπούλου Δήμητρα, Παπαδόπουλος Αντώνιος, Τσιμπίδης Διονύσιος, Μυλωνάκη Ελένη, Συριόπουλος Γεώργιος και Γαλανάκης Μιχαήλ. Νηπιαγωγοί: Σταυροπούλου Βασιλική, Κατσαρού Αθηνά, Παπαθανασίου Ευγενία και Παπανδρέου Διονυσία.⁵⁷⁶

Η Λίτσα Δαμουλή – Φίλια στο βιβλίο της «Από την ανάμνηση στην Ιστορία», μας δίνει πληροφορίες για την οργάνωση και λειτουργία των Δημοτικών Σχολείων της Γαστούνης, μέσα από καθημερινά γεγονότα και εικόνες που χαρακτήριζαν την εποχή στην οποία αναφέρεται. Μεταξύ των άλλων μας λέει οι πονεμένοι αλλά τόσο δημιουργικοί αυτοί Έλληνες της Μικρασίας, ρίζωσαν στον τόπο και εμπιστεύθηκαν τα παιδιά τους στα σχολεία της αγαπημένης τους Ελλάδας. Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου η εκπαίδευση περιελάμβανε Δημοτικό, Ελληνικό και οκτατάξιο Γυμνάσιο. Η καθημερινή σχολική εμφάνιση των μαθητών και η επίσημη ήταν καθορισμένες. Οι μαθήτριες φορούσαν άσπρο πουκάμισο, φούστα μπλε μαρέν πλισέ και άσπρα σοσόνια. Το πουκάμισο είχε γιακά ναυτικό με μπλε σιρίτι. Οι μαθητές φορούσαν επίσης άσπρο πουκάμισο με γιακά ναυτικό, μπλε μαρέν κοντό παντελόνι και πηλίκιο στο κεφάλι. Αυτά βέβαια ίσχυαν στην περίπτωση που οι γονείς των μαθητών είχαν την οικονομική δυνατότητα να τα αγοράσουν. Επίσης η Δαμουλή μας πληροφορεί ότι το Δημοτικό Σχολείο στεγαζόταν σε ένα διώροφο σπίτι της αγοράς. Στον πρώτο όροφο στεγαζόταν το ταχυδρομείο και το τηλεγραφείο. Στο ισόγειο ήταν το Δημοτικό. Διευθυντής του Σχολείου για ένα διάστημα ήταν ο παπα-Βασίλης

---

⁵⁷⁴ βλ. ΦΕΚ 1489/2-5-1972, τ.Β'

⁵⁷⁵ βλ. ΦΕΚ 1489/2-5-1972, τ.Β'

⁵⁷⁶βλ. Ι.Α. των παραπάνω Δημοτικών Σχολείων Γαστούνης (Α' και Β'). φάκελοι: .(Α' Φ.28) και (Β' φ.16), και από τα αρχεία Α^{ου} και Β^{ου} Νηπιαγωγείου.

Στασινόπουλος που ήταν και ιερέας του Αγίου – Νικολάου. Αργότερα ανέλαβε ο Γεώργιος Παπαντωνίου. Οι δυσκολίες όμως και οι ελλείψεις στην οικογένεια και στο σχολείο ανάγκαζαν πολλά παιδιά να επαναλαμβάνουν τις τάξεις. Το 3^ο Δημοτικό Σχολείο άνηκε στο συνοικισμό Αγγινάρα. Τα περισσότερα παιδιά ήταν προσφυγόπουλα. Διευθυντής του σχολείου ήταν ο δάσκαλος Αβράμος Αβραμόπουλος. Επίσης η κυβέρνηση των φιλελευθέρων του Ελευθέριου Βενιζέλου με υπουργό παιδείας τον Γεώργιο Παπανδρέου, υποσχόταν «νέα σχολεία, ευρύχωρα, φωτεινά, άνετα οικήματα τα οποία θα έσωναν την υγεία των παιδιών και θα ανταποκρίνονταν πλήρως προς τον υψηλόν της λειτουργίας των σκοπόν... Εξύψωσιν της εκπαιδεύσεως κλπ».⁵⁷⁷ Με προσπάθειες των κατοίκων συμπεριελήφθηκε και η Γαστούνη στις περιοχές όπου θα κατασκευάζονταν Δημοτικά Σχολεία. Ταυτόχρονα με το Δημοτικό της Γαστούνης χτίστηκαν και άλλα σχολεία, όπως το Δημοτικό στου Λάππα. Λίγο αργό έρα η Β΄ και η Γ΄ τάξη μεταφέρθηκαν σε ένα νεόκτιστο, νεοκλασικού ρυθμού κτίριο, το 1^ο Δημοτικό της Γαστούνης. Εκεί μεταφέρθηκαν και οι μαθητές του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου που ήταν στην Αγγινάρα. Στο νέο Δημοτικό την εποχή εκείνη υπηρέτησε η νεοδιόριστη δασκάλα Τασία Φρετζάγια που καταγόταν από την Ζάκυνθο. Οι μαθητές του Α΄ Δημοτικού μάθαιναν απαραίτητα καλλιγραφία και έγραφαν με κονδυλοφόρους ξύλινους ή μεταλλικούς, που στη μία άκρη τους είχαν προσαρμοσμένη την πένα την οποία βουτούσαν στο μελανοδοχείο. Με τον τρόπο αυτό βέβαια η γραφή γινόταν πιο δύσκολη υπόθεση απ' ότι είναι σήμερα, αλλά ο μαθητής γινόταν το κάθε γράμμα του αλφάβητου και τη ζωή με την απαραίτητη βραδύτητα. Διευθυντής του Σχολείου ήταν ο Διονύσης Δερβιτσιώτης. Επίσης στο 1^ο Δημοτικό δίδαξαν η Αφροδίτη Διαμαντοπούλου και ο Γ. Παπαντωνίου. Οι σχολικές εκδηλώσεις γίνονταν μέσα στο σχολείο, ανοίγοντας μία διπλή πόρτα που έκανε δύο αίθουσες. Εκείνο τον καιρό είχε έρθει κάποιος Γαστουναίος, που ήταν χρόνια μετανάστης στην Αμερική, και είχε δωρίσει στο νέο σχολείο μία κινηματογραφική μηχανή του βωβού κινηματογράφου. Οι δάσκαλοι προέβαλαν ταινίες τύπου ντοκιμαντέρ στους μαθητές. Μία από αυτές είχε ως θέμα το ορυκτό αλάτι και τον τρόπο εξόρυξής του και τις αλυκές.⁵⁷⁸

ΛΗ. 6^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος

Το 6^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος ιδρύθηκε γύρω στο τέλος του Σχολικού έτους 1929-30 και προήλθε από τη συγχώνευση του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου θηλέων και του 4^{ου} Δημοτικού Σχολείου αρρένων. Στην αρχή λειτούργησε με οργανικότητα 4/θέσιο Δημοτικό Σχολείο και με διευθυντή τον Βασίλειο Παπαδιονυσίου. Κατά το Σχολικό έτος 1938 προήχθηκε από 4/θέσιο σε 5/θέσιο. Μετά τον Β. Παπαδιονυσίου την διεύθυνση του Σχολείου ανέλαβε ο Αλέκος Οικονομόπουλος, ο οποίος ανέπτυξε θαυμαστή κοινωνική και εκπαιδευτική δράση και το Σχολείο έμεινε γνωστό ως

⁵⁷⁷Βλ. Απόσπασμα από το άρθρο σχετικό με την περιοδεία του Βενιζέλου σε φιλελεύθερη εφημερίδα της Βόρειας Ελλάδας, αρ.φ. 14

⁵⁷⁸Βλ. Λίτσα Δαμουλή – Φίλια: «Από την ανάμνηση στην Ιστορία», περιήγηση στη Γαστούνη και στην Ηλεία του περασμένου αιώνα (1880 – 2000), εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα 2004, σ.51-54

Σχολείο «Οικονομόπουλου». Τον κ. Οικονομόπουλο τον διαδέχθηκε στην διεύθυνση του Σχολείου κατά το Σχολικό έτος 1952 ο Θεόδωρος Κούκος. Στις 27-3-1953 το Σχολείο προήχθηκε από 5/θέσιο σε 7/θέσιο. Τον Κούκο διαδέχθηκε στην διεύθυνση ο Χρύσανθος Αποστολόπουλος κατά το Σχολικό έτος 1962-63. Στις 9-7-1959 το Σχολείο προήχθηκε από 6/θέσιο σε 7/θέσιο και της 4-11-1963 από 7/θέσιο σε 8/θέσιο και στις 26-6-1965 από 8/θέσιο σε 9/θέσιο. Όταν αποχώρησε από την υπηρεσία ο Αποστολόπουλος την διεύθυνση του Σχολείου ανέλαβε η σύζυγός του Αλεξάνδρα Νικολοπούλου κατά το Σχολικό έτος 1969-70 και αυτήν αργότερα την διαδέχθηκε στην διεύθυνση ο Ευστάθιος Ζαχαρόπουλος κατά το Σχολικό έτος 1971-72. Στις 29-9-70 το Σχολείο υποβιβάστηκε από 9/θέσιο σε 8/θέσιο και στις 20-5-72 από 8/θέσιο σε 6/θέσιο. Από τον καιρό που ιδρύθηκε το Σχολείο στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά ενοικιαζόμενα κτίρια του (Σιγαλού – Παναγιωτόπουλου – Βασιλικόπουλου) τα οποία δεν πληρούσαν πάντοτε τους όρους της υγιεινής στέγασης και ωραία εμφάνιση. Το Σχολείο κατόρθωσε να αποκτήσει δικό του κτίριο το έτος 1982 όπου και στεγάζεται στην οδό Παπαφλέσσα. Πολλοί μαθητές που αποφοίτησαν από το Σχολείο αυτό διέπρεψαν στην κοινωνία ως επιστήμονες καλλιτέχνες, επιχειρηματίες και άριστοι οικογενειάρχες.

Κατάλογος διδασκόντων 6^ο Δημ. Σχολ. Αμαλιάδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Ευαγγελία Μακρή
2.	Μαρία Νταβή
3.	Παναγιώτα Κίντου
4.	Ζωή Φραγκογιαννοπούλου
5.	Διονύσιος Νταής
6.	Διονυσία Νινοπούλου
7.	Παναγιώτα Κυριακοπούλου
8.	Κων/νος Σαραντόπουλος

579

ΑΘ. Δημοτικό Σχολείο Παλαιοχωρίου

Το χωριό Παλαιοχώρι βρίσκεται Δυτικά της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου (9) χιλιόμετρα. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται στους 350 κατοίκους και η έκτασή του περίπου 12.000 στρέμματα. Το υπάρχον σημερινό σχολικό διδακτήριο, είναι ιδιοκτησία του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Παλαιοχωρίου. Χτίστηκε το έτος 1895 σε οικόπεδο ιδιοκτησίας του Ν. Κακολύρη με έξοδα του ιδίου, της κοινότητας καθώς και με την προσωπική εργασία των κατοίκων. Το έτος 1955 στο σχολείο χορηγήθηκε πίστωση 10.000 δρχ. για διάφορες κτιριακές επισκευές. Το έτος 1958 προήχθηκε σε 2/θέσιο, όπως προκύπτει από το υπ' αριθ.

⁵⁷⁹Βλ. Ι.Α, 6^ο Δ.Σ. Αμαλιάδος

αρ. φ. 14 «οργανικότητα Σχολείου»

αρ.φ. 1 «Εισερχόμενα Έγγραφα»

αρ.β .1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. διδακτ. Προσωπικού».

232/31-1-58 έγγραφο της επιθεώρησης Αμαλιάδος, με το οποίο μάλιστα ζητούσαν την δωρεάν διάθεση δεύτερης αίθουσας για να εκτελεσθεί το Β.Δ. προαγωγής. Η τότε διευθύντρια του Σχολείου Νινοπούλου Διονυσία αφού ήρθε σε συνεννόηση με τον πρόεδρο της κοινότητας και τους κατοίκους απάντησε ότι υπάρχει στη διάθεση του Σχολείου δεύτερη αίθουσα. Έκτοτε και μέχρι σήμερα λειτουργεί ως 2/θέσιο.⁵⁸⁰ Το έτος 1971, κατασκευάστηκαν με δαπάνη του Σχολικού Ταμείου το υπόστεγο και η περίφραξη του Σχολικού διδακτηρίου. Για το παραπάνω Σχολείο το Δημόσιο μέχρι και τον μήνα Οκτώβριο του 1972 κατέβαλλε μηνιαίο ενοίκιο 225 δρχ. Όμως από τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, μετέβαλε το μίσθωμα και πλήρωνε ενοίκιο 425 δρχ μηνιαίως. Επίσης η Μ. Πετροπούλου, καθηγήτρια Γυμναστικής Αγωγής δώρισε στη Σχολική βιβλιοθήκη 100 τόμους βιβλίων παραμυθιών και λογοτεχνικών περιεχομένων. Σε άλλη επίσης δωρεά προέβη ο Κ. Σταθόπουλος, ο οποίος κατάγεται από το Παλαιοχώρι. Ο Σταθόπουλος δώρισε σόμπες πετρελαίου για την θέρμανση όλου του σχολείου.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Παλαιοχωρίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Διονύσιος Κόκκαλης
2.	Πατσαλιά Ελένη
3.	Νινοπούλου Διονυσία
4.	Γιόβας Παναγιώτης
5.	Αχιλλέας Κοπαρίνος
6.	Μαρία Ξυλά
7.	Τσίπηρα Γεωργία
8.	Βόγκας Ευθύμιος
9.	Πασσά Νίκη
10.	Κατοχιανού Θεοδώρα
11.	Ρέλλος Νικόλαος
12.	Κατριμπούζα Δήμητρα 581

Μ. 4^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος

Λόγω έλλειψης αρχείου προ του έτους 1934, είναι άγνωστο το έτος ιδρύσεως του 4^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αμαλιάδος. Μέχρι το έτος 1900 το σχολείο στεγαζόταν σε ισόγειο κτίριο το οποίο άνηκε στον Ιερό Ναό του Αγίου Γεωργίου και βρισκόταν πλησίον του παραπάνω Ιερού Ναού και στου συνοικισμού «Καλίτσα». Το έτος 1934 το Σχολείο μεταστεγάστηκε σε Δημόσιο Σχολικό κτίριο, το οποίο θεμελιώθηκε από τον τότε Υπουργό παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου και που στεγάζεται μέχρι και

⁵⁸⁰ Βλ. Β.Δ. 18-6-1959, ΦΕΚ 138/9-7-1959, τα.Α'

⁵⁸¹ Βλ. Ι.Α , Δ.Σ. Παλαιοχωρίου

αρ. φ. 12 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

σήμερα. Θεωρείται το καλύτερο απ' όλα τα Σχολικά κτίρια της Αμαλιάδος. Είναι κτισμένο στην πλέον πυκνοκατοικημένη περιοχή της πόλεως και κοντά στην πλατεία του Ανεμόμυλου. Καταλαμβάνει ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο που περικλείεται από τις οδούς Κουρογιαννοπούλου – Γραβιάς και Πολυτεχνείου – Θεμιστοκλέως.

Το Δον Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδος διέθετε πλήρη εξοπλισμό (έπιπλα, εποπτικά όργανα) κλπ. τα οποία κατεστράφησαν κατά την περίοδο της Γερμανικής κατοχής κατά την οποία το παραπάνω σχολείο χρησιμοποιήθηκε σαν καταυλισμός των στρατευμάτων κατοχής. Επίσης το σχολείο αυτό διέθετε μία αίθουσα που λειτουργούσε ως εστιατόριο όπου έτρωγαν τα άπορα παιδιά.

Το έτος 1968 με Β.Δ., προήχθηκε σε 7/θέσιο⁵⁸² το οποίο μ' αυτή την οργανικότητα λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Ανάμεσα στους διδασκάλους που υπηρέτησαν στο 4^ο Δημ. Σχολείο Αμαλιάδος, ξεχωριστή ήταν η παρουσία του εκπ/κου Ν. Σκανδάμη. Ο Ν. Σκανδάμης εκτός από τη σπουδαία παιδαγωγική του κατάρτιση και το άριστο ήθος του, διακρίθηκε και ως λογοτέχνης αγιογράφος και μουσικός. Δημοσίευσε τρία λογοτεχνικά δοκίμια, και εξέδωσε ποιητική συλλογή με τον τίτλο «Στεναγμοί». Διακόσμησε με αγιογραφίες τον Ναό του Αγίου Γεωργίου και διακρίθηκε ως μουσικός. Μετά τον Ν. Σκανδάμη μία άλλη πνευματική μορφή ελάμπρυνε το Δ' δημοτικό Σχολείο και την πόλη της Αμαλιάδος ήταν ο αείμνηστος διδάσκαλος αναπληρωτής Επιθεωρητού και συγγραφέας Παναγιώτης Αλεξόπουλος.

Κατάλογος διδασκόντων 4^ο Δημ. Σχολ. Αμαλιάδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	
1.	Κάκουρα Μαργαρίτα	
2.	Γούργουρα Αναστασία	
3.	Ψαχούλιας Βασίλειος	
4.	Σαφαρή Ελένη	
5.	Παπαδόπουλος Αντώνιος	
6.	Κωνσταντοπούλου Μαρία	
7.	Κατσαβού Χρυσή	
8.	Φιλιππόπουλος Νικόλαος	
9.	Κανελλόπουλος Ιωάννης	
10.	Παπαλεωνίδα 583	Αθηνά

ΜΑ. 5^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδας

⁵⁸² Βλ. Β.Δ. 545/11-6-65 ΦΕΚ 123/29-6-65

⁵⁸³ Βλ. Ι.Α., 4^ο Δ.Σ. Αμαλιάδος

αρ.β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

Η χρονολογία ιδρύσεως του Σχολείου είναι άγνωστη. Από το αρχείο του Σχολείου προκύπτει ότι την 1^η Νοεμβρίου 1900 ο Διευθυντής του Δ΄ Δημοτικού Σχολείου Αμαλιάδος, Φιλιππόπουλος Ιωάννης υπέγραψε πρωτόκολλο παραλαβής του οικήματος ιδιοκτησίας Φρόσως Σταυριανού για την στέγαση του 2/τάξιου Ε΄ Δημοτικού Σχολείου Αμαλιάδος. Κανένα όμως στοιχείο δεν υπάρχει για την εγκατάσταση του Σχολείου στο παραπάνω οίκημα. Της 28 Ιουλίου 1942 ζητήθηκε η διακοπή μισθώσεως του εν λόγω οικήματος. Έκτοτε και μέχρι το έτος 1951 προκηρύχθηκαν δημοπρασίες και έγιναν προσπάθειες για την ανεύρεση οικήματος προς εγκατάσταση του Σχολείου. Τελικά βρέθηκε το οίκημα του Τρυφ. Γκινάλα και στις 21 Ιουνίου 1951 έγινε η μεταστέγαση του Σχολείου υπό τον Διευθυντή Παν. Αλεξόπουλου.

Από το έτος 1952 μέχρι το έτος 1959 λειτουργούσε ως τριθέσιο. Οι μετέπειτα μεταβολές οργανικότητας του Σχολείου έχουν ως εξής:

1. Με Β.Δ. που εκδόθηκε το έτος 1959 προήχθηκε από 3/θέσιο σε 4/θέσιο.
2. Με Β.Δ. που εκδόθηκε το έτος 1962 αυξήθηκε η οργανικότητα του Σχολείου κατά μία θέση δηλ. από 4/θέσιο έγινε 5/θέσιο.
3. Με Β.Δ. που εκδόθηκε το έτος 1963 αυξήθηκε η οργανικότητα του Σχολείου από 5/θέσιο έγινε 6/θέσιο.
4. Με Β.Δ. που εκδόθηκε το έτος 1964 αυξήθηκε η οργανικότητα του Σχολείου από 6/θέσιο σε 7/θέσιο.
5. Με Β.Δ. που εκδόθηκε το έτος 1966 προήχθηκε από 7/θέσιο σε 8/θέσιο.
6. Το έτος 1967 με απόφαση της περιφερειακής Διοικήσεως Πελοποννήσου που δημοσιεύθηκε έγινε υποβιβασμός του Σχολείου από 8/θέσιο σε 7/θέσιο. Από το έτος 1968 το Σχολείο στεγάζεται στο διδακτήριο του Δ΄ Δημοτικού Σχολείου σύμφωνα με έγγραφο του Επιθεωρητή Αμαλιάδος.

Κατάλογος διδασκόντων 5^ο Δημ. Σχολ. Αμαλιάδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Αλεξόπουλος Παναγ.
2.	Αθανάσιος Κωνσταντόπουλος
3.	Πόπη Λανταβού
4.	Μαρία Λαζαράτου
5.	Γεώργιος Δροσόπουλος
6.	Ελένη Σαφαρή
7.	Αγγελική Σταματάκη
8.	Γεώργιος Σαφαρής
9.	Διαμαντοπούλου Αφροδίτη 584

⁵⁸⁴ Βλ. Ι.Α., 5^ο Δ.Σ. Αμαλιάδος
 αρ.φ 12 «οργανικότητα του Σχολείου»
 αρ. φ 4 «Σχολικό Διδακτήριο»
 αρ. β 1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»
 αρ. β 1 «Β.Μ. διδακτικού προσωπικού».

ΜΒ. Δημοτικό Σχολείο Κοροΐβου

Σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες παλαιότερων το Δημοτικό Σχολείο Κοροΐβου λειτουργούσε και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας από Ιεροδιδάσκαλους μέσα στον ιερό Ναό της Αγίας Παρασκευής. Μετά την επανάσταση και την ομαλοποίηση της πολιτικής ζωής ξεκίνησε η εκπαιδευτική διαδικασία και στο παραπάνω χωριό. Το ρόλο του διδασκάλου έπαιξαν κυρίως οι ιερείς της Αγίας Παρασκευής. Αργότερα με τη λειτουργία των διδασκαλείων διορίστηκαν κάποιοι διδάσκαλοι των οποίων τα ονόματα δεν διεσώθησαν. Μπορέσαμε όμως να πληροφορηθούμε από μαρτυρίες κατοίκων, αλλά και από στοιχεία μαθητολογίων που διεσώθησαν και μεταφέρθηκαν στο Δήμο Γαστούνης, τα ονόματα μερικών από τους εκπαιδευτικούς που υπηρέτησαν στο Δημοτικό Σχολείο Κοροΐβου. Πληροφορίες για το έτος ίδρύσεως του Σχολείου δεν υπάρχουν. Προ του έτους 1901 υπηρέτησε στο παραπάνω σχολείο ο διδάσκαλος και ποιητής Νικόλαος Σκανδάμης από την Αμαλιάδα. Το σχολείο στεγαζόταν σε κτίριο το οποίο είχε παραχωρήσει ο Ιερός Ναός της Αγίας Παρασκευής. Στο κτίριο αυτό στεγάσθηκε και λειτούργησε το Δημοτικό Σχολείο Κελεβής (γειτονικό χωριό) μέχρι την περίοδο των καταστρεπτικών σεισμών της Ζακύνθου το έτος 1953, το οποίο κρίθηκε ακατάλληλο και επικίνδυνο για την στέγαση των μαθητών και κατεδαφίστηκε. Μάλιστα για μια μεγάλη περίοδο το σχολείο λειτούργησε σε σκηνές που παραχώρησε στην Κοινότητα γι' αυτό το σκοπό το Δημόσιο. Στη συνέχεια ανοικοδομήθηκε το νέο διδακτήριο στο οποίο στεγάσθηκε το σχολείο. Από το έτος 1911 και για αρκετά χρόνια υπηρέτησε στο σχολείο ο διδάσκαλος Αβράμιος Αβραμόπουλος ή Πεπελάσης από τη Γαστούνη. Την περίοδο 1930 μέχρι και το έτος 1935 υπηρέτησε ο δάσκαλος Αριστείδης Βασιλάκης ή Κουτσαβίτης απόγονος των αγωνιστών του '21 Γρηγορίου και Παναγιώτη Βασιλάκη από την Σίτσοβα της Μεσσηνίας. Το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα υπηρέτησε ο δάσκαλος Κων/νος Καραλής τον οποίο διαδέχθηκε η διδασκάλισσα Ευγενία Κριθαρά από την Αμαλιάδα η οποία υπηρέτησε στο σχολείο μέχρι το έτος 1947. Την διαδέχθηκε ο δάσκαλος Αλέξανδρος Νταλαμάρας από το χωριό Σώστι, ο οποίος υπηρέτησε στο σχολείο μέχρι το έτος 1964. Το σχολείο μέχρι το έτος αυτό λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Στη συνέχεια τον Νταλαμάρα τον διαδέχθηκε η διδασκάλισσα Άννα Θεοδόση από τα Λεχαινά κόρη της γνωστή ποιήτριας Τούλας Τρυφωνοπούλου – Θεοδόση επίσης δασκάλα.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Κοροΐβου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Καλοβρύνα Γεωργία
2.	Καραγκούνη Μηλιά
3.	Σπηλιόπουλος Παναγιώτης
4.	Αδαμοπούλου Βασιλική
5.	Νικόλαος Κουλούρης
6.	Ειρήνη Παναγάκη

Αν και το σχολείο για πολλά χρόνια αριθμούσε μεγάλο αριθμό φοιτούντων μαθητών (80 – 90) τα τελευταία χρόνια άρχισε η αντίστροφη μέτρηση, μέχρι που στις μέρες μας το Δημοτικό Σχολείο έπαυσε να λειτουργεί και οι λίγοι μαθητές που απέμειναν

φοιτούν στο Δημοτικό Σχολείο της Γαστούνης. Τα τελευταία χρόνια στο κτίριο του Δημοτικού Σχολείου λειτουργεί Νηπιαγωγείο με ελάχιστα παιδιά.⁵⁸⁵

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ	
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
1 ^ο Αμαλιάδος	1840
Καρδαμά	1866
Σαβαλίων	1870
Γερακίου	1870
Αυγείου	1880
Σιμόπουλου	1880
Περιστερίου	1883
Λάττα	1885
Αγραπιδοχωρίου	1886
Αμπελόκαμπου	1890
Κεραμιδιάς	1890
Χαβαρίου	1892
Οινόης	1895
Ήλιδας	1895
Μαζαρακίου	1896
3 ^ο Αμαλιάδος	1897
2 ^ο Αμαλιάδος	1898
Δαφνιώτισσας	1900
Δάφνης	1900
Αγίου Ιωάννου	1900
Δουνεϊκών	1900
Εφύρας	1900
Βουλιαγμένης	1900
Κολοκυθά	1900
Σκλίβα	1900
Καλυβίων Ήλιδος	1900
Μαραθιάς	1900
Ροβιάτας	1900
Προδρόμου	1900
Λαγανά	1900
Ρουπακίου	1900
Κάμπου	1900
Αγίου Δημητρίου	1900
Απιδούλας	1901

⁵⁸⁵Βλ. α) Ι.Α. , Δ.Σ. Κοροίβου

αρ. φ. 4 «Σχολικό διδακτήριο» και

β) Λεωνίδα Γ. Μαργαρίτης : «Χρονικό του Κοροίβου», Πάτρα 2009, σ.σ. (64 – 67).

Βάλμης	1905
Αστερέϊκων	1907
2 ^ο Γαστούνης	1928
6 ^ο Αμαλιάδος	1929-1930
Παλαιοχωρίου	1955
4 ^ο Αμαλιάδος	Δεν υπάρχει
5 ^ο Αμαλιάδος	Δεν υπάρχει
Κόροιβου	Δεν υπάρχει

ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΕΧΑΙΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΕΧΑΙΝΩΝ Ν. ΗΛΕΙΑΣ

Στην εκπαιδευτική περιφέρεια Λεχαινών Ν. Ηλείας, με έδρα τα Λεχαινά, ανήκουν τα Σχολεία των παρακάτω Δήμων:

- 1) Ανδραβίδας
- 2) Βαρθολομιού
- 3) Βουπρασίας
- 4) Γαστούνης
- 5) Κάστρου – Κυλλήνης
- 6) Λεχαινών
- 7) Τραγανού

Δημοτικά Σχολεία που ανήκουν στην εκπαιδευτική περιφέρεια Λεχαινών.

Οργανικότητα	Σχολεία
1/θ	Δ.Σ. Στρουσίου
12/θ	Δ.Σ. Ανδραβίδας ³
10/θ	1 ^ο Δ.Σ. Βαρθολομιού
9/θ	2 ^ο Δ.Σ. Βαρθολομιού
1/θ	Δ.Σ. Δάφνης Λεχαινών
6/θ	Δ.Σ. Νέας Μανωλάδας
6/θ	2 ^ο Δ.Σ. Βάρδας
5/θ	Δ.Σ. Μανωλάδας
3/θ	Δ.Σ. Κουρτεσίου
12/θ	1 ^ο Δ.Σ. Βάρδας
6/θ	Δ.Σ. Καβασίων
4/θ	Δ.Σ. Κάστρου
4/θ	Δ.Σ. Νεοχωρίου
6/θ	Δ.Σ. Κ.Παναγιάς – Κυλλήνης
1/θ	Δ.Σ. Αρετής
10/θ	2 ^ο Δ.Σ. Λεχαινών
2/θ	Δ.Σ. Μπορσίου
4/θ	Δ.Σ. Μυρσίνης

9/θ	1 ^ο Δ.Σ. Λεχαινών
12/θ	Δ.Σ. Τραγανού
2/θ	Δ.Σ. Αγίας Μαύρας

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΑ ΛΕΧΑΙΝΑ

Σχετικά με την ετυμολογία του ονόματος Λεχαινά οι γνώμες διχάζονται. Ο Κων. Ηλιόπουλος θεωρεί ότι παράγεται από κάποιο ντόπιο κύριο όνομα, ενώ ο Ντίνος Ψυχογιός αναπτύσσει με βάση δικές του έρευνες μια πολύ ενδιαφέρουσα εκδοχή για την παραγωγή του ονόματος από τη λέξη «λεχώνα», σε συσχετισμό με τα θεραπευτικά νερά του Μασχονερίου και τα έθιμα ευτοκίας.⁵⁸⁶

Ο Κων. Ηλιόπουλος στο «Τοπωνυμιακόν της Ηλείας», αναφέρει ότι τα Λεχαινά μνημονεύονται υπό το τύπο «Lichina», υπάρχοντα το έτος 1324, τότε που δόθηκαν από τον τότε ηγεμόνα του Μοριά Ιωάννη Γραυινό, με μερικά άλλα τιμάρια του, στους δανειστές του φλωρεντίνους, τραπεζίτες Ατζαγιώλες, έναντι χρηματικού ποσού, το οποίον αυτοί του είχαν δανείσει.⁵⁸⁷

Επίσης αναφέρεται στο χρονογραφικό σημείωμα του Ζακυνθινού Μάτεση του έτους 1687 ότι «τα Λεχινά εξεκληρίσανε από πανούκλα». Στη Βενετική απογραφή της Ήλιδας του 1689 αναφέρονται: «Lechiena case 22, Bateghe 4», (Σπίτια 22, καλυβόσπιτα 4).

Ο G. Alberghetti αναφέρει το όνομα με τον τύπο «Lechiena», στο τέλος του βιβλίου του Pier Antonio Pacifico.⁵⁸⁸ Ο Ντίνος Ψυχογιός στον «Κώδικα της Παναγίας της Λεχαινίτισσας και τα Λεχαινά» γράφει ότι ο περιηγητής Leake μας πληροφορεί ότι τα βιβάρια Κοτυχίου και Κουνουπελίου ενοικιάζοντο σε Έλληνες των Λεχαινών και της Γαστούνης από τους Χοτομαναίους, ο δε Rouqueville απλώς γράφει ότι πέρασε έξω από τα Λεχαινά, κοντά στον Μάζι, πηγαίνοντας προς τον Πύργο. Επίσης αναφέρει ότι από τα ονόματα των δωρητών του Κώδικα συμπεραίναμε ότι τα Λεχαινά γύρω στο 1800 είχαν περίπου 750 κατοίκους, ότι ο Πύρρος ο Θετταλός στο βιβλίο του «Περιήγησις ιστορική και βιογραφία», Αθήνα 1848, σελ. 75 αναφέρει ότι πέρασε «από τα Λεχαινά και ότι τους ήλθομεν εις Κυλλήνην».⁵⁸⁹

Τα Λεχαινά δεν υπήρχαν στην αρχαιότητα. Στην σημερινή τους θέση θα υπήρχαν ασφαλώς δασίοι βαλτεροί λόγγοι, όπως συμπεραίνει κανείς από την υφή και τη μορφολογία του εδάφους της περιοχής. Ο Ντίνος Ψυχογιός έχει περιγράψει λεπτομερέστατα το πλούσιο φυσικό περιβάλλον της Μυρτουντίας και ιδιαίτερα έχει αναφέρει σε υδατογραφικά στοιχεία. Επίσης πίστευαν πως τα νερά των πηγών έδιναν στις γυναίκες γονιμότητα υγεία και μακροχρόνια νεότητα. Έτσι οι μελλόνυφες δεν

⁵⁸⁶ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Ο Δήμος Μυρτουντίων και τα Λεχαινά», έκδοση Δήμου Λεχαινών, Λεχαινά 2009, σ. 65

⁵⁸⁷ Βλ. «Τοπωνυμιακόν της Ηλείας», Επετηρίς εταιρείας Ηλειακών Μελετών, τόμος ΣΤ', σ. 39-40

⁵⁸⁸ Βλ. «Breve Descrizzioue corographica del Peloponneso o Morea, in VENEZIA 1704, p. 124»

⁵⁸⁹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Ο Δήμος Μυρτουντίων... ό.π....», σ. 66

παρέλειπαν να λουστούν στα νερά κάποιας τέτοιας πηγής, πριν το γάμο τους. Τους αποδίδονταν και μαντικές ιδιότητες ιδίως σε θέματα υγείας.⁵⁹⁰

Σύμφωνα με τα παραπάνω, φυσικό είναι τα τόσο κοντινά μέρη των Λεχαινών με τα θαυματουργά νερά, που κάποτε έλεγαν λεχώνια νερά, να έδωσαν το όνομα, στον οικισμό που σήμερα γνωρίζουμε ως Λεχαινά. Η λέξη δηλαδή Λεχαινά έχει σχέση με τη λέξη λεχώνα.⁵⁹¹

Τα Λεχαινά είναι χτισμένα στο κέντρο του δυτικού μέρους του Ηλειακού κάμπου βόρεια του Πηνειού του κάμπου της Γαστούνης όπως ήταν περισσότερος γνωστός. Η ευρύτερη περιοχή τους ορίζεται από τη λιμνοθάλασσα του Κοτυχίου, τα χαμηλά υψώματα του Αϊ – Γιώργη τον ποταμό Ανισάτο και το Ιόνιο πέλαγος.⁵⁹²

Η περιοχή Μυρτουντίων είναι από τις πιο πλούσιες σε νερό στην «πολύνδρη» Ηλεία. Ο τώος δήμος Μυρτουντίων περιλάμβανε τις τρεις από τις έξι λιμνοθάλασσες του Νομού (Κοτύχι, Λάμια, Λίμνη) και τις τρεις από τις πέντε θερμοπηγές (Κουνουπέλι, Λίντζι (Κυλλήνης), Μοσχονέρι).⁵⁹³ Εκτός από τον Πηνειό ο κάμπος έχει πολλά άλλα μικρότερα ποτάμια και λαγκάδια, έλη, πηγές αλλά και αναβλύζοντα νερά (μάτια ή άμπουλες). Σήμερα που τα έλη έχουν αποξηραθεί, η εικόνα των άφθονων νερών αναπληρώνεται τα καλοκαίρια από τα ανοιχτά του φράγματος του Πηνειού που διατρέχουν τον κάμπο.⁵⁹⁴

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ (1865 – 1922)

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας υπήρξε ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς και σημαντικούς πεζογράφους.

Η εποχή που έζησε κι εδημιούργησε το λογοτεχνικό του έργο είναι από τις πιο αξιόλογες στη νεότερη πνευματική ιστορία του τόπου μας. Χαρακτηριστικά ο καθηγητής της Βυζαντινής και Νεοελληνικής Ιστορίας Ντίτριχ, γράφει για τον Α. Καρκαβίτσα τα εξής: «Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας ανήκει στα μεγαλύτερα γλωσσοπλαστικά ταλέντα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας. Έδωσε την ώθηση για ένα εθνικό διηγηματικό είδος, που κλείνει μέσα του ολόκληρη τη λαϊκή ψυχή».

Τον Ανδρέα Καρκαβίτσα απασχολούσαν όλες οι λαογραφικές εκδηλώσεις του Ελληνικού λαού, τα δημοτικά τραγούδια, τα παραμύθια, οι παραδόσεις, οι δεισιδαιμονίες, η μαντική, οι παροιμίες, οι ευχές, οι κατάρες και οι προλήψεις. Από δημοτικά τραγούδια παίρνει εκείνα που αναφέρονται στους αγωνιστές της Τουρκοκρατίας.⁵⁹⁵

---

⁵⁹⁰Βλ. Αναστασία Β. Κουρή – Χαλβατζάρα: «Το Κάστρο Χλεμούτσι και τα Λουτρά Κυλλήνης, Αθήνα 2008, σ. 45

⁵⁹¹ Βλ. Κώστας Λούρμπας: «Ο Δήμος Μυρτουντίων και τα Λεχαινά», ...ό.π..., σ. 68.

⁵⁹² Βλ. «Λεχαινά»: πολιτιστική ομάδα «ΦΡΑΓΜΑ», Λεχαινά 1987, σ. 20

⁵⁹³ Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου: «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων» ...ό.π..., σ. 48

⁵⁹⁴ Βλ. Ντ. Ψυχογιός: «Μυρτουντιακά», Ηλειακά Θ` (1956) σ. 173.

⁵⁹⁵Βλ. Ανδρέας Καρκαβίτσας για τον πολιτισμό, (1866-1922), Διεθνής εκδόσεις, «Λαϊκό Πανεπιστήμιο» (αρ. φ. 38237/66), Υπό Χ. Παπαβραμιόπουλου Τσικούρη, Αθήνα 1995, σ. 166

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας γεννήθηκε στα Λεχαινά το 1865 από τον Δημήτριο Καρκαβίτσα και την Άννα Βασιλείου Σκαλτσά. Το 1870 γράφεται στο Δημοτικό Σχολείο Λεχαινών. Τα παιδικά του χρόνια παρνούν με τις απλές λύπες και τις απλές χαρές που θα μπορούσαν ν' αγγίζουν την ψυχή ενός παιδιού. Κατόπιν συνέχισε τις σπουδές του στο Α' Γυμνάσιο της Πάτρας.

Σπούδασε ιατρική στο εθνικό πανεπιστήμιο και κατατάσσεται στο στρατό ξηράς ως μόνιμος με τον βαθμό του Ανθυπίατρου, υπηρέτησε όμως ως γιατρός και στο Εμπορικό Ναυτικό. Την περίοδο αυτή έγραψε και τα θαλασσινά του διηγήματα που είναι από τα καλύτερα.⁵⁹⁶

Το 1917 αρρώστησε και νοσηλεύτηκε στο σανατόριο της Πεντέλης. Τις 24 Οκτωβρίου του 1922 πεθαίνει και ενταφιάζεται στο νεκροταφείο Αμαρουσίου. Το 1927 μεταφέρονται τα οστά του Ανδρέα Καρκαβίτσας στον οικογενειακό του τάφο στα Λεχαινά. Το 1935 συγκροτήθηκε επιτροπή στο Δήμο Λεχαινών για την ανέγερση της προτομής του.⁵⁹⁷

Το έργο του Καρκαβίτσα είναι πλημμυρισμένο από Ελλάδα. Μέσα από αυτό προσπάθησε να μας παρουσιάσει τις λαϊκές παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα της, να κηρύξει την κοινωνική αναγέννηση και να επισημάνει τα ελαττώματα και τις αδυναμίες της ψυχής της.⁵⁹⁸

Ο Καρκαβίτσας θεωρείται από τους θεμελιωτές του Ελληνικού διηγήματος και πρόγονος της Ηλειακής αφηγηματογραφίας. Ένας από τους κορυφαίους των νεοελληνικών γραμμάτων, που έγινε δημιουργός μιας ιστορικής παράδοσης. Στάθηκε ο διαφωτιστής μαζί με τον Παπαδιαμάντη του ηθοδιηγήματος που ξεκινάει από το θρύλο, τη λαϊκή κουβέντα και τη λαϊκή ψυχή. Οι διηγηματικές συλλογές, οι νουβέλες και τα' Αναγνωστικά του Δημοτικού Σχολείου με τη χρονική σειρά της πρώτης έκδοσης των τόμων είναι η ακόλουθη:

1. «Διηγήματα», 1892, 1921
2. «Η Λυγερή», 1896, 1920
3. «Ο Ζητιάνος», 1897, 1920
4. «Λόγια της πλωρης», 1899, 1918-19 (α)
5. «Παλιές αγάπες», 1900, 1919
6. «Ο Αρχαιολόγος», 1904
7. «Διηγήματα του γιαλού», 1922
8. «Διηγήματα για τα παλικάρια μας», 1922
9. «Αναγνωστικό Γ' Δημοτικού», 1918, 1920
10. «Η πατρίδα μας» Αναγνωστικό Δ' Δημοτικού, 1919, 1920
11. «Διγενής Ακρίτας», Αναγνωστικό Ε' Δημοτικού, 1920
12. Διηγήματα Πραγματογνωστικά», 1920

---

⁵⁹⁶Βλ. Αθανάσιου Κ. Βακαλόπουλου: «Ανδρέας κ' Κώστας Καρκαβίτσας» και τα Λεχαινά, Αθήνα 1984.

⁵⁹⁷Βλ. Ανθολόγιο Λεχαινών: «Ανδρέας Καρκαβίτσας», Ανθολόγηση – Χρονολόγιο, Διονύσης Κράγκαρης, έκδοση: Δήμος Λεχαινών, Λεχαινά 2006, σ.45

⁵⁹⁸Βλ. Θεόδωρος Πολυζωγόπουλος: «Η ζωή και το έργο του διηγηματογράφου Ανδρέου Καρκαβίτσα», έκδοση, Διδασκαλικού Συλλόγου Λεχαινών, Μάιος 1962, σ.72

Χάρτης Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Λεχαινών
Πηγή: 2^ο Γραφείο Π.Ε. Λεχαινών Ν. Ηλείας

Α. Δημοτικό Σχολείο Καπελέτου

Το Δημοτικό σχολείο Καπελέτου ιδρύθηκε το έτος 1870. Το Σχολείο μέχρι το 1903 μέχρι σήμερα λειτουργεί ως Δημόσιο. Στην αρχή και μέχρι το 1936 στεγαζόταν σε ιδιωτικό κτίριο με ενοίκιο, στη συνέχεια στεγάστηκε σε κοινοτικό κτίριο χωρίς μίσθωμα. Το 1962 οι κάτοικοι του χωριού Νικόλαος Τσάχαλος και Λεωνίδας Τσάχαλος έγιναν δωρητές του οικοπέδου του Σχολείου και το 1968 τοποθετήθηκε στο χώρο του οικοπέδου προκατασκευασμένο κτίριο (Ιταλικού τύπου), όπου στεγάζεται μέχρι και σήμερα. Το σχολείο λειτουργεί με οργανικότητα 2/θέσιου.⁶⁰⁰

Β. Δημοτικό Σχολείο Παλαιάς Μανολάδας

Το Δημοτικό Σχολείο Π. Μανολάδας ιδρύθηκε το έτος 1880. Στην αρχή στεγάστηκε διαδοχικά σε διάφορες ιδιόκτητες κατοικίες, όπως στην οικία Ντούλου, οικία Νικολετάκη και Πέρδικας, η μόνη που σώζεται μέχρι σήμερα αλλά ερειπωμένη. Το Δημοτικό Σχολείο λειτούργησε μετά την ίδρυσή του σε δύο κτίρια. Το ένα ήταν Δημοτικό Σχολείο Αρρένων και το άλλο Δημοτικό Σχολείο Θηλέων.⁶⁰¹ Από το έτος 1915 μέχρι και το έτος 1928 το Σχολείο λειτούργησε ως τριτάξιο με δύο διδασκάλισσες για το Θηλέων και έναν διδάσκαλο για το Αρρένων. Το έτος 1928 το Σχολείο της Π. Μανολάδας υποβιβάζεται σε μονοτάξιο ενώ ταυτόχρονα προάγεται σε διτάξιο το γειτονικό Σχολείο της Βάρδας.⁶⁰² Το σημερινό Διδακτήριο θεμελιώθηκε το έτος 1902 και λειτούργησε το έτος 1905.

Το σχολείο είναι πέτρινο με επιχρίσματα με άριστη λιθοδομή, ημιανώγειο και με αέτωμα στην πρόσοψη.

Το Σχολικό διδακτήριο αποτελείται από δύο αίθουσες διδασκαλίας και ένα γραφείο, όπως ακριβώς είναι και σήμερα. Έχει μήκος 25 μέτρα και πλάτος 7 μέτρα. Ανεγέρθηκε σε οικόπεδο εκτάσεως περίπου ενός στρέμματος το οποίο δωρήθηκε από τους καλόγηρους της Μονής Ταξιαρχών του Αγίου οι οποίοι είχαν υπό την κατοχή

---

⁶⁰⁰Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Καπελέτου.

α) αρ. φ 1. «Ιστορία του Σχολείου»

β) αρ. φ 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

⁶⁰¹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Παλαιάς Μανολάδας

⁶⁰²Βλ. αρ. φ. 5 «Οργανικότητα Σχολείου»

των ολόκληρη την περιφέρεια της Π. Μανολάδας.⁶⁰³ Το Σχολείο μέχρι το έτος 1928 λειτούργησε μονοτάξιο. Το έτος 1951 προήχθηκε σε τετρατάξιο με απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων⁶⁰⁴

Αργότερα το κοινοτικό Συμβούλιο Μανολάδας με την υπ' αριθ. Απόφαση 18/27-11-50 παραχώρησε στο σχολείο δωρεάν έκταση τριών στρεμμάτων για την δημιουργία σχολικού κήπου. Η παραπάνω απόφαση εγκρίθηκε με την υπ' αριθ. 140307/8-4-51 απόφαση της Νομαρχίας Ηλείας. Η όλη έκταση περιφράχθηκε με συρματοπλέγμα και σιδηροπασάλους το έτος 1961 στην οποία καλλιεργήθηκε σχολικός κήπος και φυτεύτηκαν αρκετά δένδρα. Η δαπάνη για την κατασκευή της περίφραξης έγινε με προσφορές των κατοίκων του χωριού χωρίς καμία επιβάρυνση του Δημοσίου.⁶⁰⁵ Επίσης το εκκλησιαστικό συμβούλιο του Ιερού ναού της Παλαιοπαναγιάς, ανέλαβε να εξοπλίσει το σχολείο με εποπτικά μέσα διδασκαλίας, όπως: με εικόνες φυτών και ζώων των ξένων χωρών, θρησκευτικές εικόνες, υδρόγειο σφαίρα, δεκαοχτώ πανόδετους χάρτες, όργανα φυσικής πειραματικής και χημείας και με αρκετά βιβλία απαραίτητα για την Σχολική βιβλιοθήκη.⁶⁰⁶ Από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων της Νομαρχίας Ηλείας κατασκευάστηκαν στο προαύλιο του Σχολείου πλησίον του παραδοσιακού κτιρίου δύο αίθουσες διδασκαλίας εκ των οποίων η μία χρησιμοποιείται για τη στέγαση του Νηπιαγωγείου Μανολάδας.⁶⁰⁷

Παραθέτουμε ονομαστικό πίνακα δασκάλων που δίδαξαν στο Δημοτικό Σχολείο Μανολάδας από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και σήμερα.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Παλαιάς Μανολάδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Χρυσοχοΐδης Κ.	1880-1884
2.	Χρυσανθόπουλη	1885-1890
3.	Βλαχόγιαννης	1890-1892
4.	Δημητρόπουλος Γεώργιος	1892-1898
5.	Γιαβής	1899-1905
6.	Δημητρακόπουλος Ι.	1906-1914
7.	Ανανιάδης Θρασύβουλος	1915-1924
8.	Ανδρικοπούλου Ολυμπία	1916-1921
9.	Παπαδοπούλου Φωτεινή	1921-1922
10.	Λαμπροπούλου Αγγελική	1922-1927
11.	Καννελοπούλου Γιώτα	1923-1925
12 .	Λαμπρόπουλος Νικόλαος	1924-1926
13.	Καλύβα Θεοδώρα	1928-1940 ⁶⁰⁸

Γ. Δημοτικό Σχολείο Λεχαινών

⁶⁰³ Βλ. αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου»

⁶⁰⁴ Βλ. Με την υπ' αριθ. 108604/5-11-1951 απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και που δημοσιεύθηκε στο υπ' αριθ. 224/12-8-51 ΦΕΚ.

⁶⁰⁵ Βλ. αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

⁶⁰⁶ Βλ. αρ. φ. 8 «Εξοπλισμός Επιπτικού υλικού».

⁶⁰⁷ Βλ. αρ. φ. 14 «Εγγράφων Νομαρχίας»

⁶⁰⁸ Βλ. αρ. β. 1-5 «Μητρώου – Διδακτικού προσωπικού»

Το Δημοτικό Σχολείο Λεχαινών ιδρύθηκε το 1880.⁶⁰⁹ Στα πρώτα χρόνια της συγκρότησης του Νεοσύστατου Ελληνικού κράτους, ο τότε Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας συμπεριέλαβε τα Λεχαινά στον κατάλογο των υπό ανάπτυξη πνευματικών κέντρων και στις 8 Δεκεμβρίου του 1830 ιδρύθηκε η «Σχολή Λεχαινών», με πρώτο διδάσκαλο τον Γεώργιο κ. Δεφανάρα. Τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της η Σχολή είχε 27 μαθητές. Από το έτος 1830 ως το 1890 δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες για την ύπαρξη Δημοτικού Σχολείου στα Λεχαινά. Επειδή όμως τα Λεχαινά ήταν πρωτεύουσα του Δήμου Μυρτουντίων και σύμφωνα με το νόμο περί ιδρύσεως Δημοτικών Σχολείων της Αντιβασιλείας, κατά του οποίου σε κάθε πρωτεύουσα Δήμου ιδρύεται Δημοτικό Σχολείο, ασφαλώς θα είχε ιδρυθεί και στα Λεχαινά Δημοτικό.⁶¹⁰ Αναφέρεται ότι πρόεδρος στα Λεχαινά την εποχή εκείνη ήταν ο Κωνσταντάκης Χατζηγιάννης (1878-79), προοδευτικός, δραστήριος, ο οποίος εκτός από τα προεδρικά του καθήκοντα επειδή δεν υπήρχε σχολείο μάζευε τα παιδιά στο ισόγειο του σπιτιού του που το έλεγε κατώγειο να τα διδάξει με τα λίγα γράμματα που ήξερε. Τους μάθαινε τον εθνικό ύμνο ή τους διηγούνταν ηρωικές ιστορίες από την επανάσταση. Επειδή όμως δεν μπορούσε να τους κάνει συστηματικό μάθημα, απευθύνθηκε στο Δημαρχείο Πατρών αρχικά και κατόπιν στον Δεσπότη να τους στείλει δάσκαλο. Ο Δεσπότης έστειλε ένα δόκιμο καλογερόπαιδο, που ύστερα από λίγο πήγε στην Παναγία Βλαχέραινα και χειροτονήθηκε και έτσι έμειναν πάλι χωρίς δάσκαλο. Τότε ο Δεσπότης έστειλε από το Μέγα σπήλαιο ένα μοναχό, εξαιρετο ιερωμένο, τον πατέρα Ιερόθεο, που στα Λεχαινά τον αποκαλούσαν Πατέρα Ιερόθεο.⁶¹¹

Οι δύο βοηθοί του Λεχαινίτη γιατρού Σκλαβούνου Ντοτόρου, Καραμέρος και Πολυφάβας, τύποι των Λεχαινών, έπεσαν στη δουλειά κατασκευάζοντας θρανία και πάγκους. Κήπος μεγάλος με θάμνους και δέντρα περιέλαβε το σπίτι κάνοντάς το ιδανικό σχολείο.

Αναγνωστικά και γραφική ύλη εστάλησαν από την Πάτρα και το Φθινόπωρο του 1878 άρχισε να λειτουργεί σαν 1^ο Δημοτικό Σχολείο Λεχαινών με πρώτο διδάσκαλο τον Πατέρα Ιερόθεο.

Ανάμεσα στους μαθητές του 1^{ου} αυτού Δημοτικού Σχολείου ήταν και ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, που δεν άργησε να τον προσέξει ο πατήρ Ιερόθεος για την επιμέλεια, την εξυπνάδα και την προθυμία του.⁶¹² Γρήγορα έγινε γνωστή η πρόωγη πρόοδος του και ο πατήρ Ιερόθεος του έλεγε ότι θα γίνει μαθητής του, ενώ ο πάρεδρος τον παρακάλεσε κρυφά να του κάμει μάθημα. Πρόθυμα ο Ανδρέας πήγαινε στο σπίτι του παρέδρου (2-3) φορές την εβδομάδα και έμενε ως αργά το βράδυ διδάσκοντάς τον. Από την αρχή της λειτουργίας του Σχολείου ο πατήρ Ιερόθεος του ανέθετε να διδάσκει, όταν ο ίδιος ήταν κουρασμένος ή απασχολημένος με άλλα καθήκοντα. Γρήγορα όμως διορίστηκε και επίσημα έμμισθος κοινοτικός δάσκαλος χωρίς να έχει

---

⁶⁰⁹ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Λεχαινών

⁶¹⁰ Βλ. Πελοποννησιακά πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού Συμποσίου 2001, ...ό.π..., σ. 179

⁶¹¹ Βλ. Νίκη Ι. Σιδερίδου: «Ανδρέας Καρκαβίτσας», Εισαγωγή στα Άπαντα, εκδ. οίκος Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήναι 1973, σ. 43.

⁶¹² Βλ. Πελοποννησιακά πρακτικά ..., ό.π...,σ. 180

χρηματίζει σχεδόν καθόλου μαθητής του Δημοτικού Σχολείου, με μισθό 100 δρχ. τον μήνα.⁶¹³

Δ. Δημοτικό Σχολείο Τραγανού

Από Δελτία Στατιστικής του Σχολείου, συνεπάγεται ότι το Δημοτικό Σχολείο Τραγανού ιδρύθηκε το μήνα Νοέμβριο του έτους 1885. Από το ιστορικό Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου τραγανού προκύπτει ότι το σχολείο κατά πρώτον λειτούργησε το σχολικό έτος 1896-97, ως μονοτάξιο με αριθμό εγγραφέντων μαθητών (74) και με Διευθυντή τον Απόστολο Αργυριάδη. Στο σχολείο φοιτούσαν και μαθητές από τους γειτονικούς συνοικισμούς, Όλγας, Μαρκόπουλου, Μπάστα και Σταφιδόκαμπου. Επίσης στο σχολείο φοιτούσαν και παιδιά πολλών Βλαχοποιμένων προερχόμενοι από τα ορεινά μέρη της Πελοποννήσου, οι οποίοι διαχείμαζαν στην περιοχή της κοινότητας Τραγανού. Λόγω έλλειψης, Δημοσίου, κοινοτικού ή και εκκλησιαστικού Διδακτηρίου, το σχολείο στην αρχή της λειτουργίας του στεγάστηκε στην οικία του Σπυρίδωνα Καλογερόπουλου. Πριν ακόμα λειτουργήσει σχολείο στο παραπάνω χωριό, μεγάλος αριθμός μαθητών προσέρχονταν στην οικία του τότε εφημέριου Γεώργιου Καρουσιάδη, ο οποίος κατά τρόπον εμπειρικών edίδασκε ανάγνωση, γραφή και ιερά ιστορία. Το έτος 1896, με δαπάνη των κατοίκων του χωριού, ανεγέρθηκε ισόγειο πλινθόκτιστο οίκημα, το οποίο αποπερατώθηκε το έτος 1900 και χρησιμοποιήθηκε ως Σχολικό Διδακτήριο. Στη συνέχεια το οίκημα παραχωρήθηκε από τους κατοίκους ως δωρεά στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου. Το σχολείο αποτελείται από μία αίθουσα διδασκαλίας και δύο δωμάτια, (Γραφείο και κατοικία διδασκάλου). Το σχολικό έτος 1908-1909, λόγω της αύξησης του μαθητικού πληθυσμού (113 εγγραφέντες μαθητές) προάγεται σε διτάξιο. Διευθυντής του Σχολείου ήταν ο Παν. Στεφόπουλος και διδάσκαλος ο Βασίλειος Αποσκίτης από τη Γορτυνία. Το έτος 1929 το σχολείο προάγεται σε τριτάξιο με σύνολο εγγραφέντων μαθητών (151), και το έτος 1934 προάγεται σε τετρατάξιο, (εγγραφέντες μαθητές 297). Ταυτόχρονα περίπου με την προαγωγή του Σχολείου σε τετρατάξιο ιδρύθηκε μονοτάξιο σχολείο στην κοινότητα περιλαμβάνοντας τους συνοικισμούς Μαρκόπουλο και Όλγας με έδρα το Μαρκόπουλο. Η ίδρυση του σχολείου οφείλεται στις συντονισμένες ενέργειες των διδασκάλων Χρήστου Καούκη και Γεωργίου Μαραζιώτη.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Τραγανού.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Δημήτριος Σφήνας
2.	Γεώργιος Σταματόπουλος
3.	Βασιλική Χαλκιοπούλου
4.	Γεράσιμος Παπανδρικόπουλος
5.	Βασίλειος Βασιλόπουλος
6.	Αλέξανδρος Χαραλαμπόπουλος

⁶¹³ Βλ. Νίκης Ι. Σιδερίδου: «Ανδρέας Καρκαβίτσας»,ό.π..., σ. 44

7.	Θεόδωρος Θεοδωρακόπουλος	
8.	Χρήστος Καούκης	
9.	Γεώργιος 614	Μαραζιώτης.

Ε. Δημοτικό Σχολείο Καβασίων

Το Δημοτικό σχολείο Καβασίων ιδρύθηκε το έτος 1890 και λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Το 1900 έγινε πλήρες Δημοτικό Σχολείο (με παράρτημα Παρθεναγωγείο μέχρι το 1909). Στο Παρθεναγωγείο δίδασκε η δασκάλα Άννα Ριζοπούλου. Το 1910 προήχθηκε σε 2/θέσιο, το 1920 σε 3/θέσιο και το 1925 σε 4/θέσιο. Στην αρχή στεγάστηκε στην οικία Διονυσίου Γιαννικοπούλου επί της Εθνικής οδού Πύργου – Πατρών. Από το 1930 μέχρι και το 1947 σε οίκημα της εκκλησίας. Στην συνέχεια το έτος 1950 με ενέργειες του τότε Δ/ντή Νικολάου Παπαδόπουλου το Σχολείο απέκτησε δικό του οικόπεδο. Με κρατική επιχορήγηση 100 χιλιάδων δραχμών τον Σεπτέμβριο του 1958 έγινε η θεμελίωση του διδακτηρίου και τον Ιούλιο του 1960 αποπερατώθηκαν όλες οι εργασίες. Από τότε μέχρι και σήμερα το σχολείο στεγάζεται στο ίδιο διδακτήριο.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Καβασίων.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	
1.	Αλέξ. Μπερέτας	
2.	Γεώργιος Παπαδημητρακόπουλος	
3.	Χρήστος Παπακυριαζόπουλος	
4.	Ψυχιδάς Ιωάννης	
5.	Διονύσιος Γιαννικόπουλος	
6.	Ριζοπούλου Αναστασία	
7.	Παπαδόπουλος Νικόλαος	
8.	Κυριακίδου Αμαλία	
9.	Τραγουστή Παναγιώτα	
10.	Σαφαρής Γεώργιος	
11.	Λάττας Χρήστος	615

ΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Βαρθολομιού

⁶¹⁴Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Τραγανού

α) Από δελτία Στατιστικής που αφορούσαν το Δημοτικό Σχολείο Τραγανού.

β) αρ. β. 1 «Μητρώο εγγραφέντων μαθητών».

γ) αρ. φ. 9 «Οργανικότητα του σχολείου».

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

⁶¹⁵ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Καβασίων

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»

β) αρ. φ. 6 «Οργανικότητα Σχολείου»

γ) αρ. φ. 10 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) αρ. β. 1 «Μητρώο Διδακτικού προσωπικού».

Το Δημοτικό Σχολείο Βαρθολομιού ιδρύθηκε το έτος 1896 και λειτούργησε ως διθέσιο μέχρι το σχολικό έτος (1906-1907). Από το σχολικό έτος (1907-1908) μέχρι και το έτος (1923-24) το σχολείο λειτούργησε ως τριθέσιο. Από το σχολικό έτος (1924-25) μέχρι και το έτος (1930-31) το σχολείο λειτούργησε ως τετραθέσιο, οπότε και χωρίζεται σε δύο σχολεία το 1^ο 4/θέσιο Δημοτικό Σχολείο και το 2^ο 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο. Το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Βαρθολομιού από το σχολικό έτος (1931-32) λειτούργησε ως τριθέσιο μέχρι το έτος (1938-39). Κατόπιν προήχθη σε 4/θέσιο και λειτούργησε με αυτήν την οργανικότητα μέχρι το σχολικό έτος (1959-60). Από το έτος (1960-61) λειτούργησε ως 5/θέσιο μέχρι το (1961-62). Το σχολικό έτος (1961-62) τα δύο δημοτικά σχολεία Βαρθολομιού (1^ο και 2^ο) συγχωνεύτηκαν σε ένα 8/θέσιο. Ως 8/θέσιο το σχολείο λειτούργησε μέχρι το έτος (1962-63). Το σχολικό έτος (1963-64) προήχθη σε 10/θέσιο και λειτούργησε με αυτή την οργανικότητα μέχρι το σχολικό έτος (1965-66). Το σχολικό έτος (1966-67) προάγεται σε 11/θέσιο και λειτουργεί ως έχει μέχρι το έτος (1971-72). Το σχολικό έτος (1972-73) το σχολείο χωρίζεται και πάλι σε 1^ο 6/θέσιο και σε 2^ο 4/θέσιο. Το σχολικό έτος (1976-77) το 1^ο Δημοτικό σχολείο προάγεται σε 7/θέσιο και το σχολικό έτος (1977-78) υποβιβάζεται σε 6/θέσιο και μ' αυτή την οργανικότητα λειτούργησε μέχρι το έτος 1980.

Το 1^ο Δημοτικό Σχολείο Βαρθολομιού από το έτος ιδρύσεώς του (1896) στεγάστηκε σε οίκημα της Κοινότητας που βρισκόταν στην οδό Θερμοπυλών και Γεωργακόπουλου, όπου σήμερα είναι η πλατεία του Ιερού Ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου Βαρθολομιού. Κατόπιν το οίκημα αυτό έγινε Κοινοτικό κατάστημα και το σχολείο μεταστεγάστηκε στις οικίες Γεωργίου Παναγούλη και Διονυσίου Μυλωνά στην οδό Αγίου Παντελεήμονος. Το σχολείο στεγάστηκε στα οικήματα αυτά μέχρι και το σχολικό έτος (1951-52). Την χρονιά αυτή στην περιοχή σημειώθηκαν σεισμικές δονήσεις και τα παραπάνω οικήματα κρίθηκαν ακατάλληλα για την στέγαση των μαθητών, οπότε το σχολείο μεταστεγάστηκε σε λυόμενα οικήματα τα οποία κατασκευάστηκαν σε οικόπεδο του σχολείου – σημερινός προαύλιος χώρος - εκτάσεως (4.242)τ.μ., το οποίο είχε παραχωρηθεί από την Κοινότητα για ανέγερση Διδακτηρίου στις 9 Αυγούστου του 1940. Στα λυόμενα οικήματα το σχολείο στεγάστηκε, μέχρις ότου στον ίδιο χώρο κατασκευάστηκε το σημερινό διδακτήριο. Η κατασκευή άρχισε στις 26 Μαΐου 1957 και αποπερατώθηκε στις 9 Δεκεμβρίου 1962. Τα χρηματικά ποσά που διατέθηκαν για την ανέγερση του σχολείου ήσαν: (626.000) δρχ. από το Υπουργείο Παιδείας, (50.000) δρχ. από το Νομαρχιακό Ταμείο, (15.000) από εκκλησιαστικές επιτροπές, και (25.000) δρχ. από εισφορές των κατοίκων. Το Διδακτήριο καλύπτει (623,80) τμ. και αποτελείται από (6) αίθουσες (2) γραφεία και (1) αποθήκη. Ο προαύλιος χώρος ανέρχεται στα (3.191)τμ.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Βαρθολομιού.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Αναστασόπουλος Σωτήρης	1896-1900
2.	Βλαχογιάννης Δημήτριος	1896-1902
3.	Γεώργιος Παπαϊωάννου	1900-1902
4.	Θεόδωρος Καλδής	1902-1903
5.	Σωτηρόπουλος Παναγιώτης	1902-1903

6.	Σωκράτης Παπαϊωάννου	1903-1929
7.	Σ. Πετρακόπουλος	1907-1912
8.	Δημήτριος Σφήκας	1903-1912
9.	Σωτηρόπουλος	1907-1924
10.	Παν. Στεφανόπουλος	1912-1924
11.	Βιργινία Μακρυδήμα	1920-1924
12.	Σοφία Κλατζή	1921-1922
13.	Ευρώπη Μαρίτσα	1923-1952
14.	Παναγιώτης Στασινόπουλος	1924-1925
15.	Βγενόπουλος	1923-1925
16.	Μ. Θ. Τζένου	1925-1930
17.	Χ. Θ. Τζένου	1925-1930
18.	Μπαλτζής	1925-1929
19.	Γεώργιος Αγαλιανός	1929-1930

Κατάλογος εγγραφέντων μαθητών Δημ. Σχολ. Βαρθολομιού.

Σχολικό έτος	Εγγραφέντες μαθητές
1896-1897	134
1897-1898	143
1898-1899	171
1899-1900	190
1900-1901	199
1901-1902	181
1902-1903	167
1903-1904	176
1904-1905	181
1905-1906	162
1906-1907	178
1907-1908	213
1908-1909	202
1909-1910	205
1910-1911	211
1911-1912	223
1912-1913	271
1913-1914	284
1914-1915	282
1915-1916	254
1916-1917	271
1917-1918	252
1918-1919	230

Ζ. Δημοτικό Σχολείο Αγίας Μαύρας

Το Δημοτικό Σχολείο Αγίας Μαύρας ιδρύθηκε το έτος 1896. Από την αρχή της λειτουργίας στεγάστηκε σε εκκλησιαστικό οίκημα του Ιερού Ναού Αγίου Δημητρίου το οποίο είχε ανεγερθεί με προορισμό τη διαμονή του εκάστοτε εφημέριου. Στο οίκημα αυτό το σχολείο λειτούργησε μέχρι το έτος 1954. Στην συνέχεια εγκαταλείφθηκε εξαιτίας των σεισμών που προκλήθηκαν της 22 Δεκεμβρίου 1954, και το σχολείο λειτούργησε σε σκηνές. Το έτος 1954 άρχισε η ανέγερση νέου Σχολικού Διδακτηρίου τύπου διτάξιου, σε οικόπεδο που προσέφερε ο Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου στη Σχολική εφορεία με το υπ' αριθ. 7.477 συμβόλαιο του Συμβολαιογράφου Γαστούνης Σταματίου Μαργαρίτη.

Επίσης στο Σχολείο Αγίας Μαύρας το έτος 1937 παραχωρήθηκε από το υπουργείο Γεωργίας ως Γεωργικός κλήρος σχολικός αγρός εκτάσεως (20) στρεμμάτων. Για την κυριότητα του Σχολικού αγρού εξεδόθη από το ίδιο το υπουργείο και παραδόθηκε στη Σχολική εφορία ο υπ' αριθ. 15.015/10-11-37 τίτλος παραχωρητηρίου, που μετεγγράφει στο υποθηκοφυλακείο Γαστούνης.⁶¹⁷

Η. Δημοτικό Σχολείο Κρυονερίου

Το χωριό Κρυονέρι βρίσκεται ΒΑ της πόλεως Αμαλιάδος και απέχει από αυτή απόσταση περίπου 10 χιλιομέτρων. Παλαιότερα το χωριό ονομαζόταν Λόπεσι. Το έτος 1935 με απόφαση του Υπουργείου Εσωτερικών μετονομάστηκε Κρυονέρι. Την νέα ονομασία του το χωριό την οφείλει στην κοινοτική πηγή από την οποία τρέχει κρύο νερό και υδρεύεται σχεδόν το σύνολο των κατοίκων του χωριού. Οι κάτοικοι του χωριού σύμφωνα με την απογραφή του (1971) ανέρχονται στους 350 και έχει έκταση περίπου 10 τ. χλμ. Δημοτικό Σχολείο στο παραπάνω χωριό ιδρύθηκε το έτος 1900. Από το έτος ιδρύσεώς του και μέχρι το 1922 στεγάστηκε σε μισθωμένο οίκημα του Χαράλαμπου Παπαλεωνίδα. Το ίδιο έτος το σχολείο μεταστεγάστηκε στο σημερινό διδακτήριο. Το οίκημα αυτό το ανέγειρε σε οικόπεδο ιδιοκτησίας της η

⁶¹⁶Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Βαρθολομιού

α) αρ. β. «Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ. φ.16 «Οργανικότητα Σχολείου – προαγωγές – Υποβιβασμοί – Συγχωνεύσεις»

γ) αρ. φ.6 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) αρ. β.1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

ε) αρ. β.1)«Μητρώου Εγγραφέντων μαθητών»

στ) Από μαθητολόγια που βρέθηκαν στα Ι.Α. του Α' Δ.Σ. Βαρθολομιού (1896)

ζ) αρ. φ.12 «Επιχορηγήσεις προσφορές – πιστώσεις»

η) Ανδρέας Μπράτης: «Το Βαρθολομιό» εκδότικος οίκος, Γ. Μέρμηγκα, Αθήνα 1992 σ. 222.

⁶¹⁷Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Αγίας Μαύρας

α) αρ.β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ.φ. 9 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) Από το σχετικό έγγραφο αρ. 1035/37 του Υπουργείου Γεωργίας.

μοναχή Ευπραξία Αναστασοπούλου, η οποία μετά τον θάνατο του συζύγου της και των δύο παιδιών της αφιερώθηκε στην ενταύθα ιερά Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και έθεσε ως σκοπό να οικοδομήσει στη θέση της πρώην κατοικίας της Δημοτικό σχολείο. Έτσι με εράνους που πραγματοποίησε στα γύρω χωριά, αλλά και με την συνδρομή των κατοίκων, κατασκευάστηκε διδακτήριο το οποίο το έτος 1922 ήταν έτοιμο για την εγκατάσταση του Σχολείου. Αργότερα το διδακτήριο αυτό η Αναστασοπούλου το παραχώρησε στην Εκκλησιαστική Επιτροπή του Αγίου Ιωάννου. Η Εκκλησιαστική Επιτροπή το διαχειρίστηκε μέχρι το έτος 1960. Επειδή όμως δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει στα έξοδα διαχείρισεως του στη συνέχεια το παραχώρησε στη Σχολική Εφορία με το υπ' αριθ. 10183/3.12.60 Συμβόλαιο του Συμβολαιογράφου Αμαλιάδος Ιωάννου Φάσου και στο οποίο υπέγραψαν, για το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο, ο πρόεδρος ιερέας Κων/νος Παπαλεωνίδας και για την Σχολική Εφορεία ο τότε Δ/ντής του Σχολείου Ιωάννης Φιλιππόπουλος. Στην πορεία όμως το διδακτήριο αυτό απεδείχθη ότι δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για την στέγαση 2/θέσιου Σχολείου. Αμέσως και με την παρακίνηση του τότε Δ/ντή του Σχολείου, συγκροτήθηκε επιτροπή η οποία πραγματοποίησε εράνους μεταξύ των κατοίκων για την συγκέντρωση χρημάτων. Πράγματι και μετά από πολλές προσπάθειες κατάφεραν και συγκέντρωσαν το ποσό των 10.000 δρχ. Με το ποσό αυτό διαμόρφωσαν οικόπεδο μέσα σε δασική έκταση Ν.Δ. του χωριού, οποίο κρίθηκε από αρμόδια επιτροπή κατάλληλο για την κατασκευή Σχολικού διδακτηρίου.

Η προσπάθεια όμως αυτή μετά από δύο χρόνια περίπου εγκαταλείφθηκε γιατί το νεοσυσταθέν ηγουμενοσυμβούλιο της Ιεράς Μονής Δίβρης, δέχθηκε την παράκληση της Σχολικής Εφορείας να διαθέσει ως δωρεά από την περιουσία του εκεί μετοχίου του γήπεδο ως πλέον καταλληλότερη θέση. Έτσι παραχώρησε στη Σχολική Εφορεία 3.000τμ. με το υπ' αριθ. 52/24-9-1969 συμβολαίο του Συμβολαιογράφου Αμαλιάδος Χρόνη Χρονόπουλου, στο οποίο υπέγραψαν για μεν του ηγουμενοσυμβουλίου Δίβρης ο ηγούμενος Αρχιμανδρίτης Αντώνιος Γυφτάκης και για την Σχολική Εφορεία ο Δ/ντής του Σχολείου Ιωάννης Κίτσιος. Η Σχολική Εφορεία ως ελάχιστο φόρο τιμής και ευγνωμοσύνης προς το ηγουμενοσυμβούλιο Αντώνιου Γυφτάκη και Γεννάδιου Δημοπούλου, τους ανακήρυξε ευεργέτες του Σχολείου και ανάρτησε τις φωτογραφίες των στο γραφείο αυτού.

Το Σχολείο από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και το έτος 1960 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Αργότερα και σύμφωνα με το υπ' αριθ. 679/10-11-64 Β.Δ. προήχθη σε 2/θέσιο.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Κρυονερίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Μοναχός Παρθένιος (Ιωάννης Τσίγκανος)
2.	Δημόπουλος Βασίλειος
3.	Σταθόπουλος Βασίλειος
4.	Μπουντουβής Ανδρέας
5.	Θεοφανόπουλος Γεώργιος
6.	Νικολούτσος Γεώργιος
7.	Σαλπέα Μαρία
8.	Αγγελοπούλου Σωσώ
9.	Σιδέρη Ασήμω

10.	Γκρίλας Γεώργιος	
11.	Φιλίππου Ιωάννης	
12.	Αγαλιώτης Παναγιώτης	
13.	Παπαλεωνίδα Αθηνά	
14.	Αυγουστάκη Ελένη	
15.	Κίτσιος Ιωάννης	618

Θ. Δημοτικό Σχολείο Δάφνης

Το χωριό Δάφνη μέχρι το έτος 1958 ονομαζόταν Δάμιζα. Επειδή όμως το όνομα αυτό είχε Τουρκική προέλευση, κατόπιν Διαταγής του Υπουργείου Εσωτερικών «Περί μετονομασίας χωρίων εχόντων τουρκικών όνομα» η Νομαρχία Ηλείας επέλεξε το όνομα Δάφνη. Το χωριό βρίσκεται στο βορειοανατολικό μέρος του Νομού Ηλείας και σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ έχει έκταση 5.058 στρέμματα. Το Δημοτικό Σχολείο Δάφνης ιδρύθηκε το έτος 1900. Μέχρι το έτος 1959 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου. Με το υπ' αριθ. 79974/1959 Διαταγής του Υπουργείου Παιδείας, προήχθηκε σε 2/θέσιο και λειτούργησε μ' αυτήν την οργανικότητα μέχρι το έτος 1969. Το ίδιο έτος και με το υπ' αριθ. 18447/17-1-1969 Διαταγής του Υπουργείου Παιδείας, προήχθηκε σε 3/θέσιο. Από το έτος ιδρύσεώς του το σχολείο στεγάσθηκε σε ιδιωτικό οίκημα μέχρι το έτος 1920. Από το έτος αυτό μέχρι και το έτος 1955 στεγάσθηκε σε οίκημα που άνηκε στον Ιερό Ναό του Αγίου Αθανασίου. Το μίσθωμα προς τον ιερό Ναό κατέβαλλε το κράτος. Το έτος 1953 η κοινότητα του παραπάνω χωριού και υπό του τότε προέδρου Γεωργίου Λιάπη, προσέφερε με το υπ' αριθ. 715/4-8-1953 συμβολαίου του συμβολαιογράφου Ιωάννη Φάσου, οικόπεδο προς την σχολική Εφορεία, η οποία αποτελείτο από τον Γεράσιμο Στούμπανο, πρόεδρο και τον Γεώργιο Ρήγα, ταμία. Το παραπάνω οικόπεδο αργότερο παραχωρήθηκε στον Ο.Σ.Κ., ο οποίος από το επόμενο έτος 1954 προγραμματίσει και ανέγειρε το σημερινό υπάρχον Σχολικό διδακτήριο. Πρώτος διδάσκαλος που υπηρέτησε στο Δημοτικό Σχολείο Δάφνης ήταν ο Ιερέας Χαρίλαος Οικονομόπουλος, από το χωριό Πόρτες της Αχαΐας. Αυτός υπηρέτησε μέχρι το έτος 1905. Αργότερα τον διαδέχθηκε ο Ιερέας Μιχαήλ Στασινόπουλος από τον Άγιο Ηλία – Πηνειάς, ο οποίος υπηρέτησε στο Σχολείο μέχρι το έτος 1912.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Δάφνης.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Δημήτριος Βάργος
2.	Παναγιώτης Τσαμάκος
3.	Μαρία Βλασίτου
4.	Ελένη Σαφάρη
5.	Σταύρος Πετρόπουλος
6.	Ευθύμιος Παπανικολάου

⁶¹⁸ Ι.Α. , Δ.Σ. Κρυονερίου

αρ. φ. (8) «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. (1) «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. (1) «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

7.	Χριστίνα Παπαδοπούλου	
8.	Ανθή Μαραζιώτη	619

Ι. Δημοτικό Σχολείο Κάστρου

Κατά παράδοση και ομολογία των κατοίκων της Κοινότητας Κάστρου, τα πρώτα γράμματα, εδίδαξε σε λίγα παιδιά, ο ιερέας του χωριού, αείμνηστος Θεμιστοκλής Φλωράτος από την Κεφαλονιά, ο οποίος κατείχε γραμματικές γνώσεις του 3/τάξιου Ελληνικού Σχολείου (Σχολαρχείου).

Μετά από τον ιερέα εδίδαξε ο Ιωάννης Μάλλιαρης από τα Καβάσιλα και κατόπιν ο Ζώης Παπαδημητρίου.

Από το έτος 1900 όμως ιδρύθηκε Σχολείο επίσημα από το κράτος, με την οικονομική βοήθεια της εκκλησιαστικής επιτροπής του χωριού κατασκευάστηκε σχολικό διδακτήριο στο κέντρο του χωριού που αποτελείται από μία αίθουσα διδασκαλίας και ένα (1) γραφείο. Το ίδιο έτος διορίστηκε επίσημα από το κράτος ο Δημοδιδάσκαλος Επαμεινώνδας Σωκρ. Μητρόπουλος, από τα Καλάβρυτα ο οποίος υπηρέτησε μέχρι το έτος 1936. Από το 1936 έως το 1938 υπηρέτησε στο μονοθέσιο πλέον Δημοτικό Σχολείο Κάστρου η Ειρήνη Στεργιοπούλου από την Αμαλιάδα. Από το 1938 έως το 1969 υπηρέτησε στο σχολείο ο Βασίλειος Κουρής, ο οποίο καταγόταν από το ίδιο χωριό. Το Σχολείο έως το 1955 λειτούργησε με οργανικότητα μονοθέσιου.

Από το έτος 1955 διά Β.Δ. προήχθηκε σε 2/θέσιο και τοποθετήθηκε η διδασκάλισσα Αναστασία Κόλλια από τα Λεχαινά η οποία υπηρέτησε μέχρι το 1960. Το έτος 1960 το σχολείο προήχθηκε σε 3/θέσιο και τοποθετήθηκαν εκτός του Β. Κουρή οι διδασκάλισσες Ελισάβετ Τσανουδάκη από την Σκαφιδιά και η Ελευθερία Ηλιοπούλου από το Νεοχώριο Πηνειάς. Το έτος 1964 η Κοινότητα Κάστρου αγόρασε οικόπεδο για την ανέγερση νέου Διδακτηρίου.⁶²⁰

Με ενέργειες του Δημητρίου Τρυφ. Λευκαδίτη, υπάλληλος Υπουργείου Παιδείας εχορηγήθηκε πίστωση (1.100.000) δρχ. στη σχολική εφορία Κάστρου για την ανέγερση νέου σύγχρονου Διδακτηρίου. Οι εργασίες άρχισαν το 1968 και τελείωσαν το έτος 1969. Την 28^η Οκτωβρίου του ίδιου έτους άρχισε και η λειτουργία του Σχολείου με διδάσκοντες τους: Αναστασία Κουρή, Αναγνωστόπουλο Αλκιβιάδη και Χρυσάνθη Μανιάτη.

⁶¹⁹Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Δάφνης

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

αρ. φ. 12 «Σχολικής Εφορείας».

⁶²⁰ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Κάστρου

α) αρ.β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ.φ. 12 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ.φ. 16 «Οργανικότητα Σχολείου»

δ) αρ.β. 1 Βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

ε) Πληροφορίες από τον κάτοικο Κάστρου κ. Χρήστο Χρ. Λεπίδα

στ) Βασιλείου Κ. Κουρή: «Ιστορία του χωριού Κάστρου και του φρουρίου Χλεμουτσίου»

Επιμέλεια – Εκδόσεις, Αναστάσιος Π. Αλεξόπουλος, Αθήναι 1973, σ. 17 – 18.

ΙΑ. Δημοτικό Σχολείο Καλυβακίων

Το Δημοτικό Σχολείο Καλυβακίων ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με οργανικότητα 3/θεσίου. Το έτος αυτό λειτούργησε και σχολείο θηλέων. Το έτος 1901 το σχολείο λειτούργησε με Δ/ντη το γραμματοδιδάσκαλο Δημήτριο Χρυσαιειδή. Το έτος 1920 προήχθηκε σε τετρατάξιο.⁶²¹

Το 1942 για μερικούς μήνες το σχολείο έμεινε κλειστό από έλλειψη δασκάλων και οι μαθητές παρακολουθούσαν μαθήματα στο Δημοτικό Σχολείο του γειτονικού χωριού Φρίζα. Το 1947 επειδή στο παραπάνω χωριό δεν διορίστηκε δάσκαλος οι κάτοικοι με δική τους πρωτοβουλία και δαπάνη έφεραν τον αδιόριστο δάσκαλο Αναστάσιο Τσολάκο από τα Μακρίσια τον οποίο πλήρωναν με γεωργικά προϊόντα (σιτάρι, λάδι, καλαμπόκι). Το έτος 1951-1959 το σχολείο λειτούργησε σε εκκλησιαστικό οίκημα. Το Δημοτικό σχολείο Καλυβακίων δεν απόκτησε ποτέ δική του στέγη.

Στη συνέχεια κατά το Σχολ. Έτος 1981-1982 το σχολείο λόγω έλλειψης μαθητών μεταφέρθηκε από τα Καλυβάκια στο χωριό Νέα Καλυβάκια.⁶²² Το έτος 1996 το Δημοτικό Σχολείο Καλυβακίων καταργήθηκε με υπουργική απόφαση.⁶²³

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Καλυβακίων.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Παπαλυμπερίου Γρηγόριος	1904-1910
2.	Χρυσαιειδής Δημήτριος	1910-1917
3.	Τασόπουλος Νικόλαος	1918
4.	Γιαννόπουλος Ιωάννης	1918-1935
5.	Αναστασόπουλος Παύλος	1918-1936 ή 42 ⁶²⁴

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Καλυβακίων.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1900-1901	20	7	27
1901-1902	20	13	33
1902-1903	19	10	29
1903-1904	21	10	31
1904-1905	19	12	31
1905-1906	32	16	48
1906-1907	20	17	37
1907-1908	25	14	39
1908-1909	35	14	49
1909-1910	25	15	40

⁶²¹ Βλ. ΦΕΚ 219/19-9-1930

⁶²² Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Καλυβακίων

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. «Σχολικού Διδακτηρίου»

⁶²³ Βλ. Υ.Α. Δ4/391/7-6-1996 ΦΕΚ 472 Β (1996)

⁶²⁴ Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλίο Διδακτικού προσωπικού

1910-1911	25	13	38
1911-1912	35	10	45
1912-1913	20	17	37
1913-1914	24	15	39
1914-1915	22	10	32
1915-1916	30	11	41
1916-1917	30	10	40
1917-1918	30	10	40
1918-1919	20	17	37
1919-1920	25	8	33 ⁶²⁵

ΙΒ. Δημοτικό Σχολείο Ελαιοτόπου

Το Δημοτικό Σχολείο Ελαιοτόπου ιδρύθηκε το έτος 1900. Στην αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγάσθηκε σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα. Της 10 Δεκεμβρίου του έτους 1901 παραχωρήθηκε από τον Σπήλιο Καπώνη με την υπ' αριθ. (10844) δωρητήρια συμβολαιογραφική πράξη οικοπέδο για την ανέγερση Σχολικού διδακτηρίου. Στη συνέχεια ο διδάσκαλος Αθανάσιος Τσίληρας μαζί με τα μέλη της Σχολικής Εφορείας πραγματοποίησαν κατά καιρούς προαιρετικούς εράνους μεταξύ των κατοίκων του χωριού με σκοπό την συγκέντρωση χρημάτων. Έτσι η Σχολική Εφορεία βρέθηκε στην ευχάριστη θέση ώστε στις 31 Ιουλίου του έτους 1901 να θέσει τον θεμέλιον λίθον ανέγερσης του Σχολικού διδακτηρίου. Το έργο θεμελιώθηκε από τον τότε επιθεωρητή Παναγιώτη Νάκο. Ένα χρόνο μετά την θεμελίωση του Σχολείου ο δωρητής του οικοπέδου Σπήλιος Καπώνης προσέφερε επί πλέον το πόσο των (16.600) δρχ. με το οποίο κατασκεύασαν την τοιχοποιία του Σχολείου. Το έτος 1903 η Σχολική Εφορεία και πάλι με εράνους που ενήργησε στους κατοίκους του χωριού, καθώς και με κρατική αρωγή ποσού (10.000) δρχ κατόρθωσαν να καλύψουν πολλές από τις οικοδομικές εργασίες του Σχολείου. Το έτος 1904 με οικονομική ενίσχυση (2.000) δρχ της εκκλησιαστικής επιτροπής του Ιερού Ναού Αγ. Δημητρίου και άλλες (2.000) δρχ από την κοινότητα Ελαιότοπου, ολοκληρώθηκε η στέγη του Σχολείου. Τέλος με δεύτερη κρατική επιχορήγηση (20.000) δρχ συνεχίστηκαν οι εργασίες για την αποπεράτωση του Σχολικού διδακτηρίου. Το σχολείο άρχισε να λειτουργεί το έτος 1905 με οργανικότητα 1/θέσιου. Στη συνέχεια το σχολείο προήχθηκε σε 2/θέσιο⁶²⁶ και αμέσως άρχισαν οι εργασίες για την κατασκευή δεύτερης αίθουσας η οποία αποπερατώθηκε το έτος 1906 με επιχορήγηση από τον κρατικό προϋπολογισμό.⁶²⁷

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Ελαιοτόπου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Διονύσιος Σταθόπουλος

⁶²⁵ Βλ. Από Μαθητολόγια που βρέθηκαν στο Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Καλυβακίων

⁶²⁶ Βλ. ΦΕΚ 122/29-6-1905 τ.Α'

⁶²⁷ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Ελαιότοπου.

αρ. φ. 12 «Σχολικού Διδακτηρίου».

2.	Αναστάσιος Καπώνης	
3.	Αγγελική Αλεξιάδου	
4.	Κων/νος Ζαχαράκης	
5.	Ιωάννης Μαγγίνας	
6.	Δέσποινα Οικονόμου	
7.	Πέτρος Ρώσσας	628

ΙΓ. Δημοτικό Σχολείο Ραχών

Το Δημοτικό Σχολείο Ραχών ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε το ίδιο έτος με οργανικότητα 1/θέσιου. Το έτος 1906 λειτούργησε και Σχολείο θηλέων. Στο παραπάνω σχολείο φοιτούσαν και οι μαθητές του γειτονικού οικισμού της Στροφυλιάς. Το έτος 1911 λειτούργησε γραμματοσχολείο με υποδιδάσκαλο τον Δραϊνά Αθανάσιο. Το Δημοτικό Σχολείο Ραχών λειτούργησε 1/θέσιο μέχρι το έτος 1958. Από το έτος 1959 μέχρι το 1964 λειτούργησε 2/θέσιο και από το έτος 1964 και μετά υποβιβάστηκε και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θεσίου. Προ του 1956 το σχολείο στεγαζόταν σε ιδιωτικά οικήματα των Αναστασίου Τρυφωνόπουλου και Νικολάου Κανελλόπουλου.⁶²⁹

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Ραχών.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Δρενάς Αθανάσιος	1905-1910
2.	Παπαδόπουλος Γεώργιος	1911-1921
3.	Τσάμης Απόστολος	1921-1940 ⁶³⁰

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Ραχών.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1900-1901	25	11	36
1901-1902	24	14	38
1902-1903	23	14	37
1903-1904	20	16	36
1904-1905	25	18	43
1905-1906	31	14	45
1906-1907	22	16	38
1907-1908	29	10	39
1908-1909	25	20	45
1909-1910	52	27	79
1910-1911	21	15	36
1911-1912	30	11	41

⁶²⁸Βλ. αρ. β. 12 «Διδακτικού προσωπικού»

⁶²⁹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Ραχών

αρ. β. 8 «Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 9 «Οργανικότητα του Σχολείου»

⁶³⁰Βλ. αρ. β. 10-12 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1912-1913	30	26	56
1913-1914	20	17	37
1914-1915	20	14	34
1915-1916	20	9	29
1916-1917	18	14	32
1917-1918	30	18	48
1918-1919	20	9	29 ⁶³¹

ΙΔ. Δημοτικό Σχολείο Νεοχωρίου

Το Δημοτικό Σχολείο Νεοχωρίου ιδρύθηκε το έτος 1900 ως υποσχολείο με υποδιδάσκαλο εξαρτώμενο από το Σχολείο Βαρθολομιού. Το έτος 1912 λειτούργησε ως κανονικό σχολείο με γραμματοδιδάσκαλο. Το 1921 τοποθετήθηκε η διδασκάλισσα Αγγελική Μαλτέζου. Από το έτος ιδρύσεώς του 1900 το σχολείο μέχρι το 1920, στεγάστηκε στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Το 1921 – 22 στεγάστηκε στην οικία του Γεωργίου Ψυχογιού και από το 1923 – 24 στεγάστηκε σε μια αποθήκη της εκκλησίας. Το έτος 1924 κτίστηκε το πρώτο σχολείο, ιδιοκτησία της εκκλησίας. Το έτος 1956 ανεγέρθηκε νέο σχολικό διδακτήριο, σε οικόπεδο που δωρίθηκε στη Σχολική Εφορεία από την Γρηγόριο και την Παρασκευή Πρινοπούλου κατοίκους Νεοχωρίου. Το καινούργιο διδακτήριο αποτελείται από τρεις αίθουσες διδασκαλίας, ένα γραφείο, μία αποθήκη και δύο χώλ. Ο δε προαύλιος χώρος έχει έκταση (3.000)τμ. Επίσης ο Ιωάννης Μανιάτης του Δημητρίου κάτοικος Νεοχωρίου κατά καιρούς προσέφερε στη Σχολική Εφορεία μεγάλα χρηματικά ποσά για την κάλυψη διαφόρων αναγκών του Σχολείου. Η Σχολική Εφορεία με πρακτικό ανακήρυξε τον Ιωάννη Μανιάτη δεύτερο Δωρητή του Δημοτικού Σχολείου Νεοχωρίου. Το σχολείο στην αρχή λειτούργησε μονοθέσιο. Το έτος 1924 προήχθηκε σε 2/τάξιο, ενώ από το 1940 – 1945 λειτούργησε και πάλι ως μονοτάξιο. Το έτος 1961 προήχθηκε σε 3/τάξιο και το έτος 1973 συγχωνεύτηκε σ' αυτό το 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Βυτιναϊκών. Το έτος 1977 προήχθηκε σε 4/θέσιο και μ' αυτήν την οργάνωσή του λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Ο πρώτος «γραμματοδιδάσκαλος» ο οποίος εδίδασκε μέχρι το έτος 1920 περίπου ήταν ο εφήμερος Δημήτριος Ντάρας.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Νεοχωρίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Αγγελική Μαλτέζου	1921-22
2.	Βασίλειος Χαντριάς	1922-23
3.	Διονυσία Σούλη	1923-25
4.	Βασίλειος Βρυνιώτης και Αγγελική Πλεμμένου	1925-28
5.	Νικόλαος Κουτσιράς και Μαρία Αργυροπούλου	1928-35
6.	Σ. Παπαγεωργίου	1935-40
7.	Ελένη Παπαπέτρου	1940-45
8.	Σωτήρης Παπαγεωργίου και Μαρία Αργυροπούλου	1947-47

⁶³¹Βλ. Από Μαθητολόγια που βρέθηκαν στο Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Ραχών.

Κατάλογος εγγραφέντων μαθητών Δημ. Σχολ. Νεοχωρίου.

Σχολικά Έτη	Αριθ. Μαθητών
1920-1921	103
1921-1922	72
1922-1923	107
1923-1924	98
1924-1925	91
1925-1926	78
1926-1927	72
1927-1928	76
1928-1929	99
1929-1930	103

632

ΙΕ. Δημοτικό Σχολείο Βάρδας- Ιστορική έκθεση νέου Διδακτηρίου Δημοτικού Σχολείου Βάρδας

Το Δημοτικό Σχολείο Βάρδας είναι το μεγαλύτερο Σχολείο του Δήμου Βουπρασίας, ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε ως Δημόσιο μεικτό μονοτάξιο.⁶³³ Κατά το πρώτο έτος της λειτουργίας του στο σχολείο φοίτησαν (71) μαθητές. Το σχολικό έτος 1933-34 το Σχολείο προήχθηκε σε 2/θέσιο και φοίτησαν το έτος αυτό (133) μαθητές. Το έτος 1939 γράφτηκαν στο παραπάνω σχολείο (146) μαθητές, ενώ το σχολικό έτος 1943-44 γράφτηκαν (84) μαθητές. Βασικά αίτια της μείωσης των μαθητών ήταν ο πόλεμος και οι θάνατοι των παιδιών από την πείνα. Το σχολικό έτος 1954-55 το σχολείο προήχθηκε σε 3/θέσιο με αριθμό φοιτούντων μαθητών (216). Το σχολικό έτος 1974-75 οι εγγραφέντες μαθητές ανήλθαν στους (351) από τους οποίους οι (25) ήσαν παιδιά της κατεχόμενης Κύπρου.⁶³⁴

Το οικόπεδο, εκτάσεως τριών περίπου στρεμμάτων στο οποίο χτίστηκε το σχολείο αγοράστηκε το έτος 1931. Το έτος αυτό άρχισε η ανέγερσή του και αποπερατώθηκε το έτος 1942.⁶³⁵ Γενική επισκευή του διδακτηρίου λόγω φθοράς από τα στρατεύματα

⁶³² Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Νεοχωρίου

α) αρ.β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ.φ. 13 «Οργανικότητα Σχολείου – προαγωγές – Υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις»

γ) αρ.φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) αρ.β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

ε) αρ.β. 1 «βιβλίο Μητρώου εγγραφέντων μαθητών

στ) αρ.β. 1 «βιβλίο πιστοποιητικό σπουδών».

⁶³³ Βλ. Ι. Α. Δ.Σ. Βάρδας

αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»

⁶³⁴ Βλ. αρ. φ. 4 «Εγγραφέντες μαθητές»

αρ. φ. 7 «Οργανικότητα του Σχολείου».

⁶³⁵ Βλ. αρ. φ. 13 «Σχολικό Διδακτήριο»

κατοχής έγινε το έτος 1947. Στη συνέχεια έγινε η περίφραξη του οικοπέδου και η γεώτρηση για πόσιμο νερό. Επίσης έγινε και ο σχολικός κήπος και φυτεύτηκαν καλλωπιστικά φυτά και δένδρα στο σχολικό προαύλιο.⁶³⁶

Το έτος 1962 το σχολείο προήχθηκε σε 6/θέσιο. Το 1963 σε 8/θέσιο και το 1970 σε 9/θέσιο.⁶³⁷

Σήμερα λειτουργεί με οργανικότητα 12/θέσιου και με σύνολο εγγραφέντων μαθητών (260). Το Δημοτικό σχολείο Βάρδας είναι ένα καλά οργανωμένο σχολείο με μεγάλη συμμετοχή στην κοινωνία λειτουργεί με μεγάλη επιτυχία σχολικός συνεταιρισμός και σχολική εφημερίδα.

Το οικόπεδο, που έχει ανεγερθεί το νέο Διδακτήριο του Δημοτικού Σχολείου Βάρδας, εκτάσεως 13,031τμ., άνηκε στην Αστική Σχολή, που λειτουργούσε με έδρα τη Βάρδα. Όταν καταργήθηκε η Αστική Σχολή η ακίνητη περιουσία περιήλθε βάσει της Υπουργικής απόφασης 13060/7-2-58, στη δικαιοδοσία της Σχολικής Εφορίας του Δημοτικού Σχολείου Βάρδας, η δε κινητή περιουσία περιήλθε στο Γυμνάσιο Γαστούνης. Η Σχολική Εφορεία στη συνέχεια παραχώρησε σύμφωνα με το υπ' αριθ. 5/28-4-67 πρακτικό το οικόπεδο στο ΟΣΚ, δυνάμει της υπ' αριθ. 13060/7-2-58 απόφασης του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Τον Ιούλιο του 1972 έγινε η θεμελίωση του τότε 9/θέσιου (και νυν 11/θέσιου) Δημοτικού Σχολείου.⁶³⁸ Το Διδακτήριο αποπερατώθηκε τον Δεκέμβριο του 1977 και άρχισε να λειτουργεί τον Ιανουάριο του 1978.

Το νέο διδακτήριο διαθέτει δέκα αίθουσες διδασκαλίας μία αίθουσα προβολών, μία αίθουσα χιμείας και ξεχωριστό οίκημα Γυμναστηρίου με χώρους αποδυτηρίων. διευθύντρια και διδακτικό προσωπικό ήσαν οι παρακάτω:

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Βάρδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Βασιλική Παπακυριαζή
2.	Θεόδωρος Γεωργόπουλος
3.	Αναστάσιος Δάβανος
4.	Αναστάσιος Μπαρτζελιώτης
5.	Νικόλαος Ευθυμίου
6.	Πέτρος Μαραζιώτης
7.	Ευσταθία Κολλιοπούλου
8.	Σοφία Γουναράκη
9.	Δήμητρα Λάττα
10.	Δήμητρα Νικολοπούλου
11.	Ελένη Νικολάου 639

Κατά το Σχολικό αυτό έτος και συγκεκριμένα της 7-1-78 το σχολείο μεταφέρθηκε στο καινούργιο του Διδακτήριο. Το ίδιο έτος το Σχολείο προμηθεύτηκε από το δασικό φυτώριο Λάππα καλλωπιστικά δένδρα τα οποία φυτεύτηκαν περιμετρικά του

⁶³⁶ Βλ. αρ. φ. 12 «Επισκευές Σχολικού διδακτηρίου».

⁶³⁷ Βλ. αρ. φ. 6 «Προαγωγές – υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις».

⁶³⁸ Βλ. αρ. φ. 16 «Σχολικό διδακτήριο»

⁶³⁹ Βλ. αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

Σχολικού προαυλίου. Επίσης με χρηματοδότηση από το Νομαρχιακό ταμείο, έγιναν και οι αθλητικές εγκαταστάσεις.

ΙΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Νέας Μανολάδας

Το Δημοτικό Σχολείο Νέας Μανολάδας ιδρύθηκε το έτος 1900 και άρχισε να λειτουργεί από το Σχολ. Έτος 1900-1901. Από το έτος ιδρύσεώς του το Σχολείο στεγάστηκε στο σπίτι του Χρήστου Πέρδικα (σήμερα Χρήστου Χανιά) και λειτούργησε μονοτάξιο με πρώτο δάσκαλο τον Γ. Βασιλειάδη. Το σχολείο είναι, σχετικά νέο, γιατί νέο είναι και το χωριό, όπως δείχνει και το όνομά του. Οι πρώτοι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν εδώ από το 1890 και προέρχονταν από την Μανολάδα.

Μέχρι της ιδρύσεως του Σχολείου τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο της καταγωγής τους στη Μανολάδα. Αργότερα στους ντόπιους κατοίκους προστέθηκαν κι άλλοι πρόσφυγες από τη Μ. Ασία.⁶⁴⁰

Το πρώτο διδακτήριο χτίστηκε το έτος 1929 και διέθετε δύο αίθουσες. Το 1954 προστέθηκαν άλλες δύο αίθουσες, ενώ εγκαταλείφθηκαν οι παλιές. Κατά τα επόμενα έτη το σχολείο προάγονταν συνεχώς και για τις ανάγκες του ενοικιάζονταν ιδιόκτητες αίθουσες. Το έτος 1970 χτίστηκε πλησίον του πρώτου διδακτηρίου και στο ίδιο οικοπέδο, που είχε παραχωρηθεί στο Δημόσιο, από τον Ο.Σ.Κ. νέο διδακτήριο που αποτελείται από τέσσερις αίθουσες και ένα γραφείο. Στο μεταξύ κατεδαφίστηκαν οι δύο παλιές αίθουσες και στη θέση τους έγιναν αθλητικές εγκαταστάσεις. Έτσι λοιπόν το Σχολείο διαθέτει σήμερα (4) αίθουσες στο νέο διδακτήριο και (2) στο παλαιό.⁶⁴¹

Το Σχολικό έτος 1939-40 στο παραπάνω σχολείο λειτούργησαν μαθητικά συσσίτια, μόνο για τους άπορους μαθητές. Επίσης λειτούργησε και νυχτερινό σχολείο κατά τα έτη 1956-57 με (64) μαθητές, 1960-61 με (13) μαθητές, 1966-69 με (22) μαθητές.⁶⁴²

Από το βιβλίο ιστορίας του Σχολείου πληροφορούμεθα ότι οι κάτοικοι της περιοχής είχαν μία διαφορετική αντίληψη και νοοτροπία για το Σχολείο και αυτό οφείλονταν επειδή ζούσαν σε εύφορη περιοχή, παραμελούσαν τα γράμματα και το πνεύμα αυτό το μετέδιδαν και στα παιδιά τους. Μόνο τα τελευταία χρόνια άρχισαν να στέλνουν τα παιδιά στο Γυμνάσιο και στο Πανεπιστήμιο..

Αξιοσημείωτα είναι ακόμη ότι στο Σχολείο της Νέας Μανολάδας δίδαξαν ως δάσκαλοι άνθρωποι που αναδείχτηκαν αργότερα όπως: ο Παρασκευόπουλος Ιωάννης, καθηγητής της ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων ο Κοπανάς Αναστάσιος και Τσάκωνας Χρήστος, Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαίδευσης.⁶⁴³

---

⁶⁴⁰ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Νέας Μανολάδας

αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

⁶⁴¹ Βλ. αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο».

⁶⁴² Βλ. αρ. φ. 12 «Λειτουργίας Νυχτερινού Σχολείου
αρ. φ. 16 «Μαθητικά Συσσίτια».

⁶⁴³ Βλ. αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»

Το σχολείο αυτό εξυπηρετεί μόνο τους κατοίκους της Νέας Μανολάδας. Από τότε που ιδρύθηκε το χωριό μέχρι και σήμερα ο πληθυσμός του δεν έχει αυξηθεί κανονικά εξαιτίας της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. Ο αριθμός των μαθητών που φοιτούσαν τα διάφορα σχολικά έτη της λειτουργίας του ήταν συνάρτηση πολλών παραγόντων, όπως του πληθυσμού, της πολυτεκνίας και της νοοτροπίας των παλαιότερων εποχών. Ο Μέσος όρος των μαθητών που φοιτούσαν, από το 1940 μέχρι σήμερα ανέρχεται ανά έτος στους 185 μαθητές περίπου. Ο πιο μικρός αριθμός μαθητών που φοιτούσαν στο Σχολείο ήταν το έτος 1943-44 (80 συνολικά αγόρια και κορίτσια). Οι περισσότεροι μαθητές ήταν το έτος 1961-62 (258 συνολικά). Σήμερα στο σχολείο φοιτούν 140 μαθητές.⁶⁴⁴

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολείου Νέας Μανωλάδας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Παπαδημητρόπουλος Δ.	1900-1901
2.	Μωραΐτης Κ.	1901-1902
3.	Καραμάνου Ν.	1902-1904
4.	Παπαδημητρίου Α.	1904-1905
5.	Κουτρούλης Κων/νος	1905-1906
6.	Κυριακοπούλου Μ.	1906-1907
7.	Ηλιόπουλος Ιωάννης	1907-1908
8.	Λιακόπουλος	1908-1909
9.	Παπαβασιλείου Ελένη	1910-1911
10.	Τραγουστή Παναγιώτα	1911-1912
11.	Ζυγομαλάς Γεώργιος	1912-1913
12.	Αρβανίτης	1913-1914
13.	Κοπανάς Αναστάσιος	1914-1915
14.	Κάσσαρη Καλομοίρα	1915-1916
15.	Τσάκωνας Χρήστος	1916-1917
16.	Γιαννούτσου Ειρήνη	1917-1918
17.	Παρασκευοπούλος Ιωάννης	1918-1919
18.	Καραμάνου Ειρήνη	1919-1920
19.	Πανταζή Αικατερίνη	1920-1921
20.	Πανταζοπούλου Δήμητρα	1921-1922
21.	Σέττα Μαρία	1922-1923 ⁶⁴⁵

ΙΖ. Δημοτικό Σχολείο Κουρτεσίου

Το Δημοτικό Σχολείο Κουρτεσίου ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου. Η ανέγερση του νέου σχολικού διδακτηρίου έγινε σε οικοπέδο, που χορηγήθηκε δωρεάν για το σκοπό αυτό. Με εράνους που πραγματοποίησε ο Δάσκαλος Τσίππρας και με μια μικρή κρατική επιχορήγηση

⁶⁴⁴Βλ. αρ. φ. 14 «Εγγραφέντων και φοιτούντων μαθητών»

⁶⁴⁵Βλ. αρ. β 1. «Μητρώου-Διδακτικού προσωπικού»

κατόρθωσε να φτιάξει το κτίριο. Το Σχολικό διδακτήριο άρχισε να λειτουργεί το έτος 1956. Στην συνέχεια το Σχολείο το έτος 1971 προήχθηκε σε 2/θέσιο. Κατόπιν τούτου άρχισε και η κατασκευή δεύτερης αίθουσας η οποία αποπερατώθηκε το έτος 1972 με κρατική επιχορήγηση. Το σχολείο στην αρχή της ίδρυσής του στεγάστηκε στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου και στη συνέχεια σε κτίριο του γεωργικού συνεταιρισμού μέχρι το 1956. Το έτος αυτό λειτούργησε το σχολείο, με αριθμό μαθητών περίπου στους (60). Οι μαθητές του χωριού πριν την ίδρυση του Σχολείου, φοιτούσαν στο Δημοτικό σχολείο του Άνω Κουρτεσίου.⁶⁴⁶

ΙΗ. Δημοτικό Σχολείο Καλού Παιδιού

Το χωριό Καλό Παιδιού βρίσκεται στο Β.Α. μέρος του Ν. Ηλείας. Διοικητικά υπάγεται στην κοινότητα «Αθώνος» η οποία απέχει απόσταση περίπου 1500 μέτρα από το χωριό. Ο πληθυσμός του χωριού ανέρχεται στους 1000 κατοίκους. Το Δημοτικό σχολείο του χωριού ιδρύθηκε το 1900. Προ του 1900 οι νέοι του Καλού Παιδιού καθώς και των γύρω χωριών φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείο Βουλιαγμένης. Το έτος 1905, τα χωριά Αθώνα και Καλό – Παιδί, αποτελούσαν ίδια κοινότητα και η φοίτηση των μαθητών γινόταν στο νεοϊδρυθέν Δημοτικό Σχολείο Αθώνος. Αργότερα με ενέργειες των κατοίκων του χωριού Καλού – Παιδιού οικοδομήθηκε καινούργιο σχολικό διδακτήριο στο παραπάνω χωριό. Μέχρι να ολοκληρωθεί το παραπάνω διδακτήριο το Σχολείο στεγαζόταν για περίπου δύο χρόνια σε ιδιωτικό κτίριο το οποίο μίσθωναν από τους κατοίκους του χωριού. Στη συνέχεια το μίσθωμα πληρωνόταν από το Δημόσιο. Το έτος 1950 το σχολείο στεγάστηκε στο καινούργιο Σχολικό διδακτήριο και λειτουργεί με οργανικότητα 1/θέσιου.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Καλού Παιδιού.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Κων/νος Σαραντόπουλος
2.	Μιχαήλ Γαλανάκης
3.	Κων/νος Κουκιάς
4.	Γεώργιος Παναγιωτόπουλος
5.	Αργύριος Εμμανουήλ
6.	Σπυρίδων ⁶⁴⁷ Παπαλιάγκας.

ΙΘ. Δημοτικό Σχολείο Μυρσίνης

⁶⁴⁶Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Κουρτεσίου

αρ. φ. 1 «εισερχομένων εγγράφων».

αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο».

⁶⁴⁷ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. «Καλού – Παιδιού»

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων Εγγράφων».

αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

Από της συστάσεως του νέου Ελληνικού κράτους και μέχρι το έτος 1900, οι μαθητές της Μυρσίνης, παρακολουθούσαν τα μαθήματα στο Δημοτικό Σχολείο των Λεχαιών. Το έτος 1901, υπογράφηκε η απόφαση ίδρυσης Δημοτικού Σχολείου στη Μυρσίνη (Σουλειμίαναγα), το οποίο και λειτούργησε αμέσως, δηλαδή από τη Σχολική χρονιά 1901 – 1902. Βασική αιτία της ίδρυσης του Σχολείου φαίνεται να ήταν η δημοσιογραφική «έκρηξη» του οικισμού, στο τέλος του 19^{ου} αιώνα.

Το πρόβλημα όμως ήταν που αντιμετώπιζε το Σχολείο και τα περισσότερα στην περιοχή, ήταν εκείνο της στέγης. Από την αρχή της λειτουργίας του και για μισό αιώνα (1902 – 1953) μεταστεγαζόταν συνεχώς. Έτσι το σχολείο λειτουργούσε σε αίθουσες που διέθετε η ίδια η κοινότητα άλλοτε σε ενοικιαζόμενα ιδιωτικά κτίρια όπως του Νικόλαου Μπάκου και Διονυσίου Βυθούλκα και άλλοτε σε κάποιες αίθουσες που παραχωρούσαν δωρεάν οι κάτοικοι του χωριού. Το 1953, μετά από πολλούς αγώνες και συνεχή προσφορά όλων των Μυρσιναιών, το Δημοτικό Σχολείο απέκτησε τη δική του στέγη χωρίς κρατική αρωγή σχεδόν, εκτός από μία μικρή χρηματοδότηση μετά από ενέργειες των κατοίκων του χωριού.. Ένα άλλο πρόβλημα που προέκυψε στους κατοίκους της Μυρσίνης ήταν η απόκτηση οικοπέδου. Τη λύση για το θέμα αυτό την έδωσε η εκκλησία. Το 1944 ο Ιωάννης Κολλιόπουλος παραχώρησε στον Ιερό Ναό Αγίου Νικολάου οικόπεδο 3.376μ² με το υπ' αριθ. 7338/1-1-1944 Συμβόλαιο Δωρεάς. Στη συνέχεια η Εκκλησιαστική επιτροπή, με πρόεδρο τον πατέρα Χαράλαμπο Διαμαντόπουλο, αποφάσισε την μεταβίβαση του οικοπέδου στην σχολική Επιτροπή, για την κατασκευή Σχολείου. Πρόεδρος της Σχολικής Επιτροπής ήταν ο Γραμματέας της Κοινότητας Μιχάλης Μανιάτης. Το οικόπεδο μεταβιβάστηκε με το υπ' αριθ. 13623/1-8-1950 Συμβόλαιο, το οποίο συνέταξε ιδιοχειρώς ο τότε επιθεωρητής των Σχολείων περιφέρειας Λεχαιών. Αμέσως οι Μυρσιναίοι συγκρότησαν ερανική επιτροπή που την αποτελούσαν οι: Κολλιόπουλος Ανδρέας, Κοντάνας Διονύσιος (δάσκαλος), Μπάκος Γεώργιος, Τσίρος Νικήτας και Παλαιολόγος Ανδρέας. Όλοι προεστοί. Οι προσφορές των κατοίκων σ' αυτήν την προσπάθεια ήταν συγκινητικές, χρήματα, προϊόντα από κάθε παραγωγή (σιτάρι, σταφίδα, καλαμπόκι κλπ. μέχρι κυπαρίσσια για τη σκεπή) και ότι άλλο μπορούσαν. Ακόμη και οι μαθητές της Ε' και ΣΤ' τάξης των ετών εκείνων βοήθησαν σε διάφορες εργασίες, όπως στην μεταφορά των τούβλων. Αλλά και οι Μυρσιναιές νοικοκυρές έδωσαν κι αυτές το δικό τους παρόν στον μεγάλο αγώνα του χωριού, έχοντας την ευθύνη σίτισης των μαστόρων.

Τελικά η κατασκευή του Δημοτικού Σχολείου της Μυρσίνης αποτελεί ένα υπέροχο έργο, ενός υπέροχου κόσμου. Το σχολείο αποτελείται από έξι τεράστιες αίθουσες, γραφείο διδασκάλων και βοηθητικούς χώρους. Στην αρχή το σχολείο λειτούργησε με οργανικότητα 2/θέσιου. Κατά διαστήματα και μέχρι το 1968 άλλοτε «προάγεται» και άλλοτε «υποβαθμίζεται». Από το 1908 όμως και μέχρι σήμερα λειτουργεί ως 5/θέσιο. Επίσης σε κάποια διαστήματα φαίνεται να λειτουργεί χωριστά σε αρρένων και θηλέων.

*(ο πρώτος Δάσκαλος ή Δασκάλα, στη σειρά που αναφέρονται, είναι και ο εκάστοτε Δ/ντής του Σχολείου).

Κατάλογος διδασκόντων και αριθμός φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Μυρσίνης.

Σχ. έτος	Αρ. Μαθ.	Οργαν. Σχολείου	Δάσκαλοι
1900 – 1903	132	2/θέσιο	Γ. Βλαχογιάννης, Χρ. Παπαδημητρίου
1905 – 1906	Για το	έτος αυτό χωρίζεται	σε αρρένων και θηλέων
1907 – 1908	118	2/θέσιο	Β. Περτζελέτος και Λ. Μαρωνίδης
1912 – 1913	152	2/θέσιο	Λ. Μαρωνίδης
1917 – 1918	129	2/θέσιο	Γ. Καρμίρης
1922 – 1923	83	2/θέσιο	Κ. Οικονομόπουλος
1924 - 1925	Χωρίζεται	σε αρρένων και	θηλέων μέχρι το 1930 ⁶⁴⁸

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΕΧΑΙΝΩΝ	
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
Καπελέτου	1870
Παλαιάς Μανολάδας	1880
Λεχαιών	1880
Τραγανού	1885
Καβασίων	1890
Βαρθολομιού	1896
Αγίας Μαύρας	1896
Κρυονερίου	1900
Δάφνης	1900
Κάστρου	1900
Καλυβακίων	1900
Ελαιοτόπου	1900
Ραχών	1900
Νεοχωρίου	1900
Βάρδας	1900
Νέας Μανολάδας	1900
Κουρτεσίου	1900

⁶⁴⁸Βλ. Διονυσίου Ν. Μπόκου: «ΜΥΡΣΙΝΗ», Η ιστορία και ο κόσμος της εκδόσεις, τυπογραφείο αδελφών Κολλιόπουλου, Πάτρα 1996, σ. 86 – 92.

Ι.Α. Δ.Σ. Μυρσίνης

α) αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου».

β) αρ. φ. 4 Σχολικό διδακτήριο».

γ) αρ. φ. 12 «Οργανικότητα του Σχολείου».

δ) αρ. β. 1 «Βιβλίο Μητρώου εγγεγραμμένων μαθητών».

ε) αρ. β. 1 «Βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

Καλού Παιδιού	1900
Μυρσίνης	1901-1902

ΔΗΜΟΣ ΒΟΥΠΡΑΣΙΑΣ- ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΨΗ

Ο Δήμος Βουπρασίας σχηματίστηκε με το Β.Δ. της 8^{ης} -4-1835. Κατατάχθηκε στην Γ΄ τάξη με έδρα το Βουπράσιον (Αλή Τσελεπή) και ο δημότης ονομάστηκε Βουπρασιεύς.⁶⁴⁹ Το όνομά του ο Δήμος το πήρε από την αρχαία πόλη των Επειών το Βουπράσιον που το όνομα του το όφειλε στους πλούσιους λειμώνες που έβοσκαν τα βόδια, (βούς πιπράσκειν) και ήταν περιοχή της Ήλιδας.⁶⁵⁰

Ο Επειός είχε λάβει μέρος σε αγώνα δρόμου στην Ολυμπία και αφού νίκησε πήρε τη Βασιλεία. Από τον Επειό πήραν την ονομασία οι κάτοικοι της Ήλιδας αναφερόμενοι από τον Όμηρο. Ο Επειός είχε μόνο θυγατέρες και γι' αυτό πήρε αργότερα τη βασιλεία ο ανειπίος του ο Ηλείος και απ' αυτόν μετονομάστηκαν οι Επειοί Ηλείοι, όπως αναφέρει ο Πανσανίας.⁶⁵¹

«Η πρώτη σφραγίδα του Δήμου ήταν κυκλική χωρίς έμβλημα. Με το Β.Δ. της 7^{ης} Αυγούστου 1873 μετά από γνωμοδότηση του αρχαιολόγου Π. Ευστρατιάδη επιλέγει το έμβλημα που στη μέση φέρει «Μαστοφόρου βούν, γύρω δε τας λέξεις Δήμος Βουπρασιών».⁶⁵²

Από τη διερεύνηση των αρχείων των σχολείων του Δήμου Βουπρασίας διαπιστώσαμε ότι τέσσερα από τα σχολεία ιδρύθηκαν πριν το 1900. Συγκεκριμένα το σχολείο Παλαιάς Μανωλάδας, που αποτέλεσε την έδρα του Δήμου Βουπρασίας καθώς επίσης και τα σχολεία Καπελέτο και Μαλίκι, τα οποία είχαν μορφωσιογόνες οικογένειες και μεγάλη οικονομική άνθηση.

Εκείνη βέβαια η περίοδος αντιστοιχεί ιστορικά στις προσπάθειες του υπουργού Χ. Χριστόπουλου για ένα καλύτερα οργανωμένο σχολικό σύστημα. Βέβαια αυτή η βελτίωση της εκπαίδευσης δεν πέτυχε λόγω έλλειψης χρημάτων, υλικών μέσων και ανθρώπινου δυναμικού.

Την περίοδο 1900 – 1918 ιδρύονται άλλα τρία σχολεία, εξασφαλίζοντας την κοινωνική ανάγκη μόρφωσης των αγροτόπαιδων της περιοχής. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την πρόθεση της αστικής τάξης που αντιδρά στα νομοσχέδια του Αθ. Ευταξία και δεν αφήνει την ψήφισή τους. Στα νομοσχέδια αυτά μεταξύ άλλων προτεινόταν δημοτικά σχολεία σ' όλους τους οικισμούς και για όλα τα παιδιά. Η ίδρυση των σχολείων αντικατοπτρίζει την θέληση των φιλελεύθερων Βενιζελικών να αλλάξουν το εκπαιδευτικό σύστημα, έτσι ώστε να έχουν πρόσβαση σ' αυτό όλα τα

⁶⁴⁹ Δημήτριος Μ. Πριγγούρης: «Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας» (Από τη Βενετοκρατία μέχρι σήμερα), Έκδοση Νομαρχίας Ηλείας, Πύργος 2006, σ.39

⁶⁵⁰ Μιχαήλ Χουλιαράκης: «Γεωγραφική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδος 1821 – 1971» τόμος Α΄, σελ.133 και ο τόμος Β΄ σ.,26,27.

⁶⁵¹ Μιχαήλ Χουλιαράκης: ...ό.π...,σελ.1

⁶⁵² Βλ. Δημήτριος Πριγγούρης: «Η Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας»...ό.π..., σ. 20.

παιδιά του λαού και όχι μόνο οι λίγοι. Πρέπει να τονίσουμε ακόμα ότι ένα από τα σχολεία που ιδρύθηκε την περίοδο αυτή, το δημοτικό σχολείο Βάρδας, αποτελεί και το πιο μεγάλο και οργανωμένο σχολείο της περιοχής.

Τα υπόλοιπα σχολεία της Βουπρασίας ιδρύθηκαν την περίοδο 1963 – 64 με την μεταρρύθμιση που έγινε από τον Γεώργιο Παπανδρέου με την βοήθεια του Ε. Παπανούτσου με τον νόμο 4379/1964. Εκείνη την περίοδο ιδρύθηκαν τα περισσότερα σχολεία από κάθε άλλη περίοδο. Έξι σχολεία προστέθηκαν στην δύναμη των σχολείων του Δήμου. Το εντυπωσιακό είναι ότι και τα έξι σχολεία που ιδρύθηκαν και στον τελευταίο οικισμό έκλεισαν για διάφορους λόγους. Στο Δήμο Βουπρασίας λειτουργούν σήμερα 10 Δημοτικά σχολεία. Παλαιότερα λειτούργούσαν 16. Από αυτά είναι:

Ένα 12/θέσιο Δημ. Σχολ. Βάρδας

Δύο 6/θέσιο (Ν. Μανολάδας και Π. Μανολάδας)

Τρία 2/θέσια (Κουρτέσι, Άνω Κουρτέσι, Καπελέτο)

Τέσσερα 1/θέσια (Δάφνη, Μαλίκι, Νεάπολη, Ψάρι), λειτούργούσαν ακόμα έξι μονοθέσια τα οποία έχουν καταργηθεί: (Κρεμμυδίου, Αετοράχης, Μπρινιά, Θανασουλαϊίκα, Αγ. Μαρίνας και Σερμπάνη).⁶⁵³

Κ. Δημοτικό Σχολείο Νεάπολης

Το Δημοτικό Σχολείο Νεάπολης ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου. Πριν την ίδρυσή του οι μαθητές παρακολουθούσαν μαθήματα στο Δημοτικό Σχολείο των γειτονικών οικισμών Ψάρι και Μαλίκι. Τα κορίτσια άρχισαν να φοιτούν στο σχολείο το έτος 1900.⁶⁵⁴

Στην αρχή τα παιδιά είχαν μόνο αναγνωστικό και τα υπόλοιπα μαθήματα τα έγραφαν από τον πίνακα. Οι μαθητές δυσκολεύονταν οικονομικά να αγοράσουν ακόμη και ένα τετράδιο. Το σχολείο δεν είχε ούτε καθίσματα για τους μαθητές. Οι ποινές από μέρους του δασκάλου προς τους μαθητές ήταν ο ραβδισμός.⁶⁵⁵

Από το έτος 1920 μέχρι και το έτος 1956 λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου, από το 1956 μέχρι το 1965 λειτούργησε 2/θέσιο και από το 1965 μέχρι το 1971 λειτούργησε 3/θέσιο, σήμερα λειτουργεί 1/θέσιο με (8) μαθητές.⁶⁵⁶

Το Δημοτικό Σχολείο Νεάπολης από τότε που ιδρύθηκε στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά κτίρια. Το έτος 1978 εξασφάλισε οικόπεδο από δωρεά και το έτος 1985 κατασκευάστηκε νέο κτίριο όπου στεγάζεται σήμερα το Σχολείο.⁶⁵⁷

---

⁶⁵³Βλ. Από το 2^ο Γραφείο Π.Ε. Περιφέρειας Λεχαιών.

α) αρ. φ 18 . «Δημοτικά Σχολεία του Δήμου Βουπρασίας

β) αρ. φ 12 . «Προαγωγές – υποβιβασμοί – καταργήσεις και συγχωνεύσεις, Σχολείων του Δήμου Βουπρασίας».

⁶⁵⁴Βλ. Ι.Α. ,Δ.Σ. Νεάπολης

⁶⁵⁵Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Νεάπολης, (αριθ. Πρωτ. 186/16-6-1921)

⁶⁵⁶Βλ. αρ. φ 6 . «Οργανικότητα Σχολείου»

ΚΑ. Δημοτικό Σχολείο Βάλακα (Αετοράχης)

Το Δημοτικό Σχολείο Βάλακα ιδρύθηκε το έτος 1900. Στην αρχή λειτούργησε σε ιδιωτικό οίκημα του Λεωνίδα Αγγελόπουλου. Το 1910 – 11 μεταστεγάσθηκε σε άλλη οικία όπου παρέμεινε μέχρι το έτος 1921. Στη συνέχεια μεταφέρθηκε σε νέο οίκημα που δωρήθηκε από την εκκλησία και επισκευάστηκε με δαπάνες των κατοίκων όπου εκεί παράμεινε μέχρι το έτος 1948. Το ίδιο έτος το παραπάνω οίκημα κρίθηκε ακατάλληλο για διδακτήριο και το σχολείο μεταφέρθηκε και στεγάστηκε μέχρι το 1950 στο σπίτι του Βασίλειου Γεωργόπουλου.⁶⁵⁸

Το ενοίκιο του νέου διδακτηρίου πληρωνόταν με έξοδα των γονέων των μαθητών. Παράλληλα έγινε κατεδάφιση του ακατάλληλου διδακτηρίου και στην ίδια περίπου θέση , με έξοδα και προσωπική εργασία των κατοίκων του χωριού έγινε η θεμελίωση του νέου διδακτηρίου και στη συνέχεια η τοιχοποιία και η στέγη του.⁶⁵⁹

ΚΒ. Δημοτικό Σχολείο Θανασουλαϊκών

Το Δημοτικό Σχολείο Θανασουλαϊκών ιδρύθηκε το έτος 1900, λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου και είχε (31) μαθητές. Το Σχολείο στην αρχή ονομαζόταν Δημοτικό Σχολείο Βαγγελάκου. Το 1965 το σχολείο μετονομάστηκε σε Δημοτικό Σχολείο Θανασουλαϊκών κατά την επιθυμία των δωρητών. Τι οικόπεδο που κατασκευάστηκε το Σχολείο είναι (5) στρέμματα ήταν δωρεά των κατοίκων των οικισμών. Στην αρχή λειτούργησε σε ιδιόκτητα οικήματα. Το 1961 έφεραν και τοποθέτησαν προκατασκευασμένο κτίριο, από το συνοικισμό Αγίου Χαράλαμπου, από αμιάντο ο οποίος στην πορεία θεωρήθηκε βλαβερός για την υγεία των μαθητών.

Το ενδιαφέρον των γονιών για την λειτουργία του σχολείου ήταν μεγάλο. Πολλές φορές αναλάμβαναν και πλήρωναν διάφορα λειτουργικά έξοδα του σχολείου, όταν το ταμείο δεν είχε χρήματα. Στις 21-6-1968, το σχολείο συγχωνεύεται με το 3/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Σερμπανίου. Στις 17-9-1970, εγκρίνεται η επαναλειτουργία του ως παράρτημα του Δημοτικού Σχολείου Σερμπανίου.

Το σχολείο σταμάτησε να λειτουργεί το σχολικό έτος 1991 – 92, ενώ φοιτούσαν (12) μαθητές και είχε οργανικότητα 2/θεσίου. Το αρχείο του Σχολείου μεταφέρθηκε στο 12/θέσιο δημοτικό Σχολείο Βάρδας.⁶⁶⁰

---

⁶⁵⁷Βλ. αρ. φ 12 «Σχολικό διδακτήριο»

⁶⁵⁸Βλ. Ι. Α. Δ.Σ Βάλακα.

⁶⁵⁹Βλ. αρ. φ 8 «Σχολικό Διδακτήριο».

⁶⁶⁰Βλ. Ι.Α. , Δ.Σ. Θανασουλαϊκών

αρ. β. 1 «Ιστορία του σχολείου»

αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 16 «Προαγωγές - υποβιβασμοί – καταργήσεις»

ΚΓ. Δημοτικό Σχολείο Αγίας Μαρίνας

Το Δημοτικό Σχολείο Αγίας Μαρίνας ιδρύθηκε το έτος 1900⁶⁶¹ και λειτούργησε το έτος αυτό με οργανικότητα 1/θέσιου. Το σχολείο στην αρχή στεγάσθηκε σε ιδιόκτητο οίκημα, στο οποίο έγινε επισκευή με έρανο που πραγματοποίησαν οι κάτοικοι του χωριού. Το έτος 1943 το σχολείο μεταστεγάσθηκε σε εκκλησιαστικό οίκημα, το οποίο στην αρχή το παραχώρησε δωρεάν και στην συνέχεια με μίσθωμα. Το μαθητικό δυναμικό στο παραπάνω σχολείο ανέρχονταν κατά μέσον όρο περίπου 20 – 30 μαθητές ετησίως.⁶⁶² Στη συνέχεια οι κάτοικοι του χωριού παραχώρησαν στην Σχολική Εφορία οικόπεδο για την ανέγερση Διδακτηρίου. Στην πορεία όμως λόγω έλλειψης μαθητών το σχολείο καταργήθηκε και συγχωνεύτηκε με το Δημοτικό Σχολείο Μαλικίου στις 31-8-1971. Το Αρχείο του Σχολείου βρίσκεται στο 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Μαλικίου.⁶⁶³

ΚΔ. Δημοτικό Σχολείο Κρεμμυδίου

Το Δημοτικό Σχολείο Κρεμμυδίου ιδρύθηκε το έτος 1900. Λειτούργησε το έτος αυτό με οργανικότητα 1/θέσιου. Στην αρχή το Σχολείο στεγάσθηκε σε ενοικιαζόμενο ιδιωτικό οίκημα του Νικολάου Καραβούλια. Το ενοίκιο πληρωνόταν από τους κατοίκους του χωριού. Πριν ακόμα ιδρυθεί σχολείο στο παραπάνω χωριό τα παιδιά ήταν αναγκασμένα να διανύουν απόσταση μιας ώρας περίπου με τα πόδια, για να παρακολουθήσουν μαθήματα στο γειτονικό συνοικισμό της Αγίας Μαρίνας. Το έτος 1952 η κοινότητα του χωριού δώρισε οικόπεδο στο οποίο ανεγέρθηκε το καινούργιο Σχολικό διδακτήριο. Το κτίριο αποπερατώθηκε με προσφορές των κατοίκων και με επιχορήγηση από το Δημόσιο⁶⁶⁴ Ταμείο Νομαρχίας Ηλείας.

Στη συνέχεια το σχολείο λόγω έλλειψης μαθητών, καταργήθηκε με προεδρικό διάταγμα το έτος 1989.⁶⁶⁵ Οι μαθητές και το Αρχείο του Σχολείου μεταφέρθηκαν στο 12/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Βάρδας. Το οίκημα σήμερα είναι εγκαταλελειμμένο σε πολύ άσχημη κατάσταση.⁶⁶⁶

ΚΕ. Δημοτικό Σχολείο Άνω Κουρτεσίου

Το 2/θέσιο Δημοτικό Σχολείο του Άνω Κουρτεσίου, ιδρύθηκε το έτος 1900. Από το έτος ιδρύσεώς του μέχρι και το έτος 1940 λειτούργησε ως μονοθέσιο. Από το έτος 1940 έως το 1950 λειτούργησε σαν 2/θέσιο και από το έτος 1950 μέχρι 1967

---

⁶⁶¹Βλ. Με Β.Δ. που εκδόθηκε στις 14-8-1961 και δημοσιεύθηκε στο υπ' αριθ. 201 ΦΕΚ της 22-8-1961.

⁶⁶²Βλ. αρ. φ 6 «Εγγραφήτων μαθητών».

⁶⁶³Βλ. Ι.Α Δ.Σ. Αγίας Μαρίνας.

⁶⁶⁴Βλ. αρ. φ 8. «Σχολικό διδακτήριο».

⁶⁶⁵Βλ. Π.Δ. 199/8-9-1989

⁶⁶⁶Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Κρεμμυδίου.

αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του σχολείου»

λειτούργησε και πάλι ως 1/θέσιο. Το σχολείο στην αρχή της λειτουργίας του στεγάσθηκε σε διάφορα ιδιωτικά οικήματα. Το πρώτο οίκημα ανήκε στον Νικόλαο Φίλια, το δεύτερο στον Ιωάννη Κακαλέτρη και το τρίτο στον Αντίοχο Βασιλείου του Κων/νου. Το έτος 1922-23 ανεγέρθηκε το πρώτο σχολικό διδακτήριο. Το οικοπέδο ανήκε στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και τα χρήματα τα προσέφεραν οι κάτοικοι του χωριού όπως επίσης και προσωπική εργασία. Στη συνέχεια ο Νικόλαος και ο Αθανάσιος Φίλιας ορίστηκαν πληρεξούσιοι από το εκκλησιαστικό συμβούλιο του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου για να μπορέσουν κατόπιν τούτου να δανειστούν χρήματα από τον μεγαλέμπορο Χρήστο Σπηλιάδη, για να βοηθήσουν στην ανέγερση του Σχολείου. Το σχολικό κτίριο παρέμενε στην πληρεξουσιότητα των παραπάνω έως όταν εξοφληθεί το χρέος. Όταν στο μέλλον ξεχρεώθηκε, οι κάτοικοι του χωριού ομόφωνα συμφώνησαν να παραχωρήσουν το σχολείο στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και να αποτελεί ιδιοκτησία της. Στο σχολείο αυτό φοιτούσαν και οι μαθητές του γειτονικού χωριού που ονομαζόταν Σούβαρδο, καθώς και οι μαθητές του χωριού Μπάστα. Μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 1953 το σχολικό διδακτήριο υπέστη σοβαρές ζημιές και κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση των μαθητών. Στην συνέχεια το σχολείο λειτούργησε σε μισθωμένο οίκημα της εκκλησίας αντί των (150) δρχ. μηνιαίως. Το έτος 1960 το σχολείο μεταφέρθηκε στο δικό του διδακτήριο. Το κτίριο αυτό είναι τουβλόχτιστο με ξύλινη στέγη και ευρωπαϊκά κεραμίδια. Αποτελείται από δύο μεγάλες αίθουσες διδασκαλίας, ένα γραφείο δασκάλων και ένα χολ. Το σχολείο είναι χτισμένο σε οικόπεδο που βρίσκεται δίπλα στον αμαξωτό δρόμο Κουρτεσίου – Άνω Κουρτέσι και έχει έκταση περίπου 3.000τμ. Το οικοπέδο αυτό το αγόρασαν οι κάτοικοι του χωριού. Το σχολικό κτίριο ολοκληρώθηκε το έτος 1961 με χρηματικές προσφορές των κατοίκων του χωριού, της εκκλησίας και των διαφόρων εράνων που πραγματοποίησε η Σχολική Εφορία στα γύρω χωριά της περιοχής. Επίσης το Νομαρχιακό Ταμείο του Νομού Ηλείας επιχορήγησε την Σχολική Εφορία με το χρηματικό ποσό των 200.000 δραχμών. Το έτος αυτό το σχολείο άρχισε να λειτουργεί 1/θέσιο με δάσκαλο τον Διονύσιο Σταθόπουλο και με σύνολο εγγραφέντων μαθητών (27) που είχαν ως εξής:

Α` τάξη	2Κ	2Α	
Β` τάξη	4Κ	1Α	
Γ` τάξη	2Κ	1Α	
Δ` τάξη	4Κ	4Α	
Ε` τάξη	2Κ	1Α	
ΣΤ` τάξη	2Κ	2Α	
Γενικό Σύνολο	16Κ	11Α	27 Σύνολο

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Άνω Κουρτεσίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
1.	Καραθανάσης Κων/νος
2.	Πανταζόπουλος Διονύσιος
3.	Μαριολοπούλου Μαρίκα
4.	Δραγωνίδου Δήμητρα
5.	Μαρκόπουλος, Παπανικολακοπούλου
6.	Παναγιωτοπούλου

7.	Θωμοπούλου
8.	Έλληνας Χρύσανθος
9.	Σαράφας, Σπαθή
10.	Νικολακοπούλου
11.	Τσάκωνας Παναγιώτης
12.	Πανταζής
13.	Μανδάλου
14.	Κωστόπουλος

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Άνω Κουρτεσίου.

Χρονολογία	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
Μαθητές	49	52	62	61	61	68	60
Χρονολογία	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
Μαθητές	78	80	75	80	57	53	21
Χρονολογία	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Μαθητές	122	123	137	139	128	127	116
Χρονολογία	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Μαθητές	89	74	85	82	82	82	80
Χρονολογία	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Μαθητές	76	70	73	67	62	66	64 ⁶⁶⁷

ΚΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Κουγαϊίκων

Το Δημοτικό Σχολείο Κουγαϊίκων ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου με σύνολο φοιτούντων μαθητών 27. Στην αρχή το Σχολείο στεγάστηκε σε ιδιόκτητο οίκημα με δαπάνη από τις οικογένειες των παιδιών μέχρι το έτος 1968 οπότε τοποθετήθηκε προκατασκευασμένο κτίριο Ιταλικού τύπου, από αμίαντο το οποίο στην πορεία θεωρήθηκε επικίνδυνο για την υγεία των μαθητών.

Το Σχολείο λειτούργησε μέχρι το σχολικό έτος 1987-88, οπότε και καταργήθηκε αφού φοιτούσαν μόλις (8) μαθητές. Οι μαθητές καθώς και το Αρχείο του Σχολείου μεταφέρθηκαν στο 12/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Βάρδας.⁶⁶⁸

ΚΖ. Δημοτικό Σχολείο Σερμπάνη

⁶⁶⁷Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Άνω Κουρτεσίου

αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 4 «Ημερολόγιο Σχολικής ζωής»

αρ. β. 2 «Διδακτικού προσωπικού»

«Από μαθητολόγια που βρέθηκαν στο Αρχείο του σχολείου».

⁶⁶⁸Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Κουγαϊίκων

αρ. φ. 4 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

Το Δημοτικό Σχολείο Σερμπάνη ιδρύθηκε με Β.Δ. το έτος 1900⁶⁶⁹ λειτούργησε της 10 Σεπτεμβρίου 1901 με οργανικότητα μονοθέσιου. Αρχικά στο σχολείο τοποθετήθηκε η διδασκάλισσα Βασιλική Παπακυριαζή. Αυτ' αυτής δίδαξε ο διδάσκαλος Γεωργόπουλος Θεόδωρος. Το επόμενο έτος τοποθετήθηκε ο διδάσκαλος Ηλιόπουλος Γεώργιος ο οποίος ανέβαλε υπηρεσία της 10 Σεπτεμβρίου 1902. Το έτος 1903 το Σχολείο προήχθηκε διά Β.Δ./τος σε 2/θέσιο.⁶⁷⁰ Της 26 Ιανουαρίου 1907 τοποθετήθηκε με μετάθεση η διδασκάλισσα Μπεκίρη Γεωργία. Έκτοτε το Σχολείο λειτούργησε ως διθέσιο. Αρχικά το Σχολείο στεγάστηκε στον παρακείμενο Ιερό Ναό του χωριού. Από της 7 Ιανουαρίου 1955 το σχολείο μεταφέρθηκε σε μισθωμένο κτίριο και από της 14 Απριλίου 1955 στεγάστηκε οριστικά σε Δημόσιο προκατασκευασμένο Διδακτήριο (2) αιθουσών. Το Διδακτήριο ανεγέρθηκε από το ΟΣΚ, σε οικόπεδο το οποίο δωρήθηκε από τους κατοίκους του παραπάνω χωριού με το υπ' αριθμόν Συμβόλαιο 65/1964 της Συμβολαιογράφου Γεωργίας Τζιμοπούλου.⁶⁷¹ Της 17 Οκτωβρίου 1963 άρχισε το Σχολείο να λειτουργεί ως τριθέσιο και αυτό γιατί συγχωνεύθηκε προσωρινά με το μονοθέσιο Δημοτικό Σχολείο του Εκκλησιαστικού ορφανοτροφείου Αγίου Νικολάου Σπάτα. Η συγχώνευση των δύο Σχολείων έγινε οριστική με την υπ' αριθ. 3313/29-10-1973 απόφαση του Υφυπουργού Π.Δ.Π.Δ.Σ. και κατόπιν τούτου το Δημοτικό Σχολείο Σερμπάνη προήχθηκε σε τριθέσιο.⁶⁷² Με την υπ' αριθ. Θ.2065/ΠΕ/26-1-1974 Διαταγής ΔΙ.Δ.Ε. Νομαρχίας Ηλείας στο Δημοτικό σχολείο Σερμπάνη τοποθετήθηκε ο διδάσκαλος Παπαδιαμαντόπουλος Αριστομένης ο οποίος υπηρετούσε στο καταργηθέν Δημοτικό Σχολείο Αγίου Νικολάου Σπάτα. Το Δημοτικό Σχολείο Σερμπάνη λειτουργούσε πάντα στη σκιά του 12/θέσιου Δημοτικού Σχολείου Βάρδας μια και η απόστασή τους δεν ξεπερνά το 1 χιλιόμετρο. Το έτος 1995 το σχολείο καταργήθηκε λόγω έλλειψης μαθητών και στο προκατασκευασμένο κτίριο σήμερα λειτουργεί το Νηπιαγωγείο Σερμπάνη.⁶⁷³

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΥΥΠΡΑΣΙΑΣ	
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
Νεάπολης	1900
Βάλακα (Αετοράχης)	1900
Θανασουλαϊκών	1900
Αγίας Μαρίνας	1900
Κρεμμυδίου	1900
Άνω Κουρτεσίου	1900
Κουγαϊκών	1900
Σερμπάνη	1900

⁶⁶⁹Βλ. Διά τον 309/15-5-1963 Β.Δ./τος, το οποίο δημοσιεύθηκε στο υπ' αριθ. 74/29-5-1963 ΦΕΚ (τ.Α')

⁶⁷⁰Βλ. Διά του 786/21-9-1966 Β.Δ./τος (201/6-10-66 ΦΕΚ τ.Α')

⁶⁷¹Βλ. αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο».

⁶⁷²Βλ. αρ. φ. 12 «Προαγωγές – υποβιβασμοί και συγχωνεύσεις».

⁶⁷³Βλ. Ι.Α. Δ.Σ Σερμπάνη

αρ. β. 1 « βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο»

ΕΒΔΟΜΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ Ν. ΗΛΕΙΑΣ

Στην εκπαιδευτική περιφέρεια Κρεστένων Ν. Ηλείας, με έδρα τα Κρέστενα, ανήκουν τα Σχολεία των παρακάτω Δήμων.

- 1) Αλιφείρας
- 2) Ανδρίτσαινας
- 3) Ζαχάρως
- 4) Σκιλλούντος
- 5) Φιγαλείας

Δημοτικά Σχολεία που ανήκουν στην εκπαιδευτική περιφέρεια Κρεστένων.

Οργανικότητα	Σχολεία
1/θ	Δ.Σ. Βρεστού
1/θ	Δ.Σ. Μυρωνίων
3/θ	Δ.Σ. Λεύκης
2/θ	Δ.Σ. Καλλιθέας
3/θ	Δ.Σ. Ανδρίτσαινας
1/θ	Δ.Σ. Λεπρέου
2/θ	Δ.Σ. Γιαννιτσοχωρίου
6/θ	2 ^ο Δ.Σ. Ζαχάρως
12/θ	Δ.Σ. Ζαχάρως
2/θ	Δ.Σ. Κακόβατου
1/θ	Δ.Σ. Διασελλών
2/θ	Δ.Σ. Κ. Σαμικού
9/θ	Δ.Σ. Κρεστώνων
1/θ	Δ.Σ. Φρίξας
6/θ	Δ.Σ. Μακρισίων
1/θ	Δ.Σ. Πλατιάνας
1/θ	Δ.Σ. Πλουτοχωρίου
1/θ	Δ.Σ. Σαμικού
5/θ	Δ.Σ. Καλλικόμου
4/θ	Δ.Σ. Ν. Φιγαλείας
1/θ	Δ.Σ. Φασκομηλιάς

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΚΡΕΣΤΕΝΑ

Τόσο τα Κρέστενα όσο και η αρχαία Σκιλλουντία στην οποία περιέχονται, οφείλουν τα ονόματά τους στα αγριοκρέμμυδα. Κατά την αρχαιότητα τ' αγριοκρέμμυδα λεγόντουσαν σκίλλα. Έτσι από τα πολλά σκίλλα που φύτρωναν εκεί, έχουμε την ονομασία της αρχαίας πόλης Σκιλλούς, όπου έζησε εξόριστος Αθηναίος στρατηγός και συγγραφέας Ξενοφών. Στη νεότερη εποχή η γύρω από τον Σκιλλούντα περιοχή καθώς και η Κρέστενα με τα περίχωρά της ονομάστηκε Δήμος Σκιλλούντος, ονομασία που καταργήθηκε το 1912.

Επίσης υποστηρίζεται και γνώμη ότι η ονομασία προήλθε από κάποια σλαβική λέξη Κρεσν, που σημαίνει σταυροδρόμι, επειδή η Κρέστενα βρίσκεται στο σημείο τομής των οδικών αξόνων Καϊάφα – Αρχ. Ολυμπίας και Πύργου - Ανδρίτσαινας.

Βέβαια η άποψη ορισμένων ότι πρόκειται περί ανδρωνυμικού τοπωνυμίου όπως Ανδρίτσαινα από το Ανδρίτσος κλπ. δεν είχε εδώ εφαρμογή, αφού κατά την γραφή δε χρησιμοποιείται το (αι) αλλά το (ε), δηλαδή Κρέστενα και όχι Κρέσταινα. Τα Κρέστενα αναφέρονται για πρώτη φορά το 1263 όταν κατέφυγε εκεί άτακτος ο στρατός του Κων/νου Παλαιολόγου, ηττημένος στην Πρινίτσα από τους Φράγκους.

Επίσης η πόλη με την ονομασία Κρέστενα, αναφέρεται στο «Χρονικό του Μορέως» (13^{ος} αι. μχ.) και στους στίχους 4701-4702 διαβάζουμε τα εξής: «Απήρε τους και ανέβαινε τα μέρη των Κρεστένων γυρεύοντα Κατερωτών, το που είναι τα φουστάτα...». ⁶⁷⁴

Για ένα διάστημα η ονομασία Κρέστενα αντικαταστάθηκε από την αρχαία ονομασία Σελινούς, αλλά και πάλι καταργήθηκε με κοινοτική απόφαση.

Από αναφορά του Δ. Κανελλόπουλου, προκύπτει ότι τα Κρέστενα πυρπολήθηκαν από τους Τουρκοαιγυπτίους του Ιμπραήμ πασά στις 12 Νοέμβρη του 1825.

Αν και τα Κρέστενα υπήρχαν πριν από τη Φραγκοκρατία, ο πληθυσμός τους μειώθηκε απελπιστικά κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες το 1690 το χωριό είχε μόνο 56 κατοίκους, το 1830 έφθασε τους 286, το 1889 είχε 1.367, το 1920 ξεπέρασε τις 2.000, το 1940 είχε 3.154, το 1981 είχε 3.589 ενώ την τελευταία δεκαετία παρουσίασε θεαματική αύξηση κατά 51%. Σήμερα η Κρέστενα έχει 5.422 κατοίκους και βρίσκεται χτισμένη σε μέσο υψόμετρο 100μ. από τη στάθμη της θάλασσας. Εξακολουθεί να παραμένει μια αξιόλογη πόλη της Ηλείας και σημαντικό διοικητικό και εμπορικό κέντρο της Επαρχίας Ολυμπίας. ⁶⁷⁵

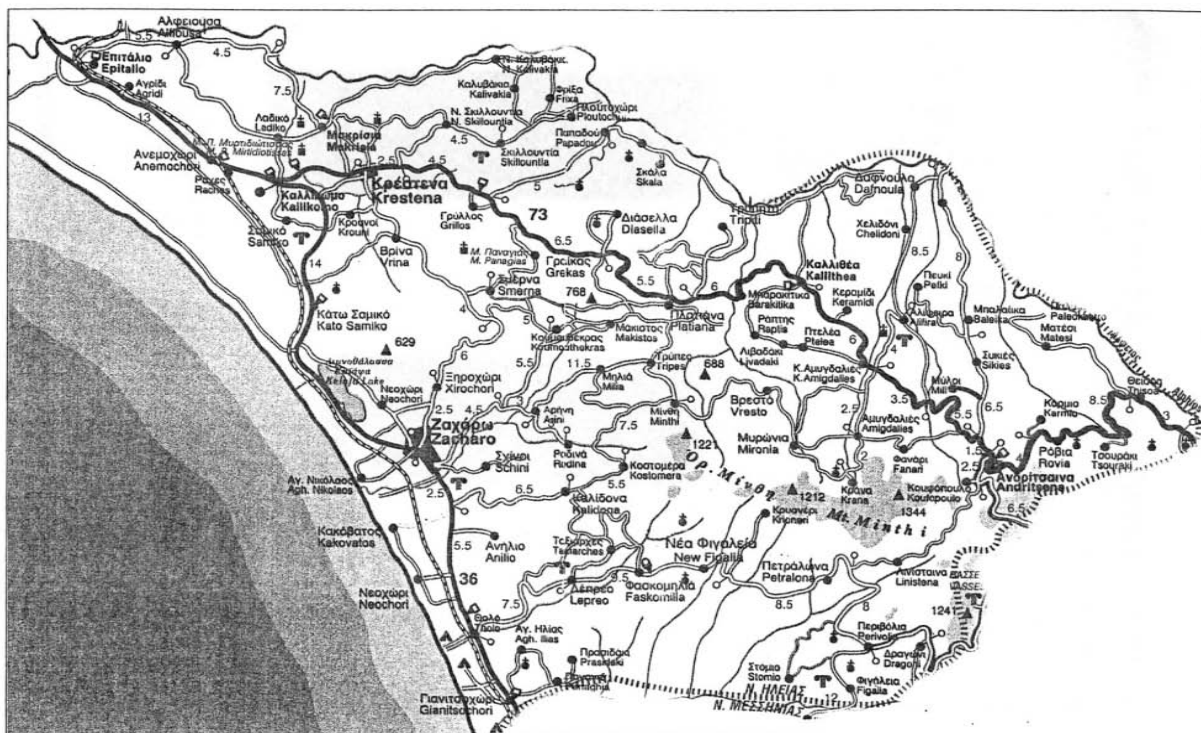
---

⁶⁷⁴Βλ. Μιλτ. Μ. Κάπου: «Η Ηλεία στο μύθο και την Ιστορία», εκδόσεις Μιλτ. Κάπου, Αθήνα 1996 σ. 101

⁶⁷⁵Βλ. Πάνου Π. Αργυρόπουλου: «Το χρονικό της Κρέστενας», έκδοση : Σύλλογος Φιλοπρόδων Κρεστένων, Κρέστενα, Απρίλης 1981, σ. 6

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ

Χάρτης Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Κρεστένων

Πηγή: 3^ο Γραφείο Π.Ε. Κρεστένων Ν. Ηλείας

Α. Δημοτικό Σχολείο Ανδρίτσαινας

Σύμφωνα με την παράδοση Δημοτικό σχολείο στην Ανδρίτσαινα λειτούργησε προ του 1750 και στεγαζόταν στην Ανδρική Μονή της Παναγίας. Δάσκαλοι του σχολείου χρημάτισαν κληρικοί και λογάδες της περιφημής Σχολής της Δημητσάνας. Το 1770, μετά τα Ορλωφικά, επειδή η περιφέρεια μας έλαβε μέρος σ' αυτή την επανάσταση με αρχηγό τον Αναστάσιο Χρήστου, ο οποίος ήταν και δάσκαλος, το σχολείο κήκε. Ο δε Α. Χρήστου, που είχε συντάξει και Γραμματική, συνελήφθη και κρεμάστηκε από τους Τουρκαλβανούς στη θέση Καμίνι ή κατ' άλλους στο Μοναστήρι της Παναγίας. Το σχολείο παρέμεινε κλειστό μέχρι το 1783 που ξαναλειτούργησε, όπως βεβαιώνεται από στοιχεία επίσημων αυθεντικών εγγράφων.⁶⁷⁶

«Χριστόφορος ο εν Ιεροδιακόνος ελάχιστος

⁶⁷⁶Βλ. Δημήτριος Πρίγγουρης: «Ανδρίτσαινα», Αθήνα 2005, σ. 53

Πελοποννήσιος και εκ της χώρας ονόματι Ανδριτζαίνης της κατά Φαναρίου, εν τη του Αγίου Χριστινουπόλεως Επαρχία, 1783,

Απριλίου α! ήνοιξα το σχολείον εις την Ανδρίτζαιναν». ⁶⁷⁷

Σε μία επιστολή αγρονολόγητη που βρίσκεται στη βιβλιοθήκη της Δημητσάνας και ανακοίνωσε ο Τάσος Γριτσόπουλος το βιβλίο του «Κατάλογος των χειρογράφων κωδικών της βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνας», αναφέρεται ότι «μοναχός διδάσκαλος που χρησιμοποιεί πομπώδεις εκφράσεις, πληροφορεί το δεσπότη Χριστιανουπόλεως ότι πήγε στην Ανδρίτσαίνα, ευρήκε απροθυμία και εμπόδια για την ίδρυση του σχολείου και δεν κατόρθωσε να ικανοποιήσει την επιθυμία του Μητροπολίτη».

Άλλη επιστολή αναφέρει ότι ο Μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως, άφησε μετά το θάνατό του στο διάδοχό του Γερμανό δύο χιλιάδες γρόσια για την ίδρυση σχολείου στην Ανδρίτσαίνα. Όταν γνωστοποιήθηκε η δωρεά του Μητροπολίτη, (όπου πρέπει να ήταν ο Μακάριος), εστάλη Πατριαρχικός Έξαρχος ο Ανδρούσης Ιωσήφ, για να εξετάσει μαζί με το νέο Μητροπολίτη Γερμανό το θέμα και να φροντίσουν μαζί για την ίδρυση σχολείου στην Ανδρίτσαίνα. ⁶⁷⁸ Ο Μητροπολίτης Γερμανός Ζαφειρόπουλος γεννήθηκε στα Καλάβρυτα γύρω στα 1750. Ήταν ιεράρχης με μεγάλη παιδεία, αρετή και ικανότητα και είχε διαπρέψει στην Κωνσταντινούπολη ως ιεροδιδάσκαλος. Εκλέχτηκε Μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως το 1793. Το σχολείο στην αρχή, όπως προαναφέρθηκε στεγαζόταν στο Μοναστήρι της Παναγίας εκεί που είναι σήμερα το νεκροταφείο, κατόπιν στεγάστηκε στην Αγία Βαρβάρα, την οποία έκαψε ο Ιμπραήμ στις 18 Μαΐου 1826. Η Αγία Βαρβάρα βρισκόταν στη θέση που είναι σήμερα τα διδακτήρια. Ο Νικολής Μπαμπαδήμας δώρισε το οικόπεδο και διέθεσε και χρήματα για την ανέγερση Σχολείου το οποίο χτίστηκε το 1830. Άλλος μεγάλος δωρητής ήταν ο Ανδριτσάνος Αντώνιος Αντωνόπουλος, ο οποίος είχε εγκατασταθεί στη Τεργέστη και έστειλε στον Καποδίστρια 200 δίστηλα και 5 κιβώτια με 1350 βιβλία τα οποία έστειλε ο Κυβερνήτης στην Ανδρίτσαίνα. ⁶⁷⁹

Η εφημερίδα «Αιών» στις 28 Αυγούστου του 1858 δημοσιεύει μία ανταπόκριση από την Ανδρίτσαίνα που αναφέρει την έναρξη των εξετάσεων του «Δημοτικού Σχολείου Κορασίδων Ανδριτσαίνης» στις 4 Αυγούστου του 1858. Όπως φαίνεται από τη δημοσίευση ανταπόκριση λειτουργούσε στην Ανδρίτσαίνα από το έτος 1858, ίσως και πιο πριν, Δημοτική Σχολή Κορασίδων με μεγάλο αριθμό μαθητριών. Η εφημερίδα πλέκει το εγκώμιο της διευθύντριας της Σχολής Άνας Βάρβογλου, ενώ ταυτόχρονα μας πληροφορεί ότι η εν λόγω διδασκάλισσα αποφοίτησε από το «Αρσάκειο Παιδαγωγείο», και ότι πρωτοδιορίστηκε στην Ανδρίτσαίνα με ενέργειες του Χαράλαμπου Χριστόπουλου. ⁶⁸⁰

Από τα πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης του 1868 διαβάζουμε ότι, στις 26 Μαΐου του 1868 ο Δήμαρχος προτείνει στο Δημοτικό

---

⁶⁷⁷Βλ. Γριτσόπουλος Τάσος: «Κατάλογοι των χειρογράφων κωδικών της βιβλιοθήκης της σχολής Δημητσάνης».

⁶⁷⁸Βλ. Τρύφων Ευαγγελίδης: «Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας» σ. 351

⁶⁷⁹Βλ. Δημήτριος Πρίγγουρης: «Ανδρίτσαίνα»,...ό.π..., σ. 54.

⁶⁸⁰Βλ. Εφημερίς «Αιών» 28-8-1858

Συμβούλιο «... να ψηφίσει πίστωση εκατό δρχ. το διά τα καταβληθέντα έξοδα υπό της ιδιοκτήτριας του Δημοτικού Σχολείου των Κορασίδων Ανδριτσαίνης Μαργαρίτας Παπαζαφειροπούλου δια την κατασκευήν των θρανίων, σανιδοπινάκων κλπ.⁶⁸¹

Το Δημοτικό Συμβούλιο Ανδριτσαίνης με την υπ' αριθ. α πράξη του στις 3 Ιουλίου 1866, «διορίζει επιθεωρητικές επιτροπές δια το έτος 1866 δια το Δημοτικόν Σχολείον της πρωτεύουσας (σημερινής Ανδρίτσεινας), τούτε αρρένων και θηλέων το ι: Νεόφυτου Ιερομόναχου Κιλμοίρη, Νικόλαου Ζαφειρόπουλου και Νεοενέλην Φραγκαντώνη...».⁶⁸²

Β. Δημοτικό Σχολείο Κρεστένων

Το Δημοτικό Σχολείο Κρεστένων ιδρύθηκε το έτος 1850. Στην αρχή λειτούργησε ως αρρένων και από το έτος 1912 ως μεικτό. Το 1857 στο αρτισύστατο σχολείο Κρεστένων του Δήμου Σκιλλούντος, διορίστηκε δάσκαλος ο Θεόδωρος Τράκης.⁶⁸³

Το 1859 διορίστηκε δάσκαλος ο Μιλτιάδης Κούκος,⁶⁸⁴ ο οποίος παύθηκε το 1865 για (6) μήνες γιατί κατηγόρησε το δασονόμο Κρεστένων «έτη καταχρήσει». Το 1895 στο Δημοτικό σχολείο αρρένων υπηρέτησαν οι δάσκαλοι, Κιούσης Γεώργιος, Σκούφης Δημήτριος, και Φωτεινόπουλος Ιωάννης.

Το Δημοτικό Σχολείο Κρεστένων μέχρι το έτος 1939 ανήκε στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Τριφυλίας, και από το 1940, όταν δημιουργήθηκε η επαρχία Ολυμπίας, ανήκει στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Ολυμπίας.

Το έτος 1950 άρχισε η κατασκευή του σημερινού διδακτηρίου σε οικόπεδο (6.650)τ.μ. Το οποίο αγόρασε η Ομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ολυμπίας, και το οποίο στη συνέχεια το δώρισε στον ΟΣΚ. Τον Ιούλιο του 1955 αποπερατώθηκαν οι εργασίες του Σχολικού συγκροτήματος (926τμ.) και κλειστού γυμναστηρίου (354,60τμ.) οπότε και μεταφέρθηκε το Σχολείο το οποίο μέχρι το έτος αυτό στεγαζόταν σε εκκλησιαστικά κτίρια και σε μισθωμένα οικήματα. Κατά το σεισμό που έγινε τον Οκτώβριο του 1988, το σχολικό κτίριο υπέστη σοβαρές ζημιές, οπότε το Σχολείο λειτούργησε σε αυτοσχέδιες ξύλινες αίθουσες, μέχρι το τέλος του Σχολικού έτους. Έγιναν οι απαραίτητες διορθώσεις και την επόμενη σχολική χρονιά το σχολείο λειτούργησε κανονικά. Το σχολείο βρίσκεται στον ίδιο χώρο με το Νηπιαγωγείο Κρεστένων, που λειτουργεί σε προκατασκευασμένο κτίριο, καθώς και με το Ειδικό Σχολείο Κρεστένων (επίσης προκατασκευασμένο κτίριο), αλλά σε ξεχωριστό οικόπεδο (2.500τμ.) το οποίο αγόρασε ο Δήμος Σκιλλούντος. Στη συνέχεια με χρηματοδότηση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ηλείας έγιναν έργα ύψους (150.000δρχ.) που αφορούσαν την ίδρυση και αποχέτευση και ασφαλόστρωση αυλείου χώρου. Στο Δημοτικό Σχολείο Κρεστένων λειτουργεί και Ειδική τάξη η

---

⁶⁸¹Βλ. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866-1870

⁶⁸²Βλ. Δημήτριος Πρίγγουρης: «Ταπρώτα Ολυμπιακά Σχολεία», Αθήνα 1972, σ.95.

⁶⁸³Βλ. Εφημερίδα «Φιλομαθών» 6-9-1857/ σ. 205

⁶⁸⁴Βλ. Εφημερίδα «Φιλομαθών» 11-12-1859/σ.343

οποία έχει μετονομασθεί σε Τμήμα Ένταξης. Επίσης λειτουργεί και ολοήμερο σχολείο με μία οργανική θέση, ενώ στην πορεία ιδρύθηκε και 2^η οργανική θέση.⁶⁸⁵ Το σχολείο διαθέτει αρχειακό υλικό από το έτος 1901. Από το έτος 1955 και μέχρι το 1961 λειτούργησε Νυχτερινό σχολείο.⁶⁸⁶

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Κρεστένων.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Κιούσης Γεώργιος	1985-1911
2.	Σκούφης Δημήτριος	1985-1911
3.	Φωτεινόπουλος Ιωάννης	1985-1911
4.	Παπάζη Αικατερίνη	1896-1900
5.	Τσιριγώτου Βασιλική	1896-1900
6.	Αθανασόπουλος Χρήστος	1901-1913
7.	Καλαντζής Γεώργιος	1905-1921
8.	Στασινόπουλος Θεόδωρος	1915-1917
9.	Βλαχογιάννης Γεώργιος	1917-1919
10.	Καλλανιώτου Μαρία	1917-1919
11.	Παπαχριστοπούλου Διονυσία	1919-1920
12.	Αθανασιάδου Αλκμήνη	1921-1927 ⁶⁸⁷

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Κρεστένων.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1895-1896	100	42	142
1896-1897	105	10	115
1897-1898	100	8	108
1898-1899	102	26	128
1899-1900	105	22	127
1900-1901	118	40	158
1901-1902	110	40	150
1902-1903	116	45	161
1903-1904	112	40	152
1904-1905	101	50	151
1905-1906	80	38	118
1906-1907	115	37	152
1907-1908	98	35	133
1908-1909	110	40	150
1909-1910	128	61	189
1910-1911	140	49	189
1911-1912	137	70	207
1912-1913	154	40	194

⁶⁸⁵ Βλ. Υπουργική απόφαση 14/340/14-8-1990 ΦΕΚ 1067/30-8-1990.

⁶⁸⁶ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Κρεστένων.

αρ. φ. 14 «Σχολικό διδακτήριο»

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 3 «Λειτουργία Νυχτερινού Σχολείου».

⁶⁸⁷ Βλ. αρ. β. 1-5 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1913-1914	145	45	190
1914-1915	144	44	188
1915-1916	149	45	194
1916-1917	145	60	205
1917-1918	155	45	200
1918-1919	117	60	177
1919-1920	127	60	187
1920-1921	119	64	183
1921-1922	118	66	184
1922-1923	100	58	158
1923-1924	127	56	183 ⁶⁸⁸

Γ. Δημοτικό Σχολείο Ζαχάρως

Για πρώτη φορά Δημοτικό Σχολείο στη Ζαχάρω λειτούργησε το έτος 1865 με οργανικότητα μονοθέσιου. Στην αρχή στεγάστηκε σε μισθωμένα κτίρια όπως του ποθητού Σταυρόπουλου, Σάσσαλου Παναγιώτη, Παναγή Μπηλιώνη και στο ισόγειο του Γυμνασίου Ζαχάρως μέχρι το έτος 1971. Κατά τα έτη 1920 – 1926 λειτουργούσαν στο παραπάνω χωριό δύο Δημοτικά Σχολεία, α) Σχολείο Αρρένων και β) Σχολείο Θηλέων. Το μέν τμήμα Αρρένων στεγαζόταν στην οικία του Ποθητού Σταυρόπουλου και των θηλέων στην οικία του Παναγιώτη Σάσσαλου. Στο μέν σχολείο Αρρένων δίδαξαν οι γραμματοδιδάσκαλοι: Τζαμαλούκας Κων/νος, Κανακόπουλος Δημήτριος, Τσικογιάννης Ιωάννης και Παπαθανασόπουλος Χαρίλαος στο δε θηλέων οι διδασκάλισσες Παπαδοπούλου Βασιλική και Παπασπύρου Βασιλική. Επίσης στο Δημοτικό Σχολείο Ζαχάρως φοιτούσαν και μαθητές από τους γειτονικούς συνοικισμούς των Κοινοτήτων, Σχινών, Καλισόνας, Αρήνης και Ξηροχωρίου. Το έτος 1956 ιδρύθηκε και δεύτερο 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο το οποίο προήχθη σε 3/θέσιο το 1963. Ευρίσκετο στην επάνω Ζαχάρω, πλησίον του Αγίου Σπυρίδωνα και λειτούργησε εκεί σε μισθωμένο κτίριο του Γεωργίου Γιαννηκόπουλου μέχρι το έτος 1971. Στο εν λόγω σχολείο δίδαξαν οι παρακάτω δημοδιδάσκαλοι: Κυριακόπουλος Ηλίας, Αρβανίτης Αθανάσιος, Μπάμπης Αθανάσιος, Παπαγιαννοπούλου Σουζάνα και Τζαμαλαίκα Ευαγγελία. Τι 1971 το σχολείο μεταφέρθηκε στο σημερινό διδακτήριο και λειτούργησε 3/θέσιο μέχρι το 1981 όταν συγχωνεύτηκε με το πρώτο 6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο που έγινε 10/θέσιο και στη συνέχεια προβιβάστηκε σε 12/θέσιο, όπως λειτουργεί μέχρι σήμερα. Τους περισσότερους μαθητές είχε το σχολείο το σχολικό έτος 1946 – 1947 (485) και τους λιγότερους το 1975 – 1976 (190). Σήμερα στο σχολείο φοιτούν (320) μαθητές. Το καινούργιο Σχολικό διδακτήριο ολοκληρώθηκε το έτος 1971 σε οικόπεδο 8.229 τ.μ.,

⁶⁸⁸ Από τα Μαθητολόγια που βρέθηκαν στο Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Κρεσσένων.

που αγοράστηκε από τους Ζήρο Χαρίλαο και Ζήρο Φώτιο με ενέργειες του τότε διευθυντή Αθανάσιου Γεντίμη. Η επιφάνεια των κτιρίων είναι 1.850 τ.μ. Στο ανατολικό μέρος του διδακτηρίου έχουν τοποθετηθεί τρεις προκάτ αίθουσες οι οποίες καλύπτουν τις ανάγκες του Α' και Β' Νηπιαγωγείου Ζαχάρως. Το 1986 έγινε επέκταση της Β' πτέρυγας με προσθήκη έξι (6) αιθουσών διδασκαλίας.

Κατάλογος εγγραφέντων και φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Ζαχάρως.

Σχολικά έτη	Εγγραφέντες	Φοιτήσαντες
1893-1894	54	40
1894-1895	72	60
1895-1896	90	85
1896-1897	92	92
1911-1912	109	95
1913-1914	142	140
1914-1915	103	95
1915-1916	120	100
1916-1917	149	140
1917-1918	129	120
1918-1919	225	200
1919-1920	339	300

Από το έτος 1898 μέχρι και το έτος 1910 δεν υπάρχει Αρχείο.⁶⁸⁹

Δ. Δημοτικό Σχολείο Διασελλών (Μπρουμάζι)

Το Δημοτικό Σχολείο Διασελλών ιδρύθηκε το έτος 1880. Λειτουργήσε το έτος 1883 με οργανικότητα 2/θέσιου. Το έτος 1902 λειτουργήσε και σχολείο θηλέων. Τα πρώτα δύο χρόνια το σχολείο λειτούργησε με δαπάνες του Δήμου Αλιφείρας στον οποίο υπαγόταν και διοικητικά η κοινότητα Διασελλών. Από την αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγάστηκε σε μισθωμένα οικήματα των Κων. Καλογερόπουλου, Αριστείδου Μίχου, σε ξύλινο παράπηγμα του Στρατού και από το έτος 1905 στεγάστηκε σε προκατασκευασμένο κτίριο Ιταλικού τύπου, που κατασκευάστηκε από τον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων (ΟΣΚ). Το έτος 1899 το Δημοτικό Σχολείο υποβιβάζεται σε γραμματοσχολείο.⁶⁹⁰

Στο παραπάνω σχολείο φοιτούσαν και μαθητές από τους γειτονικούς συνοικισμούς Παπαδούς, Παπαχάνια, Σκάλας-Δαγκουνείκα, Ψαθιά, Λιδικάκι και Κουτσοχέρας. Στη

⁶⁸⁹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Ζαχάρως

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) αρ.φ. 18 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ. φ. 25 «Προαγωγές – Υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις»

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

ε) αρ.β. 1 «Μητρώου εγγραφέντων μαθητών».

στ) Από το μαθητολόγιο του Αρχείου του Σχολείου αρχόμενο από το έτος (1893).

⁶⁹⁰Βλ. ΦΕΚ 165/3-7-1899

συνέχεια οι μαθητές των οικισμών Παπαδούς, Παπαχάνια και Σκάλας σταμάτησαν την τάλαιπωρία αυτή, όταν το 1934 λειτούργησε σχολείο με έδρα την Παπαδού. Το 1957 και 1958 λειτούργησε Νυχτερινό σχολείο με δάσκαλο του Διονύση Καραγούνη, στο οποίο φοίτησαν 42 μαθητές (5 άνδρες και 37 γυναίκες). Ήταν αγόρια και κορίτσια που διέκοψαν το Σχολείο στην Πέμπτη τάξη και φοιτούσαν δύο χρόνια στο νυχτερινό, για να πάρουν το απολυτήριο του Δημοτικού Σχολείου για διάφορες ανάγκες τους. Με υπουργική απόφαση το έτος 1970 το σχολείο υποβιβάζεται από 2/θέσιο σε 1/θέσιο.⁶⁹¹

Στους πίνακες, δασκάλων και μαθητών που παραθέτω, γίνεται μνεία του αριθμού των μαθητών που φοιτούσαν από το έτος 1927 μέχρι και σήμερα. Για τα χρόνια 1899 μέχρι και 1926 υπάρχουν στοιχεία γιατί έχουν καταστραφεί τα αρχεία των ετών αυτών.⁶⁹²

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Διασελλών.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Σάλαρης Κων/νος	1899-1904
2.	Σκουμπύρης Ιωάννης	1905-1914
3.	Παπαφράγκου Γεώργιος	1915-1919
4.	Παπαδόπουλος Γεώργιος	1920-1924 ⁶⁹³

Ε. Δημοτικό Σχολείο Σαμικού (Αλή-Τσελεπή)

Το Δημοτικό Σχολείο Σαμικού ιδρύθηκε το έτος 1890 και λειτούργησε το έτος 1895 με οργανικότητα 1/θεσίου. Στην αρχή το σχολείο στεγάστηκε σε ιδιωτικό οίκημα του Νικολάου Νικολόπουλου και στη συνέχεια στις αποθήκες του Ιωάννη Σεφερλή. Το 1911 το παραπάνω σχολείο λειτούργησε με τον γραμματοδιδάσκαλο Κωνσταντίνο Σάλαρη. Το έτος 1917 λειτούργησε και Σχολείο θηλέων. Το έτος 1961 το σχολείο μεταφέρθηκε και στεγάστηκε σε δικό του Νεόδμητο Σχολικό διδακτήριο.⁶⁹⁴

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Σαμικού.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Σάλαρης Κων/νος	1911
2.	Σινόπουλος Ξένιας	1911-1918
3.	Αποστολόπουλος Ιωάννης	1911-1918
4.	Λαμπρόπουλος Άγγελος	1917-1918
5.	Τσάμης Απόστολος	1918-1920
6.	Δρενάς Σπυρίδων	1920-1924 ⁶⁹⁵

⁶⁹¹Βλ. Υ.Α. 64793/Δ4/29-6-1970

⁶⁹²Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Διασελλών

αρ. β. (5) «Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. (4) «Υποβιβασμοί-προαγωγές»

αρ. φ. (16) «Πρακτικά λειτουργίας Νυχτερινού Σχολείου».

⁶⁹³Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλία διδακτικού προσωπικού»

⁶⁹⁴Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Σαμικού.

αρ. φ. 4 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

⁶⁹⁵Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ, Σαμικού.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1917-1918	30	28	58
1918-1919	13	10	23
1919-1920	46	20	66
1920-1921	45	17	62
1921-1922	67	13	80
1922-1923	52	16	68
1923-1924	49	11	60
1924-1923	50	10	60 ⁶⁹⁶

ΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Μακρисиών

Το Δημοτικό Σχολείο Μακρисиών ιδρύθηκε το έτος 1894. Από το έτος ιδρύσεώς του λειτούργησε με οργανικότητα 2/θέσιου. Στην αρχή στεγάστηκε σε εκκλησίες και ενοικιαζόμενα κτίρια του χωριού. Το Σχολικό Έτος 1906-1907 ιδρύθηκε και λειτούργησε Σχολείο θηλέων. Το έτος 1911 στο δημοτικό Σχολείο θηλέων δασκάλα ήταν η Ασπασία Αυγερινού και το ίδιο έτος στο δημοτικό Σχολείο αρρένων δάσκαλος ήταν ο Αθανασόπουλος Αθανάσιος και ο Τζαμαλούκας Ιωάννης. Το έτος 1951 το Δημοτικό σχολείο Μακρисиών από 2/θέσιο προήχθη σε 3/θέσιο.⁶⁹⁷ Το έτος 1956 άρχισε η ανέγερση του νέου Σχολικού διδακτηρίου. Μέχρι το έτος αυτό το σχολείο στεγαζόταν σε εκκλησιαστικό οίκημα. Το έτος 1963 αποπερατώθηκαν οι εργασίες και το σχολείο μεταστεγάστηκε στο καινούργιο κτίριο το οποίο λειτουργεί μέχρι και σήμερα με οργανικότητα 6/θέσιου.⁶⁹⁸

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Μακρисиών.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Αθανασόπουλος Αθανάσιος	1911
2.	Τζαμαλούκας Ιωάννης	1911
3.	Αυγερινού Ασπασία	1911-1918
4.	Βλαχογιάννης Ιωάννης	1919-1924 ⁶⁹⁹

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Μακρисиών.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1900-1901	85	17	102
1901-1902	90	20	110
1902-1903	85	25	110
1903-1904	77	24	101
1904-1905	65	34	99

⁶⁹⁶ Βλ. Από Μαθητολόγια που βρέθηκαν στο Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Σαμικού

⁶⁹⁷ Βλ. ΦΕΚ 312/9-6-1951

⁶⁹⁸ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Μακρисиών

αρ. β. 1 « Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 6 «Σχολικό διδακτήριο»

⁶⁹⁹ Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1905-1906	78	26	104
1906-1907	66	32	98
1907-1908	67	33	100
1908-1909	59	39	98
1909-1910	75	27	102
1910-1911	62	37	99
1911-1912	74	30	104
1912-1913	133	55	188
1913-1914	145	46	191
1914-1915	117	63	180
1915-1916	127	53	180
1916-1917	102	61	163
1917-1918	105	51	156
1918-1919	76	46	122
1919-1920	99	50	149
1920-1921	112	53	165
1921-1922	105	55	160
1922-1923	102	40	142
1923-1924	99	46	145 ⁷⁰⁰

Ζ. Δημοτικό Σχολείο Πλουτοχωρίου (Τάγια)

Το Δημοτικό Σχολείο Πλουτοχωρίου ιδρύθηκε το έτος 1895 και λειτούργησε το ίδιο έτος με οργανικότητα μονοθάσιου. Το έτος 1904 λειτούργησε και σχολείο θηλέων. Το σχολικό διδακτήριο χτίστηκε το έτος 1914 από τους κατοίκους. Στη συνέχεια κατεδαφίστηκε το 1948 και από τότε μέχρι το έτος 1976 το σχολείο λειτούργησε με μισθωμένο οίκημα της Εκκλησίας. Από το 1976 και μετά λόγω μετοικήσεως των κατοίκων σε νέο οικισμό εγκαταλείφθηκε και μισθώθηκε σε νέο ιδιωτικό οίκημα. Το νέο προκατασκευασμένο, σχολικό κτίριο τοποθετήθηκε από τον ΟΣΚ το έτος 1978. Το 1911 στο παρακάτω χωριό λειτούργησε γραμματοσχολείο με υποδιδάσκαλο τον Καραγιάννη Κων/νο του Ιωάννου. Από την αρχή της λειτουργίας του το Σχολείο στεγάστηκε στα σπίτια των κατοίκων: Αντώνη Αποστολοπούλου, Γεωργίου Γεωργακοπούλου και Παναγιώτη Ανδρικοπούλου.⁷⁰¹

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Πλουτοχωρίου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Μάλλιαρης Κων/νος	1885-1897
2.	Λαζαράκος Γεώργιος	1897-1899
3.	Γιαννόπουλος Ιωάννης	1899-1901
4.	Δρενάς Αθανάσιος	1901-1902

⁷⁰⁰ Βλ. Από Μαθητολογία που βρέθηκαν στο αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Μακρυσίων

⁷⁰¹ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Πλουτοχωρίου

αρ. β.1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο»

5.	Παπαδόπουλος Γεώργιος	1902-1904
6.	Καλαντζής Γεώργιος	1906-1914
7.	Καραγιάννης Κων/νος	1914-20-23-49
8.	Σινάνης Δημήτριος	1920-1923 ⁷⁰²

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Πλουτοχωρίου.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1895-1896	15	-	15
1896-1897	15	-	15
1897-1898	17	-	17
1898-1899	19	-	19
1899-1900	15	4	19
1901-1902	17	5	22
1902-1903	16	6	22
1903-1904	18	5	23
1904-1905	20	5	25
1905-1906	20	7	27
1906-1907	21	7	28
1907-1908	25	6	31
1908-1909	24	7	31
1909-1910	22	8	30
1910-1911	21	9	30
1911-1912	32	9	41
1912-1913	27	8	35
1913-1914	28	8	36
1914-1915	24	6	30
1915-1916	22	9	31
1917-1918	20	11	31
1918-1919	27	13	40
1919-1920	30	12	42
1920-1921	31	12	43
1921-1922	25	14	39
1922-1923	27	9	36
1923-1924	20	11	31 ⁷⁰³

Η Δημοτικό Σχολείο Φρίζας (Ανεμοχωράκι)

Το Δημοτικό Σχολείο Φρίζας ιδρύθηκε το 1900 και λειτούργησε το έτος αυτό με οργανικότητα 1/θέσιου. Από την αρχή της λειτουργίας του (1900) το σχολείο στεγάστηκε στο ιδιωτικό οίκημα του Σκλάβου Παναγή. Το έτος 1909 στο παραπάνω

⁷⁰² Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

⁷⁰³ Βλ. Από Μαθητολογία που βρέθηκαν στο Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Πλουτοχωρίου.

χωριό λειτούργησε και Δημοτικό Σχολείο θηλέων. Ο πρώτος διδάσκαλος που δίδαξε στο Δημοτικό Σχολείο Φρίξας το έτος 1900 ήταν ο Αδαμόπουλος Γεώργιος από τα Καλυβάκια και ακολούθησαν ο Ιεροδιδάσκαλος Χρυσαιδής Παναγής το 1905 από την Φρίξα και ο Γραμματοδιδάσκαλος Ιωάννης Γιαννόπουλος το 1911 από την Σκιλλουντία. Το 1953 λόγω των σεισμών του Ιουνίου το σχολείο υπέστη σοβαρές ζημιές και κρίθηκε ακατάλληλο για την στέγαση των μαθητών. Την περίοδο αυτή το σχολείο λειτούργησε εντός του Ιερού Ναού του Αγίου Γεωργίου.

Το έτος 1966 το Σχολείο στεγάστηκε στο δικό του Νεόδμητο Σχολικό κτίριο.⁷⁰⁴

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Φρίξας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1.	Αδαμόπουλος Γεώργιος	1900
2.	Χρυσαιδής Παναγής Ιεροδιδάσκαλος	1905
3.	Γιαννόπουλος Ιωάννης	1920-1940 ⁷⁰⁵

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Φρίξας.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1900-1901	40	15	55
1901-1902	39	11	50
1902-1903	35	11	46
1903-1904	37	21	58
1904-1905	50	22	72
1905-1906	45	25	70
1906-1907	65	17	82
1907-1908	45	21	66
1908-1909	40	27	67
1909-1910	61	30	91
1910-1911	80	31	111
1911-1912	75	33	108
1912-1913	70	34	104
1913-1914	45	35	80
1914-1915	46	25	71
1915-1916	50	28	78
1916-1917	57	32	89
1917-1918	51	30	81
1918-1919	56	41	97
1919-1920	42	37	79
1920-1921	65	32	97
1921-1922	49	30	79
1922-1923	74	31	105

⁷⁰⁴Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Φρίξας

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας» του Σχολείου

αρ. φ.2 «Εισερχομένων εγγράφων»

⁷⁰⁵Βλ. αρ. β. 1-4 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1923-1924	36	33	69 ⁷⁰⁶
-----------	----	----	-------------------

Θ. Δημοτικό Σχολείο Καλλικώμου

Το Δημοτικό Σχολείο Καλλικώμου ιδρύθηκε το 1985⁷⁰⁷ και λειτούργησε το έτος αυτό με οργανικότητα 3/θέσιου.⁷⁰⁸ Το σχολείο από την αρχή της λειτουργίας του στεγάστηκε και σε δικό του Σχολικό Διδακτήριο το οποίο άρχισε να οικοδομείται το έτος 1910 και αποπερατώθηκε το έτος 1913. Το σχολείο Καλλικώμου υποδέχθηκε τα καταργηθέντα Σχολεία Λαδικού και Κρουνών που συγχωνεύτηκαν με την ονομασία 3/θέσιο Δημ. Σχολείο Καλλικώμου. Επίσης στο σχολείο από την αρχή της ιδρύσεώς του λειτούργησε και σχολείο θηλέων. Το έτος 1968 προήχθηκε σε 6/θέσιο.⁷⁰⁹ Οι πρώτοι διδάσκαλοι που δίδαξαν στο Δημ. Σχολείο Καλλικώμου ήταν ο Ξαφόπουλος Δημήτριος, η Σκουρδούρου Ελισάβετ και η Καλογεροπούλου Βαρβάρα.⁷¹⁰

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ	
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
Δημοτικό Σχολείο Ανδρίτσαινας	1750
Δημοτικό Σχολείο Κρεστένων	1850
Δημοτικό Σχολείο Ζαχάρως	1865
Δημοτικό Σχολείο Διασελλών	1880
Δημοτικό Σχολείο Σαμικού	1890
Δημοτικό Σχολείο Μακρισίων	1894
Δημοτικό Σχολείο Πλουτοχωρίου	1895
Δημοτικό Σχολείο Φρίξας	1900
Δημοτικό Σχολείο Καλλικώμου	1985

ΔΗΜΟΣ ΣΚΙΛΛΟΥΝΤΟΣ

Κατατάχθηκε στη Γ'. Τάξη με πληθυσμό το χρόνο του σχηματισμού του 1376 κατοίκους και με έδρα το χωριό Σκιλλούς (Κρέστενα). Ο δημότης ονομάστηκε Σκιλλούντιος.⁷¹¹

Το όνομα του ο Δήμος το πήρε από την αρχαία πόλη της Ηλειακής Τριφυλίας, Σκιλλούντα. Ο Πausanίας μας πληροφορεί ότι η περιοχή του Σκιλλούντα είναι τόπος κυνηγιού αγριογούρουνων και ελαφιών. Ο Πausanίας την βρήκε κατεστραμμένη.

⁷⁰⁶ Βλ. Από Μαθητολογία του αρχείου του Δημοτικού Σχολείου Φρίξας

⁷⁰⁷ Βλ. ΦΕΚ 658/21-6-1975

⁷⁰⁸ Βλ. ΥΠΕΠΘ. Φ.361-23/223/76733/18-7-1977

⁷⁰⁹ Βλ. ΥΠΕΠΘ Δ4/412/4-8-1998 ΦΕΚ 825 Β'/10-8-1998

⁷¹⁰ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Καλλικώμου

αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

⁷¹¹ Βλ. Δημήτριος Μ. Πρίγγουρης: «Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας»,... ό.π....,σ.41

Στον πόλεμο μεταξύ Ηλείων και Πισατών κατεστράφη η Σκιλλούς. Αργότερα όταν περιήλθε στη δικαιοδοσία των Λακεδαιμονίων, αυτοί χάρισαν μεγάλο μέρος στον εξόριστο Αθηναίο Ξενοφώντα ο οποίος παρέμεινε εκεί μέχρι τον θάνατό του. Τον Ξενοφώντα οι Αθηναίοι τον εξόρισαν, διότι έλαβε μέρος στην εκστρατεία του Κύρου κατά τον Αρταξέρξη. Ο Ν. Παπαχατζής δεν συμφωνεί με την άποψη του Πausανία, αλλά υποστηρίζει ότι, όταν επέστρεψε ο Ξενοφών από την εκστρατεία έμεινε στο επιτελείο του Αγησιλάου στην Μικρά Ασία και γι' αυτό τον εξόρισαν. Ο Πausανίας μας πληροφορεί ότι λένε οι Ηλείοι, το Ναό της Ήρας στην Ολυμπία τον έχτισαν οι Σκιλλούντιοι.

Το έμβλημα της σφραγίδας το επέλεγε ο καθηγητής της αρχαιολογίας Α.Ρ. Ραγκαβής. «Η σφραγίς του δήμου Σκιλλούντος φέρει στο μέσον «κεφαλήν Ξενοφώντος». Η επιλογή έγινε εις ανάμνησιν της εν τη αρχαία πόλει Σκιλλούς διαμονής του εξορισθέντος από τας Αθήνας Ξενοφώντος».⁷¹²

Ι. Δημοτικό Σχολείο Σκιλλουντίας (Μάζι)

Το Δημοτικό σχολείο Σκιλλουντίας ιδρύθηκε το έτος 1880 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θεσίου. Το έτος 1895 προήχθηκε σε 2/θέσιο. Από την αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγάστηκε σε ιδιωτικά οικήματα. Το έτος 1898 το γραμματοσχολείο Σκιλλουντίας προήχθηκε σε κοινό δημοτικό σχολείο⁷¹³ και το έτος 1899 προήχθηκε σε Δημοτικό Σχολείο.⁷¹⁴ Το έτος 1901 λειτούργησε σχολείο θηλέων.⁷¹⁵ Ο πρώτος Γραμματοδιδάσκαλος που δίδαξε στο Δημοτικό σχολείο Σκιλλουντίας ήταν ο Καψάσκης Γεώργιος 1880 και ακολούθησαν ο Παπαχρίστος Τάσσης, Ιεροδιδάσκαλος 1897, ο Λαζαράκος Μιχαήλ 1897 και ο Μελιδόνης Ιωάννης 1899. Το έτος 1904 λειτούργησε δημοτικό σχολείο αρρένων με δάσκαλο τον Ιωάννη Βλαχογιάννη. Το έτος 1947 ιδρύθηκε εκκλησιαστικό σχολείο το οποίο λειτούργησε μέχρι το έτος 1955.

Στην δεκαετία 1950-60 στο Δημοτικό Σχολείο Σκιλλουντίας φοιτούσαν μαθητές του οικισμού Μπάμπες. Επίσης στο παραπάνω σχολείο λειτούργησε και Νυχτερινό με δάσκαλο τον Κων/νο Κοντογιώργη. (Δεν αναφέρονται μαθητές)⁷¹⁶

Το Δημοτικό Σχολείο Σκιλλουντίας με υπουργική απόφαση καταργήθηκε το έτος 1995.⁷¹⁷

Είναι γνωστό στους κατοίκους των χωριών: Πλουτοχωρίου, Σκιλλουντίας, Φρίζας και Καλυβακίων, ότι πριν από το 1900, οι μαθητές των παραπάνω χωριών πήγαιναν στον Προφήτη Ηλία (του Πλουτοχωρίου), που απείχε 700 – 800 μέτρα από τα χωριά αυτά

⁷¹²Βλ. Ελευθέριος Γ. Σκιαδάς: «Ιστορικό Διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος 1833-1912» σ. 248

⁷¹³Βλ. ΦΕΚ 218/17-12-1898

⁷¹⁴Βλ. ΦΕΚ 321/17-2-1899

⁷¹⁵Βλ. ΦΕΚ 329/6-9-1901

⁷¹⁶Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Σκιλλουντίας

αρ. φ.1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 8 «Υποβιβασμοί – προαγωγές»

αρ. φ. 4 «Νυχτερινό Σχολείο»

⁷¹⁷Βλ. Υ.Α. Δ4/338/14-8-1995 (ΦΕΚ Β'/1065/30-8-1995).

κι εκεί διδάσκονταν από Ιεροδιδάσκαλους: Παπαναγή Σινάνη από το Πλουτοχώρι, Παπαχρήστο Τσάμη από τη Σκιλλουντία και τον Παπανάση Χρυσοειδή από τη Φρίξα, οι οποίοι δίδασκαν εκ περιτροπής, και πληρώνονταν από τους κατοίκους με γεωργικά προϊόντα.

Από πληροφορίες των κατοίκων των χωριών: Πλουτοχωρίου, Σκιλλουντίας, Φρίξας και Καλυβακίων.

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Σκιλλουντίας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Καψάσκης Γεώργιος	1880-1886
2	Παπαχρήστος Τσάμης Ιεροδιδάσκαλος	1897-1908
3	Λαζαράκος Μιχαήλ	1880-1897
4	Μελιδόνης Ιωάννης	1899-1903
5	Βλαχογιάννης Ιωάννης	1904-1911
6	Σκούφης Δημοσθένης	1912-1928
7	Διαμαντόπουλος	1922-1924 ⁷¹⁸

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Σκιλλουντίας.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1900-1901	45	10	55
1901-1902	40	10	50
1902-1903	32	14	46
1903-1904	42	16	58
1904-1905	55	17	72
1905-1906	55	15	70
1906-1907	57	26	83
1907-1908	48	18	66
1908-1909	49	18	67
1909-1910	63	28	91
1910-1911	75	36	111
1911-1912	74	34	108
1912-1913	70	34	104
1913-1914	55	25	80
1914-1915	45	26	71
1915-1916	40	38	78
1916-1917	47	42	89
1917-1918	49	32	81
1918-1919	60	37	97
1919-1920	48	31	79

⁷¹⁸ Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1920-1921	64	33	97 ⁷¹⁹
-----------	----	----	-------------------

ΙΑ. Δημοτικό Σχολείο Γρύλλου (Μούτριζα)

Το Δημοτικό Σχολείο Γρύλλου ιδρύθηκε το έτος 1890 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θεσίου. Από την αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγαζόταν σε ιδιωτικά οικήματα των: Ρήγα Κων/νου, Γεωργιόπουλου Γεωργίου και σε εκκλησιαστικά οικήματα. Το έτος 1900 δίδασκε στο Δημοτικό Σχολείο Γρύλλων ο υποδιδάσκαλος Βλασσόπουλος Αναστάσιος και το 1910 ο Χριστοδούλου Δημήτριος. Το έτος 1920 στο παραπάνω χωριό λειτούργησε σχολείο θηλέων.⁷²⁰ Το έτος 1952 οικοδομήθηκε καινούργιο Σχολικό κτίριο σε οικόπεδο που προσέφερε δωρεάν η Εκκλησία και με δαπάνη από το κρατικό προϋπολογισμό.⁷²¹ Το έτος 1990 με υπουργική απόφαση το Δημοτικό Σχολείο Γρύλλου καταργήθηκε.⁷²²

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Γρύλλου.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Βλασσόπουλος Αναστάσιος	1900-1909
2	Χριστοδούλου Δημήτριος	1910-1918
3	Κάρτσονας Περικλής	1920-1936 ⁷²³

ΙΒ. Δημοτικό Σχολείο Πλατιάνας

Από έγγραφο του Ι.Α. του Δ.Σ. Πλατιάνας πληροφορούμεθα ότι οι πρώτοι Πλατιανέοι μάθαιναν γράμματα στα Σχολεία των γειτονικών χωριών Σκλήβα και Μπρουμάζι. Πρώτος που δίδαξε γράμματα σε όσους Πλατιανέους, ήθελαν να μάθουν ήταν ο Παπαγεωργάκης Μπίθας από του Ζάχα, ο οποίος δίδασκε στο γυναικωνίτη της εκκλησίας απλή γραφή και ανάγνωση μέσα από θρησκευτικά βιβλία (ομόηχου και ψαλτήρι). Στη συνέχεια λόγω αύξησης του πληθυσμού της Πλατιάνας που το 1879 έφθασε τους 326 κατοίκους,⁷²⁴ το έτος 1890 με Β.Δ. (άγνωστο) ιδρύθηκε το πρώτο Δημοτικό σχολείο. Την περίοδο αυτή υπηρέτησε ως γραμματοδιδάσκαλος ο Δημήτριος Μπίθας. Το 1901 διορίστηκε ο πρώτος Πλατιανέος δάσκαλος Παναγιώτης Σταματόπουλος ο οποίος είχε αποφοίτηση από το υποδιδασκαλείο των Λαγκαδιών.⁷²⁵

⁷¹⁹ Βλ. Από Μαθητολογία του Αρχείου του Δημοτικού Σχολείου Σκιλλουντίας.

⁷²⁰ Βλ. ΦΕΚ 217/17-11-1920

⁷²¹ Ι.Α. Δ.Σ. Γρύλλου

αρ. β 1» βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

⁷²² Βλ. Υ.Α. 64793/Δ4/29-6-1990, ΦΕΚ 945/1990

⁷²³ Βλ. αρ. β. 1-2 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

⁷²⁴ Βλ. Δημήτριος Μ. Πριγγούρης: «Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας», ...ό.π..., σ.40

⁷²⁵ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Πλατιάνας

Ως πρώτο οίκημα για την στέγαση του Σχολείου χρησιμοποιήθηκε το σπίτι όπου σήμερα κατοικεί ο Βασίλειος Γ. Σταύρου. Στη συνέχεια στεγάστηκε διαδοχικά στα οικήματα των: Γεωργίου Γκολέτση, Αργύρη Κανελλόπουλου, Αγγελή Θανάσουλα, Κων/νου Κασύκη και από το έτος 1912-1961 σε εκκλησιαστικό οίκημα. Στο παραπάνω Δημοτικό Σχολείο φοιτούσαν και μαθητές από τα γειτονικά χωριά Παλαιοχωρίου και Τρυπών. Από μαθητολόγιο του έτους 1905 που βρέθηκε στο αρχείο του Σχολείου διαπιστώνουμε ότι οι μαθητές του σχολείου δεν ήταν περισσότεροι των 30 και στις τέσσερες τάξεις και αυτό γιατί η εκπαίδευση δεν ήταν υποχρεωτική και τα παιδιά τους οι περισσότεροι δεν τα έστελναν στο Σχολείο. Κανένα κορίτσι δεν φοιτούσε στο σχολείο εκτός από μία μαθήτρια την Ολυμπία Αρ. Κανελλοπούλου. Από το 1906 μέχρι και το έτος 1946 δεν βρέθηκε αρχείο στο παραπάνω σχολείο.⁷²⁶

Το παλιότερο σχολείο το οποίο οικοδομήθηκε το έτος 1912 ανήκε στον Ιερό Ναό της «Κοίμησης της Θεοτόκου». Επειδή όμως αυξάνονταν συνεχώς ο μαθητικός πληθυσμός το σχολείο αυτό δεν επαρκούσε για να καλύψει την στέγαση των μαθητών. Γι' αυτό το έτος 1961 κατόπιν δωρεάς οικοπέδου από τον Δικηγόρο Γεώργιο Σταματόπουλο εις μνήμην του πατρός του ο οποίος ήταν και ο πρώτος Πλατιανός διδάσκαλος, ανεγέρθηκε το καινούργιο 2/θέσιο Σχολικό διδακτήριο. Στην προσπάθεια αυτή βοήθησαν αρκετά οι κάτοικοι του χωριού, ο εν Αθήναις Σύλλογος Πλατιανών, το «Αίψυ» ο Φώτιος Σταυρόπουλος, υπάλληλος στο Δημόσιο Ταμείο Κρεστένων, η Διευθύντρια του Δημ. Σχολείου Πλατιάνας Αιμιλία Σταυροπούλου και ο Επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων εκπαιδευτικής περιφέρειας Κρεστένων Ιωάννης Δασκαλάκης. Αργότερα όταν το Σχολείο προήχθηκε σε 3/θέσιο (άγνωστο ΦΕΚ) έγινε προσθήκη και τρίτης συνεχόμενης αίθουσας.

Επίσης ο εν Αθήναις σύλλογος Πλατιανών το «Αίψυ» στην πορεία αγόρασε από τον Γεώργιο Σταματόπουλο, το συνεχόμενο μετά του σχολείου κτήμα εκτάσεως περίπου (2) στρεμμάτων αντί του ποσού των (7.500) δρχ, το οποίο αργότερα το μεταβίβασε στη Σχολική Εφορία Πλατιάνας ως δωρεά.⁷²⁷

Αυτό σήμερα έχει διαμορφωθεί σε σχολικό κήπο και συνεχώς ανακαινίζεται με Κρατικές πιστώσεις.

Δημοτικό Σχολείο Πλατιάνας από το έτος 1957 μέχρι το 1961 λειτούργησε Νυχτερινό σχολείο.

Κατάλογος διδασκόντων και φοιτούντων μαθητών Νυχτερινού Δ.Σ Πλατιάνας.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ
Κλέντρος Παναγιώτης	8	31	1957-1958
Μαραγκού Αιμιλία	6	20	1958-1959

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 5 «Σχολικό διδακτήριο»

αρ. φ. 9 «Φάκελος εγγραφέντων και φοιτούντων μαθητών»

⁷²⁶Βλ. Από Μαθητολόγιο του έτους 1905 του Αρχείου του Δ.Σ.Πλατιάνας.

⁷²⁷Βλ. αρ. φ. 8 «Φάκελος Δωρητών»

αρ. φ.7 «Προαγωγές-Υποβιβασμοί»

Μαραγκού Αιμιλία	4	17	1959-1960
Θανασούλας Γεώργιος	2	9	1960-1961

Επί προεδρίας του Κων/νου Σταυρόπουλου στο σύλλογο Πλατιανέων το «ΑΠΥ» η κοινότητα της Πλατιάνας απέκτησε βιβλιοθήκη η οποία στεγάζεται στο πνευματικό κέντρο. Σ' αυτή ο Κων/νος Σταυρόπουλος δώρισε ολόκληρη την βιβλιοθήκη η οποία αποτελείτο από (3.105) και πλέον πολύτιμα βιβλία για την μόρφωση των συγχωριανών του . επί πλέον συμπεριλαμβάνονται και έξι τόμοι δερματόδετοι οι οποίοι περιέχουν εκτός των άλλων και (3.000) πλέον δημοσιευμάτων του σε διάφορες εφημερίδες και περιοδικά όλη της χώρας.⁷²⁸

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ

ΚΩΝ. ΙΩΝ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

«Το Κοινοτικό Συμβούλιο Πλατιάνας δια της υπ' αριθ. 32 της 26^{ης} Αυγούστου 1994 αποφάσεώς του ομοφώνως ανακήρυξεν «ΜΕΓΑΛΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗ» τον συμπολίτη και συγχωριανόν τους Κων. Ιω. Σταυρόπουλου επίτιμον Γεν. Διευθυντή, για τις μεγάλες δωρεές που έχει προσφέρει στο χωριό του και εξακολουθεί να προσφέρει και να εκτελεί έργα κοινής ωφελείας προς ευπρεπισμό της Κοινότητάς μας. Δια της αποφάσεώς του το Κ.Σ. Πλατιάνας απεφάσισε το στήσιμο της Προτομής του στο προαύλιο του Σχολείου μας στο οποίο ο μεγάλος αυτός ευεργέτης εδώρησε το χρηματικό ποσόν του (1.000.000) δρχ. και την εν Αθήναις οικία του αξίας πολλών εκατομμυρίων. Ευχόμεθα το παράδειγμα του παραπάνω συμπολίτου μας να μιμηθούν και άλλοι Πλατιανέοι»⁷²⁹

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Πλατιάνας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Παπαγεωργάκης Μπίθας	Κατά το 1889
2	Μπίθας Δημήτριος	Κατά το 1890-1896
3	Καραμπάτσος Στέφανος	Κατά το 1896-1897
4	Σκοντζούρης Ιωάννης	Κατά το 1897-1898
5	Μπίθας Σπήλιος	Κατά το 1898-1901
6	Σταματόπουλος Παναγιώτης	1901-1910 ⁷³⁰

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Πλατιάνας

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1905-1906	29	1	300 ⁷³¹

ΙΓ. Δημοτικό Σχολείο Βρίνας

⁷²⁸Βλ. Κων. Ι. Σταυρόπουλος: «Αρχαίου Αίψυ η Πλατιάνα» της Ηλείας-Ολυμπίας, συμπλήρωμα Β' εκδόσεως, Πύργος 1995, σ. 90-92.

⁷²⁹Βλ. Εφημερίδα «Νέος Ορίζων» 10-12-1994, σ. 3

⁷³⁰Βλ. αρ. β. 1-5 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού».

⁷³¹Βλ. Από Μαθητολόγια του Ι.Α. του Δ.Σ. Πλατιάνας

Στο χωριό Βρίνα λειτούργησε γραμματοσχολείο το έτος 1893 το οποίο συντηρούσαν οι κάτοικοι. Δημοτικό σχολείο στο παραπάνω χωριό ιδρύθηκε το έτος 1894 και λειτούργησε το έτος αυτό με οργανικότητα 2/θεσίου. Οι πρώτοι διδάσκαλοι που υπηρέτησαν στο Δημοτικό Σχολείο Βρίνας ήταν ο Γαρατζάς Δημήτριος 1894, ο Παπαγεωργίου Γεώργιος 1894, ο Παπανικολάου Γεώργιος 1904. Το 1900 ιδρύθηκε και σχολείο⁷³² θηλέων. Από την αρχή της λειτουργίας του το σχολείο στεγαζόταν στο οίκημα του Ιωάννη Νιάρχου. Το έτος 1906 στο δημοτικό σχολείο αρρένων δάσκαλος ήταν ο Γεώργιος Ασημακόπουλος. Αργότερα το Σχολικό κτίριο μετά τους σεισμούς του 1933 κατεδαφίστηκε και το σχολείο στεγάστηκε προσωρινά σε οίκημα που παραχώρησε δωρεάν η Εκκλησία. Στην συνέχεια στο οικόπεδο του παλαιού σχολείου το έτος 1951 οικοδομήθηκε το καινούργιο σχολικό διδακτήριο με πίστωση από τον Κρατικό προϋπολογισμό καθώς και με χορηγίες των κατοίκων του χωριού και της Εκκλησίας. Το έτος 1960 το σχολείο προήχθηκε σε 3/θέσιο⁷³³ και το 1968 προήχθηκε σε 4/θέσιο.⁷³⁴

Το έτος αυτό στο σχολείο κατασκευάστηκε και τέταρτη αίθουσα. Το έτος 1980 το Σχολικό κτίριο αντικαταστάθηκε με προκατασκευασμένο από τον (ΟΣΚ). Αργότερα το Δημοτικό σχολείο Βρίνας έκλεισε λόγω έλλειψης μαθητών, (δεν καταργήθηκε). Οι μαθητές του παραπάνω σχολείου φοιτούν μέχρι και σήμερα στο Δημοτικό Σχολείο Κρεστένων.⁷³⁵

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Βρίνας.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Γαράτζας Δημήτριος	1893
2	Παπαγεβργίου Γεώργιος	1894-1904
3	Παπανικολάου Γεώργιος	1904-1912
4	Ασημακόπουλος Γεώργιος	1906-1911
5	Δημοπούλου Σοφία	1910-1924
6	Λαμπρόπουλος Θεόδωρος	1910-1952 ⁷³⁶

ΙΔ. Δημοτικό Σχολείο Γραϊκα

Το Δημοτικό Σχολείο αρρένων του χωριού Γραϊκα ιδρύθηκε το έτος 1887 και⁷³⁷ λειτούργησε με οργανικότητα 1/θεσίου. Στο Αρχείο του Σχολείου δεν βρέθηκαν στοιχεία για την ίδρυση σχολείου θηλέων, από μαθητολόγιο όμως του έτους 1918 προκύπτει ότι φοιτούσε (1) μαθήτρια στην Γ` τάξη. Το 1911 στο Δημοτικό Σχολείο αρρένων δάσκαλος ήταν ο Γεώργιος Παπαδόπουλος από την Κρέστενα.

⁷³²Βλ. Σύσταση ΦΕΚ 296/27-12-1900

⁷³³Βλ. ΦΕΚ 201/6-10-1960

⁷³⁴Βλ. ΦΕΚ 206/4-11-1968

⁷³⁵Βλ. Ι.Α.Δ.Σ Βρίνας.

αρ. φ. 6 «Οργανικότητα του Σχολείου

αρ. φ. 11 «Σχολικό Διδακτήριο».

⁷³⁶Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

⁷³⁷Βλ. ΦΕΚ 230/20-8-1887

Το Δημοτικό σχολείο Γραΐκα λειτούργησε ως 1/θέσιο μέχρι το έτος 1954. Το 1955 προήχθηκε σε 3/θέσιο⁷³⁸ και στη συνέχεια το έτος 1968 υποβιβάστηκε σε 2/θέσιο.⁷³⁹ Από το έτος ίδρύσεώς του μέχρι το 1966 το σχολείο στεγάστηκε σε ιδιωτικά κτίρια των Κανάκη Κανακόπουλου και Θεοδώρου Γεωργόπουλου. Το έτος 1966 το σχολείο απέκτησε νέο κτίριο (προκατασκευασμένο του ΟΣΚ) το οποίο οικοδομήθηκε σε οικοπέδο που παραχώρησαν δωρεάν στην Σχολική Εφορία, ο Φώτιος και η Ευγενία Θεοδωρακοπούλου. Με υπουργική απόφαση⁷⁴⁰ το έτος 1990 το σχολείο καταργήθηκε και στις 19-12-1990 το Αρχείο του μεταφέρθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Κρεστένων.⁷⁴¹

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Γραΐκα.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Παπαδόπουλος Γεώργιος-Κρέστενα	1911-1913
2	Σούλαρης Κων/νος-Μακρίσια	1913-1920
3	Καλαντζής Γεώργιος-Κρέστενα	1920-1930 ⁷⁴²

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Γραΐκα.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1918-1919	35	10	45
1919-1920	38	12	50
1920-1921	39	11	51
1921-1922	42	9	51
1922-1923	40	10	50
1923-1924	38	13	51 ⁷⁴³

ΙΕ. Δημοτικό Σχολείο Τρυπητής (Μπιτζιμπάρδι)

Το Δημοτικό Σχολείο Τρυπητής ιδρύθηκε το 1900 και λειτούργησε το έτος αυτό με οργανικότητα 2/θεσίου. Το έτος 1911 λειτούργησε και σχολείο θηλέων. Ο πρώτος υποδιδάσκαλος που δίδαξε στο γραμματοδιδασκαλείο του παραπάνω χωριού ήταν ο Ιωάννης Σκουμπούρης από τη Λινίσταινα.

Στο Δημοτικό Σχολείο Τρυπητής παρακολουθούσαν μαθήματα και οι μαθητές του γειτονικού οικισμού Κολοκύθι. Αρχικά το Σχολείο στεγάστηκε σε ιδιωτικά οικήματα των: Βασιλείου Σταματελόπουλου, Ιωάννη Τσαγδή και Νικόλαου Βελτεσινιώτη.⁷⁴⁴

⁷³⁸Βλ. ΦΕΚ 113Α`/3-5-1955

⁷³⁹Βλ. ΦΕΚ 282Α`/2-12-1968

⁷⁴⁰Βλ. Υ.Α. Δ4/338/14-8-1990, ΦΕΚ 1065/1990

⁷⁴¹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Γραΐκα.

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 6 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. φ. 14 «Δωρητών του Σχολείου».

⁷⁴²Βλ. αρ. β. 1-5 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

⁷⁴³Βλ. Από Μαθητολόγια του Αρχείου Δ.Σ. Γραΐκα.

Το έτος 1959 το Δημοτικό Σχολείο Τρυπητής υποβιβάστηκε από 2/θέσιο σε 1/θέσιο.⁷⁴⁵

Στη συνέχεια με ενέργειες των κατοίκων και με την οικονομική ενίσχυση της Εκκλησίας αγοράστηκε οικόπεδο στο οποίο το έτος 1969 ο ΟΣΚ ανέγειρε προκατασκευασμένο διδακτήριο. Το έτος 1990 το Δημοτικό Σχολείο Τρυπητής καταργήθηκε με υπουργική απόφαση.⁷⁴⁶

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Τρυπητής.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Σκουμπύρης Ιωάννη	1900-1911
2	Σινάνης Δημήτριος	1911-1918 ⁷⁴⁷

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Τρυπητής.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1900-1901	45	10	55
1901-1902	42	8	50
1902-1903	37	9	46
1903-1904	45	13	58
1904-1905	55	17	72
1905-1906	52	18	70
1906-1907	62	21	83
1907-1908	38	28	66
1908-1909	45	22	67
1909-1910	71	20	91
1910-1911	79	32	111
1911-1912	82	26	108
1912-1913	79	25	104
1913-1914	55	25	80
1914-1915	50	21	71
1915-1916	50	28	78
1916-1917	59	30	89
1917-1918	46	35	81
1918-1919	64	33	97
1919-1920	46	33	79
1920-1921	68	29	97
1921-1922	54	25	79
1922-1923	77	28	105

⁷⁴⁴Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Τρυπητής.

αρ. β. «Ιστορίας του Σχολείου»

Από το «βιβλίο πράξεων» που στο Αρχείο του παραπάνω Σχολείου.

⁷⁴⁵Βλ. ΦΕΚ 945/8-7-1959

⁷⁴⁶Βλ. Υ.Α. Δ4/338/14-8-1990

ΦΕΚ Β`/1065/30-8-1990

⁷⁴⁷ Βλ. αρ. β. 1 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1923-1924	42	27	69 ⁷⁴⁸
-----------	----	----	-------------------

ΙΣΤ. Δημοτικό Σχολείο Κρουνών (Ρίσοβο)

Το Δημοτικό Σχολείο Κρουνών ιδρύθηκε το έτος 1900. Το έτος αυτό λειτούργησε και σχολείο θηλέων. Από το έτος ιδρύσεώς του το σχολείο στεγάστηκε σε διάφορα ιδιωτικά και εκκλησιαστικά οικήματα. Το έτος 1958 το σχολείο απέκτησε δική του στέγη σε προκατασκευασμένο κτίριο Ιταλικού τύπου προσφορά του Οργανισμού Σχολικών κτιρίων. Το 1910 στο Δημοτικό Σχολείο αρρένων δάσκαλος ήταν ο Χρήστος Κάρμης και το ίδιο έτος στο Δημοτικό Σχολείο θηλέων ήταν η Χρυσούλα Βελοπούλου.⁷⁴⁹

Επίσης στο Δημοτικό Σχολείο Κρουνών από το 1959 μέχρι το 1962 λειτούργησε Νυχτερινό σχολείο με δάσκαλο του Χρήστο Παναγόπουλο. Από μαθητολόγιο του Νυχτερινού σχολείου που βρέθηκε στο Αρχείο του Δημοτικού σχολείου Κρουνών πληροφορούμεθα για το σύνολο των μαθητών που φοιτούσαν κατ' έτος στο παραπάνω Νυχτερινό σχολείο.

ΕΤΗ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1959-1960	5	7	12
1960-1961	7	9	16
1961-1962	5	7	12 ⁷⁵⁰
		ΓΕΝ.ΣΥΝΟΛΟ	40 μαθητές

Το Δημοτικό Σχολείο Κρουνών το έτος 1977 καταργήθηκε με υπουργική απόφαση.⁷⁵¹

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Κρουνών.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Π. Μαυρόπουλος	1900-1905
2	Βασιλειάδης	1905-1910
3	Κράμης Χρήστος	1910-1914
4	Σουντριβελοπούλου Χρ.	1910-1914
5	Αθανασίου Αθανάσιος	1910-1915
6	Π. Σταυρόπουλος	1915-1921
7	Βούτσης	1921-1924
8	Αντωνόπουλος	1921-1924
9	Γραμματικά Αικατερίνη	1924-1929 ⁷⁵²

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Κρουνών.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
--------------	--------	----------	--------

⁷⁴⁸ Βλ. Από Μαθητολόγια του αρχείου του Δημοτικού Σχολείου Τρυπητής

⁷⁴⁹ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Κρουνών

αρ. β. 1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 13 «Σχολικού Διδακτηρίου»

⁷⁵⁰ Βλ. αρ. φ. 16 «Νυχτερινού Σχολείου» και από το Μαθητολόγιο του Νυχτερινού Σχολείου του Αρχείου του Δ. Σ. Κρουνών.

⁷⁵¹ Βλ. ΥΠΕΠΘ/Φ 361/23223/76133/18-7-1977

⁷⁵² Βλ. αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1900-1901	50	10	60
1901-1902	48	11	59
1902-1903	31	10	41
1903-1904	55	14	69
1904-1905	55	15	70
1905-1906	52	18	70
1906-1907	64	17	81
1907-1908	59	24	83
1908-1909	65	27	92
1909-1910	65	23	88
1910-1911	59	20	79
1911-1912	51	18	69
1912-1913	51	22	73
1913-1914	69	27	96
1914-1915	52	19	71
1915-1916	35	13	48
1916-1917	79	25	104
1917-1918	68	28	96
1918-1919	61	31	92
1919-1920	35	28	63
1920-1921	36	27	63
1921-1922	30	21	51
1922-1923	56	30	86
1923-1924	55	13	68 ⁷⁵³

ΙΖ. Δημοτικό Σχολείο Λαδικού

Το Δημοτικό Σχολείο Λαδικού ιδρύθηκε το έτος 1900. Λειτουργήσε το έτος αυτό με οργανικότητα 1/θεσίου. Το 1911 στο γραμματοσχολείο Λαδικού υπηρετούσε δάσκαλος ο Βασίλειος Παπαβασιλείου. Μέχρι το έτος 1952 το σχολείο στεγαζόταν σε ιδιωτικά οικήματα. Μετά τους σεισμούς του 1965 στεγάστηκε στις αποθήκες του Συνεταιρισμού. Το έτος 1966 άρχισε να κατασκευάζεται καινούργιο Δημόσιο σχολικό διδακτήριο στο οποίο το σχολείο μεταστεγάστηκε το έτος 1967 αφού αποπερατώθηκαν όλες οι εργασίες.⁷⁵⁴

Το σχολικό έτος 1955-1956 λειτουργήσε Νυχτερινό σχολείο με δάσκαλο τον Σπύρο Καραμπέλα. Το έτος αυτό εμφανίζονται (20) εγγραφέντες μαθητές (7 αγόρια και 13

⁷⁵³ Βλ. Από Μαθητολόγια του Αρχείου του Δ.Σ. Κρουνών

⁷⁵⁴ Βλ. Ι.Α. Δ.Σ Λαδικού.

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 14 «Σχολικό Διδακτήριο»

κορίτσια) και το έτος 1956-1957 λειτούργησε ξανά με τον ίδιο δάσκαλο και με αριθμό εγγραφέντων μαθητών (8) (2 αγόρια και 6 κορίτσια).⁷⁵⁵

Το έτος 1977 το Δημοτικό Σχολείο Λαδικού καταργήθηκε με υπουργική απόφαση και συγχωνεύθηκε με το Δημοτικό Σχολείο Καλλικώμου.⁷⁵⁶

Κατάλογος διδασκόντων Δημ. Σχολ. Λαδικού.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΕΤΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ
1	Κυριαζής Ιωάννης Ιεροδιδάσκαλο	1900-1907
2	Καραπαναγιώτης Α.	1900-1907
3	Τσιάμης-Ανεμοχώρι	1907-1910
4	Παπαβασιλείου Βασίλειος	1910-1915
5	Δρενάς	1910-1915
6	Παπαδόπουλος Γεώργιος	1915-1918
7	Σημωτά Αργυρώ	1918-1924
8	Κουφεστέρης Χαρ.	1918-1924 ⁷⁵⁷

Κατάλογος φοιτούντων μαθητών Δημ. Σχολ. Λαδικού.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1900-1901	38	12	50
1901-1902	36	14	50
1902-1903	32	17	49
1903-1904	33	18	51
1904-1905	27	17	44
1905-1906	24	14	38
1906-1907	19	11	30
1907-1908	28	10	38
1908-1909	44	14	58
1909-1910	49	11	60
1910-1911	34	14	48
1911-1912	36	12	48
1912-1913	-	-	Δεν λειτούργησε
1913-1914	36	13	49
1914-1915	29	17	46
1915-1916	52	15	67
1916-1917	48	17	65
1917-1918	52	21	73
1918-1919	56	17	73

⁷⁵⁵Βλ. αρ. φ. 4 «Λειτουργίας Νυχτερινού Σχολείου» Δ.Σ. Λαδικού.

⁷⁵⁶Βλ. ΥΠΕΠΘ φ.361-23/223/76733/18-7-1977

⁷⁵⁷Βλ. αρ. β. 1-2 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

1919-1920	44	13	57
1920-1921	62	16	78
1921-1922	64	18	82
1922-1923	63	33	96
1923-1924	50	26	76 ⁷⁵⁸

ΙΗ. Δημοτικό Σχολείο Παπαδούς

Το Δημοτικό Σχολείο του οικισμού Παπαδούς ιδρύθηκε το έτος 1900 και λειτούργησε με οργανικότητα 1/θεσίου. Από το έτος της ιδρύσεώς του λειτούργησε σε ιδιωτικά οικήματα των Παναγιώτη Κοτρέτσου, Νικολάου Αναστόπουλου και Χαράλαμπου Αναστόπουλου. Από το έτος 1951 έως και το 1954 το σχολείο λειτούργησε εντός του Ιερού Ναού του Αγίου Γεωργίου. Το 1960 το εκκλησιαστικό συμβούλιο με ενέργειες του αείμνηστου Παπακώστα Γιαννόπουλο και με τη συνδρομή όλων των κατοίκων του οικισμού, έφτιαξαν Εκκλησιαστικό Σχολείο το οποίο λειτούργησε μέχρι το 1971, οπότε λόγω των σεισμών το σχολείο μεταφέρθηκε στο Δημοτικό σχολείο Πλουτοχωρίου. Η μεταφορά των μαθητών στο Δημοτικό σχολείο Πλουτοχωρίου είχε σαν αποτέλεσμα να μείνει ακατοίκητος ο οικισμός. Επίσης στα χρόνια λειτουργίας του Δημοτικού Σχολείου της Παπαδούς, φιλοξενούνταν μαθητές από τους οικισμούς Παπαχάνια, Σκάλα και Κουτσοχέρα.⁷⁵⁹

ΙΘ. Δημοτικό Σχολείο Κάτω Σαμικού (Τάβλα)

Με το υπ' αριθ. 1749/27-12-1900 Συμβόλαιο του Συμβολαιογράφου Κρεστένων Αθανασίου Ιωάννη Κωνσταντόπουλου, γίνεται η αγορά οικοπέδου ενός στρέμματος περίπου από τους Μάρκο Δημητρόπουλο, Πολυχρόνη Ζαριφόπουλο, Αγγέλο Κονή και Γεώργιο Παπαδόπουλο από τον Ιωάννη Αρβανίτη το οποίο κατείχε στη θέση Αγία Βαρβάρα. Το παραπάνω οικόπεδο (αγρός αναφέρεται στο συμβόλαιο) το αγόρασαν αντί του ποσού των (2.100) δρχ. Με ποσοστό 1/6 του μεριδίου που κατείχε ο καθένας από τους αγοραστές εκτός από τον Πολυχρόνη Ζαριφόπουλο ο οποίος κατείχε τα 2/6, έχτισαν με δικά τους έξοδα οίκημα το οποίο στην πορεία το παραχώρησαν με ενοίκιο στο Δημόσιο για χρήση του Σχολείου.⁷⁶⁰

Με την έναρξη λειτουργίας του Σχολείου το έτος 1901 η πρώτη εγγραφή μαθητών έγινε στις 15 Ιανουαρίου του ίδιου έτους και με αριθμό μαθητών (27).

Τα πρώτα χρόνια πριν ακόμα το σχολείο αποκτήσει δική του στέγη λειτούργησε στις αποθήκες του αρχοντικού του Πολυχρόνη Ζαριφόπουλου. Πολλές φορές δε

⁷⁵⁸Βλ. Από Μαθητολόγια του Αρχείου του Δ.Σ Λαδικού

⁷⁵⁹Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Παπαδούς

αρ. β. 4 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 6 «Σχολικό διδακτήριο»

⁷⁶⁰Βλ. Ι.Α. Δ.Σ. Κάτω Σαμικού

αρ. φ. 10 «Σχολικού Διδακτηρίου».

χρησιμοποιούσαν ως αίθουσα και το σαλόνι του σπιτιού του.⁷⁶¹ Το σχολείο στην αρχή λειτούργησε με οργανικότητα 1/θέσιου και το έτος 1948⁷⁶² προήχθηκε σε 2/θέσιο.⁷⁶³ Στη συνέχεια το σχολείο παραχωρήθηκε στο Δημόσιο λόγω χρησικτησίας.

Πίνακας φοιτούντων μαθητών Δ.Σ. Κάτω Σαμικού ανά δεκαετία.⁷⁶⁴

Δεκαετία	1900-1910	Αριθμό μαθητών	53
Δεκαετία	1910-1920	Αριθμός μαθητών	71
Δεκαετία	1920-1930	Αριθμός μαθητών	60
Δεκαετία	1930-1940	Αριθμός μαθητών	71
Δεκαετία	1940-1950	Αριθμός μαθητών	61
Δεκαετία	1950-1960	Αριθμός μαθητών	30

Κατά το Σχολικό έτος 1900-1901 στο Δ.Σ. Κάτω Σαμικού φοίτησαν οι παρακάτω 27 μαθητές:

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΤΑΞΗ
1.	Αναστάσιος Αρβανίτης	Α΄
2.	Φρόσω Παπαδοπούλου	Α΄
3.	Δήμητρα Δημητρακοπούλου	Α΄
4.	Σωκράτης Παπαδόπουλος	Α΄
5.	Διονύσιος Πεπές	Α΄
6.	Χριστούλα Ζιάτα	Α΄
7.	Μαριγώ Παναγιωτοπούλου	Α΄
8.	Ελένη Γιαννοπούλου	Α΄
9.	Κρηνή Γιαννοπούλου	Α΄
10.	Βασιλική Γιαννοπούλου	Α΄
11.	Βασόλειος Γαλανόπουλος	Α΄
12.	Αγνή Κωνσταντούρου	Α΄
13.	Κωνσταντίνος Ζιάτας	Α΄
14.	Φρόσω Νικολοπούλου	Α΄
15.	Κωνσταντίνα Κασιμάλη	Α΄
16.	Ηλίας Νικολόπουλος	Α΄
17.	Χρήστος Νικολόπουλος	Α΄
18.	Ζώης Κοπανιτσάνος	Α΄
19.	Κωνσταντίνος Γκότσης	Α΄
20.	Γεώργιος Χριστόπουλος	Β΄
21.	Νικόλαος Νικολόπουλος	Β΄
22.	Κωνσταντίνος Κουής	Γ΄

⁷⁶¹Βλ. αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

⁷⁶²Βλ. ΦΕΚ 120/14-6-1948

⁷⁶³Βλ. αρ. φ. 6 «Οργανικότητα του Σχολείου»

⁷⁶⁴Βλ. Από συγκεντρωτικούς πίνακες φοιτούντων μαθητών κατ' έτος. Αρχείο Δημ. Σχολείου Κάτω Σαμικού.

23.	Σπυρίδων Αρβανίτης	Γ΄
24.	Γεώργιος Ζιάτας	Γ΄
25.	Βασιλική Ζάρα	Γ΄
26.	Κων/νος Μιχαλακόπουλος	Δ΄
27.	Γεώργιος Μιχαλακόπουλος	Δ΄ ⁷⁶⁵
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΚΙΛΛΟΥΝΤΟΣ		
ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ		ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
Δημοτικό Σχολείο Σκιλλουντίας		1880
Δημοτικό Σχολείο Γρύλλου		1890
Δημοτικό Σχολείο Πλατιάνας		1890
Δημοτικό Σχολείο Βρίνας		1894
Δημοτικό Σχολείο Γραίκα		1897
Δημοτικό Σχολείο Τρυπητής		1900
Δημοτικό Σχολείο Κρουνών		1900
Δημοτικό Σχολείο Λαδικού		1900
Δημοτικό Σχολείο Παπαδούς		1900
Δημοτικό Σχολείο Κάτω Σαμικού		1901

ΟΓΔΟΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Α. ΑΡΧΕΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ (ΜΑΘΗΤΟΛΟΓΙΑ – ΓΕΝΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ)

[1.]

Α΄ Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αμαλιάδος. Δήμου Αμαλιάδος Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896-1901).

[2.]

Β΄ Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αμαλιάδος, Δήμου Αμαλιάδος. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1897 –1901).

[3.]

Δημοτικό Παρθεναγωγείο Αμαλιάδος. Δήμου Αμαλιάδος. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

[4.]

Πλήρες Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ανδραβίδας. Δήμου Ανδραβίδας. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 –1906).

[5.]

---

⁷⁶⁵Βλ. Από το μαθητολόγιο του Ι.Α. Δ.Σ. Κάτω Σαμικού.

Πλήρες Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ανδριτσαίνης. Δήμου Ανδριτσαίνης. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1906).

[6.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αρχαίας Ολυμπίας, Δήμου Αρχαίας Ολυμπίας. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1904).

[7.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Βαρθολομιού, Δήμου Βαρθολομιού. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

[8.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ζαχάρως, Δήμου Ζαχάρως. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1893 – 1898).

[9.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Καβασιλών, Δήμου Γαστούνης. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1902).

[10.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Καρδαμά, Δήμου Αμαλιάδος. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1905).

[11.]

Γραμματοσχολείο Κυλλήνης, Δήμος Κάστρου – Κυλλήνης. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

[12.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Λεχαινών, Δήμου Λεχαινών. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

[13.]

Δημοτικό Παρθεναγωγείο Λεχαινών, Δήμου Λεχαινών. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

[14.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Νεοχωρίου, Δήμου Κάστρου – Κυλλήνης. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1900).

[15.]

Α' Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Πύργου, Δήμου Πύργου. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1889 – 1904).

[16.]

Β' Δημοτικό Σχολείο Θηλέων Πύργου, Δήμου Πύργου. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1900).

[17.]

Δ' Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Πύργου, Δήμου Πύργου. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

[18.]

Μεικτό Δημοτικό Σχολείο Σουλειμάναγα, Δήμου Λεχαινών. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1904).

[19.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Τραγανού, Δήμου Τραγανού. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

[20.]

Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Χαβαρίου, Δήμου Αμαλιάδος. Μαθητολογία και Γενικοί Έλεγχοι (1896 – 1901).

Από την μελέτη των Μαθητολογίων και των Γενικών Ελέγχων των Δημοτικών Σχολείων του Νομού Ηλείας προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία.

Β. ΠΙΝΑΚΕΣ

Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	71	65	60	5
Β΄	52	47	40	7
Γ΄	51	48	45	3
Δ΄	49	49	49	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	223	209	194	15

Πίνακας 1. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Α΄ (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Αμαλιάδος, Δήμου Αμαλιάδος.

Β΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	58	52	50	2
Β΄	43	40	35	5
Γ΄	38	35	33	2
Δ΄	30	30	30	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	169	157	148	9

Πίνακας 2. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Β΄ (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Αμαλιάδος, Δήμου Αμαλιάδος.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	55	48	44	4
Β΄	48	47	45	2
Γ΄	39	32	30	2
Δ΄	35	37	33	4
Ε΄	4	2	2	0
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	181	166	154	12

Πίνακας 3. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Δημοτικού Παρθεναγωγείου Αμαλιάδος, Δήμου Αμαλιάδος.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΝΔΡΑΒΙΔΑΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
--------	---------------	----------	------------	---------------

Α΄	54	50	46	4
Β΄	45	40	35	5
Γ΄	43	37	30	7
Δ΄	40	38	38	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	182	165	149	16

Πίνακας 4. Πίνακας στοιχείων φοίτησης πλήρους Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Ανδραβίδας, Δήμου Ανδραβίδας.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΗΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	38	33	28	5
Β΄	34	30	25	5
Γ΄	30	27	24	3
Δ΄	25	23	20	3
Ε΄	14	12	12	0
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	141	125	109	16

Πίνακας 5. Πίνακας στοιχείων φοίτησης πλήρους Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Ανδριτσαίνης, Δήμου Ανδριτσαίνης.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	20	18	17	1
Β΄	19	17	15	2
Γ΄	18	15	13	2
Δ΄	18	16	16	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	75	66	61	5

Πίνακας 6. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Αρχαίας Ολυμπίας, Δήμου Αρχαίας Ολυμπίας.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	45	40	38	2
Β΄	38	35	30	5
Γ΄	35	30	28	2
Δ΄	21	21	21	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	139	126	117	9

Πίνακας 7. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Βαρθολομιού, Δήμος Βαρθολομιού.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΖΑΧΑΡΩΣ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	35	30	25	5

Β΄	25	20	18	2
Γ΄	20	17	14	3
Δ΄	15	14	14	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	95	81	71	10

Πίνακας 8. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Ζαχάρως, Δήμου Ζαχάρως.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΒΑΣΙΛΩΝ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	28	23	20	3
Β΄	25	22	21	1
Γ΄	20	18	15	3
Δ΄	18	17	17	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	91	80	73	7

Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Καβασίων, Δήμου Γαστούνης.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΡΔΑΜΑ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	10	8	7	1
Β΄	9	7	5	2
Γ΄	7	7	6	1
Δ΄	11	11	11	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	37	33	29	4

Πίνακας 10. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Καρδαμά, Δήμου Καρδαμά.

ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΧΟΛΕΙΟ ΚΥΛΛΗΝΗΣ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	15	13	10	3
Β΄	14	11	9	2
Γ΄	12	10	8	2
Δ΄	12	12	12	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	53	46	39	7

Πίνακας 11. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Γραμματοσχολείου Κυλλήνης, Δήμου Κάστρου – Κυλλήνης.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΛΕΧΑΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	50	45	40	5
Β΄	47	42	37	5

Γ΄	39	35	30	5
Δ΄	38	36	36	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	174	158	143	15

Πίνακας 12. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Λεχαινών, Δήμου Λεχαινών.

ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ ΛΕΧΑΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	25	21	18	3
Β΄	22	18	14	4
Γ΄	20	16	15	1
Δ΄	18	17	17	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	85	72	64	8

Πίνακας 13. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Παρθεναγωγείου Λεχαινών, Δήμου Λεχαινών.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	28	25	20	5
Β΄	33	27	25	2
Γ΄	27	22	18	4
Δ΄	22	20	20	0
Ε΄	-	-	-	-
ΣΤ΄	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	110	94	83	11

Πίνακας 14. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Νεοχωρίου, Δήμου Κάστρου – Κυλλήνης.

Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΥΡΓΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	57	52	45	7
Β΄	48	45	40	5
Γ΄	45	40	35	5
Δ΄	40	40	38	2
Ε΄	39	35	30	5
ΣΤ΄	35	30	30	0
ΣΥΝΟΛΟ	264	242	218	24

Πίνακας 15. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Α΄ Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Πύργου, Δήμου Πύργου.

Β΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΥΡΓΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α΄	40	38	35	3

Β´	30	25	20	5
Γ´	25	18	15	3
Δ´	25	20	17	3
Ε´	20	20	15	5
ΣΤ´	20	20	20	0
ΣΥΝΟΛΟ	160	141	122	19

Πίνακας 16. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Β` Δημοτικού Σχολείου Θηλέων Πύργου, Δήμου Πύργου.

Δ´ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΥΡΓΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α´	30	25	20	5
Β´	28	25	20	5
Γ´	25	18	15	3
Δ´	22	22	20	2
Ε´	21	19	18	1
ΣΤ´	20	20	20	0
ΣΥΝΟΛΟ	146	129	113	16

Πίνακας 17. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Δ` Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Πύργου, Δήμου Πύργου.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝΑΓΑ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α´	40	35	30	5
Β´	35	31	28	3
Γ´	30	25	20	5
Δ´	28	26	26	0
Ε´	-	-	-	-
ΣΤ´	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	133	117	104	13

Πίνακας 18. Πίνακας στοιχείων φοίτησης Μεικτού Δημοτικού Σχολείου Σουλεϊμάναγα, Δήμου Λεχαινών.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΡΑΓΑΝΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α´	20	18	18	0
Β´	18	15	14	1
Γ´	17	14	11	3
Δ´	16	15	15	0
Ε´	-	-	-	-
ΣΤ´	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	71	62	58	4

Πίνακας 19. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού) Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Τραγανού, Δήμου Τραγανού.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΑΒΑΡΙΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897 – 1898

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α´	33	30	27	3

Β'	28	25	20	5
Γ'	25	22	18	4
Δ'	18	16	16	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	104	93	81	12

Πίνακας 20. Πίνακας στοιχείων φοίτησης του (κοινού Δημοτικού Σχολείου Αρρένων Χαβαρίου, Δήμου Αμαλιάδος.

Α' ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	71	65	60	5
Β'	52	47	40	7
Γ'	51	48	45	3
Δ'	49	49	49	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	223	209	194	15
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	93,72%	92,82%	7,18%

Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	58	52	50	2
Β'	43	40	35	5
Γ'	38	35	33	2
Δ'	30	30	30	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	169	157	148	9
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	92,90%	94,27%	5,73%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	55	48	44	4
Β'	48	47	45	2
Γ'	39	32	30	2
Δ'	35	37	33	4
Ε'	4	2	2	0
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	181	166	154	12
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	91,71%	92,77%	7,23%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΝΔΡΑΒΙΔΑΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	54	50	46	4
Β'	45	40	35	5
Γ'	43	37	30	7
Δ'	40	38	38	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	182	165	149	16
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	90,66%	90,30%	9,70%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	38	33	28	5
Β'	34	30	25	5
Γ'	30	27	24	3
Δ'	25	23	20	3
Ε'	14	12	12	0
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	141	125	109	16
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	88,65%	87,20%	12,80%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	20	18	17	1
Β'	19	17	15	2
Γ'	18	15	13	2
Δ'	18	16	16	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	75	66	61	5
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	88,00%	92,42%	7,58%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	45	40	38	2
Β'	38	35	30	5
Γ'	35	30	28	2
Δ'	21	21	21	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	139	126	117	9
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	90,65%	92,86%	7,14%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΖΑΧΑΡΩΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	35	30	25	5
Β'	25	20	18	2
Γ'	20	17	14	3
Δ'	15	14	14	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	95	81	71	10
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	85,26%	87,65%	12,35%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΒΑΣΙΛΩΝ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	28	23	20	3
Β'	25	22	21	1
Γ'	20	18	15	3
Δ'	18	17	17	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	91	80	73	7
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	87,91%	91,25%	8,75%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΡΔΑΜΑ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	10	8	7	1
Β'	9	7	5	2
Γ'	7	7	6	1
Δ'	11	11	11	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	37	33	29	4
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	89,19%	87,88%	12,12%

ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΧΟΛΕΙΟ ΚΥΛΛΗΝΗΣ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	15	13	10	3
Β'	14	11	9	2
Γ'	12	10	8	2
Δ'	12	12	12	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	53	46	39	7
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	86,79%	84,78%	15,22%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΛΕΧΑΙΝΩΝ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	50	45	40	5
Β'	47	42	37	5
Γ'	39	35	30	5
Δ'	38	36	36	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	174	158	143	15
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	90,80%	90,51%	9,49%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ ΛΕΧΑΙΝΩΝ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	25	21	18	3
Β'	22	18	14	4
Γ'	20	16	15	1
Δ'	18	17	17	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	85	72	64	8
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	84,71%	88,89%	11,11%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	28	25	20	5
Β'	33	27	25	2
Γ'	27	22	18	4
Δ'	22	20	20	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	110	94	83	11
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	85,45%	88,30%	11,70%

Α' ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΠΥΡΓΟΥ				
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	57	52	45	7
Β'	48	45	40	5
Γ'	45	40	35	5
Δ'	40	40	38	2
Ε'	39	35	30	5
ΣΤ'	35	30	30	0
ΣΥΝΟΛΟ	264	242	218	24
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	91,67%	90,08%	9,92%

Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΠΥΡΓΟΥ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	40	38	35	3
Β'	30	25	20	5
Γ'	25	18	15	3
Δ'	25	20	17	3
Ε'	20	20	15	5
ΣΤ'	20	20	20	0
ΣΥΝΟΛΟ	160	141	122	19
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	88,13%	86,52%	13,48%

Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΠΥΡΓΟΥ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	30	25	20	5
Β'	28	25	20	5
Γ'	25	18	15	3
Δ'	22	22	20	2
Ε'	21	19	18	1
ΣΤ'	20	20	20	0
ΣΥΝΟΛΟ	146	129	113	16
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	88,36%	87,60%	12,40%

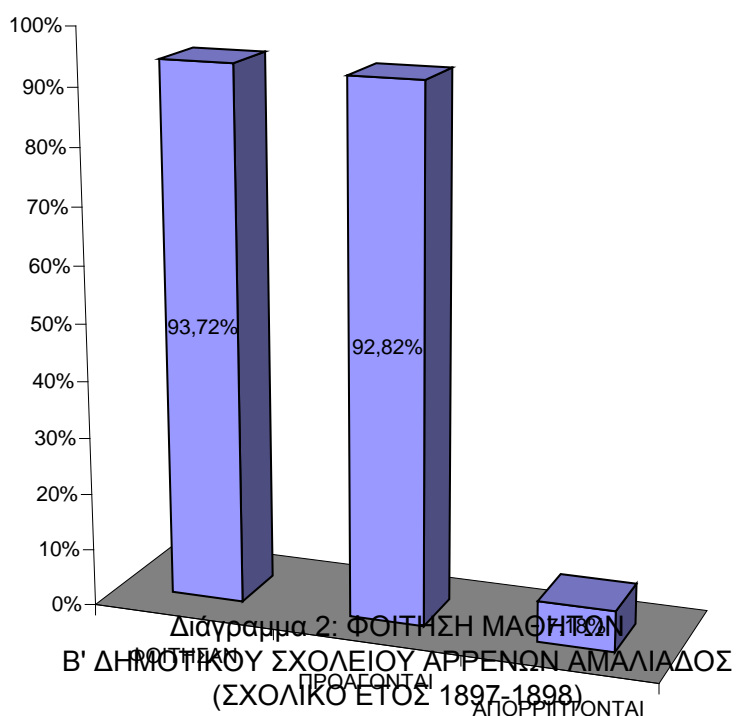
ΜΕΙΚΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝΑΓΑ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	40	35	30	5
Β'	35	31	28	3
Γ'	30	25	20	5
Δ'	28	26	26	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	133	117	104	13
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	87,97%	88,89%	11,11%

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΤΡΑΓΑΝΟΥ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				
ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	20	18	18	0
Β'	18	15	14	1
Γ'	17	14	11	3
Δ'	16	15	15	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	71	62	58	4
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	87,32%	93,55%	6,45%

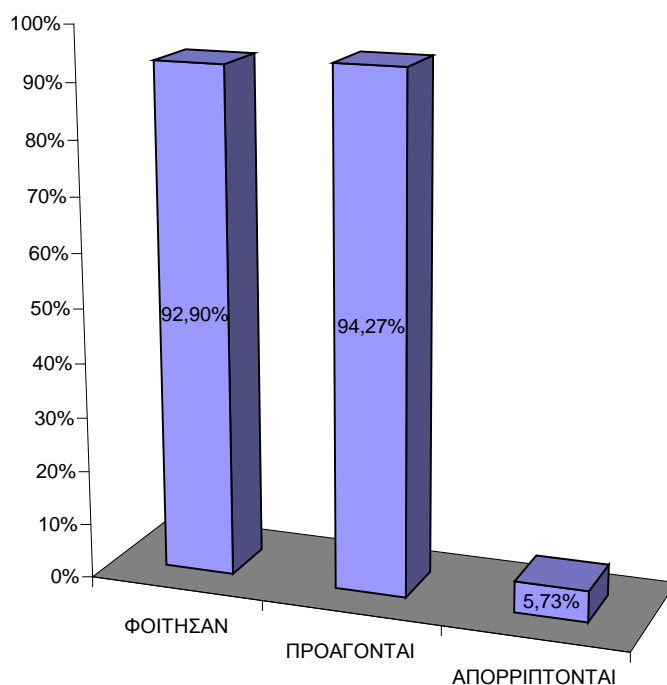
ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΧΑΒΑΡΙΟΥ				
ΣΧ. ΕΤΟΣ: 1897-1898				

ΤΑΞΕΙΣ	ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ	ΦΟΙΤΗΣΑΝ	ΠΡΟΑΓΟΝΤΑΙ	ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝΤΑΙ
Α'	33	30	27	3
Β'	28	25	20	5
Γ'	25	22	18	4
Δ'	18	16	16	0
Ε'	-	-	-	-
ΣΤ'	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	104	93	81	12
ΣΥΝΟΛΟ (%)	100,00%	89,42%	87,10%	12,90%

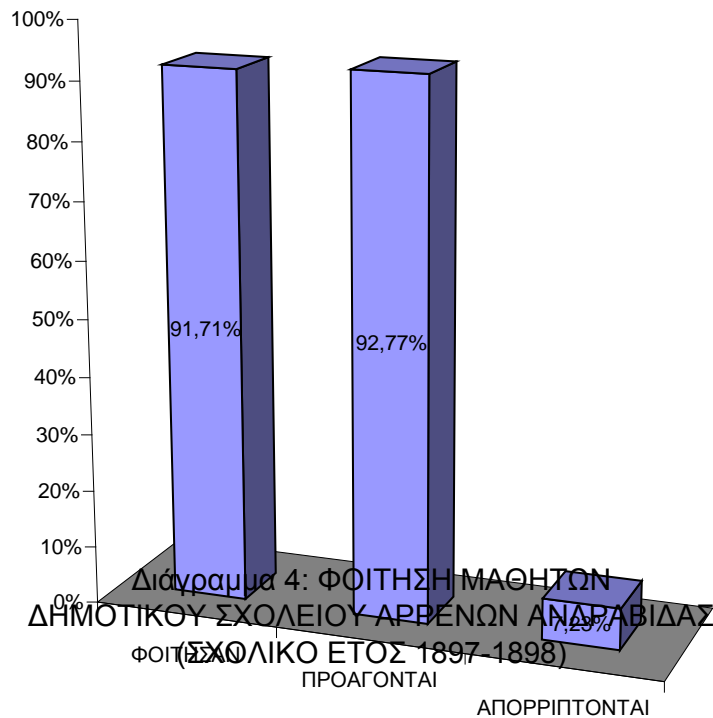
Διάγραμμα 1: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
Α' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

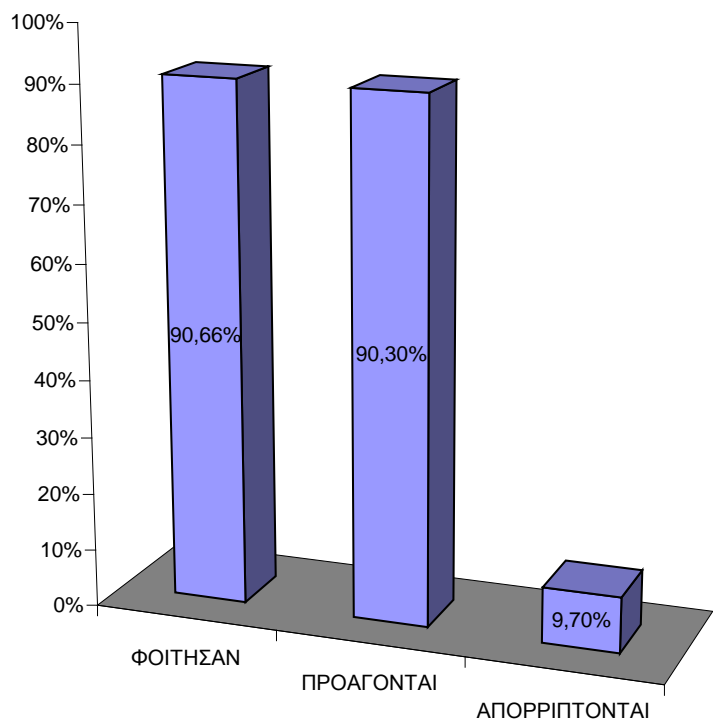
Διάγραμμα 2: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

Διάγραμμα 3: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ ΑΜΑΛΙΑΔΟΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

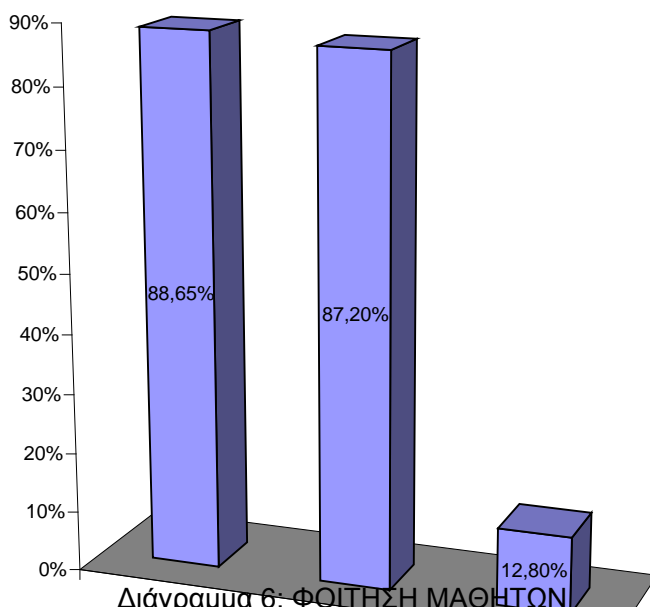

Διάγραμμα 4: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΒΕΝΩΝ ΑΝΔΡΑΒΙΔΑΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

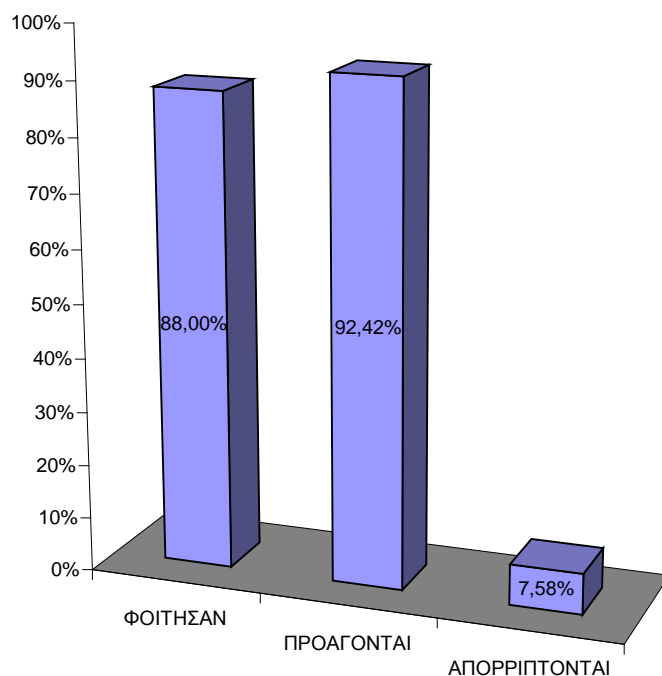

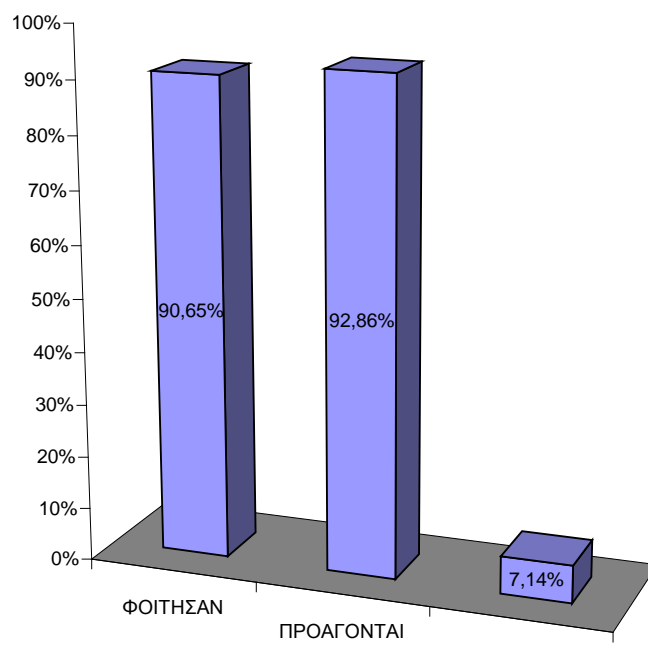
Διάγραμμα 5: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΠΛΗΡΟΥΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΗΣ (ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

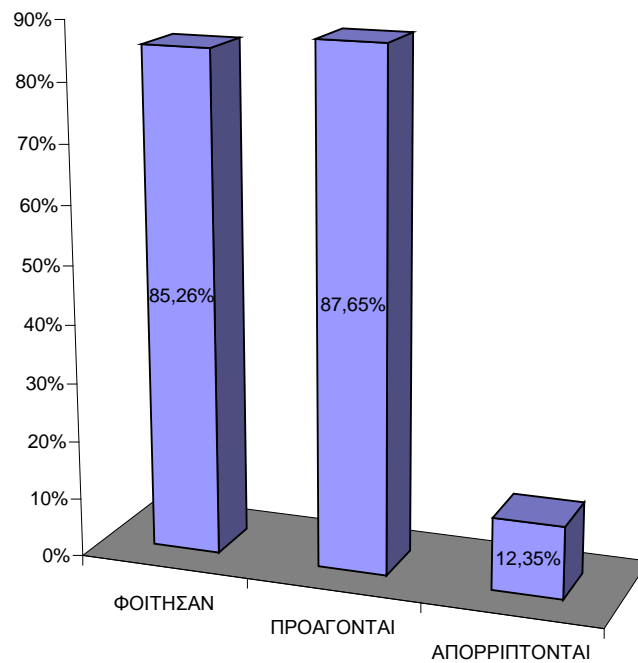
Διάγραμμα 6: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ (ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

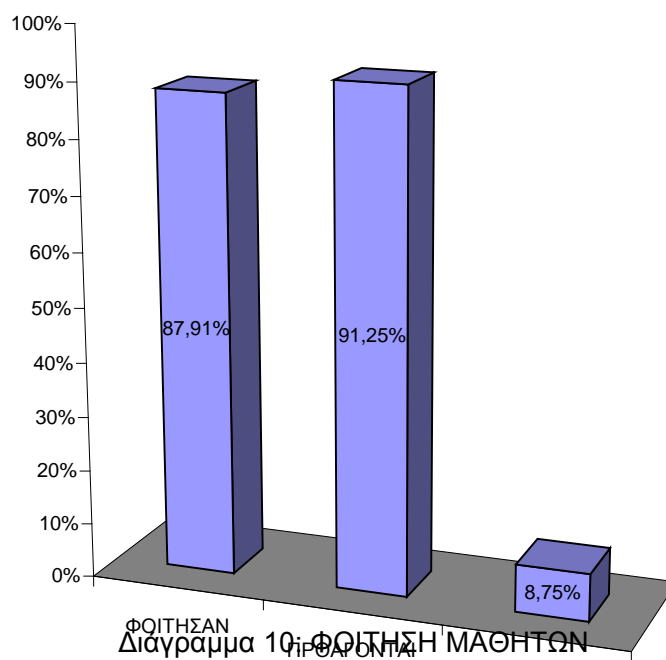
Διάγραμμα 7: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

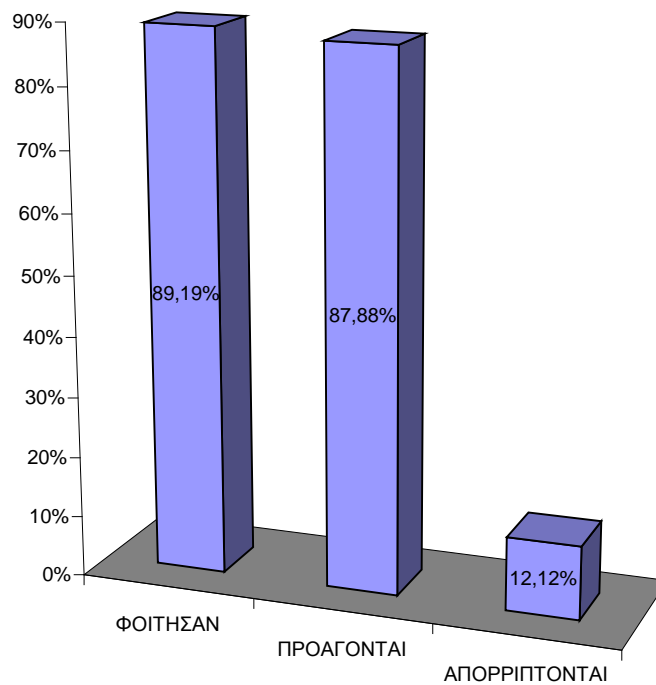
Διάγραμμα 8: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΖΑΧΑΡΩΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

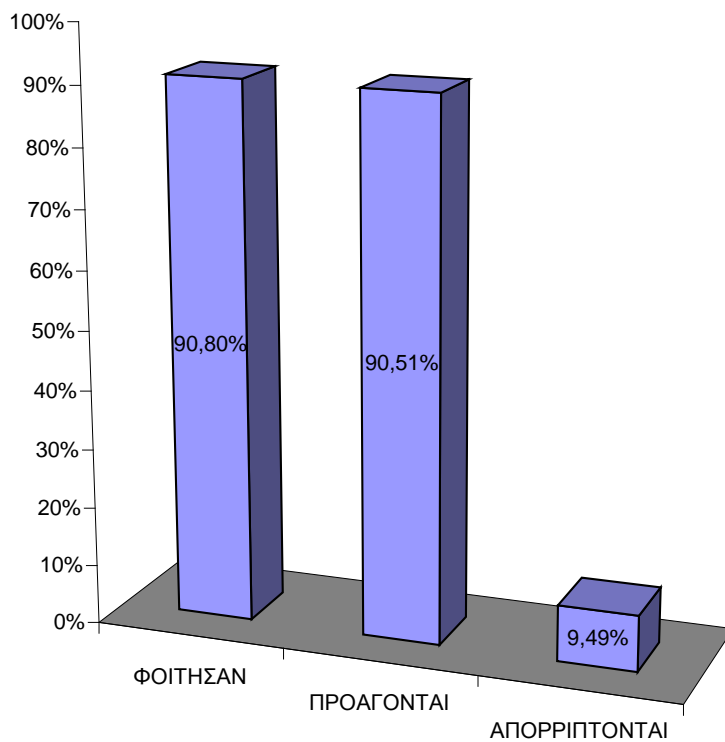
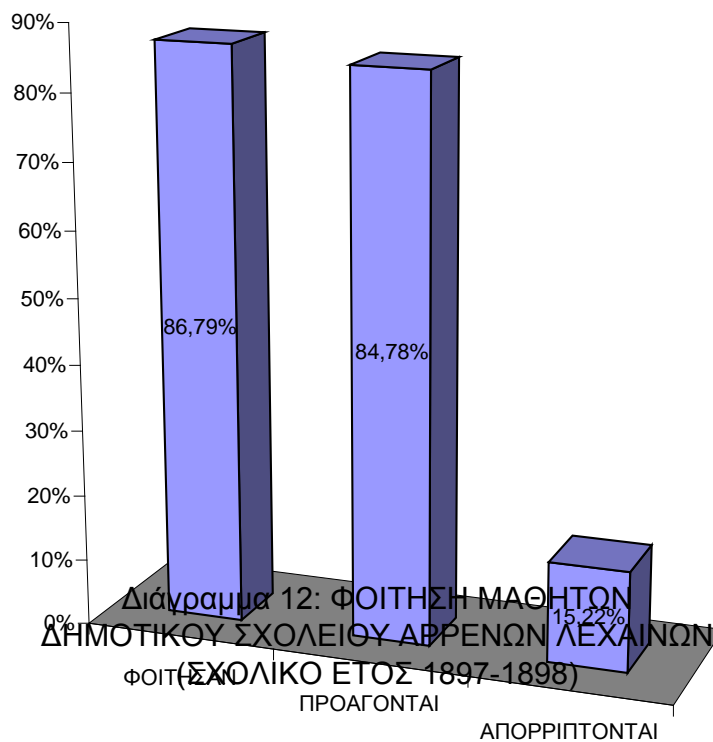
Διάγραμμα 9: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΒΑΣΙΩΝ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

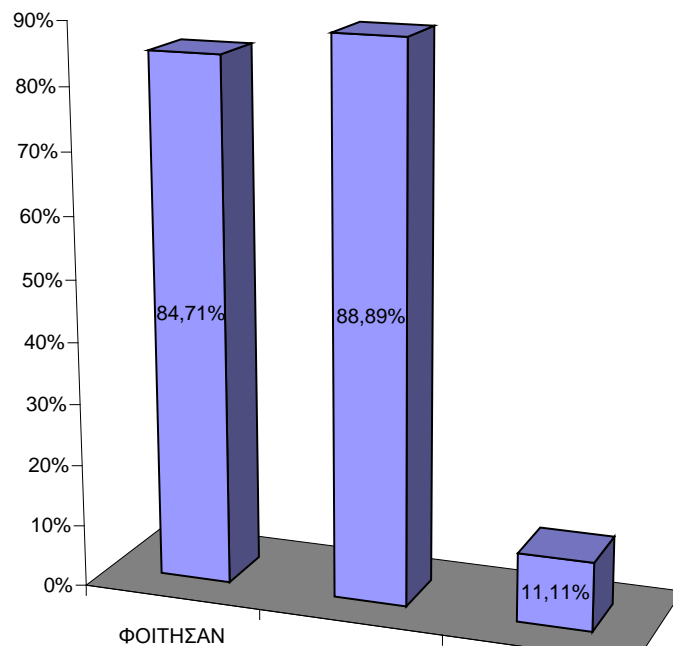
Διάγραμμα 10: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΡΔΑΜΑΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

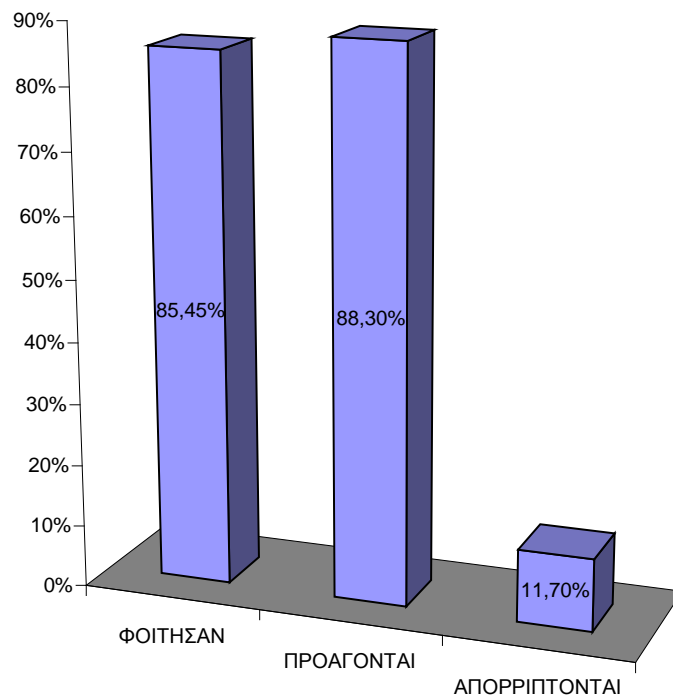
Διάγραμμα 11: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΥΛΛΗΝΗΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

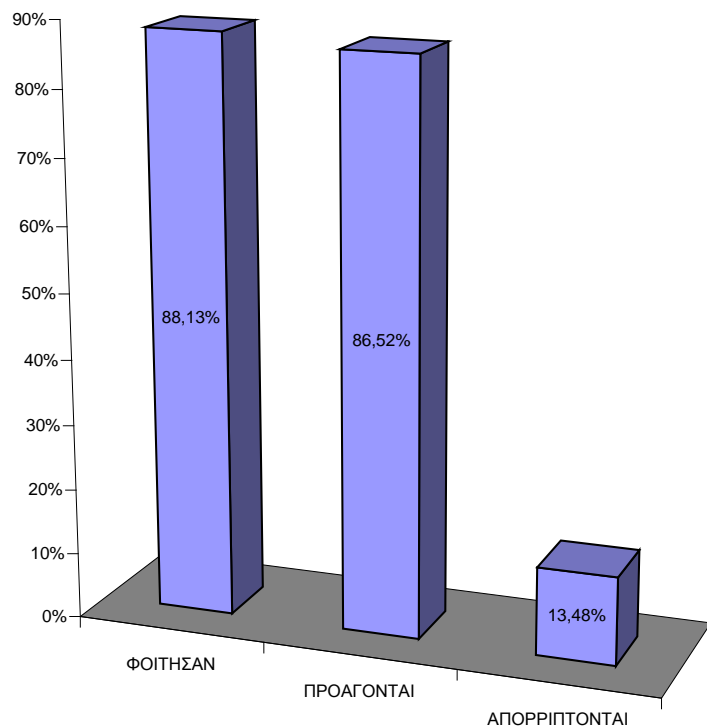
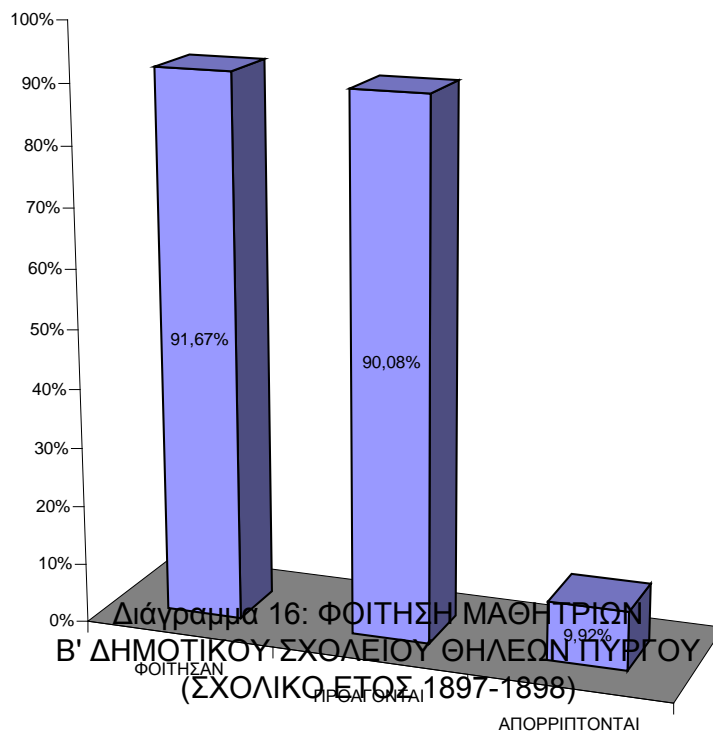
Διάγραμμα 13: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ ΛΕΧΑΙΝΩΝ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

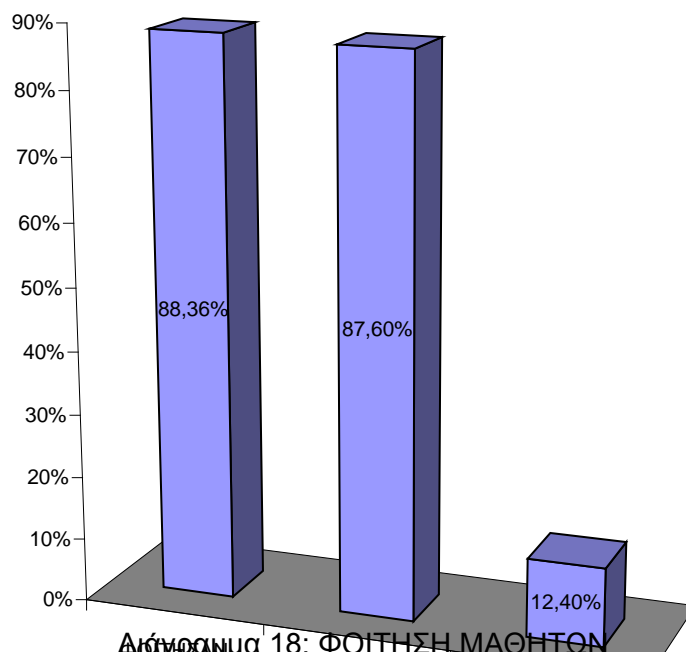
Διάγραμμα 14: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

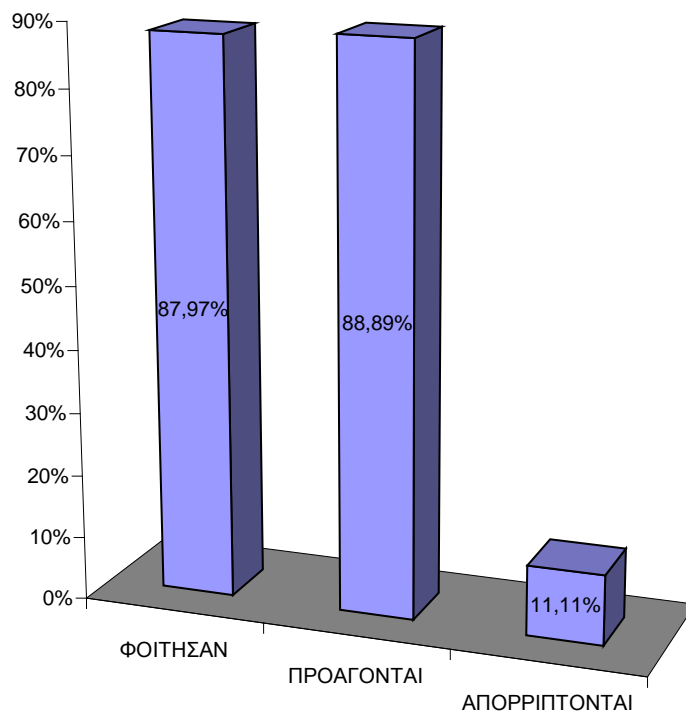
Διάγραμμα 15: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
Α' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΠΥΡΓΟΥ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

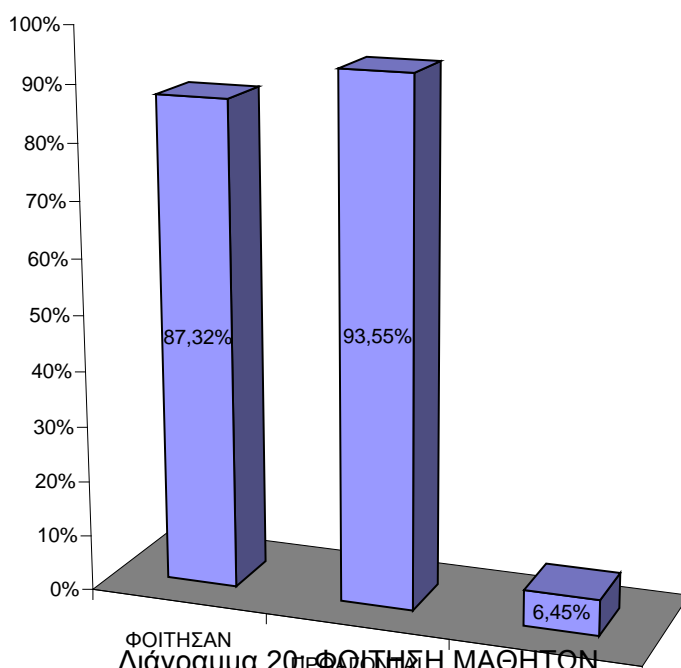
Διάγραμμα 17: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΠΥΡΓΟΥ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

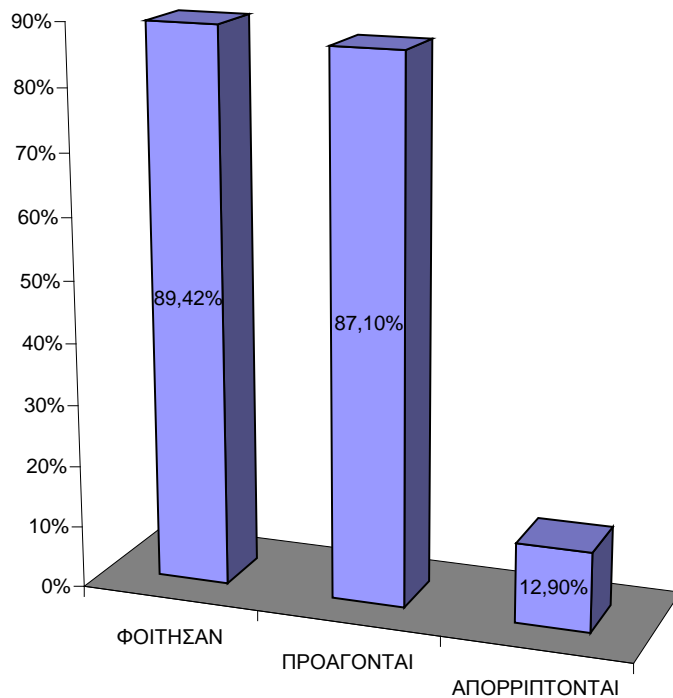
Διάγραμμα 18: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΜΕΙΚΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΟΥΛΕΙΜΑΝΑΓΑ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

Διάγραμμα 19: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΜΕΙΚΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΡΑΓΑΝΟΥ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

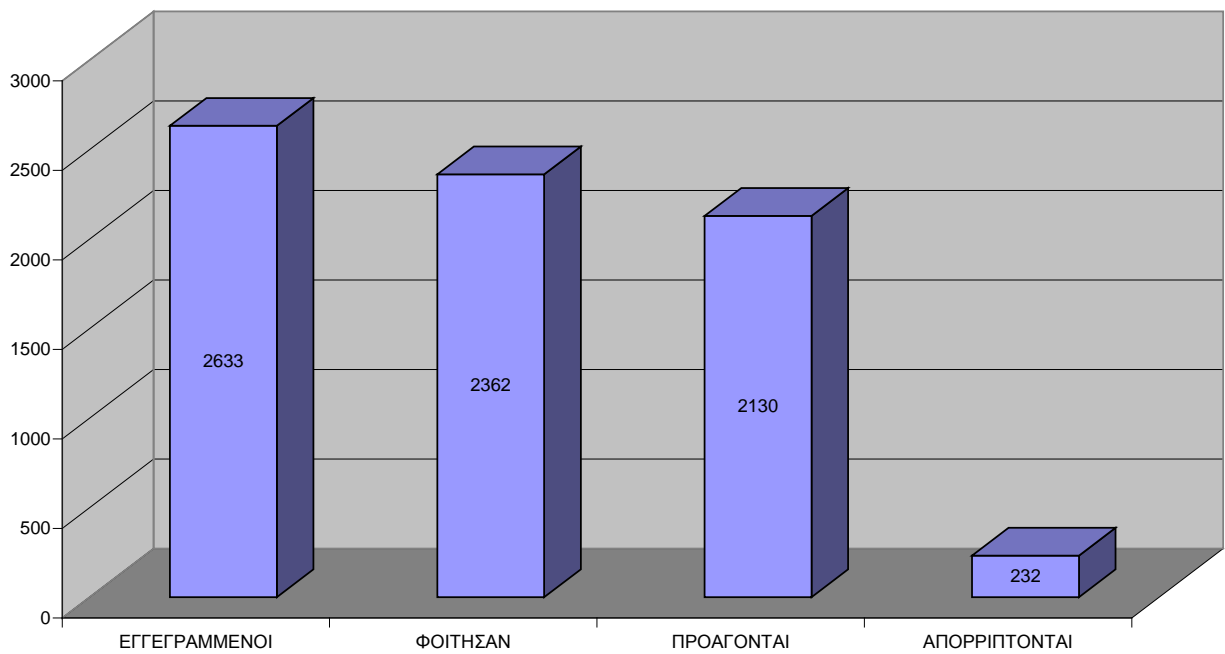

Διάγραμμα 20: ΦΟΙΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΧΑΛΔΑΡΩΝ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

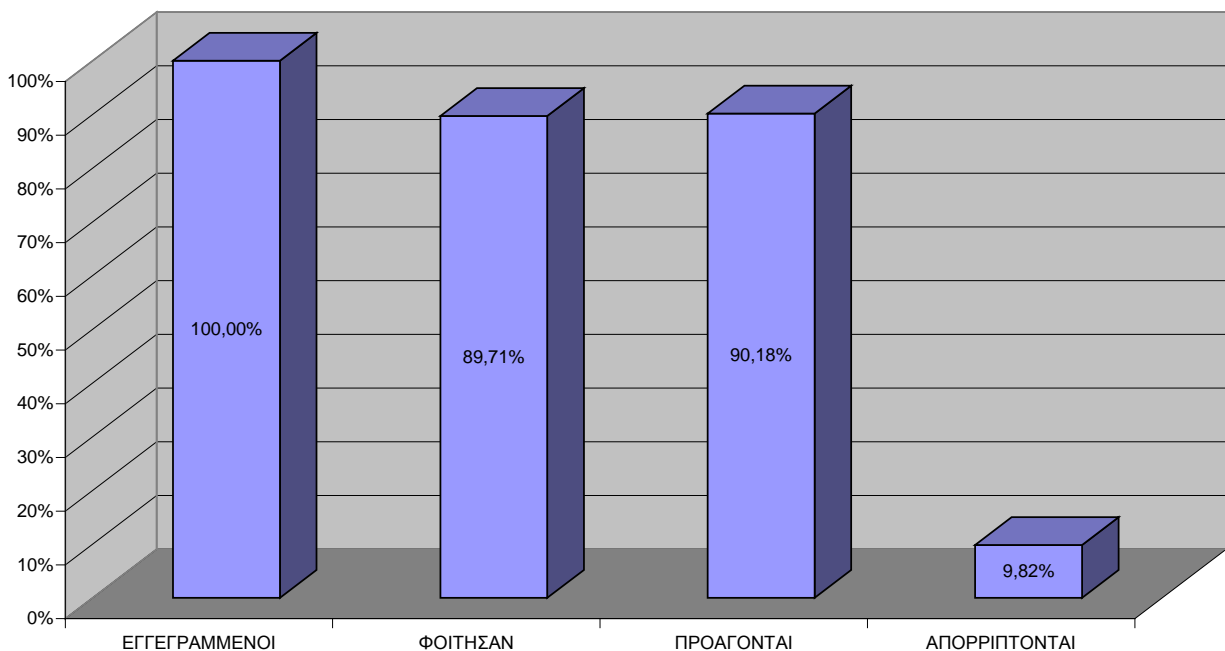

Διάγραμμα 21: ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΦΟΙΤΗΣΗΣ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ 20 ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

Διάγραμμα 22: ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΦΟΙΤΗΣΗΣ ΜΑΘΗΤΩΝ (%)
ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ 20 ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ
(ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1897-1898)

Από τη μελέτη και την επεξεργασία των δεδομένων των παραπάνω Δημοτικών Σχολείων έχουν διαπιστωθεί και προκύπτει ορισμένες παρατηρήσεις, απόψεις και στοιχεία.

Στο Α` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αμαλιάδος το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 93,72% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 92,82% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 7,18% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται, (Διάγραμμα 1).

Στο Β` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αμαλιάδος το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 92,90% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 94,27% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 5,73% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται, (Διάγραμμα 2).

Στο Δημοτικό Παρθεναγωγείο Αμαλιάδος το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 91,71% των εγγεγραμμένων μαθητριών φοίτησε στο σχολείο, το 92,77% των εγγεγραμμένων μαθητριών προάγεται και το 7,23% των εγγεγραμμένων μαθητριών απορρίπτεται, (Διάγραμμα 3).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ανδραβίδας το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 90,66% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 90,30% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 9,70% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται, (Διάγραμμα 4).

Στο Δημοτικό Αρρένων Ανδρίτσαινας το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 88,65% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 87,20% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 12,80% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται (Διάγραμμα 5).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Αρχαίας Ολυμπίας το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 88,00% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 92,42% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 7,58% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται (Διάγραμμα 6).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Βαρθολομιού το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 90,65% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 92,86% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 7,14% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται, (Διάγραμμα 7).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Ζαχάρως το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 85,26% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 87,65% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 12,35% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται, (Διάγραμμα 8).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Καβασιλών το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 87,91% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 91,25% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 8,75% απορρίπτεται, (Διάγραμμα 9).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Καρδαμά το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 89,19% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 87,88% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 12,12% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται (Διάγραμμα 10).

Στ Γραμματοσχολείο Κυλλήνης το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 86,79% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και 15,22% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται. (Διάγραμμα 11).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Λεχαινών το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 90,80% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 84,78% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και 15,22% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται (Διάγραμμα 11).

Στο Δημοτικό Παρθεναγωγείο Λεχαινών το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 84,71% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 88,89% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 11,11% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται (Διάγραμμα 13).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Νεοχωρίου το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 84,45% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 88,30% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και 11,70% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται (Διάγραμμα 14).

Στο Α` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Πύργου το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 91,67% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 90,08% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 9,92% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται. (Διάγραμμα 15).

Στο Β` Δημοτικό Σχολείο Θηλέων Πύργου το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 88,13% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 86,52% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 13,48% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται. (Διάγραμμα 16).

Στο Δ` Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Πύργου το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 88,36% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 87,60% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 12,40% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται. (Διάγραμμα 17).

Στο Μεικτό Δημοτικό Σχολείο Σουλειμίαναγα το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 87,97% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησαν στο σχολείο, το 88,89% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 11,11% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται. (Διάγραμμα 18).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Τραγανού το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 87,32% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 95,55% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 6,45% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται. (Διάγραμμα 19).

Στο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Χαβαρίου, το Σχολικό έτος 1897 – 1898 κατά μέσο όρο το 89,42% των εγγεγραμμένων μαθητών φοίτησε στο σχολείο, το 87,10% των εγγεγραμμένων μαθητών προάγεται και το 12,90% των εγγεγραμμένων μαθητών απορρίπτεται. (Διάγραμμα 20).

Από τη διερεύνηση των δεδομένων στοιχείων προκύπτει το γενικό συμπέρασμα ότι το σχολικό έτος 1897 – 1898 στα είκοσι Δημοτικά Σχολεία του Νομού Ηλείας το σύνολο των εγγεγραμμένων μαθητών ήταν 2.633 εκ των οποίων οι 2.362 μαθητές, (ποσοστό 89,71%), φοίτησαν στο σχολείο, οι 2.130 μαθητές (ποσοστό 90,18%) προάγεται, ενώ οι 232 μαθητές (ποσοστό 9,82%) απορρίπτονται (Διάγραμμα 21 και 22).

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ιστορία της εκπαίδευσης στο ελληνικό κράτος ξεκινάει από την ίδρυσή του, το έτος 1830, αναφερόμενη όμως (από τη χρονιά εκείνη) στα περιορισμένα σύνορα της Ελλάδας, τα οποία περιελάμβαναν μόνο την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλάδες. Κατά συνέπεια, η ιστορία της εκπαιδευσεως στα συγκεκριμένα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας είναι αναμφίβολα η πλουσιότερη ως προς τα χρονολογικά όρια που διατίθενται για έρευνα, καθώς όλα τα υπόλοιπα γεωγραφικά διαμερίσματα του κράτους απελευθερώθηκαν δεκαετίες αργότερα (από το 1864 για τα Επτάνησα μέχρι και το 1948 για τα Δωδεκάνησα). Το λογικό επακόλουθο της ανωτέρω διαπίστωσης είναι ότι οι απαρχές της ιστορίας της ελληνικής εκπαίδευσης ενδιαφέρουν το μελετητή που θα ασχοληθεί μόνο με την ιστορία των αρχικών εδαφών του νεοσύστατου κράτους.

Με την παραπάνω έννοια, ο ερευνητής που θέλει να προσεγγίσει την παιδεία της καποδιστριακής και της βαυαρικής-οθωνικής περιόδου, είναι περιορισμένος και αναγκασμένος να αναζητήσει υλικό μονάχα σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδας, κάτι που σε μεγάλο ποσοστό ισχύει και για την περίοδο της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ (1864-1913), καθώς κατά τα πενήντα χρόνια της θητείας του είχαν προσαρτηθεί στη χώρα μόνο τα Επτάνησα (1864) και η Άρτα με τη Θεσσαλία πλην της Ελασσόνας (1881).

Μέσα στα παραπάνω πλαίσια, η μελέτη της εκπαίδευσης στο νομό Ηλείας προσφέρει στον ερευνητή ιδιαίτερο υλικό, ειδικά για την περίοδο του 19^{ου} αιώνα και για το πώς οργανώθηκε η ελληνική εκπαίδευση στα χρόνια του Καποδίστρια, κατόπιν των Βαυαρών με τον Όθωνα και τέλος του Γεωργίου Α΄. Η αξία αυτού του υλικού δεν έχει να κάνει μόνο με το ότι η έρευνά μας περιοριζόταν, όπως προαναφέρθηκε, σε συγκεκριμένα «όρια», αλλά και με το ότι η περιοχή της Ηλείας ήταν μια κατεξοχήν επαρχιακή και αγροτική περιοχή, χωρίς μεγάλα αστικά κέντρα και με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ιδιαιτερότητα της εκπαιδευτικής της ιστορίας.

Αξιολογώντας την έρευνά μας, αξίζει να σταθούμε στη μελέτη και την επεξεργασία του πρωτογενούς αρχειακού υλικού από τα Αρχεία των Δημοτικών Σχολείων, βάσει του οποίου μπορέσαμε να διατυπώσουμε μια σειρά από συμπεράσματα τόσο για τα εκπαιδευτικά πράγματα του νομού Ηλείας, ως προς τη βασική εκπαίδευση, όσο και για την εξαγωγή κάποιων διαπιστώσεων για την εκπαιδευτική ιστορία της περιοχής σε σχέση με την τοπική και την κρατική πολιτική βούληση. Σύμφωνα με τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνά μας λοιπόν, αφενός περιγράψαμε τη συνολική εκπαιδευτική κατάσταση στο νομό από το 1830 ως

το 1905 και αφετέρου επαληθεύσαμε μια σειρά από αρχές που διέπουν την εκπαιδευτική ιστορία του κράτους κατά το 19^ο αιώνα. Η εξαγωγή πρωτότυπων στοιχείων και η συσχέτισή τους με την τοπική και κρατική εκπαιδευτική ιστορία, κατά την άποψή μας, επιβεβαιώνουν την πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας.

Συμπερασματικά, αναφέρουμε ότι από την εποχή της συστάσεως του Ελληνικού κράτους, ο νομός Ηλείας δεν παρουσίασε καμία ιδιαίτερη ανάπτυξη στον τομέα της Παιδείας. Από τα πενήντα πέντε συνολικά αλληλοδιδασκτικά σχολεία που ίδρυσε στην Πελοπόννησο ο Καποδίστριας, πολύ λίγα αναφέρονται σε μέρη της Ηλείας. Κατά την οθωνική περίοδο, σημειώθηκε μια μικρή βελτίωση στην περιοχή αυτή⁷⁶⁶, αλλά θεωρώ πως δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια ιδιαίτερα σημαντική ανάπτυξη στην εκπαίδευση μέχρι τους χρόνους της βασιλείας του Γεωργίου Α΄, κατά την οποία βλέπουμε μία πληθώρα ίδρυσης Δημοτικών Σχολείων σχεδόν σε όλες τις πόλεις και τα χωριά της χώρας.⁷⁶⁷ Προκύπτει τέλος το συμπέρασμα ότι στο νομό Ηλείας τα πιο πολλά σχολεία άρχισαν να ιδρύονται κυρίως κατά την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.⁷⁶⁸

---

⁷⁶⁶ Βλ. Γεώργιος Παπανδρλεου: «Επετηρίς Δημοτικής Εκπαιδεύσεως 1932», Έτος Α΄, Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε., Αθήναι 1932, σ. 92

⁷⁶⁷ Βλ. Χρ. Λέφα: «Ιστορία της Εκπαιδεύσεως», οργανισμός εκδόσεως Σχολικών βιβλίων, Εν Αθήναις 1942, σ. 39, 40.

⁷⁶⁸ Βλ. Τα παραπάνω στοιχεία προέκυψαν από την έρευνα αρχειακού υλικού που πραγματοποίησα στα αρχεία των Σχολείων του Νομού Ηλείας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η βασική εκπαίδευση στην Ηλεία κατά το 19^ο αιώνα, αντικατοπτρίζει τη γενικότερη εκπαιδευτική πραγματικότητα του ελληνικού κράτους. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την επεξεργασία του ανέκδοτου αρχειακού υλικού (μαθητολόγια - βασικοί έλεγχοι κλπ.), είναι ότι ο αριθμός αύξησης των Δημοτικών Σχολείων στο Νομό Ηλείας σημειώθηκε ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Οι παράγοντες που συντέλεσαν σ' αυτήν την αύξηση ήταν κυρίως οικονομικοί και κοινωνικοί, οι οποίοι ήταν στενά συνδεδεμένοι με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της τοπικής αλλά και της παγκόσμιας αγοράς (π.χ. το εμπόριο σταφίδας).

Κατά τη γενική εντύπωση των ερευνητών, κάποια στιγμή άνοιξαν κατώτερα σχολεία σε πολλές επαρχιακές πόλεις. Ανάμεσα σ' αυτές αναφέρονται και επαρχίες του Νομού Ηλείας. Είναι γνωστό ότι το θέμα της Παιδείας, κατά τα δύσκολα χρόνια, ανάλαβε η Εκκλησία, με βασικό πάντοτε υπόδειγμα την Πατριαρχική Μεγάλη Σχολή. Με απόφαση της Τοπικής Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως, εδόθη εντολή στους κατά τόπους αρχιερείς, στην επαρχία του ο καθένας, να βρουν διδάσκαλους, αίθουσες και μαθητές για να λειτουργήσουν τα σχολεία. Μέσα από την έρευνά μου, προκύπτει το συμπέρασμα ότι στο Νομό Ηλείας, οι Εκκλησίες και τα Μοναστήρια έπαιξαν σημαντικό ρόλο, όχι μόνο με την παρουσία τους στην παιδευτική παράδοση δια των καλούμενων «Κρυφών Σχολειών», αλλά και για τη σημαντική τους οικονομική προσφορά για την ίδρυση Δημοτικών Σχολείων. Στην Ηλεία, ειδικότερα, επέζησαν τέσσερα από τα πιο πολλά βυζαντινά μοναστήρια, μνημεία αληθινά της πίστεως, της φιλανθρωπίας και της Παιδείας: Μονή Βλαχερνών, Μονή Σκαφιδιάς, Μονή Αγίας Ελεούσας και Μονή Καθολικής Γαστούνης. Στην Ηλεία υπήρχαν κεφαλοχώρια (Πύργος, Γαστούνη, Βαρθολομιό, Ανδραβίδα) με ρίζες και καταβολές, τα οποία πρέπει να είχαν θέσει σε λειτουργία κατώτερα σχολεία. Μια έμμεση μαρτυρία υπάρχει ότι οι αρχοντικές οικογένειες της Ηλείας φρόντιζαν για τα παιδιά τους. Ο οίκος Σισίνη έχει να επιδείξει ιατρούς. Δεν είναι δυνατό να ξεκίνησαν αναλφάβητοι για τα Ευρωπαϊκά κέντρα ανωτέρων σπουδών. Ο Γριτσόπουλος υποστηρίζει ότι οι εκτεταμένες Ηλειακές Επαρχίες Γαστούνης και Ολυμπίας είχαν όλες τις προϋποθέσεις οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (παραγωγικός κάμπος, αναπτυγμένο εμπόριο κτλ.) και υπογραμμίζει ότι προεπαναστατικά υπήρχαν εγγράμματοι και μορφωμένοι άνθρωποι στη Γαστούνη και στον Πύργο. Κατά πληροφορία του Αμβρόσιου Φραντζή, λειτούργησαν σχολεία στον Πύργο και στην Ανδρίτσαινα, αλλά είναι βέβαιο ότι κατώτερα προφανώς σχολεία λειτουργούσαν και αλλού, όπως στα Λεχαινά, στη Δίβρη, στη Γαστούνη, στην Ανδρίτσαινα, στο Βαρθολομιό και ίσως και αλλού. Ο εύφορος κάμπος της Ηλείας έδινε τη δυνατότητα στους κατοίκους να μπορούν να ζουν πλουσιοπάροχα με την αφθονία των αγαθών και την εμπορία τους. Αυτός ήταν κυρίως ο βασικότερος λόγος που οι Ηλείοι έδειξαν μεγάλη αδιαφορία για την

καλλιέργεια της παιδείας. Με την ίδρυση του ελληνικού κράτους, ο Καποδίστριας έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την παιδεία. Στην Αίγινα ίδρυσε ορφανοτροφείο και σχολεία, ενώ συνέστησε και το πρώτο ανώτερο Εκπαιδευτήριο ή Γυμνάσιο. Η έλλειψη δασκάλων τον οδήγησε στο να εφαρμόσει την μέθοδο της Αλληλοδιδασκτικής. Στα πενήντα πέντε συνολικά αλληλοδιδασκτικά σχολεία που ιδρύθηκαν στην Πελοπόννησο, πολύ λίγα αναφέρονται σε μέρη της Ηλείας. Και εδώ υπάρχει συσκότιση, γιατί δεν υπάρχει ενδελεχής έρευνα. Το πιθανότερο είναι στην Επαρχία Πύργου και την Επαρχία Γαστούνης να είχαν ιδρυθεί Αλληλοδιδασκτικά σχολεία, αλλά οι σχετικές πληροφορίες δεν είναι άφθονες. Ωστόσο, μέσα από την έρευνα μου προκύπτει ότι το έτος 1830, στα πρώτα χρόνια συγκρότησης του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους, ο Ιωάννης Καποδίστριας συμπεριέλαβε τα Λεχαινά στον κατάλογο των υπό ανάπτυξη πνευματικών κέντρων και στις 8 Δεκεμβρίου του 1830 ιδρύθηκε η «Σχολή Λεχαινών». Διδάσκαλος της σχολής διορίστηκε ο Γεώργιος Δεφανάρας. Κατά την Οθωνική περίοδο, σημειώθηκε μικρή βελτίωση στα εκπαιδευτικά πράγματα στην ελεύθερη Ελλάδα και κατ' αναλογία στην Ηλεία. Έχει καθιερωθεί πλέον τα σχολεία να ιδρύονται κατόπιν προτάσεων των τοπικών αρχόντων. Και αυτή η ονομασία – Δημοτικά Σχολεία – οφείλεται στην εξάρτησή τους από τους Δήμους, που κατέβαλαν και τα έξοδα λειτουργίας τους. Όλα αυτά βέβαια θεσπίζονται και οργανώνονται επί χάρτου ως νόμοι και διατάγματα, γιατί για να υλοποιηθούν χρειάστηκε καιρός. Γι' αυτό πιστεύουμε ότι υπήρχε ένα κενό ως προς την εκπαίδευση από την εποχή της σύστασης του Ελληνικού κράτους με την έλευση του Καποδίστρια έως τους χρόνους της Βασιλείας του Γεωργίου Α', όπου πράγματι βλέπουμε μία πληθώρα ίδρυσης Δημοτικών Σχολείων σε όλα σχεδόν τα χωριά και στις πρωτεύουσες των Νομών. Επίσης, ένα άλλο σημαντικό θέμα για την περίοδο που εξετάζεται, ήταν αυτό που μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι την εποχή εκείνη φοιτούσε πολύ μικρός αριθμός κοριτσιών. Η κοινωνία της εποχής, επηρεασμένη από την κυρίαρχη συντηρητική ιδεολογία, είχε διαμορφώσει την άποψη που ήθελε τη γυναίκα να περιορίζεται στα οικιακά της καθήκοντα, με κυρίαρχο ρόλο εκείνο της ανατροφής των παιδιών. Ωστόσο, ένας μικρός αριθμός κοριτσιών, ιδιαίτερα στις πόλεις του Νομού, φοιτούσε στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Η πρόβλεψη του νόμου για τη δημιουργία ξεχωριστών σχολείων, αρρένων και θηλέων, ήταν μη εφαρμόσιμη, αφού οι οικονομικές δυσκολίες, η ανυπαρξία δασκάλων και η έλλειψη σχολικής στέγης δεν επέτρεπε τη λειτουργία αυτού του σχήματος. Επειδή αυτοί οι αρνητικοί παράγοντες απέκλειαν ουσιαστικά τα κορίτσια από το σχολείο, αποφασίστηκε να λειτουργούν τμήματα θηλέων στα σχολεία των αρρένων για να αντιμετωπισθεί ως ένα βαθμό η εκπαίδευση των κοριτσιών. Αλληλοδιδασκτικό σχολείο θηλέων στο Ν. Ηλείας λειτούργησε πρώτη φορά το 1883 στον Πύργο. Από την παρουσίαση και τη μελέτη των πρωτογενών στοιχείων, φαίνεται καθαρά μια έξαρση του ενδιαφέροντος για την παιδεία στο Νομό κατά την περίοδο 1890-1900, οπότε και ιδρύθηκαν πολλά σχολεία ως συνέπεια βέβαια και των μεταρρυθμίσεων που έγιναν εκείνη την περίοδο. Βλέπουμε βέβαια ότι τα περισσότερα από αυτά τα σχολεία που ιδρύθηκαν ήταν μονοθέσια, τα οποία στην πορεία έκλεισαν λόγω ελλείψεως μαθητών ή λόγω της κατανόησης των γονέων για την αναποτελεσματικότητα αυτών των σχολείων, καθώς επίσης και για τις άνισες ευκαιρίες που προσφέρονταν για μάθηση στα παιδιά αυτά.

Στην ίδρυση των σχολείων έπαιξαν σημαντικό ρόλο οι εύπορες οικογένειες. Τα σχολεία που έκλεισαν στο σύνολο τους ερημώθηκαν και παρότι είχαν γίνει με φιλότιμες προσπάθειες των γονέων, δεν ενδιαφέρθηκε κανένας για την αξιοποίησή τους. Η εικόνα που αντίκρισα, όταν επισκέφθηκα αυτά τα σχολεία, δεν θα ήταν υπερβολή να πω πως ήταν απελπιστική. Σε αυτή την πλήρη εγκατάλειψη θα μπορούσε να δοθεί κάποια ερμηνεία. Εδώ έχουμε να κάνουμε με το παράπονο και την πικρία των χωρικών για το κλείσιμο του σχολείου. Οι άνθρωποι αυτοί παρότι προσπάθησαν, μόχθησαν και έδωσαν χρήματα για τα σχολεία τους, βλέποντας αυτά να κλείνουν, απογοητεύτηκαν. Το σχολείο ήταν το σημείο αναφοράς και η σύνδεση με τον υπόλοιπο κόσμο, ειδικά για τα απομακρυσμένα χωριά που η μεταφορά ήταν πολύ δύσκολη από μέρος σε μέρος. Σήμερα βεβαίως τα πράγματα έχουν αλλάξει και τα δίκτυα δρόμων έχουν ασφαλοστρωθεί σχεδόν μέχρι το τελευταίο χωριό. Οι κάτοικοι έχουν τη δυνατότητα μεταφοράς και πρόσβασης προς τα κέντρα πολύ πιο γρήγορα και εύκολα. Έτσι, οι ανάγκες της εποχής και ο ταχύτατα αναπτυσσόμενος κόσμος απαιτούν σχολεία οργανωμένα. Παρατήρησα επίσης ότι στο Νομό υπάρχουν μερικά μονοθέσια σχολεία με μικρό αριθμό παιδιών, των οποίων την κατάργησή τους γονείς και πολιτεία αρνούνται πεισματικά, με το αιτιολογικό ότι αυτά τα σχολεία είναι πολύ παλιά και η ιστορία τους αρνείται να συμβαδίσει με την πραγματικότητα, παρότι μερικοί γονείς έπαιρναν συχνά την πρωτοβουλία να μεταφέρουν μόνοι τους τα παιδιά τους προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα μετά τη συνένωση των κοινοτήτων και τη δημιουργία Δήμων. Στην έρευνα των σχολείων φάνηκε καθαρά και ο ρόλος του δασκάλου στα χωριά. Ο δάσκαλος και το σχολείο του, το οποίο παλιότερα λειτουργούσε σε δύο βάρδιες πρωί και απόγευμα ως το Σάββατο, αποτελούσαν το σημείο αναφοράς του χωριού. Έτσι, πολλές φορές, ακόμα και για απλά πράγματα, ο δάσκαλος γινόταν ο στόχος των χωριανών, είτε αρνητικά είτε θετικά. Η συμπεριφορά του και οι ενέργειές του αποτελούσαν θέμα αναφοράς προς τον επιθεωρητή, ο δάσκαλος έλυνε ακόμα και διαφορές των κατοίκων και αποτελούσε το πιο αποδεκτό πρόσωπο της μικρής κοινωνίας. Τα σχολικά διδακτήρια του Νομού Ηλείας από μουσειακής άποψης δεν έχουν να προσφέρουν και πάρα πολλά. Είναι απλά σχολεία, φτιαγμένα τα περισσότερα από τους ίδιους τους γονείς χωρίς ιδιαίτερα σχέδια. Ενδιαφέρον και πρωταρχικός στόχος ήταν να κατασκευαστεί κάποιο σχολείο και όχι η αρχιτεκτονική του. Εξάίρεση αποτελεί το σχολείο της Παλαιάς Μανολάδας το οποίο κατασκευάστηκε το 1902. Το σχολείο είναι πέτρινο με επιχρίσματα και αέτωμα στην πρόσοψη. Έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο και λειτουργεί μέχρι σήμερα. Η ιδιαιτερότητα του σχολείου αυτού οφείλεται στο γεγονός ότι το διδακτήριο έγινε με δωρεά του ευεργέτη Ανδρέα Συγγρού.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η βασική εκπαίδευση του νομού Ηλείας, κατά το 19^ο αιώνα, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και εξής και μέχρι, περίπου, τις αρχές του 20^ο αιώνα, μελετήθηκε, μέσα από την επεξεργασία του πρωτογενούς αρχειακού υλικού, από τα Αρχεία των Δημοτικών Σχολείων του νομού. Η συγκεκριμένη μελέτη οδήγησε στην εξαγωγή ορισμένων βασικών συμπερασμάτων, γύρω από την τοπική ιστορία της εκπαίδευσης και σε άμεση συνάρτηση με την τοπική πολιτική βούληση. Επιπροσθέτως, η συνολική εκπαιδευτική κατάσταση του νομού παρουσιάστηκε, από το 1830 ως το 1905, σε σχέση και με μια σειρά από αρχές που διέπουν τη γενική ιστορία της εκπαίδευσης του ελληνικού κράτους, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Τα συμπεράσματα που εξήχθησαν, μέσω της συσχέτισής τους με την τοπική και με την κρατική ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης, επιβεβαιώνουν την πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας.

Με βάση, λοιπόν, τα ανωτέρω πρωτότυπα στοιχεία, διαμορφώνεται το συμπέρασμα ότι ο νομός Ηλείας δεν παρουσίασε ιδιαίτερη ανάπτυξη στον τομέα της Παιδείας, κατά το 19^ο αιώνα. Από τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία που ιδρύθηκαν, στην Πελοπόννησο, κατά την περίοδο του Καποδίστρια, ελάχιστα αναφέρονται στην περιοχή της Ηλείας. Κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα, σημειώθηκε μια μικρή βελτίωση στην περιοχή αυτή, αλλά η ίδρυση πληθώρας Δημοτικών Σχολείων παρατηρείται, κατά την περίοδο της βασιλείας του Γεωργίου του Πρώτου. Ειδικότερα, τα περισσότερα σχολεία στην Ηλεία άρχισαν να ιδρύονται, κυρίως, κατά την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

ABSTRACT

Basic education in the prefecture of Ilia during the 19th century, from the foundation of the Greek state until approximately the beginning of the 20th century, was studied through the processing of source archival material from the archives of the prefecture's Primary Schools. This study led to the identification of some basic conclusions about the local history of education, in direct relation with local political will. Furthermore, the overall educational state of the prefecture, from 1830 until 1905, was also presented in conjunction with a set of principles governing the general history of education in the Greek state during the 19th century. Through their correlation with the local and state history of Greek education, the conclusions drawn confirm the originality of this study.

Therefore, based on the above original data, we formed the conclusion that the prefecture of Ilia showed no significant development in the field of Education during the 19th century. From the mutual-teaching schools established in the Peloponnese under Kapodistrias, few concern the region of Ilia. A slight improvement was noted in this area during the reign of Otto, but the large-scale establishment of primary schools was only observed during the reign of George I. In particular, most schools in Elia were established mainly in the last decade of the 19th and in the early 20th century.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΚΑΙ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασόπουλου Γ. Αλέκου: «Κουτσοχέρα» (ιστορία και λαογραφία – παλιά σύγχρονη ζωή), Αθήνα 1985
- Αναστόπουλος Β. Νίκος, «Η Δίβρη Ηλείας στο διάβα των αιώνων», Έκδοση της βιβλιοθήκης του πνευματικού κέντρου της εκπολιτιστικής Ένωσης Λαμπειείων – Διβριωτών Ηλείας 1994
- Ανδριόπουλος Παν.: «Οικιστικά στοιχεία και χριστιανικά μνημεία του Γ. Δήμου Ήλιδας και Ελίσας», εκδόσεις Ι.Μ. Ηλείας, Αθήνα 1982
- Αντωνίου Δαυΐδ: «Διαδρομές και στάσεις στη Νεοελληνική Εκπαίδευση 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας», εκδόσεις, Μεταίχμιο, πρώτη έκδοση 2008
- Αρβανίτης Βασίλειος: «Η Ελληνική παιδεία επί Τουρκοκρατίας και η Συμβολή αυτής εις την απόκτησιν της Εθνικής ημών ελευθερίας», Φιλιατρά 1961
- Αργυρόπουλου Πάνου: «Το χρονικό της Κρέστενας», έκδοση : Σύλλογος Φιλοπρόοδων Κρεστένων, Κρέστενα, Απρίλης 1981
- Βακαλόπουλου Κ. Αθανάσιου: «Ανδρέας κ' Κώστας Καρκαβίτσας» και τα Λεχαινά, Αθήνα 1984.
- Βαρβαρέτος Γ.Α.: «Νομοθεσία Στοιχειώδους εκπ/σεως», Έκδοση , «Ατλαντίς», Πεχλιβανίδη Α.Ε., Αθήναι 1960
- Βενθύλος Γεώργιος: «Θεσμολόγιον της δημοτικής εκπαιδύσεως», τ. Α'-Δ'. Αθήναι 1883-1898
- Βενθύλος Γεώργιος: «Θεσμολόγιον της δημοτικής εκπαιδύσεως». τ. Β'
- Βεργόπουλος Κώστας: «Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα», Αθήνα 1975
- Βλάσης Αντώνιος.: «Σκέψεις περί βελτιώσεως της εν Ελλάδι εκπαιδύσεως», Αθήναι 1880
- Βοβολίνη Σ. και Κ.: Μέγα Ελληνικόν βιογραφικό Λεξικό, τόμος Β'
- Γιαλούρης Νικόλαος, «Ανασκαφή αρχαίας Ήλιδας», ΠΑΕ 1961, Εν Αθήναις 1964
- Γιόβα Παναγιώτης: «Τα Σαβάλια της Ηλείας» Αθήνα 2005
- Γριτσόπουλος Αθ. Τάσος, «Η ιστορία της Γαστούνης», Τόμος Α' έκδοση μ' ενίσχυση του Δήμου Γαστούνης, Αθήνα, 1998 – 1999

- Γριτσόπουλος Αθ.Τάσος: «Το κρυφό σχολειό», Παιδεία Ελλήνων, οργάνωσις αυτής μετά την άλωσι, «Πελοποννησιακά», τ.Π΄, 1978-79
- Γριτσόπουλος Τάσος: «Κατάλογοι των χειρογράφων κωδικών της βιβλιοθήκης της σχολής Δημητσάνης».
- Δάβος Βύρων: «Ιστορικά των χωριών της Ηλείας», (1830 – 1930), Πύργος 2008
- Δάβος Βύρων: «Τα σταφιδικά της Ηλείας», 1827-1997, Αθήνα 1997
- Δαμουλή – Φύλια Λίτσα: «Από την ανάμνηση στην Ιστορία», περιήγηση στη Γαστούνη και στην Ηλεία του περασμένου αιώνα (1880 – 2000), εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα 2004
- Δήμου Χρ. Ηλίας: «Η βασική εκπαίδευση στο Νομό Αττικής την περίοδο 1897 – 1922» Διδακτορική Διατριβή, τ. Α΄, Ιωάννινα 2008
- Δόξας Τάκης, «Το χρονικό του Πύργου», Β΄ έκδοση, Αθήνα 1985
- Δουκάκης-Καλότυχος: «Ο σύντροφος του Έλληνο Διδασκάλου», Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου Αθ. Γ. Δεληγιάννη 1905
- Ευαγγελίδης Τρύφων: «Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας»
- Ευταξίας Αθ.: «Εκπαιδευτικός Αγορεύσεις εν τη Βουλή» Αθήνα 1895
- Ζωγράφος Λ.Δημ.: «Ιστορία της σταφίδας», τ. Α΄, Αθήνα 1930
- Ηλειακή πρωτοχρονιά 2005, Ιστορική – Λαογραφική – Λογοτεχνική έκδοση. Εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα
- Θεοδωρίδης Αρ.: «Οι Γορτίνιοι εν Ηλεία», Αρκαδική Επετηρίς Α΄ (1903)
- Καπετανόπουλος Διον. Κωνσταντίνος: «Ιστορικές πτυχές της Ανδραβίδας», (από την εμφάνισή της στην ιστορία έως την Τιτανομαχία του 1821), Ανδραβίδα 1974
- Καπογιάννης Α.Αύγουστος, «Ο πύργος της Ηλείας», έκδοση εφημερίδας εθνική «ΑΥΓΗ» Πύργου, Θέρος, 1970 – 1972
- Κάπου Μιλτ. : «Η Ηλεία στο μύθο και την Ιστορία», εκδόσεις Μιλτ. Κάπου, Αθήνα 1996
- Καραγιαννόπουλος Ιωάννης: «Εισαγωγή στην τεχνική της επιστημονικής ιστορικής εργασίας», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1988
- Καραπιδάκη Λουίζα: «Ελαιόλαδο το μέγιστο αγαθό» (Υπουργείο αγροτικής ανάπτυξης και αναπτυξιακή Ολυμπιάς
- Καραπιέρης Λεωνίδα, «Αι κλιματολογικαί συνθήκαι της Ηλείας», ΕΕΗΜ, τ.Α΄ 1982
- Καρκαβίτσας Ανδρέας για τον πολιτισμό, (1866-1922), Διεθνής εκδόσεις,

- «Λαϊκό Πανεπιστήμιο» (αρ. φ. 38237/66), Υπό Χ. Παπαβραμόπουλου Τσικούρη, Αθήνα 1995
- Καρνάρος Κ.Λεωνίδας: «Αμαλιάδα», 1821 -1914, εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα, Αμαλιάδα 2002
  - Κλάδου Πέτρου: «Εκκλησιαστικά και Εκπαιδευτικά, ήτοι νόμοι, διατάγματα, εγκύκλιοι, οδηγία κλπ. αποβλέποντα εις την εκκλησίαν και την δημοσίαν εκπαίδευσιν εν Ελλάδι», Αθήναι 1860
  - Κοκκώνης Ιωάννης: «Περίληψις αναφοράς εις την επί της προπαίδειας επιτροπείαν», Αίγινα 1830
  - Κοντοβουνήσιος Νικόλαος: «Το φράγκικο μοναστήρι της Ίσοβας», Αθήνα 1989
  - Κορδοπάτη Γ.: «Της τύχης τα γραμμένα», εφ. «Ηνέα Γαστούνη»
  - Κούκου Ελένη: «Ο Καποδίστριας και η Παιδείας», Αθήναι 1972. Της ίδιας: «Τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Αιγίνης» Αθήναι 1972 και Λάζαρος Βελέλης: «Ο Καποδίστριας ως θεμελιωτής της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως εν Ελλάδι. Εν Αθήναις 1903
  - Κουρή – Χαλβατζάρα Αναστασία: «Το Κάστρο Χλεμούτσι και τα Λουτρά Κυλλήνης, Αθήναι 2008
  - Κουρής Κ. Βασίλειος: «Ιστορία του χωριού Κάστρου και του φρουρίου Χλεμουτσίου»
  - Επιμέλεια – Εκδόσεις, Αναστάσιος Π. Αλεξόπουλος, Αθήναι 1973
  - Κρεμμυδάς Βασίλης: «Τα μαθητολόγια ως πηγή κοινωνικής Ιστορίας. Ένα δείγμα: Κωνσταντινούπολη 1884 – 1891», Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών. Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου «Πόλη και Παιδεία. Ουκ εισέτι εάλω και εάν εάλω η πόλις», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997
  - Κυριακάτος Χ. «Το ζήτημα των διδακτικών βιβλίων», περ. «Εθνική Αγωγή», τ. ΣΤ΄
  - Κυριακίδης Επ.: «Ιστορία του σύγχρονου Ελληνισμού»
  - Κυριακόπουλος Θ. Κωνσταντίνος: «Η μονή Σκαφιδιάς», Αθήνα 1984
  - Κυριακόπουλος Κωνσταντίνος: «Ο Πύργος και η Ηλεία στην επανάσταση και στα χρόνια του Καποδίστρια», Α` τόμος, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας 2003
  - Λαμπρινοπούλου Γ.: Τα έργα του ποταμού «Πηνειός Ηλείας», ΕΕΗΜ, τ. Δ΄, 1985-1986
  - Λάσκαρης Ι.Ν. «Γορτυνιακαί Αποικίαι», Αρκαδική επετηρίς Β` » 1906
  - Λάττας Π.Χρήστος: «Η λαογραφία του τόπου μου», Αθήνα, 1974

- Λεξικόν «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ» Πάντων των εθνών, από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του νυν, Εκδίδεται το πρώτο υπό Σ.Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ, Ι.Α. ΒΡΕΤΟΥ και Γ. ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ. Τόμος δεύτερος, εν Κωνσταντινουπόλει Τύποις Ι.Α. ΒΡΕΤΟΥ, 1871
- Λέφα Χρ.: «Ιστορία της Εκπαιδύσεως», οργανισμός εκδόσεως Σχολικών βιβλίων, Εν Αθήναις 1942
- Λέφας Χρ.: «Εκπαίδευσις» Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 10^{ος}
- Λούμπρας Κώστας, «Η καλλιέργεια της σταφίδας στο Νομό Ηλείας», πρακτικά του Γ' Τοπικού Συνεδρίου Κορινθιακών ερευνών, Αθήνα 1998
- Λούρμπας Κώστας: «Γαστούνη», Ιστορικά Αποσπάσματα, Γαστούνη 1990
- Λούρμπας Κώστας: «Ο Δήμος Μυρτουντίων και τα Λεχαινά», έκδοση Δήμου Λεχαινών, Λεχαινά 2009
- Λούρμπας Κώστας: «Στη Γαστούνη κάποτε...», Γαστούνη, Αύγουστος 2006
- Μαντζιβής Κυριακος: «Επικούριος Απόλλων», Αθήνα 2002
- Μαντουδής Σ.Μιχαήλ: «ΚΩΔΙΞ» Νομοθεσίας Ανεγέρσεως Διδακτηρίων, Αθήναι, Νοέμβριος 1929
- Μαραζιώτης Γεώργιος , «Η Ηλεία, μύθοι και ιστορία» Αθήνα, 1987
- Μαραζιώτης Θ.Γεώργιος : «Η προσφορά της Ηλείας στον Αγώνα του 1821», Αθήνα 1981
- Μαργαρίτης Γ.Λεωνίδας: «Χρονικό του Κοροίβου», Πάτρα 2009
- Μαρίνος Γεώργιος, «Γεωλογία της Ηλείας», ΕΕΗΜ, τ.Α', 1982
- Μηλίτση Νίκα Αναστασία, «Η μέση εκπαίδευση στη Μεσσηνία» (1833 – 1910), όψεις της Μεσσηνιακής κοινωνίας μέσα από την εκπαίδευση, Καλαμάτα 2004
- Μπούτσικας Ανδρέας, «Αρχαία Ήλις», εκδόσεις βιβλιοπανόραμα, Αμαλιάδα, 2002
- Μπούτσικας Δ. Ανδρέας, «Σλάβοι και τοπωνυμία στην Ηλεία», Αθήνα 1992
- Μπράτης Ανδρέας: «Η Αγία Ελεούσα», (Λυγιάς – Βαρθολομιού – Ηλείας), θρησκευτική και ιστορική μελέτη, έκδοσις , Ιεράς Μητροπόλεως Ηλείας, Αθήνα 1986
- Μπράτης Ανδρέας: «Το Βαρθολομιό» εκδοτικός οίκος, Γ. Μέρμηγκα, Αθήνα 1992
- Μπράτης Γ. Ανδρέας: «Το Βαρθολομιό» (Η ιστορία των νεότερων χρόνων του 1914 – 1900 και οι πρωτεργάτες της προόδου), Βαρθολομιό 2004
- Μπώκου Ν. Διονυσίου: «ΜΥΡΣΙΝΗ», Η ιστορία και ο κόσμος της εκδόσεις,

τυπογραφείο αδελφών Κολλιόπουλου, Πάτρα 1996

- Μυλωνά Θ., Η Αναπαραγωγή των Κοινωνικών Τάξεων μέσα από τους Σχολικούς Μηχανισμούς, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2004
- Νουχάκης Ι. Εμ.: «Ελληνική χωρογραφία», έκδοση γ', τ. Α', Αθήνα 1901
- Ντελόπουλος Α.Γεώργιος: «Κεραμιδιά Ηλείας», Έκδοση συλλόγου Κεραμιδιωτών Αθήνας «ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ», Αθήνα 2000
- Ξένου Στέφανος: «Η ιστορία της σταφίδος από της εμφανίσεως αυτής μέχρι σήμερα», εφ. «Πατρίς» Πύργου, 1908
- Οικονόμου Παν.: Δ/ντής του Μονοταξίου Διδασκαλείου Πύργου, «Επετηρίς του Μονοτάξιου Διδασκαλείου Πύργου» 1901 – 1902
- Παλαιολόγος Ν. Γεώργιος: «Τις η προσήκουσα πρ' ημίν Δημοδιδασκαλική Παίδευσις», Εναίσιμος επί Διδακτορία Διατριβή. Εν Αθήναις Τύποις Α.ΕΕ Αδελφοί Π. Παλαιολόγου κ' ΣΙΑ, 1927
- Παναγόπουλος Πάνος: «ΑΜΑΛΙΑΔΑ», Αναδρομή στην Ιστορία της
- Παπαγεωργίου Γ. Βασίλειος: «Ο Καποδίστριας εις την εκπαίδευσιν», εκδοτικός οίκος «ΕΡΜΟΥ», Αθήνα 1939
- Παπαδημητρίου Παν. και Αλεξάνδρας Καραχάλιου: «Αι Βλαχέρναι της Ηλείας» (Ιστορική μελέτη), Πύργος, 1971
- Παπαδημητρίου:Σ.Ν. «Ιστορία του Δημοτικού μας σχολείου», Μέρος Α' (1834 – 1895) Αθήνα, 1950
- Παπαθεοδώρου Θεοδ.Παναγιώτης :«Η Κρυόβρυση της Ηλείας», Πάτρα 2003
- Παπανδρέου Γεώργιος, «Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων» Α' έκδοση, Εν Αθήναις 1924, εκ του τυπογραφείου Π.Γ. Μακρή και Σία – Φωτοανατύπωση της Α' έκδοσης. Εκ παραδρομής 1990
- Παπανδρέου Γεώργιος: «Επετηρίς Δημοτικής Εκπαιδεύσεως 1932», Έτος Α', Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε., Αθήναι 1932
- Παπαντωνίου Δ.Κώστας: «Το Δάρα Αρκαδίας», Αθήναι 1964
- Παπαχατζής Νικ, «Παυσανίου Ελλάδος περιηγήσεις», βιβλίο 3^ο «Μεσσηνιακά και Ηλιακά», εκδοτική Αθηνών, Α.Ε., Αθήνα 1979
- Παρασκευόπουλος Στάθης: «Η προσφορά της Εκκλησίας και του κλήρου της στην Τουρκοκρατία και στην Επανάσταση του 21'», Εκδόσεις: Ιερά Μητροπόλεως Ηλείας και Ωλένης, Πύργος, 1995
- Πελοποννησιακά, πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001 (Αμαλιάδα 7 – 9 Δεκεμβρίου 2001). Την έκδοση των πρακτικών επιμελήθηκε ο πρόεδρος της εταιρείας Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, Αθήνα 2003
- Περυσινάκη Ελ., Επάγγελμα Πατρός και Σχολική Επίδοσις, εκδ. ιδίου, Αθήναι

1975

- Πολίτης Ν.Γ.: «Ο Ερωτόκριτος», Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ, Αθήνα 1980-1985
- Πριγγουρης Δημ.: «Τα πρώτα Ολυμπιακά Σχολεία», (Σχολαρχείο και Γυμνάσιο Ανδριτσαίνης). (Ανάτυπο από τον Γ' τόμο των «Ολυμπιακών Χρονικών»), Αθήνα 1972
- Πρίγγουρης Δημήτριος: «Ανδρίτσεινα», Αθήνα 2005
- Πριγγούρης Δημήτριος: «Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας», έκδοση περιοδικού «Αλφειός», Πύργος, 1995
- Πρίγγουρης Δημήτριος: «Τα πρώτα Ολυμπιακά Σχολεία», Αθήνα 1972
- Πριγγούρης Μ. Δημήτριος: «Διοικητική διαίρεση του Νομού Ηλείας» (Από τη Βενετοκρατία μέχρι σήμερα), Έκδοση Νομαρχίας Ηλείας, Πύργος 2006
Μιχαήλ Χουλιαράκης: «Γεωγραφική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδος 1821 – 1971» τόμος Α', σελ.133 και ο τόμος Β'
- Σακελλαρίου Β. Μιχ.: «Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν» (1715 – 1821), Αθήναι 1939
- Δημήτριος. Σακκής: « *Νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος: 1833-1848*», *Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνιστώσες της εκπαιδευτικής πραγματικότητας*, τόμ. Α', εκδ. Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2001
- Δημήτριος. Σακκής: «*Αναζητώντας την ιδεολογική θεμελίωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους: ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και ευεργετισμός στην πολιτιστική τους διάσταση*», *Πανόραμα Ιστορία της Εκπαίδευσης: (Επιμ. Σήφης Μπουζάκης)*, *Οψεις και Απόψεις*, τόμ. Β', Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2011, σ. 99-115
- Σαμαράς Γιάννης: «Η Τρουμπέτα», και η χαμένη άνοιξη του 1925, Διάλογος 3-4- (1978)
- Σιδερίδου Ι.Νίκη: «Ανδρέας Καρκαβίτσας», Εισαγωγή στα Άπαντα, εκδ. οίκος Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήναι 1973
- Σινόπουλος Τάκης: «Ηλείακή γη», Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας
- Σκιαδάς Γ. Ελευθέριος: «Ιστορικό Διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος 1833-1912»
- Σταυρόπουλος Γεώργιος: «Η Πηνεία», τόμος Α'
- Σταυρόπουλος Κων.: «Αρχαίου Αίψυ η Πλατιάνα» της Ηλείας-Ολυμπίας, συμπλήρωμα Β' εκδόσεως, Πύργος 1995,
- Στεφανάκος Παναγιώτης.: (επιθεωρητού Δημοτικών Σχολείων Ηλείας): «Επετηρίς των λειτουργών της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως Ηλείας» Σχολικόν

έτος 1900-1901. Εκδοτικός οίκος, Δημητράκου Α.Ε. – Αθήναι 4-οδός Σταδίου
-4 1900

- Στεφανάκος Παναγιώτης: (επιθεωρητής Δ. Εκπαιδεύσεως) «Πρακτικά Διδακτικών Συνεδρίων Πύργου –Αμαλιάδος», και Επετηρίς λειτουργών Στοιχ. Εκπαιδύσεως Ν. Ηλείας 1902. Εκδοτικός οίκος Δημητράκου Α.Ε. Αθήναι –Αλθαίας (4)
- Τζουμελέα – Παναγοπούλου: «Η εκπαίδευσή μας στα τελευταία 100 χρόνια», Αθήναι 1933
- Τσελάλης Αγησίλαος, «Ο Ναός της Φιγαλείας», Ανδρίτσεινα 1936
- Τσερπές Θ.: «Ιστορία της Μεσσηνίας»
- Τσιμπούκης Κωνσταντίνος: «Τρόπος συγγραφής μιας επιστημονικής εργασίας», (Τύποις: Ιωάννης Περγάμαλης), Αθήναι 1975
- Φερέτος Μ.: Μεσσηνιακά Γράμματα 1956
- Φιλιππόπουλος Τάσος, «Από την ιστορία της Ηλείας», παράρτημα για το δάσκαλο, Αχαϊκές εκδόσεις 1996
- Φωτεινός Θ. Σπύρος: «ΟΛΥΜΠΙΑ», «Ολυμπιακές εκδόσεις», ΑΦΟΙ Παν. κ' Θεοδ. Αग्रιδιώτη Ο.Ε. Αθήνα, Αθήνα 1982
- Χαραλαμπίδης Παναγιώτης: «Παναγιά η Σεπετιώτισσα στην ορεινή Ολυμπία», Αθήνα 1973
- Χρυσανθακόπουλος Αριστείδου Γεώργιος: «Η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας», Εν Αθήναις 1950
- Ψυχογιός Ντ.: «Η γλωσσία της Ηλείας», Ηλειακά Π.ΣΤ' 1953
- Ψυχογιός Ντ.: «Μυρτουνιακά», Ηλειακά Θ' (1956)
- Ψυχογιός Ντ.: «Περί γοητειών και μαντείας», Ηλειακά Δ'-Ε' 1952
- Ψυχογιός Ντ.: «Ποιμενικά της Ηλείας», Λαογραφία, τ. β', 1938
- Ψυχογιός Ντ.: Η Ηλειακή βύσσος, Δελτίο Πειραιϊκής – Πατραϊκής 1962
- Ψυχογιός Ντ.: Ηλειακά ΚΒ', «Η θεμελίωσις του μώλου Κυλλήνης», 1963
- Ψυχογιός Ντίνος: «Ηλειώτικα Παιδοκόμια», Λαογραφία ΙΓ' (1950-51) σ. 340-346, ΙΕ' (1953-54)
- Ψυχογιός Ντίνος: περιοδικό «ΗΛΕΙΑΚΑ» τεύχος ΛΗ', (Οκτ – Δεκ. 1980)
- Ψυχογιού Ντ.: «Τα χτήματα», Ηλειακά ΛΑ' 1979 έως ΜΑ' 1981
- Rouqueville: «Ταξίδι στον Μοριά», Αθήνα 1980

ΠΗΓΕΣ

Ιστορικά Αρχεία Δημοτικών Σχολείων

- Ι.Α. της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Πύργου Ν. Ηλείας, από τους Γενικούς φακέλους Τμηματάρχων Ν. Ηλείας (αρ. φακ.:1-12. Σχολικού Έτους 1899 – 1900) και από έγγραφα του Δημόσιου Ταμείου Πύργου.

- Ι.Α. Δ.Σ. Βαρβάσαινας

α) αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου».

β) αρ. φ. 9 «Οργανικότητα Σχολείου».

γ) αρ. φ. 14«Σχολικού Διδακτηρίου».

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού Προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Βούναργου

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) αρ.φ.14 «Προαγωγές –Υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις του Δ.Σ. Βούναργου».

γ) αρ. β. 1 Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Πύργου,

α) αρ. φ. 12,17,19,

β) αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου»

- Ι.Α. Δ.Σ. Αρχαίας Ολυμπίας

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»

β) αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ. φ. 12 «Οργανικότητα Σχολείου»

δ) αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

ε) αρ. β. 1 «Μητρώο Διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Αυγής

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 9 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Πλατάνου.

α) αρ.φ. 8«Σχολικό Διδακτήριο»

β) αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

γ) αρ. β. 1«βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Λανθίου

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) Από έγγραφα εκκλησιαστικής επιτροπής του Ι.Ν. Αγίου Νικολάου

γ) αρ. φ. 4 «Σχολικό διδακτήριο».

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Χειμαδιού

α) αρ. β.1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

β) Από το Αρχείο της Περιφερειακής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Νομαρχίας Ηλείας.

γ) αρ. φ.7 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) Θεόδωρος Νικ. Βέρρας: «Η Ιστορία του χωριού μου», Αθήνα 2000, σ. 115, 116

- Ι.Α. Δ.Σ Αγίου Γεωργίου

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) Από Εκκλησιαστικά έγγραφα του Ι.Ν. «Το Γενέθλιον Θεοτόκου».

γ) αρ. β. 1 «Μητρώο Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Βροχίτσας

α) αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού Προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Καράτουλα.

α) αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου».

β) αρ. φ. 12 «Οργανικότητα Σχολείου».

γ) αρ. β. 1 «Μητρώου διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α., Δ.Σ. Αγίου Ηλία

αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α., Δ.Σ. Αγίας Τριάδος

αρ.φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. β. 1 Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού Προσωπικού.

- Ι.Α., Δ.Σ. Δίβρης.

αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 17 «Υποδιδασκαλείο Δίβρης».

- Ι.Α. 1^{ου} Δ.Σ. Αμαλιάδος

αρ. φ 12 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ.β. 1 «Β.Μ. εκπ/κού προσωπικού».

- Ι.Α., Δ.Σ. Καρδαμά

αρ. φ. Επιθεωρητών 28.

- Ι.Α. Δήμου Αμαλιάδος.

- Ι.Α., Δ.Σ. Καρδαμά

αρ φ 1 «Εισερχόμενα Έγγραφα»

αρ. φ 2 «Εξερχόμενα Έγγραφα»

- αρ.φ 13 «Έγγραφα Νομαρχίας»
- αρ.φ 25 «Επιθεωρητών»
- αρ. φ 14 «Έγγραφα Κοινότητας Καρδαμά»
- αρ.φ 19. «Σχολικής Εφορείας»
- αρ. φ 12 «Κτιριακών Εγκαταστάσεων»
- αρ. β 1 «Βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. β 3 « Ημερολόγιο Σχολικής Ζωής».
- αρ. β 4 «Βιβλίο Μητρώου διδακτικού προσωπικού»
- Ι.Α. Δ.Σ. Σαβαλίων.
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας Σχολείου»
- Ι.Α., Δ.Σ. Σαβαλίων
- α) αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».
- Ι.Α., Δ.Σ. Γερακίου
- αρ. φ. 1 «Εισερχόμενα έγγραφα»
- αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας Σχολείου»
- αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού Προσωπικού».
- Ι.Α., Δ.Σ. Αυγείου.
- αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»
- αρ. φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»
- αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτ. Προσωπικού».
- Ι.Α. Δ.Σ. Σμόπουλου.
- αρ. φ. 12 «Οργανικότητα του Σχολείου»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».
- Ι.Α. , Δ.Σ. Περιστερίου

- αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο».
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».
- Ι.Α. Δ.Σ. Λάττα
- αρ. φ. 1 «Εισερχομένων Εγγράφων»
- αρ. φ. 5 «Οργανικότητα Σχολείου»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».
- Ι.Α Δ.Σ. Αγραπιδωχωρίου.
- αρ. φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»
- αρ. φ. 2 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».
- Ι.Α., Δ.Σ. Αμπελοκάμπου.
- αρ. φ. 17 «Σχολικό Διδακτήριο».
- αρ. φ. 1 «Β.Μ. Διδακτ. Προσωπικού».
- Ι.Α., Δ.Σ. Κεραμιδιάς
- αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- Ι.Α. , Δ.Σ. Χαβαρίου
- αρ. φ. 12 «Σχολικό διδακτήριο»
- αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού Προσωπικού».
- Ι.Α.Δ.Σ. Οινόης
- αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. β. 1 βιβλίο Μητώου Διδακτικού προσωπικού».
- Ι.Α. , Δ.Σ. Ήλιδας

αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Μαζαρακίου.

αρ. φ.12 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. 3^ο Δ.Σ. Αμαλιαδος

αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

- Ι.Α., 2^ο Δ.Σ. Αμαλιάδος.

αρ.φ. 8 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ.β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτ. Προσωπικού».

- Ι.Α. , Δ.Σ. Δαφνιώτισσα

αρ. φ. 16 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «Β.Μ. «Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. , Δ.Σ. Δάφνης

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

αρ. φ. 12 «Σχολικής Εφορείας».

- Ι.Α. , Δ.Σ. Αγίου Ιωάννου

αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α., Δ.Σ. Δουναϊκών

αρ.φ. (16) «Σχολικό Διδακτήριο»

- Ι.Α. Δ.Σ. Εφύρας.

αρ. φ. 2 «Εισερχομένων εγγράφων».

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Βουλιαγμένης

αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Σκλίβα

αρ. φ. 1 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α., Δ.Σ. Μαραθιάς

αρ.φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ.β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού.»

αρ.β 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

- Ι.Α., Δ.Σ. Ροβιάτας

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 12 «Σχολική Εφορεία»

αρ. φ. 14 «Έγγραφα Νομαρχίας»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Προδρόμου.

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 2 «Εξερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

αρ. φ. 12 «Οργανικότητα του Σχολείου».

- Ι.Α. Δ.Σ. Λαγανά

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων Εγγράφων»

αρ. φ. 7 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α, Δ.Σ. Ρουπακίου

αρ.φ. 1 «Εισερχόμενα έγγραφα»

αρ.φ. 5 «Οργανικότητα σχολείου»

αρ.β. 4 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ Κάμπου

αρ. φ. 11 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α., Δ.Σ. Αγίου Δημητρίου

αρ. φ. 4 «Οργανικότητα Σχολείου».

- Ι.Α. Δ.Σ. Απιδούλας

αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 16 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. φ. 6 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Βάλμης

αρ. β. «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. , Δ.Σ. Αστερείκων

αρ. φ. 12 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. των παραπάνω Δημοτικών Σχολείων Γαστούνης (Α` και Β`). φάκελοι: (Α` Φ.28) και (Β` φ.16), και από τα αρχεία Α^{οβ} και Β^{οβ} Νηπιαγωγείου

- Ι.Α, 6^{οβ} Δ.Σ. Αμαλιάδος

αρ. φ. 14 «οργανικότητα Σχολείου»

αρ.φ. 1 «Εισερχόμενα Έγγραφα»

αρ.β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. διδακτ. Προσωπικού».

- Ι.Α , Δ.Σ. Παλαιοχωρίου

αρ. φ. 12 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α., 4^{οβ} Δ.Σ. Αμαλιάδος

αρ.β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α., 5^{οβ} Δ.Σ. Αμαλιάδος

αρ.φ 12 «οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. φ 4 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β 1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β 1 «Β.Μ. διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. , Δ.Σ. Κοροίβου

α) αρ. φ. 4 «Σχολικό διδακτήριο»

- Ι.Α. Δ.Σ. Καπελέτου.

α) αρ. φ 1. «Ιστορία του Σχολείου»

β) αρ. φ 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

- Ι.Α. Δ.Σ. Παλαιάς Μανολάδας

αρ. φ. 5 «Οργανικότητα Σχολείου»

αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 5 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 8 «Εξοπλισμός Επιπτικού υλικού».

αρ. φ. 14 «Εγγράφων Νομαρχίας»

αρ. β. 1-5 «Μητρώου – Διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Λεχαινών
- Ι.Α. Δ.Σ. Τραγανού

α) Από δελτία Στατιστικής που αφορούσαν το Δημοτικό Σχολείο Τραγανού.

β) αρ. β. 1 «Μητρώο εγγραφέντων μαθητών».

γ) αρ. φ. 9 «Οργανικότητα του σχολείου».

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Καβασιλών

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»

β) αρ. φ. 6 «Οργανικότητα Σχολείου»

γ) αρ. φ. 10 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) αρ. β. 1 «Μητρώο Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. Δ.Σ. Βαρθολομιού

α) αρ. β. «Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ. φ.16 «Οργανικότητα Σχολείου – προαγωγές – Υποβιβασμοί – Συγχωνεύσεις»

γ) αρ. φ.6 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) αρ. β.1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

ε) αρ. β.1)«Μητρώου Εγγραφέντων μαθητών»

στ) Από μαθητολόγια που βρέθηκαν στα Ι.Α. του Α' Δ.Σ. Βαρθολομιού (1896)

ζ) αρ. φ.12 «Επιχορηγήσεις προσφορές – πιστώσεις»

- Ι.Α. Δ.Σ. Αγίας Μαύρας

α) αρ.β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ.φ. 9 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) Από το σχετικό έγγραφο αρ. 1035/37 του Υπουργείου Γεωργίας

- Ι.Α. , Δ.Σ. Κρυονερίου

αρ. φ. (8) «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. β. (1) «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. (1) «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

- Ι.Α. , Δ.Σ. Δάφνης

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1 «Β.Μ. Διδακτικού προσωπικού».

αρ. φ. 12 «Σχολικής Εφορείας».

- Ι.Α. Δ.Σ. Κάστρου

α) αρ.β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ.φ. 12 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ.φ. 16 «Οργανικότητα Σχολείου»

δ) αρ.β. 1 Βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

ε) Πληροφορίες από τον κάτοικο Κάστρου κ. Χρήστο Χρ. Λεπίδα

- Ι.Α. Δ.Σ. Καλυβακίων

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. «Σχολικού Διδακτηρίου»

αρ. β. 1-3 «βιβλίο Διδακτικού προσωπικού

- Ι.Α. Δ.Σ. Ελιοτόπου.

αρ. φ. 12 «Σχολικού Διδακτηρίου».

αρ. β. 12 «Διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Ραχών

αρ. β. 8 «Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 9 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. β. 10-12 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Νεοχωρίου

α) αρ.β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

β) αρ.φ. 13 «Οργανικότητα Σχολείου – προαγωγές – Υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις»

γ) αρ.φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο»

δ) αρ.β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

ε) αρ.β. 1 «βιβλίο Μητρώου εγγραφέντων μαθητών

στ) αρ.β. 1 «βιβλίο πιστοποιητικό σπουδών».

- Ι. Α. Δ.Σ. Βάρδας

αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»

αρ. φ. 4 «Εγγραφέντες μαθητές»

αρ. φ. 7 «Οργανικότητα του Σχολείου».

αρ. φ. 13 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 12 «Επισκευές Σχολικού διδακτηρίου».

αρ. φ. 6 «Προαγωγές – υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις».

αρ. φ. 16 «Σχολικό διδακτήριο»

αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Νέας Μανολάδας

αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο».

αρ. φ. 12 «Λειτουργίας Νυχτερινού Σχολείου

αρ. φ. 16 «Μαθητικά Συσσίτια»

- αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου»
- αρ. φ. 14 «Εγγραφέντων και φοιτούντων μαθητών»
- αρ. β. 1. «Μητρώου-Διδακτικού προσωπικού»
- Ι.Α. Δ.Σ. Κουρτεσίου
- αρ. φ. 1 «εισερχομένων εγγράφων».
- αρ. φ. 7 «Σχολικό Διδακτήριο».
- Ι.Α. Δ.Σ. «Καλού – Παιδιού»
- αρ. φ. 1 «Εισερχομένων Εγγράφων».
- αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».
- Ι.Α. Δ.Σ. Μυρσίνης
- α) αρ. β. 1 «Ιστορίας του Σχολείου».
- β) αρ. φ. 4 Σχολικό διδακτήριο».
- γ) αρ. φ. 12 «Οργανικότητα του Σχολείου».
- δ) αρ. β. 1 «Βιβλίο Μητρώου εγγεγραμμένων μαθητών».
- ε) αρ. β. 1 «Βιβλίο Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».
- Ι.Α. Δ.Σ. Κρεμμυδίου.
- αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του σχολείου»
- Ι.Α. Δ.Σ. Άνω Κουρτεσίου
- αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. β. 4 «Ημερολόγιο Σχολικής ζωής»
- αρ. β. 2 «Διδακτικού προσωπικού»
- «Από μαθητολογία που βρέθηκαν στο Αρχείο του σχολείου».
- Ι.Α. Δ.Σ. Κουγαϊκών

- αρ. φ. 4 «Οργανικότητα του Σχολείου»
- αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. φ. 6 «Σχολικό Διδακτήριο».
- αρ. φ. 12 «Προαγωγές – υποβιβασμοί και συγχωνεύσεις».
- Ι.Α. Δ.Σ Σερμπάνη
- αρ. β. 1 « βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»
- αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο»
- Ι.Α. Δ.Σ. Νεάπολης, αριθ. Πρωτ. 186/16-6-1921
- αρ. φ 6 . «Οργανικότητα Σχολείου»
- αρ. φ 12 «Σχολικό διδακτήριο
- Ι. Α. Δ.Σ Βάλακα.
- αρ. φ 8 «Σχολικό Διδακτήριο».
- Ι.Α. Δ.Σ. Θανασουλαϊκών
- αρ. β. 1 «Ιστορία του σχολείου»
- αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»
- αρ. φ. 16 «Προαγωγές - υποβιβασμοί – καταργήσεις»
- αρ. φ 6 «Εγγραφέντων μαθητών».
- Ι.Α Δ.Σ. Αγίας Μαρίνας.
- αρ. φ 8. «Σχολικό διδακτήριο».
- Ι.Α. Δ.Σ. Κρεστένων.
- αρ. φ. 14 «Σχολικό διδακτήριο»
- αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»
- αρ. φ. 3 «Λειτουργία Νυχτερινού Σχολείου».
- αρ. β. 1-5 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»
- Ι.Α. Δ.Σ. Ζαχάρως

α) αρ. β. 1 «Ιστορία του Σχολείου».

β) αρ.φ. 18 «Σχολικό Διδακτήριο»

γ) αρ. φ. 25 «Προαγωγές – Υποβιβασμοί – συγχωνεύσεις»

δ) αρ. β. 1 «Μητρώου Διδακτικού προσωπικού».

ε) αρ.β. 1 «Μητρώου εγγραφέντων μαθητών».

στ) Από το μαθητολόγιο του Αρχείου του Σχολείου αρχόμενο από το έτος (1893).

- Ι.Α. Δ.Σ. Διασελλών

αρ. β. (5) «Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. (4) «Υποβιβασμοί-προαγωγές»

αρ. φ. (16) «Πρακτικά λειτουργίας Νυχτερινού Σχολείου».

αρ. β. 1-3 «βιβλία διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Σαμικού.

αρ. φ. 4 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. β. 1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

Από Μαθητολόγια που βρέθηκαν στο Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Σαμικού

- Ι.Α. Δ,Σ. Μακρυσίων

αρ. β. 1 « Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 6 «Σχολικό διδακτήριο»

αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Από Μαθητολόγια που βρέθηκαν στο αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Μακρυσίων

- Ι.Α. Δ.Σ. Πλουτοχωρίου

αρ. β.1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 4 «Σχολικό Διδακτήριο»

Από Μαθητολόγια που βρέθηκαν στο Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Πλουτοχωρίου

αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Φρίξας

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας» του Σχολείου

αρ. φ.2 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. β. 1-4 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Από Μαθητολόγια του αρχείου του Δημοτικού Σχολείου Φρίξας

- Ι.Α. Δ.Σ. Καλλικώμου

αρ. β. 1 «Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

- Ι.Α. Δ.Σ. Σκιλλουντίας

αρ. φ.1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 8 «Υποβιβασμοί – προαγωγές»

αρ. φ. 4 «Νυχτερινό Σχολείο»

αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Από Μαθητολόγια του Αρχείου του Δημοτικού Σχολείου Σκιλλουντίας.

- Ι.Α. Δ.Σ. Γρύλλου

αρ. β 1» βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

αρ. β. 1-2 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Πλατιάνας

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 5 «Σχολικό διδακτήριο»

αρ. φ. 9 «Φάκελος εγγραφέντων και φοιτούντων μαθητών»

Από Μαθητολόγιο του έτους 1905 του Αρχείου του Δ.Σ.Πλατιάνας.

αρ. φ. 8 «Φάκελος Δωρητών»

αρ. φ.7 «Προαγωγές-Υποβιβασμοί»

αρ. β. 1-5 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού».

Από Μαθητολόγια του Ι.Α. του Δ.Σ. Πλατιάνας

- Ι.Α. Δ.Σ Βρίνας.

αρ. φ. 6 «Οργανικότητα του Σχολείου

αρ. φ. 11 «Σχολικό Διδακτήριο».

αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

- Ι.Α. Δ.Σ. Γραϊκά.

αρ. φ. 1 «Εισερχομένων εγγράφων»

αρ. φ. 6 «Οργανικότητα του Σχολείου»

αρ. φ. 14 «Δωρητών του Σχολείου».

αρ. β. 1-5 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Από Μαθητολογία του Αρχείου Δ.Σ. Γραϊκά.

- Ι.Α. Δ.Σ. Τρυπητής.

αρ. β. «Ιστορίας του Σχολείου»

Από το «βιβλίο πράξεων» που στο Αρχείο του παραπάνω Σχολείου.

αρ. β. 1 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Από Μαθητολογία του αρχείου του Δημοτικού Σχολείου Τρυπητής

- Ι.Α. Δ.Σ. Κρουνών

αρ. β. 1 «βιβλίο ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 13 «Σχολικού Διδακτηρίου»

αρ. φ. 16 «Νυχτερινού Σχολείου» και από το Μαθητολόγιο του Νυχτερινού Σχολείου του Αρχείου του Δ. Σ. Κρουνών.

αρ. β. 1-3 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Από Μαθητολογία του Αρχείου του Δ.Σ. Κρουνών

- Ι.Α. Δ.Σ Λαδικού.

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 14 «Σχολικό Διδακτήριο»

αρ. φ. 4 «Λειτουργίας Νυχτερινού Σχολείου» Δ.Σ. Λαδικού.

αρ. β. 1-2 «βιβλίο διδακτικού προσωπικού»

Από Μαθητολόγια του Αρχείου του Δ.Σ Λαδικού

- Ι.Α. Δ.Σ. Παπαδούς

αρ. β. 4 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 6 «Σχολικό διδακτήριο»

- Ι.Α. Δ.Σ. Κάτω Σαμικού

αρ. φ. 10 «Σχολικού Διδακτηρίου».

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου».

αρ. φ. 6 «Οργανικότητα του Σχολείου»

- Ι.Α. Δ.Σ. Καλυβίων Ήλιδος

αρ. β. 1 «βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου»

αρ. φ. 8 «Σχολικό Διδακτήριο»

Από συγκεντρωτικούς πίνακες φοιτούντων μαθητών κατ' έτος. Αρχείο Δημ. Σχολείου
Κάτω Σαμικού

Από το μαθητολόγιο του Ι.Α. Δ.Σ. Κάτω Σαμικού.

Εφημερίδες

- Εφ. «Πατρις», 3-1-1906, φ. 18
- Εφ. «Πρόοδος», 18 Μαρτίου 1912, φ.4
- Εφ. «Νεολόγος» 20-4-1908 φ. 20
- Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 5-7-1903 φ. 28
- Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 1-5-1871 αρ.φ. 24
- Εφ. «Ήλιος», 11-5-1856 αρ. φ. 65
- Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 19-4-1879, αρ.φ. 78
- Εφ. «Γερμανός», 9-5-1874, αρ. φ. 279

- Εφ. «Φορολογούμενος», 18-5-1867, αρ. φ. 91
- Εφ. «Αθήνα», 31 Γενάρη 1842 αρ. φ. 888
- Εφ. «Παλιγγενεσία», 13-4-1878, αρ. φ. 4091
- Εφ. «Παλιγγενεσία», 19-5-1878, αρ. φ. 4121
- Εφ. «Εφημερίς», 28 Μαΐου 1874, αρ. φ. 240
- Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 6-9-1904, αρ. φ. 245
- Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 27 μαρτίου 1900, αρ. φ. 79
- Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 2-2-1900 αρ. φ. 89
- Εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 20-1-1901 αρ. φ. 95
- Εφ. Κυβερνήσεως: έτος 1856, φ. 89
- Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 22-11-1902 αρ. φ. 7 .
- Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ», 21-1-1902, αρ. φ. 4.
- Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 7-2-1902, αρ. φ. 2
- Αρχείο εφ. «ΠΑΤΡΙΣ» 17-1-1902, αρ. φ. 6
- Εφ. «Αιών» 28-8-1858
- Εφημερίδα «Φιλομαθών» 6-9-1857
- Εφημερίδα «Φιλομαθών» 11-12-1859

ΦΕΚ Ιδρύσεως Δημοτικών Σχολείων

- Δημοσιεύθηκε εις το υπ' αριθ. φ. 272, τεύχος Α' εφημ. Κυβερνήσεως της 25/9/1914
- «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως», 29-7-1855, αρ. φ. 33
- «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως», 27-4-1856, αρ. φ. 15
- Εφ. Κυβερνήσεως αρ. φ. 11, 3 Μαρτίου 1834
- Εφ. Κυβερνήσεως, αρ. φ 8, 3 Απριλίου 1857
- ΦΕΚ 289/1-1-10-1977 Τ.Α΄.

- ΦΕΚ 8/4-41887
- ΦΕΚ 22/2-6-1962, τ.Α
- ΦΕΚ 123/29-6-1965, τ. Α´
- ΦΕΚ 282/28-2-1968, τ.Α´
- ΦΕΚ 300/20-5-1972, τ.Α´
- ΦΕΚ 138/9-7-1959, τ.Α´
- ΦΕΚ 123/29-6-65, τ. Α`
- ΦΕΚ 934/29-12-1970, τ.Β´
- ΦΕΚ 282/2-12-1968, τ. Α´
- ΦΕΚ 74/29-5-1963, τ.Α´
- ΦΕΚ 30/22-2-1964, τ.Α´
- ΦΕΚ 240/2-6-1964, τ.Β´
- ΦΕΚ 30/22-2-1962, τ.Α´
- ΦΕΚ 138/9-7-1959, τ.Α´
- ΦΕΚ 101/26-6-1961, τ.Α´
- ΦΕΚ 193/4-11-1963, τ.Α´
- ΦΕΚ 1489/2-5-1972, τ.Β´
- ΦΕΚ 1489/2-5-1972, τ.Β´
- ΦΕΚ 138/9-7-1959, τ.Α.Α´
- ΦΕΚ 123/29-6-65
- ΦΕΚ. 224/12-8-51
- ΦΕΚ 219/19-9-1930
- ΦΕΚ 122/29-6-1905 τ.Α`
- 201 ΦΕΚ της 22-8-1961
- ΦΕΚ 74/29-5-1963 (τ.Α`)

- ΦΕΚ 201/6-10-66 τ.Α`
- ΦΕΚ 1067/30-8-1990
- ΦΕΚ 165/3-7-1899
- ΦΕΚ 312/9-6-1951
- ΦΕΚ 825 Β`/10-8-1998
- ΦΕΚ 218/17-12-1898
- ΦΕΚ 321/17-2-1899
- ΦΕΚ 329/6-9-1901
- ΦΕΚ Β`/1065/30-8-1995
- ΦΕΚ 217/17-11-1920
- ΦΕΚ 296/27-12-1900
- ΦΕΚ 206/4-11-1968
- ΦΕΚ 201/6-10-1960
- ΦΕΚ 230/20-8-1887
- ΦΕΚ 113Α`/3-5-1955
- ΦΕΚ 282Α`/2-12-1968
- ΦΕΚ 1065/1990
- ΦΕΚ Β`/1065/30-8-1990
- ΦΕΚ 945/8-7-1959
- ΦΕΚ 120/14-6-1948

Βασιλικά Διατάγματα

- Β.Δ. 6) 18 Φεβρουαρίου 1834 «περί Δημοτικών Σχολείων». Κώδιξ της Νομοθεσίας της Στοιχειώδους εκπ/σεως, έκδοσις βιβλιοπωλείου Δ. Δημητράκου, εν Αθήναις 1915
- Β.Δ. 2 Φεβρουαρίου 1924, εφ. Κυβερνήσεως 26 και Χρ. Λέφα Ε.Κ.Β.

- Β.Δ. 20/30-4-1938 ΦΕΚ 179, τ. Α΄
- Β.Δ. 545/29-6-1965, ΦΕΚ 123, τ.Α΄
- Β.Δ. 106/17/2/1964
- Β.Δ. 18-6-1959
- Β.Δ. 545/11-6-65
- Β.Δ 14-8-1961
- Β.Δ. 309/15-5-1963
- Β.Δ 786/21-9-1966
- Εγκύκλιος 13408/16-12-1848.
- Εγκύκλιος 11503/22-11-1985.

Άρθρα και νομοθετικά διατάγματα

- Άρθρα 2, 17, ν. δ./27-8-1834 για την ανάθεση της εκτέλεσης των σχετικών υποχρεώσεων στους Δήμους και το άρθρο 18 για τις υποχρεώσεις των Δήμων σχετικά με την ίδρυση και τη συντήρηση των συγκεκριμένων σχολείων, βλ. Νόμος ΒΤΜΘ΄ 1895
- Άρθρο του εκπαιδευτικού, Κων/νου Ξανθόπουλου, δημοσιευμένο στο περιοδικό «Φιλίστωρ», έτος 1862, τ. β΄
- ν.δ.-735/11-5-1830
- ν.δ./3-4-1833 «περί του σχηματισμού και της αρμοδιότητος επί των εκκλησιαστικών και της δημοσίας εκπαιδύσεως Γραμματείας της Επικρατείας»
- Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Νόμος 5019» περί ιδρύσεως σχολικών ταμείων και σχολικών εφορειών, εν Αθήναις 1931, εκ του Εθνικού τυπογραφείου, σ.1-2 (Δημοσιεύθηκε στην εφ. της Κυβερνήσεως της 15-6-31, αρ. φ. 160)
- Υπουργείον Παιδείας και Θρησκευμάτων: «Τα Εκπαιδευτικά Συνέδρια του 1900» Συνέδριον Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαιδύσεως, Αθήναις 1900

Γενικά Αρχεία

- ΓΑΚ. Καποδιστριακόν Αρχείον. Γεν. Γραμ. Φ. 252 β.
- Γ.Α.Κ. Καποδιστριακού Αρχείον Γεν. Γραμ. Φ.258 β.

- ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων Έκτακτοι Επίτροποι και προσωρινοί Διοικηταί, Φ 93.
- ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων Γ. Γραμ. Φ.250. αριθ. εγγρ. 257
- ΓΑΚ Καποδιστρ. Αρχείων. Γεν. Γραμ. Φ 244
- ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων. Γεν. Γραμμ. Φ 254, αρ. εγγρ. 259.
- ΓΑΚ Καποδιστριακών Αρχείων. Γεν. Γραμμ. Φ 252 Β`.
- Επετηρίς του Μονοτάξιου Διδασκαλείου Πύργου
- Λεξικόν «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ» Πάντων των εθνών, από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του νυν, Εκδίδεται το πρώτο υπό Σ.Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ, Ι.Α. ΒΡΕΤΟΥ και Γ. ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ. Τόμος δεύτερος, εν Κωνσταντινουπόλει Τύποις Ι.Α. ΒΡΕΤΟΥ, 1871
- Πελοποννησιακά, πρακτικά του έκτακτου Ηλειακού συμποσίου 2001 (Αμαλιάδα 7 – 9 Δεκεμβρίου 2001). Την έκδοση των πρακτικών επιμελήθηκε ο πρόεδρος της εταιρείας Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, Αθήνα 2003
- Ηλειακή πρωτοχρονιά 2005, Ιστορική – Λαογραφική – Λογοτεχνική έκδοση. Εκδόσεις Βιβλιοπανόραμα
- Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων: Νομός 3463/2006, Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 2006
- «Ολυμπιακοί Αγώνες», Αναφορές – προσεγγίσεις, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 2004
- «Λεχαινά». Πολιτιστική ομάδα «φράγμα» Λεχαινά 1987
- «Έκθεσις της αγωνοδίκου επιτροπείας του Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων περί κατωτέρας και μέσης παιδείας εν Ελλάδι», Αθήναι 1872

Πρακτικά Συνεδριάσεων Δημοτικών Συμβουλίων

- Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πράξ. 6 της 6 Ιουνίου 1866.
- Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 27/25-11-1866.
- Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσαίνης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 70/26-5-1868 Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού

Συμβουλίου Ανδριτσάινης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 72/26-5-1868 πρβλ. και αριθ. πραξ. 9 του 1866

- Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσάινης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 93/19-4-1870
- Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσάινης 1866 – 1870, αριθ. πραξ. 9/3-7-1866
- Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσάινης 1866 – 1870, αριθ. πραξ 78/24-11-1868
- Πρακτικά Συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ανδριτσάινης 1866 – 1870, αριθ. πραξ 88/12-12-1869

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΣ

Η ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ